

UNIWERSYTET ŁÓDZKI
WYDZIAŁ STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH I POLITOLOGICZNYCH

PRACA DOKTORSKA

Jan Burbo

**Repatriacja ludności polskiej z Europy Wschodniej
po II wojnie światowej w kontekście mitów i wyobrażeń zbiorowych**

Praca doktorska napisana
w Katedrze Teorii Polityki i Myśli Politycznej
pod kierunkiem
dra hab. Andrzeja Dubickiego, prof. UŁ

Łódź 2024

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział I Rozwój umów międzynarodowych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR i Rumunią po 1945	15
1.1 Polityka zagraniczna Polski po odzyskaniu niepodległości	22
1.1.1 Stosunki Polski z ZSRR	26
1.1.2 Stosunki Polski z Rumunią po 1945 roku	30
1.2 Analiza zakresu umów z ZSRR po 1945 roku	33
1.2.1 Zmiany w zakresie współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z ZSRR po II wojnie światowej	35
1.3 Analiza głównych zmian w stosunkach z Rumunią po 1945 roku	36
1.3.1 Uwarunkowania współpracy polsko-rumuńskiej	39
1.3.2 Charakterystyka umów między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią.....	41
Rozdział II Charakterystyka umów repatriacyjnych ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich	43
2.1 Tło historyczno-polityczne	43
2.1.1 Sytuacja Polski w dwudziestolecu międzywojennym.....	46
2.1.2 Tożsamość narodowa a granice administracyjno-prawne	51
2.2 Analiza umowy repatriacyjnej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR podpisanej w Moskwie 6 lipca 1945 roku	56
2.3 Analiza układów republikańskich	58
2.3.1 Wprowadzenie.....	66
2.3.2 Umowy z Ukrainą Socjalistyczną Republiką Radziecką i Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką.....	68
2.3.3 Układ z Litewską Socjalistyczną Republiką Radziecką	74
2.4 Analiza przebiegu repatriacji z Rumunii	82
2.4.1 Tło historyczno-polityczne.....	85
2.4.2 Charakterystyka przebiegu repatriacji z Rumunii.....	88
Rozdział III Kształtowanie się ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej	91
3.1 Uwarunkowania polityczno-społeczne ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej a Kresy Wschodnie	94
3.1.1 „Ziemie zabrane” jako źródło ruchów migracyjnych.....	98
3.1.2 Ruchy repatriacyjne jako konsekwencja decyzji politycznych.....	98
3.2 Charakterystyka ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej	105
3.3 Klasyfikacja ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej	110
3.3.1 Fala repatriacyjna w latach 1945–1949.....	116
3.3.2 Fala repatriacyjna w latach 1956–1959.....	118
3.4 Różnice i podobieństwa w procesach repatriacji po II wojnie światowej	121
Rozdział IV Analiza historyczna przebiegu procesów repatriacyjnych pomiędzy Polską a ZSRR	125
4.1 Analiza przebiegu repatriacji po stronie ZSRR	131
4.2 Analiza przebiegu repatriacji po stronie Polski	133
4.3 Bezpośrednie relacje z osobami, które uczestniczyły w ruchach międzynarodowej polityki przesiedleńczej	135
4.3.1 Językowy obraz repatriacji. Studium komparatystyczno-prawne.....	135
4.3.2 Uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w I fali	138
4.3.3 Uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w II fali	139

Rozdział V Analiza badawcza dotycząca wyobrażeń zbiorowych i mitów społecznych w zakresie relacji repatriacyjnych	144
5.1 Ewolucja funkcji i znaczenia mitu. Od dezinformacji i propagandy do świadomej informacji.....	148
5.1.1 Mity a rzeczywistość społeczna.....	149
5.1.2 Między repatriacją a dezinformacją	155
5.2 Prace badawcze dotyczące konfrontacji pomiędzy ogólnym mitem oraz charakterystyką repatriacji w Polsce a sytuacją rzeczywistą wśród repatriantów	157
5.3 Studia teoretyczne oraz wyjaśnienia metodologiczne w zakresie przedmiotowej dysertacji doktorskiej.....	161
5.4 Mit repatriacji stworzony w prasie	164
5.5 Rzeczywistość prawno-administracyjna	167
Zakończenie	169
Aneksy	176
Wspomnienia repatriantów z Europy Wschodniej publikowane w sieci społecznościowej Facebook – wykorzystane w rozprawie doktorskiej	176
Wspomnienia Jana Burby – repatrianta z ZSRR	178
Dokumenty repatriacyjne.....	184
Wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego	219
Dokumenty Instytutu Pamięci Narodowej.....	249
Bibliografia	575
Spis wykresów.....	597
Spis tabel.....	598
Spis map.....	599

Wstęp

Wprowadzenie do przedmiotu badań rozprawy doktorskiej

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 roku wiązało się z licznymi próbami odbudowy tożsamości narodowej i ponownym nawiązywaniem stosunków międzynarodowych z innymi państwami, w ramach prowadzonej przez odradzające się państwo polskie polityki zagranicznej. Jednym z pierwszych istotnych dokumentów o charakterze międzynarodowego sojuszu pozostawała umowa między Francją a Polską podpisana 19 lutego 1921 roku, która weszła w życie w 1922 roku¹, a której celem były: rozwój stosunków gospodarczych, przypieczętowanych specjalnymi umowami i konwencją handlową oraz pomoc w obronie terytorium, gdyby którekolwiek z państw zostało zaatakowane bez wyzwania ze swojej strony. W 1921 roku na mocy konwencji z dnia 25 lipca o przymierzu między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii Polska i Rumunia porozumiały się w sprawie wzajemnej pomocy na wypadek, gdyby jedna ze stron została zaatakowana „bez dania powodu ze swej strony, na swych obecnych granicach wschodnich”². Umowa ta miała chronić oba państwa przed atakiem ze strony ZSRR, a jej wzajemność opierała się na założeniu, że „gdyby jedno z obydwu państw zostało bez dania powodu ze swej strony napadnięte, drugie będzie się uważało za będące w stanie wojny i udzieli mu zbrojnej pomocy”³. Pierwsze umowy międzynarodowe, których stroną było państwo polskie, dotyczyły wsparcia na wypadek ataku ze strony takich państw jak Niemcy czy Rosja Radziecka, a później ZSRR. W przypadku umowy z Królestwem Rumunii dokładny zakres wsparcia udzielanego na wypadek zbrojnej napaści został ustalony w konwencji wojskowej⁴. Państwo polskie starało się zabezpieczyć swoje interesy na tyle, by w przypadku agresji na wschodnich lub zachodnich granicach uzyskać stosowne wsparcie.

Projekty międzynarodowej współpracy odradzającego się państwa polskiego zostały jednak zakłócone okresem wojennym. Z jednej strony problemem już pod koniec pierwszego dwudziestolecia XX wieku stał się ukraiński nacjonalistyczny ruch terrorystyczny, związany z wydarzeniami „przełomowego okresu Wielkiej Wojny”, takimi jak „walki polsko-ukraińskie i polsko-bolszewickie w latach 1919–1920”⁵, z drugiej natomiast ogólna sytuacja na świecie związana z I i II wojną światową,

¹ Umowa polityczna francusko-polska, podpisana w Paryżu dnia 19 lutego 1921 roku (Dz.U. 1922 nr 63, poz. 563).

² Konwencja o przymierzu odpornym między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii z dnia 25 lipca 1921 roku (Dz.U. 1921, nr 81, poz. 557).

³ Tamże, art. 1.

⁴ Tamże, art. 3.

⁵ L. Kulińska, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939*, Kraków 2009, s. 40–55.

tą drugą zakończoną w 1945 roku. II wojna światowa rozpoczęta została od ataku hitlerowskich Niemiec i ZSRR na Polskę (pakt Ribbentrop–Mołotow), co kosztowało życie prawie sześciu milionów obywateli⁶. Zakończenie wojny wbrew pozorom nie oznaczało wolności od wpływów ZSRR na ziemiach polskich. Dyktatura i związany z nią reżim komunistyczny oznaczały dla obywateli państwa polskiego kolejne lata ucisku, manipulacji, propagandy i życia w strachu. Dodatkowe rozstrzygnięcia „umożliwiające zakończenie wojny” pozbawiły Polskę licznych ziem na wschodzie, określanych współcześnie mianem Kresów Wschodnich. Umowa między Rzeczpospolitą Polską i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich [ZSRR] podpisana w Moskwie 6 lipca 1945 roku ustalała nowe granice między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR. Armia Czerwona również zajęła dużą część Europy Wschodniej i Środkowej. W wyniku wojny Związek Radziecki ponownie wchłonął tereny położone na zachód od swych przedwojennych granic, tj. Ukrainę Zachodnią, Białoruś Zachodnią oraz państwa bałtyckie. ZSRR zainstalował w strefie wpływów satelickie dyktatury zdominowane przez partie komunistyczne. Miało to na celu utworzenie szerokiej strefy buforowej przeciwko ewentualnemu najeźdźcy. Stany Zjednoczone oraz ich zachodnioeuropejscy sojusznicy odebrali ten ruch jako agresywny; tym bardziej po sukcesach w wyborach partii komunistycznych we Francji i Włoszech. Dyskusyjnym jest, w jakim stopniu partie komunistyczne, po objęciu pełni władzy, stałyby się sojusznikami Moskwy. Prezydent Tito wraz z partią komunistyczną Jugosławii przeciwstawił się ZSRR już w 1948 roku. Inne partie komunistyczne w latach 1948–1985 również usiłowały wywalczyć dla siebie pewien zakres autonomii. Z sukcesem udało się to Rumunii i Albanii⁷.

Do bardzo ważnych problemów w dziejach najnowszych narodu polskiego należy zaliczyć migrację ludności polskiej po II wojnie światowej, a zwłaszcza jej przemieszczanie się z terenów wschodnich na odzyskane ziemie Polski. Dla dziejów Polski jest to okoliczność determinująca ich dalszy przebieg. Na skali rozmieszczenia ludności nastąpiły nie tylko przesunięcia ilościowe, ale wytworzyły się nowe więzi międzygrupowe i międzyludzkie. Próby rozbicia więzów społeczności polskiej nie doprowadziły do wyobcowania, wprost przeciwnie, podniosły Polskę do nowej rangi: ojczyzny ogólnonarodowej i ideologicznej. U podłoża tych zmian leżała motywacja, która odzwierciedlała sytuację między grupami różniącymi się kulturą i pochodzeniem etnicznym. Wyrażało się to w dążeniu do zespolenia narodowego.

Jednym z typów masowej emigracji były przymusowe lub dobrowolne przesiedlenia ludności z ich środowisk i zorganizowanie przeniesienia na terytorium innego państwa na podstawie umów międzynarodowych w celu utworzenia jednolitego państwa narodowego⁸.

⁶ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 sierpnia 2009 roku w 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej (M.P. z 2009 r. nr 55, poz. 766).

⁷ I. Budge, K. Newton, *Polityka nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*, Warszawa 1999, s. 23.

⁸ J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944–1948*, Warszawa 1987, s. 26.

Metody badawcze wykorzystane w pracy

Metoda systemowa pozwoliła na wskazanie zależności między systemem politycznym, reżimem a decyzjami podejmowanymi przez władze i ich konsekwencjami. Metoda porównawcza wykorzystana została do analizy poszczególnych dokumentów międzynarodowych, których stronami były Polska oraz Związek Radziecki i Rumunia. Nie bez znaczenia pozostawały stosunki międzynarodowe, które dzięki porównaniu uwarunkowań prawno-politycznych ukształtowały obraz repatriacji obywateli polskich po II wojnie światowej. Metoda decyzyjna odpowiedzialna była natomiast za wskazanie wpływu decyzji politycznych i ich uwarunkowań na mity i wyobrażenia społeczne dotyczące repatriacji. II fala repatriacji z lat 50. XX wieku, podobnie jak wszystkie wcześniejsze ruchy, była konsekwencją określonych decyzji politycznych – uzależnionych od ośrodka decyzyjnego z siedzibą w stolicy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich – Moskwie. Proces decyzyjny dotyczący osób repatriowanych, stanowiący jeden z podstawowych aspektów analizy w metodzie decyzyjnej, był jednym z elementów metaanalizy politologicznej ukierunkowanej na zbadanie wpływu między mitami i wyobrażeniami zbiorowymi na temat repatriacji a przyczynowo-skutkowymi powiązaniem występującymi wewnątrz ośrodka decyzyjnego, jego strukturą oraz celami decydentów. Fundamentem metody decyzyjnej jest implementacja polityczna, rozumiana jako proces urzeczywistnienia decyzji za pomocą odpowiednio dobranych metod i środków – narzędzi władzy komunistycznej, opartych na strachu, terrorze i przemocy. Decyzje te ukształtowały stereotypy i mity społeczne opierające się na informacjach zniekształconych przez radzieckie władze (dezinformacji). System wartości ośrodka decyzyjnego – Moskwy – odbiegający od systemów wartości państw demokratycznych stał się systemem kształtującym mity i wyobrażenia społeczne.

Niniejsza rozprawa poświęcona jest procesowi repatriacji obywateli polskich z Europy Wschodniej po II wojnie światowej. Repatriacja, która wedle wszelkich słownikowych i przyjętych definicji powinna stanowić dobrowolny proces indywidualnie warunkowany, stała się bowiem narzędziem manipulacji i propagandy ośrodka decyzyjnego; narzędziem kształtującym mity i wyobrażenia społeczne, zwłaszcza wśród społeczności repatriantów.

Jedną z kluczowych metod badawczych pozostaje analiza i krytyka piśmiennictwa, pozwalająca na zaprezentowanie całościowego obrazu repatriacji, ułatwiającego zrozumienie funkcjonującego w społeczeństwie mitu. Komparatystyka prawna przyczyniła się do wyłonienia istotnych cech charakterystycznych procesu rzeczywistego, opisywanego przez repatriantów, świadków działań władzy komunistycznej oraz inne osoby zaangażowane w realizację konkretnych etapów procesu. Orzecznictwo sądów polskich w materiałach dowodowych zawiera informacje wskazujące na występowanie zjawisk odmiennych od opisywanych i przedstawianych przez instytucje polityczne,

co wprowadza dysonans poznawczy wynikający z rozbieżności w rozumieniu i stosowaniu terminu „repatriacja”⁹.

Uzasadnienie wyboru problemu badawczego i jego znaczenia

Konfrontacja mitów i wyobrażeń zbiorowych na określone tematy, w niniejszym przypadku na temat repatriacji i repatriantów przybywających do Polski po II wojnie światowej, daje możliwość zestawienia dwóch rzeczywistości – polityczno-medialnej oraz społecznej. Rzeczywistość medialna nierzadko kształtowana jest systemem politycznym i ustrojem państwa, toteż treści prezentowane w mediach (prasa, telewizja, radio) nierzadko różnią się zasadniczo od rzeczywistej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Tak było w przypadku repatriacji ludności polskiej z Europy Wschodniej do Polski po II wojnie światowej, a czynnikiem warunkującym te różnice pozostawał ustrój polityczny państwa polskiego, które stanowiło jednostkę zależną od innego państwa – Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Dyktatura i socjalizm, którego ideologią nadrzędną jest komunizm, warunkują zarówno działanie mediów, jak i funkcjonowanie społeczeństwa. Treści prezentowane zarówno przez media, jak i przez samych polityków nie są adekwatne do rzeczywistości społecznej, albowiem podstawą działania ideologii komunistycznej pozostają takie mechanizmy jak propaganda, manipulacja, terror i zniekształcenie rzeczywistości społecznej w celu jak najdłuższego utrzymania przy władzy partii rządzącej.

Szeroka akcja propagandowa władz polskich na rzecz repatriacji, związana z poparciem lewicowych środowisk polonijnych we Francji – szczególnie „podczas obrad Pierwszego Zjazdu Wychodźstwa Polskiego we Francji (17-18 grudnia 1944 roku) oraz Drugiego Walnego Zjazdu Wychodźstwa (28–30 lipca 1945 roku)”¹⁰ – skupiała się wokół polityczno-ekonomicznych uwarunkowań repatriacji, rozumianej jako „powrót do kraju jeńców wojennych, internowanych osób cywilnych, przesiedleńców”. Jej celem było pozyskanie wykwalifikowanych kadr dla górnictwa i innych działów przemysłu. W tezach przedstawionych przez radcę emigracyjnego dra T. Dalbora na początku stycznia 1946 roku znalazł się postulat realizacji reemigracji Polonii francuskiej w specjalnie zorganizowanych transportach i zapewnienie jej mieszkań. Umowa w tej sprawie została podpisana 20 lutego 1946 roku przez ambasadora Polski we Francji S. Skrzyszewskiego i ministra spraw zagranicznych Francji G. Bidaulta. Zakładała ochotniczy powrót do Polski 5 tys. górników wraz z rodzinami. Polskim władzom zależało docelowo na sprowadzeniu około 20 tys. osób (górników wraz z rodzinami). Dla przemysłu

⁹ Wyrok NSA z dnia 21 października 2021 roku, I OSK 535/21, LEX nr 3318753.

¹⁰ Z. Szmidtko, *Reemigracja polskich górników po II wojnie światowej z Francji, Belgii i Westfalii na teren Górnośląskiego Zagłębia Węglowego – zarys problematyki*, „Górniki Polski” 2015, 8/9, s. 235.

polskiego sprowadzenie wykwalifikowanych górników miało ogromne znaczenie. Dlatego powracającym obiecywano przydzielenie mieszkań i uprzywilejowanie specjalnymi przydziałami żywności. Było to spowodowane tym, że według „ustaleń Centralnego Zarządu Przemysłu Węglowego (CZPW) z 18 IX 1945 roku zostało wywiezionych 13 182 pracowników górnolęśkich kopalń”¹¹. W wyniku tego powstały ogromne braki kadrowe. Dlatego w tym celu organizowano reemigrację polskich górników z Francji, Belgii oraz Niemiec. Od 15 maja do 15 października 1946 roku reemigrowały łącznie 17 883 osoby¹².

Po odzyskaniu niepodległości Polska walczyła o suwerenne i niezależne państwo, pozostające poza wpływami innych państw, zwłaszcza Niemiec czy Związku Radzieckiego. Niemniej jednak II wojna światowa zakończyła się dla Polski tragicznie. Z jednej strony pociągnęło to za sobą zmiany prawno-administracyjne granic państwa, z drugiej natomiast zmiany rzeczywistości społecznej. Konsekwencją przyjętych wówczas rozwiązań dla Polski stał się radziecki ustrój totalitarny – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich – którego podstawą funkcjonowania pozostawała ideologia komunistyczna, zmieniająca rzeczywistość społeczną milionów Polaków poprzez kształtowanie narracji niezgodnych ze stanem faktycznym. Terminy takie jak „repatriacja” używane były w nieodpowiednim kontekście – mianem tym bowiem ZSRR określało masowe przesiedlenia Polaków, nie zaś rzeczywistą akcję repatriacyjną, której celem jest dobrowolny powrót do kraju ojczystego. Nie można było mianem repatriacji określać przymusowych wyjazdów mieszkańców Kresów Wschodnich, które to wyjazdy wiązały się z decyzjami ludności podejmowanymi w strachu i pod przymusem¹³. Tło polityczno-społeczne repatriacji po II wojnie światowej jest kluczowym elementem pozwalającym na ocenę zmian zachodzących w przestrzeni społeczno-politycznej państwa polskiego. Zrozumienie wagi problemu wymaga wyjaśnienia zależności zachodzących między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR oraz wpływu tychże zależności na polskie społeczeństwo. Kształtowany i utrwalany przez władze radzieckie obraz świata jest obrazem metaforycznym, przy czym wszystkie elementy metafor mają charakter subiektywny, zależny od poglądów partii rządzącej. Kluczem do kształtowania tych obrazów pozostawał język nienawiści, którego istota skupiała się na takim użyciu słów, by odpowiednio dobrany zestaw znaków i zaprezentowany w kontekście stworzonym przez władzę zapewniał poparcie społeczne wszystkich działań podejmowanych przez elity rządzące. Subiektywna metaforyka ZSRR była podstawą tworzenia mitów i wyobrażeń zbiorowych w społeczeństwach dotkniętych takim rodzajem patologii. Zniekształcenia prawdy

¹¹ Tamże, s. 233.

¹² Tamże, s. 234.

¹³ A. Kosiński, *Przesiedleńcy ze wschodnich obszarów II Rzeczypospolitej po II wojnie światowej w relacji podróżnika rowerowego*, „Zeszyty Wiejskie” 2019, XXV, s. 153.

i manipulowanie obrazem ukierunkowane były na zmianę znaczenia, która bazowała na zastąpieniu pozytywnych skojarzeń – wartościami negatywnymi. W efekcie językowy obraz świata prezentowany przez ludność polską pod władzą sowiecką odbiegał od rzeczywistości, nierzadko jej przecząc. Analiza i charakterystyka mitów i wyobrażeń zbiorowych dotyczących repatriacji Polaków po II wojnie światowej pozwala na ukazanie rozbieżności między rzeczywistością a tworzonymi mitami politycznymi, których celem było utrzymanie w ludziach strachu i całego zestawu negatywnych emocji, kształtujących postawy i zachowania społeczeństwa. D.P. Johnson i D. Tierney nie bez powodu zauważali, że państwa w stosunkach międzynarodowych przedkładają negatywne nad pozytywne informacje¹⁴. Negatywne informacje bowiem mają większy wpływ niż czynniki pozytywne na szeroki zakres zjawisk psychologicznych, w tym poznanie, motywację, emocje, przetwarzanie informacji, podejmowanie decyzji oraz uczenie się i pamięć. Implikuje to sytuację, w której negatywne nastawienie stanowi potężną siłę w ludzkim osądzie i podejmowaniu decyzji¹⁵, siłę pozwalającą na utrzymanie rządów przez konkretną partię tak długo, jak długo możliwe jest manipulowanie danymi i utrzymanie negatywnego obrazu rzeczywistości jako jedynej prawdziwego. W tym celu stosowane są manipulacje, propaganda i zniekształcenia obrazu rzeczywistego w kontekście jak najbardziej negatywnym. Zmienia się wartościowanie w polu semantycznym repatriacji, która z pozytywnego, dobrowolnego procesu, w którym ośrodkiem decyzyjnym jest repatriant, stała się negatywnym, przymusowym procesem, uzależnionym od decyzji podejmowanych przez ośrodki decyzyjne. Taką też strategię wobec obywateli państwa polskiego po II wojnie światowej przyjął ZSRR. Państwo polskie nie jest jednakże wyjątkiem – działania Związku Radzieckiego nie zmieniły się bowiem na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci, a stosowane strategie manipulacji danymi w celu zastraszenia społeczeństw przetrwały do dzisiaj.

Zależność między ośrodkiem decyzyjnym i jego systemem wartości a sytuacją społeczną wyrażona została w procesie repatriacji ludności polskiej z Europy Wschodniej po II wojnie światowej.

Cele pracy i hipotezy badawcze

Problemem badawczym podjętym w niniejszej rozprawie doktorskiej są mity i wyobrażenia zbiorowe na temat repatriacji po II wojnie światowej. Cel pracy został zrealizowany poprzez analizę systemową, pozwalającą na ujęcie procesów i zjawisk w szerszym kontekście ewolucji, bowiem zjawiska te i procesy wzajemnie na siebie oddziałują, wpływają w różnych konfiguracjach, uzupełniają się i uzależniają się wzajemnie. W analizie tej zastosowano metodę politologiczną, posługując się

¹⁴ D.P. Johnson, D. Tierney, *Bad World: The Negativity Bias in International Politics*, „International Security” 2018, 3(43), s. 96.

¹⁵ Tamże.

kategoriami właściwymi dla nauk o polityce, takimi jak: (1) ład globalny, (2) stosunki międzynarodowe, (3) przemiany społeczno-polityczne, (4) polityka międzynarodowa, (5) decyzje polityczne i (6) prognostyka.

Głównym celem pracy jest analiza mitów i wyobrażeń zbiorowych dotyczących repatriacji Polaków z szeroko rozumianego Wschodu po II wojnie światowej w kontekście ewolucji i zmian systemu politycznego, jej uwarunkowań i poszczególnych czynników kształtujących te zjawiska w Polsce w badanym okresie. Realizacja tego celu wymagała dokładnej metaanalizy opartej na podejściu systemowym, warunkującym możliwość ukazania relacji zachodzących pomiędzy poszczególnymi badanymi zjawiskami oraz ich wpływu na przeobrażenia społeczne, determinowane mitami politycznymi, ukierunkowanymi na modyfikację postaw i zachowań społeczeństwa.

Pytanie o mity i wyobrażenia zbiorowe dotyczące repatriacji Polaków z Europy Wschodniej po II wojnie światowej jest problemem fundamentalnym, pozwalającym na ustalenie i wskazanie odpowiedzi na pomniejszych pytania, kształtujące pytanie zasadnicze (co, kto, gdzie, kiedy, jak, czym, dlaczego)¹⁶. Odpowiedź na to pytanie wiąże się z umiejętną weryfikacją wiarygodności źródeł – źródeł, które były modyfikowane przez władze ZSRR w celu zatajenia stanu faktycznego. Ustalenie kształtu i formy mitów i wyobrażeń zbiorowych stworzonych wokół repatriacji wymaga ustalenia problemów klasyfikacyjnych, bowiem to właśnie one porządkują świat polityczny i należą do czynności podstawowych¹⁷. W ramach problemów klasyfikacyjnych przyjęto za znaczące ustalenie odpowiedzi na pytania dotyczące typów i rodzajów reżimów i systemów politycznych w badanych państwach, tj. w republikach związkowych ZSRR oraz Rumunii. W konsekwencji problemem podstawowym pracy stała się analiza zależności między systemami i reżimami politycznymi a mitami i wyobrażeniami zbiorowymi (problem podstawowy). Ustalenie relacji między zmiennymi (system, reżim polityczny a mity i wyobrażenia zbiorowe, sytuacja społeczna, ład globalny, polityka zagraniczna) stanowi klucz do zrozumienia uwarunkowań powstania i ewolucji mitów i wyobrażeń zbiorowych, które odmiennie prezentują się w państwach demokratycznych, inaczej w państwach komunistycznych, totalitarnych.

Cele pośrednie pracy związane są z zastosowaniem metody porównawczej, dzięki której ustalono, poprzez porównanie, kształt i formę współpracy międzynarodowej w zakresie repatriacji między Polską a pozostałymi republikami wchodzącymi w skład ZSRR (Ukraińska SRR, Białoruska SRR, Litewska SRR). Cele pośrednie niniejszej rozprawy doktorskiej: (1) przedstawienie i omówienie umów międzynarodowych zawieranych między rządem polskim a rządami innych republik ZSRR,

¹⁶ R. Bäcker, L. Czechowska, G. Gadowska, J. Gajda, K. Gawron-Tabor i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2005, s. 46.

¹⁷ Tamże, s. 48.

(2) opisanie różnic i podobieństw między poszczególnymi zmiennymi, (3) wskazanie zależności występujących między systemem politycznym danego państwa a kształtem umowy zawartej z Polską, (4) porównanie przebiegu procesu repatriacji według przyjętych klasyfikacji, (5) porównanie uwarunkowań przyjętych rozwiązań politycznych na gruncie prawnym, (6) porównanie mitów i wyobrażeń zbiorowych dotyczących repatriacji w analizowanych państwach. Celem badań porównawczych jest ustalenie cech podobnych lub identycznych oraz różnicujących poszczególne procesy repatriacji, uzależnione od państwa odpowiedzialnego za „transfer” ludności.

Nie bez znaczenia pozostawała również kwestia racjonalności pragmatycznej, stanowiącej podstawę metody decyzyjnej, bazującej na wskazaniu ekonomiczno-prawnych uwarunkowań mitów i wyobrażeń zbiorowych, ściśle związanych z grupami wpływającymi nań, procedurami, grupami nacisku, kwestiami presji i systemu wartości – tak społecznych, jak i politycznych. Metoda decyzyjności zastosowana została dla osiągnięcia celów szczegółowych, takich jak: (1) wpływ poszczególnych grup nacisku na mity i wyobrażenia zbiorowe kształtowane wokół repatriacji, (2) znaczenie presji w decyzjach jednostkowych, (3) ustalenie procedur repatriacyjnych oraz zmiennych je warunkujących (przymus i jego rodzaje), (4) określenie, opisanie i porównanie systemu wartości społecznych i politycznych, (5) scharakteryzowanie procedur repatriacyjnych według przyjętych kategorii.

Hipoteza główna pracy: mity i wyobrażenia zbiorowe wokół procesu repatriacji z Europy Wschodniej po II wojnie światowej warunkowane były systemem i reżimem politycznym.

Hipotezy szczegółowe: (1) kształt umów międzynarodowych pomiędzy Polską a republikami wchodzącymi w skład ZSRR uzależniony był od systemu i reżimu politycznego, (2) mity i wyobrażenia zbiorowe dotyczące procesu repatriacji kształtowane były przez komunistyczne władze ZSRR, mające wpływ na sytuację społeczno-polityczną we wszystkich republikach związkowych oraz w Polsce, (3) mity i wyobrażenia zbiorowe dotyczące repatriacji miały się z rzeczywistą społeczną sytuacją procesu repatriacji i jego ekonomicznym podłożem, (4) przebieg procesu repatriacji uzależniony był od decyzji politycznych, (5) proces repatriacji Polaków po II wojnie światowej z Europy Wschodniej był odmienny od prezentowanego prawnie i medialnie, (6) rozbieżność między mitem a rzeczywistością zdeterminowana była uwarunkowaniami politycznymi.

Aktualność tematu badań

Pomimo rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich państwo rosyjskie do dziś nie pogodziło się z utratą ziem, do których rości sobie prawo. W ciągu dziesięcioleci nie zmieniły się też wartości ośrodka decyzyjnego oraz działania i polityka zagraniczna. Jak zauważa M. Smoleń – „skonstruowany przez Włodzimierza Lenina w okresie komunizmu wojennego w Rosji bolszewickiej

system monopartyjny, następnie rozwinięty i utrwalony przez Józefa Stalina w latach 30. w ZSRR w postaci tzw. realnego socjalizmu, w zasadniczej postaci przetrwał do marca 1990 roku”¹⁸. Sformułowanie „w zasadniczej postaci” wskazuje na sytuację współczesną, w której państwo rosyjskie nie figuruje jako socjalistyczne, a realna sytuacja społeczna od 1991 roku nie uległa zmianie.

Problematyka repatriacji jest poruszana w literaturze przedmiotu zarówno w kontekście migracji ludności polskiej i żydowskiej zamieszkującej wschodnie obszary II Rzeczypospolitej, jak i w kontekście nadużyć terminologicznych, których założeniem było tworzenie alternatywnej rzeczywistości za pomocą propagandy opartej na zmianie wartościowania pojęć¹⁹. Akcja określana przez komunistyczną propagandę mianem repatriacji, ewakuacji czy dowolnego przesiedlenia – m.in. w latach 40. XX wieku – oparta była na micie dobrowolności gwarantowanej układem z dnia 9 września 1944 roku. Układ ten obowiązywał wiele lat w historiografii polskiej i ZSRR, a zbierane w ciągu lat dowody, pochodzące bezpośrednio od jednostek dotkniętych skutkami propagandowych działań władzy, podkreślają, że komunistyczna „repatriacja” jako termin stanowiła metaforę budowaną na micie dobrowolności, której celem było zalegalizowanie przymusowych wysiedleń, „przybierających często postać brutalnej deportacji”²⁰.

Problemy i nieścisłości dotyczące mitu repatriacji wraz z jego elementami składowymi przyczyniły się do powstania pracy opowiadającej o rzeczywistym kształcie procesu „repatriacji” mieszkańców Kresów Wschodnich, w których skład wchodziły województwa: wileńskie, nowogródzkie, białostockie, poleskie, wołyńskie, tarnopolskie, stanisławowskie oraz lwowskie. Kresy Wschodnie stanowiły część II Rzeczypospolitej – czy można mianem repatriacji określić przymusowe przesiedlenie ludności zamieszkującej teren należący do państwa polskiego, teren przejęty przez inne państwo w wyniku decyzji niepodjętej przez kraj, który teren ów utracił?

Celem propagandy komunistycznej było tworzenie alternatywnej rzeczywistości opartej na mitach, których podstawą jest przekształcenie wartościowania określonych pojęć, wykorzystywanych do manipulowania społeczeństwem. Mit repatriacji stworzony został na potrzeby zbudowania wizerunku państwa dbającego o obywateli – termin „repatriacja” został użyty celowo – z jednej strony dla utrwalenia określonego wizerunku repatriacji w opinii publicznej, z drugiej zaś dla stworzenia narzędzia ułatwiającego osiągnięcie założonych przez partię komunistyczną celów. Repatriacja nie

¹⁸ A. Jach, *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i Świata*, cz. 1: *Federacja Rosyjska*, Kraków 2011, s. 223.

¹⁹ C. Żołędowski, „Pierwsza repatriacja”. *Powroty i przyjazdy osiedleńcze do Polski ze Wschodu po I wojnie światowej*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2017, 1(163), s. 63.

²⁰ E. Misiło (red.), *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–46*, t. 1: *Dokumenty 1944–1945*, Warszawa 1996, s. 5.

stanowiła dobrowolnego ruchu migracyjnego ukierunkowanego na powrót do kraju ojczystego – była jedynie nazwą na przymusowe deportacje i przesiedlenia masowej liczby ludności zamieszkującej Kresy Wschodnie²¹. Stanowiła również doskonale zaplanowaną akcję ukierunkowaną na pozyskanie wykwalifikowanej siły roboczej, która na skutek II wojny światowej opuściła teren państwa objętego działaniami wojennymi. Analiza różnic i podobieństw w strukturze i przebiegu procesów repatriacyjnych prowadzonych przez władze polskie w latach 1945–1959 pozwala na zobrazowanie cech charakterystycznych badanego mitu, podkreślając jego narodowe znaczenie – funkcję pełnioną przez lata w ściśle określonym celu.

Współczesne podejście do procesu repatriacji pozwala na definiowanie go w kategorii działań dobrowolnych i w pełni świadomie zależnych od jednostki. Niektóre dane jednak wskazują, że elementem tego procesu niejednokrotnie były działania, wskutek których „obywatel polski, wbrew swojej woli, został aresztowany i wywieziony przez sowiecki aparat represji w czasie wojny poza terytorium RP”²². Wielu obywateli II RP bytowało w trudnych warunkach (np. w gułagu lub więzieniu), byli oni często doprowadzani do fizycznego wyniszczenia, przez co umierali.

Zaprezentowanie dokładnego obrazu procesu repatriacji i zestawienie go z językowym obrazem repatriacji tworzonym wokół mitu dobrowolności przez władze komunistyczne umożliwia prześledzenie działań podejmowanych przez władze w państwach o różnych ustrojach politycznych. Mit repatriacji stał się częścią językowego obrazu świata opierającego się na fałszywych przesłankach. Istotą komunistycznej propagandy jest wykorzystywanie fałszywych przesłanek do przedstawiania prawd logicznych prezentowanych kontekstowo i niepełnie w celu manipulowania opinią publiczną.

Struktura pracy

Niniejsza rozprawa złożona jest z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem, a zamkniętych zakończeniem podsumowującym zebrane dane i ich analizę.

Rozdział pierwszy stanowi istotny element analizy systemowej i porównawczej, którego przedmiotem jest analiza rozwoju umów międzynarodowych zawieranych między analizowanymi podmiotami prawnymi o statusie państwa. W pierwszym rozdziale przedstawiono i omówiono:

- 1) politykę zagraniczną Polski po odzyskaniu niepodległości (1.1), stosunki z ZSRR (1.1.1) i Rumunią (1.1.2);

²¹ Tamże, s. 9.

²² Wyrok NSA z dnia 21 października 2021 roku, I OSK 535/21, LEX nr 3318753.

- 2) kwestie dotyczące umów między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR (1.2) wraz ze zmianami w zakresie współpracy po II wojnie światowej (1.2.1) oraz między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią (1.3), kwestie oparte na tych samych strukturach co analiza umowy z ZSRR.

W drugim rozdziale przedstawiono, omówiono oraz porównano ze sobą umowy repatriacyjne zawierane między rządem polskim a rządami poszczególnych republik ZSRR oraz rządem ZSRR. Charakterystyka umów repatriacyjnych ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich obejmuje:

- 1) prezentację tła historyczno-politycznego, kształtującego wartości ośrodka decyzyjnego i determinującego konsekwencje tych decyzji (2.1);
- 2) omówienie sytuacji Polski w dwudziestoleciu międzywojennym, warunkującej przyszłe wydarzenia (2.1.1);
- 3) analizę zależności między tożsamością narodową a granicami administracyjno-prawnymi (2.1.2);
- 4) analizę umowy repatriacyjnej z ZSRR podpisanej w Moskwie 6 lipca 1945 roku;
- 5) charakterystykę i opis układów republikańskich (2.3), obejmujące: wprowadzenie (2.3.1), analizę umów z Ukrainą, Białoruską (2.3.2) oraz Litewską Socjalistyczną Republiką Radziecką (2.3.3);
- 6) przebieg repatriacji z Rumunią (2.4) wraz z tłem historyczno-politycznym (2.4.1) oraz charakterystykę przebiegu repatriacji w Rumunii (2.4.2).

Rozdział trzeci skupiony jest wokół problematyki ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej, a głównymi jego założeniami pozostają:

- 1) uwarunkowania polityczno-społeczne ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej (3.1), na które składa się analiza decyzyjna, zaprezentowana w punkcie 3.1.2, przedstawiającym ruchy repatriacyjne jako konsekwencje decyzji politycznych;
- 2) scharakteryzowanie ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej (3.2);
- 3) zaprezentowanie klasyfikacji ruchów repatriacyjnych (3.3):
- 4) okres w latach 1945–1949 (3.3.1);
- 5) okres w latach 1956–1959 (3.3.2);
- 6) zaprezentowanie różnic i podobieństw w procesach repatriacji po II wojnie światowej (3.4).

W rozdziale czwartym zaprezentowana została analiza historyczna przebiegu repatriacji po stronie ZSRR (4.1) oraz po stronie Polski (4.2) z uwzględnieniem bezpośredniej relacji osób uczestniczących w ruchach międzynarodowej polityki przesiedleńczej (4.3), w tym:

- 1) studium komparatystyczno-prawne (4.3.1);
- 2) uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w I fali (4.3.2);
- 3) uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w II fali (4.3.3).

Ostatni rozdział – piąty – skupiony jest na analizie dotyczącej mitów społecznych i politycznych oraz wyobrażeń zbiorowych w zakresie repatriacji. Rozdział ten poświęcony jest następującym zagadnieniom:

- 1) ewolucja funkcji i znaczenia mitu, uwzględniająca takie elementy jak: dezinformacja, propaganda i świadoma informacja (5.1), rzeczywistość społeczna (5.1.1) oraz przestrzeń między mitem a rzeczywistością, wypełniona postawami społecznymi wynikającymi z utrwalających się błędnych przekonań (5.1.2);
- 2) dokonania prac badawczych dotyczących konfrontacji mitu z rzeczywistością wraz z charakterystyką repatriacji w Polsce i rzeczywistą sytuacją repatriantów (5.2);
- 3) prezentacja studiów teoretycznych oraz wyjaśnień metodologicznych w zakresie przedmiotowej dysertacji pracy doktorskiej (5.3);
- 4) mit stworzony w prasie i innych publikacjach (5.4) oraz rzeczywistość prawno-administracyjna (5.5).

Rozdział I Rozwój umów międzynarodowych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR i Rumunią po 1945

Charakter zawieranych przez państwo polskie umów po II wojnie światowej skupiony był z jednej strony na odbudowie gospodarczo-ekonomicznej kraju, z drugiej zaś na wznowieniu relacji międzynarodowych. Kwestie współpracy w różnych obszarach między Polską a ZSRR regulowały m.in. porozumienie o wzajemnej pomocy przy usuwaniu skutków powodzi oraz układ o przyjaźni, pomocy i wzajemnej współpracy (tab. 1). Również stosunki między państwem polskim a rumuńskim regulowane były podobnymi umowami o niemal identycznym tytule i zakresie.

Tabela 1 Charakterystyka relacji międzynarodowych Polska – ZSRR i Polska – Rumunia po II wojnie światowej

Umowa	Data	Strony	Cel	Kluczowe postanowienia
Układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej i powojennej współpracy między Polską a ZSRR	1945	Polska, ZSRR	Zacieśnienie współpracy gospodarczej i politycznej po II wojnie światowej	Wzajemna pomoc w dziedzinie surowców, handlu, transportu i kultury
Porozumienie o wzajemnej pomocy przy usuwaniu skutków powodzi	1954	Polska, ZSRR	Współpraca przy usuwaniu skutków powodzi na terenie obu krajów	Współpraca w zakresie pomocy humanitarnej, transportu, organizacji obozów dla osób poszkodowanych
Umowa o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Rumuńską Republiką Ludową	1955	Polska, Rumunia	Zacieśnienie współpracy politycznej i gospodarczej	Współpraca w dziedzinie rolnictwa, przemysłu, handlu, transportu, nauki i kultury
Umowa o współpracy gospodarczej, naukowo-technicznej i kulturalnej między Polską Republiką Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii	1964	Polska, Rumunia	Współpraca gospodarcza, naukowo-techniczna i kulturalna	Wymiana doświadczeń w dziedzinie przemysłu, rolnictwa, transportu, nauki i kultury
Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Socjalistycznej Republiki Rumunii o międzynarodowych przewozach drogowych	1968	Polska, Rumunia	Współpraca regionalna na granicy polsko-rumuńskiej	Współpraca w dziedzinie transportu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych prawnych.

Układ o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Rzeczpospolitą Polską a Rumuńską Republiką Ludową został zawarty w Bukareszcie dnia 26 stycznia 1949 roku²³. Z kolei układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej i powojennej współpracy między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR został podpisany 21 kwietnia 1945 roku²⁴. Oba dokumenty zawierały klauzule dotyczące współpracy gospodarczej, kulturalnej i naukowej między stronami. W umowie polsko-rumuńskiej podkreślono znaczenie „wspólnej pracy w walce z imperializmem” oraz „pełnej niepodległości i suwerenności narodów”. W układzie polsko-radzieckim natomiast akcentowano potrzebę „walki przeciwko imperializmowi, faszyzmowi i innym formom reakcji”, a także „realizację celów demokracji, sprzeciwianie się wykluczeniu narodów z życia politycznego i kulturalnego świata”. Oba dokumenty miały na celu zacieśnienie stosunków między Polską a sąsiednimi państwami socjalistycznymi oraz wzajemną pomoc w przypadku zagrożeń i wyzwań ze strony państw zachodnich.

Przyjaźń, współpraca i pomoc wzajemna często stanowiły przedmiot umów między Polską, ZSRR a Rumunią (tab. 2), a głównym ich przedmiotem pozostawały kwestie współpracy gospodarczej, militarnej, kulturalnej i naukowej. O ile umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a ZSRR i Rumunią (1955–1956) zawarte zostały w latach 40. XX wieku, o tyle umowa między ZSRR a Rumunią, której celem było wznowienie współpracy ekonomicznej, politycznej i obrona przed imperializmem wraz z ochroną interesów, została podpisana 4 lutego 1970 roku.

²³ Dz.U. 1949 nr 11, poz. 66.

²⁴ Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268.

Tabela 2 Charakterystyka umów o przyjaźni i współpracy zawieranych między Polską, ZSRR i Rumunią w latach 1944–1989

Umowa	Data	Strony	Przedmiot	Przypisy źródłowe
Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej	21 kwietnia 1945 roku	Polska, ZSRR	Wzajemna przyjaźń, współpraca gospodarcza i militarna	<i>Dz. U. 1945 nr 47 poz. 268</i>
Układ o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy	26 stycznia 1949 roku	Polska, Rumunia	Wzajemna przyjaźń, współpraca gospodarcza, kulturalna i naukowa	<i>Dz. U. 1950 nr 11 poz 114</i>
Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej	14 maja 1955 roku	Polska, Albania, Bułgaria, Niemcy, Rumunia, ZSRR	Wzajemna współpraca zagraniczna i militarna	<i>Dz. U. 1955 nr 30 poz. 182</i>
Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej	8 kwietnia 1965 roku	Polska, ZSRR	Wzajemna przyjaźń, współpraca gospodarcza, naukowa i techniczna, wymiana kulturalna	<i>Dz. U. 1965 nr 20 poz. 130</i>
Układ o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy	12 listopada 1970 roku	Polska, Rumunia	Wzajemna przyjaźń, współpraca gospodarcza i militarna	<i>Dz. U. 1971 nr 8 poz. 86</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

Zawarte między Polską i ZSRR układy o przyjaźni i współpracy w latach 1945 oraz 1971 miały na celu zmniejszenie napięć między tymi państwami i utworzenie trwałych więzi przyjaźni. Oba te dokumenty zawierały zobowiązania do wzajemnej pomocy i współpracy w różnych dziedzinach, takich jak handel, ekonomia, kultura i nauka, ustanawiając jednocześnie zasady nieinterwencji wewnętrznej, czyli obowiązek nieingerowania w sprawy wewnętrzne innych państw. Potrzeba utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w regionie stanowiła jedno z kluczowych założeń obu dokumentów. Mimo pewnych podobieństw dokumenty te różniły się od siebie w dość znaczącym stopniu, a zakres różnic obejmował takie kwestie jak:

- 1) podmioty zaangażowane w umowę – układ z 1945 roku łączył Związek Radziecki i Polskę, podczas gdy układ z 1955 roku obejmował takie państwa jak Polska, ZSRR, Rumunia, Albania, Bułgaria i NRD;

- 2) suwerenność i niepodległość stron umowy – w układzie z 1949 roku podkreślono potrzebę zachowania suwerenności i niepodległości państw członkowskich, czego nie zaakceptowano w układzie z 1945 roku;
- 3) cel umowy – w układzie z 1955 roku skupiono się na kwestiach obrony przed agresją zewnętrzną, podczas gdy w układzie z 1945 roku skupiono się na walce z faszyzmem i hitleryzmem;
- 4) zakres umowy – układ z 1945 roku był bardziej ogólny i słabo zdefiniowany, podczas gdy układ z 1949 roku zawierał konkretniejsze porozumienia i bardziej szczegółowe cele.

Wszystkie przedstawione w tabeli 2 dokumenty dotyczące współpracy i pomocy wzajemnej obejmowały postanowienia o wzajemnej obronie przed agresorem zewnętrznym i gwarancję integralności terytorialnej i suwerenności państw podpisujących umowę. Zakres różnic i podobieństw między tymi dokumentami wskazuje, że wszystkie dokumenty zawierały zapisy dotyczące suwerenności i integralności terytorialnej i warunki wypowiedzenia umowy z zachowaniem okresu sześciomiesięcznego (tab. 3).

Tabela 3 Charakterystyka umów zawieranych między Polską a ZSRR dotyczących współpracy i pomocy wzajemnej w latach 1945–1972

Aspekt	Układ z 14 lutego 1945 roku	Układ z 14 maja 1945 roku	Układ z 12 grudnia 1971 roku
Strony umowy	Polska i ZSRR	Polska i ZSRR, Albania, Rumunia, NRD, Węgry, Czechosłowacja	Polska i ZSRR
Cele umowy	Przyjaźń, współpraca i pomoc wzajemna	Przyjaźń, współpraca i pomoc wzajemna	Przyjaźń, współpraca i pomoc wzajemna
Wzajemna obrona	Wspólna obrona przed atakiem zewnętrznym	Wspólna obrona przed atakiem zewnętrznym	Wspólna obrona przed atakiem zewnętrznym
Współpraca gospodarcza	Wymiana towarów i usług bez cła i ograniczeń	Wymiana towarów i usług bez cła i ograniczeń	Wymiana towarów i usług bez cła i ograniczeń
Współpraca kulturalna	Wymiana kulturalna i naukowa	Wymiana kulturalna i naukowa	Wymiana kulturalna i naukowa
Stosunki z innymi państwami	Nienaruszanie interesów innych państw	Nienaruszanie interesów innych państw	Nienaruszanie interesów innych państw
Integralność terytorialna	Gwarancja integralności terytorialnej i suwerenności obu państw	Gwarancja integralności terytorialnej i suwerenności państw	Gwarancja integralności terytorialnej i suwerenności obu państw
Współpraca wojskowa	Współpraca wojskowa i dostarczanie broni	Współpraca wojskowa i dostarczanie broni	Współpraca wojskowa i dostarczanie broni
Procedury wypowiedzenia	Wypowiedzenie umowy z sześciomiesięcznym wyprzedzeniem	Wypowiedzenie umowy z sześciomiesięcznym wyprzedzeniem	Wypowiedzenie umowy z sześciomiesięcznym wyprzedzeniem

Źródło: Opracowanie własne.

Umowy między ZSRR a Polską zawierane w latach 1944–1989 miały charakter bardziej strategiczny, bowiem zawierały klauzule dotyczące przedłużenia sojuszu wojskowego i pełnej współpracy kulturalnej i gospodarczej. Umowy z Rumunią natomiast były bardziej ograniczone, mimo że również zakładały współpracę gospodarczą i polityczną. Ponadto umów między ZSRR a Polską było zawieranych znacznie więcej niż umów między Polską a Rumunią.

Układ z 14 maja 1955 roku zawarty między ZSRR, PRL a RSR składał się z preambuły i 16 artykułów, z których art. 1 odpowiedzialny był za ustanowienie sojuszu obronnego między tymi państwami i zapewniał poszanowanie integralności terytorialnej i niepodległości każdego z państw. Za regulację

dziedzin współpracy między stronami odpowiedzialne były art. 3–7, zobowiązujące strony do działań na rzecz wzmocnienia i rozwoju swoich gospodarek oraz do wspierania rozwoju kultury i nauki. Treść art. 3 zobowiązywała strony umowy do działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa Europy oraz pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Art. 4 zakładał zgodność rozwiązania stanowiska w sprawach międzynarodowych z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, zobowiązując strony ponownie do działań na rzecz bezpieczeństwa i pokoju. Art. 5–6 zapewniały działania na rzecz pomocy technicznej i finansowej oraz współpracy gospodarczej, naukowo-technicznej i kulturalnej. Za współpracę w dziedzinie obrony opartą na wspólnych działaniach w zakresie szkolenia i rozwijania sił zbrojnych i wymiany doświadczeń w tej dziedzinie odpowiedzialny był art. 7, natomiast za obowiązek prowadzenia konsultacji w zakresie spraw międzynarodowych ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa – art. 8. Kolejny punkt odpowiadał za koordynację działań w zakresie obrony, zobowiązując strony umowy do wymiany informacji wojskowych i wspólnego planowania działań w przypadku zagrożenia. Zasady pobytu wojsk radzieckich na terytorium Polski i Rumunii określone zostały w art. 10, natomiast art. 11–16 stanowią postanowienia końcowe, w tym te dotyczące ratyfikacji²⁵.

Analizując zagadnienie współpracy między Polską a ZSRR oraz między Polską a Rumunią, zauważyć można, że umowy z ZSRR były stopniowo rozszerzane o dodatkowe punkty, podczas gdy umowy z Rumunią były stosunkowo ograniczone do ściśle określonych kwestii (tab. 4).

²⁵ Układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej, współpracy powojennej między ZSRR i Rzeczpospolitą Polską z dnia 21 kwietnia 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268).

Tabela 4 Porównanie wybranych umów między Polską i ZSRR oraz między Polską i Rumunią w latach 1944–1989

Umowa polsko-radziecka (1945)	Umowa polsko-radziecka (1965)	Umowa polsko-rumuńska (1949)	Umowa polsko-rumuńska (1970)
Podmiotowość, integralność i niepodległość państw	Wzajemna nienaruszalność integralności terytorialnej i suwerenności	Wzajemna nienaruszalność integralności terytorialnej i suwerenności	Wzajemna nienaruszalność integralności terytorialnej i suwerenności
Zabezpieczenie pokoju i bezpieczeństwa	Współdziałanie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju	Współdziałanie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju	Współdziałanie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju
Konsultacje w sprawach międzynarodowych	Konsultacje w sprawach międzynarodowych, wymiana informacji i stanowisk	Konsultacje w sprawach międzynarodowych	Konsultacje w sprawach międzynarodowych
Współpraca gospodarcza, naukowa, kulturalna	Współpraca gospodarcza, naukowo-techniczna, kulturalna, wymiana doświadczeń	Współpraca gospodarcza, naukowa, kulturalna	Współpraca gospodarcza, naukowa, kulturalna
Współpraca w dziedzinie obrony	Współpraca w dziedzinie obrony, wymiana doświadczeń w dziedzinie wojskowej	Współpraca w dziedzinie obrony	Współpraca w dziedzinie obrony
Współpraca w dziedzinie ochrony zdrowia	Współpraca w dziedzinie ochrony zdrowia	-	-
Współpraca w dziedzinie transportu	Współpraca w dziedzinie transportu	-	-
Wymiana informacji naukowo-technicznych	Wymiana informacji naukowo-technicznych	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Umowa między Rządem Polskim a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy zawarta w Moskwie dnia 21 kwietnia 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 28, poz. 174); Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o współpracujący kulturalnej i naukowej, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 1970 roku (Dz.U. 1971 nr 22, poz. 203); Układ o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Rzeczpospolitą Polską a Rumuńską Republiką Ludową, podpisany w Bukareszcie dnia 26 stycznia 1949 roku (Dz.U. 1950 nr 11, poz. 114); Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, podpisana w Bukareszcie dnia 12 kwietnia 1971 roku (Dz.U. 1971 nr 33, poz. 208); Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, sporządzony w Bukareszcie dnia 12 listopada 1970 roku (Dz.U. 1971 nr 8, poz. 86).

Pierwsze lata po II wojnie światowej to okres, w którym Polska była pod wpływem ZSRR, wprowadzającym w państwie polskim swoje rozwiązania polityczne, gospodarcze i społeczne. W efekcie działań ZSRR Polska stała się państwem socjalistycznym, władzę w kraju przejęła Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – ugrupowanie zależne od władz radzieckich. W latach 50. i 60. ZSRR utrzymywał swoje wpływy w Polsce, wprowadzając w kraju swoje rozwiązania polityczne, gospodarcze i wojskowe. W okresie 1970–1980 miała miejsce fala protestów społecznych w Polsce, które skierowane były przeciwko rządowi komunistycznym, zależnym od ZSRR. W odpowiedzi na te wydarzenia ZSRR podjął działania mające na celu utrzymanie wpływów w Polsce, w tym poprzez zwiększenie kontroli nad władzami i wojskiem. W latach 80. Polska stawała się coraz bardziej niezależna od ZSRR, a wprowadzone reformy gospodarcze, takie jak wprowadzenie gospodarki rynkowej, były krokiem w kierunku odłączenia się od wpływów ZSRR. Ostatecznie upadek ZSRR w 1991 roku oznaczał koniec zależności Polski od ZSRR²⁶, a także możliwość odzyskania niepodległości, leżącą po stronie państw związkowych bloku wschodniego.

W przypadku współpracy polsko-rumuńskiej nie bez znaczenia pozostawał Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, podpisany w Bukareszcie w 1970 roku²⁷.

1.1 Polityka zagraniczna Polski po odzyskaniu niepodległości

Polityka zagraniczna Polski po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku koncentrowała się na odbudowie kraju po latach zaborów i wojny światowej, a także na ustanowieniu trwałych granic państwowych. Według A. Nowaka polityka zagraniczna Polski w okresie międzywojennym miała charakter defensywny i konserwatywny, a jej głównym celem było zapewnienie Polsce bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej²⁸. Polska dążyła do uzyskania gwarancji bezpieczeństwa, m.in. poprzez sojusz z Francją, a także poprzez członkostwo w Lidze Narodów. Zmiany w polskiej polityce zagranicznej po 1918 roku wynikały zarówno z sytuacji międzynarodowej, jak i uwarunkowań wewnętrznych (tab. 5).

²⁶ R. Stemplowski, *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015, s. 14.

²⁷ Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, sporządzony w Bukareszcie dnia 12 listopada 1970 roku (Dz.U. 1971 nr 8, poz. 86).

²⁸ A. Nowak, *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2006, s. 414.

Tabela 5 Cele i założenia polskiej polityki zagranicznej w latach 1918–1989

Okres	Założenia	Cele
1918–1938	Odbudowa państwa, tworzenie nowych instytucji i urzędów administracyjnych, polityka konsolidacji wewnętrznej, zabezpieczenie kraju przed działaniami Niemiec i ZSRR	Polityka wyrównywania sił w Europie Środkowej, zapewnienie państwu gwarancji bezpieczeństwa oraz zachowanie jedności narodowej i terytorialnej, stworzenie sojuszy z Czechosłowacją, Rumunią i Jugosławią
1939–1944	Wybuch II wojny światowej uniemożliwił prowadzenie polityki zagranicznej samodzielnie, Rząd Polski na uchodźstwie kontynuował walkę z okupantem niemieckim, starając się zdobyć poparcie na arenie międzynarodowej dla swojej walki i przyszłych losów państwa	Suwerenność państwa, pokonanie Niemiec i przywrócenie Polski na arenę międzynarodową
1945–1964	Po II wojnie światowej Polska stała się państwem bloku wschodniego, politykę zagraniczną zdominowały interesy ZSRR, państwo było nastawione na integrację z państwami bloku wschodniego, kluczowy był związek gospodarczy i wojskowy z ZSRR	Sojusz z ZSRR był odpowiedzialny za utrzymanie bezpieczeństwa kraju, celem stało się utrzymanie sojuszu z ZSRR i pozostałymi państwami związkowymi. Polityka nastawiona na promowanie socjalistycznego modelu gospodarczego
1965–1989	Po marcu 1968 roku Polska starała się budować swoją pozycję wewnątrz bloku wschodniego, głównie przez umocnienie swojego potencjału gospodarczego. Polityka zagraniczna oparta była na relacjach z państwami zachodnimi i nawiązywaniu kontaktów handlowych	Modernizacja i rozwój gospodarczy państwa, poprawa stosunków z państwami zachodnimi oraz ochrona polskich interesów narodowych

Źródło: Opracowanie własne.

Po odzyskaniu niepodległości głównymi czynnikami kształtującymi polską politykę zagraniczną były z jednej strony czynniki wewnętrzne – nacjonalizm, dążenie do odbudowy państwa i umocnienia pozycji Polski na arenie międzynarodowej i gospodarczej kraju²⁹, z drugiej zaś – czynniki zewnętrzne, takie jak trudna sytuacja polityczna w Europie, rywalizacja między Niemcami a ZSRR czy konflikty graniczne z Czechosłowacją i Niemcami³⁰.

Agresja III Rzeszy i ZSRR na Polskę stała się natomiast kluczowym czynnikiem blokującym polską politykę zagraniczną na czas wojny. Polityka oporu wobec okupanta odgrywała wówczas znacznie

²⁹ N. Davies, R. Moorhouse, *Microcosm: Portrait of a Central European City*, Londyn 2004, s. 140.

³⁰ P.S. Wandycz, *The Prices of Freedom: A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*, Londyn 2001, s. 216.

ważniejszą rolę³¹, podobnie jak polityka sojusznicza z Wielką Brytanią i ZSRR oraz działania dyplomatyczne prowadzone przez rząd na uchodźstwie³².

Po zakończeniu wojny głównymi czynnikami kształtującymi polską politykę zagraniczną były:

- 1) zależność Polski od ZSRR, ograniczenie suwerenności państwa, brak realnych możliwości kształtowania polityki niezależnej³³;
- 2) dążenie do poprawy relacji z Zachodem i rozwoju kontaktów gospodarczych z państwami Europy Zachodniej³⁴;
- 3) wsparcie dla ruchów opozycyjnych w krajach bloku wschodniego i osłabienie tym samym wpływu ZSRR w regionie³⁵;
- 4) problemy ekonomiczne (np. uzależnienie od importu gazu z ZSRR, zadłużenie);
- 5) kwestie ideologiczne (np. polityka historyczna, relacje z państwami bloku wschodniego);
- 6) kwestie narodowe i etniczne (stosunki z Niemcami, Ukraińcami, Litwinami);
- 7) sytuacja międzynarodowa (polityka ZSRR, NATO, UE).

W przypadku polityki zagranicznej Polski po II wojnie światowej po przejęciu władzy przez komunistów w 1945 roku można uznać, że zmieniła się ona diametralnie. Zgodnie z polityką Kremla Polska stała się państwem satelickim ZSRR, co skutkowało wprowadzeniem jednopartyjnego systemu politycznego i uzależnieniem gospodarki od „radzieckiej pomocy”. Według M. Zaborowskiego polityka zagraniczna Polski po 1945 roku koncentrowała się na umocnieniu sojuszu z ZSRR oraz wzmocnieniu roli Polski w bloku wschodnim³⁶. Polska współpracowała z innymi państwami socjalistycznymi, m.in. poprzez udział w Układzie Warszawskim³⁷. Ogólna charakterystyka czynników kształtujących polską politykę międzynarodową po II wojnie światowej przedstawiona została w tabeli nr 6.

³¹ W. Roszkowski, J. Kofman, *Historia Polski 1914–2015*, Warszawa 2011, s. 251.

³² W. Sławomirski, *Polska polityka zagraniczna 1935–1939*, Kraków 2007, s. 163.

³³ A. Paczkowski, *Pakt Ribbentrop – Beck. Dyplomacja i polityka*, Warszawa 2005, s. 274.

³⁴ W. Sławomirski, *Polska polityka zagraniczna w latach 1945–1989*, Kraków 2001, s. 212.

³⁵ A.A. Michta, *Poland's Place in Europe: General Wladyslaw Anders' Address to the Council of Europe*, „The Polish Review” 1990, 35(1), s. 19.

³⁶ M. Zaborowski, *Polska polityka zagraniczna 1989–2008*, Warszawa 2009, s. 28.

³⁷ M. Wojciechowski, *Polska polityka zagraniczna w XX wieku*, Warszawa 2003, s. 244.

Tabela 6 Czynniki kształtujące polską politykę zagraniczną po II wojnie światowej

Czynniki	Opis
Kontekst międzynarodowy	Sytuacja międzynarodowa w okresie powojennym, w tym sytuacja w Europie i na świecie oraz stosunki międzynarodowe
Pozycja geograficzna Polski	Lokalizacja geograficzna kraju, granice państwa, sąsiedzi i stosunki z nimi
Sytuacja wewnętrzna Polski	Stabilność polityczna kraju, rozwój gospodarczy, stosunki wewnętrzne
Ideologia polityczna	Doktryna polityczna, wizja kształtowania stosunków międzynarodowych, zaangażowanie w ruchy polityczne
Partnerzy międzynarodowi	Sojusznicy, państwa partnerskie, instytucje międzynarodowe
Gospodarka	Rola gospodarki w polityce zagranicznej kraju, wymiana handlowa, eksport i import, kwestie energetyczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: K. Persak, P. Machcewicz, *Polski Wiek XX, Tom IV*, Warszawa 2010

Polityka międzynarodowa Polski po II wojnie światowej kształtowała się pod wpływem wielu czynników, m.in. zależności od ZSRR, wpływów ze strony USA i Wielkiej Brytanii, a także kwestii związanych z odbudową kraju po zniszczeniach wojennych.

Stosunki polsko-radzieckie były jednym z najważniejszych elementów polityki międzynarodowej Polski w powojennym okresie. Polska była państwem satelickim ZSRR, co oznaczało, że Związek Radziecki miał decydujący wpływ na jej politykę zagraniczną. Polska utrzymywała z ZSRR sojusz militarny, był to również główny partner handlowy kraju. W wyniku tej sytuacji politycznej Polska była także zależna od polityki ZSRR wobec innych państw³⁸.

Proces tak zwanej repatriacji był faktycznie masowym przesiedleniem, ponieważ ludzie byli przymuszani do opuszczenia swoich domów, a nawet siłą wywożeni i przenoszeni w inne miejsca, które były im często obce. Repatriacja z ZSRR nie odzwierciedlała definicji repatriacji, która mówi o tym, że jest to dobrowolny powrót do ojczyzny osób, które z przyczyn zwykle niezależnych od ich woli znalazły się poza granicami swojego kraju. Tak, jak miało to miejsce w przypadku repatriacji z Francji.

³⁸ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1990*, Warszawa 1994, s. 231.

Z jednej strony repatriacja była realizowana zgodnie z umowami między państwami i wiele osób dobrowolnie zdecydowało się na powrót do Polski. Z drugiej strony warunki repatriacji były bardzo trudne, a wiele osób było przymuszanych do opuszczenia swoich domów i przeniesienia się w miejsca, które były im często obce.

1.1.1 Stosunki Polski z ZSRR

Historię stosunków polsko-radzieckich po odzyskaniu niepodległości wyznaczał szlak licznych umów międzynarodowych zawieranych między tymi państwami. Wśród znaczących umów międzynarodowych zawartych przez Polskę i ZSRR w latach 1918–1945 należy wymienić:

- 1) traktat pokojowy, zwany traktatem ryskim, między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku: „Do rozmów przystąpili: Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, Rząd Rosyjskiej Socjalistycznej Federacji Republiki Rad w swoim własnym imieniu i z upoważnienia Rządu Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad oraz Rząd Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Rad. Głównym założeniem Traktatu było: Art. I Obie układające się strony oświadczają, że stan wojenny pomiędzy nimi ustaje; Art. II Obie układające się strony, zgodnie i z zasadą stanowienia o sobie, uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi oraz zgadzają się i postanawiają, że wschodnia granica Polski, a więc granica między Polską z jednej strony, a Rosją, Białorusią i Ukrainą stanowi linia... dalej artykuł wymienia przebieg linii granicznej; Art. III Rosja i Ukraina zrzekają się wszystkich praw i pretensji do ziem położonych na zachód od granicy, oznaczonej w artykule II Traktatu niniejszego. Ze swej strony Polska zrzekła się na rzecz Ukrainy i Białorusi wszelkich praw i pretensji do ziem położonych na wschód od tej granicy. Obie układające się strony zgadzają się, że o ile w skład ziem, położonych na zachód od oznaczonej w artykule II Traktatu niniejszego granicy wchodzi terytoria sporne między Polską a Litwą – sprawa przynależności tych terenów do jednego z tych dwóch państw należy wyłącznie do Polski i Litwy”³⁹. Ważne było także ustalenie neutralności Ukrainy i Białorusi, które miały pozostać niepodległe i suwerenne, oraz zawarcie układów z rządem sowieckim przez te państwa tylko na zasadzie równoprawności;
- 2) pakt o nieagresji między Polską a ZSRR, podpisany w Moskwie w dniu 25 lipca 1932 roku
- 3) dnia 5 marca 1934 roku pakt o nieagresji między Polską a ZSRR został przedłużony do 31 grudnia 1945 roku. Układ o przyjaźni, nieagresji i pomocy wzajemnej pomiędzy nimi zawierał postanowienia o wzajemnym szacunku dla suwerenności i integralności terytorialnej,

³⁹ Dz.U. 1921 nr 49, poz. 300.

współpracy gospodarczej i kulturalnej, a także o wzajemnym zobowiązaniu do nienaruszania granic – został złamany przez ZSRR 17 września 1939 roku;

- 4) traktat o granicach przyjaźni pomiędzy III Rzeszą a ZSRR z 28 września 1939 roku podpisany w Moskwie. Kontynuacja paktu z 23 sierpnia 1939 roku zwanego paktem Ribbentrop – Mołotow zawartego między ZSRR a III Rzeszą jako pakt o nieagresji, w tajnym protokole dokonywał podziału między strony stref wpływów w Europie Środkowej, tym samym pogwałcając niepodległość i suwerenność Polski oraz Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii i Rumunii. Określany mianem czwartego rozbioru Polski⁴⁰;
- 5) Umowa pomiędzy ZSRR a Polską w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z dnia 6 lipca 1945 roku⁴¹ – dotyczyła ona powrotu Polaków, którzy zostali zmuszeni do pracy przymusowej lub zostali wywiezieni na wschód w wyniku działań wojennych⁴². „Do czerwca 1941 roku wywieziono ok. 320 tys. mieszkańców okupowanej przez Armię Czerwoną połowy Polski. Pozostałym w głębi ZSRR ok. 250 tys. obywatelom II RP przyszło oczekiwać na możliwość wyjazdu aż do 1946 roku”⁴³;
- 6) Układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej i powojennym współdziałaniu pomiędzy Polską a ZSRR z 21 kwietnia 1945 roku⁴⁴ – umowa zawierała postanowienia o współpracy gospodarczej, kulturalnej i naukowej, a także o wzajemnym zobowiązaniu do pomocy w przypadku ataku ze strony państwa trzeciego.

Analizując historię i kształt stosunków państwa polskiego z innymi krajami, w tym państwami bloku wschodniego, należy mieć na względzie, że po zakończeniu II wojny światowej sytuacja geopolityczna na świecie uległa zmianom. Wynikało to przede wszystkim z faktu, że w skład ZSRR wchodziły następujące republiki związkowe:

- 1) Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka (RFSRR)⁴⁵;
- 2) Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka (USRR)⁴⁶;
- 3) Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka (BSSR)⁴⁷;

⁴⁰ Traktat między III Rzeszą a ZSRR z dnia 28 września 1939 roku.

⁴¹ Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222.

⁴² W.F. Marciniak, *Polskie interpretacje umowy z ZSRR z 6 lipca 1945 roku w kwestii obywatelstwa osób przybywających na terytoriach państw trzecich*, Łódź 2016, s. 211.

⁴³ Tamże, s. 211.

⁴⁴ Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268.

⁴⁵ S. Becker, *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924*, Leiden 1968, s. 243.

⁴⁶ A. Wilson, *The Ukrainian Crisis*, Cambridge 2014, s. 13.

⁴⁷ A. Wilson, *The Last European Dictatorship*, New Haven 2011, s. 13.

- 4) Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziecka (UzSSR)⁴⁸;
- 5) Kazachska Socjalistyczna Republika Radziecka (KazSSR)⁴⁹;
- 6) Gruzjińska Socjalistyczna Republika Radziecka (Gruzjińska SRR)⁵⁰;
- 7) Azerbejdżańska Socjalistyczna Republika Radziecka (Azerbejdżańska SRR)⁵¹;
- 8) Litewska Socjalistyczna Republika Radziecka (Litewska SRR)⁵²;
- 9) Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka (Mołdawska SRR)⁵³;
- 10) Łotewska Socjalistyczna Republika Radziecka (Łotewska SRR)⁵⁴;
- 11) Kirgiska Socjalistyczna Republika Radziecka (Kirgiska SRR)⁵⁵;
- 12) Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka (Tadżycka SRR)⁵⁶;
- 13) Armeńska Socjalistyczna Republika Radziecka (Armeńska SRR)⁵⁷;
- 14) Turkmeńska Socjalistyczna Republika Radziecka (Turkmeńska SRR)⁵⁸;
- 15) Karelo-Fińska Socjalistyczna Republika Radziecka (Karelo-Fińska SRR)⁵⁹;
- 16) Estońska Socjalistyczna Republika Radziecka (Estońska SRR)⁶⁰.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich powstał w grudniu 1922 roku podczas I Zjazdu Rad, kiedy to zdecydowano się uchwalić „akt polityczny wielkiego znaczenia, który utrwalił zdobycze Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i stworzył zręby ustrojowe państwa radzieckiego jako podstawy dalszego jego rozwoju”⁶¹. Jednym z istotnych działań podejmowanych przez Zjazd Rad było unieważnienie traktatów rozbiorowych dotyczących Polski na mocy dekretu Rady Komisarzy Ludowych z dnia 29 sierpnia 1918 roku⁶².

⁴⁸ A. Khalid, *The Uzbek National Movement in the Twentieth Century: From Its Origins to Independence*, University of Texas Press 1998, s. 128.

⁴⁹ F. Long, *Kazakhstan: Coming of Age*, Nowy Jork 2003, s. 128.

⁵⁰ P. Nasmyth, *Georgia: In the Mountains of Poetry*, Londyn 2011, s. 117.

⁵¹ T. Świętochowski, *Russia and Azerbaijan: A Borderland in Translation*, Nowy Jork 2004, s. 49.

⁵² N. Davies, *Europe: A History*, Londyn 1996, s. 1049–1050.

⁵³ V. Stoica, *The Roumanian annexation of Bessarabia and Northern Bukovina*, Miami 1984, s. 97–100.

⁵⁴ A. Ezergaills, *The History of Latvia*, Nowy Jork 2002, s. 307.

⁵⁵ R. Pomfret, *Kyrgyzstan: The Translation to a Market Economy*, Oxford 1999, s. 26.

⁵⁶ S. Shirinm, *Tajikistan: The Trials of Independence*, Oxford 1998, s. 27.

⁵⁷ D.E. Miller, L. Touryan, *Armenia: Portraits of Survival and Hope*, Berkeley 2003, s. 38.

⁵⁸ G. Wheeler, *The Modern History of Soviet Central Asia*, Londyn 1964, s. 157.

⁵⁹ L. Westerlund, *The Soviet-Finnish Winter War 1939–1940*, Londyn 2013, s. 18.

⁶⁰ K. O'Connor, *The History of the Baltic States*, Santa Barbara 2015, s. 168.

⁶¹ Z. Kropiwnicki, *50 lat ZSRR, „Palestra”* 1972, 16/11(179), s. 3.

⁶² Tamże s. 4.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, uważając się we wrześniu 1939 roku za „wyzwoliciele ludzi pracy: Ukraińców, Białorusinów, Polaków i Żydów spod polskiej *pańskiej niewoli*”, zdecydował się na stałe objąć w „prawne posiadanie” zajęte tereny II Rzeczypospolitej i zespolić je z terytorium ZSRR⁶³.

Po 1945 roku stosunki państwa polskiego z ZSRR wyznaczały umowy, w tym umowa o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy⁶⁴ podpisana w Moskwie dnia 14 lutego 1945 roku – będąca pierwszą umową między Polską a ZSRR, podpisaną jeszcze przed zakończeniem II wojny światowej. Zawierała ona zobowiązanie do przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej w dziedzinach gospodarki, nauki, kultury i sztuki. W praktyce jednak umowa ta była wykorzystywana przez ZSRR jako narzędzie wpływu na politykę w Polsce, co doprowadziło do stopniowego ograniczania polskiej suwerenności.

Po 1945 roku Polska i ZSRR podpisały kilka umów. Wśród ważniejszych wymienić można:

- 1) umowę o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy podpisaną 14 lutego 1945⁶⁵ roku w Moskwie. Umowa ta była podstawą relacji polsko-radzieckich do 1989 roku. Zawierała zapisy o wzajemnej pomocy w razie ataku ze strony państwa trzeciego, o współpracy gospodarczej oraz kulturalnej;
- 2) umowę o zmianie granic podpisaną 15 lutego 1951 roku w Moskwie⁶⁶. Regulowała ona kwestie graniczne między Polską a ZSRR, zmniejszając terytorium Polski o około 480 km² na rzecz ZSRR; głównie z obszaru dzisiejszej Białorusi i Ukrainy. Umowa ta była źródłem wielu kontrowersji i sporów w Polsce oraz za granicą, zarówno ze względu na terytorialne konsekwencje dla Polski, jak i na sposób przeprowadzenia negocjacji. Niektórzy politycy i historycy uważają, że Polska została zmuszona do podpisania tej umowy pod naciskiem ZSRR. W publikacji *The Rebirth of Poland* A. Cienciała stwierdziła, że podpisanie umowy o zmianie granic było wynikiem nacisku ze strony ZSRR. Na stronie 62 autorka pisze: „Although the Polish government was not happy with the Soviet demands for border changes, it was under great pressure to sign the agreement”. Na stronie 64 dodała również, że „Polish leaders had no choice but to accept the new Soviet-imposed borders”⁶⁷. Natomiast N. Davies w publikacji *God’s Playground: A History of Poland, Volume II* również przedstawia argumenty za tym, że Polska została zmuszona do podpisania umowy⁶⁸: „Inevitably, Polish

⁶³ A. Głowacki, *Procedura aneksji przez ZSRR wschodnich ziem II Rzeczypospolitej w 1939 r.*, Łódź 1997, s. 89.

⁶⁴ Układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej, współpracy powojennej między ZSRR i Rzeczpospolitą Polską z dnia 21 kwietnia 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268).

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Dz.U. 1952 nr 11, poz. 63.

⁶⁷ A. Cienciała, *The Rebirth of Poland: 1914–1945*, Nowy Jork – Londyn 1991, s. 62, 64.

⁶⁸ N. Davies, *God’s Playground: A History of Poland, Volume II*, Nowy Jork 2005, s. 482.

public opinion rejected the idea that the country's borders should be shifted westwards. It was Stalin's determination to impose the move that brought about the Warsaw Treaty of 1951". Z cytatu tego wynika, że polska opinia publiczna odrzuciła pomysł przesunięcia granic kraju na zachód – do traktatu warszawskiego doprowadziła natomiast determinacja Stalina. Natomiast A. Friszke w publikacji *Stalin a Polska* dowodzi, że choć ZSRR wykorzystywał naciski polityczne, to Polska miała również swoje interesy przy podpisaniu umowy o zmianie granic: „Podstawowym interesem Polski było zapewnienie sobie wschodniej granicy związkowej. W sytuacji braku porozumienia z ZSRR Polska musiałaby bronić swojego stanowiska przez siłę zbrojną”⁶⁹;

- 3) umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zmianie odcinków terytoriów państwowych z dnia 15 lutego 1951 roku wraz załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy między Polską i ZSRR⁷⁰.

1.1.2 Stosunki Polski z Rumunią po 1945 roku

Stosunki polsko-rumuńskie w latach 1945–1990 charakteryzowały się zmiennością i wahaniem na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej. W okresie powojennym polsko-rumuńskie stosunki dyplomatyczne były dynamiczne i prężnie się rozwijały, a ich intensywność uzależniona była od sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej obu krajów. W latach 50. i 60. relacje polsko-rumuńskie były stosunkowo dobre i obejmowały liczne umowy i porozumienia w różnych dziedzinach. Wynikało to głównie ze współpracy w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, która była organizacją ekonomiczną państw bloku wschodniego, utworzoną w 1949 roku w Moskwie⁷¹. Rada ta ekonomicznie uzależniała państwa satelickie od ZSRR. Wśród ważniejszych umów lat 50. i 60. XX wieku wymienić można:

- 1) Umowę kulturalną między Rzeczpospolitą Polską a Rumuńską Republiką Ludową, podpisaną w Warszawie 16 czerwca 1948 roku. Umowa ta zakładała współpracę międzyinstytucjonalną w dziedzinie kultury, w tym wymianę artystów, naukowców i studentów⁷²;

⁶⁹ A. Friszke, *Stalin a Polska: polityka ZSRR wobec spraw polskich w latach 1921–1945*, „Więzi” 2021, 2, s. 72.

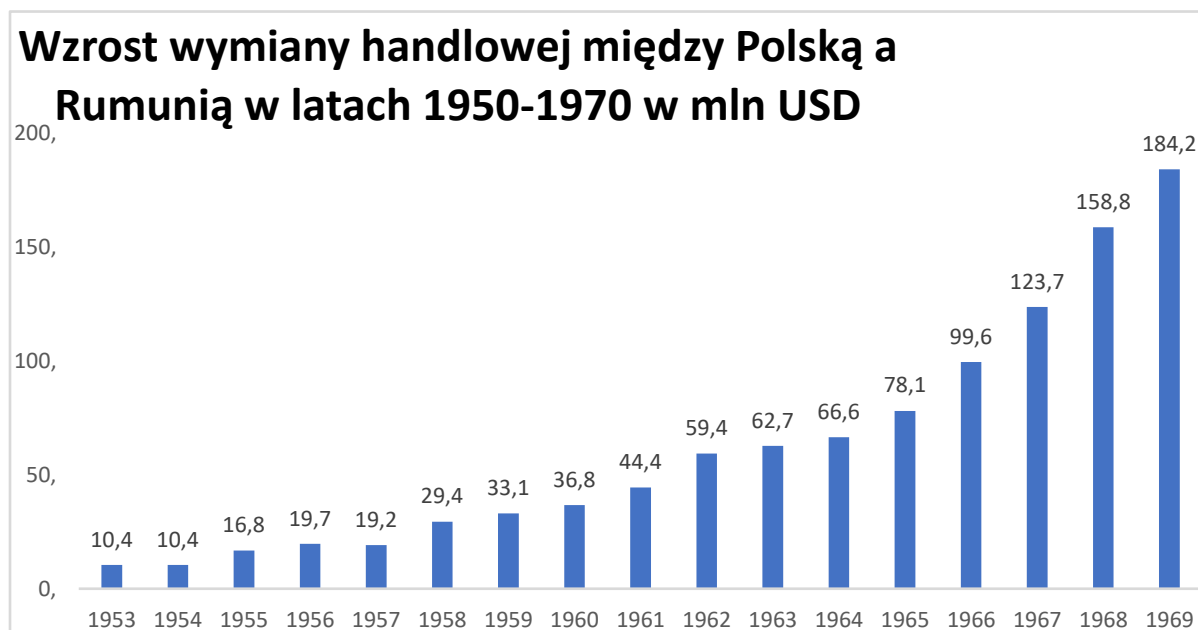
⁷⁰ Karta informacyjna, nazwa archiwum: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990, tytuł j.a.: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja, daty skrajne: 1958–1958, IPN, Aneks, s. 521-533.

⁷¹ A. Głowacki, S.L. Szczesio, *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Łódź 2015, s. 28.

⁷² Umowa kulturalna między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Rumuńską Republiką Ludową, podpisana w Warszawie dnia 16 czerwca 1948 roku (Dz.U. 1949 nr 51, poz. 380).

- 2) Umowę handlową między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Rumuńską Republiką Ludową, podpisaną 14 maja 1955 roku w ramach RWPG⁷³. Efektem tej umowy był wzrost eksportu⁷⁴, co zaprezentowane zostało na poniższym wykresie (wykres 1). Była to jedna z pierwszych umów zawarta między Polską a państwami bloku socjalistycznego, a korzyści płynące z jej podpisania dla państwa polskiego skupione były wokół stabilizacji i zwiększenia wymiany handlowej z państwem będącym jednym z kluczowych partnerów handlowych Polski. Wzrost wymiany przyczynił się do uzyskania dodatkowych źródeł surowców i towarów, których w Polsce wówczas brakowało. Wśród ważniejszych umów handlowych podpisanych przez Polskę w tamtym okresie wymienić można umowy handlowe z NRD oraz Czechosłowacją⁷⁵;
- 3) Umowę między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Rumuńskiej Republiki Ludowej o wzajemnej pomocy prawnej i postępowaniach karanych, podpisaną w Bukareszcie 25 stycznia 1962 roku. Umowa ta zakładała wzajemną pomoc w postępowaniach karnych oraz wymianę informacji prawnych między Polską a Rumunią⁷⁶.

Wykres 1 Wzrost wymiany handlowej między Polską a Rumunią na skutek umowy handlowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Handlu Zagranicznego (1953–1969) oraz Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej (1953–1969).

⁷³ Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy w ramach RWPG (Dz.U. 1955 nr 30, poz. 182).

⁷⁴ P. Waingertner, *Polska w Europie i na świecie w XX wieku. Aspekty gospodarcze*, t. III, Łódź – Warszawa 2020, s. 64.

⁷⁵ Tamże, s. 65.

⁷⁶ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Rumuńskiej Republiki Ludowej o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisana w Bukareszcie dnia 25 stycznia 1962 roku (Dz.U. 1962 nr 63, poz. 301).

Wartość tych umów dla Polski była zróżnicowana. Wprowadzenie umów handlowych pozwoliło na zwiększenie wymiany handlowej między Polską a Rumunią, co korzystnie wpłynęło na rozwój gospodarki obu krajów.

Umowy kulturalne z kolei pozwoliły na rozwijanie kontaktów między polskimi i rumuńskimi artystami, naukowcami i studentami, co przyczyniło się do zwiększenia wymiany kulturalnej i edukacyjnej.

Istotne umowy podpisane między Polską a Rumunią w latach 1945–1989 to m.in.:

- 1) Umowa handlowa między Rządem Tymczasowym Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polski i Rządem Królewskim Rumunii o dostawie wzajemnych towarów z dnia 7 lipca 1945 roku⁷⁷;
- 2) Umowa o współpracy kulturalnej i naukowej między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Rumuńskiej Republiki Ludowej podpisana w Warszawie dnia 26 listopada 1964 roku⁷⁸;
- 3) Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, sporządzony w Bukareszcie dnia 12 listopada 1970 roku⁷⁹.

W okresie PRL-u stosunki polsko-rumuńskie przynosiły korzyści dla Polski, w tym współpracę gospodarczą, kulturalną i naukową. Wymiana handlowa między krajami zwiększała się, co korzystnie wpłynęło na rozwój gospodarczy Polski. Polska korzystała również z naukowej wymiany między krajami, zyskując dostęp do najnowszych osiągnięć w dziedzinie naukowej i technicznej.

W latach 80. stosunki między Polską a Rumunią uległy pogorszeniu na tle kryzysu politycznego i gospodarczego w Polsce, co wpłynęło negatywnie na ich współpracę. Wszystkie umowy podpisane w okresie między 1945 a 1990 rokiem między Polską a Rumunią straciły znaczenie po zmianie ustroju politycznego w Polsce i Rumunii w 1989 roku. Ważną rolę w stosunkach polsko-rumuńskich w tym okresie odegrała kwestia polityki radzieckiej. W. Jarząbek pisze, że „Rumunia starała się wykorzystać sytuację wyjściową, żeby umocnić swoją pozycję wobec Moskwy, wywierać wpływ na kierunki polityki radzieckiej”⁸⁰.

⁷⁷ T. Czekalski, *Produkty rumuńskie na stołach polskich*, [w]: A. Kastory, H. Walczak, *Polska i Rumunia w Europie Środkowej w XX i XXI wieku*, Warszawa 2017, s. 169.

⁷⁸ Dz.U. 1965 nr 41, poz. 25.

⁷⁹ Dz.U. 1971 nr 8, poz. 86.

⁸⁰ W. Jarząbek, *Wpływ wydarzeń na politykę zagraniczną PRL w 1968*, „Dzieje Najnowsze. Rocznik XL” 2008, s. 84.

Rumunia nigdy nie stała się częścią ZSRR, jednak niektóre historyczne wydarzenia podkreślają uzyskanie przez ZSRR częściowej lub całkowitej kontroli nad częścią terytorium rumuńskiego. Przykładem takiego działania jest aneksja Besarabii dokonana na mocy paktu Ribbentrop – Mołotow w 1940 roku⁸¹.

1.2 Analiza zakresu umów z ZSRR po 1945 roku

Umowy między Rzeczpospolitą Polską a Rosją Radziecką/ZSRR w latach 1918–1945 oraz te podpisane po roku 1945 różniły się zarówno pod względem zakresu, jak i charakteru stosunków między tymi państwami. Umowa między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy podpisana w Moskwie dnia 14 lutego 1945 roku oraz układ [traktat ryski]⁸² o przyjaźni, współpracy i pomocy między Rzeczpospolitą Polską a Rosyjską FSRR i Ukraińską SRR podpisany 30 kwietnia 1921 roku w Rydze różniły się pod wieloma względami, ale obie miały na celu regulację stosunków wzajemnych.

W przeciwieństwie do umowy z 1921 roku umowa z roku 1945 przewidywała przekazanie części terytorium Polski na rzecz ZSRR oraz uzależnienie polskiej polityki wewnętrznej od ZSRR.

W przypadku umowy z 1945⁸³ roku ZSRR zobowiązywał się do udzielenia pomocy w przypadku ataku na Polskę ze strony Niemiec lub ich sojuszników. Pomoc miała polegać na wysyłaniu wojsk lub innych form pomocy, o ile Polska zwróciłaby się z prośbą o nią. Jednakże umowa ta zawierała również postanowienie, że polskie władze miały obowiązek konsultować swoje decyzje polityczne i wojskowe z „Moskwą”, co faktycznie oznaczało, że Polska stawała się uzależniona od ZSRR.

W przypadku umowy z 1921 roku Rosja Radziecka zobowiązywała się do udzielania pomocy Polsce w przypadku agresji ze strony Niemiec lub innych państw. Jednakże pomoc ta miała charakter bardziej ogólny i dotyczyła także działań dyplomatycznych i gospodarczych. Ponadto w przypadku konfliktów z innymi państwami Rosja Radziecka zobowiązywała się do niepodejmowania działań, które mogłyby zaszkodzić interesom Polski.

W obu umowach Rosja Radziecka/ZSRR zobowiązywała się do udzielania pomocy Polsce, ale w przypadku umowy z 1945 roku pomoc była bardziej militarystyczna i podlegała wpływom politycznym ze strony ZSRR. Natomiast w umowie z 1921 roku pomoc miała charakter bardziej ogólny i dotyczyła działań na rzecz ochrony interesów Rzeczypospolitej Polskiej.

⁸¹ A. Gaviuk, *Koncepcja „Wielkiej Rumunii” w kontekście relacji Rumunii z jej sąsiadami*, „Acta Scientifica Ostroviensis. Seria A” 2014, 3(1), s. 118.

⁸² Dz.U. 1921 nr 49, poz. 300.

⁸³ Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268.

Po II wojnie światowej Rzeczpospolita Polska i ZSRR podpisały szereg umów, które miały na celu zacieśnienie stosunków między tymi państwami. Wśród tych umów najważniejsze to:

- 1) Umowa o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, podpisana 21 kwietnia 1945 roku. - była podobna do umów zawieranych między ZSRR a innymi państwami socjalistycznymi, umacniając zależność Polski od ZSRR. W jej ramach Polska zobowiązała się do przyjęcia sowieckiej formy rządów i gospodarki oraz do współpracy z ZSRR w dziedzinie obrony⁸⁴. Umowa ta podobna była do układów o przyjaźni i współpracy zawartych między ZSRR a Czechosłowacją i Mongolią. Te umowy zapewniały ZSRR wpływ na politykę w Polsce, co prowadziło do stopniowego ograniczania polskiej suwerenności⁸⁵.

Ocena korzyści dla strony polskiej z tych zmian w umowach jest trudna. Z jednej strony umowy między Rzeczpospolitą Polską a ZSRR po 1945 roku przyczyniły się do zacieśnienia relacji gospodarczych między tymi krajami, co pozytywnie wpłynęło na rozwój polskiej gospodarki. Z drugiej strony polska suwerenność była stopniowo ograniczana, a polityka wewnętrzna Polski była kontrolowana przez ZSRR⁸⁶.

Umowy między Polską a ZSRR w latach 1921–1945 i po 1945 roku miały zupełnie odmienne cele i charakter. W okresie międzywojennym Polska i ZSRR podejmowały próby uregulowania swoich stosunków, podczas gdy po II wojnie światowej ZSRR wykorzystywał umowy między tymi państwami jako narzędzie wpływu na politykę w Polsce.

Po II wojnie światowej Polska zawarła wiele umów międzynarodowych, które wpłynęły na zakres jej stosunków z innymi krajami. Układ o przyjaźni z ZSRR to umowa, która zawierała postanowienia o wzajemnej pomocy w przypadku agresji zewnętrznej, a także o współpracy w zakresie kulturalnym i gospodarczym. Wśród głównych założeń umowy wymienić można następujące wskazania: „Strony będą wzajemnie udzielać sobie pomocy i wsparcia w razie agresji dokonanej ze strony państwa lub państw zagrażających bezpieczeństwu jednej ze stron Umowy” (art. 3), czy obowiązek współpracy wynikający z art. 7, gdzie strony umowy będą

⁸⁴ M. Brodecki, *Polska w stosunkach międzynarodowych 1939–1989*, Warszawa 2000, s. 35.

⁸⁵ N. Davies, *Heart of Europe: The Past in Poland's Present*, Oxford 2001, s. 221–231; A. Cienciala, *The Rebirth of Poland*, Stanford 1991, s. 176.

⁸⁶ A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej” 1995, s. 158.

ze sobą współpracować w duchu przyjaźni i umacniać wzajemnie oraz pomagać w odbudowie gospodarczej obu krajów⁸⁷;

- 2) Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, podpisany 8 kwietnia 1965 roku⁸⁸. Układ ten wzmocnił zależność Polski od ZSRR i ustanowił pełną integrację gospodarczą, militarną i polityczną między dwoma państwami.

W porównaniu do umów zawieranych w latach 1941–1945 umowy z ZSRR w okresie powojennym były silnie zdominowane przez interesy ZSRR i nakładały na Polskę większą kontrolę ze strony ZSRR. Polska stała się również bardziej zależna od ZSRR w kwestiach militarnych, gospodarczych i politycznych.

1.2.1 Zmiany w zakresie współpracy Rzeczypospolitej Polskiej z ZSRR po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej Polska stała się satelickim państwem ZSRR, co miało wpływ na zmiany w zakresie współpracy między oboma krajami. W porównaniu z latami 1918–1939, kiedy Polska była niepodległym państwem, zmieniły się zarówno warunki, jak i charakter współpracy.

Po 1945 roku Polska była uzależniona od ZSRR, który kierował relacjami między krajami. Współpraca przebiegała głównie w sferze gospodarczej, politycznej i wojskowej, a jej celem było zwiększenie wpływów ZSRR w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska otrzymywała pomoc gospodarczą i wojskową, ale w zamian musiała uzależnić swoją politykę od polityki ZSRR.

Współpraca Polski z ZSRR po 1945 roku była zdominowana przez relacje polityczne i wojskowe, co wynikało z roli Polski jako satelickiego państwa ZSRR w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. O ile Polska starała się odzyskać niepodległość i suwerenność w swojej polityce, o tyle ZSRR dążył do utrzymania kontroli nad Polską i regionem. W latach 1944–1989 Polska była satelickim państwem ZSRR, czyli państwem, które podlegało znaczącemu wpływowi politycznemu, gospodarczemu i militarnemu ze strony ZSRR⁸⁹. Polska była członkiem bloku wschodniego, a jej polityka zagraniczna była silnie uzależniona od ZSRR. Wpływ ZSRR na Polskę był szczególnie widoczny w polityce bezpieczeństwa, gospodarce, kulturze i edukacji.

Współpraca Polski z ZSRR w latach 1945–1989 opierała się na traktacie o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej podpisanym w 1945 roku. Polska stała się częścią bloku wschodniego, a jej polityka zagraniczna była uzależniona od ZSRR. Polska pełniła rolę „satelity” ZSRR, dostarczając jej

⁸⁷ Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 14 lutego 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268).

⁸⁸ Dz.U. 1965 nr 20, poz. 130.

⁸⁹ W. Choriew, *Ingerencja ZSRR w życie kulturalne Polski (1944–1953)*, „Napis” 2000, VI, s. 258.

surowce, produkty rolnicze i wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą. ZSRR z kolei zapewniał Polsce pomoc finansową, technologiczną i militarną.

Wpływ ZSRR na Polskę był widoczny także w polityce kulturalnej i edukacyjnej, szczególnie po podpisaniu dnia 30 czerwca 1956 roku w Warszawie umowy o współpracy kulturalnej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich⁹⁰. Propaganda komunistyczna była powszechna, a cenzura kontrolowała media i literaturę. W szkołach nauczano marksizmu-leninizmu, a nauki humanistyczne były zdominowane przez socrealizm.

1.3 Analiza głównych zmian w stosunkach z Rumunią po 1945 roku

Od momentu odzyskania przez Polskę niepodległości do 1945 roku polsko-rumuńskie stosunki uznawane były za napięte i złożone ze względu na wielość kwestii spornych, związanych z granicami, mniejszościami narodowymi, handlem i interesami gospodarczymi. Kiedy Polska odzyskała niepodległość, Rumunia uzyskała duże terytoria zamieszkane przez ludność rumuńską – terytoria związane z Besarabią i Bukowiną Północną⁹¹.

Rumunia 3 marca 1921 roku⁹² zawarła sojusz z Polską, który przewidywał w razie niesprowokowanego ataku na jedno z państw udzielenie mu pomocy przez drugie, jednocześnie uznającego siebie jako będącego w stanie wojny z agresorem. W latach 20. XX wieku istotnym tematem w polsko-rumuńskich stosunkach międzynarodowych była kwestia mniejszości narodowych.

W 1923 roku ówczesny prezydent Rzeczypospolitej Polski Stanisław Wojciechowski podejmując króla Rumunii Ferdynanda przyjęciem na Zamku Królewskim, wygłosił następujące słowa: „Węzły łączące Polskę i Rumunię nie polegają wyłącznie na głębokiej przyjaźni między dwoma sprzymierzeńczymi narodami, ale wytworzone są również przez ścisłą wspólność dążeń i interesów, które wyłączając wszelkie różnice zapatrywać, wskazują obu naszym krajom drogę mającą prowadzić je do urzeczywistnienia wspólnego ideału. Sojusz polsko-rumuński tworzy trwałą podstawę współpracy, mającej na celu utrzymanie pokoju okupionego tak ciężkimi ofiarami i pomoże zrealizować istniejące traktaty, wypływające z nich korzyści oraz wskazane przez nie szczytne posłannictwo”⁹³. Było to odniesienie do Konwencji o przymierzu odpornym uzupełnionej tajnym aneksem wojskowym, zawartej dnia 3 marca 1921 roku w Bukareszcie⁹⁴.

⁹⁰ Dz.U. 1957 nr 16, poz. 83.

⁹¹ G. Mazur, *Traktaty brzeskie państw centralnych z Rosją i Ukrainą jako preludeum do traktatu wersalskiego*, „Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian” PAU XVI, Kraków 2020, s. 193.

⁹² A. Kastory, *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*, Warszawa 2002, s. 46.

⁹³ P. Pacuła, *Polsko-rumuńska współpraca obronna – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2015, s. 11.

⁹⁴ H. Walczak, *Sojusze polityczno-wojskowe Polski w latach 1919–1926*, [w]: M. Patelski, M. Białokur, *Stosunki polsko-rumuńskie w XX w.*, Polska 2010, s. 65.

W latach 30. XX wieku nastąpiło pogorszenie stosunków międzynarodowych między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią⁹⁵. Finałem napiętej sytuacji było zerwanie stosunków dyplomatycznych 5 listopada 1940 roku. Ambasada RP została zmuszona do opuszczenia terenu Rumunii⁹⁶.

Zmiany w stosunkach polsko-rumuńskich po 1940 roku można opisać jako kształtowanie się stosunków opartych na geopolitycznych realiach i interesach ekonomicznych. Stosunki te były ściśle związane z polityką Rumunii, która odgrywała rolę sojusznika Niemiec w okresie II wojny światowej oraz państwa satelickiego ZSRR po wojnie.

W trakcie II wojny światowej dochodziło do różnych nacisków dyplomatycznych na Rumunię, aby wyprowadzić ją z wojny. Polski wkład w te działania określany jest jako „akcja kontynentalna”. Zmiana sytuacji politycznej po 23 sierpnia 1944 roku nie wpłynęła na stan stosunków polsko-rumuńskich⁹⁷. Dopiero 12 sierpnia 1945 roku rząd Petru Grozy przedstawił propozycję wznowienia stosunków dyplomatycznych z Polską.

W latach 1940–1944 stosunki dyplomatyczne między tymi państwami zostały zerwane z powodu wojny, a główną problematyczną kwestią stała się agresja ZSRR i III Rzeszy. W latach 1945–1964 następowała powolna stabilizacja wciąż napiętych stosunków dyplomatycznych, co wynikało zarówno ze wzrostu wpływu ZSRR na region, jak i sporów granicznych czy kwestii mniejszości polskiej w Rumunii. W latach 1965–1989 następowała poprawa relacji dyplomatycznych z wyraźnymi napięciami relacji ekonomicznych, związana z jednej strony ze sporami granicznymi i sytuacją mniejszości narodowych, z drugiej zaś z rozwojem handlu między państwami. Krótka charakterystyka polsko-rumuńskich stosunków dyplomatycznych przedstawiona została w tabeli poniżej (tab. 7).

⁹⁵ J. Pajewski, *Polska i Rumunia w XX wieku*, Warszawa 2008, s. 67.

⁹⁶ A. Dubicki, *Wznowienie stosunków dyplomatycznych Polski z Rumunią po II wojnie światowej*, Łódź 2015, s. 493.

⁹⁷ Tamże, s. 493.

Tabela 7 Charakterystyka polsko-rumuńskich stosunków dyplomatycznych

Lata	Wydarzenia	Uwagi
1944–1945	Nawiązanie stosunków dyplomatycznych	Polska uznała rząd Petru Grozy, Rumunia uznała polski rząd w Londynie
1945	Podpisanie umowy handlowej	Polska sprzedawała Rumunii węgiel
1946	Wznowienie stosunków dyplomatycznych	Oba kraje znalazły się pod wpływem ZSRR
1955	Wizyta delegacji rumuńskiej w Polsce	Podpisano umowę o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej
1956	Wizyta delegacji polskiej w Rumunii	Podpisano umowę o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej
1964	Wizyta Nicolae Ceaușescu w Polsce	Podpisano porozumienie o współpracy w dziedzinie nauki i kultury
1968	Polska brała udział w interwencji wojskowej w Czechosłowacji	Rumunia była jedynym krajem bloku wschodniego, który nie brał udziału w interwencji
1971	Wizyta delegacji rumuńskiej w Polsce	Podpisano porozumienie o współpracy w dziedzinie nauki, kultury, szkolnictwa i szkolenia zawodowego
1975	Wizyta delegacji polskiej w Rumunii	Podpisano porozumienie o współpracy w dziedzinie nauki, kultury, szkolnictwa i szkolenia zawodowego
1980	Polska nie popiera rumuńskich żądań wobec ZSRR	Polska nie stała po stronie Rumunii w sporze o rumuńskie interesy na Morzu Czarnym
1989	Upadek reżimu komunistycznego w Rumunii	Polska udzielała poparcia rumuńskiej opozycji demokratycznej

Źródło: M. Patelski, M. Białokur, *Stosunki polsko-rumuńskie w XX wieku*, Warszawa 2010.

Po II wojnie światowej Polska i Rumunia podpisały szereg umów i porozumień, które miały na celu poprawę stosunków między obydwojoma krajami. Jednym z kluczowych momentów w relacjach między Polską a Rumunią była umowa handlowa podpisana 7 lipca 1945 roku⁹⁸. Umowa ta przewidywała wymianę handlową między dwoma krajami i była ważnym krokiem w kierunku zacieśnienia stosunków politycznych i gospodarczych między Polską a Rumunią. Niemniej jednak w późniejszych latach relacje między krajami nie były już tak dobre, co związane było m.in. z polityką rumuńskiego

⁹⁸ A. Dubicki, *Współpraca polsko-rumuńska w ramach RWPG do roku 1962*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2017, t. XXV, s. 90.

reżimu Ceaușescu. Po 1950 roku Rumunia, podobnie jak inne kraje bloku wschodniego, podporządkowała swoją politykę zagraniczną ZSRR. Wobec Polski rumuński reżim kontynuował stosowanie takiej samej taktyki jak wobec innych państw bloku wschodniego, czyli utrzymywanie pozorów przyjaznych stosunków, jednocześnie starając się nie dopuszczać do rozwoju wpływów polskich w regionie⁹⁹.

W 1955 roku podpisano między Polską i Rumunią umowę o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, która formalnie ugruntowała relacje między tymi dwoma państwami. Jednakże w praktyce stosunki między nimi pozostawały chłodne, a Rumunia nie przejawiała większego zainteresowania pogłębianiem współpracy z Polską.

W latach 60. i 70. Rumunia rozpoczęła realizację swojej polityki narodowej, która wzmocniła rolę państwa w gospodarce i życiu społecznym kraju. Reżim Ceaușescu dążył do uzyskania niezależności wobec ZSRR, a to często prowadziło do konfliktów i napięć w stosunkach między Rumunią a ZSRR. W tej sytuacji stosunki między Polską a Rumunią pozostawały na niskim poziomie, a oba kraje skupiały się na realizacji swoich własnych celów w regionie¹⁰⁰.

W latach 80. Polska i Rumunia utrzymywały stosunki dyplomatyczne, ale relacje między tymi krajami były napięte. Polska krytykowała reżim Ceaușescu za łamanie praw człowieka i brak wolności słowa. Ostatecznie wraz z upadkiem reżimu Ceaușescu w 1989 roku i transformacją ustrojową w Polsce i Rumunii relacje między krajami uległy poprawie¹⁰¹.

W 1989 roku w Rumunii wybuchła rewolucja, która zakończyła funkcjonowanie reżimu Ceaușescu i otworzyła nowy rozdział w historii tego kraju. Wraz z upadkiem reżimu zmieniły się również relacje między Polską a Rumunią, a oba kraje zaczęły podejmować działania na rzecz poprawy stosunków między sobą. Zakres stosunków międzynarodowych między tymi państwami w latach 1945–1982 obejmował takie kwestie jak: wzajemne uznawanie kwalifikacji zawodowych (1982), zapobieganie i zwalczanie przemytu (1972) czy zapewnianie pomocy sądowej i prawnej w sprawach karnych (1963).

1.3.1 Uwarunkowania współpracy polsko-rumuńskiej

Polskę i Rumunię na przestrzeni dziejów łączyły bliskie kontakty w kwestiach politycznych, militarnych i gospodarczych. Dodatkowy wymiar stosunków wyrażał się wzajemną sympatią, która łączyła marszałka Józefa Piłsudskiego z królem Karolem II¹⁰². W okresie międzywojennym Polska

⁹⁹ E. Szyszlak, *Dylematy tożsamościowe Bułgarii i Rumunii*, Wrocław 2017, s. 136.

¹⁰⁰ Tamże, s. 136

¹⁰¹ K. Nowak, *Dyplomacja Nicolae Ceaușescu wobec przemian politycznych w Polsce w 1989 roku*, „Studia Środkoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2021, t. XXX, s. 252.

¹⁰² J. Łapaj-Kucharska, *Wokół teoretycznych i praktycznych aspektów stosunków międzynarodowych*, Katowice 2020, s. 362.

i Rumunia graniczyły ze sobą i utrzymywały bardzo dobre stosunki na wielu płaszczyznach, w tym: płaszczyźnie politycznej, kulturowej, gospodarczej czy administracyjnej.

Sojusz z Rumunią zawarty w marcu 1921 roku po pięciu latach obowiązywania został rozwinięty i obie strony tego porozumienia podpisały w 1926 roku „traktat gwarancyjny” z wojskowym aneksem pod nazwą *arrangements techniques*¹⁰³. Istotną zmianą polityczną w stosunku do konwencji z 1921 roku było zobowiązanie do wzajemnej obrony w przypadku wszelkiej napaści, a nie tylko ataku ze wschodu. Strony odnosiły się także (w preambule) do Paktu Ligi Narodów¹⁰⁴.

15 stycznia 1931 roku przedłużono obowiązywanie konwencji politycznej, bez wprowadzania większych zmian w tekście. Zmodyfikowane *arrangements techniques* zostały z kolei podpisane w czerwcu 1931 roku, precyzując wzajemne zobowiązania¹⁰⁵. Zawarte układy zostały automatycznie przedłużone na pięć kolejnych lat w 1936 roku mimo kryzysu we wzajemnych relacjach spowodowanych negatywnym stanowiskiem rządu w Bukareszcie względem paktu o nieagresji podpisanego w 1932 roku między Polską a ZSRR¹⁰⁶. W wymiarze praktycznym rządy obu państw starały się m.in. koordynować plany rozwoju sił zbrojnych oraz zasad współdziałania operacyjnego. W wyniku bardzo niekorzystnego rozwoju sytuacji w Europie w latach 30. XX wieku sojusz polsko-rumuński przed II wojną światową miał znaczenie głównie symboliczne. Oba państwa były zbyt słabe, zarówno pod względem politycznym, jak i wojskowym, aby współpraca mogła powstrzymać agresję niemiecką i radziecką w 1939 roku.

W czasie II wojny światowej Rumunia, pod presją ZSRR i Niemiec, zerwała współpracę z Polską, choć władze tego państwa udzieliły znaczącej pomocy ludności uciekającej z objętych wojną terenów RP. Internowały jednak naczelné władze Polski, które przekroczyły granicę 17 września 1939 roku. Rząd rumuński nie akredytował jednak przedstawiciela przy utworzonych we Francji emigracyjnych władzach RP z premierem Władysławem Sikorskim na czele oraz nakazał w 1940 roku zlikwidowanie polskich placówek dyplomatyczno-konsularnych tworzonych na terytorium Rumunii. Po wojnie oba państwa znalazły się w strefie wpływów ZSRR i w 1955 roku zostały członkami Organizacji Układu Warszawskiego¹⁰⁷. Propozycja wznowienia stosunków dyplomatycznych między Polską a Rumunią została przedstawiona przez rząd rumuński 12 sierpnia 1945 roku. Inicjatywa wyszła od Rumunii, która

¹⁰³ Dz.U. 1927 nr 16, poz. 117 i 118.

¹⁰⁴ P. Pacuła, *Polsko-rumuńska...*, dz. cyt., s. 12.

¹⁰⁵ Tamże, s. 12.

¹⁰⁶ Dz.U. 1932 nr 115, poz. 951.

¹⁰⁷ P. Pacuła, *Polsko-rumuńska...*, dz. cyt., s. 13.

poszukiwała możliwości wzmocnienia własnej pozycji wewnętrznej¹⁰⁸, głównie przez systematyczne odcinanie się od wpływów ZSRR.

1.3.2 Charakterystyka umów między Rzeczpospolitą Polską a Rumunią

Po II wojnie światowej liderzy komunistyczni bardzo często podkreślali nową jakość stosunków politycznych i ekonomicznych pomiędzy państwami bloku wschodniego. Jednak z reguły te stosunki cechowały się nacjonalizmem gospodarczym i ścisłym dbaniem o własne interesy. Dobrze określała tę politykę wypowiedź G. Gheorghiu-Deja na kongresie zjednoczeniowym rumuńskiego ruchu robotniczego w lutym 1948 roku: „[...] traktaty zawarte między krajami demokratycznymi opierają się na skrupulatnym przestrzeganiu suwerenności i interesów każdego kraju oraz na wzajemnej pomocy między kontrahentami [...]”¹⁰⁹. W stosunkach z Polską w latach 1945–1989 Rumunia stosowała przede wszystkim wytyczne dotyczące przestrzegania suwerenności.

Pierwszą wzajemną umowę handlową zawarto 7 lipca 1945 roku¹¹⁰. Niemniej jednak z uwagi na niedługi okres, jaki upłynął od zakończenia działań bojowych i związanych z tym uwarunkowań politycznych i gospodarczych, wolumen wzajemnej wymiany był wówczas bardzo ograniczony¹¹¹. Oba państwa bloku wschodniego wraz z innymi państwami przystąpiły do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej – organizacji powołanej w Moskwie w 1949 roku. „Za nieformalnego twórcę RWPG uznaje się Nikołaja Wozniesieńskiego (1903–1950), ówczesnego szefa Państwowego Komitetu Planowania ZSRR w Moskwie. Realizował on swoją politykę ekonomiczną do roku 1949”¹¹². Stworzył podwaliny pod powojenną gospodarkę sowiecką. Nadzorował też zawieranie traktatów handlowych z poszczególnymi krajami satelickimi ZSRR, tworząc przez to podstawę do budowy RWPG. Dzieje RWPG można za A. Skrzypkim podzielić na cztery okresy¹¹³: pierwszy, wstępny, obejmujący lata 1949–1953; drugi (1954–1962), w którym organizacja zajmowała się przede wszystkim ustabilizowaniem rozwoju państw socjalistycznych. Okres ten trwał do roku 1962 i zawierał w sobie następujące „kamienie milowe” dla organizacji:

- 1) 1956: utworzenie komisji rzeczowych Rady;
- 2) 1959: nadanie Radzie statusu prawnego;

¹⁰⁸ A. Dubicki, *Polska wobec jej południowych sąsiadów w latach 1945–1989*, [w]: P. Waingertner, *Polska wobec południowych sąsiadów w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, tom II, Łódź 2020, s. 88.

¹⁰⁹ Tamże, s. 90.

¹¹⁰ T. Czekalski, *Produkty rumuńskie na...*, dz. cyt., s. 169.

¹¹¹ A. Dubicki, *Polska wobec jej...*, dz. cyt., s. 90.

¹¹² A. Dubicki, *Współpraca polsko-rumuńska w ramach RWPG...*, dz. cyt., s. 92.

¹¹³ Tamże, s. 87.

- 3) 1962: utworzenie Komitetu Wykonawczego; wyjście poza stary kontynent, powołanie komisji problemowych.

Po zawarciu układu handlowego z Rumunią w styczniu 1949 roku obroty handlowe pomiędzy obydwoma państwami kształtowały się w przypadku Polski na poziomie 1,5% ogólnego handlu zagranicznego. Udział Rumunii w polskim handlu utrzymał się przynajmniej przez dziesięć lat na wspomnianym poziomie. Do 1959 roku wzajemne obroty wzrosły dwukrotnie (155 mln rubli)¹¹⁴. Z kolei udział Polski w handlu rumuńskim był o wiele mniejszy, co powodowało nadwyżkę we wzajemnych obrotach, niekorzystną dla Polski. W latach 50. rekordowy był rok 1952, kiedy to wzajemne obroty sięgnęły poziomu 104 200 000 rubli, co było wyjaśniane intensywną wymianą handlową obejmującą – oprócz produktów naftowych – zboże i wyroby przemysłu drzewnego¹¹⁵.

Próby likwidacji tej nadwyżki, zwłaszcza dzięki pozyskaniu dostaw potrzebnych w Polsce artykułów: zboża i ropy naftowej, zakończyły się poniesieniem fiaska. Rumunia odrzucała wszelkie umowy (1953, 1957), w których przedmiotem handlu/wymiany miała stać się ropa naftowa. Świadczyło to pośrednio o tym, że rumuńskie złoża były już na wyczerpaniu i Rumuni, nie chcąc pogłębiać własnego uzależnienia od ZSRR w tej mierze, musieli wstrzymać jej sprzedaż¹¹⁶.

¹¹⁴ A. Dubicki, *Polska wobec jej...*, dz. cyt., s. 90.

¹¹⁵ Tamże, s. 91.

¹¹⁶ Tamże, s. 92.

Rozdział II Charakterystyka umów repatriacyjnych ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich

2.1 Tło historyczno-polityczne

Polska ogłosiła niepodległość w 1918 roku. Jako państwo istniejące i uznawane na arenie międzynarodowej kontynuowała przerwana na lata rozbudowę polityki krajowej i międzynarodowej. Wśród istotnych z punktu widzenia przedmiotu niniejszej pracy aktów prawnych Polski niepodległej znajduje się układ o repatriacji zawarty z Ukrainą SRR w 1921 roku. Z treści zapisu § 8 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 28 sierpnia 1923 roku wynika, że kwestie repatriacji regulowane były układem o repatriacji, opublikowanym w „Monitorze Polskim” nr 59 z dnia 14 marca 1921 roku – zawartym między Ukrainą SRR a Rzeczpospolitą Polską w celu realizacji warunków pokoju. Układ o repatriacji nie posługiwał się jednakże „kategoriami repatriantów” ani też samym hasłem „repatrianci”, dotyczył natomiast osób przypisanych do następujących kategorii, którym przysługiwały określone prawa¹¹⁷:

- 1) jeńcy cywilni – znajdujący się pod zamknięciem lub nadzorem bądź podlegający innemu nadzorom – kategoria mieszcząca w sobie „wszystkie osoby ulegające represjom ze strony ukraińskiej lub/i rosyjskiej”, obejmująca również osoby internowane i zakładników;
- 2) osoby internowane;
- 3) repatrianci – grupa ludzi, którzy przed 1 sierpnia 1914 roku mieszkali na terenie jednego z państw podpisujących układ, jednak w wyniku działań wojennych zmuszeni byli opuścić dotychczasowe miejsce zamieszkania. Wśród przyczyn opuszczenia domu wskazywano również wysiedlenie przymusowe na mocy odpowiednich dokumentów prawnych (wojskowych i cywilnych). Kategoria ta zawiera w sobie również byłych jeńców wojennych wojny światowej, z wyłączeniem zbrodniarzy wojennych rosyjsko-ukraińskich znajdujących się w niewoli na terenie Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) emigranci – rozumiani jako obywatele jednej z układających się stron Rzeczypospolitej Polskiej, Rumunii i Ukrainy, którzy wyemigrowali na skutek prześladowań politycznych, narodowościowych, religijnych;
- 5) jeńcy wojenni.

¹¹⁷ Układ o repatriacji zawarty między Polską z jednej strony a Rosją Radziecką i Ukrainą z drugiej strony, w wykonaniu art. VII umowy o przedwstępnych warunkach pokoju z dnia 12 października 1920 roku (M.P. 1921.59.100).

Kluczowym założeniem układu o repatriacji jest dobrowolność (art. III), wykluczająca przymus powrotu – czy to pośredni, czy bezpośredni – i nadająca osobom powracającym status „osób przeznaczonych do wysłania” (art. IV). Techniczny język zapisów prawnych pozwalał na ustalenie zakresu zwolnienia od różnorodnej odpowiedzialności w związku z implikaturami wyrażenia przydawkowego. „Osoba przeznaczona do wysłania” musiała być zwolniona ze służby – za wypowiedzeniem na miesiąc przed dniem wyjazdu – wszystkie kontrakty i umowy zawarte przez taki podmiot traciły siłę z miesięcznym wypowiedzeniem przed dniem wyjazdu – bez prawa żądania dla strony drugiej jakiegokolwiek odszkodowania z tego tytułu. Nie bez znaczenia pozostawała oczywiście kwestia zwolnienia ze wszelkich opłat osób wyjeżdżających na mocy wskazanego rozporządzenia, niemniej już wówczas rejestracja osób podlegających repatriacji, podobnie jak zestawienie spisów transportowych, spoczywały na barkach urzędów państwa wysyłającego (art. XXI). Procedura repatriacji odbywała się na wniosek i jako taka mogła zostać zainicjowana jedynie przez formalne złożenie wniosku do odpowiedniego organu. Na podstawie zgromadzonych wniosków urzędy przygotowywały spisy wysyłanych osób zawierające (art. XXII): (1) nazwisko, imię i imię ojca, (2) wiek, (3) narodowość, (4) wyznanie, (5) stan rodzinny, (6) miejsce obecnego faktycznego zamieszkania, (7) miejsce stałego zamieszkania w kraju z wyszczególnieniem guberni (ziemi), powiatu, gminy (włości), wsi lub miasta, (8) zajęcie, (9) wyszczególnienie dowodów osobistych dających prawo powrotu do kraju, (10) uwagi. Przysługujące osobie powracającej prawo obejmowało wówczas całą rodzinę, w skład której wchodziła zarówno żona, jak i dzieci, matka, niezdolny do pracy ojciec, wnuki, dzieci przybrane, wychowañcy oraz domownicy. Warunkiem wyjazdu wszystkich wskazanych osób było prowadzenie wspólnego gospodarstwa z karmicielem-wyjeżdżającym.

W procesie tym pierwszeństwo przysługiwało osobom niezdolnym do pracy, wymagającym pomocy postronnej, chorym, inwalidom, starcom, kobietom samotnym i dzieciom, osobom korzystającym z dobroczynności publicznej oraz osobom mającym rodzinę na terytorium drugiej strony¹¹⁸. Zapis ten miał umożliwić osobom najbardziej potrzebującym otrzymanie wsparcia w pierwszej kolejności.

Podłożem układów repatriacyjnych stawało się teoretyczne zabezpieczenie praw określonej grupy osób, mających możliwość powrotu do kraju na warunkach ustalanych w drodze obustronnych porozumień między krajem docelowym a wysyłającym. W trosce o obywateli żyjących w niegodnych warunkach zdecydowano się w pierwszej kolejności objąć repatriacją mieszkańców wszystkich tych obszarów, które uznane zostały za niegodne pod względem żywnościowym, mieszkaniowym i innych warunków bytu¹¹⁹.

¹¹⁸ M.P. 1921.59.100, art. XXV.

¹¹⁹ Tamże, art. XXXI.

Dokument ten stanowił jeden z pierwszych istotnych aktów prawnych w przedmiocie repatriacji jako akt zawarty przez rząd niepodległego państwa polskiego. Uregulowania administracyjno-prawne w kwestii obsługi osób ubiegających się o status repatrianta znalazły się w konwencji dotyczącej uregulowania różnych kategorii emerytur, które nie zostały uregulowane przez konwencję rzymską z dnia 6 kwietnia 1922 roku¹²⁰ oraz w konwencji dotyczącej traktowania jeńców wojennych¹²¹. Jedną z konwencji genewskich gwarantowała repatriację pracownika na koszt administracji w przypadku jego niezdolności do pracy w wyniku wypadku lub choroby, podkreślając jednocześnie, że każdemu pracownikowi, który po upływie okresu swojej pracy przymusowej chce pozostać na miejscu jako pracownik wolny, przysługuje dwuletnie prawo bezpłatnej repatriacji¹²². Dwa pierwsze dokumenty obowiązywały w Polsce jeszcze przed wybuchem II wojny światowej – konwencja genewska weszła w życie w 1958 roku i odnosiła się do pracy przymusowej i obowiązkowej.

Rejestry osób opuszczających swoje dotychczasowe miejsca zamieszkania nierzadko zawierały ponad 110 stron – zwłaszcza jeśli na kartach znajdowało się ponad 1500 osób, podzielonych według różnych kategorii¹²³.

¹²⁰ Konwencja zawarta między Austrią, Włochami, Polską, Rumunją, Królestwem Serbów, Chorwatów i Słoweńców i Czechosłowacją, dotycząca uregulowania różnych kategorii emerytur, które nie zostały uregulowane przez konwencję rzymską z dnia 6 kwietnia 1922 roku, podpisana w Wiedniu dnia 30 listopada 1923 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 19 grudnia 1928 roku) (Dz.U. 1931 nr 8, poz. 41).

¹²¹ Konwencja dotycząca traktowania jeńców wojennych, podpisana w Genewie dnia 27 lipca 1929 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lutego 1932 roku) (Dz.U. 1932 nr 103, poz. 866).

¹²² Konwencja nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1930 roku (Dz.U. 1959 nr 20, poz. 122).

¹²³ J. Szczygieł-Rogowska, *Repatriacja ludności polskiej z obwodu pawłodarskiego do Polski w świetle tzw. księgi pawłodarskiej znajdującej się w zbiorach Muzeum Historycznego w Białymstoku*, [w]: M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje ludności pogranicza w XX wieku. Stan badań oraz źródła do dziejów pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, Białystok 2004, s. 106.

2.1.1 Sytuacja Polski w dwudziestoleciu międzywojennym

Granice państwa polskiego po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku nie sięgały do Morza Bałtyckiego (mapa 1).

Mapa 1 Republika Polska w połowie listopada 1918 roku według danych „Wikimedia Commons”

Źródło: „Wikimedia Commons”, File: Republic of Poland in mid November 1918, online: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Republic_of_Poland_in_mid_November_1918.PNG (dostęp: 24.04.2024).

W 1919 roku kwestia granic niepodległego już wówczas państwa polskiego przedstawiała się nieco odmiennie – w traktacie pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi zarysowana została polska granica z Niemcami na podstawie wskazanych założeń¹²⁴:

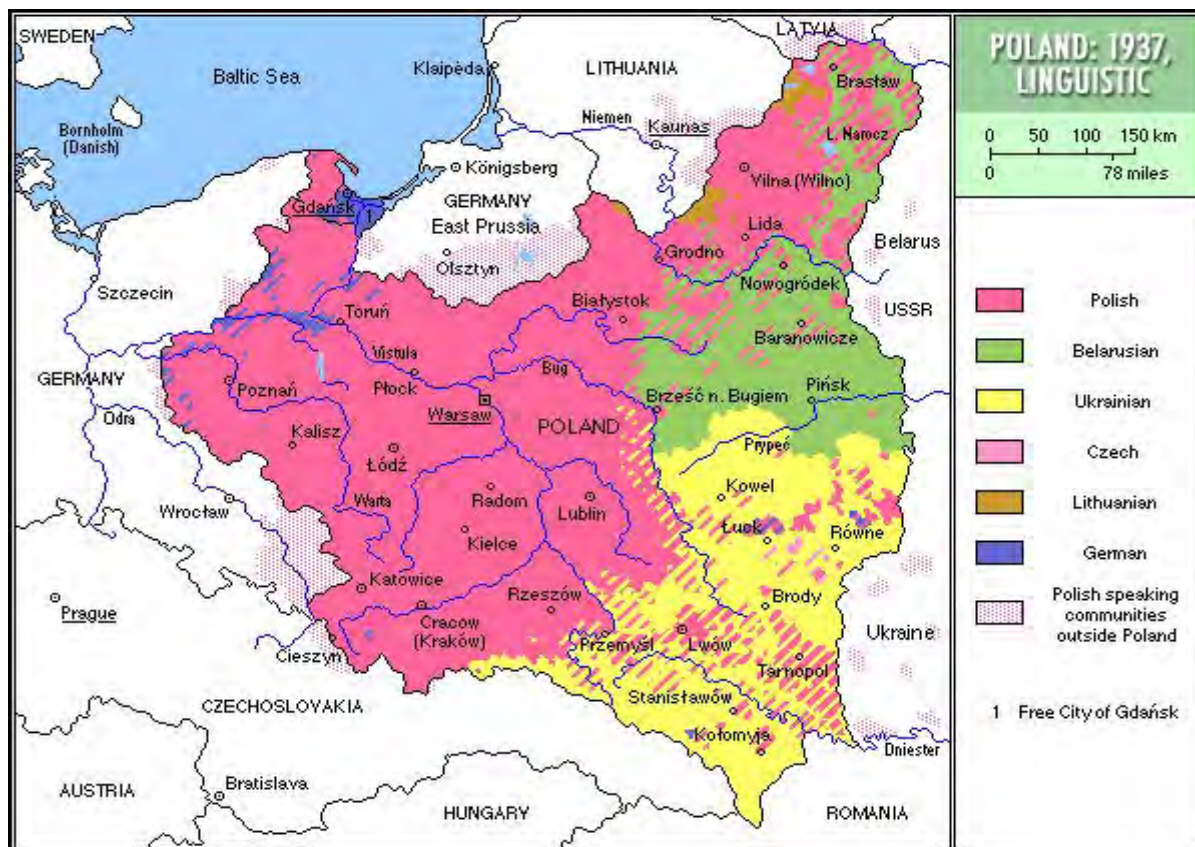
- 1) od punktu położonego mniej więcej o 8 km na wschód od Prudnika aż do punktu, który będzie oznaczony na miejscu położonym mniej więcej o 2 km na wschód od Woskowic Małych (określenie na podstawie art. 88);
- 2) ku północy aż do punktu, gdzie granica administracyjna Poznańskiego przecina rzekę Barycz;
- 3) miejscowości wchodzące w skład państwa polskiego: Skorischau, Rychtal, Trębaczów, Dziadowa Kłoda, Ślizów, Kozła Wielka, Pisarzowice, Rybiń, Niwki Książęce, Pawłów, Czeszno (Cześć), Konradów, Jankowice, Modzinowe, Bogdaj, a Niemcom miejscowości Woskowice Małe, Kowalowice, Głuszyna, Dalborowice, Reesewitz, Stradomia, Syców, Kraszów, Międzybórz, Domasławice, Wedelsdorf, Kuźnica Czeszyńska;

¹²⁴ Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku (Dz.U. 1920 nr 35, poz. 200 z późn. zm.).

- 4) ku północnemu zachodowi, gdzie granica administracyjna Poznańskiego przecina drogę Radzyna-Czernina (na zachód od Triebusz i Jabłonny i na wschód od Sarborwitz);
- 5) granica administracyjna Poznańskiego aż do punktu zetknięcia się ze wschodnią granicą administracyjną powiatu (Kreis) wschowskiego;
- 6) ku północnemu zachodowi do punktu, który będzie obrany na drodze pomiędzy miejscowościami Kargową i Kopanicą;
- 7) miasto i stacja Zbąszyn pozostają na terenie Polski;
- 8) na terenie niemieckim pozostaje linia drogi żelaznej Piła–Chojnice;
- 9) na terenie Polski na północny wschód od Gronowa pozostają miejscowości: Jazdrowy, Lutowo, Lutówko, Witkowo, a Niemcom następujące miejscowości: Buczek Wielki, Szyszkowo, Batorowo, Buk (Nowa Wieś), Gronowo, Konarzyny, Kiełpin, Brzeźno oraz Sępólno (Sampohl), Nowawieś, Szeinform, Pietrzykowy.

Jeszcze w 1939 roku granice państwa polskiego nie obejmowały takich miast jak Elbląg, Olsztyn czy Szczecin – stanowiły one ziemie niemieckie (mapa 2). Kształt granic państwa polskiego uzyskał formę dopiero po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1989 roku, kiedy zdecydowana większość państw bloku wschodniego mogła zacząć funkcjonowanie na arenie międzynarodowej w roli suwerennego i niezależnego podmiotu.

Mapa 2 Granice Polski w 1937 roku

Źródło: *Wolhynian Massacre*, rem33, online:

<http://www.conflicts.rem33.com/images/Ukraine/Wolhynian%20Massacre.htm> \t " _blank (dostęp: 27.04.2024).

18 grudnia 1929 roku rząd polski wydał oświadczenie o przystąpieniu państwa polskiego do konwencji o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych¹²⁵.

W świetle protokołu z 1929 roku zawartego między Estonią, Łotwą, Polską, Rumunią a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich dotyczącego wejścia w życie traktatu przeciwojennego, tzw. protokołu Litwinowa, wszystkie strony umowy „wyrzekały się wojny jako narzędzia polityki narodowej”, jednocześnie oświadczając, że „potępiają uciekanie się do wojny celem załatwiania sporów międzynarodowych”¹²⁶. Polska po odzyskaniu niepodległości poszukiwała trwałych i stabilnych relacji gwarantujących bądź chociaż umożliwiających rekonstruowanie państwa polskiego po latach zniszczeń. Tego typu umowy stanowiły zapowiedź możliwych działań, ze wskazaniem niebezpieczeństw, których strona umowy mogłaby się dopuścić.

¹²⁵ Oświadczenie rządowe z dnia 18 grudnia 1929 roku w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Konwencji o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych, podpisane w Hadze dnia 18 października 1907 roku (Dz.U. 1930 nr 9, poz. 64).

¹²⁶ Protokół podpisany w Moskwie dnia 9 lutego 1929 roku pomiędzy Estonią, Łotwą, Polską, Rumunią i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, dotyczący wejścia w życie Traktatu przeciwojennego, podpisanego w Paryżu dnia 27 sierpnia 1928 roku (Dz.U. 1929 nr 29, poz. 283).

W 1933 roku prezydent Ignacy Mościcki podpisał konwencję o określeniu napaści wraz z władzami Estonii, Łotwy, Rumunii, Turcji, ZSRR, Persji i Afganistanu¹²⁷. Dokument ten przyjmował definicję napaści z perspektywy agresora, wskazując jako napastnika państwo, które¹²⁸:

- 1) wypowie wojnę innemu państwu;
- 2) najedzie przy pomocy swoich sił zbrojnych terytorium innego państwa, nawet bez wypowiedzenia wojny;
- 3) zaatakuje przy pomocy swoich sił lądowych, morskich, powietrznych – teren, okręty, samoloty innego państwa (nawet bez wypowiedzenia wojny);
- 4) dokona blokady morskiej wybrzeża lub portów innego państwa;
- 5) poprze bandy zbrojne dokonujące agresji na inne państwo.

Wspólne doświadczenia prawne państw europejskich stały się podstawą do stworzenia definicji „napaści” wraz z dość szerokim zakresem działań wchodzących w skład pojęć mieszczących się w obrębie pola semantycznego. Najbardziej ogólne rozumienie napaści koncentrowało się na celowym działaniu przeciwko innemu państwu, najczęściej związanym z użyciem siły. Wypracowanie tej koncepcji doprowadziło do momentu, w którym wszelkie granice musiały zostać przetestowane, co miało miejsce podczas rozwijających się w niedługim czasie konfliktów, których istnienie prezentowało złamanie obowiązujących prawnych norm. Jednym z państw – stron wskazanej koncepcji był Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, który w niedługim czasie od podpisania dokumentów udowodnił światu, że jego strategie są całkowicie niezgodne z jakimkolwiek prawem, ale zawsze skuteczne.

¹²⁷ Konwencja o określeniu napaści, podpisana w Londynie dnia 3 lipca 1933 roku (Dz.U. 1933 nr 93, poz. 712).

¹²⁸ Tamże, art. 2.

Mapa 3 Mapa dotyczy okresu lat 1944–1956. Wojna po wojnie polskiego podziemia niepodległościowego

Źródło: Tyflomapy, Polskie Podziemie Niepodległościowe 1944–1956, online:

http://tyflomapy.eu/11_Polskie_Podziemie_Niepodleglosciowe_1944-1956_.html (dostęp: 24.04.2024).

Granice państwa polskiego zmieniły się w ciągu niespełna siedmiu lat, a zmiany te wiązały się z szeregiem przymusowych migracji ludności (mapa 3), której w ramach „procesów repatriacji” przysługiwało prawo powrotu do „domu” – ojczyzny, która zmieniła jedynie granice administracyjne, w wyniku czego zamieszkujący dotychczas dany obszar człowiek stracił prawo pobytu na swojej ziemi na dotychczasowych warunkach. W konsekwencji repatriacja po II wojnie światowej stała się hasłem przypisywanym ruchom ludności niezwiązanym bezpośrednio z dobrowolnym powrotem do ojczyzny – zjawiska mające wówczas miejsce były masowymi wysiedleniami i przesiedleniami ludności, które nastąpiły na skutek wojny.

Państwo polskie dysponowało po II wojnie światowej pewnym zasobem aktów regulujących kwestie repatriacji, na których można było pracować, tworząc system wspierający potrzeby określonych grup docelowych. Z jednej strony trwały prace nad rozwojem polityki państwa – z drugiej zaś rozważano możliwości regulacji określonych kwestii w oparciu o zasady prawa międzynarodowego.

Ze wszystkimi decyzjami politycznymi wiązały się migracje ludności. Porozumienie handlowe z Rumunią otworzyło polskim handlarzom drogę do Rumunii, wyposażając ich w zestaw odpowiednich praw, umożliwiających funkcjonowanie codzienne i w sferze biznesowej.

2.1.2 Tożsamość narodowa a granice administracyjno-prawne

W wyniku klęski militarnej Polski i porozumień niemiecko-radzieckich terytorium państwa polskiego zostało podzielone między Niemcy i Związek Radziecki. Niemcy zagarnęły obszar o powierzchni 188 000 km² z ponad 22 mln ludności, w tym ok. 18,7 mln Polaków, 2,2 mln Żydów, 600 tys. Niemców i 500 tys. Ukraińców. Związkowi Radzieckiemu przypadł obszar obejmujący przeszło 200 tys. km² z ludnością szacowaną na ponad 13 mln osób, w tym przeszło 5 mln Polaków, ok. 5 mln Ukraińców, ok. 2 mln Białorusinów i ponad 1 mln Żydów¹²⁹.

Powojenna Polska przestała być krajem wolnym i niepodległym. Polegało to na bezprawnym przywłaszczeniu sobie terytoriów II RP i masowych deportacjach i wysiedleniach ludności polskiej, która w wyniku podejmowanych przez władze rosyjskie i niemieckie działań pozbawiana była mienia, wysyłana do obozów pracy oraz miejsc zbiorowych zsyłek, zlokalizowanych w głębi ZSRR. Wiele z obozów pracy, do których wysyłani byli Polacy, pozostawało pod nadzorem NKWD, a klasyfikacje przypisywane zesłanym niejednokrotnie określały stopień przeżywalności w danej grupie.

Zdecydowana część wysiedlonej ludności nie miała okazji powrotu, a ci, którzy wrócili do kraju, przez dekady milczeli, obawiając się represji ze strony władz rosyjskich, które do końca 1989 roku były władzami polskimi, o czym świadczą wszelkie działania władzy polskiej podejmowane w okresie 1944–1989.

Powstała w Moskwie organizacja, zwana Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN), „nie miała prawa zawierać żadnych umów republikańskich, gdy istniał rząd londyński”¹³⁰, przez co umowy zawierane przez PKWN w świetle polskiego orzecznictwa „nie mogą stanowić samodzielnej podstawy do odpowiedzialności Skarbu Państwa”¹³¹, pozwalającej m.in. na zaliczenie wartości mienia pozostawionego poza granicami RP na poczet świadczenia wynikającego z prawa do rekompensaty. Prawo do rekompensaty przysługiwało właścicielom mienia pozostawionego lub ich spadkobiercom, jednak realizacja tego prawa w wielu przypadkach spotykała się z decyzjami odmownymi polskich organów sprawiedliwości i niekiedy jedynie na mocy przysługujących jednostce praw dotyczących możliwości zastosowania środków odwoławczych repatriant miał możliwość dochodzenia roszczeń.

Prawo do rekompensaty wynikało z Umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej

¹²⁹ M. Pietrzak, *Konsekwencje przegranej kampanii wojennej i tajnych układów niemiecko-radzieckich*, [w:] J. Bardach, B. Leśniadorski, M. Pietrzak (red.), *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 614.

¹³⁰ Wyrok NSA z dnia 25 lipca 2007 roku, I OSK 1230/06, LEX nr 371307.

¹³¹ Wyrok NSA z dnia 13 maja 2016 roku, I OSK 2950/13, LEX nr 2108352.

repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej z 1957 roku¹³² oraz z Ustawy z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej¹³³. Nie bez znaczenia w tej materii pozostawały jeszcze tzw. układy republikańskie, których umowa była przedłużeniem, a które pozwalały teoretycznie na ubieganie się o zwrot wartości pozostawionego poza granicami mienia na poczet zagospodarowania repatrianta w Polsce.

Zgodnie z treścią niepublikowanej uchwały SN z dnia 26 lutego 1988 roku „osoby, które pozostawiły w Związku Radzieckim swoje mienie nieruchomości po wejściu w życie umowy z dnia 25 III 1957 roku [...] nie były uprawnione do ekwiwalentu za to mienie, co wyklucza możliwość zaliczenia wartości tego mienia na poczet opłaty za użytkowanie wieczyste lub ceny kupna nabywanych od Państwa nieruchomości”¹³⁴. Jednakże ze względu na fakt, iż do momentu wydania i wejścia w życie wspomnianej ustawy nie obowiązywały żadne inne porozumienia i umowy dotyczące repatriacji, w interesie prawnym osoby przybyłej przed wejściem w życie umowy o repatriacji leży ustalenie, że repatriant pozostawił mienie określonej wartości i rodzaju na terenie ZSRR. Ustalenie takie skutkuje zaliczeniem wartości pozostawionego mienia na poczet opłat wskazanych powyżej. Niemniej jednak repatrianci zyskali możliwość ubiegania się o rekompensatę dopiero w końcu lat 80. XX wieku. Każde wcześniejsze wystąpienie o realizację przyznanych praw mogło skutkować sankcjami ekonomicznymi, społecznymi i gospodarczymi nałożonymi na repatrianta.

Niewątpliwie istotną częścią budowy polskiej tożsamości etnicznej i narodowej pozostają mity i wyobrażenia zbiorowe, odpowiedzialne za kreowanie społecznych postaw i wartości oraz światopoglądu. Przykładem jednego z takich mitów jest mit Kresów Wschodnich, który jak żaden inny ukazuje zakorzeniony podział na „swoich” i „obcych”, będący jednocześnie kluczem przemocy trudnej niekiedy do rozpoznania, a wynikającej z pewnego przymusu porzucenia własnej tożsamości, czy to etnicznej, czy narodowej.

W literaturze przedmiotu podkreśla się wielokrotnie, że w zbiorowej wyobraźni Polaków utrwaliła się pewna tradycja postrzegania opisywanego terenu jako utraconej ojczyzny. Jak zauważa P. Ładykowski, głównym obrazem tej narracji jest „dominująca pustka po stracie rozległych ziem wschodnich”, a sam mit „określa standardy *polskości*, wyznacza umownie polskie granice oraz model relacji

¹³² Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222).

¹³³ Ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2005 nr 169, poz. 1417).

¹³⁴ Dz.U. 2005 nr 169, poz. 1417

międzyetnicznych i międzykulturowych”¹³⁵. Sam dyskurs skonstruowany wokół mitu natomiast „narzuca monoetniczny i monolityczny wzorzec pamięci historycznej”. Wedle tego wzorca kresowe ziemie traktowane były zwyczajnie jako pewna część określonego państwa (tu: Polski), zamieszkiwana przez naród polski, posiadający jakoby jedyne prawo do zamieszkiwania na tym obszarze przez wzgląd na obowiązujące podziały prawno-administracyjne. „Dyskurs ten jest całkowicie polonocentryczny i świadomie ignoruje odrębności etniczne, kulturowe i polityczne, przez co wyraziście kontrastuje z coraz mocniej akcentowaną w Polsce narracją opartą na *filozofii dialogu*, która od blisko dekady jest obecna w przekazie medialnym i naukowym i stara się budzić w społeczeństwie polskim empatię i wrażliwość na partykularyzmy i prawa mniejszości, w tym na kwestię lokalnych tożsamości”¹³⁶. Inny przykład literatury to *Kresowa Atlantyda* S. Nicieja, która ma XX tomów (szczególnie tom X i historia legendarnych polskich żołnierzy, którzy osłonili Lwów przed bolszewicką inwazją, czy tom III opowiadający o bezbronnych ludziach uciekających do Rumunii przez słynny most w Zaleszczykach w 1939 roku, czy opisana tam historia Wilna)¹³⁷.

Jednym z filarów powstawania takich mitów są decyzje prawno-administracyjne określające granice państwowe i wpływające na poczucie tożsamości mieszkańców określonych terenów. W końcu lat 20. XX wieku podstawą definicji teoretycznej granic RP było rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach państwa, obowiązujące w zmodyfikowanej wersji do roku 1956. Kwestie i kategorie zmian w niniejszym dokumencie przedstawione zostały w tabeli 8.

¹³⁵ P. Ładykowski, *Litwo, ojczyzna moja... Dyskurs kresowy, tożsamość narodowa i głosy podporządkowanych*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2014, XXIII, s. 83–96.

¹³⁶ Tamże, s. 85.

¹³⁷ S. Nicieja, *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. I–XX, Opole 2012–2024.

Tabela 8 Charakter i zakres zmian w ustawie o granicach państwa w latach 1928–1956

Wersja od:		Informacja w Dzienniku Ustaw	Informacje
Rok	Data		
1927	29.12	1927.117.996	Ogłoszenie
1928	30.03	1928.32.306 art. 1	Wejście w życie, zmiany: granica państwa to linia oddzielająca teren kraju od innych terenów (art. 1), zmiany techniczne w art. 2, 6, 23; usunięcie art. 25, zmiany w art. 12 dotyczące pasa granicznego, cudzoziemskich osób prawnych, prawnych osób krajowych z zarządem cudzoziemskim, które mogą nabywać nieruchomości tylko na podstawie zezwolenia
1932	9.12	1932.109.894 art. 1	Zmiana – zastąpienie wyrazów „Rada Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych” wyrazami „Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych”
1935	30.01	1934.110.976 art. 7	Zmiany w art. 4, 14 o charakterze technicznym
1936	22.08	1936.55.404 art. 24	Skreślenie wyrazów „Rodzaje, formę, treść i sposób wystawienia dokumentów, upoważniających do przekraczania granicy, warunki, od których zależy ich uzyskanie, i”
1936	18.07	1936.55.397 art. 1	Zmiany techniczne: art. 1: skreślenie „względnie od morza pełnego a uwidoczniona w terenie” i dodanie „granice morską określają odrębne przepisy”, skreślenie: ust. 4 art. 4, art. 13, art. 27, art. 12 ust. ostatni; zastąpienie wyrazów: „Ministrowi Robót Publicznych i Ministrowi Sprawiedliwości” -> „i Ministrowi Komunikacji” (art. 28), „których zarząd jest cudzoziemski, mogą od dnia wejścia w życie rozporządzenia niniejszego” -> „w których skład zarządów lub innych wyższych organów kierowniczych lub kontrolnych wchodzi cudzoziemcy albo których chociażby część udziałów bądź akcji należy do cudzoziemców, mogą”, „szpiegostwo” -> „przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu Państwa”; nowe ustępy w art. 5 po ust. 2; 6 ust. 3; 11 nowy ustęp, 12 po ust. 2, 16; nowe art. 12a–d, zastąpienie przepisów 19–24
1937	18.02	1937.11.83 t.j.	Ogłoszenie tekstu jednolitego

1948	6.11	1948.47.348 art. 1	Zmiana brzmienia art. 23, sankcjonującego nielegalne przekraczanie granicy
1956	6.04	1956.9.51 art. 33 ust. 2	Uchylenie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1932 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1932 nr 109, poz. 894); Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1927 nr 117, poz. 996); Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 roku o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej (Dz.U. 1934 nr 110, poz. 976 z późn. zm.); Ustawa z dnia 9 lipca 1936 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1936 nr 55, poz. 397); Ustawa z dnia 14 lipca 1936 roku o paszportach (Dz.U. 1936 nr 56, poz. 404).

Przyglądając się ustawie o granicach państwowych podczas analizy zmian zachodzących w treści na przestrzeni czasu, zauważyć można, że każda kwestia dotycząca zmiany granicy państwa – szczególnie zaś zmniejszenie bądź jakiegokolwiek przesunięcia – jest związana z ruchem ludności. Zmniejszenie terytorium państwa zwykle wiąże się ze stworzeniem opcji powrotu na teren państwa wszystkim obywatelom, którzy w wyniku zmian zmienili kraj zamieszkania.

Jak zauważa J. Wróbel, repatriacja stanowiła jeden z kluczowych problemów Europy po zakończeniu II wojny światowej, co zauważalne było również i w Polsce, która z jednej strony musiała zorganizować masowe powroty Polaków z terenów pokonanej III Rzeszy, a także z innych ziem i miejsc, w których przebywało tysiące przymusowych robotników, jeńców wojennych oraz uchodźców¹³⁸. W samym tylko roku 1956. Większość repatriantów ze wszystkich krajów stanowiły osoby, które znalazły się za granicą wskutek ostatniej wojny.

Podstawą repatriacji stała się zmiana granic państwa polskiego, przeprowadzona na podstawie umowy wzajemnej ZSRR – Polska¹³⁹, w świetle której Rzeczpospolita Polska odstąpiła Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich „odcinek terytorium państwowego w województwie lubelskim o ogólnej powierzchni 480 km²”, co wpłynęło na zmianę istniejącej granicy między tymi państwami – natomiast ZSRR na rzecz Polski przekazał odcinek o identycznej powierzchni na terytorium obwodu drohobyckiego, co również wpłynęło na ostateczny kształt granic. Tego typu układ wiązał się z sytuacją, w której wszyscy mieszkańcy zamieszkujący przekazywany odcinek terytorium województwa lubelskiego mogli albo zmienić obywatelstwo na rosyjskie, albo też „powrócić” do Polski,

¹³⁸ J. Wróbel, *Na rozdrożu historii. Repatriacja obywateli polskich z Zachodu w latach 1945–1949*, Łódź 2009, s. 19.

¹³⁹ Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o zamianie odcinków terytoriów państwowych, podpisana dnia 15 lutego 1951 roku (Dz.U. 1952 nr 11, poz. 63).

pozostawiając cały swój majątek po stronie ZSRR. Kwestie majątkowe związane z zamianą tych odcinków natomiast regulował odrębny dokument – Protokół do Umowy, stanowiący nieodłączną część dokumentu – niemniej jednak w świetle art. 3 niniejszej umowy „wartość mienia pozostawionego na podlegających zamianie odcinkach przez osoby przesiedlające się nie podlega kompensacie ze strony państwa, na którego terytorium to mienie pozostaje”¹⁴⁰. W konsekwencji – teoretycznie – repatriant tracił możliwość do kompensaty za mienie nieruchomości, jednakże tylko ze strony państwa radzieckiego, w praktyce jednak bardzo często oznaczało to całkowitą utratę prawa własności do ziem pozostawianych bez możliwości uzyskania zwrotu wartości tego mienia przez władze któregośkolwiek z umawiających się państw. Dopiero ustawa z 2005 roku przyznała osobom pozostawiającym majątek po stronie ZSRR prawo do rekompensaty, podkreślając jednocześnie, że rzeczony przysługuje również wszystkim tym, którzy na skutek wojny z 1939 roku zmuszeni byli do opuszczenia terenów byłej RP¹⁴¹.

2.2 Analiza umowy repatriacyjnej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR podpisanej w Moskwie 6 lipca 1945 roku

W dziejach powrotu ludności polskiej z terytorium państwa sowieckiego w latach 1944–1947 można wydzielić kilka etapów¹⁴²:

- 1) powrót w oddziałach Wojska Polskiego;
- 2) wyjazdy indywidualne na podstawie wiz udzielanych przez władze ZSRR w okresie od lipca 1944 do czerwca 1945 roku;
- 3) przesiedlenie ludności polskiej na mocy porozumień między PKWN a trzema republikami sowieckimi;
- 4) repatriacja ludności polskiej z terytorium ZSRR na mocy polsko-sowieckiej umowy repatriacyjnej.

Problem stworzenia podstaw prawnych repatriacji obywateli polskich nie został rozstrzygnięty w 1944 roku. Pertraktacje były kontynuowane w pierwszej połowie roku 1945. Punktem spornym był przede wszystkim zakres umowy, to znaczy problem, którzy spośród obywateli sowieckich narodowości polskiej powinni uzyskać prawo opieki, oraz sprawa powrotu do kraju obywateli polskich więzionych w różnego rodzaju miejscach odosobnienia. W końcu rokowania polsko-sowieckie zostały

¹⁴⁰ Tamże, art. 3.

¹⁴¹ Tamże, art. 2.

¹⁴² H. Bartoszewicz, *Polsko-sowiecka umowa repatriacyjna z 6 lipca 1945 roku*, „Przegląd Historyczny” 1996, 87(3), s. 564.

„sfinalizowane 6 lipca 1945 roku¹⁴³ podpisaniem przez wiceministrów spraw zagranicznych Polski – Zygmunta Modzelewskiego i ZSRR – Andrieja Wyszynskiego umowy o prawie zmiany obywatelstwa sowieckiego i ewakuacji osób narodowości polskiej i żydowskiej zamieszkałych w ZSRR oraz prawie zmiany obywatelstwa polskiego osób narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej, rusińskiej i litewskiej, zamieszkałych na terytorium Polski i ewakuacji ich do ZSRR”¹⁴⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej Polska znalazła się pod kontrolą radziecką, co umożliwiło ZSRR wywieranie silnego wpływu na politykę zagraniczną Polski. Jednym z przejawów tego wpływu było wymuszenie podpisania umowy w dniu 4 lutego 1946 roku¹⁴⁵.

Uwarunkowania podpisania umowy były złożone i wynikały m.in. z faktu, że Polska była wówczas zdominowana przez rząd komunistyczny, który uzyskał poparcie ZSRR. Ponadto Polska była wówczas osłabiona po wojnie i potrzebowała stabilizacji sytuacji w kraju oraz zabezpieczenia granic¹⁴⁶.

Postanowienia umowy między Polską a ZSRR podpisanej w Moskwie dnia 4 lutego 1946 roku obejmowały m.in.¹⁴⁷:

- 1) ustanowienie granicy polsko-radzieckiej na linii Curzona;
- 2) zobowiązanie Polski do wydania na terytorium ZSRR osób uznanych za wrogów narodu radzieckiego;
- 3) uznanie przez ZSRR granicy Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej;
- 4) wzajemne zobowiązanie do nienaruszania integralności terytorialnej i nieingerowania w wewnętrzne sprawy drugiej strony;
- 5) ustalenie zasad współpracy gospodarczej, kulturalnej i naukowej.

Umowa ta była charakterystyczna ze względu na swoją asymetryczność – Polska zobowiązała się do wydania na terytorium ZSRR osób uznanych za wrogów narodu radzieckiego, natomiast ZSRR nie zobowiązał się do podobnych działań wobec Polski. Ponadto granica polsko-radziecka na linii Curzona była korzystniejsza dla ZSRR niż dla Polski, ponieważ ZSRR zyskał w ten sposób większość obszaru Kresów Wschodnich. Umowa miała wiele negatywnych konsekwencji dla Polski, m.in. utrwaliła

¹⁴³ W.F. Marciniak, *Powroty z Sybiru. Repatriacja obywateli polskich z głębi ZSRR w latach 1945–1947*, Łódź 2014, s. 79.

¹⁴⁴ Tamże, s. 566.

¹⁴⁵ H. Bartoszewicz, *Polsko-sowiecka umowa repatriacyjna*, „Przegląd Historyczny” 1996, 77(3), s. 566.

¹⁴⁶ Dz.U. 1947 nr 35, poz. 167.

¹⁴⁷ Tamże.

kontrolę ZSRR nad polskim rządem oraz pozwoliła ZSRR na ekstradycję Polaków uznanych przez władze radzieckie za wrogów narodu.

2.3 Analiza układów republikańskich

„Układy republikańskie” to nazwa własna – występująca zarówno w literaturze przedmiotu, jak i orzecznictwie. Odnosi się ona do umów między rządem polskim a rządami Republiki ZSRR: Białoruską SRR, Ukrainą SRR i Litewską SRR. W literaturze przedmiotu zauważa się, że „PKWN zawarł trzy umowy międzynarodowe, tzw. układy republikańskie z trzema republikami radzieckimi: Białoruską SRR, Ukrainą SRR i Litewską SRR. Układy te dawały podstawę do wysiedlania z Polski osób narodowości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej oraz przesiedlania w nowe granice Polski Polaków, którzy do 17 września 1939 roku byli obywatelami polskimi”¹⁴⁸. Podpisanie tychże dokumentów niosło za sobą wydanie dekretów kształtujących sytuację repatriantów¹⁴⁹:

- 1) Dekret z dnia 5 września 1947 roku o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlanych do ZSRR – na mocy którego „wszelkie mienie ruchome i nieruchome osób przesiedlanych do ZSRR przechodzi z chwilą przesiedlenia na własność Państwa bez odszkodowania”¹⁵⁰;
- 2) Dekret z dnia 27 lipca 1949 roku¹⁵¹ o przejściu na własność Państwa niepozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego – stanowiący „dokończenie nacjonalizacji gruntów na tym obszarze, gdzie wcześniej stosowany był dekret z 1947 roku”¹⁵².

Na sytuację repatriantów wpływało obowiązujące wówczas na terenie państwa polskiego prawo, którego elementem był dekret z dnia 11 października 1946 roku¹⁵³ o prawie rzeczowym, który przez nieruchomość rozumiał „część powierzchni ziemskiej stanowiącą odrębny przedmiot własności”, a który, podobnie jak inne regulacje z tego okresu, nie zawierał terminu „nieruchomość ziemska”, a tej dotyczyła nacjonalizacja.

¹⁴⁸ E. Kremer, *Wybrane zagadnienia dotyczące nacjonalizacji nieruchomości ziemskich na terenach południowo-wschodnich Polski w orzecznictwie sądów administracyjnych*, [w:] C. Kosikowski (red.), *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego*, Białystok 2012, s. 156–159.

¹⁴⁹ Tamże, s. 158.

¹⁵⁰ Dz.U. 1947 nr 59, poz. 318.

¹⁵¹ Dz.U. 1949 nr 46, poz. 339.

¹⁵² E. Kremer, *Wybrane zagadnienia dotyczące...*, dz. cyt., s. 169.

¹⁵³ Dz.U. 1946 nr 57, poz. 319.

Zmieniająca się sytuacja administracyjno-prawna przynosiła w kolejnych krokach coraz bardziej niekorzystne rozwiązania, końcowo pozbawiające właściciela mienia.

Polsko-radzieckie umowy, w skład których wchodziły tzw. układy republikańskie, obejmowały¹⁵⁴:

- 1) Układ z dnia 9 września 1944 roku zawarty między PKWN a Rządem Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i ludności białoruskiej z terytorium Polski;
- 2) Układ z dnia 9 września 1944 roku zawarty między PKWN a Rządem Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i ludności ukraińskiej z terytorium Polski;
- 3) Układ z dnia 22 września 1944 roku zawarty między PKWN a Rządem Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i ludności litewskiej z terytorium Polski¹⁵⁵.

Osoby podlegające ewakuacji w myśl układów republikańskich to zarówno etniczni Ukraińcy i Białorusini wyznania rzymskokatolickiego, jak i Litwini, Polacy i Żydzi, w zależności od rodzaju układu, a sam proces, stanowiący akt dobrowolny, był zarówno dobrowolny, jak i przymusowy, bowiem jedynie w początkowym okresie realizowania procesu ewakuacji miał on charakter dobrowolny, natomiast w późniejszym wykorzystywano nacisk na obywateli polskich, którzy siłą byli zmuszani do ewakuacji na teren Ukraińskiej SRR¹⁵⁶. A. Kłos zauważa, że „poszczególnym etapom ewakuacji towarzyszyły zjawiska typowe dla aktów represji stosowanych przez władze radzieckie na terenie ZSRR [...] kłamstwo propagandowe, prowokacje, podstęp, nacisk moralny, terror oraz bezpośrednie zastosowanie brutalnej przemocy w celu osiągnięcia wyznaczonego celu”¹⁵⁷. Ponadto autor zauważył, że treść układu lubelskiego została dosłownie spisana „z aktów dotyczących deportacji narodów i grup etnicznych żyjących w ZSRR, szczególnie Czeczenów, Tatarów Krymskich”¹⁵⁸.

Układy republikańskie, takie jak układ z Ukraińską SRR, przyczyniały się do masowych, przymusowych deportacji i przesiedleń. Podstawą podejmowanych działań było m.in. posługiwanie się zbiorowym wierzeniem we wrogość ludności ukraińskiej do ludności polskiej i odwrotnie, przy

¹⁵⁴ Wyrok NSA z dnia 25 lipca 2007 roku, I OSK 1252/06, LEX nr 364709.

¹⁵⁵ A. Grad, *Odpowiedź ministra skarbu na interpelację nr 7114 w sprawie realizacji prawa do rekompensaty dla obywateli polskich zmuszonych w wyniku porozumień jałtańskich do pozostawienia mienia i opuszczenia kraju*, Warszawa, 22.01.2009, online: <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/12354204> (dostęp: 24.04.2024).

¹⁵⁶ A. Kłos, *Przymusowa ewakuacja (1944–1946) – periodyzacja w świetle dokumentów archiwalnych* *Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Spotkania Humanistyczne” 2016, 6, s. 164.

¹⁵⁷ Tamże, s. 164.

¹⁵⁸ Tamże, s. 165.

jednoczesnym podkreślaniu braterstwa między tymi narodami. Wszelkie konfiskaty majątków uznawane były za działania konieczne dla utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Z treści sprawozdania Dowództwa Grupy Operacyjnej „Rzeszów”, wystosowanego dnia 13 lipca 1946 roku, wynika, że „ewakuacja akcji wysiedleńczej z terenu woj. rzeszowskiego odbywała się wyjątkowo w trudnych warunkach, zużywając maksimum sił i środków wojskowych i energii dowódców”¹⁵⁹. Trudności te wynikały z walk toczonych przez GO „Rzeszów” z bandami UPA i NSZ oraz pełnienia służby ochronnej linii kolejowych, mostów, obiektów państwowych oraz przemysłu naftowego. Wskazywano również na działania podejmowane przez ukraińskich nacjonalistów, odpowiedzialnych za kierowanie bandami UPA, która, świadoma utraty kluczowych baz wynikających z wysiedlania, decydowała się na powstrzymanie akcji przesiedleńczej. Wśród trudności wskazywano także na terroryzowanie ludności przez UPA, napadanie na mniejsze oddziały wojskowe, morderstwa elementów lojalnych, niszczenie mostów, torów kolejowych, rabunków ludności cywilnej polskiej oraz podpalanie zagród i całych wsi.

Poszczególne dokumenty, obrazujące działalność polskich jednostek specjalnych, posługiwały się takimi terminami jak „wysiedlenia”, „przesiedlenia”, „masowe wysiedlenia”, podkreślając jednocześnie pełne zaangażowanie sił zbrojnych, będących specjalnymi oddziałami, przydzielanymi „proporcjonalnie do ilości rodzin ukraińskich [...] podlegających wysiedleniu”¹⁶⁰, co jedynie podkreśla, że podejmowane działania były przesiedleniem o charakterze przymusowym, a więc deportacją.

Sama umowa z Ukrainą była w rzeczywistości akcją przesiedleńczą objętą przymusem, czego dowodzą liczne dokumenty posługujące się terminologią niepozostawiającą wątpliwości co do rodzaju i charakteru prowadzonych przez oddziały specjalne działań.

Podobny charakter miały również pozostałe układy republikańskie, których treść różniła się nieznacznie od treści układu z Ukrainą SRR, a podstawową różnicą były narodowości przesiedlanych masowo mieszkańców oraz objęte wysiedleniem regiony, a w niektórych przypadkach również terminy. W większości przypadków charakter podejmowanych w celu wysiedlenia działań przez władze był podobny, a głównym środkiem osiągnięcia założonego celu pozostawały przymus, nacisk, terror i propaganda.

Wydany został dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) w dniu 7 października 1944 roku o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, odpowiedzialnego m.in. za

¹⁵⁹ Tamże, s. 166.

¹⁶⁰ Tamże, s. 165.

organizowanie repatriacji ludności z obszarów innych państw na teren RP, opiekę sanitarno-żywnościową podczas przeprowadzania repatriacji i przesiedlenia czy planowe rozmieszczanie repatriantów i przesiedleńców – również tych wysiedlonych przez niemieckiego okupanta¹⁶¹.

Kwestia dotycząca rzeczywistego obowiązywania prawnego wskazanych umów budzi kontrowersje do dziś ze względu na fakt, że umowy te nie były ratyfikowane na podstawie przepisów konstytucyjnych i nie zostały ogłoszone w Dzienniku Ustaw, jednakże „zostały potwierdzone Umową z 6 lipca 1945 roku między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej i Rządem ZSRR o prawie zmiany obywatelstwa radzieckiego osób narodowości polskiej i żydowskiej mieszkających w ZSRR i o ich ewakuacji do Polski oraz o prawie zmiany obywatelstwa polskiego osób narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej, rusińskiej i litewskiej mieszkających na terytorium Polski i o ich ewakuacji do ZSRR”¹⁶². Dokument ten stanowił podstawę zmiany obywatelstwa osób narodowości polskiej i żydowskiej, które miały obywatelstwo polskie w dniu 17 września 1939 roku, dając jednocześnie podstawę do przesiedlenia tej ludności na terytorium RP przy założeniu, że ludność ta wyrazi na to zgodę¹⁶³. Należy przy tym zauważyć, że w świetle układów republikańskich repatriacja była tożsama z pojęciem ewakuacji i tak też zjawisko to było traktowane do momentu powołania Urzędu Repatriacyjnego, a później obowiązujących przepisów w sprawie repatriacji¹⁶⁴.

Wszystkie układy republikańskie były do siebie podobne, a jedną z głównych różnic między poszczególnymi stronami była wysokość udzielanej osobom deportowanym pożyczki. Niemniej istotną rolę w różnicowaniu układów odgrywały również terminy i miejsca, środki przymusu natomiast stosowano podobne, co dowodziło jedynie faktu, że przymusowa ewakuacja ludności, zarządzona w 1944 roku, była deportacją ze znamionami krwawego terroru i łamania praw człowieka. Wszystkie dokumenty prawne dotyczące umowy repatriacyjnej stanowią dowody zbrodni przeciwko ludzkości, której dopuścił się Związek Radziecki tak wobec ludności polskiej, żydowskiej, jak i ukraińskiej, litewskiej, białoruskiej, rusińskiej i innych wymienionych w aktach.

W swojej publikacji *Iron Curtain. The Crushing of Eastern Europe, 1944–1956* A. Applebaum zauważa, że ZSRR pod koniec II wojny światowej kontrolował ogromny obszar terytorium Europy Wschodniej, co doprowadziło do przymusu zastosowanego wobec kilkunastu państw „związanego

¹⁶¹ Obwieszczenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 17 lipca 1945 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 roku o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (Dz.U. 1945 nr 24, poz. 145).

¹⁶² W.F. Marciniak, *Uwagi o genezie polsko-radzieckiej umowy repatriacyjnej z 6 lipca 1945 roku*, Łódź 2003, s. 126.

¹⁶³ Tamże, s. 127.

¹⁶⁴ Wyrok SN z dnia 21 września 1989 roku, II CR 369/89, LEX nr 78209.

z nawracaniem na komunizm”¹⁶⁵. Nawracanie na komunizm wiązało się ze stosowaniem najróżniejszych środków przymusu i powołaniem tajnych organizacji, które pod pretekstem ewakuacji ludności dokonywały masowych deportacji, wysiedleń i mordów.

Wszystkie układy, bezprawnie i bezpodstawnie przyjęte przez PKWN, w rzeczywistości nie posiadają żadnej podstawy pozwalającej na traktowanie ich jako wiążących. Tym samym obowiązująca do dziś umowa repatriacyjna zawarta w 1957 roku, wynikająca m.in. z układów republikańskich, również nie powinna funkcjonować w demokratycznym państwie polskim; ani tym samym stanowić podstawy do przesiedlenia ludności w oparciu o różnorodne środki przymusu.

Aktem jednorazowym, wprowadzającym umowę repatriacyjną, było Oświadczenie rządowe z dnia 20 sierpnia 1957 roku w sprawie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej, podpisanej w Moskwie dnia 25 marca 1957 roku¹⁶⁶. Z treści wspomnianego dokumentu wynika, że wymiana dokumentów ratyfikacyjnych nastąpiła w Warszawie dnia 10 lipca 1957 roku.

Umowa między Związkiem Radzieckim i Polską dotycząca repatriacji miała odnosić się do osób, które wyraziły chęć zmiany miejsca zamieszkania, gwarantując repatriantom zachowanie wszelkich praw i przyznanie obywatelstwa polskiego. Organy rządowe i jednostki odpowiedzialne za realizację zadań wynikających zarówno z układów republikańskich, jak i ustawy nie kierowały się jednak ani interesem obywateli i ich dobrem, ani też kategorią dobrowolności decyzyjnej repatrianta. Repatriacja nie była więc możliwością powrotu do kraju, a powszechne spisy osób, którym prawo to przysługiwało, były w rzeczywistości spisami obywateli, których należało się pozbyć, traktując ich jako wrogi element, zwłaszcza w momencie kiedy nie wyrażali oni chęci i zgody na zmianę miejsca zamieszkania.

Akcje przesiedleńcze prowadzone były zarówno przez władze radzieckie, jak i niemieckie, czego przykładem jest m.in. obrona Zamojszczyzny w latach 1942–1944¹⁶⁷, co jedynie dowodzi bezprawności działań podejmowanych przez ówczesną władzę. Deportowanie ludności polskiej do pracy przymusowej w granicach terytorium państwa polskiego sprzed 1 września 1939 roku¹⁶⁸ było

¹⁶⁵ A. Applebaum, *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944–1956*, New York 2012, s. 679.

¹⁶⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 20 sierpnia 1957 roku w sprawie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej, podpisanej w Moskwie dnia 25 marca 1957 roku (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 223).

¹⁶⁷ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lutego 2007 roku w sprawie uczczenia uczestników walk w obronie Zamojszczyzny w latach 1942–1944 (M.P. 2007, nr 14, poz. 137).

¹⁶⁸ Wyrok NSA z dnia 1 lutego 2013 roku, II OSK 1874/12, LEX nr 1277948.

zjawiskiem powszechnym, tak jak deportacje w głąb ZSRR, które odbywały się m.in. na przełomie maja i czerwca 1941 roku, kiedy to – w świetle dokumentów prawnych – miała miejsce czwarta deportacja ludności polskiej w głąb ZSRR, między innymi na Syberię. Podkreśla się jednocześnie, że „przeprowadzone w tak dużym zakresie w latach 1940–1941 przez ówczesne władze sowieckie masowe wywózki, z których pierwsza miała miejsce 10 lutego 1940 roku, były bezprecedensowym wydarzeniem na skalę światową”¹⁶⁹. Jednocześnie zauważa się, że deportacje te „były wynikiem zajęcia we wrześniu 1939 r. połowy terytorium Polski przez Związek Sowiecki i efektem działań reżimu stalinowskiego skierowanego przeciwko narodowi polskiemu między innymi w odwecie za wojnę polsko-bolszewicką w latach 1919–1921”¹⁷⁰. Kwestie deportacji wyjaśniane przez władze polskie odnosiły się przede wszystkim do wydarzeń z lat 1920–1941, jednakże działania podejmowane po zakończeniu II wojny światowej, związane z utratą części ziem wschodnich na korzyść Związku Radzieckiego, również nosiły znamiona deportacji, przymusowych przesiedleń i wywozek oraz zsyłek. W większości przypadków wywózki były dobrze zorganizowanymi akcjami prześladowań, bowiem znaczna część ofiar samodzielnie stawiała się na miejsce, skąd dokonywano wywózki. Stosowany wobec obywateli przymus miał charakter również administracyjny, którego skutkiem były kary za pozostawanie w dotychczasowym miejscu pobytu. Wśród mechanizmów przymusu stosowanego wobec ludności niegodzącej się na przesiedlenie praktykowano również przymus wynikający z warunków bytowych, którego elementem pozostawało ograniczanie racji żywnościowych lub całkowite ich pozbawienie. Przymusowe wywiezienie mogło, lecz nie musiało oznaczać pozbawienia wolności, niemniej bez wątpienia pozostawało to działanie zorganizowane przez osobę trzecią, przebiegające bez dobrowolnego udziału repatrianta, który ze względu na stosowane represje zobowiązany był do stawienia się na miejsce wskazane przez władze, skąd był wywożony – deportowany – ewakuowany – do innego miejsca, oddalonego niekiedy znacznie od miejsca dotychczasowego zamieszkania.

To organy ZSRR decydowały o wywózce ludności polskiej – zarówno organy ścigania ZSRR, jak i wymiar sprawiedliwości ZSRR oraz organy pozasądowe działające na obecnym terytorium Polski w okresie od lipca 1944 do grudnia 1956 roku odpowiedzialne były za masowe wysiedlenia i przeprowadzanie akcji przesiedleniowej, której represje dotknęły miliony obywateli narodowości polskiej¹⁷¹.

¹⁶⁹ Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 czerwca 2021 roku w sprawie upamiętnienia ofiar wywozek na Syberię w 80. rocznicę czwartej deportacji (M.P. 2021, poz. 583).

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 15 maja 2019 roku, II AKa 128/19, LEX nr 2726877.

Deportacje organizowane przez władze rosyjskie najczęściej wiązały się z zesłaniem i deportacją oraz umieszczeniem osób deportowanych w obozach pracy, w których skazani oni byli na pracę przymusową¹⁷². W konsekwencji masowa ewakuacja ludności polskiej była zorganizowaną akcją przeciwko ludności polskiej zamieszkującej tereny objęte przez Związek Radziecki, a wszelkie podejmowane w celu realizacji założeń umowy i układów działania były represjonowaniem ludności, często powodującym śmierć setek tysięcy osób.

Umowa repatriacyjna ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich była fikcyjnym tworem, sztucznie określonym umową repatriacyjną, którego celem było wysiedlenie ludności zamieszkałej na podbijanym przez ZSRR terenie. W rzeczywistości zatem masowo przeprowadzane „repatriacje” miały charakter deportacji i przymusowych wysiedleń i dotyczyły wszystkich obszarów zajmowanych przez państwo radzieckie od końca II wojny światowej. Termin „repatriacja” używany był celowo niepoprawnie, aby wprowadzić w błąd zarówno ludność cywilną, jak i władze państwa.

Umowa między ZSRR a Polską „w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji” zaczęła obowiązywać od 1957 roku¹⁷³. Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych dotyczących wskazanej umowy miała miejsce w Warszawie dnia 10 lipca 1957 roku¹⁷⁴, a sama umowa dotyczyła tzw. drugiej fali, czyli kolejnego ruchu migracyjnego ludności zamieszkałej na dawnych ziemiach polskich, które przeszły we władanie ZSRR. Była to jednocześnie umowa, która odbierała repatriantom zdecydowaną większość praw pozwalających na realizację warunków godnego życia. Umowa ta odbierała repatriantom możliwość starania się o ekwiwalent za pozostawione mienie na terenie państwa sowieckiego, co faktycznie oznaczało pozbawienie człowieka możliwości godnego życia poprzez odebranie mu dóbr i majątku, które zobowiązany jest pozostawić, decydując się na opuszczenie kraju. Do momentu wejścia w życie wspomnianej ustawy obowiązywały układy z 1944 roku, na mocy których repatriant mógł starać się o ekwiwalent za pozostawione na terenie ZSRR mienie¹⁷⁵. Problem mienia zabużańskiego stał się we współczesnej literaturze przedmiotu często analizowanym problemem badawczym¹⁷⁶, m.in. ze względu na niejasną sytuację grupy społecznej, której prawo to dotyczy.

¹⁷² Wyrok WSA w Krakowie z dnia 19 kwietnia 2007 roku, II SA/Kr 32/07, LEX nr 956793.

¹⁷³ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222).

¹⁷⁴ Oświadczenie rządowe z dnia 20 sierpnia 1957 roku w sprawie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej, podpisane w Moskwie dnia 25 marca 1957 roku (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 223).

¹⁷⁵ Wyrok SN z dnia 2 maja 1989 roku, II CR 84/89, LEX nr 78210.

¹⁷⁶ Szerz.: A. Młynarska-Sobaczewska, *Odpowiedzialność państwa polskiego za mienie zabużańskie*, „Państwo i Prawo” 1946, 2(65), s. 57–69; K. Michniewicz-Wanik, *Mienie zabużańskie: prawne podstawy realizacji roszczeń*, Wrocław 2008, passim; W. Potasznik, *Utracone majątki: zwrot i odszkodowania, cz. 1: Grunty i mienie zabużańskie, dekretowe – warszawskie oraz inne znacjonalizowane*, Warszawa 2005, passim.

Kategoria „mienia zabużańskiego” stała się jednym z kluczowych terminów współczesnego rozumienia procesu repatriacji, bowiem dochodzenie prawa na drodze sądowej w wielu przypadkach nie pozostawia złudzeń co do braku możliwości odzyskania znacjonalizowanego majątku. Ze względu na brak odpowiednich regulacji prawnych i rozwiązań wspierających repatriantów pozbawionych całego mienia polskie ustawodawstwo zmierza w kierunku ustalenia „rzeczywistych”, formalno-organizacyjnych możliwości chociażby częściowej naprawy szkody. Ustalenie dotyczące procesu ubiegania się o zwrot równowartości bezprawnie znacjonalizowanego mienia jest o tyle kłopotliwe, że poszkodowany mienia nie może odzyskać w naturze, „bowiem zostało ono rozdysponowane przez Skarb Państwa”, w związku z czym jedynym rozwiązaniem staje się wypłacenie poszkodowanemu ekwiwalentu za pozostawione mienie¹⁷⁷.

Dokumentami, do których teoretycznie odwoływała się rzeczona ustawa, pozostawały układy republikańskie, a aktem prawnym w Polsce, który nie pozostawał bez znaczenia w przypadku procesu repatriacji prawnie zalegalizowanego w późniejszym okresie, stała się ustawa o obywatelstwie polskim z 1962 roku¹⁷⁸, która „przewidziała wymóg wydania przez wojewodę właściwego ze względu na zamierzone miejsce osiedlenia się przyszłego repatrianta decyzji o uznaniu za repatrianta”¹⁷⁹. Proceduralno-prawny aspekt zarządzania statusem repatrianta jedynie pozornie wydawał się czytelny i jasny, szczególnych problemów w późniejszym okresie nastroczało egzekwowanie prawa związanego m.in. ze znacjonalizowanym mieniem osób pozostawiających swoje dawne miejsce zamieszkania.

Prawo międzynarodowe, rozwijające się na terenie RP po zakończeniu II wojny światowej, było w rzeczywistości prawem władz ZSRR, które zawierały wszystkie umowy wyłącznie z uwzględnieniem interesów partii rządzącej. Sytuacja Polski jako państwa, na terenie którego zamieszkuje ludność cywilna, była sytuacją nieznaczącą dla władz radzieckich/ZSRR, toteż rzeczywisty los milionów obywateli był władzy obojętny.

Punktem wyjścia umów zawieranych między republikami ZSRR wpływającym na mit repatriacji i sytuację repatriantów były tzw. układy republikańskie (tab. 9) zawarte między PKWN a Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką, Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką, Litewską Socjalistyczną Republiką Radziecką oraz Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (6 lipca 1945 roku)¹⁸⁰. W polskiej literaturze prawnej podkreśla się, że te umowy wiążą jedynie podmioty będące stronami, co w konsekwencji zwalnia państwo z obowiązku odpowiedzialności za działania

¹⁷⁷ Wyrok SA w Warszawie z dnia 21 czerwca 2018 roku, I ACa 1209/16, LEX nr 2545180.

¹⁷⁸ Dz.U. 1962 nr 10, poz. 49.

¹⁷⁹ Wyrok SA w Rzeszowie z dnia 12 września 2013 roku, III AUa 510/13, LEX nr 1388922.

¹⁸⁰ A. Młynarska-Sobaczewska, dz. cyt., s. 58.

podejmowane wówczas przez władze rządzące w kraju. Wynika to przede wszystkim z faktu, że żadna z tych umów nie może „stanowić samodzielnej podstawy prawnej dla konstruowania odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa wobec osób (repatriantów), których mienie pozostało na tzw. kresach wschodnich w wyniku II wojny światowej”¹⁸¹. Współczesne państwo polskie nie jest tym samym państwem polskim, które zawierało rzeczony układ, Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za decyzje PKWN.

Tabela 9 Charakterystyka ogólna umów określanych mianem układów republikańskich

Kraj	Dokumenty	Charakterystyka
Litwa	Porozumienie między Rządem RP a Rządem Litewskiej SRR w sprawie repatriacji z dnia 17 września 1947 roku	Porozumienie zawarte między rządem RP a rządem Litewskiej SRR w sprawie repatriacji ludności polskiej z Litwy. Umowa umożliwiła polskim repatriantom powrót do Polski i regulowała kwestie majątkowe
Ukraina	Ustawa z dnia 9 lipca 1946 roku o repatriacji	Ustawa regulująca kwestie repatriacji ludności polskiej z Ukraińskiej SRR, w tym prawo do powrotu, status prawny repatriantów oraz zagwarantowanie im prawa do rekompensaty za utracone mienie na terenie Ukraińskiej SRR
Białoruś	Porozumienie między Rządem RP a Rządem Białoruskiej SRR w sprawie repatriacji ludności polskiej z Białorusi, podpisane w Warszawie dnia 9 grudnia 1945 roku	Porozumienie zawarte między rządem RP a rządem Białoruskiej SRR w sprawie repatriacji ludności polskiej z Białoruskiej SRR. Umowa umożliwiła polskim repatriantom powrót do Polski i regulowała kwestie majątkowe

Źródło: Opracowanie własne.

2.3.1 Wprowadzenie

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich stanowił jednostkę administracyjną zbudowaną z wielu podległych terytorialnie, prawnie i politycznie obszarów, będących dawniej niezależnymi i suwerennymi podmiotami prawa międzynarodowego bądź ubiegających się o uzyskanie niezależności czy niepodległości. W konsekwencji na terenie wszystkich podległych państw obowiązywała polityka i ideologia radziecka, co dawało podstawy do uwspólniania w narracji politycznej, ale również i w umowach takich pojęć jak „ewakuacja”, „wygnanie”, „przesiedlenie” i „repatriacja”. Niemniej jednak o ile umowa z ZSRR była wiążącym dokumentem między Polską a ZSRR, o tyle w przypadku większości republik związkowych wchodzących w skład państwa federacyjnego umowy takie należało zawierać oddzielnie, chyba że treść którejś z umów zasadniczych stanowiła inaczej. Brak spójności między danymi prawnymi prowadzi do sytuacji, w których sądy odrzucają zaliczenie wartości majątku

¹⁸¹ Wyrok SN z dnia 21 listopada 2003 roku. I CK 323/02, OSNC 2004, nr 6, poz. 103.

pozostawionego w ZSRR wszystkim tym, którzy przed 1 września 1939 roku zamieszkiwali na terenie Litwy kowieńskiej, a nie Polski¹⁸². Warunkiem uznania roszczenia repatrianta jest posiadanie miejsca zamieszkania na terenie państwa polskiego – w jego obecnych lub poprzednich granicach – repatriantem nie będzie zatem osoba litewskiego pochodzenia, która na skutek wojny porzuciła swój majątek i uciekła do Polski. Ta kategoria jednostki określana jest mianem „uchodźcy”.

W 1923 roku kwestie repatriacji zostały poruszone w rozporządzeniu w sprawie obrotu zwierzętami i surowymi produktami pochodzenia zwierzęcego, ze wskazaniem, że rzeczono nie ma zastosowania do zwierząt repatriantów, co do których zastosowanie ma obowiązujący wówczas układ o repatriacji z 1921 roku.

Uwarunkowania repatriacji ludności polskiej z Litewskiej SRR, Białoruskiej SRR i Ukraińskiej SRR w latach 1944–1989 były złożone i zróżnicowane w zależności od regionu. Repatriacja była wynikiem działań dyplomatycznych, polityki wewnętrznej państw, a także procesów społeczno-politycznych zachodzących w Europie i na świecie. W przypadku Litewskiej SRR uwarunkowania repatriacji były związane z przynależnością narodowościową ludności, a także z postawą władz litewskich, które niechętnie patrzyły na polską mniejszość. Według oficjalnych statystyk litewskich w latach 1944–1948 z Litwy do Polski wyjechało ostatecznie ponad 197 156 osób. Decyzja o repatriacji została podjęta na mocy porozumienia między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Litewskiej SRR z 1945 roku¹⁸³.

W przypadku Białoruskiej SRR i Ukraińskiej SRR uwarunkowania repatriacji były związane z etnicznym składem ludności, a także z polityką ZSRR wobec mniejszości narodowych. Repatriacja była częścią szerokiej akcji przesiedleńczej, która miała na celu zmianę etnicznego składu ludności na terenach przygranicznych. W latach 1944–1948 repatriowano 787 674 osób z Ukraińskiej SRR i 274 163 osób z Białoruskiej SRR. Z pozostałych terenów ZSRR 258 990 osób. Decyzja o repatriacji została podjęta na mocy porozumienia między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem ZSRR z 1944 roku¹⁸⁴.

W przypadku reszty ZSRR uwarunkowania repatriacji były związane z polityką wewnętrzną państwa, która zakładała umacnianie władzy i kontrolę nad społeczeństwem. Repatriacja była częścią szerokiej akcji represyjnej wobec ludności uważanej za wrogów władzy. Decyzja o repatriacji została podjęta na mocy porozumienia między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem ZSRR z 1944 roku. Umowa o

¹⁸² Uchwała SN z dnia 17 października 1991 roku, III CZP 99/91, OSNC 1992, nr 4, poz. 61.

¹⁸³ K. Buchowski, *Przesiedlenie ludności polskiej z Litwy etnicznej w latach 1945–1947*, „Dzieje Najnowsze. Rocznik XXXVII” 2005, s. 76-77.

¹⁸⁴ M. Ruchniewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955-59*, Warszawa 2020, s. 38.

przesiedleniu nie obejmowała kilkuset tysięcy polskiej, przebywającej w głębi ZSRR. Liczba ta wg danych radzieckich wynosiła około 320 tys. osób¹⁸⁵. Z kolei migracja ludności litewskiej, białoruskiej i ukraińskiej z terenu Polski objęła około 520 tys. osób¹⁸⁶.

Tabela 10 Porównanie ogólne układu z ZSRR i układów republikańskich

Kraj	Dokumenty repatriacyjne	Dokumenty przesiedleńcze	Podobieństwa	Różnice
Litwa	Porozumienie między Rządem RP a Rządem Litewskiej SRR o repatriacji ludności polskiej z Litewskiej SRR, podpisane w Warszawie dnia 29 września 1945 roku	Porozumienie między Rządem RP a Rządem Litewskiej SRR o przesiedleniu ludności polskiej z Litwy do Polski, podpisane w Warszawie dnia 28 czerwca 1948 roku	Oba dokumenty dotyczą przesiedlenia ludności polskiej z Litewskiej SRR do Polski	Różnią się celami (repatriacja vs przesiedlenie)
Ukraina	Umowa między Rządem RP a Rządem Ukraińskiej SRR o repatriacji ludności polskiej z Ukrainy, podpisana w Moskwie dnia 9 kwietnia 1945 roku	Ustawa z dnia 9 września 1947 roku o przesiedleniu ludności z obszaru południowo-wschodniego Polski na Ziemię Odzyskane	Oba dokumenty dotyczą przesiedlenia ludności polskiej	Różnią się obszarem (Ukraina vs południowo-wschodnia Polska) oraz czasem ich wprowadzenia
Białoruś	Porozumienie między Rządem RP a Rządem Białoruskiej SRR o repatriacji ludności polskiej z Białorusi, podpisane w Mińsku dnia 17 października 1945 roku	Ustawa z dnia 8 lipca 1950 roku o przesiedleniu ludności z terenów pogranicznych województw: białostockiego, suwalskiego, piotrkowskiego, kieleckiego i lubelskiego	Oba dokumenty dotyczą przesiedlenia ludności polskiej	Różnią się obszarem (Białoruś vs tereny pograniczne Polski) oraz czasem ich wprowadzenia

Źródło: Opracowanie własne.

2.3.2 Umowy z Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką i Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką

Pierwszymi umowami republikańskimi, określanymi również mianem układu lubelskiego, były umowy z Białoruską SRR i Ukraińską SRR. Oba akty prawne dotyczyły przymusowej ewakuacji ludności, a na ich skutek na teren Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej zostało ewakuowanych nie mniej niż 493 612 polskich obywateli¹⁸⁷. Jak podkreśla A. Kłos, „postanowienia układu lubelskiego regulowały zasady ewakuacji dwustronnej. Z Polski do Ukraińskiej SRR *na podstawie Umowy z dnia 9.09.1944 roku zawartej między PKWN a Rządem Ukraińskiej SRR ewakuacji podlegają obywatele polscy narodowości ukraińskiej, rosyjskiej, białoruskiej i rusińskiej* [...] w

¹⁸⁵ Tamże, 42.

¹⁸⁶ J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944-1948*, Warszawa 1987, s. 30.

¹⁸⁷ A. Kłos, *Przymusowa ewakuacja (1944-1946)*, dz. cyt., s. 163.

przeciwnym kierunku, z Ukraińskiej SRR do Polski, odbywała się ewakuacja Polaków i Żydów będących obywatelami polskimi do 17 września 1939 roku”¹⁸⁸. Układy między PKWN a rządami sąsiadujących z Polską republik radzieckich stanowiły jedyną podstawę powrotu do kraju osób narodowości polskiej przed wejściem w życie umowy z dnia 23 marca 1957 roku, co później często stanowiło powód odmownych decyzji sądów właściwych miejscowo do zaliczenia pozostawionego mienia na poczet opłaty za użytkowanie wieczyste lub ceny kupna nabywanych od państwa nieruchomości¹⁸⁹.

Zawarty w Lublinie układ między Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN) a Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką złożony był z 22 artykułów i dotyczył ewakuacji „wszystkich obywateli narodowości ukraińskiej, białoruskiej i rusińskiej, zamieszkałych w powiatach chełmskim, hrubieszowskim, tomaszowskim, lubaczowskim, jarosławskim, przemyskim, leskim, zamojskim, krasnostawskim, biłgorajskim, włodawskim oraz w innych okręgach Polski, gdzie mogą znaleźć się obywatele ukraińskiej, białoruskiej, rosyjskiej i rusińskiej narodowości, którzy zechcą przesiedlić się z terytorium Polski na Ukrainę” oraz Polaków i Żydów zamieszkałych na terenach zachodnich okręgów Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej¹⁹⁰. Warunkiem deportacji Polaków i Żydów było posiadanie przed dniem 17 września 1939 roku obywatelstwa polskiego. Podstawą zawarcia tego układu z założenia miało być dobrowolne przesiedlenie obywateli wyrażających zgodę na zmianę miejsca pobytu, jednakże w praktyce dokument ten potwierdza przeprowadzane na terenie umawiających się państw czystek etnicznych obejmujących według danych z 1999 roku ok. 700 tys. Ukraińców¹⁹¹. Umowa dotycząca „wymiany ludności” obejmowała Polaków osiedlonych w Ukraińskiej SRR i Ukraińców osiedlonych w Polsce i pomimo dobrowolnego jej charakteru władze obu państw stosowały różnorodne środki przymusu, które z założenia przeczą dobrowolności. Rozpoczęte 15 października przesiedlenie Ukraińców początkowo dotyczyło osób, „które utraciły rodziny i mienie w wyniku walk polsko-ukraińskich”¹⁹², niemniej jednak zdecydowana większość osób deportowanych nie wyrażała chęci zmiany miejsca zamieszkania, w związku z czym konieczne było zastosowanie różnego rodzaju środków przymusu, takich jak propaganda czy nacisk, niezbędnych do realizacji założeń umowy. Przebiegający proces nie był więc repatriacją, a deportacją, w której stosowano zarówno przymus fizyczny i krwawy terror, czego przykładem jest m.in. mordowanie Ukraińców przez

¹⁸⁸ Tamże, s. 164.

¹⁸⁹ Wyrok SN z dnia 2 maja 1989 roku, II CR 84/89, LEX nr 78210.

¹⁹⁰ R. Drozd, I. Hałagida, *Ukraińcy w Polsce 1944–1989. Walka o tożsamość (dokumenty i materiały)*, Gdańsk 1999, s. 29–33.

¹⁹¹ Tamże, s. 7.

¹⁹² Tamże, s. 9.

Samodzielny Batalion Operacyjny Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹⁹³. Wspomniany oddział w ramach ewakuacji ludności odpowiedzialny był za mordy ponad 200 osób na terenach wsi Stary i Nowy Lubliniec oraz Gorajec. Kiedy we wrześniu 1945 roku na teren Polski południowo-wschodniej skierowane zostały trzy dywizje Ludowego Wojska Polskiego, rozpoczęła się przymusowa deportacja ludności ukraińskiej, polegająca m.in. na wysiedlaniu całych miejscowości, w wyniku czego wysiedlono ok. 500 tys. osób i spalono żywcem 28 osób¹⁹⁴. Ludność wyznania grekokatolickiego, zakazanego w ZSRR, również objęto przesiedleniami, co doprowadziło do deportacji ponad 300 księży i duchowieństwa.

Zasady ogólne układu, opisane m.in. w art. 1, podkreślały zarówno dobrowolny charakter przesiedlenia, jak i rozmieszczenie wysiedlanej ludności zgodnie z jej życzeniem bądź w gospodarstwie kołchozowym. Z treści art. 1 wynika ponadto istnienie prawa do otrzymania ziemi niezbędnej do prowadzenia gospodarstwa o wielkości nie mniejszej niż posiadana i nie większej niż 15 ha na jedno gospodarstwo¹⁹⁵. Układ o repatriacji zawarty z Ukrainą SRR przewidywał zwrot wartości pozostawionego za granicą mienia przy założeniu, że repatriant był objęty spisem osób ewakuowanych, a jego mienie pozostawiane za granicą RP zostało dokładnie opisane. Ponadto „repatriacja” osób zamieszkujących przed rozpoczęciem wojny w 1939 roku na terenach wschodnich odbywała się w różnych warunkach, często z innych miejsc niż ich stałe miejsce zamieszkania, względnie w warunkach, w których osoby te nie miały możliwości zaopatrzenia się w odpowiednie dokumenty urzędowe dotyczące pozostawionego mienia, nie mogły być ujęte na odpowiednich listach ewakuacyjnych, a ponadto ich przybycie na tereny obecnego państwa polskiego mogło nastąpić jeszcze przed podpisaniem układów o repatriacji¹⁹⁶. Umowy zawierane przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego z republikami radzieckimi nie gwarantowały osobom przesiedlanym odpowiednich warunków ani też możliwości ubiegania się lub uzyskania zwrotu majątku pozostawionego poza granicami państwa polskiego.

Treść art. 2 umowy z Ukrainą SRR jako termin wykonania umowy wyznaczał okres od 15 października 1944 do 1 lutego 1945 roku z jednoczesną możliwością przedłużenia na żądanie. Osoby ewakuowane z mocy prawa mogły korzystać z ulg przyznanych w art. 3, tj.: anulowania wszelkich zaległości dotyczących dostaw w naturze, podatków pieniężnych i opłat ubezpieczeniowych, zwrotu przekazanych przez wysiedlonego państwu plonów, zwolnienia przesiedlanych gospodarstw ze wskazanych opłat, udzielenia pożyczki w wysokości 5 tys. rubli lub złotych, której termin zwrotu

¹⁹³ Tamże, s. 5.

¹⁹⁴ Tamże, s. 7.

¹⁹⁵ Tamże, s. 29.

¹⁹⁶ Tamże, s. 34.

upływał w piątym roku od jej otrzymania, oraz uzyskania siewu ozimego na ziemi docelowej, jeśli osoba ewakuowana przed deportacją posiadała taką uprawę¹⁹⁷.

Rzeczony dokument przewidywał również ulgi dla ewakuujących się osób, które w świetle wszystkich trzech układów brzmiały identycznie i obejmowały zarówno wskazane wyżej zwolnienia, jak i zwolnienie z opłat związanych z wyjazdem przewożonego majątku (art. 4). Kwestie kosztów dotyczących realizacji ewakuacji ludności, poruszone w art. 5–6, oraz odpowiedzialności za poszczególne etapy charakteryzowały się następującymi właściwościami¹⁹⁸:

- 1) ewakuacja z RP na teren Ukraińskiej SRR stanowiła odpowiedzialność rządu Ukraińskiej SRR, którego obowiązkiem było zapewnienie w miarę możliwości środków transportowych i możliwości transportu pełnomocników obu stron układu;
- 2) wydatki dotyczące transportu między punktem przeniesienia a przeznaczenia wraz z kosztami personelu i innymi kosztami miały być rozłożone „odpowiednio” na każdą ze stron;
- 3) po zakończeniu procesu każda ze stron była odpowiedzialna za:
 - a) określenie wartości:
 - wydanego zboża za przekazany ewakuowanym na miejscu plon,
 - plonu wydzielonego dla zasiewu,
 - rekompensaty za majątek pozostawiony przez ewakuowanych,
 - pozostałych wydatków związanych z procesem ewakuacji;
 - b) dokonanie rozliczeń pieniędzmi lub w naturze (produktami gospodarstwa wiejskiego lub przemysłu).

Układ polsko-ukraiński dotyczył przede wszystkim, zgodnie z założeniem, ewakuacji obywateli polskich z Ukraińskiej SRR i ludności ukraińskiej z Polski. W praktyce jednak układ ten odpowiedzialny był za bezprawne wysiedlenia i deportacje ludności zamieszkującej tereny objęte przez ZSRR.

Istotną częścią układu z Ukraińską SRR był wniosek Państwowego Urzędu Repatriacyjnego dotyczący przyspieszenia przesiedlenia ludności ukraińskiej i białoruskiej, stanowiący formalno-prawne potwierdzenie wykonania postanowień układu. Wniosek, datowany na 13 lutego 1945 roku, stanowić

¹⁹⁷ Tamże, s. 31.

¹⁹⁸ Tamże, s. 32.

miał dowód, że terminy ewakuacji, wyznaczone art. 2 układu, zostały zachowane oraz że „pewna część ludności ukraińskiej i białoruskiej przejawia nieumotywowaną tendencję uchylania się od obowiązków świadczeń na rzecz państwa”¹⁹⁹. Konsekwencją niniejszego dokumentu były²⁰⁰:

- 1) likwidacja powstałych bez wszelkiego uzasadnienia złaogodzeń poboru świadczeń rzeczowych w stosunku do obywateli, którzy na wyjazd z RP nie rejestrowali się;
- 2) przystąpienie do zdecydowania wykonania usunięcia złaogodzeń na terenach powiatów: Lubaczów, Przemyśl, Lesko, Jarosław, Biała Podlaska oraz w województwie białostockim;
- 3) powołanie na wymienionych terenach do wojska wszystkich obywateli, którzy nie zgłosili się na wyjazd;
- 4) oczyszczenie od bandyckich grup operujących w powiatach: Lubaczów, Przemyśl, Lesko;
- 5) wydzielenie odpowiednich jednostek wojskowych do oczyszczenia (organ odpowiedzialny – Minister Bezpieczeństwa Publicznego);
- 6) wydanie zarządzeń zmierzających do likwidacji bandytyzmu w powiatach, gdzie przeprowadzana była ewakuacja ludności ukraińskiej;
- 7) wydanie odpowiednich zarządzeń celem ochrony ludności ukraińskiej zgłaszającej się na wyjazd oraz pracowników Głównego Pełnomocnika Rządu Ukraińskiej SRR przed napadami grup terrorystycznych;
- 8) natychmiastowe rozwiązanie i przyszłościowe zakazanie działalności nacjonalistycznych ukraińskich komitetów w powiatach: jarosławskim i przemyskim, prowadzących wrogą agitację przeciwko ewakuacji ludności ukraińskiej z Rzeczypospolitej Polskiej;
- 9) zobowiązanie ministerstwa do złożenia sprawozdania Radzie Ministrów z osiągniętych wyników w terminie do dnia 10 marca 1945 roku.

W ciągu niespełna miesiąca państwo polskie zobowiązało się do przeprowadzenia czystek na ludności odmawiającej wyjazdu do Ukrainy, co wiązało się z krwawym terrorem i stosowaniem środków przymusu i represji na tych obywatelach, którzy uchylali się od obowiązku ewakuacji; który w świetle powyższych założeń był obowiązkiem podlegającym natychmiastowej wykonalności.

Konsekwencją powyższych działań była odezwa do ludności ukraińskiej wystosowana przez wojewodę lubelskiego dnia 27 sierpnia 1945 roku, w świetle której z uwzględnieniem woli narodów

¹⁹⁹ Tamże, s. 33.

²⁰⁰ Tamże, s. 34.

polskiego i ukraińskiego ludność ukraińska zamieszkała na ziemiach polskich zyskała możliwość „przesiedlenia się na ziemię Ukraińskiej SRR”, zaś ludność polska – powrotu do kraju²⁰¹. Odezwa ta podkreślała swobodę przepływu ludności i braterskość narodów polskiego i ukraińskiego, powołując się na mit początku, w świetle którego oba narody są narodami słowiańskimi i braterskimi. Mit ten podkreślać miał słuszność podjętych decyzji i działań politycznych, wskazując pełną zasadność udzielanego wsparcia.

Odezwa wojewody lubelskiego²⁰², mająca utrwalić zbiorowe wierzenie w słuszność podejmowanych decyzji, powoływała się na mit wspólnego początku, w świetle którego przeprowadzana akcja przesiedleńcza jest nie tylko zgodna z prawem i właściwa, ale również konieczna i wynikająca z woli obu narodów. Wszystkich tych, którzy sprzeciwiali się przymusowemu przesiedleniu, określano mianem „zbrodniczego elementu”, ogłaszając ich terrorystami, co prowadziło do walki pomiędzy polskimi siłami zbrojnymi pod przywództwem ZSRR a obywatelami niegodzącymi się na deportację i zmianę miejsca zamieszkania.

„Historyczne zmagania z najeźdźcą hitlerowskim zbrały narody słowiańskie. Szerzona sztucznie nienawiść między Narodami Polskim i Ukraińskim nie wydała owoców. Ustalone w wyniku zwycięskiej wojny granice dają każdemu z tych Narodów możliwość swobodnego rozwoju na własnej ojczystej ziemi. Uwzględniona została również wola Narodu Ukraińskiego do zjednoczenia i obecnie ma on możliwość pełnego życia i rozwoju w Republice Ukraińskiej. W wyniku porozumienia między narodami ludność polska powraca z ziem Republiki Ukraińskiej do Polski, ludność zaś ukraińska, zamieszkała na terenach polskich, ma możliwość przesiedlenia się na ziemię Republiki Ukraińskiej. W celu ułatwienia Wam przesiedlenia się wraz z mieniem i dobytkiem i ochrony przed terrorystycznymi bandami zbrodniczych elementów, usiłujących zakłócić akcję przesiedleńczą, przydzielone zostaną do zabezpieczenia jej jednostki wojskowe, które opiekować się Wami będą aż do granicy Ukraińskiej SRR”²⁰³. We wrześniu 1945 roku pod naciskiem władz sowieckich wojsko polskie rozpoczęło przymusowe przesiedlenia Ukraińców z powiatów najbardziej kontrolowanych przez podziemie ukraińskie²⁰⁴.

Przeciwno akcji przesiedlenia Ukraińców wystąpiła zdecydowanie UPA. W różnego rodzaju ulotkach i odezwach nakłaniali mieszkańców ukraińskich do pozostania na miejscu. Ostrzegali i straszili ludzi

²⁰¹ Tamże, s. 35.

²⁰² E. Misilo, *Repatriacja czy...*, dz. cyt., s. 8.

²⁰³ Tamże, s. 39.

²⁰⁴ M. Stolarczyk, J. Kuzicki, P. Graty, *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX w.*, Rzeszów 2008, s. 118.

przed wyjazdem do USRR. Tych, którzy zdecydowali się na przesiedlenie, banderowcy traktowali jak zdrajców, karząc ich nawet śmiercią²⁰⁵. Ustalono, że do 15 sierpnia 1945 roku z województw południowo-wschodnich wyjechało dobrowolnie do USRR 222 509 Ukraińców, z czego z województwa lubelskiego – 125 381 osób²⁰⁶.

2.3.3 Układ z Litewską Socjalistyczną Republiką Radziecką

Wraz z przemarszem Armii Czerwonej w Europie Środkowej trwała walka polityczna. ZSRR chciał doprowadzić do nowego porządku w tej części Europy. Kluczowe znaczenie miało w tym kontekście państwo polskie, które miało zostać przesunięte ze wschodu na zachód. Komitet Lubelski już we wrześniu 1944 roku wraz z władzami zainteresowanych republik radzieckich (Ukrainy, Białorusi i Litwy) podpisał porozumienie dotyczące częściowej wymiany ludności²⁰⁷ – układ z 22 września 1944 roku między PKWN a Rządem Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej o przesiedleniu ludności litewskiej z terytorium Polski do LSRR i obywateli polskich z terytorium LSRR do Polski²⁰⁸, stanowiący jedną z podstaw późniejszej umowy. Złożony był on z 22 artykułów, ułożonych w trzy rozdziały: zasady ogólne, pełnomocnicy oraz przedstawiciele i organizacja ewakuacji²⁰⁹. W dokumencie tym poruszana była kwestia obowiązku ewakuacji wszystkich obywateli narodowości litewskiej zamieszkałych na terenach województwa białostockiego i innych okręgów Polski, z terenu Polski na teren Litewskiej SRR oraz wszystkich Polaków i Żydów, „będących obywatelami polskimi do 17 września 1939 roku mieszkających w powiatach: Wileńskim, Trockim, Święciańskim, Zarasajskim, Olitskim i innych Litewskiej SRR, chcących przesiedlić się na terytorium Polski”²¹⁰. Ewakuacja w świetle zapisu tego artykułu miała mieć charakter dobrowolny i odbywać się jedynie na podstawie wyrażenia chęci, pisemnie lub ustnie, przez wskazane osoby oraz uzyskania zgody stosownych organów. Mocą art. 1 osoby ewakuowane na Litwę rozmieszczane być miały albo zgodnie z ich życzeniem, albo też w oparciu o wydzielenie ziemi do prowadzenia indywidualnego gospodarstwa o rozmiarach nie mniejszych od tych, którymi repatrianci dysponowali do czasu ewakuacji – z 10–15 ha. Alternatywą było stworzenie warunków otrzymania pracy według wykształcenia przesiedlanych i specjalności zawodowej. Ponadto treść artykułu zawiera informację o przyznaniu rolnikom

²⁰⁵ S. Jastrzębski, *Ludobójstwo nacjonalistów ukraińskich na Polakach na Lubelszczyźnie w latach 1939–1947*, Wrocław 2007, s. 28.

²⁰⁶ Por. J. Czapla, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego w latach 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1965, 3, s. 83.

²⁰⁷ B. Halicka, *Polski Dziki Zachód*, Kraków 2015, s. 159.

²⁰⁸ Układ pomiędzy PKWN a Rządem LSRR z dnia 22 września 1944 roku podpisany w Lublinie, dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium Litewskiej SRR i ludności litewskiej z terytorium Polski.

²⁰⁹ S. Ciesielski (red.), *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów Wschodnich do Polski 1944–1947*, Warszawa 1999, s. 55.

²¹⁰ Tamże, s. 55.

gospodarstw rolnych o rozmiarach przewidzianych ustawą o reformie rolnej, zaś przesiedlani włościanie, nawet jeśli nie posiadali ziemi w chwili ewakuacji, mieli w razie życzenia otrzymać przydział ziemi na zasadach ogólnych.

Przewidywany termin realizacji został ustalony na okres od 1 grudnia 1944 do 1 kwietnia 1945 roku²¹¹, z jednoczesnym wskazaniem, że na obszarach okupowanych przez niemieckich okupantów ewakuacja rozpoczyna się miesiąc po wypędzeniu przeciwnika i kończy w terminie trzymiesięcznym. Ewidencja liczby, miejsca zamieszkania i narodowości osób chcących się ewakuować zaplanowana była w okresie od 15 października do 1 grudnia 1944 roku, z jednoczesnym założeniem przedłużenia tego terminu na życzenie jednej z umawiających się stron.

Art. 3 układu przewidywał ulgi dla osób ewakuowanych w postaci²¹²:

- 1) anulowania wszelkich zaległości dotyczących dostaw w naturze, podatków pieniężnych i opłat ubezpieczeniowych;
- 2) zwrotu przekazanych państwu plonów, jeśli osoba ewakuowana przekazała swoje plony państwu radzieckiemu w ilości odpowiadającej równowartości przekazanych dóbr;
- 3) zwolnienia od wszystkich państwowych podatków pieniężnych i opłat ubezpieczeniowych w latach 1944 i 1945 wszystkich przesiedlonych gospodarstw zarówno na terenie Litwy, jak i Polski;
- 4) udzielenia ewakuowanym na miejscu rozsiedlenia pieniężnej pożyczki na zagospodarowanie się i inne potrzeby w wysokości 5 tys. rubli złożonych na jedno gospodarstwo, do zwrotu w ciągu pięciu lat;
- 5) dbałości o plony ewakuowanych w postaci otrzymania gruntów zasianych ozimą, w miarę możliwości w tym samym rozmiarze, co siew pozostawiony.

Zgodnie z treścią niniejszego artykułu wszyscy ewakuowani otrzymali pełne prawa do wywozu odzieży, obuwia, bielizny, pościeli, produktów żywnościowych, sprzętów domowych, wiejskiego inwentarza gospodarczego, uprzęży i innych przedmiotów domowego i gospodarskiego użytku o wadze ogólnej do 2 ton na rodzinę wraz z bydłem i ptactwem domowym będącym własnością ewakuowanych. Artyści, medycy, rzemieślnicy, uczeni i robotnicy oraz osoby specjalnych zawodów zyskali prawo wywozu przedmiotów niezbędnych do pracy.

²¹¹ J. Kochanowski, *Deportacja zwana repatriacją*, „Polityka. Pomocnik Historyczny. Z Kresów na Kresy” 2016, s. 35.

²¹² S. Ciesielski (red.), *Przesiedlenie ludności...*, dz. cyt., s. 56.

Artykuł ten zawierał także zakaz wywozu gotówki, pieniędzy papierowych, złotych i srebrnych wszelkiego rodzaju, z wyjątkiem polskich złotych papierowych w granicach nie wyżej niż tysiąc rubli lub tysiąc złotych na osobę. Ponadto zakaz wywozu obejmował również²¹³:

- 1) złoto i platynę w stopach, proszku i łomie;
- 2) szlachetne kamienie w stanie nieobrobionym;
- 3) dzieła sztuki i starożytności, jeżeli jedno lub drugie stanowią kolekcję lub też w oddzielnych egzemplarzach, o ile nie stanowią własności rodzinnej ewakuowanego;
- 4) broń (z wyłączeniem strzelb myśliwskich) i przedmiotów wojennego rynsztunku;
- 5) fotografie (z wyjątkiem zdjęć osobistych), plany, mapy itp.;
- 6) auta i motocykle;
- 7) meble.

Do obowiązku władz właściwych miejscowo należała inwentaryzacja pozostawianego majątku, zawierająca specjalny opis ilościowy i jakościowy, który służyć miał do przyznania ewakuowanym mienia tej samej wartości zgodnie z oceną ubezpieczeniową podlegającą prawu państwa docelowego. Domy opuszczane przez ewakuujących się miały w pierwszej kolejności posłużyć jako mienie przyznawane osobom powracającym do danego kraju. Pozostawiony dobytek był pod opieką państwa, a osoby winne jego uszkodzeniu podlegały odpowiedzialności prawnej.

Część druga niniejszego układu złożona jest z pięciu artykułów – od 7 do 11 włącznie – i podkreśla obowiązek ustanowienia pełnomocników odpowiedzialnych za realizację zadań dla każdej ze stron. Polska miała obowiązek wyznaczyć swojego pełnomocnika na terenie Ukraińskiej SRR, USRR swojego na terenie RP, przy jednoczesnym założeniu, że każdy z wyznaczonych pełnomocników głównych powołuje przedstawicieli głównych. Osoby te posiadały po dwóch zastępców oraz pełnomocników rejonowych (art. 7). Każdy pełnomocnik i przedstawiciel miał prawo posiadać ekspertów (art. 8), a do obowiązków tychże jednostek należało praktyczne wykonanie ewakuacji wraz z ochroną wynikającą z art. 1 (art. 9). Wśród czynności wskazanych przedstawicieli znajdowały się²¹⁴:

- 1) ustalanie liczby, miejsca zamieszkania oraz narodowości osób obejmowanych ewakuacją;
- 2) nadzór i kontrola prawidłowego wypełnienia obowiązków wyznaczonych układem;

²¹³ Tamże, s. 57.

²¹⁴ Tamże, s. 58.

- 3) współdziałanie w regularnym funkcjonowaniu organizacji i planowym biegu ewakuacji oraz nadzór nad nią wraz z opracowaniem odpowiednich zarządzeń technicznych.

Litewska SRR i RP zobowiązane były ponadto do dostarczenia potrzebnych środków i materiałów mogących ułatwić wykonanie zadania i zabezpieczenia możliwie szybkiego współdziałania przy wykonywaniu nałożonych nań obowiązków wynikających z układu (art. 10). Za wystawienie dowodów dla pełnomocników odpowiedzialne były odpowiednie resorty, co jedynie podkreśla zależność władz polskich od ZSRR.

Rozdział trzeci zbudowany został z 11 artykułów – od 12 do 22 – a jego podstawą była organizacja spisów ewakuujących się, wykonana przez pełnomocników i przedstawicieli (art. 12), zawierających dane personalne w postaci: nazwiska, imienia wraz z imieniem ojca, datą i miejscem urodzenia, narodowością, stanem cywilnym, obecnym miejscem faktycznego zamieszkania wraz ze wskazaniem województwa, powiatu, gminy, wsi i miasta, zajęcia, liczby sztuk bydła podlegającego ewakuacji oraz dodatkowych uwag (art. 13).

Na główne miejsca pobytu pełnomocników wyznaczono Sejny i Wilno, natomiast pełnomocnicy rejonowi działali na terenach takich miejsc jak²¹⁵:

- 1) w przypadku polskiej strony:

Dukszty, Ignalino, Święciany, Nowe Święciany, Pobłady, Mickuny, Szumsk, Troki, Wilno, Nowowilejka, Rudziszki, Landwarowo, Ejszyszki, Jaszuny, Druskienniki, Olkienniki – w Litewskiej SRR;

- 2) w przypadku litewskiej strony:

Sejny, Puńsk, Bereźniki, Smolany, Widugiry w RP (art. 14).

Założenie układu dopuszczało również organizację miejsc działania pomocników rejonowych, zależnych od konieczności innych niż wskazane. Warunkiem prawnym funkcjonowania układu było ogłoszenie w prasie miejscowej oraz oddzielnych odbitkach i podanie do publicznej wiadomości z użyciem miejscowych organów władzy uzgodnionego przez obie strony obwieszczenia do ludności polskiej, żydowskiej oraz litewskiej możliwości i porządku ewakuacji. W celu wykonania ewakuacji pełnomocnicy musieli zatwierdzić listy osób umieszczonych w spisach. Praktyczny plan ewakuacji i zatwierdzenie list miało przebiegać w jak najkrótszym terminie, za co odpowiedzialni byli pełnomocnicy rejonowi (art. 14).

²¹⁵ Tamże, s. 59.

Art. 15 układu zezwalał na ewakuację całych rodzin przy jednoczesnym założeniu, że w skład rodziny wchodziły – na podstawie wyrażonego przez poszczególnych członków rodziny życzenia – żona, dzieci, matka, ojciec, wnuki i wychowankowie, jak również inni domownicy – przy założeniu, że prowadzili wspólne gospodarstwo. Dzieci od lat 14 posiadały prawo wyrażenia osobiście życzenia pozostania lub ewakuowania się. Ewakuacji w pierwszej kolejności podlegały natomiast „osoby niezdolne do pracy, chorzy, inwalidzi-starcy, samotne kobiety i dzieci, osoby pozostające na opiece państwa” oraz „członkowie rodzin znajdujących się na terytorium drugiej strony”²¹⁶.

Kontrola powszechna ewakuowanych przeprowadzana miała być tylko w poszczególnych wypadkach – sprawdzanie wywożonego dobytku na punktach pogranicznych miało odbywać się metodą reprezentacyjną²¹⁷. Punktami kontrolnymi działania przedstawicieli polskiej strony ustanowiono: Warenę, Kapozamiestis, Qejsejaj, Gudialaj i Łazdijnaj. Ewakuowani byli dzieleni na partie, a ich przekazywanie odbywało się za pokwitowaniem, na podstawie listy osób znajdujących się w transporcie.

Układy identyczne zawarto z rządami Ukraińskiej SRR oraz Białoruskiej SRR, a „różnice w treści występowały jedynie w związku z wyznaczeniem geograficznego zasięgu działania umowy i organizacji aparatu przesiedleńczego, a także w związku z terminami wykonania umów”²¹⁸.

Kwestie związane z realizacją układów przedstawiają m.in.²¹⁹:

- 1) pismo Ł.P. Berii do ludowego komisarza spraw wewnętrznych Ukraińskiej SRR W.S. Riasnoja i dowódcy wojsk pogranicznych NKWD okręgu ukraińskiego gen. P.W. Burmaka zawierające wytyczne co do trybu przeprowadzania przesiedlenia ludności polskiej z Ukraińskiej SRR do RP z 17 września 1944 roku;
- 2) instrukcja o wykonaniu układu między rządem Ukraińskiej SRR i PKWN o ewakuacji ludności ukraińskiej z terytorium Polski i obywateli polskich z terytorium Ukraińskiej SRR z września 1944 roku;
- 3) zarządzenie Rady Komisarzy Ludowych ZSRR zwalniające osoby przesiedlające się do RP z zaległości w zakresie podatków pieniężnych i opłat ubezpieczeniowych z dnia 14 października 1944 roku.;

²¹⁶ Tamże, s. 60.

²¹⁷ Tamże, s. 61.

²¹⁸ Tamże, s. 62.

²¹⁹ Tamże, s. 63.

- 4) pismo Sekretarza KC KP(b)U N.S. Chruszczowa [...] w sprawie wykonywania układu między Rządem Ukraińskiej SRR a PKWN z 9 września 1944 roku, informujące o przeciwnych przesiedleniu nastrojach wśród ludności polskiej i proponujące całkowite usunięcie języka polskiego ze szkolnictwa wyższego i średniego, niedopuszczenie do powstawania polskich szkół we Lwowie, objęcie ludności polskiej mobilizacją do pracy we wschodnich obwodach Ukraińskiej SRR i innych republikach ZSRR.

Wszystkie wskazane dokumenty były dowodem deportacji ludności, która politycznie nosiła nazwę „ewakuacji dobrowolnej”, a w rzeczywistości była przymusowym przesiedleniem, warunkowanym decyzjami władz. Niechęć do przesiedlenia powodowała traktowanie społeczności nieprzychylniej zmianom jako wrogiego elementu, który na mocy obowiązujących zarządzeń zmuszany był do pracy w różnych częściach państwa radzieckiego.

Umowa polsko-radziecka zawarta 25 marca 1957 roku określa ramy „dalszej repatriacji”, natomiast porozumienia polsko-radzieckie z września 1944 i lipca 1945 roku mówią właśnie o „ewakuacji”. Termin ten pojawia się również w literaturze naukowej lat 50. Różnica między pierwszą a drugą falą migracji z ZSRR jest taka, że tym razem wszystkich Polaków obowiązywały takie same rozporządzenia o trybie i zasadach wyjazdów. Umowa marcowa z 1957 roku dotyczyła wszystkich Polaków uprawnionych do wyjazdu z ZSRR, podczas gdy w latach 1944–1945 wynegocjowano dwa porozumienia: jedno dla Polaków na terenach włączonych do LSRR, BSRR, USRR, drugie dla przebywających w głębi republik radzieckich²²⁰. Umowa repatriacyjna podpisana w dniu 25 marca 1957 roku²²¹, obowiązująca do dziś, przyznała prawo do repatriacji osobom polskiej narodowości, które w dniu 1 września 1939 roku posiadały obywatelstwo polskie, oraz dzieciom osób narodowości polskiej, posiadającym obywatelstwo polskie, a także urodzonym po 17 września 1939 roku, które nie mają w ZSRR bliższych krewnych, a których krewni przebywają w Polsce lub o repatriację których występują polskie władze²²². Osoby te zostały także wyposażone w prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza granicami PRL przy założeniu, że wszystkie warunki prawnie nałożone na jednostkę, a wynikające z art. 2 ustawy, zostały spełnione²²³. Umowa między ZSRR a PRL liczyła 17 artykułów²²⁴, co ciekawe, art. 10 informował, że osoba narodowości polskiej repatriująca się na podstawie tej umowy przestaje być obywatelem radzieckim z chwilą opuszczenia ZSRR, natomiast

²²⁰ M. Ruchniewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, Warszawa 2000, s. 12.

²²¹ Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222.

²²² Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222), art. 1.

²²³ Wyrok NSA z dnia 13 maja 2016 roku. I OSK 2950/13, LEX nr 2108352.

²²⁴ A. Skrzypek, *O drugiej repatriacji Polaków z ZSRR (1954–1959)*, „Kwartalnik Historyczny” 1991, 4, s. 67.

członkowie jego rodziny, którzy posiadają obywatelstwo radzieckie, mogą sami zdecydować, czy zostają obywatelami radzieckimi, czy przestają nimi być. Brak zmian we wskazanej umowie wciąż pozostaje krzywdzący dla repatriantów, pomimo że „osoby narodowości polskiej, repatriujące się na podstawie [...] Umowy, przestają być obywatelami radzieckimi z chwilą opuszczenia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i nabywają obywatelstwo polskie po przybyciu do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”²²⁵. Repatriant utracił polskie obywatelstwo z chwilą wejścia w życie konwencji między rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i rządem ZSRR w sprawie uregulowania obywatelstwa osób o podwójnym obywatelstwie²²⁶. W momencie wejścia w życie niniejszej konwencji repatriant utracił obywatelstwo polskie, bowiem zamieszkiwał na terenie ZSRR, mimo że art. 1 wskazanej konwencji podkreśla, że obywatel Państwa Umawiającego się ma prawo samodzielnego wyboru obywatelstwa w przypadku posiadania obywatelstwa podwójnego. Dziedziczenie obywatelstwa mogło mieć miejsce tylko wówczas, gdy rodzice dzieci małoletnich posiadali jednakowe obywatelstwo, stąd też w niektórych przypadkach repatrianci powracający do kraju nie mieli możliwości uzyskania obywatelstwa polskiego, zachowując obywatelstwo sowieckie.

Umowa repatriacyjna określana była prawnie jako Wspólna Deklaracja Polsko-Radziecka, nadająca prawo do repatriacji wyłącznie osobom narodowości polskiej, posiadającym polskie obywatelstwo w dniu 17 września 1939 roku oraz dzieciom osób polskiej narodowości, posiadającym we wskazanym dniu obywatelstwo polskie, oraz dzieciom urodzonym po 17 września 1939 roku, które nie mają w ZSRR bliższych krewnych, a których krewni przebywają w PRL lub o repatriację których wystąpiły władze polskie²²⁷. Osoby repatriowane na podstawie tej umowy zgodnie z postanowieniem Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie winny być traktowane w taki sam sposób, jak osoby, które powróciły do kraju na mocy układów republikańskich z 1944 roku²²⁸.

Na mocy umowy repatriacyjnej do kraju powrócić mogli także obywatele odbywający służbę w Armii Radzieckiej, zgodnie z art. 2 niniejszego dokumentu mieli oni zostać zdemobilizowani i repatriowani. Prawo to dotyczyło także osób znajdujących się w miejscach odosobnienia, którym na mocy ustawy przysługiwało przedterminowe zwolnienie i repatriacja bądź przekazanie polskim władzom.

²²⁵ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej, podpisana w Moskwie dnia 25 marca 1957 roku (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222), art. 10.

²²⁶ Konwencja między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie uregulowania obywatelstwa osób o podwójnym obywatelstwie, podpisana w Warszawie dnia 21 stycznia 1958 roku (Dz.U. 1958 nr 32, poz. 143).

²²⁷ Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222, art. 1.

²²⁸ Wyrok NSA z dnia 25 lipca 2007 roku. I OSK 1252/06, LEX nr 364709.

Art. 4 wspomnianej ustawy nadawał prawo do repatriacji również rodzinom osób repatriowanych, czyli osobom, które nie miały polskiego obywatelstwa w dniu 17 września. Warunkiem przyznania tego prawa było pozostawanie z repatriantem we wspólnocie domowej, a obowiązkiem władz polskich było przyznanie tym osobom przywilejów, z których korzystają repatrianci wraz z prawem do zachowania obywatelstwa ZSRR. Podstawą prawną repatriacji miała być dobrowolność, a warunkiem skorzystania z prawa było złożenie do urzędów milicji właściwych miejscowo oświadczenia o zamiarze repatriowania się wraz z dokumentami potwierdzającymi narodowość polską i byłe obywatelstwo polskie²²⁹.

Często polskim zesłańcom narzucane było obywatelstwo radzieckie. Spotykało to się z oporem, co w konsekwencji prowadziło do aresztowań tych, którzy nie chcieli stać się podwładnymi ZSRR. Wynikało to też z faktu, że wielu obawiało się, że poprzez przyjęcie obywatelstwa nie będzie mogło wrócić już do ojczyzny. Niestety nie da się ustalić liczby obywateli polskich represjonowanych i zsyłanych do łagrów lub więzień²³⁰.

Kwestia formalnoprawna nakładała na odpowiednie władze obowiązek pomocy wszystkim osobom ubiegającym się o repatriację, polegający na stwierdzeniu okoliczności uzasadniających możliwość skorzystania z tego prawa. Ministerstwo spraw wewnętrznych ZSRR (wspólnie z pełnomocnikiem rządu PRL ds. repatriacji przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Moskwie) było organem odpowiedzialnym za rozpatrywanie spraw osób niemogących uzasadnić swojego prawa. Indywidualny tryb repatriacji funkcjonował na zasadzie specjalnych zaświadczeń wydawanych przez urzędy milicji właściwe ze względu na miejsce zamieszkania osób zamierzających skorzystać z tego prawa; przy czym ważność wydawanych zaświadczeń wynosiła trzy miesiące od dnia wydania²³¹.

Umowa repatriacyjna zezwalała repatriantom na wywóz bez opłaty mienia stanowiącego własność jednostki, które to mienie musiało być na osobisty użytek, przy założeniu, że jego wywóz nie jest zakazany przez ZSRR. Ponadto osoby pracujące w zawodach specjalnych, takich jak naukowcy, lekarze, artyści, rzemieślnicy, mogły wywieźć z ZSRR przedmioty niezbędne do wykonywania zawodu. Prawo do zarządzania mieniem repatriantów wynikało z ustawodawstwa ZSRR, a wolność zarządzania nim warunkowana była prawem radzieckim. Ponadto środki finansowe pozostające w dyspozycji osób mogły być wpłacone do Państwowego Banku ZSRR, by w ten sposób środki znalazły się w Narodowym Banku Polskim. Dla obywatela polskiego wyjeżdżającego ze Związku Radzieckiego zawsze oznaczało to zmniejszenie wartości wpłaconych środków finansowych i brak możliwości ubiegania się o rekompensatę z tytułu zmniejszenia wartości zdeponowanego mienia,

²²⁹ Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222, art. 5.

²³⁰ W.F. Marciniak, *Odzyskać nadzieję, wrócić do Ojczyzny*, Łódź 2021, s. 63.

²³¹ Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222, art. 7.

bowiem władze ZSRR celowo zaniżały wartość pozostawionego przez repatrianta mienia. Toteż zdeponowane środki pieniężne traciły na wartości już w momencie dokonania transakcji w PB ZSRR, zaś po transferze do NBP ich wartość dodatkowo ulegała obniżeniu, bowiem przekaz wymienionych środków pieniężnych do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej następował na rachunek płatności niehandlowych NBP w Państwowym Banku ZSRR. Dla władz rosyjskich interes repatrianta nie był tak istotny jak interes ZSRR, a w interesie Rosji leżało zatrzymanie większości mienia należącego do osób powracających do PRL. Ponadto NBP i PB ZSRR zarządzane były przez władze rosyjskie, co uniemożliwiało dochodzenie przysługujących praw.

2.4 Analiza przebiegu repatriacji z Rumunii

Kiedy Polska ogłosiła niepodległość w 1918 roku, formujące się młode państwo zobowiązane było do stworzenia nowych, opartych na przyjaźni i współpracy stosunków międzynarodowych, zarówno z państwami ościennymi, jak i dalekimi sąsiadami. W dwudziestoleciu międzywojennym Rumunia stanowiła jednego z południowych sąsiadów RP. Był to okres realizacji idei „Wielkiej Rumunii”. Natomiast już 9 września 1939 roku strona rumuńska wydała jednoznaczne rozporządzenie nr 1 (Ordinul nr 1) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych skierowane do władz terytorialnych Mołdawii, w którym podkreślano obowiązek przyjęcia polskich uchodźców²³². Umowy te stawały się także podłożem „odzyskania” obywateli znajdujących się poza granicami państwa, udzielenia im wsparcia czy zagwarantowania realizacji podstawowych praw. Wyjątkiem od tej reguły było znalezienie się na terenie państwa radzieckiego, gdzie problemy z realizacją praw człowieka zbliżone są od dawna do tych spotykanych fragmentarycznie we Włoszech, w Ukrainie, Turcji czy Polsce współcześnie²³³.

Besarabia i Bukowina stały się przyczyną „rozbioru Rumunii”. 26 czerwca 1940 roku Mołotow przekazał ultimatum posłowi rumuńskiemu, domagając się oddania ZSRR Besarabii i północnej Bukowiny²³⁴, co w konsekwencji doprowadziło do zmniejszenia obszaru należącego do Rumunii, pozwalając jednocześnie na zachowanie odrębności i niepodległości od ZSRR. „Tereny określane współcześnie mianem Bukowiny wchodziły dawniej w skład różnych słowiańskich państw feudalnych, głównie Rusi Kijowskiej oraz Rusi Halicko-Wołyńskiej”²³⁵. Przejęcie jakiegokolwiek terenu przez ZSRR zawsze oznaczało dla lokalnej ludności masowe przesiedlenia, deportacje i zmiany prawno-administracyjne, u podłoża których leżało wywłaszczenie. Nacjonalizacja i kolektywizacja majątków prywatnych wielokrotnie wiązały się z masowymi wywózkami z miejsc przejmowanych do miejsc

²³² T. Dubicki, *Polscy uchodźcy w Rumunii, 1939–1945*, Warszawa 1995, s. 35.

²³³ J. Wojteczek, *Ostatnia instancja w Strasburgu: Polska obok Turcji, Rosji, Włoch i Ukrainy jest w Europie jednym z krajów najczęściej naruszających prawa człowieka*, „Gazeta Prawna” 2007, 143, s. 2–3.

²³⁴ A. Kastorya, *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*, Warszawa 2012, s. 199.

²³⁵ K. Koziura, *Bukowina – region pomiędzy historią a mitem*, [w:] A.W. Brzezińska, J. Schmidt (red.), *Regiony i regionalizmy w Europie*, Lublin 2014, s. 115.

ustalanych przez władze państwa rosyjskiego. Strategia wojenna ZSRR nie zmieniła się znacznie na przestrzeni ostatnich stuleci, częścią podlegającą pewnemu rozwojowi jest technologia wojskowa, jednakże nawet w tym przypadku rozwój ten nie odzwierciedla możliwości oferowanych technologicznie przez współczesność.

Polacy teren Bukowiny zamieszkiwali co najmniej od kilku stuleci i jako mieszkańcy trudnili się zarówno kupiectwem, jak i rolnictwem, nauczaniem, służbą Bogu czy pracą w urzędach. W momencie gdy na terenie Bukowiny zaczęło obowiązywać prawo odmienne od dotychczasowego, radzieckie, niesprzyjające mniejszościom narodowym ani prawom człowieka w ogóle, wielu Polaków straciło swój majątek i zostało zmuszonych do opuszczenia miejsca dotychczasowego zamieszkania. Deportacje stalinowskie dotknęły część inteligencji polskiej w północnych rejonach Bukowiny, w południowej zaś nadal trwała rumunizacja. W 1944 roku zbliżający się front pociągnął za sobą kolejną falę wyjazdów mężczyzn, którzy zaciągali się do wojska. W tym samym czasie, w atmosferze oczekiwania na nadciągnięcie frontu, w północnych powiatach Bukowiny doszło do mordów dokonanych na Polakach i Ormianach bukowińskich przez ukraińskich nacjonalistów²³⁶. Wiosną 1945 roku w Czerniowcach rozpoczęło się formowanie transportów dla przymusowych i dobrowolnych przesiedleńców polskich z Bukowiny. Między marcem 1945 a lipcem 1946 roku wywiezionych stąd zostało do Polski 10 490 mieszkańców północnej Bukowiny – 8140 Polaków, 2041 Żydów i 309 innych osób (głównie Ukraińców i Rumunów)²³⁷.

A. Danilewicz w swoich wspomnieniach opisuje: „Wydarzenia historyczne wplątały się w losy wszystkich. W połowie maja 1941 roku zaczęły się wywózki na Sybir. Ten proces na pewno przygotowywano od początku oderwania północnej Bukowiny od Rumunii. Byliśmy posegregowani, odpowiednio *zateczkowani*, a teraz sporządzono listy i wyciągano ludzi z łóżek, bo przyjeżdżały *budy nocą*”²³⁸. Polacy bukowińscy w latach 1945–1947 opuszczali kolejno swoje wsie, aby zająć ponemieckie domy na Dolnym Śląsku i Ziemi Lubuskiej. Wiadomo, że i sama Bukowina jako całość na mapie geograficznej przestała istnieć w 1944 roku w wyniku politycznych podziałów. Rodziny bukowińskie zostały podzielone granicą państwową: radziecko-rumuńską, dziś: ukraińsko-rumuńską²³⁹.

²³⁶ H. Krasowska, M. Pokrzyńska, L. Suchomłynow, *Świadectwo znikającego dziedzictwa. Mowa Polska na Bukowinie. Rumunia – Ukraina*, Warszawa 2018, s. 48.

²³⁷ K. Feleszko, *Bukowina moja miłość: język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, Warszawa 2003, s. 71.

²³⁸ A. Danilewicz, *Z rumuńskiej Bukowiny na Dolny Śląsk*, Kraków 2004, s. 71.

²³⁹ H. Krasowska, *Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej*, „Niepodległość i Pamięć” 2017, 24/3(59), s. 323.

Odrodzenie polskich organizacji i zrzeszanie się Polaków na północnej Bukowinie stało się realne z chwilą rozpoczęcia w ZSRR w 1988 roku pierestrojki.

W umowach polsko-rumuńskich z lat 1949–1990 nie było bezpośredniego odniesienia do miejsc repatriacji. W okresie powojennym, po zawarciu umowy repatriacyjnej między Polską a ZSRR w 1945 roku, władze polskie podjęły decyzję o przesiedleniu ludności z terenów wschodnich na zachód. Repatriacje odbywały się przez różne miejsca, w tym także przez terytorium Rumunii, z którą w 1945 roku nawiązano ponownie stosunki dyplomatyczne, gdy do Bukaresztu przybył wysłannik tzw. Rządu Tymczasowego – Józef Olszewski²⁴⁰. Przygotowaniami do repatriacji zajmowały się organizacje popierające przemiany polityczne w Polsce, wśród których główną było Polskie Zjednoczenie Demokratyczne²⁴¹. Pierwsi uchodźcy z Rumunii wyjechali w 1954 roku. Licząc na poparcie Warszawy na przyszłej konferencji pokojowej, władze rumuńskie nie czyniły większych przeszkód w akcji powrotu ludzi do Polski. Tym bardziej że dla nich to też było pozbycie się osób będących na utrzymaniu państwa. „Do kwietnia 1946 roku, czyli do czasu przybycia do Bukaresztu polskiego *chargé d'affaires* Stefana Wengierowa (byłego II wojewody śląskiego), wyjechało do Polski 3075 osób spośród uchodźców wrześnieowych”²⁴².

Całość wydarzeń z lat 1918–1945 wpłynęła na późniejszą repatriację obywateli polskich z Rumunii – w wyniku rozpadu ZSRR Besarabia i północna Bukowina stały się częścią dwóch państw powstałych po rozłamie Mołdawii i Ukrainy – a obowiązujące kwestie repatriacji regulowane były prawem międzynarodowym uwzględniającym podmiotowość prawną poszczególnych obszarów. Umowy z Rumunią stanowiły podstawę współpracy na linii Bukareszt – Warszawa, umowy z republikami związkowymi – punkt informacyjny o posiadanych zasobach polskich po stronie radzieckiej. W 2022 roku podstawą repatriacji obywateli polskich przebywających poza granicami Polski pozostawały takie dokumenty jak:

- 1) ustawa z dnia 9 listopada 2000 roku, ogłoszona 5 grudnia 2000 roku i obowiązująca od 1 stycznia 2001 roku w ograniczonym zakresie (art. 43), odpowiedzialnym za przyznanie gminom dotacji, jeśli te udzieliły schronienia repatriantom²⁴³;

²⁴⁰ K. Nowak, *Reemigracja polskich górników z Rumunii na Górnym Śląsku po II wojnie światowej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka. Rocznik LXXIII” 2018, 4, s. 79.

²⁴¹ Tamże, s. 79.

²⁴² A. Sowińska-Krupka, *Stosunki polsko-rumuńskie 1945–1949*, Warszawa 1985, s. 317.

²⁴³ Dz.U. 2000 nr 106, poz. 1118.

- 2) wzór formularza wniosku o wydanie wizej krajowej w celu repatriacji oraz fotografii dołączanych do wniosku²⁴⁴;
- 3) decyzja Rady w sprawie wymiany informacji dotyczących pomocy w dobrowolnej repatriacji obywateli państw trzecich²⁴⁵.

W 1953 roku natomiast na terenie państwa polskiego obowiązywała uchwała Rady Ministrów nr 975 z dnia 23 grudnia 1953 roku w sprawie organizowania repatriacji²⁴⁶, na mocy, której problematyka organizacji repatriacji przechodziła z Polskiego Biura Podróży „Orbis” na prezydium właściwych miejscowo rad narodowych (wydziałów, oddziałów, referatów społeczno-administracyjnych). Dokument ten obowiązywał do 1972 roku – wówczas na mocy uchwały Rady Ministrów nr 304 z dnia 4 grudnia moc straciły takie akty prawne jak:

- 1) uchwała w sprawie ograniczenia działalności Państwowego Urzędu Repatriacyjnego²⁴⁷;
- 2) uchwała w sprawie wykonania ustawy o zniesieniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego²⁴⁸;
- 3) instrukcja w sprawie organizacji wewnętrznej i etatów wydziałów prezydiów narodowych, przypisująca sprawy repatriacyjne oddziałom społeczno-administracyjnym zajmującym się sprawami socjalnymi²⁴⁹.

2.4.1 Tło historyczno-polityczne

Realizacja idei „Wielkiej Rumunii” mogła mieć miejsce tylko przy rozszerzeniu granic dotychczasowego państwa rumuńskiego, co miało miejsce po zakończeniu I wojny światowej, kiedy Mołdawia i Bukowina weszły w skład państwa rumuńskiego, by po 22 latach stać się częścią ZSRR. Historia terenów spornych podkreśla wpływ uwarunkowań administracyjnych na sytuację prawną mieszkańców. Mieszkańcy Besarabii czy północnej Bukowiny jako obywatele Rumunii posiadali prawo do własnej ziemi. Natomiast jako mieszkańcy okupowanego przez ZSRR regionu podlegali prawu radzieckiemu, w świetle, którego nie byli właścicielami własnej ziemi.

²⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 15 maja 2017 roku w sprawie wzoru formularza wniosku o wydanie wizej krajowej w celu repatriacji oraz fotografii dołączanych do wniosku (Dz.U. 2017, poz. 994).

²⁴⁵ Decyzja Rady Unii Europejskiej z dnia 27 maja 1997 roku w sprawie wymiany informacji dotyczących pomocy w dobrowolnej repatriacji obywateli państw trzecich (Dz.U. UE L 1997.147.3).

²⁴⁶ M.P. 1953 nr 117, poz. 1519.

²⁴⁷ Uchwała Prezydium Rządu z dnia 26 lipca 1950 roku w sprawie ograniczenia działalności Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (M.P. 1950 nr 86, poz. 1063).

²⁴⁸ Uchwała nr 78 Rady Ministrów z dnia 22 marca 1951 roku w sprawie wykonania ustawy o zniesieniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (M.P. 1951 nr 27, poz. 335).

²⁴⁹ Uchwała Rady Ministrów nr 975 z dnia 23 grudnia 1953 roku. Instrukcja nr 8 w sprawie organizacji wewnętrznej i etatów wydziałów prezydiów rad narodowych (M.P. 1953 nr 75, poz. 897).

Za transfer ludności między RP a Rumunią odpowiedzialne były już wówczas porozumienia dwustronne, umożliwiające ewakuację obywateli polskich do Rumunii i ponowne ich sprowadzenie w czasach sprzyjającej sytuacji politycznej.

Rumunia stanowiła jedno z państw ościennych RP do momentu zmiany granic po II wojnie światowej. Sytuacja ta nie trwała długo w porównaniu do historii stosunków polsko-rumuńskich. Polsko-rumuńskie stosunki międzynarodowe wyposażone były w elementy wielowymiarowej współpracy do momentu wprowadzenia w obu analizowanych państwach daleko idących zmian politycznych, które wpłynęły na dalsze relacje. Jak zauważa A. Dubicki, „po II wojnie światowej [...] wzajemne stosunki [...] z reguły cechował nacjonalizm gospodarczy i ścisłe dbanie o własne interesy w bloku wschodnim i na arenie międzynarodowej”²⁵⁰.

Rząd rumuński rozwijał się swobodnie, utrzymując wszystkie niezbędne kontakty z innymi państwami, mimo iż nie był uznawany przez rząd brytyjski, a jedną z jego propozycji w 1943 roku było zbudowanie federacji państw środkowoeuropejskich jako opozycji do działań władz sowieckich i niemieckich. W tej idei Polska odgrywała istotną rolę²⁵¹. Jeszcze w latach 40. XX wieku rząd rumuński koncentrował się na możliwości zlikwidowania wpływów mocarstw w Europie Środkowej, z naciskiem na niezależność od Niemiec i ZSRR w przypadku takich państw jak Rumunia czy RP.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że po II wojnie światowej na liście priorytetów w stosunkach wzajemnych pozostawały takie kwestie jak²⁵²:

- 1) podpisanie umowy handlowej;
- 2) zawarcie układu likwidacyjnego o należnościach UNRRA;
- 3) przekazanie Polsce złota złożonego w Rumuńskim Banku Narodowym;
- 4) wizytę Petru Grozy (premiera Rumunii) w Warszawie (15 października 1947 roku);
- 5) poszerzenie układów o przyjaźni i wzajemnej pomocy.

Gospodarcza współpraca RRL i RP widoczna była w udziale tego państwa w polskim handlu, który to udział wynosił 73,4 mln rubli w 1949 roku i utrzymywał się na tym poziomie przez dziesięć lat – do 1959 roku – zaś wzajemne obroty wzrosły dwukrotnie. Nieco inaczej natomiast sytuacja miała się w przypadku RP, której udział w rumuńskim handlu nie był tak wysoki i wynosił zaledwie 0,4%, co przyczyniało się do powstania niekorzystnej dla Polski nadwyżki. Najbardziej intensywna wymiana

²⁵⁰ A. Dubicki, *Polska wobec jej...*, dz.cyt., s. 90.

²⁵¹ A. Dubicki, *System partyjny Królestwa Rumunii. Uwarunkowania i funkcjonowanie*, Łódź 2013, s. 540.

²⁵² A. Dubicki, *Polska wobec jej południowych...*, dz. cyt., s. 87.

handlowa miała natomiast miejsce w 1952 roku (obroty wielkości 104,2 mln rubli), wynikające z transakcji na produktach naftowych, zbożu oraz wyrobach przemysłu drzewnego²⁵³.

Zawarta w Genewie konwencja o ochronie ofiar wojny w 1949 roku, która weszła w życie w 1956 roku, gwarantowała wszystkim umawiającym się stronom możliwość zawierania „miejscowych porozumień w sprawie ewakuacji lub wymiany rannych i chorych z obszaru obleganego lub otoczonego oraz w sprawie dopuszczenia do tego obszaru personelu sanitarnego i duchownego oraz materiałów sanitarnych”²⁵⁴. Po II wojnie światowej granica polsko-rumuńska zniknęła z mapy światowej – Stoh, stanowiący dawniej punkt graniczny RP– Rumunia, stał się częścią granicy ukraińsko-rumuńskiej, ludność polska zamieszkała na terenach dawnej RP graniczących z Rumunią została ewakuowana w myśl obowiązujących wówczas zasad prawno-organizacyjnych. Zniknął kolejny punkt graniczny – zlokalizowany na trójstyku polsko-rumuńsko-radzieckim u ujścia Zbruczu do Dniestru, a polska ludność zamieszkująca te tereny została „przesiedlona” w myśl obowiązujących w danym okresie umów. Polsko-rumuńska granica istniała od zakończenia I wojny światowej do 1939 roku – jeszcze wówczas nie obowiązywał w Polsce art. 49 konwencji genewskiej, w myśl którego „przymusowe przesiedlenia masowe lub indywidualne, jak również deportacje osób podlegających ochronie z terytorium okupowanego na terytorium Mocarstwa okupacyjnego lub na terytorium jakiegokolwiek innego Państwa okupowanego lub nieokupowanego są wzbronione bez względu na powody”²⁵⁵. Konwencja genewska nakładała na Mocarstwo okupacyjne obowiązek zapewnienia właściwych pomieszczeń i zadowalających warunków przesiedlenia osobom przesiedlanym lub ewakuowanym, zakazując przy tym deportacji bądź przesiedleń własnej ludności cywilnej na tereny okupowane. Zapisy tejże konwencji postawiłyby przed Sowietami wskazane obowiązki, zmuszając ZSRR do zaprzestania masowych wysiedleń i deportacji oraz przesiedleń własnej ludności na zajmowane tereny. W konsekwencji zarówno po I, jak i po II wojnie światowej tereny zamieszkiwane przez ludność polską, które znalazły się w obrębie granic innego państwa, organizowane były odmiennymi warunkami prawno-administracyjnymi, a sama repatriacja obywateli pochodzenia polskiego zdeterminowana była zarówno kategoriami repatriantów, jak i państwem, z którego transporty były wysyłane.

Stosunki polsko-rumuńskie w zakresie zarządzania ludnością polskiego pochodzenia jednakże nie zostały uregulowane żadną stosowną umową międzynarodową, a zakres zastosowania konwencji

²⁵³ A. Dubicki, *System partyjny...*, dz. cyt., s. 540.

²⁵⁴ Konwencja o ochronie ofiar wojny, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 roku (Dz.U. 1956 nr 38, poz. 171 z późn. zm.).

²⁵⁵ Tamże, art. 49.

genewskiej do ofiar wojny po 1956 roku był dość mocno ograniczony. Układy o wzajemnej pomocy zawierane od początku lat 20. XX wieku umożliwiały transfer ludności między tymi państwami, do czego doszło po 1939 roku, kiedy to władze polskie zostały ewakuowane do Rumunii na podstawie opracowanego wariantu „przedmościa rumuńskiego”²⁵⁶.

Powiększenie się powierzchni ZSRR w latach 1939–1945 wynikało z przyłączenia do tego kraju m.in. wschodniej Polski, Besarabii, Bukowiny oraz wielu innych terenów (m.in. Litwy, Łotwy, Estonii)²⁵⁷. Oznaczało to zmianę warunków prawno-administracyjnych dla mieszkańców dotychczas zamieszkujących przejmowane tereny – dotychczasowi „obywatele” stawali się mniejszością etniczną podlegającą prawu radzieckiemu, odmiennemu w większości przypadków od warunków dotychczasowych, zwłaszcza w kwestiach praw człowieka i prawa własności.

2.4.2 Charakterystyka przebiegu repatriacji z Rumunii

We wrześniu 1939 roku ponad 50 tys. polskich uchodźców znalazło się w Rumunii. Najbardziej wiarygodne statystyki informują, że na dzień 4 października 1939 r. było 49 547 uchodźców z Polski²⁵⁸. W 1939 roku granicę polsko-rumuńską przekroczyli: prezydent Ignacy Mościcki, Rząd Polski oraz Naczelny Wódz, marszałek Edward Rydz-Śmigły. Władze polskie oraz wojsko polskie zostały internowane. Równocześnie do Rumunii zaczęły napływać rzesze uchodźców oraz regularne oddziały Wojska Polskiego.

Neutralność Rumunii oraz liczne porozumienia międzynarodowe umożliwiające transfer ludności w chwilach zagrożenia i stanu wyjątkowego przyczyniły się do sytuacji, w której na terenie tego państwa znalazła się pewna część ludności polskiej – zarówno z terytorium państwa polskiego, jak i z innych terenów zajętych przez Związek Radziecki. Większość uchodźców jednak decydowała się na dalszą podróż do Francji. Zdarzały się również osoby, które decydowały się na powrót do Polski pod okupacją niemiecką (dane mówią o 1743 takich osobach)²⁵⁹. Spośród uchodźców do kwietnia 1946 roku repatriowało się 3075 osób²⁶⁰. „Ostatni transport polskich reemigrantów z Rumunii, głównie Bukowińczyków, wyjechał pod koniec kwietnia 1950 r. W sumie, w latach 1946–1950 wyjechało z Rumunii do Polski 4858 byłych obywateli rumuńskich. Potem wyjazdy odbywały się już tylko indywidualnie. Według danych ambasady w Bukareszcie, w Rumunii pozostało do 6000 Polaków, wśród których było 4700 obywateli rumuńskich. Sprawy zaległości finansowych za okres II wojny

²⁵⁶ T. Dubicki, *Ewakuacja władz polskich do Rumunii we wrześniu 1939 r.*, [w:] tegoż, *Wojsko polskie w Rumunii w latach 1939–1941*, Warszawa 1994, s. 8.

²⁵⁷ W. Bonusiak, *Historia Polski (1944–1989)*, Rzeszów 2007, s. 16.

²⁵⁸ T. Dubicki, *Polscy uchodźcy...*, dz. cyt., s. 11.

²⁵⁹ Tamże.

²⁶⁰ Tamże, s. 24.

światowej oba państwa uregulowały układem likwidującym 9 IX 1948 r., natomiast problem mienia przesiedleńców nadal załatwiano poprzez każdorazową wymianę not, gdyż Rumunia nie była zainteresowana podpisaniem konwencji reemigracyjnej, przez co transfery finansowe dotyczące osób prywatnych były praktycznie niemożliwe²⁶¹.

Zajmując się zagadnieniem repatriacji ludności polskiej z Rumunii po II wojnie światowej, należy mieć na względzie zapisy znajdujące się w dekreście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o repatriacji ludności polskiej z zagranicy, z dnia 7 października 1944 roku²⁶² – dokument ten był aktem prawnym ustanawiającym organy władzy odpowiedzialne za przeprowadzenie repatriacji, a także określał zasady organizacyjne i finansowe repatriacji. W ramach dekretu utworzono specjalny organ państwowy, Biuro Repatriacyjne, które miało nadzorować cały proces repatriacji. Biuro Repatriacyjne odpowiadało za koordynację i nadzór nad akcjami repatriacyjnymi, a także za prowadzenie rejestrów repatriantów.

Dekret określał również, że repatriacja miała być dobrowolna, a repatrianci mieli prawo do zachowania swojego majątku, o ile było to zgodne z prawem polskim. Ponadto dekret zobowiązywał organy władzy do zapewnienia repatriantom pomocy w znalezieniu pracy i mieszkania. Wśród kluczowych ustaleń dekretu wymienić można kwestie dotyczące takich problemów jak²⁶³:

- 1) ustanowienie organów władzy odpowiedzialnych za przeprowadzenie repatriacji – władz repatriacyjnych powołanych przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej, który miał swoje oddziały w poszczególnych województwach;
- 2) określenie kryteriów kwalifikacji do repatriacji – repatriowani mieli mieć polskie obywatelstwo, a także pochodzić z obszarów Polski sprzed września 1939 roku lub z terenów polskich włączonych do Związku Radzieckiego;
- 3) ustalenie sposobu przeprowadzania repatriacji – repatriacja odbywała się na koszt państwa polskiego, a środki finansowe na ten cel miały pochodzić z Funduszu Repatriacyjnego, który powołano w celu sfinansowania akcji repatriacyjnej;
- 4) określenie zasad przeprowadzania przesiedleń wewnętrznych – w ramach akcji repatriacyjnej przeprowadzano także przesiedlenia wewnętrzne w Polsce, a ich koszty również miały być pokrywane z Funduszu Repatriacyjnego;

²⁶¹ K. Nowak, *Reemigracja polskich górników...*, dz. cyt., s. 100.

²⁶² Dz.U. 1945 nr 24, poz. 145.

²⁶³ Tamże.

- 5) zabezpieczenie majątku pozostawionego za granicą – repatrianci mieli prawo do zabezpieczenia swojego majątku pozostawionego za granicą i do jego repatriacji, jednakże koszty związane z tym miały być pokrywane przez repatriantów.

Repatriacja często nie była dobrowolna, a wiele osób musiało opuścić swoje domy i rodzinne strony pod przymusem ze strony władz rumuńskich. Istniały również problemy z weryfikacją tożsamości i przynależności narodowej repatriantów, co czasami prowadziło do błędów i nieporozumień. W rzeczywistości proces repatriacji był trudny i skomplikowany ze względu na problemy logistyczne oraz trudności w identyfikacji i weryfikacji repatriantów. Wiele osób, które miały zostać objęte repatriacją, z różnych przyczyn pozostało w Rumunii, a część z nich została zmuszona do pozostania.

Rozdział III Kształtowanie się ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej

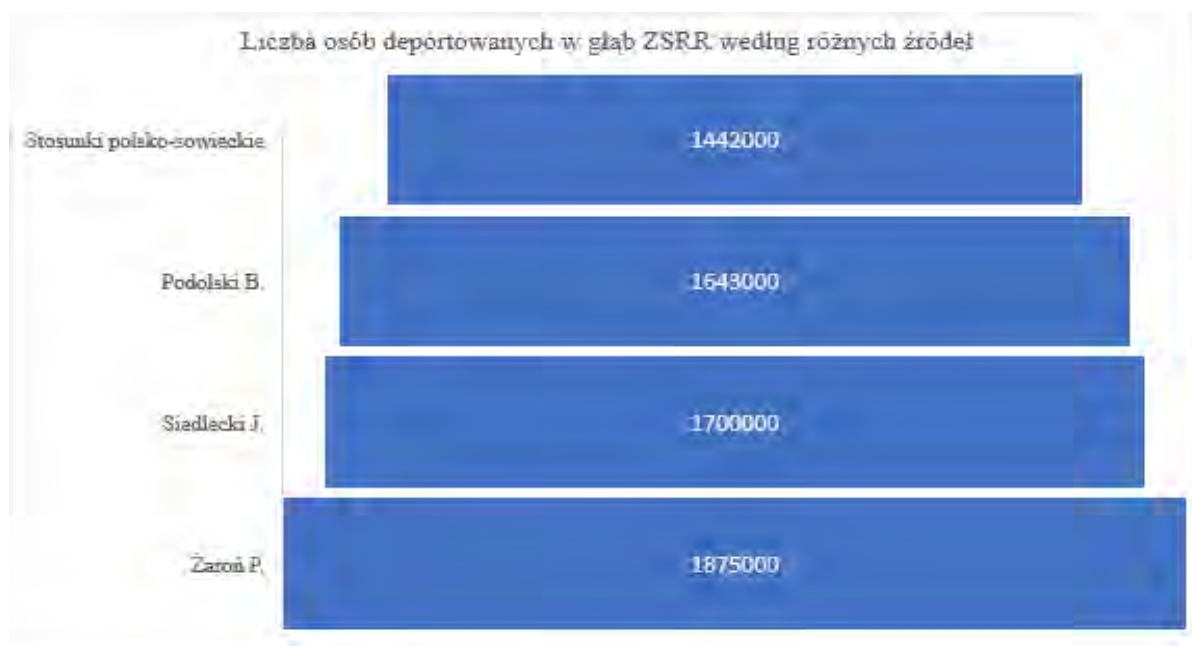
Ruchy ludności wywołane wojną stanowią naturalny element wojennego krajobrazu. Zdecydowana ich większość ma charakter przymusowy, jednak przymus ten – jak w przypadku niektórych mieszkańców Ukrainy w 2022 roku – dyktowany być może albo całkowitym zniszczeniem mienia, czego konsekwencją jest utrata dachu nad głową i migracja ludności w celu poprawy jakości życia, albo też zawłaszczeniem mienia – jego kolektywizacją i nacjonalizacją, jak ma to miejsce w przypadku ludności zamieszkałej na terenach zajmowanych przez dawny Związek Radziecki.

Wrzesień 1939 roku jest jedną z tych dat w historii Polski, kiedy masowe deportacje, przesiedlenia i ruchy ludności wzrastały dynamicznie za sprawą prowadzonej na dawnych ziemiach polskich polityki władz sowieckich. Konsekwencją II wojny światowej był dla Polski ustrój komunistyczny – zgodnie z jedną z tych idei polityki międzynarodowej, w świetle której państwa Europy Wschodniej nie mogą istnieć samodzielnie i potrzebują ZSRR²⁶⁴. Dokładne szacunki dotyczące rzeczywistej liczby utraconych obywateli nie są znane, niemniej średnia wartość z kilku różnych źródeł (wykres 2) wynosi 1 665 000 osób – najniższe statystyki odnotowano w *Stosunkach polsko-sowieckich* (1 442 000 osób) – najwyższe zaś w opracowaniach P. Żaronia (1 875 000 osób)²⁶⁵. Powojenne radzieckie represje ludności polskiej skupiały się na całkowitym zawłaszczeniu przejmowanego terenu, co wiązało się z wysiedleniem ludności rdzennej i zasiedleniem obszarów przejętych ludnością skierowaną w dane miejsce przez władze radzieckie.

²⁶⁴ R. Sobecki, *Europa Środkowa/Europa Środkowo-Wschodnia z perspektywy historii wyobraźniowej: między historią, geografią a literaturą*, „Dzieje Najnowsze” 2020, LII (1), s. 277.

²⁶⁵ D. Boćkowski, *Repatriacja dzieci polskich z głębi ZSRR w latach 1945–52*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 1994, XXIX, s. 99.

Wykres 2 Liczba osób deportowanych z Polski w głąb ZSRR po 17 września 1939 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. Boćkowski, *Repatriacja dzieci polskich z głębi ZSRR w latach 1945–52*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 1994, XXIX, s. 99.

Cenzura w powojennej Polsce dotyczyła m.in. tematów związanych z II wojną światową, tym samym obejmowała swoim zakresem informacje dotyczące deportacji poczynionych przez Rosję, stanowiących następstwo tejże wojny. Zmiany wprowadzone przez komunistyczne państwo uwidaczniały się na każdym kroku – w tym także w polskiej prasie, „gdy różnorodność została zastąpiona jednolitą matrycą, a żywy język zastąpiła pompatyzacja i prymitywna nowomowa”²⁶⁶. Według badań P. Sasanki „każdy przejaw życia społeczno-kulturalnego, każdy sektor gospodarki – został ujednoczony i scentralizowany, a indywidualność i własność prywatną zastąpiono dobrem wspólnym w Polsce”²⁶⁷.

Naturalną konsekwencją masowych deportacji stały się więc masowe powroty, a przynajmniej – w świetle teoretycznych praw – powinny się stać w momencie, kiedy polityka państwa staje się na tyle sprzyjająca, by obywatele zdecydowali się powrócić do kraju. Stałą konsekwencją pozostają natomiast ruchy ludności – w tym masowe wysiedlenia, jakie miały miejsce w 1944 roku w Bukowinie, przez którą przeszedł front, co doprowadziło do opuszczenia tego terenu przez ok. 45 tys. Polaków²⁶⁸. Proces

²⁶⁶ P. Sasanka, *Historia walki na dwa fronty. Władza – prasa – dziennikarze 1953–1955/56*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2018, XVI, s. 88.

²⁶⁷ Tamże, s. 90.

²⁶⁸ 70. rocznica reemigracji Polaków z Bukowiny do Polski, Polskie Radio 24, 1.10.2017, online: <https://polskieradio24.pl/130/5572/Artykul/1872396,70-rocznica-reemigracji-Polakow-z-Bukowiny-do-Polski> (dostęp: 24.04.2024).

repatriacji dla Polaków jednak nie był tak prosty, jak prezentowali go przedstawiciele władz państwowych, przekazujący jedynie ograniczone dane, skupione na przymusie opuszczenia domu i udania się w inne, nieznane miejsce.

Po II wojnie światowej nastąpiły działania ukierunkowane na prowadzenie akcji repatriacyjnych dla milionowej rzeszy Polaków ze Związku Radzieckiego, mobilizujące olbrzymi tabor kolejowy, wyżywienie czy obsługę sanitarną. Ze względu na niezwykle liczną grupę docelową akcje repatriacyjne musiały zostać rozłożone w czasie, bowiem organizacja powrotu do Polski dla takiej liczby obywateli angażowała znaczną część zasobów państwa polskiego rekonstruującego swoją gospodarkę po wojnie.

Podkreśla się jednocześnie, że „ustanowienie nowej polskiej granicy wschodniej w rezultacie ustaleń teherańskich i jałtańskich [...] postawiło na porządku dnia problem ludności narodowości polskiej, która znalazła się poza granicami utworzonego po II wojnie państwa polskiego”²⁶⁹. Implikuje to nowe wyzwanie dla polityki państwa polskiego w postaci organizacji procesu powrotu do kraju wszystkich obywateli cywilnych, których dotknęły skutki wojny, a którzy znaleźli się po wschodniej stronie w wyniku zmiany granic.

Problematyka repatriacji, dyskutowana na linii ZSRR – Polska, skupiała się na kwestii polskiego obywatelstwa mieszkańców terenów przejmowanych przez władze sowieckie. Zgodnie jednak z obowiązującym prawem ZSRR każdy mieszkaniec ziem należących do ZSRR ma przyznane obywatelstwo ZSRR. Ze względu na szereg nieścisłości i nieporozumień wykluczono masową repatriację Polaków i zaangażowano w negocjacje Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, co doprowadziło do podpisania umów gwarantujących osobom narodowości polskiej i żydowskiej, po spełnieniu warunków w umowie, możliwość wyjazdu do Polski.

Repatriacja jest jednym z głównych kierunków migracji w krajobrazie wojennym, a jej głównym założeniem jest sprowadzenie do kraju ojczystego obywateli, którzy ucierpieli na skutek wojny i zmuszeni byli do opuszczenia granic państwa. Odmienne ma się sytuacja, kiedy obywatel danego państwa traci obywatelstwo w wyniku zmian polityczno-gospodarczych mających miejsce na skutek wojny. Zmiana granic w Europie Wschodniej wiązała się – dla obywateli polskich – z utratą polskiego obywatelstwa w momencie nabycia obywatelstwa ZSRR. Procedura ta znacząco utrudniała ruch ludności między republikami radzieckimi a państwem polskim po II wojnie światowej.

²⁶⁹ P. Eberhardt, *Przemieszczenia ludności na terytorium Polski spowodowane II wojną światową*, Warszawa 2000, s. 49.

3.1 Uwarunkowania polityczno-społeczne ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej a Kresy Wschodnie

Po zakończeniu II wojny światowej wiele ruchów repatriacyjnych miało miejsce na obszarach Kresów Wschodnich, które w wyniku zmian terytorialnych zostały odłączone od Polski i włączone do ZSRR. Kluczowe uwarunkowania procesów migracyjnych, dość różnie określanych, a mieszczących się w pojęciu „repatriacja”, można omówić w kontekście kilku czynników²⁷⁰:

- 1) postanowienia konferencji poczdamskiej – na konferencji poczdamskiej, która odbyła się w 1945 roku, przywódcy alianccy (Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Związek Radziecki) ustalili granice Polski i Związku Radzieckiego. Decyzje te spowodowały przesiedlenie setek tysięcy Polaków z obszarów wschodnich na tereny kontrolowane przez Polskę;
- 2) umowy repatriacyjne – Polska i ZSRR podpisały umowy repatriacyjne, które regulowały proces przymusowego przesiedlenia ludności polskiej i radzieckiej z obszarów objętych zmianami terytorialnymi. Umowy te miały na celu ustalenie zasad, terminów i procedur repatriacji²⁷¹;
- 3) przymusowa zmiana narodowości – w wyniku zmian terytorialnych ludność zamieszkująca obszary Kresów Wschodnich została poddana przymusowej zmianie narodowości. Polacy, którzy znaleźli się pod kontrolą ZSRR, często byli zmuszani do stania się obywatelami ZSRR i dostosowania się do sowieckiego systemu politycznego w ZSRR;
- 4) warunki życia na Kresach Wschodnich – po II wojnie światowej warunki życia na Kresach Wschodnich uległy znaczącym zmianom. Zniszczenia wojenne, przemiany polityczne i brak stabilizacji gospodarczej wpłynęły na sytuację materialną ludności. Wielu repatriantów było pozbawionych dachu nad głową i podstawowych środków do życia²⁷²;
- 5) trudności i traumy repatriacji – sam proces repatriacji był skomplikowany i często wiązał się z trudnościami oraz traumami przesiedlanych osób. Repatrianci musieli porzucić swoje domy, pozostawiając majątek i bliskich. Na skutek repatriacji wielu straciło życie lub cierpiało z powodu represji i trudnych warunków;
- 6) integracja repatriantów w nowych regionach – po przybyciu na tereny Polski repatrianci musieli stawić czoła nowym wyzwaniom związanym z adaptacją w nowym środowisku. Integracja

²⁷⁰ L. Belzyt, *Polacy w II wojnie światowej*, Warszawa 2009, s. 154.

²⁷¹ M. Szonert-Kulwiec, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1944–1946*, Warszawa 2012, s. 77.

²⁷² K. Jasiewicz, *Kresy Wschodnie. Szkice z dziejów polsko-ukraińsko-białoruskiego pogranicza*, Warszawa 2017, s. 67.

z lokalną społecznością, odnalezienie się zawodowe i odbudowa życia społecznego stanowiły proces długotrwały i wymagający społeczno-gospodarczego wsparcia.

Porozumienia międzynarodowe (Jałta, Poczdam) przyczyniły się do ustalenia nowych granic państw, co doprowadziło do zawierania traktatów pokojowych, w ramach których ustalono granice, przyznając prawa do repatriacji. Kresy Wschodnie przed II wojną światową stanowiły teren zróżnicowany etnicznie, bowiem zamieszkiwały tam grupy Polaków, Białorusinów, Ukraińców i Żydów. Na terenach tych nie brakowało również Ormian, Tatarów i Litwinów, jednakże zmiany w polityce światowej doprowadziły do zmian w strukturze etnicznej Kresów Wschodnich²⁷³.

Wschodnia Polska od 1941 roku znajdowała się pod niemiecką okupacją, a „z województwa białostockiego, części warszawskiego, skrawka nowogródzkiego i północno-zachodniego fragmentu województwa poleskiego utworzono okręg białostocki (Bezirk Bialystok)”. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że po 1944 roku blisko 1/3 tych terenów (10 tys. km² i 500 tys. ludności) weszło w skład Białoruskiej SRR²⁷⁴, w związku z czym znajdująca się na tym terenie ludność narodowości i pochodzenia polskiego musiała zostać relokowana na teren państwa polskiego. Proces ten, znajdujący odzwierciedlenie w jednym z układów republikańskich – z Białoruską SRR – określany był jako ewakuacja ludności, a jego założeniem miała być wymiana ludności między państwami podpisującymi układ. Podobna sytuacja dotyczyła pozostałych państw stanowiących części ZSRR. Masowe ewakuacje z terenu ZSRR na ziemie polskie wynikały z przejścia tych terenów i w rzeczywistości miały więcej wspólnego z ewakuacją niż z repatriacją.

M. Lubicz-Miszewski, prezentując zagadnienie Kresów Wschodnich zarówno I, jak i II RP, zwraca uwagę na bezpieczeństwo kulturowe państwa, rozumiane jako zdolność kraju do ochrony tożsamości kulturowej, dziedzictwa narodowego oraz dóbr kultury, w tym ochronę wartości symbolicznej (język, tradycja, zwyczaje, tradycje historyczne czy sztuka)²⁷⁵. Z perspektywy czasu bezpieczeństwo kulturowe państwa polskiego było wielokrotnie poddawane licznym próbom, w wyniku czego dochodziło do zaborów i wojen, przez które Polska traciła coraz więcej terytorium. O. Białobrowiec podkreśla, że pojęcie Kresów Wschodnich do dziś pozostaje jedną z najbardziej dyskusyjnych kwestii, która nie została jednoznacznie określona wśród historyków i polityków²⁷⁶. Konsekwencją braku jednomyślności

²⁷³ K. Jasiewicz, *Kresy Wschodnie...*, dz. cyt., s. 176; S. Ciesielski, *Polska na Kresach Wschodnich 1939–1945*, Warszawa 1996, s. 205.

²⁷⁴ G. Hryciuk, *Represje niemieckie na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej 1941–1944*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, 1(12), s. 79.

²⁷⁵ M. Lubicz-Miszewski, *Projekt edukacyjny „Kresy – polskie ziemie wschodnie w XX wieku” jako przykład działań na rzecz umacniania bezpieczeństwa kulturowego*, „Historia i Polityka” 2018, 25(32), s. 81.

²⁷⁶ O. Białobrowiec, *Shidni Kresi w polskiej suspilno-politicznoj dumci (1914-1925)*, „Studia Politologica Ucraino-Polona” 2017, 7, s. 261.

w stanowiskach dotyczących Kresów Wschodnich stał się wpływ tej sytuacji na tożsamość narodową, zbiorową świadomość ludności zamieszkującej te tereny. Kwestia Kresów podnoszona była również zaraz po odzyskaniu niepodległości jako jedno z haseł formującej się niepodległej ojczyzny. Wskazany teren uznawany był bowiem w opinii autora za historyczną, dawną Polskę, która nie tylko była pełna silnej woli, ale przede wszystkim była pełna utalentowanych ludzi, gloryfikujących Polskę. Powstania styczniowe i listopadowe wyposażone były w ideę przywrócenia Kresów Wschodnich Polsce jako ziem utraconych, które powinny zostać odzyskane²⁷⁷. Podejście to nie zmieniło się nawet po wybuchu II wojny światowej, zmieniły się jednak warunki polityczno-gospodarcze. W ich wyniku Kresy Wschodnie rozszerzyły swój zasięg i objęły tereny Polski Wschodniej, które przeszły pod zarząd ZSRR. Scenariusze rozwoju odradzającego się państwa polskiego wyposażone były w warianty polityki międzynarodowej, w których: (1) zachodnioukraińskie ziemie (obwód kijowski, Wołyń, Podole, Galicja), część Litwy i Białorusi wrócić miały do Polski, zgodnie ze stanem sprzed 1772 roku, (2) Ukraińcy, Białorusini i Litwini zostali uznani za wystarczająco silnych, by tworzyć niepodległe państwa, które stałyby się buforem między Polską a Rosją, (3) Polska stworzy koalicję z Ukrainą, Litwą i Białorusią²⁷⁸. Dwa ostatnie warianty wymagały rozwoju strategii polityki międzynarodowej z krajami sąsiadującymi w celu zabezpieczenia interesów Polski uwzględniających stanowisko państw ościennych. Celem obydwu strategii była ochrona przed Związkiem Radzieckim – w obawie przed kolejnymi wydarzeniami wymierzonymi w suwerenność i niepodległość państwa polskiego.

Nie bez znaczenia pozostawały również represje niemieckie na Kresach Wschodnich w latach 1941–1944, bowiem tereny zaanektowane przez ZSRR w 1941 roku znalazły się pod okupacją niemiecką i zostały włączone do nowego Reichskommissariat Ukrainy i Reichskommissariat Ostland, Generalnego Gubernatorstwa, a w niektórych przypadkach – powiatów wschodnich – białostockiego i niewielkiej części województwa poleskiego – do powiatu białostockiego podporządkowanego Reichsverteidigungskommissar Prusom Wschodnim²⁷⁹. Zasady niemieckiej polityki okupacyjnej sformułowane zostały przed wybuchem wojny na linii ZSRR – III Rzesza, a jej filarem było uciekanie się do terroru, co próbowano wyjaśnić postawami lokalnych społeczności (chęcią współpracy, wykazywanym poziomem adaptacji i oporu) oraz przebiegiem wydarzeń na frontach i ewolucją ogólnych zasad polityki okupacyjnej inspirowanych tymi trendami. W efekcie działania odwetowe skierowane przeciwko różnym grupom etnicznym na poszczególnych terenach różniły się od siebie – reżim był stosunkowo łagodny dla Litwinów w generalnym litewskim Reichskommissariat czy dla Ukraińców w okręgu

²⁷⁷ Tamże, s. 263.

²⁷⁸ Tamże, s. 261.

²⁷⁹ G. Hryciuk, *Represje...*, dz. cyt., s. 79.

galicyjskim, przeciwko Żydom stosowano natomiast najbardziej bezwzględny terror. Eksterminacja Żydów rozpoczęła się latem 1941 roku – wówczas niemieckie grupy okupacyjne wkroczyły do Polski Wschodniej. Ludobójstwo swój szczyt odnotowało w 1942 roku i nasilało się na przełomie lat 1942/1943, kiedy północno-wschodnie Kresy stały się terenem wielkich działań antypartyzanckich i pacyfikacyjnych, organizowanych przez niemieckie siły bezpieczeństwa. Niewolnicze deportacje odbywały się w kierunku III Rzeszy, a mieszkańcy Kresów Wschodnich ponieśli ciężkie straty, wynoszące ok. 1,7 mln ofiar – czyli ok. 15% ogólnej liczby mieszkańców²⁸⁰. Należy zatem zauważyć, że polityka mocarstw takich jak Niemcy i Rosja doprowadziła do wielkich strat w liczbie obywateli, wynikających z ludobójstwa i niehumanitarnych oraz niezgodnych z prawem działań, wymierzonych w bezpieczeństwo narodowe i kulturalne oraz prawa człowieka. Niemiecka polityka okupacyjna charakteryzowała się m.in. następującymi cechami²⁸¹:

- 1) powołanie specjalnych grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa przez okupanta, grup korzystających ze wsparcia formacji zbrojnych i porządkowych tworzonych samorzutnie przez członków ludności miejscowej. Celem tak powstałych grup była aktywność wymierzona przeciwko funkcjonariuszom i aktywistom radzieckim oraz Żydom. Głównym obiektem akcji były jednakże żydowskie elity, niewielki odsetek stanowiły inne narodowości. Dużą rolę odegrała tu samozwańcza policja, bowiem wykluczało to przymus angażowania sił niemieckich. Powstawała ona głównie ze względu na dużą liczbę zwolenników komunizmu na zajmowanym terenie;
- 2) podjęcie akcji eksterminacyjnej na Wileńszczyźnie przez Einsatzkommando 9 z Einsatzgruppe B oraz Sonderkommando 7a w 1941 roku i zobowiązanie litewskiej policji do sporządzenia listy Żydów (2 lipca). Dwa dni po sporządzeniu listy rozpoczęły się aresztowania ludności z wykazów – dotyczyły one głównie mężczyzn, którzy trafiali do więzienia na Łukiszkach, by następnie trafić na miejsce egzekucji do Ponar, gdzie na terenie nieukończonyj bazy paliwowej rozstrzeliwano więźniów. Pięć pierwszych dni akcji pochłonęło 321 ofiar, w samym Wilnie zabito ok. 7 tys. Żydów do momentu utworzenia dwóch żydowskich dzielnic. Na Wileńszczyźnie w pierwszej fazie nie brały udziału ani policja, ani miejscowa ludność, ani też członkowie litewskich oddziałów partyzanckich. We wrześniu 1941 roku zamordowano 8200 Żydów przy organizacji gett, w październiku i listopadzie odbyła się likwidacja getta B – mniejszego, w którym trzymano tzw. element nieproduktywny: starców, kobiety i dzieci, kontynuując jednocześnie egzekucję Żydów z getta A. Zginęło 11 tys. żydowskich

²⁸⁰ Tamże.

²⁸¹ Tamże, s. 80.

mieszkańców Wilna w samym październiku, co najmniej 1,5 tys. w listopadzie. Cała akcja objęła 3,5 tys. osób, pozostawiając przy życiu w getcie ok. 20 tys.

3.1.1 „Ziemie zabrane” jako źródło ruchów migracyjnych

Przesiedlenia ludności w wyniku zmian granic i ustalenia nowych granic państwowych na mocy traktatów pokojowych i postanowień konferencji jałtańskiej i poczdamskiej stanowiły proces ukierunkowany na zapewnienie jednolitości narodowej w obrębie państw. Działania te związane były zarówno z decyzjami politycznymi, w wyniku których Kresy Wschodnie zostały włączone do ZSRR, jak i z presją ze strony lokalnych społeczności oraz napięć etnicznych i narodowościowych, towarzyszących procesowi²⁸².

Jednym z głównych konfliktów etnicznych na tych terenach pozostawał konflikt polsko-ukraiński, wynikający ze sporów i walk o przynależność tych terenów do jednego lub drugiego państwa. Efektem tych sporów była rzeź wołyńska i zbrodnie pogłębiająca podziały między obiema grupami²⁸³. Ukraińska Powstańcza Armia na terenie Wołynia i innych regionów Polski Wschodniej w latach 1943–1944 przeprowadziła czystki etniczne, dokonując serii masakr, co miało na celu zwiększenie statystyk ukraińskich mieszkańców umożliwiających przyłączenie Kresów Wschodnich do Ukrainy²⁸⁴.

3.1.2 Ruchy repatriacyjne jako konsekwencja decyzji politycznych

Jak już wskazano, powroty do ojczyzny po II wojnie światowej w dużej części nosiły znamiona uchodźstwa i ewakuacji, a ich przyczyną była zmiana granic w Europie Środkowo-Wschodniej. Zaistnienie procesu repatriacji wymaga pojawienia się odpowiednich dokumentów prawnych opartych na postanowieniach politycznych. Świadczą o tym zapisy ustawy z dnia 9 listopada 2000 roku o repatriacji²⁸⁵ czy Narodowego Planu Gospodarczego na 1948 rok, prezentującego założenie stworzenia warunków umożliwiających repatriację co najmniej 30 tys. osób i reemigrację co najmniej 70 tys.²⁸⁶ Repatriacja należała do zagadnień polityki gospodarczej rozważanej w kontekście „zapewnienia dopływu nowo zatrudnionych do poszczególnych gałęzi wytwórczości i usług” jako część akcji szkoleniowo-osiedleńczej i mieszkaniowo-budowlanej²⁸⁷.

Ruchy repatriacyjne jako konsekwencja działań politycznych obserwowane są od momentu rozwoju społeczeństwa. Zdecydowana większość migracji na świecie uwarunkowana jest decyzjami

²⁸² K. Jasiewicz, *Kresy Wschodnie...*, dz. cyt., s. 201.

²⁸³ G. Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942–1960*, Warszawa 2007, s. 78.

²⁸⁴ Tamże.

²⁸⁵ Ustawa z dnia 9 listopada 2000 roku o repatriacji (Dz.U. 2000 nr 106, poz. 1118).

²⁸⁶ Ustawa z dnia 9 marca 1948 roku o narodowym planie gospodarczym na rok 1948 (Dz.U. 1948 nr 19, poz. 134).

²⁸⁷ Tamże, art. 67.

politycznymi, co wynika z następujących faktów, ugruntowanych m.in. w geobiografii²⁸⁸: (1) „świat życia” jednostki ludzkiej to kulturowo zdefiniowany układ czasoprzestrzenny codziennego życia, odpowiedzialny za dostarczanie informacji przetwarzanych przez podmiot, na podstawie których wewnętrznie podejmuje on decyzje, (2) środowisko życia to suma sfer (środowisk: historycznego, społecznego, geograficznego i życia codziennego), będących otoczeniem „myślenia”, a wyznaczających warunki egzystencji, kształtowana przez jednostkę, (3) zarówno formacje ustrojowe, jak i zasady prawne, podziały polityczne, dziedzictwo kulturowe czy poziom rozwoju cywilizacyjnego (suma) to elementy środowiska historycznego, warunkującego decyzje i działania jednostki. Naturalną konsekwencją decyzji politycznych nieprzyjaznych obywatelom jest poszukiwanie miejsc, w których panują bardziej sprzyjające warunki polityczne. Proces segregacji tworzy się w obrębie środowiska społecznego i związany jest ze stereotypizacją myślenia, odwołującą się do zespołu wartości wspólnych dla danej grupy jako wyznacznika postaw i zachowań społecznych. Wartości grup politycznych reprezentowane są przez poszczególne jednostki na zasadzie złudzeń utożsamiających – jednostka jest przekonana, że dane poglądy są jej poglądami i jest w nich utwierdzona jako we własnych, sukcesy partii traktując jako swoje osiągnięcie. Jeśli zatem na terenie zajmowanym przez ZSRR żyje mniejszość dyskryminowana przez władze okupanta, wówczas należy być pewnym, że podjęte przez okupanta działania będą skupione na masowych wysiedleniach, utożsamianych przez ZSRR ze strategią zwycięstwa.

Towarzyszące od tysiącleci ludzkości migracje związane są od dawna z poszukiwaniem lepszego standardu życia, bezpieczeństwa i schronienia przed konfliktami zbrojnymi, prześladowaniami czy klęskami żywiołowymi, co szczególnie zauważalne było w XX-wiecznej Europie, targanej dwiema potężnymi wojnami światowymi²⁸⁹, w wyniku których doszło do licznych masowych i przymusowych przesiedleń ludności, zwanych niekiedy „repatriacją”. Wspólną częścią historii europejskich migracji jest dążenie do skazywania na wygnanie i tułaczkę ludów i elementów uznanych za niepożądane ze względów wyznaniowych, etnicznych, społecznych, kulturowych w ramach realizowania strategii rozwoju i budowy kształtu demograficznego²⁹⁰.

Repatriacja jest rodzajem migracji o charakterze politycznym, której założeniem jest zmiana miejsca pobytu jednostki z A na B. Decyzja jednostki jest warunkowana decyzją polityczną – repatriant może uzyskać status repatrianta, tylko działając zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Za regulacje

²⁸⁸ J. Kaczmarek, *Geobiografia – historie życia a studia nad migracjami*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2004, 5, s. 47–49.

²⁸⁹ K. Głowskiak, *Zjawisko migracji – rys historyczny*, „Historia i Polityka” 2012, 8(15), s. 91.

²⁹⁰ Tamże, s. 105.

kwestii dotyczących procesu odpowiedzialna jest ustawa o repatriacji z 2000 roku – zmieniana od wejścia w życie (tj. od 31 grudnia 2001 roku) wielokrotnie (trzy razy w 2002 roku, dwa razy w 2003 roku, dwa razy w 2004 roku – w wyniku czego 1 kwietnia doszło do ogłoszenia tekstu jednolitego ustawy z dnia 9 listopada 2000 roku o repatriacji²⁹¹), co zobrazowane zostało w tabeli poniżej (tab. 11). Na podstawie zaprezentowanych w tabeli zmian dotyczących zapisów w ustawie o repatriacji zauważyć można, że rzeczywistość społeczna jest determinowana przez rzeczywistość polityczną, co zaobserwować można chociażby na podstawie posługiwania się wspólnymi kodami językowymi (zmiana nazw własnych w celu utrwalenia i podkreślenia transformacji).

Tabela 11 Modyfikacje ustawy o repatriacji od momentu ogłoszenia i wejścia w życie

Wersja od:		Charakter zmian	Dz.U.	Zmiany
Rok	Data			
2022	25 maja	Ogłoszenie tekstu jedn.	2022.2205 t.j.	
	29 stycznia	Zm.	2022.91 art. 2	Dodanie ust. 5 w art. 9 nakładającego na Radę Ministrów odpowiedzialność za określenie w drodze rozporządzenia wykazu jednostek administracyjnych wchodzących w skład azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej z uwzględnieniem potrzeby zapewnienia jednolitej praktyki w zakresie oceny spełnienia warunków do wydania wizy krajowej w celu repatriacji
2019	6 sierpnia	T.j.	2019.1472	
2018	1 października	Zm.	2018.1669 art. 48	Zmiana ust. 3 w art. 18 -> obowiązek organizacji kursów bądź ich zlecenia organizacji społecznej zajmującej się pomocą repatriantom spoczywa na ministrze właściwym ds. oświaty i wychowania, poza wyjątkami ustawowymi
	23 marca	T.j.	2018.609 t.j.	
	1 lutego	Zm.	2018.138 art. 292	Zmiana nazewnictwa z „Biuro Ochrony Rządu” na „Służbę Ochrony Państwa” w art. 35

²⁹¹ Dz.U. 2022, poz. 1105.

2017	23 grudnia	Zm.	2017.2282 art. 1	Zmiana brzmienia art. 1 i dodanie art. 1a, zmiany art. 3b, 3c, 3f, 9, 16, 16a, 16c i in., w wymienionych w art. 1 ustawy
	1 września	Zm.	2017.858 art. 1 2017.60 art. 33	Jedna z kluczowych zmian obejmowała wprowadzenie definicji repatrianta: „osoba, która przybyła do RP na podstawie wizy krajowej wydanej w celu repatriacji z zamiarem osiedlenia się na stałe”. Zmiany dotyczące kosztów związanych z podjęciem nauki przez małoletniego
	1 maja	Zm.	2017.858 art. 1	Niezwykłe rozległe zmiany obejmujące regulacje kwestii dotacji dla gmin na zapewnienie repatriantom lokalu mieszkalnego czy procesu ubiegania się o status repatrianta
2015	1 listopada	Zm.	2015.1274 art. 141	Pominięte
2014	14 października	T.j.	2014.1392 t.j.	Ogłoszenie tekstu jednolitego
	1 maja	Zm.	2013.650 art. 480	Zmiany w preambule, dodanie rozdziału 1a czy art. 10a–b i inne określone art. 1 ustawy z dnia 7 kwietnia 2017 roku o zmianie ustawy o repatriacji i niektórych innych ustaw
2009	1 stycznia	Zm.	2008.216.1367 art. 7	Zmiany wywołane zapisem art. 7 ustawy z dnia 24 października 2008 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw
2008	29 maja	Zm.	2008.70.416 art. 5	Zmiany wprowadzone ustawą z dnia 18 marca 2008 roku o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw
2007	20 lipca	Zm.	2007.120.818 art. 7	Zmiany w art. 5, 15, 33 i 11, wprowadzone ustawą z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw
	1 stycznia	Zm.	2006.249.1828 art. 3	Zmiany w art. 17, 22, wprowadzone art. 3 ustawy z dnia 7 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw

2005	1 października	Zm.	2005.94.788 art. 11	Dookreślenie definicji „karty pobytu” w art. 11 ustawy z dnia 22 kwietnia 2005 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach i ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw
2004	2 kwietnia	T.j.	2004.53.532 t.j.	Ogłoszenie tekstu jednolitego
	1 stycznia	Zm.	2003.175.1691 art. 1	Zmiana brzmienia rozdziału 6 na podstawie ustawy z dnia 23 sierpnia 2003 roku o zmianie ustawy o repatriacji
2003	8 października	Zm.	2003.175.1691 art. 1	Zmiany polegające m.in. na zastąpieniu niektórych wyrazów innymi oraz dodaniu ust. 4a w art. 5, pkt 3 w art. 12 oraz innych wymienionych w ustawie z dnia 28 sierpnia 2003 roku o zmianie ustawy o repatriacji
	1 września	Zm.	2003.175.1691 art. 1	Ustawa o zmianie ustawy o repatriacji z dnia 28 sierpnia 2003 roku wprowadziła szereg zmian, wśród których pojawia się kwota 4120 zł jako maksymalna kwota dotacji przeznaczonej na repatrianta i każdego członka jego najbliższej rodziny
2002	27 października	Zm.	2002.113.984 art. 89	Pominięte
	12 sierpnia	Zm.	2002.127.1090 art. 3	Zmiany w art. 21 wprowadzone ustawą z dnia 27 lipca 2002 roku o zmianie ustawy o pomocy państwa w spłacie niektórych kredytów mieszkaniowych, refundacji bankom wypłaconych premii gwarancyjnych oraz o zmianie niektórych ustaw
	10 maja	Zm.	2001.128.1403 art. 51	Pominięte

2001	1 lipca	Zm.	2001.42.475 art. 7	Zmiana nazewnictwa z: „wiza repatriacyjna” na „wiza w celu repatriacji”, „osoby fizycznej” (art. 12 ust. 2 pkt 2) na „obywatela polskiego”, „zezwolenie na pobyt” pojęciem „zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony”, „repatrianta” (art. 15 ust. 2) na „wnioskodawcy”, „minister właściwy ds. wew.” na „Prezes Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców”, z „zapewniły” (art. 21 ust. 2) na „zobowiązały się zapewnić”
1 stycznia Wejście w życie				
2000	20 grudnia	Częściowe wejście w życie	Art. 43	Dotacja celowa przysługuje gminom, które zapewniły repatriantom lokal z zasobów komunalnych ze środków „Pomoc dla repatriantów” = wysokość ustalana jako iloczyn 200% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia. W kwartale poprzedzającym dzień złożenia wniosku o udzielenie dotacji oraz liczby członków najbliższej rodziny repatrianta pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym – nie mniej niż 500% tego wynagrodzenia
	4 grudnia	Ogłoszenie	2000.106.1118.	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o repatriacji oraz: Ustawa z dnia 7 kwietnia 2017 roku o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2017, poz. 858); Ustawa z dnia 24 października 2008 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2008 nr 216, poz. 1367); Ustawa z dnia 18 marca 2008 roku o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2008 nr 70, poz. 416); Ustawa z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007 nr 120, poz. 818); Ustawa z dnia 7 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2006 nr 249, poz. 1828); Ustawa z dnia 22 kwietnia 2005 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach i ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005 nr 94, poz. 788); Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 marca 2004 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o repatriacji (Dz.U. 2004 nr 53, poz. 532); Ustawa z dnia 28 sierpnia 2003 roku o zmianie ustawy o repatriacji (Dz.U. 2003 nr 175, poz. 1691).

Wśród pierwszych zmian ustawy o repatriacji pojawiły się zagadnienia regulujące kwestie dotacji celowej przyznawanej gminom udzielającym schronienia repatriantom z zasobów komunalnych. Zgodnie z treścią zmienionego art. 21 w 2001 roku dotacja ta stanowiła równowartość iloczynu 45 m²

powierzchni użytkowej lokalu mieszkalnego i ceny 1 m² powierzchni użytkowej budynku mieszkalnego, ustalonej przez Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast na podstawie przepisów o pomocy państwa w spłacie niektórych kredytów mieszkalnych, refundacji bankom wypłaconych premii gwarancyjnych – ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz o zmianie niektórych ustaw²⁹². Polityczno-prawne ustalenia wpływają na decyzje osób polskiego pochodzenia o wszczęciu postępowania w sprawie nadania statusu repatrianta. Stworzenie odpowiednich warunków powrotu do kraju, wymagające wielu modyfikacji i zmian prawnych odpowiadających na zmiany zachodzące w globalnej przestrzeni międzynarodowej, jest podstawowym uwarunkowaniem ruchów repatriacyjnych na całym świecie, w tym w Europie Środkowo-Wschodniej czy Polsce.

Każda wprowadzana zmiana w prawie krajowym, odnosząca się do sytuacji repatriantów, ma bezpośredni wpływ zarówno na przebieg procesu nadania statusu repatrianta, jak i na dalszy rozwój wydarzeń – w tym możliwość dochodzenia przyznanych ustawowo praw. Zmiana granic i związana z nią zmiana polityki państwa wobec społeczeństwa to jeden z istotnych powodów powojennej repatriacji, co tłumaczone jest wielowiekową historią zamieszkiwania narodu polskiego na ziemiach określanych mianem Kresów²⁹³.

Repatriacja indywidualna, w przeciwieństwie do zbiorowej, w 1951 roku stanowiła samoistną formę nabycia obywatelstwa polskiego na mocy ustawy z 8 stycznia 1951 roku²⁹⁴ o obywatelstwie polskim. Jak zauważa A. Gancarz, „w takim charakterze została przejęta przez następną ustawę z 15 lutego 1962 roku²⁹⁵ o obywatelstwie polskim, która dokładniej określała warunki uznania za repatrianta i nabycia z tego tytułu obywatelstwa polskiego”²⁹⁶. Różnica między repatriacją indywidualną a zbiorową polega jednak na tym, że indywidualna nie podlega procedurom rejestracyjnym – repatriant ma możliwość większego wyboru zarówno miejsca zamieszkania, jak i innych elementów, na które nie miałby wpływu, wybierając proces zorganizowany. Zmiany w prawie krajowym, pozwalające na nabywanie samoistne obywatelstwa polskiego, przyczyniły się do możliwości uzyskania obywatelstwa – jednakże w organizacji całego procesu przez bardzo długi czas brakowało rozwiązań związanych z adaptacją, opieką, integracją i pomocą materialną, co wynikało z faktu, że „pomimo formalnych zapisów repatriacja praktycznie nie istniała”²⁹⁷.

²⁹² Dz.U. 2001 nr 42, poz. 475 z późn. zm.

²⁹³ P. Żurawski vel Grajewski, *Męczeństwo Kresów 1918–1956*, Warszawa 2017, s. 73-74.

²⁹⁴ Dz.U. 1951 nr 1, poz. 4.

²⁹⁵ Dz.U. 1962 nr 10, poz. 49.

²⁹⁶ A. Gancarz, *Współcześni repatrianci w polskim społeczeństwie*, Śląsk 2024, s. 249.

²⁹⁷ Tamże, s. 256.

Ruchy repatriacyjne mogły zaistnieć w znanej dotychczas formie tylko dzięki wprowadzeniu właściwych rozwiązań prawnych, stanowiących przedmiot dyskusji i podstawę kształtowania prawa związanego z procesem repatriacji. Jak zauważa M. Ruchniewicz: „Powojenne przemieszczenia ludności polskiej ze Wschodu na teren państwa polskiego w jego nowych granicach zostały w końcu lat 40. odgórnie zahamowane przez władze radzieckie mimo istnienia wielotysięcznej jeszcze rzeszy potencjalnych ich uczestników, jak i propozycji przedłużenia terminu, wysuwanych przez rząd w Warszawie”²⁹⁸. W konsekwencji proces repatriacji przebiegał jedynie początkowo zgodnie z podstawowymi ustaleniami, umożliwiając obywatelom RP przedostanie się do państwa polskiego. Zmian w procesie repatriacji z ZSRR można było się spodziewać dopiero po śmierci Stalina, kiedy doszło do złagodzenia reżimu i zwolnienia więźniów z łagrów i zesłańców.

3.2 Charakterystyka ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej poza granicami kraju znalazły się miliony Polaków uciekających przed opresjami ZSRR i Niemców. Niektórzy walczyli u boku zachodnich aliantów, jako uchodźcy uciekający przed okupacją, pozostali albo byli deportowani do Związku Radzieckiego w czasie wojny i oczekiwali repatriacji, albo też zaliczali się do wielkiej masy przesiedleńców²⁹⁹. Ruchy repatriacyjne związane z państwem polskim podzielić można najbardziej ogólnie na te do Polski oraz z Polski, w zależności od kierunku przesiedlenia określonych grup ludności. Nie bez znaczenia przy analizie kierunku powojennych repatriacji w państwie polskim pozostają kwestie polityki międzynarodowej wpływającej na możliwości przesiedlenia, osiedlenia czy powrotu do kraju. Sytuacja ludności niemieckiej, która znalazła się w granicach państwa polskiego po dokonanych zmianach administracyjno-prawnych, była zbliżona do sytuacji mieszkańców Kresów, którzy znaleźli się na terenie należącym do Związku Radzieckiego. Różnica w procesie repatriacji obu grup obywateli polegała na odmiennej konstrukcji polityki międzynarodowej względem tychże. Państwo niemieckie zapewniło swoim obywatelom możliwość powrotu bez komplikacji, z jakimi spotykali się obywatele polscy, oczekujący procesu repatriacji.

Podział Polski według linii Curzona doprowadził do sytuacji, w której Polacy znajdujący się na skutek działań wojennych po wschodniej stronie tejże linii mieli zostać przeniesieni na zachód, czego zabezpieczeniem miały być umowy repatriacyjne zawarte między PKWN a ZSRR³⁰⁰. Warunki transferu ludności, jak również stopień zorganizowania procesu i jego zgodność z poszanowaniem praw

²⁹⁸ M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, „Dzieje Najnowsze” 1999, 31(2), s. 173.

²⁹⁹ H. Kochanski, *The Eagle Unbowed. Poland and Poles in the Second World War*, Cambridge 2012, s. 242.

³⁰⁰ Tamże, s. 522.

człowieka pozostawały jednak odmienne od warunków oferowanych w wielu innych przypadkach, które nie dotyczyły Polaków, Żydów czy innych narodowości objętych umowami i układami.

Po 1945 roku funkcjonowały prawnie dwie „fale” repatriacji – jedna obowiązująca do 1949 roku, druga – od 1957 roku, z wcześniejszymi ustaleniami datowanymi na rok 1955. W przypadku Polaków z Kresów Wschodnich znacznie częściej mówi się o imigracji niż o repatriacji, mającej miejsce w latach 1944–1959 i obejmującej takie jednostki administracyjne jak: (1) wileńskie, gdzie 59,7% ludności mówiło po polsku, (2) nowogródzkie, gdzie liczba osób mówiących po polsku wynosiła 52,3%, (3) białostockie (71,7%), (4) wołyńskie, z 16,6% ludności mówiącej po polsku oraz (5) poleskie, gdzie liczba ludności mówiącej po polsku wynosiła 14,5%. Na liście zaanektowanych województw wchodzących w skład Kresów Wschodnich znalazły się również: lwowskie (57,6% ludności polskojęzycznej), tarnopolskie (49,3%) oraz stanisławowskie (22,5%). Jeszcze w 1939 roku w składzie etnicznym Kresów dominowali Polacy (39,9%) i Ukraińcy (34,4%). Mieszkańcy określani jako „tutejsi” stanowili natomiast 6% całej populacji Kresów. Wiele uwagi poświęca się także tzw. dzięki repatriacji, trwającej w latach 1943–1944, obejmującej ludność z wołyńskiego (55 tys. osób) oraz lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego (300 tys. osób)³⁰¹.

Wysiedlenia lat 1944–1946, sygnowane podpisami PKWN, określone mianem ewakuacji, były chaotycznym procesem gwarantującym podróż w trudnych warunkach z niewiadomym celem. O miejscu lokowania repatrianta często decydował urzędnik – przeważnie relokacja następowała na obszary zniszczone przez wojnę, w związku z czym repatriant pozostawiał cały swój dobytek poza granicami państwa polskiego i otrzymywał w zamian zniszczoną ziemię i teren zdewastowany wojną. W wielu przypadkach pierwsza fala wysiedlenia z Kresów z analizowanego obszaru doprowadziła do ewakuacji ludności z Wileńszczyzny (150 tys. osób), Polesia (226 300 osób), Wołynia (133 tys. osób), Galicji Wschodniej (618 200 osób) oraz północnej Bukowiny (6 tys. osób). Komplikacją procesu skupiona była na braku możliwości transportu kruszców i kamieni, map i zdjęć, mebli i antyków, pojazdów i dzieł sztuki oraz pieniędzy. Repatriant do transportu mógł zabrać ze sobą ładunek o nie większej pojemności niż 2 tony, a w jego skład wchodziły: sprzęt domowy, pościel, ubrania i zwierzęta domowe. Zakres materiału przeznaczonego do transportu był na tyle ograniczony, że repatriant nie miał szansy na rozpoczęcie nowego życia w zniszczonym miejscu bez odpowiedniego wyposażenia.

Druga fala wysiedlenia z Kresów obejmowała natomiast lata 1951–1959 i wiązała się z rozpoczętą pełną unifikacją tego obszaru z ZSRR. W efekcie na Syberię zesłano byłych żołnierzy Armii Andersa

³⁰¹ Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 roku, online: <https://edukacja.ipn.gov.pl> (dostęp: 4.07.2022).

oraz polskie rodziny *kułaków*. Wsiedlanie Polaków zamieszkałych na kresach w latach 50. rozpoczęło się w 1956 roku, zaś rok później zawarta została stosowna umowa o dalszej repatriacji. Przesiedlenia ludności polskiej z Kresów Wschodnich podczas pierwszej i drugiej fali różniły się od siebie liczbą ludzi biorących udział w akcji (mapa 4). Wileńszczyzna w pierwszej fali wysłała w ramach akcji przesiedleńczej 150 tys. swoich mieszkańców – w drugiej natomiast zaledwie 46 600 osób. Z Polesia w pierwszej fali odpłynęło 226 300 mieszkańców – w drugiej: 100 600 osób.

Komunistyczne państwo polskie organizowało przesiedlenia w celu zaludnienia „ziem odzyskanych” ludźmi, którzy opuścili kraj w czasie II wojny światowej. Dotyczyło to zarówno obywateli znajdujących się w Ameryce i państwach zachodnioeuropejskich, jak i tych, którzy na skutek zmian administracyjnych znaleźli się na terenie ZSRR po zakończeniu wojny. Okupacja radziecka oraz działania niemieckie pozbawiły mieszkańców okupowanych terenów majątków – na ziemiach zajmowanych przez wroga prowadzono akcje eksterminacyjne, zaludnienie stało się priorytetem władzy polskiej. Z Kresów Południowo-Wschodnich w pierwszej fali powróciły 624 tys. osób – w drugiej: 76 100 osób, a akcje powrotów obejmowały cały kraj, toteż „repatrianci” trafiali zarówno na tzw. Ziemie Odzyskane, jak i w inne rejony państwa ówczesnego polskiego.

Mapa 4 Przesiedlenia ludności w latach 1955–1959 z ZSRR do Polski

Źródło: J. Kochanowski, *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów*, „Polityka” 17.03.2015, online: <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/1612063,1,przesiedlenie-ludnosci-polskiej-z-kresow.read> (dostęp: 27.04.2024).

Kwestie masowych deportacji ludności polskiego pochodzenia stanowiły dość istotną problematykę, podobnie jak próba uregulowania sytuacji byłych obywateli RP, którzy trafili pod jurysdykcję rosyjską. Kierunki repatriacji Polaków po II wojnie światowej obejmowały więc zarówno państwa Europy Wschodniej i Środkowej, jak i inne kraje europejskie oraz Stany Zjednoczone.

Próbując scharakteryzować ruchy repatriacyjne po II wojnie światowej, można się zatem posłużyć kryterium czasowym, w którym pewne ramy wyznaczane są decyzjami prawnymi bądź też kryterium terytorialnym, pozwalającym na dokonanie klasyfikacji ze względu na miejsce pobytu repatrianta przed osiedleniem się w Polsce. Dominujące w literaturze przedmiotu podejścia dotyczące charakterystyki klasyfikacyjnej skupione są wokół dwóch najważniejszych wydarzeń historycznych: układów republikańskich i ustawy o dalszej repatriacji. Wydarzenia te wyznaczały początek dwóch głównych ruchów repatriacyjnych z ZSRR.

Kolejna próba klasyfikacji może opierać się na kierunku ruchu ludności – repatriacja dotyczyła bowiem zarówno Polaków zamieszkałych obszary nienależące do państwa polskiego, jak i obywateli innych państw, którzy znaleźli się w Polsce. Ruchy takie wyznaczane są kierunkiem napływu ludności –

do państwa polskiego i z Polski. Do Polski powracali najczęściej obywatele polskiego oraz żydowskiego pochodzenia, poza granice: obywatele Białorusi, Ukrainy i Litwy na mocy odpowiednich dokumentów prawnych.

Pierwsze ruchy repatriacyjne do Polski rozpoczęły się na mocy układów republikańskich w latach 40. XX wieku. Problematyka repatriacji związana z działaniami wojennymi nie dotyczyła jednakże tylko Polski. Jak podkreśla A. Arkusz, militarna ofensywa państw alianckich niosła za sobą przymus rozwiązania problemu „repatriacji wyzwolonych z niewoli niemieckiej obywateli państw sojusznicych”³⁰². Efektem działań podejmowanych na arenie międzynarodowej była repatriacja „amerykańskich jeńców wojennych i cywilów wyzwolonych z niewoli niemieckiej przez jednostki Armii Czerwonej oraz obywateli radzieckich wyzwolonych przez siły wojskowe USA”³⁰³.

Repatriacja obywateli polskich z państw Europy Wschodniej to procedura związana z problemami polityki międzynarodowej, zwłaszcza polityki takich państw jak Rosja, Niemcy i Stany Zjednoczone (daw. ZSRR, III Rzesza) wobec Polski. Stopień ucywilizowania procedur repatriacyjnych w poszczególnych państwach jest zróżnicowany – a głównym podłożem różnicującym pozostaje ustrój polityczny danego kraju. Państwa zmierzające do doskonalenia demokracji i poszukiwania rozwiązań bazujących na wartościach takich jak moralność, etyka, prawo czy szacunek na drodze różnorodnych ruchów społecznych rozwijają się stopniowo, konstruując specyficzne dla siebie metody zarządzania. W pewnym stopniu demokracja jest wyznacznikiem innowacyjności, o której nie może być mowy w przypadku gospodarki centralnie planowanej, gdzie wszystko pozostaje pod stałą kontrolą władzy.

Instytucjonalne przygotowanie do procesu repatriacji zgodnie z tradycją ustroju komunistycznego musiało sprawiać wrażenie doskonałego, toteż niezbędne stało się stworzenie odpowiednich instytucji zajmujących się procesem repatriacji, co miało miejsce już w 1944 roku na mocy dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 roku o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego³⁰⁴. Wrażenie posiadania rozbudowanego aparatu odpowiedzialnego za organizowanie różnych procedur związanych z procesem, do którego zostały powołane poszczególne instytucje, stanowiło jeden z elementów konstrukcji iluzji państwa komunistycznego.

³⁰² A. Arkusz, *Współpraca USA – ZSRR w zakresie repatriacji amerykańskich jeńców wojennych w latach 1944–1947*, „Kwartalnik Historyczny” 2014, 2(121), s. 253.

³⁰³ Tamże, s. 254.

³⁰⁴ Dz.U. 1944 nr 7, poz. 32.

3.3 Klasyfikacja ruchów repatriacyjnych po II wojnie światowej

Powojenna repatriacja z Kresów Wschodnich, obejmująca przeszło 2 mln osób, podzielona być może na następujące etapy: (1) lata 1944–1949, (2) lata 1950–1955, (3) lata 1956–1959, (4) lata 1960–1989, (5) lata 1990–2022. Problematykę repatriacji ze Wschodu w latach 90. omawia m.in. P. Hut³⁰⁵. O „pierwszej repatriacji” pisał w 2017 roku C. Żołędowski, zaś o „trzech falach powojennej repatriacji” pisała A. Gancarz, wskazując następujący podział³⁰⁶: 1944–1949 (I), 1955–1959 (II) oraz po transformacji ustrojowej w Europie Środkowo-Wschodniej (III). O czterech falach powrotów, najbardziej właściwych z punktu widzenia niniejszej rozprawy, pisał A. Sakson, przyjmując za okres analizy lata 1944–2016 i wyodrębniając następujące etapy³⁰⁷:

- 1) lata 1944–1948 jako pierwsza fala, w wyniku której do Polski przybyło 1 519 000 wysiedleńców;
- 2) lata 1955–1960 – druga repatriacja obejmująca 260 tys. osób;
- 3) lata 1997–2014 – trzecia fala obejmująca ok. 7 tys. osób, głównie z Kazachstanu;
- 4) osoby polskiego pochodzenia z Ukrainy, przybyłe do Polski w wyniku konfliktu zbrojnego.

Opisane przez A. Gancarz trzy fale podobnie rozpoczęły się w 1944 roku. Pierwsza rozpoczęła się po podpisaniu układów o dwustronnej wymianie ludności w Lublinie między PKWN a rządami republik: Białoruskiej, Litewskiej i Ukraińskiej, a zakończyła się w 1949 roku³⁰⁸. „Druga fala repatriacji miała miejsce w latach 1955–1959”³⁰⁹, co wiązało się z wystąpieniem w 1955 roku władz polskich do władz radzieckich o umożliwienie repatriacji Polaków z ZSRR. Pierwsza decyzja władz rosyjskich zapadła 28 kwietnia 1955 roku i wiązała się z umożliwieniem repatriacji z ZSRR do Polski, Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, NRD, Korei i Chin obywateli tych państw, którzy znaleźli się w miejscach zesłania. Druga decyzja zapadła 25 marca 1957 roku i związana była z umową w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji. O trzeciej fali natomiast autorka pisze w kontekście czasów współczesnych, mających miejsce od momentu transformacji ustrojowej.

³⁰⁵ P. Hut, *Repatriacja Polaków ze Wschodu w latach dziewięćdziesiątych*, „Polityka Wschodnia” 2002, 1, s. 101.

³⁰⁶ A. Gancarz, *Współcześni repatrianci w polskim społeczeństwie*, [w:] A. Paszko (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce wobec nowych wyzwań*, Kraków 2011, s. 247.

³⁰⁷ A. Sakson, *Cztery fale repatriacji*, [w:] A. Adamczyk, A. Sakson, C. Troisiak (red.), *Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości: migracje i mniejszości*, Poznań 2016, s. 206.

³⁰⁸ A. Gancarz, *Współcześni repatrianci...*, dz. cyt., s. 247.

³⁰⁹ Tamże, s. 248.

Oba analizowane przypadki poza kryterium czasowym uwzględniają zmiany prawno-organizacyjne, odpowiedzialne za pojawienie się kolejnej fali repatriacji. Należy bowiem zauważyć, że za falę pierwszą odpowiadają układy republikańskie, za drugą – ustawa o trybie dalszej repatriacji z 1957 roku, za trzecią – przemiany ustrojowo-polityczne w Polsce po 1989 roku oraz związana z nimi sytuacja w Europie Środkowo-Wschodniej, u podstaw komplikacji której leżał rozpad największego w historii okupanta i agresora – ZSRR. Czwarta fala natomiast wyznaczona jest sytuacją w Ukrainie rozpoczętą w 2014 roku, bowiem agresja Rosji na niepodległe państwo doprowadziła do ewakuacji ludności zamieszkałej na tym terenie, w tym wielu Polaków.

Zmiany w ustawach o repatriacji po upadku ZSRR

Obowiązująca od 1 stycznia 2001 roku ustawa o repatriacji w art. 16 definiuje kryteria niezbędne do uznania za repatrianta, które od momentu wejścia w życie ustawy nieco się zmieniły. Jeszcze w 2001 roku art. 16 ustawy wskazywał tylko jedno kryterium dopuszczające uznanie jednostki za repatrianta. Zapis składał się z pięciu punktów, z których pierwszy prezentował pięć warunków³¹⁰: (1) polskie pochodzenie, (2) dotychczasowe zamieszkiwanie na terytorium: obecnej Republiki Armenii, Republiki Azerbejdżańskiej, Republiki Gruzji, Republiki Kazachstanu, Republiki Kirgiskiej, Republiki Tadżykistanu, Republiki Turkmenistanu, Republiki Uzbekistanu albo azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej, (3) przebywanie na terenie RP na podstawie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony – udzielonego w związku z pobieraniem nauki w szkole wyższej jako stypendyście strony polskiej na podstawie przepisów o podejmowaniu i odbywaniu studiów przez osoby niebędące obywatelami polskimi, (4) złożenie wniosku do wojewody w terminie 12 miesięcy od ukończenia szkoły wyższej, (5) brak prawnych przeciwwskazań.

O ile zatem zapis zawarty w art. 1 rzeczony ustawy, wskazujący zakres podmiotowy terminu „repatriant” nie uległ zmianie na przestrzeni ostatniego dwudziestolecia, o tyle w wyniku dynamicznego rozwoju sytuacji międzynarodowej zmieniać się musiały warunki dodatkowe, w których można uznać ubiegający się o to podmiot za repatrianta. Pierwsze istotne zmiany w art. 16 ustawy pojawiły się w sierpniu 2003 roku, kiedy to ustawa zmieniająca ustawę o repatriacji nadała art. 16 ust. 1 i 2 nieco zmienioną treść, wykreślając z listy warunków zamieszczonych w pkt 4 ust. 1 przymus bycia „stypendystą strony polskiej”. Należy tu wskazać bowiem, że art. 16 tyczył się kategorii repatrianta w kontekście studenta, który dopiero po wejściu w życie zmian do ustaw stracił obowiązek „bycia stypendystą” – wystarczającym warunkiem dla jednostek pobierających naukę, a niebędących obywatelami polskimi było uzyskanie zezwolenia na pobyt na czas określony na podstawie

³¹⁰ Dz.U. 2000 nr 106, poz. 1118.

zaświadczenia z uczelni. Kolejną wprowadzoną w art. 16 zmianą przez wskazaną poprawkę była zmiana organu odpowiedzialnego za wydawanie decyzji o uznaniu za repatrianta – z wojewody (2001) na „wojewodę właściwego ze względu na zamierzone miejsce osiedlenia się tej osoby”³¹¹.

W efekcie akt ujednociony z 2004 roku zawierał jedynie wskazanie dotyczące uszczegółowienia lokalizacji organu właściwego ds. decyzji o uznaniu za repatrianta i tylko jeden z jego pięciu punktów posiadał dodatkowe, pięciopunktowe rozwinięcie³¹². Ta sama sytuacja, dotycząca art. 6, miała miejsce także podczas nowelizacji i ogłaszania tekstu ujednoczonego w 2014 roku, kiedy zapis dotyczący warunków uznania za repatrianta nie uległ zmianie po ponad dziesięciu latach³¹³. Szerszych zmian w warunkach uznawania za repatrianta w prawie polskim na gruncie ustawy o repatriacji można było oczekiwać dopiero w 2014 roku, kiedy doszło do rozszerzenia możliwości, w których jednostka może zostać uznana za repatrianta. Dotychczasowy zapis zawierał bowiem warunek czasowego zezwolenia w postaci zaświadczenia z uczelni, zmiany z 2017 roku wyposażyły starającą się jednostkę o dodatkowe możliwości starania się o status repatrianta – uznanie za repatrianta mogło odbyć się również po spełnieniu wszystkich warunków wcześniejszych z wyłączeniem warunku o studiowaniu. Tenże został rozszerzony do posiadania w państwie polskim źródła utrzymania oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego³¹⁴. Zmiana ustawy o repatriacji w 2017 roku zrekonstruowała art. 16, wyposażając go w dwa zasadnicze punkty (16.1. repatriant – student, 16.2. – repatriant ze stałym źródłem utrzymania i tytułem prawnym do lokalu mieszkalnego). Zapis ten został dodatkowo rozszerzony o pkt 16 a–c, zawierające szczegółowy wykaz danych niezbędnych do uzyskania stosownych dokumentów.

Kolejnym krokiem milowym w zmianach prawnych stało się dodanie po ust. 2 ust. 2a w art. 16, który przyczynił się do zaistnienia możliwości uznania za repatrianta osoby spełniającej łącznie następujące warunki³¹⁵: (1) uzyskanie zezwolenia na pobyt na terenie RP jako małżonek repatrianta, (2) brak prawnego zakazu wydania dokumentu, (3) posiadanie źródła utrzymania na terenie RP wraz z prawnym tytułem do zajmowania lokalu mieszkalnego. Wśród zmian pojawiających się w art. 16 nie zabrakło również informacji o art. 16c, w świetle którego: (1) wydanie decyzji uznania za repatrianta jest tożsame z nabyciem polskiego obywatelstwa, co implikuje (2) zaliczanie okresów składkowych zatrudnienia za granicą do świadczeń emerytalnych i rentowych.

³¹¹ Tamże.

³¹² Dz.U. 2003 nr 175, poz. 1691.

³¹³ Dz.U. 2014, poz. 1392.

³¹⁴ Dz.U. 2017, poz. 2282.

³¹⁵ Tamże.

Dodanie po art. 16 art. 16a–c nastąpiło na mocy ustawy zmieniającej ustawę o repatriacji z dnia 7 kwietnia 2017 roku³¹⁶. W zmianach tych pojawiły się zapisy regulujące kwestie: (1) decyzji w sprawie uznania za repatrianta, wydawanej przez wojewodę właściwego ze względu na zamierzone miejsce osiedlenia się repatrianta (art. 16a1), (2) wzoru formularza niezbędnego do wydania decyzji w sprawie uznania za repatrianta (art. 16a2 pkt 1–8), (3) dokumentów niezbędnych do załączenia w procedurze ubiegania się o status repatrianta (art. 16a3 pkt 1–8), (4) braku decyzji konsularnej o stwierdzeniu polskiego pochodzenia (art. 16a4), (5) obowiązków wojewody przekazującego dokumenty konsulowi właściwemu ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania stałego za granicą osoby starającej się o status (art. 16a5), (6) obowiązku dołączenia zaświadczenia o pobieraniu nauki w szkole wyższej wraz z odpisem dyplomu (art. 16a6), (7) wniosku w przypadku osób małoletnich lub ubezwłasnowolnionych (art. 16a7) wraz z niezbędnymi załącznikami (art. 16a8 pkt 1–2, art. 16a9) – w tym pisemnej zgody małoletniego, jeśli dotyczy (art. 16a11), (7) możliwości złożenia wymaganych oświadczeń za pośrednictwem konsula (art. 16a10), (8) podstawowych uwarunkowań prawnego procesu, w tym: języka składania formularza (art. 16a12) i dokumentów (art. 16a13) wraz ze sposobami uzupełniania braków formalnych (art. 16a14).

Pkt. 15 i 16 wspomnianego artykułu dotyczyły rozporządzenia, którego sporządzenie należało do obowiązków ustawowych ministra właściwego ds. wewnętrznych, w drodze którego należało określić zarówno (1) wzór formularza, jak i (2) liczbę fotografii dołączanych do wniosku wraz ze szczegółowymi wymogami dotyczącymi zdjęć oraz (3) wymogami formalnymi dotyczącymi dowodów dołączanych do wniosku. Dodany art. 16b natomiast był znacznie krótszy od poprzedniego, bowiem składał się jedynie z czterech punktów, skoncentrowanych wokół kwestii decyzji w sprawie uznania za repatrianta oraz maksymalnego terminu wydania decyzji przez wojewodę³¹⁷. Natomiast art. 16c to dwupunktowy zapis zawierający podstawowe dane dotyczące terminu i trybu nabycia obywatelstwa polskiego w trybie uznania za repatrianta oraz świadczeń emerytalnych i rentowych.

Ogłoszony w 2018 roku tekst jednolity zawierał następujące usankcjonowanie warunków uznania za repatrianta:

- 1) posiadanie polskiego pochodzenia, zamieszkiwanie w jednym ze wskazanych prawem miejsc zamieszkania, brak przeciwwskazań do wydania statusu, złożenie wniosku u wojewody w terminie 12 miesięcy od ukończenia szkoły wyższej i przebywanie na terenie państwa

³¹⁶ Tamże.

³¹⁷ Tamże.

polskiego na podstawie stosownego zezwolenia związanego z przysługującym mu prawem do edukacji;

- 2) polskie pochodzenie, zamieszkiwanie na terenie wskazanym ustawą przed dniem jej wejścia w życie, brak prawnych przeciwwskazań, posiadanie tytułu prawnego do lokalu mieszkalnego oraz źródła utrzymania w RP, jak również przebywanie na terenie państwa polskiego na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na osiedlenie się;
- 3) uzyskanie zezwolenia na pobyt na terenie RP jako małżonek repatrianta, brak przesłanek do wstrzymania decyzji oraz posiadanie tytułu prawnego do zajmowania lokalu mieszkalnego wraz ze źródłem utrzymania.

Zapis z roku 2017, uwzględniający zmianę sytuacji polityczno-gospodarczej na świecie, wprowadził możliwość starania się o status repatrianta w większej liczbie przypadków, niż dopuszczała to ustawa z 2000 roku.

W latach 50. XX wieku kwestia polskiego obywatelstwa nie była tak prosta, bowiem ustawa z dnia 8 stycznia 1951 roku³¹⁸ o obywatelstwie polskim podkreślała, że obywatelem polskim nie jest ten, kto obywatelstwo posiadał na dzień 31 sierpnia 1939 roku, a kto mieszka poza granicą państwa i w związku ze zmianą granic nabył obywatelstwo innego państwa³¹⁹. Brak odpowiednich rozwiązań prawnych sprzyjających repatriantom stanowi jeden z kluczowych problemów we współczesnym procesie repatriacji.

Kryterium czasowe uwzględnia poszczególne daty jako istotne momenty w historii polskiego komunizmu i postawy wobec repatriacji. Może być ono zarysowane serią następujących wydarzeń:

- 1) rok 1944:
 - a) Wołyń – Armia Czerwona przekracza przedwojenną granicę polsko-sowiecką w okolicach Sarn (1 lipca),
 - b) 27 lipca – akcja „Burza” na Kresach Wschodnich,
 - c) październik – podpisanie przez PKWN układu ws. granicy wschodniej wg linii Curzona,
 - d) 11 grudnia – podpisanie umów z Ukraińską SRR, Białoruską SRR i Litewską SRR,
 - e) pierwsze wysiedlenia z Kresów;
- 2) rok 1945:

³¹⁸ Dz.U. 1951 nr 4, poz. 25.

³¹⁹ Tamże, art. 4.

- a) konferencja jałtańska – wschodnia granica wg linii Curzona,
 - b) masowe wysiedlenia ludności polskiej z Kresów – represje sowieckie w coraz większym stopniu (1945–1946);
- 3) rok 1946:
- a) wstrzymanie akcji wysiedleń z Kresów Wschodnich;
- 4) rok 1951:
- a) deportacje na Syberię byłych żołnierzy i polskich rodzin z Kresów Północno-Wschodnich;
- 5) rok 1955:
- a) początki powrotów żołnierzy pochodzenia polskiego z łagrów do Polski (zesłanie lat 1944–1947);
- 6) rok 1956:
- a) druga fala przesiedleń ludności cywilnej – dominująca grupa: przesiedleni z dawnych województw wileńskiego, nowogródzkiego i poleskiego;
- 7) rok 1957:
- a) porozumienie „o repatriacji”;
- 8) rok 1959:
- a) ogłoszenie zakończenia repatriacji.

Z jednej strony oficjalnym początkiem procesów repatriacyjnych stały się układy podpisane w 1944 roku przez polski rząd, z drugiej natomiast proces ten trwał przed wejściem w życie określonych dokumentów, nie był jednakże usankcjonowany. Nadto transfer ludności polskiej z byłego obszaru państwa na teren obecny po zmianie granic określony został prawnie jako ewakuacja ludności, w niektórych jedynie momentach mowa była o repatriacji, jednakże przygotowywane akty prawne i organizowana rzeczywistość znacząco różniły się od wskazań. Przesiedlani „repatrianci” trafiali na obszary o mniejszym zaludnieniu, najczęściej zniszczone, przygotowane specjalnie pod cele realizowanej wówczas polityki zaludnienia obszarów wyludnionych i zgromadzenia repatriantów w kilku ściśle określonych miejscach, oferujących warunki ułatwiające chociażby nadanie prawa własności do nieruchomości.

Poza oficjalnymi ruchami repatriacyjnymi, odbywającymi się zgodnie ze stworzoną ku temu prawną procedurą, trwały także powroty i przesiedlenia nieformalne, warunkowane indywidualną chęcią ucieczki przed śmiercią. Nie wszystkie powroty dało się zarejestrować ze względu na pewne

rozbieżności w statystykach polskich i rosyjskich, wiadomo jednak, że poza wytyczonymi prawnie dwiema falami repatriacji w literaturze przedmiotu spotkać można dużo bardziej zróżnicowany podział. W 1948 roku „możliwości repatriacyjne wygasły i w ciągu następnych lat poza akcją powrotu dzieci osieroconych bądź rozłączonych, obejmującą kilkadziesiąt osób rocznie, do 1953 r. żadnych możliwości przesiedleń nie było”³²⁰. Polscy repatrianci mogli zatem albo powrócić z pierwszą falą trwającą od 1943 do 1948 roku, albo z falą drugą, która rozpoczęła się w latach 50.

3.3.1 Fala repatriacyjna w latach 1945–1949

W drugiej połowie 1944 roku do Polski przybyły pierwsze transporty z repatriantami z byłej Polski południowo-wschodniej, czyli z zachodnich obwodów Ukraińskiej SRR, pozostawiając na terenie kraju 117 tys. osób. Możliwości osiedleńcze były jednakże jeszcze wówczas ograniczone i zmieniły się dopiero po wyparciu Niemców i ustaleniu nowej granicy zachodniej w 1945 roku³²¹. Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1944–1949 objęła ogółem 1 507 000 osób, z czego najwięcej z Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (tab. 12).

Tabela 12 Repatriacja ludności polskiej ze Związku Sowieckiego do Polski w latach 1944–1949 (w tysiącach)

Okres	Repatrianci				
	Ukraińska SRR	Białoruska SRR	Litewska SRR	Pozostałe	Ogółem
1944	117				
1945	512	136	54	22	724
1946	159	136	123	226	644
1947–1949	-	2	1	19	22
Ogółem	788	274	178	267	1507

Źródło: P. Eberhardt, *Formowanie się polskiej granicy wschodniej po II wojnie światowej*, Warszawa 2018, s. 51.

W latach 1944–1949 największy ruch repatriacyjny odnotowano w roku 1945–najmniejszy zaś w 1949 roku. Rzeczywista liczba repatriantów, którym udało się powrócić, nie jest do końca znana. Nawet przy posiadaniu pełnej dokumentacji dotyczącej ruchu repatriacyjnego w określonym czasie można jedynie

³²⁰ A. Skrzypek, *O drugiej repatriacji...*, dz. cyt., s. 63.

³²¹ P. Eberhardt, *Formowanie się polskiej granicy wschodniej po II wojnie światowej*, Warszawa 2018, s. 50.

podać szacowaną liczbę. K. Piesowicz wskazuje, że „poza formalną akcją repatriacyjną przyjechało do Polski około 500 tys. osób pochodzących z Kresów Wschodnich”³²².

W nawiązaniu do prawnych dokumentów podpisanych między Polską a republikami: Ukrainy, Białorusi i Litwy do repatriacji zgłosiło się 1 736 000 osób, zaś wyjazd umożliwiono zaledwie 1 240 000. Procedury dotyczące procesu repatriacji w późniejszych latach stanowiły poważną przeszkodę dla samych zainteresowanych ze względu na zmiany prawne i związane z nimi konsekwencje.

W analizowanym okresie dokumentacja prawna dotycząca repatriacji obejmowała takie akty prawne jak:

- 1) dekret PKWN z dnia 7 października 1944 roku o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego³²³, na mocy którego stworzono Państwowy Urząd Repatriacyjny (do jego zadań należały takie czynności jak organizacja repatriacji ludności z obszarów innych państw na terytorium państwa polskiego, organizacja przesiedlenia na tereny odzyskane ludności z innych okręgów państwa polskiego, regulowanie planowanego napływu repatriantów i przesiedleńców, opieka sanitarno-żywnościowa podczas przeprowadzania repatriacji i przesiedlenia, planowe rozmieszczenie repatriantów i przesiedleńców i organizacja ich osadnictwa na ziemiach polskich oraz prowadzenie akcji pomocy repatriantom w zakresie gospodarczej odbudowy warsztatów pracy i popieranie zrzeszeń i instytucji społecznych w kraju i za granicą, o ile ich celem jest opieka nad repatriantami i przesiedleńcami);
- 2) dekret z 1945 roku o częściowej zmianie dekretu PKWN z dnia 7 października 1944 roku, w którym po słowie „repatriantów” dodano „i przesiedleńców” (Rada Ministrów; Prezydium Krajowej Rady Narodowej, 1945), co oznaczało, że Urząd Repatriacyjny zajmował się również masowymi przesiedleniami, niemającymi niczego wspólnego z repatriacją;
- 3) umowa między Rządem RP a Rządem ZSRR w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Rada Państwa, 1957), przyznająca prawo do repatriacji osobom narodowości polskiej, posiadającym obywatelstwo polskie w dniu 17 września 1939 roku oraz dzieciom tych osób;
- 4) dokumenty dotyczące repatriacji jeńców wojennych i ofiar wojny;
- 5) na terenach województw śląskiego i wrocławskiego umieszczono przesiedlanych z Ukraińskiej SRR;
- 6) na terenach województw: wrocławskiego, szczecińskiego i gdańskiego – z Białoruskiej SRR;

³²² Tamże, s. 57.

³²³ Dz.U. 1944 nr 7, poz. 32.

7) na terenach województw gdańskiego, olsztyńskiego i wrocławskiego – z Litewskiej SRR.

Zauważa się jednocześnie, że pewną część przesiedleńców stanowili tzw. dzicy przesiedleńcy, którzy zdecydowali się uciec przed ukraińskim terrorem na teren Polski (ok. 150 tys. osób). Osoby te następnie udały się na teren ziem zachodnich i północnych, jednakowoż uciekli oni przed rokiem 1944. Jednocześnie zwraca się uwagę na fakt, że ponad 113 tys. Polaków z Kresów Wschodnich w 1947 roku osiedliło się na terenie Warmii i Mazur, a trzy lata później liczba ta nieznacznie wzrosła do 134 200 osób.

3.3.2 Fala repatriacyjna w latach 1956–1959

Repatriacja, która rozpoczęła się w roku 1956, najczęściej określana jest mianem drugiej fali repatriacji, jednakże kwestie dat początkowych i końcowych związanych z przesiedleniami po 1955 roku uzależnione są od przedmiotu analizy³²⁴. M. Ruchniewicz omawia repatriację Polaków z ZSRR w latach 1955–1959, podczas gdy publikacja *Druga repatriacja* za kluczowe daty drugiej fali przyjmuje lata 1956–1959, wskazując jednocześnie, że pojęcie to odnosi się do „masowego transferu ludności z terenu Związku Sowieckiego do Polski”³²⁵.

W literaturze polskiej kwestie związane z drugą repatriacją obejmują również takie zakresy dat jak lata: 1955–1960³²⁶ czy 1954–1959³²⁷; jednakże dość często wspólnym punktem odniesienia dla ustalenia zakresu czasowego drugiej repatriacji czy też drugiej fali pozostają lata 1955–1959³²⁸. Jak zauważa W. Towpik, pojęcie „drugiej repatriacji” odnosi się do ostatniej fali wielkich ruchów migracyjnych będących skutkiem drugiej wojny światowej, a uznawanych za kontynuację pierwszej akcji z lat 1945–1948³²⁹. Charakter tych zmian był jednakże inny, bowiem „przemieszczenia ludności polskiej z ZSRR do kraju, który w wyniku postanowień wielkich mocarstw przesunął swoje granice na zachód, zostały w 1949 r. zahamowane przez ówczesne władze radzieckie za cichym przyzwoleniem strony polskiej”³³⁰. Należy jednak wyjaśnić, że państwo polskie nie miało wpływu na podejmowane wówczas decyzje dotyczące granic, w wyniku czego straciło znaczną część terenów i miliony ludności. Również kwestia „cichego

³²⁴ N. Kasparek (red.), „*Druga repatriacja*” ludności polskiej z ZSRR na Warmii i Mazurach. Wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie z lat 1955–1962, Olsztyn 2016; M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja*, dz. cyt., s. 171.

³²⁵ M.T. Korejwo, „*Druga repatriacja*” w województwie olsztyńskim, [w:] N. Kasparek (red.), „*Druga...*”, dz. cyt., s. 7.

³²⁶ M. Latuch, *Repatriacja ludności polskiej w latach 1955–1960 na tle zewnętrznych ruchów wędrowniczych*, Warszawa 1994, s. 121.

³²⁷ A. Skrzypek, *O drugiej repatriacji...*, dz. cyt., s. 63.

³²⁸ W. Towpik, *Repatriacja Polaków z ZSRR na Ziemię Lubuską w latach 1955–1959 – kategorie repatriantów*, „*Rocznik Lubuski*” 2005, 32(2), s. 137.

³²⁹ Tamże.

³³⁰ Tamże, s. 138.

przyzwolenia strony polskiej” wymaga podkreślenia, że owo przyzwolenie nie było rzeczywiście decyzją polskich władz, a jedynie prorosyjskich sojuszników władzy radzieckiej, którzy objęli władzę w powojennej Polsce, by uczynić państwo polskie podległym władzy ZSRR. W. Towpik podkreśla jednocześnie, że akcja pierwsza – o niedokończonym charakterze – „spowodowała nacisk społeczny na rząd PRL ze strony rodzin, których bliscy pozostali za wschodnią granicą”, co doprowadziło do „anormalnej sytuacji w migracji Polaków z ZSRR do kraju”³³¹. Rzeczona sytuacja wynikała z braku wsparcia obywateli RP zarówno przez rząd polski, jak i władze sowieckie, toteż zdecydowana większość działań podejmowanych przez społeczeństwo miała naturę ucieczki warunkowanej przymusem. Repatrianci byli inwigilowani tak na terenach ZSRR, jak i w Polsce po przekroczeniu granicy PRL³³². O współpracy departamentu II KGB i departamentu MSW świadczą wybrane dokumenty operacyjne z archiwum IPN³³³. Charakterystyka drugiej fali w świetle badań różnych autorów przedstawiona została w tabeli poniżej (tab. 13).

Tabela 13 Charakterystyka drugiej fali w świetle badań różnych autorów

Autor	Okres	Charakterystyka procesu
M. Ruchniewicz	1955–1959	Repatriacja jako powroty do kraju – z głębi ZSRR oraz wyjazdy z dawnych wschodnich województw II RP. Przesiedlenia z okresu 1944–1948 funkcjonujące jako „repatriacja” do zmiany wprowadzonej przez K. Kersten i rozróżnienia przesiedleń i wysiedleń, migracji powojennych od repatriacji
A. Gancarz	1955–1959	Repatriacja jako skutek czterech fal deportacji w okresie 1939–1940; 1955 rok jako pierwszy rok w historii, kiedy repatriantom wydano pierwsze akty notarialne własności przydzielonych gospodarstw
B. Kącka-Rutkowska	1955–1959	Repatriacja jako udokumentowany proces, możliwy dzięki decyzji władz radzieckich w sierpniu 1955 roku o możliwości wyjazdów Polaków z ZSRR w trybie repatriacji
M. Latuch	1955–1960	Repatriacja jako proces rozpoczęty w 1955 roku i zakończony w 1960 roku, ukazana na tle innych ruchów wędrownych
M.T. Korejwo	1955–1959	„Druga repatriacja” jako masowy transfer ludności z terenu Związku Sowieckiego do Polski w latach 1955–1959 i kontynuacja akcji przesiedleńczej z lat 1944–1947/48

³³¹ Tamże, s. 141.

³³² Karta informacyjna, własność: IPN w Warszawie, aktotwórca: materiały dot. działalności organizacji syjonistycznych oraz emigracji do Izraela i repatriantów z ZSRR, IPN BU 00231/205/5, wybrane materiały, Aneks, s. 332-381.

³³³ Karta informacyjna, własność: IPN w Warszawie, aktotwórca: 1221/IV, tytułteczki: Sprawa kryptonim „Delta” dot. poselstwa Izraela w Warszawie, IPN BU 00231/253/7, wybrane materiały, Aneks, s. 382-453.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, „Dzieje Najnowsze” 1999, 2(XXXI), s. 171–178; B. Kącka-Rutkowska, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1955–1959: wybór dokumentów*, Warszawa 1994; K. Żygulski, *Repatriacja w latach 1955–1958 na Ziemiach Zachodnich jako problem socjologiczny*, „Przegląd Socjologiczny” 1959, 13(2), s. 72–93; M.T. Korejwo, „*Druga repatriacja*” ludności polskiej z ZSRR na Warmii i Mazurach: wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie z lat 1955–1962, Olsztyn 2016.

Cechą różnicującą powroty ludności w drugiej połowie lat 50. od wcześniejszych powrotów był udział wolnej woli. M. Ruchniewicz zauważa, że „powroty w drugiej połowie lat 50. wynikały bowiem nie z odgórnych postanowień władz państwowych, które – jak w pierwszych latach powojennych – zadecydowały o wymianie części ludności, mającej jej dobrowolnie lub przymusowo podlegać. Rodziły się one w wyniku postanowień zwykłych ludzi”³³⁴.

Repatriacja lat 1955–1959 rozpoczęła się w II połowie roku 1955, bowiem właśnie wówczas jesienią i zimą do Polski przybyły pierwsze transporty z głębi ZSRR, przywożąc prawie 6 tys. zesłańców i przedterminowo zwolnionych lub przekazanych pod strażą więźniów, przeważnie żołnierzy AK aresztowanych po wkroczeniu armii radzieckiej w granice Polski.

Problematyka ruchu repatriacyjnego zapoczątkowanego w 1955 roku poruszana jest w literaturze przedmiotu dość często. M. Latuch omawia ten proces na tle zewnętrznych ruchów wędrowniczych³³⁵. Mówią o tym też materiały archiwalne Instytutu Pamięci Narodowej³³⁶. Prezentowany przez autora pogląd oferuje bardziej współczesne ujęcie zagadnienia, w którym podkreśla się dwubiegunowy obraz repatriacji – z jednej strony sentymentalny i rozczulający – z drugiej zaś równie fragmentaryczny i nieprawdziwy („od biednych staruszek z płaczem witających polską ziemię, po nieznających języka polskiego przybyszy z wielkimi kraciastymi torbami”³³⁷). Kulturowo-społeczny obraz repatriacji jest istotny z punktu widzenia zbiorowych wierzeń i mitów krążących zarówno wokół samego procesu, jak

³³⁴ M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja...*, dz. cyt., s. 172.

³³⁵ M. Latuch, *Repatriacja ludności...*, dz. cyt., s. 132.

³³⁶ Karta informacyjna, własność: IPN w Lublinie, aktotwórca: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie, tytuł teczeki: Sprawozdanie kwartalne i plany pracy zastępcy komendanta KPMO SB w Białej Podlaskiej, meldunki sytuacyjne i informacyjne z pracy oraz sprawozdania z punktu repatriacyjnego w Białej Podlaskiej za rok 1957, IPN Lu 048/26, wybrane materiały, Aneks, s. 486-520. ; Karta informacyjna, IPN w Warszawie, nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1954–1990, tytuł: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja, IPN BU 134/90, wybrane materiały, Aneks, s. 454-485, 521-533. ; Karta informacyjna, IPN w Lublinie, aktotwórca: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie, tytuł teczeki: Sprawozdanie kwartalne Wydziału III i grupy VI wydziału III KWMO w Lublinie oraz sprawozdania miesięczne operacyjne o sytuacji na Punkcie Repatriacyjnym w Białej Podlaskiej za 1959 r., IPN Lu 043/66, wybrane materiały, Aneks, s. 534-573.

³³⁷ K. Kość-Ryżko, „*Nic mnie serce za Kazachstanem nie boli...*”. *Wyzwania akulturacyjne polskich repatriantów z Kazachstanu*, „Etnografia Polska” 2011, LV (1–2), s. 149.

i repatriantów, którzy w ostatniej fali, organizowanej przez demokratyczne państwo polskie, mogli powrócić, korzystając z administracyjno-prawnie zorganizowanego procesu bądź działać na własną rękę z pominięciem udziału państwa i gmin.

Biuro pełnomocnika rządu do spraw repatriacji wśród materiałów informacyjnych i propagandowych wydało informator dla repatriantów³³⁸.

Repatriacja z lat 1955–1959 to okres związany ze zmianą postępowania władz warszawskich, którym udało się wyegzekwować powroty ze Wschodu reszty zesłańców i łagiemików³³⁹. Rok 1955 stanowił ten moment, w którym powroty do kraju nie były tak duże i powszechne, jak w 1956 roku, a całość organizowanej akcji objęła znacznie mniej osób niż w pierwszej fali.

Tak zwana druga repatriacja jest częstym przedmiotem regionalnych analiz, o czym świadczą badania przeprowadzone przez M.T. Korejwę w odniesieniu do akcji repatriacyjnej na Warmii i Mazurach³⁴⁰. Autor zauważa, że w analizowanym przypadku trudno jest określić początek procesu na tym terenie, bowiem repatriacja trwała w momencie, „kiedy administracja państwowa zdecydowała się na uruchomienie procedur kierunkowych oraz utworzenie wyspecjalizowanych w tym zakresie organów”. Liczba przybywających do Polski repatriantów w drugiej fali z miesiąca na miesiąc rosła – w listopadzie 1956 roku było to 5 tys. osób – w grudniu: 8 tys., zaś „w przeciągu całego 1956 roku ze Związku Sowieckiego wyjechało do Polski ok. 29 tys. osób”³⁴¹.

17 stycznia 1957 roku w Giżycku otworzony został punkt repatriacyjny, rejestrujący w momencie otwarcia 490 repatriantów – działanie to wynikało z rosnącej fali repatriacji na terenie województwa olsztyńskiego³⁴².

3.4 Różnice i podobieństwa w procesach repatriacji po II wojnie światowej

Proces repatriacji po II wojnie światowej dotyczył powrotu milionów ludzi do swoich ojczystych krajów po zakończeniu konfliktu. Różnice i podobieństwa w tych procesach zależały od kilku czynników, takich jak kontekst historyczny, polityczny i kulturowy danego regionu. Wśród podstawowych różnic wymienić można:

- 1) skalę i zakres:

³³⁸ Karta informacyjna, własność: IPN w Warszawie, aktotwórca: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1954–1990, tytuł teczki: Informator dla Repatriantów z ZSRR. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji, Sygnatura Archiwalna IPN BU 1169/302, Aneks, s.248-331.

³³⁹ Tamże, s. 174.

³⁴⁰ M.T. Korejwo, *Druga repatriacja ludności polskiej z ZSRR na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 2016, s. 7–8.

³⁴¹ Tamże, s. 7.

³⁴² Tamże, s. 8.

skala repatriacji była zdecydowanie większa w Europie Wschodniej niż w Europie Zachodniej. W Europie Wschodniej miliony ludzi, głównie uchodźców, jeńców wojennych i wysiedleńców, musiały powrócić do swoich ojczyzn, które były pod okupacją niemiecką lub radziecką. W Europie Zachodniej repatriacja dotyczyła przede wszystkim żołnierzy, jeńców wojennych i osób cywilnych, które były związane z siłami zbrojnymi;

2) polityczne i etniczne uwarunkowania:

repatriacja w Europie Wschodniej często wiązała się z odzyskiwaniem utraconych terenów przez państwa, co prowadziło do przesiedleń ludności na obszarach przygranicznych. Były to często przesiedlenia wymuszone i nierzadko wiązały się z konfliktami etnicznymi. W Europie Zachodniej repatriacja była bardziej związana z powrotem do normalności po wojnie;

3) warunki powrotu:

warunki powrotu były zróżnicowane w zależności od kraju i kontekstu. W Europie Wschodniej osoby repatriowane często spotykały się z prześladowaniami ze strony władz komunistycznych, które traktowały ich jako potencjalnych wrogów politycznych. W Europie Zachodniej repatriacja była bardziej uporządkowana i często wspierana przez rządy.

Procesy repatriacji po II wojnie światowej charakteryzowały się również pewnymi wspólnymi elementami, do których zaliczyć można:

1) zniszczenie i straty:

zarówno w Europie Wschodniej, jak i Zachodniej proces repatriacji odbywał się w warunkach zniszczenia i strat wojennych. Infrastruktura, domy i miasta były zrujnowane, co utrudniało powrót i odbudowę normalnego życia;

2) trudności reintegracji społecznej:

zarówno repatrianci z Europy Wschodniej, jak i Zachodniej mieli trudności z reintegracją społeczną i ekonomiczną. Powrót do ojczyzny często wiązał się z koniecznością odbudowy życia od zera, a także z traumą i stratami osobistymi związanymi z wojną;

3) migrację zarobkową:

w obu przypadkach repatriacja często prowadziła do migracji zarobkowej. Ludzie, którzy nie mogli znaleźć stabilnej sytuacji w swoich ojczyznach, decydowali się na emigrację w poszukiwaniu lepszych warunków życia.

Analiza procesu repatriacji Polaków z ZSRR, Kresów Wschodnich i Rumunii pozwala na wnioski rozpisane poniżej³⁴³.

1) Repatriacja z ZSRR:

- a) repatriacja z ZSRR była największą operacją repatriacyjną po II wojnie światowej. Dotyczyła głównie obywateli polskich, którzy przed wojną wyjechali do ZSRR lub zostali deportowani przez władze sowieckie,
- b) proces repatriacji z ZSRR był zorganizowany przez władze sowieckie i nie zawsze przebiegał sprawnie. Wielu repatriantów spotkało się z trudnościami, w tym z długotrwałymi opóźnieniami, konfiskatą mienia i trudnościami w uzyskaniu dokumentów podróży,
- c) repatrianci z ZSRR często tracili więzi z polską kulturą i językiem podczas pobytu w ZSRR, co powodowało trudności w integracji po powrocie do Polski;

2) repatriacja z Kresów Wschodnich:

- a) repatriacja z Kresów Wschodnich dotyczyła głównie Polaków zamieszkujących wschodnie obszary II Rzeczypospolitej, które po wojnie znalazły się poza granicami Polski, pod kontrolą Związku Sowieckiego,
- b) proces repatriacji z Kresów Wschodnich charakteryzował się masowością i chaosem. Wielu repatriantów musiało opuścić swoje domy i dobytek w krótkim czasie, często bez możliwości zabrania ze sobą wielu rzeczy,
- c) repatrianci z Kresów Wschodnich często byli zmuszeni osiedlić się w innych częściach Polski, często na nowo utworzonych osiedlach lub w obozach dla przesiedleńców. Integracja w nowym miejscu często była trudna ze względu na różnice kulturowe i ekonomiczne;

3) repatriacja z Rumunii:

- a) repatriacja z Rumunii dotyczyła głównie Polaków, którzy przed wojną zamieszkiwali Bukowinę, Besarabię i część rumuńskiej Transylwanii,
- b) proces repatriacji z Rumunii był stosunkowo mniej skomplikowany niż z ZSRR czy Kresów Wschodnich. Repatrianci mieli możliwość zabrania ze sobą swojego mienia i często otrzymywali wsparcie od polskich władz przy powrocie,

³⁴³ Por. W.F. Marciniak, *Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja” z ZSRR oraz o nabywaniu z jej tytułu obywatelstwa polskiego*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2017, 18, s. 79–93; J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności...*, dz. cyt.; W. Towpik, *Repatriacja Polaków...*, dz. cyt., s. 137.

- c) repatrianci z Rumunii często osiedlali się w różnych częściach Polski, w zależności od preferencji i możliwości. Integracja była zazwyczaj łatwiejsza ze względu na podobieństwo kulturowe i językowe.

Rozdział IV Analiza historyczna przebiegu procesów repatriacyjnych pomiędzy Polską a ZSRR

Analiza historyczna przeprowadzona w niniejszym rozdziale oparta jest na badaniu dokumentacji z przebiegu procesów repatriacji dostępnych w instytucjach państwowych, w tym w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz w bazie danych aktów prawnych, gdzie znajduje się orzecznictwo przedstawiające indywidualne narracje uczestników procesu. Narracje te zawarte są w aktach prawnych jako materiał dowodowy, obrazujący historyczny wymiar procesu wraz ze wszystkimi jego niedogodnościami i nieprawidłowościami oraz nieścistościami.

Historyczny aspekt procesu repatriacji od momentu odzyskania przez państwo polskie niepodległości związany jest z dwiema wojnami. Okres 1918–1998 to repatriacja, która obejmowała od 1 265 000 do 4 127 000 osób³⁴⁴. W latach 1944–1948 w momencie zapanowania porządku pojałtańskiego było to ok. 2 066 000 osób, z czego 1 530 000 osób podlegało repatriacji dobrowolnej z ZSRR, zwanej ewakuacją, zaś 536 tys. osób – repatriacji spoza ZSRR³⁴⁵.

W świetle dokumentów rządowych z lat 1944–1989 proces repatriacji przebiegał w pełnej organizacji i współpracy między stroną polską a ZSRR, a jego podłożem było oświadczenie osób narodowości polskiej i żydowskiej o posiadaniu obywatelstwa polskiego na dzień 17 września 1939 roku. Jednocześnie wśród zaleceń ZSRR pojawiła się kwestia braku prolongat na zmiany trasy podróży repatriantów i przymusu podróży do ściśle określonej stacji w celu dopełnienia formalności i zaleceń³⁴⁶. Próba współpracy z ZSRR w wielu przypadkach napotykała problemy, co przekładało się na uniemożliwienie osobom uprawnionym powrotu do kraju. W. Adamczyk w swoich wspomnieniach pisała tak: „Najgorsze w wizytach NKWD było to, że nigdy nie było wiadomo, czy nie zrobią nam czegoś złego. Nic by ich nie powstrzymało. Kiedy pytałam mamę, czemu wracają do nas regularnie i ciągle pytają o to samo, odpowiadała, że być może szukają pretekstu, żeby pomimo amnestii zatrzymać nas siłą w Związku Radzieckim”³⁴⁷.

Proces repatriacji po II wojnie światowej utożsamiany był z ewakuacją, przesiedleniami, wysiedleniami i nierzadko przymusem, co zauważyć można na przykładzie ewakuacji ludności ukraińskiej z terenów

³⁴⁴ M. Kurenda, *Polityka repatriacyjna Polski. Zarys ewolucji rozwiązań instytucjonalnych w latach 1918–1998*, Warszawa 1999, s. 5.

³⁴⁵ T. Janik, *Zagadnienia prawno-administracyjne uzyskania statusu repatrianta w warunkach polskiego systemu prawnego obowiązującego od 1944 do 1997 roku*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2012, 4, s. 117–134.

³⁴⁶ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Konferencja w prawach ustalenia dokumentów i kosztów przejazdu dla repatriantów i przesiedleńców*, Biuro do spraw Repatriacji z lat 1945–1947, Z-22-W-1-T-1, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%2520MSZ (dostęp: 1.01.2023).

³⁴⁷ W. Adamczyk, *Kiedy Bóg odwrócił wzrok*, Poznań 2021, s. 153.

państwa polskiego. W roku 1944 wojewoda lubelski w raporcie do Prezydium KRN PKWN podkreślił, że w szeregu miejscowości nadbużańskich zamieszkuje ludność ukraińska, która w czasie okupacji nie tylko nie wykazała lojalności w stosunku do narodu polskiego czy radzieckiego, ale przede wszystkim wyraźnie popierała niemiecką politykę gospodarczą i była wrogo nastawiona do Polski i ZSRR, co przejawiało się m.in. faktem, że zbiegli jeńcy sowieccy unikali ukraińskich wsi, bojąc się oddania w ręce niemieckie, co często miało miejsce. Twierdzenia te poparte były pięcioletnią okupacją i obserwacją zachowania ludności ukraińskiej, a ich podstawowe założenie skupiało się na twierdzeniu, że mieszkańcy lewej strony Bugu stanowili szowinistyczni nacjonaści ukraińscy, odpowiedzialni za prowadzenie niezwykle szkodliwych działań w stosunku do narodu: polskiego i mieszkańców ZSRR, wśród których znalazły się: mordowanie rodzin polskich oraz działanie w radach, milicji i partiach politycznych, polegające na propagowaniu nacjonalistycznej i pełnej nienawiści polityki, która nierzadko skierowana była na wzbudzenie braku zaufania do polskiego rządu poprzez „niechęć mas do programu reprezentowanego przez ZSRR i PKWN”³⁴⁸. Wśród dowodów pojawiły się doniesienia o podwójnym oznakowaniu Milicji Obywatelskiej, która nosiła opaski normalne na widoczności, w kieszeniach zaś drugie – w nacjonalistycznych barwach ukraińskich.

Z treści pisma wojewody lubelskiego wynikało, że ludność ukraińska, o której mowa, usilnie starała się zmienić narodowość, by uniknąć procesu przesiedlenia, jednakże ze względu na zagrożenie, które niosła ze sobą jej aktywność, istniała uzasadniona obawa, iż mieszkańcy ci, reprezentujący faszyzm, antypolskość i politykę antysowiecką stanowić mogli zagrożenie. W efekcie „klauzula dobrowolności” w umowie przesiedleńczej była niesłuszna i powinna zostać zastąpiona przymusem przesiedlenia wszystkich tych, którzy w czasie okupacji określali się jako Ukraińcy i współpracowali z Niemcami. Wśród uwarunkowań przymusu znajdowały się również kwestie zwlekania z oddawaniem kontyngentu, sprzedaży na masową skalę bydła i zboża oraz sprzętu. W odpowiedzi na działania ukraińskie wojewoda lubelski sporządził wykaz ukraińskiej ludności podlegającej ewakuacji (tab. 14).

³⁴⁸ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Ewakuacja ludności ukraińskiej i białoruskiej*, Ambasada RO w Moskwie w latach 1944–1947, Z-27-W-1 T-14, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ (dostęp: 24.04.2024).

Tabela 14 Wykaz ewakuowanej ludności ukraińskiej na dzień 10 grudnia 1944 roku

Nazwa powiatu	Liczba ewakuowanych	
	gospodarstw	osób
Biłgoraj	350	1441
Chełm	963	4025
Hrubieszów	1072	3902
Jarosław	290	1135
Krasnystaw	235	830
Lesko	281	1300
Lubaczów	23	808
Przemysł	64	207
Tomaszów Lubelski	907	3380
Włodawa	283	1001
Zamość	567	1862
Lublin	-	8
Razem	5035	19 899

Źródło: Archiwum MSZ.

Prowadzony spis ludności ewakuowanej w okręgu Jarosław wskazywał na liczbę zgłoszeń z 12 miejscowości, wynoszącą 351 rodzin liczących 2022 osoby oraz wywożone mienie³⁴⁹:

³⁴⁹ Tamże.

1) 2881 ctn ziarna i produktów
zbożowych;	4) 145 świń;
2) 184 konie;	5) 145 pługów;
3) 530 krów;	6) 200 sieczkarni.

Wśród mienia przekazanego Armii Czerwonej przez ludność ukraińską ewakuowaną znajdowały się: 1 ctn żyta, 27 ctn owsa, 1400 ctn siana, 3822,5 ctn słomy, 5320,5 ctn ziemniaków, 57,7 ctn kapusty, 1837,5 ctn buraków – wartość przekazanego mienia oszacowano wówczas na 81 113 300 zł. Pozostawiony pod opieką władz majątek ewakuowanej ludności natomiast oszacowano w sposób następujący³⁵⁰:

- 1) budynki: 291 domów mieszkalnych, 200 stodoł, 124 stajnie i obory, 3 chlewy, 3 komory, 109 piwnic i 89 innych zabudowań o łącznej wartości: 1 848 367 zł;
- 2) inwentarz martwy: 2 pługi, 6 bron, 1 młockarnia, 1 żniwiarka, 1 sieczkarnia – o łącznej wartości 1 867 897 zł.

Ziemia opuszczona przez ewakuowaną ludność liczyła sobie 774,31 ha, z czego 722,82 ha były to tereny orne z zasianymi oziminami 374,64 ha (172,21 ha pszenicy, 200,34 ha żyta, 21,01 ha koniczyny)³⁵¹.

Procedura ewakuacji rodzin ukraińskich z terenów polskich po II wojnie światowej, z początku mająca charakter „dobrowolny”, została zmieniona na ewakuację przymusową przez wzgląd na potencjalne zagrożenie faszyzmem i nazizmem ze strony ludności ukraińskiej.

Rok 1944 był dla polskiej ludności rokiem tragicznym, gdyż przez tereny polskie przechodziła Armia Czerwona. Zbliżenie się Armii Czerwonej w krajach okupowanych lub współpracujących z Niemcami latem 1944 roku wywołało daleko idące konsekwencje. Armia Czerwona przywiodła ze sobą nowe, gotowe do pracy władze komunistyczne w postaci Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego³⁵². Na terenach przyjętych w Polsce 22 lipca 1944 roku³⁵³ proklamowano Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, który uznał program Stalina wobec ziem polskich. Jak wynika z treści korespondencji z terenów wyzwolonych, kiedy w październiku 1944 roku Armia Czerwona przechodziła przez powiat biłgorajski, wojsko sowieckie odbierało stodoły i inne budynki gospodarcze, zabierając wszystko –

³⁵⁰ Tamże.

³⁵¹ Tamże.

³⁵² B. Halicka, *Polski Dziki...*, dz. cyt., s. 134.

³⁵³ A. Czubiński, *Europa XX wieku*, Poznań 2006, s. 234.

zboże, paszę i inne artykuły znajdujące się w gospodarstwach – i niszcząc pnie z pszczołami oraz kradnąc miód. Wojsko w budynkach mieszkalnych rabowało pościel, bieliznę i wszelkiego rodzaju sprzęty domowego użytku. Powodowało to sytuację, w której ludność uciekała do lasu z całym dobytkiem, bowiem pijani żołnierze sowieccy w nocy dobijali się do mieszkań, niepokojąc ludność, strzelając i przyjmując agresywną postawę. Stosunki między ludnością cywilną a wojskiem ZSRR (Armii Czerwonej) ulegały pogorszeniu – żołnierze dopuszczali się coraz większej liczby kradzieży i rabunków, doszło nawet do sytuacji, w której pijany żołnierz radziecki zamordował we wsi Radoryż wiejską kobietę. Podobne sytuacje zaczynały mieć miejsce w wojsku polskim, którym kierowały siły radzieckie – w Wagramie dowódca „gwałtem pod groźbą rewolweru zabrał klucze od spichrzów Komitetowi”, nie dopuszczając do niczego, grabiąc całe zapasy zboża i narzędzi bezkarnie oraz uniemożliwiając pracę folwarku. Ponadto żołnierze zabijali kury, gęsi i kaczki oraz robotników rolnych, niszczyli lasy i przyczyniali się do kradzieży ziemniaków: „Sowieci z wszelkich zarządzeń władz polskich nic sobie nie robią, a nawet kpią”³⁵⁴.

Przedstawiony obraz, dotyczący tylko fragmentu rzeczywistości składającego się na horyzont ówczesnej repatriacji, dowodzi nie tylko brutalności wojsk ZSRR, ale przede wszystkim wskazuje na niezmienną na przestrzeni czasu metod i technik prowadzenia wojny. Grabieże, gwałty, rozboje i morderstwa – nawet na terenach „sprzymierzonych” z pozoru stanowiły element zarządzania władzy ZSRR, nierozzerwalnie związany z imperialistyczną wizją ZSRR jako mocarstwa wszechpotężnego, którego działania zawsze pozostają ponad prawem. Przyglądając się bowiem sytuacji w Ukrainie od 2014 roku, zauważyć można, że podobne, jeśli nie te same, zachowania wciąż są powielane zarówno w rosyjskim wojsku, jak i przez rosyjską władzę.

Proces ewakuacji ludności wymagał współpracy między państwami, toteż strona polska zapewniała odpowiednie warunki ludności ukraińskiej, transportowanej na tereny USRR, zaś strona ukraińska odpowiadała za zapewnienie odpowiednich krytych wagonów niezbędnych w procesie ewakuacji ludności polskiej z terytorium Ukrainy – w miarę możliwości – umieszczonych w pociągach wahałowych³⁵⁵.

Założenia dotyczące ewakuacji ludności polskiej z terytoriów państwa ukraińskiego obejmowały możliwość wywożenia sprzętu kościelnego i przedmiotów kultu religijnego, w przypadku kiedy

³⁵⁴ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Korespondencja z terenów wyzwolonych dotycząca incydentów z wojskami radzieckimi*, Ambasada RP w Moskwie, Z-27 W-2 T-16, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ (dostęp: 24.04.2024).

³⁵⁵ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *ZSRR. Uzupełniający protest do układu polsko-ukraińskiego o ewakuacji polskich obywateli podpisanego 9 września 1944 roku*, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ (dostęp: 24.04.2024).

duchowny podróżował ze swoją parafią, przyznając mieszkańcom okręgu czerniowieckiego prawo do ewakuacji w celu wyjazdu do Polski, jeśli były to osoby narodowości polskiej i żydowskiej.

W 1946 roku, zgodnie z danymi Biura do spraw Repatriacji, do kraju wróciło ok. 243 tys. repatriantów w transportach zorganizowanych oraz ok. 2–3 tys. transportem indywidualnym. Proces ten odbywał się na podstawie umowy z dnia 6 lipca 1945 roku, która nie była w stanie zagwarantować wszystkim uprawnionym możliwości zrealizowania swoich praw. Z tego też względu wyłoniono trzy grupy podmiotów upoważnionych do powrotu po ogłoszeniu zamknięcia procesu repatriacji³⁵⁶:

- 1) żołnierze Armii Czerwonej – składali podania do swoich dowódców i otrzymywali zaświadczenia o ewakuacji. Procedura ewakuacji wydawała się przebiegać bez zarzutu, mimo to do ewakuacji pozostała jeszcze pewna liczba Polaków, obywateli polskich do 1939 roku, zdemobilizowanych z Armii Czerwonej;
- 2) osoby, których podania opcyjnie zostały zatwierdzone;
- 3) osoby, które nie wniosły podań w przewidzianym umową terminie.

Ewakuacja określana mianem repatriacji nie przebiegała zgodnie z należytymi zasadami, bowiem³⁵⁷:

- 1) podania opcyjnie rozpatrywały komisje obwodowe z Zastępcą Przewodniczącego Obwodowego Komitetu Wykonawczego, bez żadnej polskiej reprezentacji w składzie;
- 2) komisje obwodowe odrzuciły dużą liczbę podań na swoich pierwszych posiedzeniach – albo na podstawie kwestionowania narodowości petenta, albo na podstawie braku odpowiedniej dokumentacji;
- 3) niekiedy podania rozpatrywano odmownie bez właściwego uzasadnienia.

Interwencja strony polskiej tylko w niektórych przypadkach była skuteczna. Niesłusznie odmownie według ostrożnych szacunków rozpatrzono wówczas od 400 do 800 podań. W konsekwencji stwierdzono potrzebę przyjęcia ok. 800 podań umożliwiających wyjazd do kraju ok. 2 tys. osób. Szacunki te dotyczyły też grup Polaków pracujących w miejscowościach oddalonych o kilka tysięcy kilometrów bezdroży od miasta obwodowego (wyspa Dikson, Norylsk), które nie zostały poinformowane o możliwości powrotu³⁵⁸. Strona radziecka jednak po zakończeniu procesu ewakuacji nie godziła się ani na pracę organów umożliwiających określone działania, ani też na powstanie odpowiedniej jednostki w Moskwie, utrudniając powrót do kraju osobom do tego uprawnionym.

³⁵⁶ Tamże.

³⁵⁷ Tamże.

³⁵⁸ Tamże.

Współpraca z republikami radzieckimi w tym zakresie przebiegała podobnie ze względu na warunki polityczno-gospodarcze i pełną kontrolę ZSRR.

4.1 Analiza przebiegu repatriacji po stronie ZSRR

Współpraca z władzami rosyjskimi zawsze była problematyczna oraz oparta na nierzetelnych i niewiarygodnych danych – przykładem tego stanu rzeczy jest chociażby opisana powyżej procedura ewakuacji ludności ukraińskiej z ziem wyzwolonych, która w znaczącym stopniu dotknęła przede wszystkim ludność polską. Odmowa wyjazdu była jednym z głównych powodów sytuacji kilkunastu tysięcy Polaków, którzy w grudniu 1946 roku pozostawali poza Polską pomimo spełniania wszelkich kryteriów ewakuacyjnych. Nie była to jednak jedyna przyczyna pozostawania tych ludzi poza granicami Polski, albowiem niektórzy nie zdążyli wnieść podania w określonym terminie. Wśród osób uprawnionych do ewakuacji pozostawali wciąż zdemobilizowani w II połowie 1946 roku żołnierze Armii Czerwonej³⁵⁹.

Warunkiem powrotu do państwa polskiego było uzyskanie odpowiednich dokumentów z Ambasady Polskiej w Moskwie, zaświadczających o obywatelstwie polskim repatriantów i umożliwiających złożenie stosownego wniosku na komendzie rejonowej milicji właściwej dla miejsca zamieszkania repatrianta. Wnioski takie składano na pobyt stały dla repatriantów i ich rodzin, a warunkiem ich złożenia było uzyskanie stosownego certyfikatu, umożliwiającego złożenie wniosku w Departamencie Wiz i Rejestracji³⁶⁰.

Tryb repatriacji osób z ZSRR w świetle danych teoretycznych przebiegać powinien według następujących etapów³⁶¹: (1) podania osób ubiegających się o przyjazd swoich krewnych zamieszkałych na terenie ZSRR powinny być koncentrowane w jednym urzędzie centralnym (albo MSZ, albo w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji), (2) wykazy sporządzać należało na podstawie podań i zgłoszeń zawierających imię, nazwisko, adres, stopień pokrewieństwa osób, o przyjazd których krewni się ubiegali, (3) przekazywanie wykazów władzom radzieckim, (4) zaniechanie wyzowów wystawianych przez Prezydium Rady Narodowej – jako procedury stosowanej dotychczas, (5) spotkania przedstawicieli Ministerstw Spraw Wewnętrznych obu stron dla wyjaśnienia niejasności powstałych w toku repatriacji oraz szczegółów technicznych – omówienie wypadków, w których osoba zamieszczona na wykazie nie została repatriowana. Głównym zadaniem strony polskiej były kwestie związane z kwestiami niemożności ustalenia adresu, odmowy repatriacji ze strony zainteresowanego,

³⁵⁹ Tamże.

³⁶⁰ *List z Ambasady PRL w Moskwie dot. warunków repatriacji*, kolekcja Zofii Malinowskiej, Ambasada PRL, Moskwa 1955.

³⁶¹ *Notatka ws. trybu repatriacji Polaków z ZSRR*, Biuro KC PZPR, Warszawa 1955.

jednakże wszystkie wskazane procedury dotyczą jedynie osób, o przyjazd których ubiegali się krewni – zdaniem obecnych wówczas władz właśnie ta kwestia wymagała najpilniejszego uregulowania – w dalszej kolejności natomiast repatriacja dotyczyła Polaków posiadających obywatelstwo polskie przed 1939 rokiem i ubiegających się o repatriację.

Przygotowanie umowy w 1957 roku w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji pociągnęło za sobą organizację bezpłatnych noclegów dla repatriantów, wyżywienia i opieki medycznej w specjalnie do tego przygotowanych koszarach, adaptowanych na ten cel. Organizowane dla repatriantów miejsca noclegowe to przede wszystkim obiekty zbiorowego zakwaterowania, mogące pomieścić po kilkaset osób – ich głównym zadaniem była przejściowa, nie dłuższa niż 7 dni, aklimatyzacja przybyłych do kraju repatriantów³⁶². Konsekwencją takiej organizacji procesu było przybycie do kraju zaledwie 260 tys. osób.

Przyczyny deportacji ludności polskiej z Kresów Wschodnich w odległe regiony ZSRR były dużo bardziej złożone niż przyczyny „repatriacji”. Celem tych deportacji było uniemożliwienie kontaktów z pozostałą ludnością, co wymagało osiedlenia deportowanego w słabo bądź w ogóle niezurbanizowanym miejscu, w surowym klimacie. Deportacja do Besarabii była jednym z klasycznych radzieckich zabiegów, którego teoretyczno-administracyjne założenia nijak miały się do rzeczywistości³⁶³: (1) okupant zastosował represję natury narodowościowej i religijnej, (2) deportowanie do Mołdawii/Besarabii i przetrzymywanie na tym terenie odbywało się w sposób i na warunkach gorszych niż niejednokrotnie wobec osób deportowanych do Kazachstanu, (3) żadna przesiedlana rodzina nie była informowana o zmianie miejsca zamieszkania, (4) do Besarabii – wywózka odbywała się nocą, w okresie ostrej zimy 1940 roku, jedynie z podręcznym bagażem w wagonie bydłowym, (5) dobytek i gospodarstwa były porzucane pod przymusem. Tego typu działania stosowane były przez władze ZSRR we wszystkich państwach, w których pojawiało się znamię sowieckiego komunizmu, dając mu perspektywę zwycięstwa w danym kraju. Dla mniejszości narodowych komunizm sowiecki wielokrotnie oznaczał prześladowania i przymus ewakuacji w celu zachowania życia, a wszelkie akcje przesiedleńcze przypominały opisywane wywózki do Besarabii.

Organizowanie ewakuacji do Besarabii i Mołdawii dla przesiedlanych często oznaczało co najmniej dwa miesiące bez zabezpieczenia żywności i opału, dachu nad głową, co wielokrotnie doprowadzało do śmierci z głodu i wycieńczenia. Podkreśla się, że duża część ludności wywożonej w ten sposób zmarła po powrocie do kraju. Łączna liczba deportowanych do Besarabii, którym udało się uzyskać

³⁶² A. Gancarz, *Repatrianci...*, dz. cyt., s. 249.

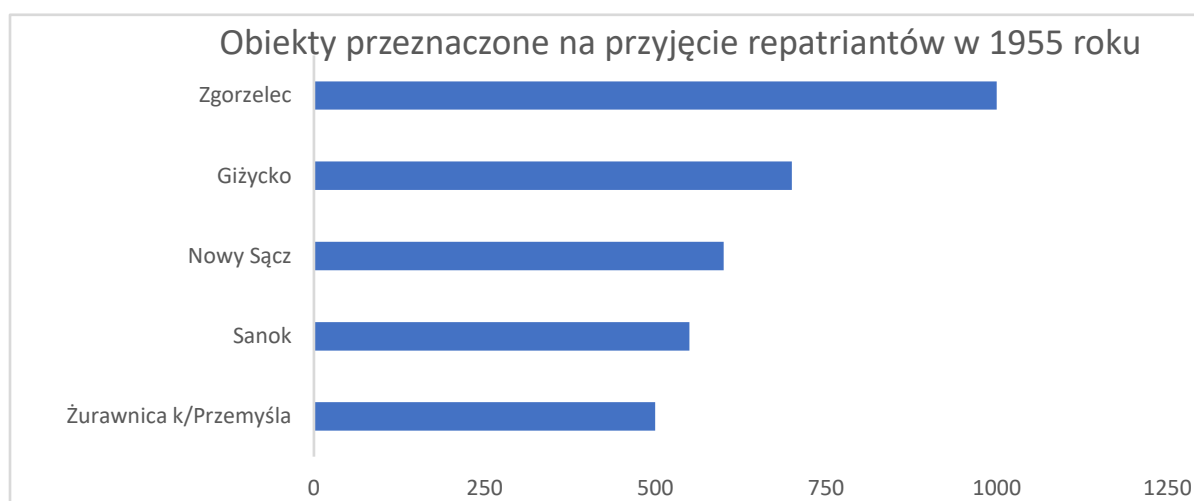
³⁶³ Wyrok NSA w Katowicach z dnia 16 listopada 1999 roku, II SA/Ka 466/98, LEX nr 655299.

status kombatanta w 1999 roku, wynosiła 50 osób³⁶⁴. Uzyskanie statusu kombatanta po II wojnie światowej wymaga udowodnienia, że do zesłania doszło z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych oraz że represje dotyczące poszkodowanego miały miejsce z powodu przebywania na przymusowej deportacji. Kolejną kwestią staje się zagadnienie przesiedleń ludności polskiej na tereny Besarabii i Bukowiny, stanowiące część Rumunii. Na mocy paktu Ribbentrop–Mołotow tereny te zostały włączone do Mołdawskiej SRR i Ukraińskiej SRR po zajęciu przez ZSRR³⁶⁵.

4.2 Analiza przebiegu repatriacji po stronie Polski

W świetle danych przedstawionych przez KPZR punkty repatriacyjne w 1955 roku organizowane były „niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia o transportach repatriantów ze ZSRR”³⁶⁶. Za jeden z kluczowych problemów uznawano wówczas wytypowanie odpowiednich obiektów, które byłyby w stanie pomieścić po kilkuset repatriantów, co doprowadziło do wskazania pięciu dużych budynków – z największym w Zgorzelcu i najmniejszym (500 osób) w Żurawnicy k/Przemysła (wykres 3)³⁶⁷.

Wykres 3 Organizacja repatriacji w 1955 roku po stronie polskiej. Przygotowanie obiektów noclegowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KC PZPR.

Ustalenie lokalizacji wiązało się z przystosowaniem obiektów do pełnienia funkcji miejsc noclegowych, co wielokrotnie wymagało gruntownych remontów i adaptacji poszczególnych pomieszczeń. W efekcie do końca listopada 1955 roku w czterech wyznaczonych obiektach przeprowadzone zostały prace adaptacyjne na trzy zmiany, w wyniku których to prac obiekty

³⁶⁴ Tamże.

³⁶⁵ Tamże.

³⁶⁶ *Notka ws. repatriacji z ZSRR*, Biuro Sekretariatu KC PZPR, Warszawa, dnia 14.12.1955.

³⁶⁷ Tamże.

zaopatrzone w niezbędny sprzęt: łóżka, pościel, stoły, szafy, urządzenia kuchenne, świetlicowe, chodniki, dywany itp. W organizowanych punktach repatriacyjnych znalazły się także gabinety lekarskie, izby chorych oraz pokoje zabaw dla dzieci, a cały proces organizacyjny wymagał zaopatrzenia placówek w niezbędny do obsługi poszczególnych stanowisk personel, chociażby dlatego, że „nie wszyscy kierownicy i zastępcy posiadali niezbędne doświadczenia organizacyjne”, pojawiały się również trudności w doborze kadr fachowych, księgowych i kierowników stołówek. Zauważono, że problemy te nie zostały rozwiązane m.in. w punkcie repatriacyjnym w Nowym Sączu, gdzie kadra kierownicza nie dorastała do swoich zadań, a gdzie skierowano pierwszy transport repatriantów³⁶⁸. Obserwacja i analiza funkcjonowania ośrodka w Nowym Sączu doprowadziły do zyskania doświadczeń pozwalających na uniknięcie błędów organizacyjnych o podobnym charakterze w innych placówkach.

Do władz polskich obywatele w sprawie repatriacji zwracali się w różnych sytuacjach – m.in. sprowadzenia zesłanych w głąb ZSRR członków swoich rodzin, którzy utracili wolność po wkroczeniu Armii Czerwonej, zostając wywiezionymi w głąb ZSRR³⁶⁹.

Procedury dotyczące repatriacji obywateli polskich z obywatelstwem na dzień 1 września 1939 roku stanowiły odrębny przedmiot dyskusji i ustaleń organizacyjnych.

Przebieg repatriacji uzależniony był zarówno od tzw. fali, czyli okresu, w którym repatriant powrócił do kraju, jak i aspektu proceduralno-prawnego, obowiązującego w okresie podejmowania przez repatriantów określonych działań związanych z uznaniem statusu repatrianta.

Jak już wykazano, oba typy ruchów przesiedleńczo-migracyjnych z ziem dawnej II Rzeczypospolitej oraz wybranych republik radzieckich różniły się od siebie znacząco, a jednym z głównych punktów wspólnych dla polityki ZSRR pozostawały kwestie nacisku i przymusu. Przymusowe ewakuacje ludności prowadzone po inkorporacji ziem polskich do ZSRR stanowiły element rusyfikacji, którego celem było całkowite przejście ziem niegdyś zasiedlanych przez ludność rodzimą.

W Polsce jedną z dość problematycznych, nawet w XXI wieku, kwestii pozostaje organizacja administracyjno-prawna, o czym świadczą liczne pisma sądowe, wyrażające zainteresowanie realizacją obowiązków ustawodawcy względem określonej grupy społecznej. Aspekt proceduralny stał się szczególnie istotny po 1990 roku, kiedy Rzeczpospolita Polska stanęła u progu transformacji ustrojowej, legitymizując określone działania i skupiając się na wartościach konstytucyjnych.

³⁶⁸ Tamże.

³⁶⁹ S. Trzeciakowska, *Ocalić od zapomnienia – o projekcie Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku* [w] J. Ławski, S. Trzeciakowska, Ł. Zabielski, *Sybir, Wysiedlenia – losy – świadectwa*, Białystok 2013, s. 47

Przyznanie pewnym grupom społecznym należnych im praw wielokrotnie poddawane jest prawnej wątpliwości, zwłaszcza w kontekście regulacji statusu społeczno-ekonomicznego repatrianta.

4.3 Bezpośrednie relacje z osobami, które uczestniczyły w ruchach międzynarodowej polityki przesiedleńczej

Historia nie powtarza się dlatego, że lubi, ale dlatego, że ludzie, nauczeni pewnych schematów, nie potrafią wyjść poza nie i spojrzeć głębiej i dalej. To, co działo się z uciekającą, ewakuującą się w czasie II wojny światowej, a także i po niej, ludnością polską, która szukała schronienia w różnych częściach świata, obecnie dzieje się z ludnością ukraińską, a w rzeczywistości z ludnością każdego innego państwa toczzonego wojną, gdzie niszczone są budynki cywilne i wszystkie te części infrastruktury, które mogłyby pomagać w ocaleniu życia.

To, co nazywa się repatriacją po II wojnie światowej, w opinii wszystkich badaczy to nic innego jak masowa, przymusowa ewakuacja, do której ludzie byli zmuszani w formie masowych przesiedleń ludności polskiej po zmianie granic II RP.

4.3.1 Językowy obraz repatriacji. Studium komparatystyczno-prawne

„Inne okoliczności związane z wojną rozpoczętą w 1939 roku” w orzecznictwie stanowią jedno z kluczowych odniesień terminu „repatriacja”, również w kontekście mienia pozostawionego poza granicami państwa w odniesieniu do prawa do rekompensaty. Kwestie związane z prawem do rekompensaty reguluje ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej³⁷⁰, w świetle której rzeczony prawo przysługuje obywatelom, którzy opuścili byłe terytorium RP na podstawie jednej z trzech umów z 1944 roku, umowy z 6 lipca 1945 roku między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej i Rządem ZSRR w sprawie zmiany obywatelstwa osób wskazanych narodowości i ich ewakuacji; bądź wszystkim tym, którzy kraj opuścili w wyniku umowy między Polską a ZSRR o zmianie odcinków terytoriów państwowych z 1951 roku lub dokonali tego „na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 roku”³⁷¹.

Charakterystyka procesu utraty majątku w polskim orzecznictwie wskazuje, że okoliczności związane z II wojną światową, o których mowa, oznaczały opuszczenie terenów byłej II RP w sposób charakteryzowany jako „poza przewidzianą procedurą ewakuacyjną”³⁷². Opierał się on na spełnieniu

³⁷⁰ Dz.U. 2017, poz. 2097.

³⁷¹ Tamże, art. 1.

³⁷² Wyrok WSA z dnia 10 lutego 2021 roku, I SA/Wa 2144/20, LEX nr 3219315.

warunku koniecznego w postaci: przesiedlenia, przemieszczenia, repatriacji, „przybycia na terytorium Polski w jej obecnych granicach”³⁷³. Prawne charakterystyki procesów repatriacji zwracają uwagę na zakres zjawisk, wśród których repatriacja się pojawia. Przede wszystkim jest to „inna okoliczność”, o specyficznym charakterze, którego elementami pozostają przymusowa zmiana miejsca zamieszkania i pobytu oraz procedury niespełniające określonych i założonych wymagań, będące często niezgodne z prawem.

Teoretyczne założenia dotyczące procesu repatriacji, jego kształtu i propozycji przebiegu nijak zwykle mają się do sytuacji rzeczywistej, o czym świadczą zapisy w polskim orzecznictwie, potwierdzające ciężką i wielokrotnie niesprawiedliwą sytuację, w której znaleźli się repatrianci decydujący się na powrót do Polski. Współcześnie jednym z kluczowych problemów polskich repatriantów jest „prawo do rekompensaty” za mienie pozostawione poza granicami kraju. Zgodnie z treścią wyroku NSA z dnia 8 grudnia 2020 roku – warunkiem uzyskania prawa do rekompensaty jest powrót na terytorium kraju – repatriacja, „przybycie na terytorium Polski w jej obecnych granicach”, jednakże jest to warunek dotyczący tych właścicieli ziemskich, którzy przeżyli wojnę³⁷⁴ – w efekcie sytuacja rodzin repatriantów staje się dość skomplikowana pomimo przepisów, które teoretycznie powinny być sprzyjające dla powracających. Poziom skomplikowania dotyczył nie tylko samej wypłaty środków, które prawnie się repatriantom należą – zarówno za mienie pozostawione poza granicami II RP, jak i za mienie skolektywizowane czy znacjonalizowane na skutek zmiany prawa z polskiego na prawo ZSRR. Dla wielu Polaków zamieszkujących tereny II RP repatriacja oznaczała powrót z tej części kraju, która jeszcze do niedawna należała do II RP, dla innych – możliwość powrotu po deportacjach, zsyłkach i masowych wywózkach, realizowanych przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Wśród prawno-organizacyjnych problemów repatriantów pozostaje obecnie kwestia „terminu przesiedlenia”, jeśli bowiem miało ono miejsce w 1957 roku, nie mogło – w świetle orzecznictwa – bezpośrednio być związane z wojną rozpoczętą w 1939 roku, co często wiąże się z brakiem możliwości przyznania statusu uchodźcy³⁷⁵. Skutkiem całego procesu pozostaje pozostawienie repatrianta bez właściwej pomocy administracyjno-prawnej oraz środków do życia. Brak statusu uchodźcy oznacza brak możliwości starania się o rekompensatę za pozostawione mienie oraz brak pomocy należnej uchodźcom.

³⁷³ Wyrok NSA z dnia 8 grudnia 2020 roku, I OSK 1918/19, LEX nr 3121889.

³⁷⁴ Tamże.

³⁷⁵ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 września 2017 roku, I SA/Wa 987/17, LEX nr 2431333.

Kolejnym problemem repatriantów staje się kwestia polskiego pochodzenia³⁷⁶. Z jednej bowiem strony ustawa o repatriacji nie łączy w żaden sposób „polskiego pochodzenia” z posiadaniem narodowości polskiej, a posiadanie pochodzenia polskiego jest jednym z elementów stwierdzenia polskiego pochodzenia, jednakowoż nie jest to element jedyny w myśl tez postawionych w wyroku NSA z dnia 30 listopada 2016 roku³⁷⁷. Z drugiej natomiast strony środki dowodowe, by udowodnić polskie pochodzenie, mogą być znacznie szersze niż te opisane w ustawie, jeśli tylko stanowią istotne dowody potwierdzające narodowość uchodźcy. Ustalenie polskiego pochodzenia jest jednym z warunków uzyskania statusu uchodźcy, a zatem jest podstawą ubiegania się o możliwość realizacji podstawowych praw człowieka i obywatela w danym państwie. Zdarzają się jednakże problemy w zebraniu odpowiednich materiałów dowodowych w postępowaniu wyjaśniającym, przez co sama administracyjno-prawna procedura uzyskania statusu repatrianta wydłuża się i niejednokrotnie wiąże się z licznymi odwołaniami.

Z treści postanowienia Sądu Najwyższego wydanego w dniu 12 lipca 1961 roku wynika, że repatrianci mieli do czynienia z informacją podawaną przez przedstawiciela Pełnomocnika Rządu do spraw Repatriacji o przysługującym im prawie do otrzymania ekwiwalentu za pozostawione mienie – nie przedstawiono jednak wszystkich informacji, zawierających pełną specyfikę wymagań, niezbędnych do realizacji tego prawa³⁷⁸. Sytuacja ta miała miejsce w 1961 roku i nie była jedynym tego typu przypadkiem, w którym zakres udzielanych informacji był niepełny, a warunki nie zgadzały się z opisem. W następstwie repatriacji zwykle bowiem wszyscy tracili swój majątek – w niektórych przypadkach pierwszeństwo do otrzymania gruntu z reformy rolnej w 1964 roku sprawiało, że repatriant otrzymywał nowy majątek – jednak nowe prawo własności nie było w żaden sposób związane ze statusem repatrianta i nie stanowiło ekwiwalentu za mienie pozostawione³⁷⁹. W 1970 roku Sąd Najwyższy orzekł natomiast, że „prawo [...] zaliczenia wartości mienia pozostawionego za granicą na pokrycie ceny sprzedaży jest tylko ustawowo uregulowanym sposobem uiszczenia tej ceny”³⁸⁰, co teoretycznie oznaczało możliwość zaliczenia wartości pozostawionego gospodarstwa poza granicami kraju na poczet opłaty za nabywane od państwa nieruchomości i grunty. W praktyce jednak w późniejszym okresie problematyka ekwiwalentu stała się znaczącym problemem prawno-

³⁷⁶ Wyrok NSA z dnia 30 listopada 2016 roku, II OSK 546/15, LEX nr 2199037; Wyrok NSA z dnia 3 stycznia 2017 roku, II OSK 783/15, LEX nr 2287300.

³⁷⁷ LEX nr 2199037, dz. cyt.

³⁷⁸ Postanowienie SN z dnia 12 lipca 1961 roku, II CZ 70/61, LEX nr 1634123.

³⁷⁹ Wyrok SN z dnia 16 maja 1964 roku, III CR 76/64, OSNC 1965/7–8/112.

³⁸⁰ Wyrok SN z dnia 30 listopada 1970 roku, I CR 509/70, OSNC 1971, nr 6, poz. 114.

organizacyjnym. Z tego też względu wspomnienia repatriantów podzielono na dwa okresy – od 1939 do 1990 roku oraz lata 1991–2022.

Według repatriantów akcja przeprowadzona w 1957 roku stanowiła dalszą część działań opartych na układach z 1944 roku, „według których przewidziana była rekompensata za mienie pozostawione przez obywateli polskich w ZSRR”³⁸¹.

Społeczno-kulturowy obraz repatriacji związany jest z wierzeniami i przekonaniem lokalnych społeczności, wśród których repatrianci zmuszeni byli zamieszkać. Początkowa polityka „zwiększenia stanu liczebnego ludności polskiego pochodzenia” – rozpatrywana od samego początku istnienia II RP – skupiała się na tworzeniu na Kresach osadnictwa wojskowego, co doprowadziło do wzrostu niechęci miejscowej ludności, witającej „przybyszów z wyraźną niechęcią”³⁸². Celem tworzenia polskiego osadnictwa na Kresach miał być wzrost moralności, pozwalający na wypadek konfliktu radziecko-polskiego wzmocnić stronę polską. Polityka ta wiązała się z przejęciem przez państwo polskie 230 240 ha w województwach nowogródzkim, poleskim i wileńskim, z czego: (1) 168 830 ha były to majątki prywatne, (2) 91 715 ha przeznaczono na potrzeby związane z osadnictwem wojskowym, a (3) pozostałą część przeznaczono dla osadników cywilnych i miejscowej ludności³⁸³. Działania te określono mianem kolonizacji ziem wschodnich, wywołującej „niepotrzebne rozgorzenie miejscowej ludności”. Nastroje społeczne związane były z poczuciem niesprawiedliwości, odczuwanym przez lokalnych mieszkańców, którzy uważali, że to im w pierwszej kolejności winna przypadać ziemia, którą otrzymują „przybysze”.

4.3.2 Uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w I fali

Przed 1957 rokiem podstawą powrotu do kraju osób polskiego pochodzenia pozostawała umowa o repatriacji z 1944 roku zawarta między PKWN a rządami sąsiadujących republik radzieckich³⁸⁴. Osoby, które na mocy tych dokumentów powróciły do kraju, spotykały się jednak z szeregiem trudności organizacyjno-prawnych, wśród których znalazła się kwestia zaliczenia mienia pozostawionego poza granicami do majątku repatrianta. Wśród odmownych decyzji związanych z uznaniem przez władze polskie wartości majątku pozostawionego poza granicami znajdowały się takie przyczyny jak³⁸⁵:

- 1) brak informacji i dokumentów o mieniu nieruchomym;

³⁸¹ Tamże; Wyrok SN z dnia 2 maja 1989 roku, II CR 84/89, LEX nr 78210.

³⁸² W. Śleszyński, *Projekty zmian struktury ludnościowej na obszarze województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w drugiej połowie lat 30*, [w:] M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje ludności pogranicza w XX wieku. Stan badań oraz źródła do dziejów pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, Białystok 2004, s. 37.

³⁸³ Tamże, s. 134.

³⁸⁴ Wyrok SN z dnia 2 maja 1989 roku, II CR 84/89, LEX nr 78210.

³⁸⁵ Tamże.

- 2) nieuznawanie korespondencji między repatriantem a polskimi placówkami w ZSRR za wystarczający materiał dowodowy;
- 3) trudności w nabyciu prawa własności do nieruchomości na podstawie rekompensaty za mienie pozostawione poza granicami kraju.

Zdecydowana większość odmów w uzasadnieniu podkreślała, że „osoby, które pozostawiły w ZSRR swoje mienie nieruchomości po wejściu w życie umowy z dnia 25.III.1957 roku, nie były uprawnione do ekwiwalentu za to mienie, co wyklucza możliwość zaliczenia wartości takiego mienia na poczet opłaty za użytkowanie wieczyste lub ceny kupna nabywanych od Państwa nieruchomości”³⁸⁶. W konsekwencji państwo polskie zdecydowaną większość repatriantów pozostawiło bez możliwości realizacji przysługującego na mocy odpowiednich dokumentów prawa własności.

4.3.3 Uwarunkowania i przebieg procesu repatriacji w II fali

Z danych Biura Sekretariatu KC PZPR wynika, że w 1956 roku „repatriacja Polaków z ZSRR przybrała [...] znaczne rozmiary [...] szczególnie w ostatnich miesiącach, bowiem w samym tylko roku 1956 do Polski wróciło ponad 30.000 repatriantów, z czego 16.000 w listopadzie i grudniu, w styczniu 1957 roku liczba powrotów sięgała 8.000” i już wówczas podkreślano, że zjawisko to będzie trwało do „czasu pełnego rozwiązania problemu repatriacji w sposób przewidziany przez odpowiednie postanowienia Deklaracji polsko-radzieckiej”³⁸⁷. Prawnym umocowaniem powrotu do kraju w 1957 roku była polsko-radziecka umowa w sprawie warunków i trybu dalszej repatriacji³⁸⁸. W świetle tej umowy osoby narodowości polskiej nie posiadały uprawnienia do ekwiwalentu za mienie pozostawione poza granicami państwa polskiego, co wykluczało możliwość zaliczenia tego mienia na poczet opłaty za użytkowanie wieczyste lub ceny kupna nieruchomości, co z kolei zmieniło sytuację repatriantów na niekorzyść, pozostawiając obywateli polskich bez żadnych możliwości dochodzenia swoich praw.

Przyznanie rekompensaty za nieruchomość pozostawioną poza granicami Polski stanowiło dla władz polskich niezwykle problematyczną kwestię nawet podczas I fali repatriacji. Wśród kwestionowanych przez władzę praw repatriantów pozostawały prawa do nieruchomości pozostałej poza granicami, w tym uznanie materiału dowodowego, potwierdzającego prawo własności za wystarczający. Wyjaśnienia dotyczące prawa do rekompensaty zostały zaprezentowane w ustawie z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi

³⁸⁶ Tamże.

³⁸⁷ *List do KW w sprawie repatriacji*, Biuro Sekretariatu KC PZPR, S.I. 1957.

³⁸⁸ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222).

granicami Rzeczypospolitej Polskiej³⁸⁹, w świetle której rzeczone prawo przysługiwało na mocy jednego z czterech dokumentów – trzech układów między PKWN a rządami republik ZSRR oraz umowy z dnia 6 lipca 1945 roku o prawie zmiany obywatelstwa radzieckiego osób narodowości polskiej i żydowskiej³⁹⁰. Kluczowym dokumentem określającym prawo do rekompensaty pozostaje w XXI wieku ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej³⁹¹, która w art. 1 wskazuje podstawy prawne prawa do rekompensaty również na mocy umowy polsko-radzieckiej o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dnia 15 lutego 1951 roku³⁹².

Struktura powrotów do kraju od 1956 roku według wspomnień i relacji repatriantów dowodzi, że dopiero ostatnie miesiące 1956 roku owocowały dynamicznym wzrostem przybywających z powrotem Polaków. W samym tylko grudniu 1956 roku do Polski powróciło 9588 osób, co oszacowano na 30% rocznej liczby powrotów.

Zauważa się, że powroty z ZSRR wzrastały od II półrocza, bowiem na ogólną liczbę powrotów w I kwartale powróciło 5,4%, w II – 6,1%, w III – 26,5%, zaś w IV – 62%; jak już zostało wspomniane: w samym tylko grudniu przybyło 9588 osób (30% rocznej liczby repatriantów)³⁹³.

Najmniej liczną grupą repatriantów przybywających w 1956 roku do Polski była inteligencja pracująca, stanowiąca 8,8% wszystkich przybyłych – najbardziej zaś liczną grupą pozostawali repatrianci bez zawodu (40%). Poziom zróżnicowania przyjezdnych zaprezentowany został na wykresie 4.

³⁸⁹ Ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2017, poz. 2097).

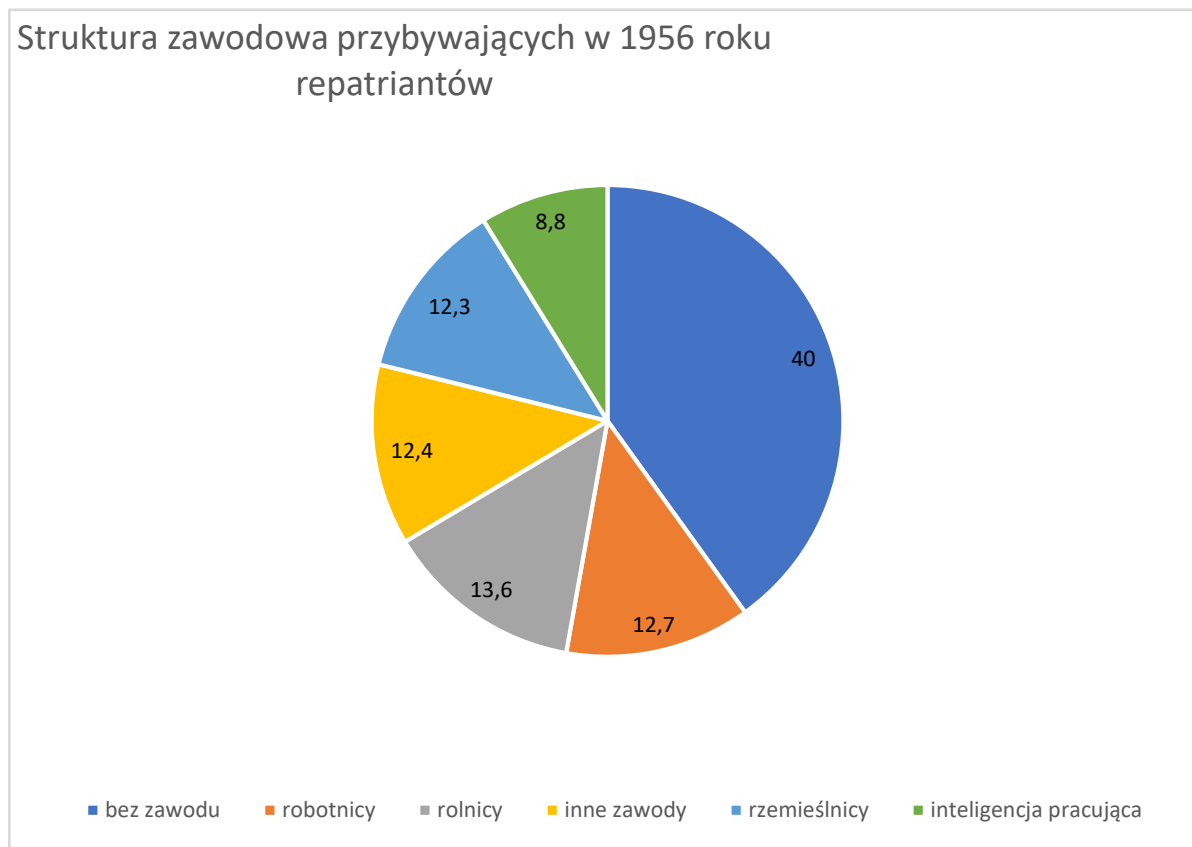
³⁹⁰ Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem..., dz. cyt.

³⁹¹ Ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2005 nr 169, poz. 1418).

³⁹² Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o zamianie odcinków terytoriów państwowych, podpisana dnia 15 lutego 1951 roku (Dz.U. 1952 nr 11, poz. 63).

³⁹³ *Informacja o repatriacji*, Biuro Sekretariatu KC PZPR, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, S.I. 1957.

Wykres 4 Struktura zawodowa powracających w 1956 roku repatriantów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KC PZPR.

Specyfika drugiej fali repatriacji obywateli polskich zamieszkujących Kresy, przypadającej na lata 1955–1959, dotyczyła m.in. „kategorii” osób repatriowanych; wśród nich znajdowały się osoby, którym wcześniej nie zezwolono na wyjazd lub które za manifestowanie swojej przynależności państwowej, a także opór stawiany kolektywizacji, były pozbawione wolności albo oczekiwały na uwolnienie członka najbliższej rodziny³⁹⁴. Druga fala repatriacji oznaczała możliwość powrotu dla wszystkich tych, którzy w pierwszej fali nie dotarli do Polski, kolektywizację opuszczonych terenów, zmiany w sposobie zarządzania mieniem polegające na możliwości oddania do dyspozycji Bankowi ZSRR środków i mienia celem przekazania równowartości w walucie polskiej w NBP na rachunek repatrianta. Kwestie wyceny i przewalutowania niejednokrotnie doprowadzały do znaczącego uszczuplenia przekazywanego mienia. Natomiast kwestie zarządzania mieniem według prawa ZSRR wykluczały możliwość swobodnego obrotu nieruchomościami – kolektywizacja ziemi była jedną z podstawowych instytucji radzieckiego systemu prawa, prywatny obrót ziemią był więc wykluczony. Obowiązujące na terenie Kresów Wschodnich prawo ZSRR uniemożliwiało spieniężenie majątku, przez co „uprawnienie zawarte w art. 8 umowy z dnia 25 marca 1957 roku w rzeczywistości miało

³⁹⁴ Uchwała NSA (7w) z dnia 16 grudnia 2013 roku, I OPS 11/13, ONSAiWSA 2014, nr 6, poz. 90.

charakter pozorny³⁹⁵. Pozorność zapisu dotyczyła faktu, że mienie repatriantów przed ich wyjazdem zostało skolektywizowane, przestało zatem stanowić własność upoważniającą do rekompensaty³⁹⁶.

We współczesnym orzecznictwie druga fala repatriacji najczęściej związana jest z kwestiami mienia zabużańskiego oraz błędnego lub niewyjaśnionego stosunku państwa do własności repatriantów pozostawionej poza granicami RP. Problematycznym zagadnieniem stała się kolektywizacja mienia, która pozbawiła znaczną część repatriantów II fali prawa własności, a to w świetle rosyjskiego prawa jest zasadniczo ograniczone i wyklucza możliwość sprzedania nieruchomości i ruchomości przez repatrianta. W świetle orzecznictwa II fala traktowana jest jako „inna okoliczność związana z wojną rozpoczętą w 1939 roku”³⁹⁷, zaś jedną z przesłanek przesiedleń Polaków z Kresów wielokrotnie pozostawał stosunek władz ZSRR i rządu państwa przejmującego określony teren. Zauważa się bowiem, że „powodem przesiedlenia było nieludzkie traktowanie [...] rodziny przez tamtejszą ludność, a przede wszystkim obawa o własne życie”. Mające wówczas miejsce podziały społeczne wymieszane z rosnącą ksenofobią prowadzącą do bestialskich zachowań mieszkańców zmuszały tysiące Polaków do opuszczenia zamieszkałych dotychczas ziem, jeszcze do niedawna leżących na terenie państwa polskiego. II fala była więc częściowo ratunkiem dla wszystkich tych, którym nie udało się opuścić ziem wroga w I fali. Nierzadko zdarzało się bowiem, że głowa rodziny nie była w stanie zadbać o repatriację w pierwszej fali ze względu na ciężki stan fizyczny czy psychiczny: „Ojciec rodziny B. został skatowany przez bandy UPA, skutkiem czego rodzina nie mogła zostawić go samego [...] i opuścić tamtych terenów z tzw. I falą uchodźców”³⁹⁸.

II fala repatriacji wiązała się ze wzrostem prześladowań wobec ludności polskiej przez ludność zamieszkującą określone tereny – np. ludność ukraińską, której zachowania zmuszały polskich obywateli do opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania w obawie o swoje życie oraz życie i zdrowie swoich najbliższych. Ludność ukraińska, podobnie jak mieszkańcy wszystkich republik radzieckich, bardzo łatwo ulegała propagandzie, w związku z czym zachowaniami było dość prosto manipulować, bowiem opierały się one na strachu i wbudowanym poczuciu zagrożenia, dla którego rozwiązaniem miała być jedynie uległość wobec reżimu ZSRR.

Przyglądając się opisom sytuacji, w których znaleźli się repatrianci II fali, można stwierdzić, że skala przymusu i przemocy, z którymi przyszło się mierzyć uchodźcom wojennym zwanym repatriantami, była ogromna, a jednym z najczęstszych powodów repatriacji w tej grupie pozostawały takie czynniki

³⁹⁵ Tamże.

³⁹⁶ Tamże.

³⁹⁷ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 września 2017 roku, I SA/Wa 987/17, LEX nr 2431333.

³⁹⁸ Tamże.

jak podpisanie kolejnych umów międzynarodowych i obawa o własne życie oraz życie członków rodziny antagonizowanej przez ludność m.in. ukraińską³⁹⁹.

Zgodnie z ogólnymi danymi w 1956 roku do kraju powróciło 33 240 repatriantów – z czego 30 786 (92,68%) z ZSRR. Powroty do kraju miały wówczas miejsce z 38 państw, z czego największa część repatriantów powracała z takich państw jak Niemcy czy Francja.

³⁹⁹ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 września 2017 roku, I SA/Wa 987/17, LEX nr 2431333.

Rozdział V Analiza badawcza dotycząca wyobrażeń zbiorowych i mitów społecznych w zakresie relacji repatriacyjnych

Obraz repatrianta prezentowany w mediach nie był tym samym obrazem, na który składały się poszczególne elementy dostarczane przez różnego rodzaju dokumentację. Zgodnie z treścią sprawozdania przedstawionego przez Biuro do spraw Repatriacji w 1946 roku od stycznia do 30 czerwca jednostka ta zajmowała się zarówno repatriacją z Niemiec, co wiązało się z usunięciem opieki dawnego rządu londyńskiego nad uchodźcami polskimi i zastąpieniem jej opieką Rządu Jedności Narodowej, jak i repatriacją z Francji, Belgii i Holandii wraz z organizacją reemigracji obywateli zamieszkałych w tych państwach – co doprowadziło m.in. do podpisania umowy w Paryżu, na mocy której do Polski wróciło 5 tys. górników polskich. Zgodnie z danymi biura 30 tys. Polaków z Jugosławii – głównie rolników – zostało objętych procesem przesiedleńczym, związanym z powrotem repatriantów do ojczyzny. Repatriacja z Bliskiego Wschodu, Afryki, Australii, Nowej Zelandii i Chin również stanowiła przedmiot działalności biura, podobnie jak opieka nad Polakami w Meksyku i interwencje w indywidualnych wypadkach dotyczące powrotu Polaków z ZSRR⁴⁰⁰.

Jak zauważa M.T. Korejwo, „sprawy repatriacji długo stanowiły temat tabu (jeśli wręcz nie tajemnicę): w prasie olsztyńskiej po raz pierwszy temat poruszony został 19 listopada 1956 roku”⁴⁰¹, a wcześniejsza wzmianka o przydzieleniu piętnastu repatriantom lokali mieszkalnych składała się tylko na fragment obrazu repatrianta – tak w prasie, jak i opinii społecznej. M. Ruchniewicz nie bez powodu zwraca uwagę na dualistyczną naturę samego obrazu repatriacji – wskazując z jednej strony na obraz procesu ukierunkowanego na wsparcie obywateli, z drugiej na panujące wówczas nadużycia wynikające z faktu, że takie terminy jak: „repatriacja”, „repatrianci” czy „repatriować się” były „powszechnie i konsekwentnie używane w dokumentach i masowych środkach przekazu badanego okresu”⁴⁰². Wyjaśnienie terminologicznej istoty procesu repatriacji zaprezentowane przez autorkę zwraca uwagę na powiązanie między tego typu ruchem ludności – migracją – a motywem jego zaistnienia – jakim pozostawała chęć życia we własnym kraju.

Mity wydają się być niczym innym jak zestawieniem zbiorowych wyobrażeń na określony temat. R. Majerek zauważył nie bez powodu, że „myślenie mityczne jest wyrazem pragnień, a związki z obiektywną rzeczywistością istnieją w jego ramach o tyle, o ile mogą służyć do realizacji konkretnych

⁴⁰⁰ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Sprawozdanie z prac Biura do spraw Repatriacji za okres od dnia 1 stycznia do 30 czerwca 1946*, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%2520MSZ (dostęp: 24.04.2024).

⁴⁰¹ M.T. Korejwo, *Druga repatriacja...*, dz. cyt., s. 8.

⁴⁰² M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności...*, dz. cyt., s. 172.

potrzeb”⁴⁰³. Istotą mitu jest pewna deformacja rzeczywistości ściśle związana z realizacją potrzeb określonych grup społecznych czy jednostek, przez co emocjonalny aspekt w mitach ma znacznie silniejsze oddziaływanie niż logiczne rozumienie i intelektualne rozumowanie. Zniekształcenia powodowane przez mity mają na celu zaspokajanie potrzeb poczucia wspólnoty, przynależności, budowania więzi społecznych.

Myślenie mityczne pozwala na transfer sfery fantastycznej do rzeczywistości, zaś nakładanie się na siebie subiektywnego rozumienia z obiektywnym odczuwaniem prowadzi do tworzenia różnych elementów świadomości kolektywnej czy ich instytucjonalizacji⁴⁰⁴. Nie bez powodu mity określane bywają mianem deformacji niebędącej „ani kłamstwem, ani wyznaniem”; deformacji przyjmującej postać odchylenia. Mity nie podlegają ocenom czy badaniom ilościowym – podobieństwa i różnice między badanymi mitami czy wyobrażeniami zbiorowymi można zauważyć, zbadać czy opisać jedynie przy użyciu metod jakościowych. Zachodzące między poszczególnymi elementami narracji relacje nie mają wyłącznie wymiaru statystycznego, toteż nie mogą się sprowadzać jedynie do czystej statystycznej analizy danych. Można, rzecz jasna, uzupełnić badania jakościowe elementami ilościowymi w celu dokonania analizy porównawczej charakteru i zakresu zmiennych jakościowych poprzez ustalenie częstotliwości występowania określonych kategorii w różnych grupach badanych; jednakże statystyka pozostaje elementem pozwalającym na zbadanie określonego wycinka rzeczywistości odnoszącego się do liczb. W przypadku metadanych, zawierających w sobie przede wszystkim wielowymiarowe dane jakościowe, dane statystyczne mają charakter zmiennych towarzyszących, będących podgrupą w całym zestawie informacji.

Analiza metadanych wymaga przyjęcia odpowiedniego podejścia badawczego, pozwalającego na projektowanie metod badawczych w toku postępującej pracy naukowej, co zapewnia teoria ugruntowana, łąająca lukę między podejściem teoretycznym a empirycznym. K. Charmaz nie bez powodu zauważyła, że „w ramach podejścia konstruktywnego widzi się zarówno dane, jak i ich analizę jako wytwór doświadczeń i relacji z badanymi i innymi źródłami danych”⁴⁰⁵. Relacyjność wymusza podejście jakościowe, umożliwiając tym samym dokładną analizę porównawczą badanych zjawisk. Charakteryzując określone zjawiska historyczne, ma się do czynienia z danymi wielowymiarowymi, na które składają się informacje natury historycznej, politycznej, prawnej, społecznej, gospodarczej, i ilościowej. Dane jakościowe stanowią przeważający komponent całego zestawu, toteż próba

⁴⁰³ R. Majerek, *Pamięć – mit – tożsamość: Słowackie procesy autoidentyfikacyjne w okresie odrodzenia narodowego*, Kraków 2011, s. 43.

⁴⁰⁴ Tamże, s. 44.

⁴⁰⁵ K. Charmaz, *Constructing Grounded Theory. A practical Guide Through Qualitative Analysis*, London 2006, s. 130.

ich analizy metodami ilościowymi jest niewłaściwa. Najbardziej właściwym podejściem natomiast staje się przyjęcie założenia, że właściwe metody i narzędzia analizy rozwijane będą w toku całego procesu badawczego.

Podejście zaproponowane przez K. Charmaz akcentuje wagę doświadczeń i relacji – więzi społecznych i określane jest mianem konstruktywistycznej teorii ugruntowanej – jednego z bardziej interesujących metodologicznych podejść w badaniach jakościowych. Nie bez znaczenia pozostaje rola badacza, który postrzegany jest przez K. Charmaz jako kreator rzeczywistości przedstawionej, co w konsekwencji sprowadza pozyskane dane do charakteru indywidualnych narracji, które nie podlegają wyłącznie analizie metodami statystycznymi. Narracja ze względu na swój złożony charakter nie ulega pomiarom ilościowym, jako forma danych jakościowych wymaga analizy jakościowej.

Zarówno mity, jak i zbiorowe wierzenia są formami narracji prezentującymi wielowymiarowe dane. Metodą gromadzenia danych pozostaje zatem wywiad narracyjny, a uzupełnieniem – krytyczna analiza piśmiennictwa. Pozyskany w wyniku zastosowania właściwie dobranych narzędzi badawczych materiał empiryczny pozwala na uzyskanie obrazów rzeczywistości powstałych na podstawie interpretacji, typologii, kategoryzacji. Indukcyjne podejście analityczne pozwala na modyfikację założeń badawczych w trakcie procesu – w toku analizy badacz odpowiedzialny jest za kategoryzację i segregację danych, za stworzenie obrazu głównego problemu badawczego. Iteracyjność i indukcyjność stanowią klucz analizy danych jakościowych – uzyskanego materiału empirycznego, który nie posiada prób reprezentatywnych, tak jak ma to miejsce w przypadku badań ilościowych.

W analizie jakościowej badacz mierzy się z danymi wielowymiarowymi, z dokumentacją prezentowaną i utrwalaną na różnych nośnikach (materiały piśmiennicze, dokumenty audio, wideo, audiowizualne), już istniejącą oraz tworzoną przez siebie bądź na własną prośbę. Strategią analityczną w takim przypadku pozostaje analiza narracyjna wsparta teorią ugruntowaną i strategią ciągłego porównywania. Analiza dokumentów wraz z ich krytyką stanowi punkt odniesienia wyodrębniania kluczowych danych. Semantyczna analiza treści wsparta ciągłą analizą porównawczą – zarówno pojęciową, jak i relacyjną – pozwala na wskazanie specyfiki badanego zjawiska oraz porównanie podobieństw i różnic w prezentowanych obrazach. Tworzenie map pojęciowych w przypadku analizy mitów i wyobrażeń zbiorowych daje możliwość kategoryzacji, uogólniania. Sam proces analizy danych trwa nieustannie, jest procesem ciągłym – zebrane dane jakościowe, dokumenty powstałe niezależnie od badacza (np. literatura przedmiotu) pozwalają na określenie luk w obszarze badań, które mogą zostać wypełnione bądź wymagają dookreślenia. Badacz, świadomy swojego udziału w rozwoju nauki, dalsze kroki i procedury badawcze dostosowuje do wyników bieżących interpretacji.

Analiza mitów i wyobrażeń zbiorowych na określony temat wymaga zatem z jednej strony analizy i krytyki piśmiennictwa w celu przedstawienia obecnego stanu badań w danym obszarze. Z drugiej zaś – badań jakościowych z udziałem czynnika ludzkiego, dających możliwość poznania interesujących fragmentów rzeczywistości społecznej. Poznanie następuje przy wykorzystaniu wywiadu jako narzędzia zasadniczego. Wywiad ten może mieć charakter ustrukturyzowany, zawierając ściśle określone pytania w danym obszarze, może też być wywiadem swobodnym czy narracyjnym, w którym analizie poddawane są metadane pozyskane w toku swobodnej i niekontrolowanej w pełni przez badacza procedury.

Przedmiotem analizy w przypadku mitów i wyobrażeń zbiorowych w zakresie relacji repatriacyjnych pozostają dane dotyczące z jednej strony ogólnych mitów i wyobrażeń zbiorowych przedstawianych opinii publicznej (literatura przedmiotu, dane już istniejące), z drugiej relacje repatriacyjne repatriantów, stanowiące niekwestionowane źródło wiedzy podstawowej, pozyskane dzięki wywiadam narracyjnym. Każdy ze zbiorów danych uzyskanych metodą wywiadu narracyjnego może stanowić indywidualne studium przypadku, sam wywiad bowiem uznawany jest za jedną z form badań biograficznych gwarantujących dostęp do indywidualnej opowieści o życiu, która „nie jest sumą odpowiedzi na stawiane pytania, lecz spontaniczną narracją przebiegającą bez interwencji badacza”⁴⁰⁶.

Repatrianci to szczególna grupa ofiar przemocy polityczno-gospodarczej. Stworzenie odpowiedniej atmosfery, gwarantującej uzyskanie opowieści bazującej na indywidualnych doświadczeniach repatrianta stanowi podstawę prowadzenia badania. Narracja nie jest kontrolowana przez badającego – jest całkowicie zależna od narratora. Zadaniem badacza jest wysłuchanie narracji bez zaburzających ją werbalnych interakcji. Pytania badacza występujące po zakończonej przez narratora opowieści mogą służyć kategoryzacji danych – mogą być powtarzane niezależnie od przypadku (np. pytania o towarzyszące w danym momencie uczucia, motywy, intencje, relacje i więzi społeczne, pytania o opinie itp.). Narracja dostarcza informacji o procesie repatriacji – jest relacją repatriantów, opowiadającą indywidualne historie podlegające procesualnej rekonstrukcji zdarzeń.

Analiza danych pozyskanych metodą wywiadu narracyjnego jest analizą w pełni jakościową i porównawczą, pozwalającą na ustalenie biograficznych schematów działania, wzorców instytucjonalnych, trajektorii i metamorfoz⁴⁰⁷. Strukturalna analiza tekstu umożliwia wyznaczenie podstawowych procesów biograficznych i pozwala na ustalenie kontekstu porównawczego. W konsekwencji relacje repatriacyjne mogą zostać ze sobą porównane na wybranych płaszczyznach,

⁴⁰⁶ K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne*, [w:] M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszevska-Pawełek, *Biografia a tożsamość narodowa*, Łódź 1997, s. 34.

⁴⁰⁷ Tamże, s. 42.

umożliwiających określenie różnic między mitami i zbiorowymi wyobrażeniami na temat repatriantów i ich sytuacji z indywidualnymi narracjami samych ofiar. Takich efektów nie zagwarantuje analiza ilościowa, sprowadzająca się do miar zmiennych i wartości statystycznych.

Analiza dotycząca mitów i wyobrażeń zbiorowych polega na zestawieniu co najmniej dwóch rzeczywistości poznanych dwoma różnymi metodami: (1) rzeczywistości społecznej w czasie rzeczywistym, prezentującej obecne zbiorowe wyobrażenia na temat repatriacji i powtarzane mity, a przedstawionej w dostępnych źródłach, powstałych niezależnie od badacza (tzw. dane dodatkowe, z ang. *secondary data*) oraz (2) rzeczywistości repatriantów, często odmiennej od prezentowanej powszechnie, subiektywnej, bazującej na danych podstawowych (tzw. *primary data*), pozyskanych przy pomocy wywiadów narracyjnych. Analiza ta polega na zrozumieniu prezentowanych treści, uporządkowaniu, podziale na grupy (kategorie), porównywaniu i rekonstrukcji obrazów indywidualnych świata przedstawionego. Wywiad narracyjny poddany analizie to materiał, który można uporządkować za pomocą mapy myśli i interpretacji, analiza porównawcza natomiast pozwala z jednej strony na porównanie punktów wspólnych u wszystkich badanych, różnic i indywidualnych kontekstów, z drugiej daje możliwość zestawienia prawdy z mitem i wyobrażeniem w celu ukazania kontrastów i różnic oraz ich podłoża.

5.1 Ewolucja funkcji i znaczenia mitu. Od dezinformacji i propagandy do świadomej informacji

Ewolucji funkcji mitu dokonano w oparciu o analizę konotacji występowania takich haseł jak „repatriacja”, „repatrianci”, „repatriant” w literaturze polskiej i w mediach na przestrzeni lat 1939–2022. Analizowane bazy danych zawierały: (1) akty prawne – baza danych LEX, (2) literaturę naukową krajową – bazy danych: KARO, Biblioteka Narodowa oraz (3) zagraniczne bazy danych (Oxford Journals, Science Direct). Na podstawie analizy częstotliwości i analizy treści dokonano oceny kształtowania się mitu wokół repatriacji na przestrzeni analizowanego okresu.

Analiza bazy danych KARO wykazała, że największa liczba publikacji tematycznie związanych z repatriacją znajduje się w: Bibliotece Narodowej (1085 pozycji), katalogu NUKAT (444 pozycje), Bibliotece Jagiellońskiej (290 pozycji) oraz Bibliotece Sejmowej (200 pozycji). Ogólne wyniki badań przedstawiono w tabeli poniżej (tab. 15).

Tabela 15 Publikacje dotyczące repatriacji w polskich katalogach

Nazwa biblioteki	Liczba zasobów			
	Hasło przedmiotowe „repatriacja”	Hasło przedmiotowe „repatriant”	Tytuł „repatriacja”	Tytuł „repatriant”
Biblioteka Narodowa	1085		97	7
Katalog NUKAT	444		51	48
Biblioteka Jagiellońska	290		32	4
UMK Toruń i Bydgoszcz	243		27	2
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu	224		21	21
Biblioteka Sejmowa	200	144	18	3
Uniwersytet Łódzki	195		25	1

Źródło: Opracowanie własne.

5.1.1 Mity a rzeczywistość społeczna

Nie bez powodu zauważa się, że mity i wyobrażenia zbiorowe stanowią spoiwo każdego narodu, pozwalające wyjść poza grupowe interesy, przekroczyć próg jednostkowych egoizmów i zmusić ludzi do działania ponad podziałami⁴⁰⁸. Obie analizowane kategorie odpowiedzialne są za podtrzymywanie grupowych więzi, kształtowanie każdego poziomu rzeczywistości społecznej, dostarczanie wspólnego podłoża aksjologicznego i redefiniowanie wzorców kultury, co w konsekwencji prowadzi do kreowania tożsamości narodowej, opierającej się właśnie na mitycznych narracjach, stanowiących punkt odniesienia. Jak zauważają A. Siewierska-Chmaj i I. Bilousova, „polityczna mitologia jest często reakcją na gwałtowne zmiany, szczególnie takie, które wiążą się z przelewem krwi. Jungowski archetyp śmierci-odrodzenia staje się wtedy podstawą wspólnej mitologii – racjonalizuje klęskę i oswaja ją psychicznie”⁴⁰⁹. Autorki, analizując istotę przegranej z punktu widzenia destabilizatora poczucia ładu i bezpieczeństwa, wskazują na mechanizm projekcji, stanowiący podstawę obarczania winą za klęskę innych, zdrajców, obcych. Mitologizacja umacnia poczucie spójności poprzez ratowanie narodowej

⁴⁰⁸ A. Siewierska-Chmaj, I. Bilousova, *Mitologia polityczna współczesnej Ukrainy*, „Studia Politologiczne” 2015, 38, s. 185.

⁴⁰⁹ Tamże.

dumy i wiary w istnienie metafizycznych porządków. Powstawanie i rozwój mitologizacji politycznej, wynikającej z doświadczeń historycznych, odpowiada za łatanie dziur w naruszonej destabilizacją tkance społecznej poprzez wypełnienie szczelin po spetryfikowanych ideologiach.

Każdy naród posiada własne mity i wyobrażenia zbiorowe, pozwalające zarówno na umacnianie tożsamości narodowej, jak i wiarę w siłę i wytrzymałość konstrukcji narodowej. Na terenie współczesnej Ukrainy jednym z kluczowych mitów odpowiedzialnych za rekonstrukcję tożsamości narodowej na przestrzeni czasu był „Mit o Europie jako miejscu powszechnego dobrobytu, potrzebny [...] jako sposób rozwiązania licznych problemów – bezrobocia, braku perspektyw, biedy i korupcji”⁴¹⁰. Mit ten znany jest również narodom polskiemu, litewskiemu i białoruskiemu – postradzieckim republikom, w których zarówno tożsamość narodowa, jak i jej konstrukty były silnie naruszane przez rusyfikację i inne negatywne zjawiska, którym towarzyszył krwawy terror. Wokół mitu Europy stworzony został szereg mitologemów: „Ukraina – męczennica Europy, Ukraina – Mesjasz, który wyprowadzi Europę z kryzysu, gnijąca Europa, Ukraina jako centrum Europy [...]”⁴¹¹. Tego typu wyobrażenia zbiorowe bazujące na mitach politycznych opartych na doświadczeniach w historyczno-kulturowym dziedzictwie znane są w większości postradzieckich republik – w tym w Polsce, co wynika głównie z podejścia, w którym Europa pokazywana jest jako najlepsze, co może się przytrafić, przeciwstawienie dotychczasowemu uciskowi ze strony ZSRR i mitowi komunistycznemu, który funkcjonował tak w Ukrainie, jak i we wszystkich analizowanych państwach należących dawniej do bloku radzieckiego. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że mit komunistyczny funkcjonował w Ukrainie według tego samego schematu, co mit europejski, z tą różnicą, że mityczną krainą szczęścia był nieistniejący już Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich i idealizowana, bliżej nieokreślona tęsknota za czarno-białą wizją świata i resentymentem do „zepsutego” Zachodu i Stanów Zjednoczonych”⁴¹². Natomiast mitologia narodowo-ukraińska, wskazywana jako trzeci mit, była przejawem „niemego protestu wobec *niepełnowartościowości* kultury ukraińskiej i kompleksu *młodsze brata* w stosunku do Rosji, a później w stosunku do oficjalnej mitologii komunistycznej”⁴¹³.

Kreowanie tożsamości narodowej oparte na mitach i wierzeniach narodowych doprowadza do polaryzacji społeczeństwa i wewnętrznych konfliktów między zwolennikami poszczególnych poglądów, ideologii i wierzeń. M. Szczurowski podkreśla, że „wyobrażenia społeczna zawsze organizowała się wokół symboli, ponieważ obrazują one różnego rodzaju mity i idee”⁴¹⁴. Kultura,

⁴¹⁰ Tamże, s. 188.

⁴¹¹ Tamże, s. 189.

⁴¹² Tamże.

⁴¹³ Tamże.

⁴¹⁴ M. Szczurowski, *Symbole w przestrzeni politycznej Litwy*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011, 1(1), s. 272.

historia i poziom świadomości społecznej stanowią czynniki różnicujące poziom świadomości poszczególnych członków społeczeństwa, co staje się przyczyną powstawania i kreowania zróżnicowanych ideologii politycznych opartych na wierzeniach i mitach narodowych. Wynika to z faktu, że po pierwsze symbole rozwinęły się w sferze magicznej i religijnej, po wtóre przeniknęły do polityki w ramach kultury politycznej⁴¹⁵ i pogłębiały polaryzację społeczną poprzez budowanie podziałów związanych z przynależnością polityczną. Przekazywanie symboli z pokolenia na pokolenie związane jest z ich zmianami i indywidualną interpretacją, pozwalającymi na tworzenie społeczeństwa. Te same symbole mogą zarówno dzielić, jak i jednoczyć społeczeństwo, zwłaszcza w momencie kiedy kultura polityczna modyfikuje symbole w sposób niezgodny ze społecznymi oczekiwaniami.

Mity, ukazujące zawsze zdarzenia minione, swoją wewnętrzną wartość opierają na tworzeniu trwałej struktury ukazującej wszystkie trzy czasy – przeszły, teraźniejszy i przyszły⁴¹⁶. Tworzenie mitów o prapoczątkach narodu jest budowaniem podłoża tożsamości narodowej, a jego ewolucja prowadzi do licznych mitów narodowych bohaterów. Jeśli traktować mit jako wiedzę dotyczącą poznania świata, przyjmując za B. Schultzem, że „wiedza nie jest niczym innym jak budowaniem mitu o świecie”, wówczas oczywiste staje się twierdzenie o elementarności mitu, poza który człowiek swoim poznaniem wyjść nie może⁴¹⁷. Z teoretycznego punktu widzenia mit ukazywać ma zdarzenia minione – mit repatriacji powstał jednak niemalże równoległe do planów masowych przesiedleń i wysiedleń ludności z granic byłej II RP. Powstał on bowiem w opozycji do rzeczywistości, a jego celem była zmiana nastawienia społeczeństwa zarówno do „opisywanego przez władze procesu”, jak i samych ludzi, których ten proces dotknął. Na „repatriację” w państwie radzieckim trzeba było „zasłużyć” przynależnością do określonych mniejszości narodowych lub religijnych. Różnica między tradycyjną funkcją mitu a jego polityczną wersją opierała się na wartości prezentowanych danych. Tradycyjny mit zawierał informacje dotyczące początku świata lub innych istotnych zjawisk wpływających na rzeczywistość społeczno-kulturową. Mit o repatriacji – jak wszystkie propagandowe mity polityczne – miał na celu rozszerzyć i zmienić pole semantyczne pojęcia „repatriacja” u odbiorców mitu. To rozszerzenie dotyczyło zarówno procesu, jak i ludzi i nie wiązało się z funkcjami i właściwościami mitu proponowanymi przez M. Eliadego, wśród których znajdowały się takie elementy jak⁴¹⁸:

⁴¹⁵ Tamże, s. 273.

⁴¹⁶ C. Levi-Strauss, *Antropologia strukturalna*, Warszawa 1970, s. 288.

⁴¹⁷ J. Włodarczyk, *Współczesne mity polityczne. Mity okrągłego stołu oraz IV Rzeczypospolitej jako mity powstania nowego państwa*, „Polityka Wewnętrzna i Obronność” 2013, 1, s. 141.

⁴¹⁸ M. Eliade, *Aspekty mitu*, Warszawa 1998, s. 17.

- 1) powiązanie z życiem społecznym i kulturowym – mit jest uznawany za absolutną postawę tychże;
- 2) dostarczanie wzorców dla wszystkich działań ludzkich o charakterze celowym;
- 3) nadawanie znaczenia życiu i światu ludzkiemu;
- 4) spełnianie funkcji edukacyjnej;
- 5) wyrażanie przekonań natury metafizycznej i teologicznej;
- 6) umożliwianie zrozumienia i odczytania świętego przesłania;
- 7) dostarczanie środków, dzięki którym człowiek może wyzwolić się z terroru własnej przemijalności;
- 8) przedstawianie pouczających modeli dla wszystkich rytuałów i ważnych czynności.

Mit polityczny natomiast cechuje się innymi, aczkolwiek podobnymi właściwościami. Prezentuje wersję świata, która przy zrozumieniu kontekstu wydarzeń i znajomości tła historycznego potwierdza propagandowy charakter działań związanych z kreowaniem mitów. Mit ów bowiem ma na celu zmianę ludzkich przekonań – przedstawia pouczający model rzeczywistości, wyjaśniający różnice w sposobie postrzegania repatriacji przez politykę i człowieka.

Mity mogą być jednak dowolnie kształtowane, bowiem ich kształt zależy od jednostki i zawsze ma subiektywny charakter. W konsekwencji „mit jako twór planowy może być zatem wytwarzany jak każda inna współczesna broń”⁴¹⁹, co szczególnie zauważalne jest w systemach totalitarnych i autorytarnych, gdzie w konstrukcjach mitu powszechna jest „zmiana funkcji języka – słowa nie służą już do opisywania rzeczy i przestają być używane w tradycyjnym znaczeniu semantycznym”⁴²⁰. Jest to jednocześnie cecha charakterystyczna mitów politycznych, których paradoksalność wynika z „połączenia irracjonalności ich treści i racjonalności technik organizujących je i uzasadniających”⁴²¹. Współczesne mity polityczne mają zatem albo właściwości kulturowo-historyczne, albo propagandowo-manipulacyjne. W tym pierwszym przypadku odbiorca otrzymuje pewien zestaw danych opartych na treściach kształtujących tożsamość kulturową czy narodową, w tym drugim natomiast przypadku celem mitu staje się zmiana dotychczasowych postaw i zachowań odbiorców

⁴¹⁹ A. Rega, *Człowiek w świecie symboli. Antropologia filozoficzna Mircei Eliadego*, Kraków 2001, s. 143.

⁴²⁰ Tamże, s. 144.

⁴²¹ Tamże.

poprzez zastosowane w mitach zmiany funkcji języka, polegające na zmienianiu dotychczasowego poglądu na określony temat lub całkowite wprowadzenie odbiorcy w błąd.

Specyfika mitów politycznych wynika z takich właściwości jak „instrumentalność, celowość tworzenia i świadome ich wykorzystanie przez zręcznych graczy jako środka do uzyskania określonej reakcji grup społecznych”⁴²². Mit polityczny to środek pozwalający na kształtowanie i modyfikowanie różnych komponentów postaw odbiorców – z jednej strony poprzez zmianę funkcji języka modyfikowany jest komponent poznawczy, w strukturach którego dochodzi do wytworzenia nowych powiązań między znaną już kategorią a pojęciami, do tej pory niezwiązanymi z nią. W konsekwencji dochodzi do modyfikowania pola semantycznego danego terminu, którym w analizowanym przypadku jest repatriacja.

Repatriacja, której cechą główną pozostaje dobrowolność, nie może być w żaden sposób związana z przymusowymi ruchami ludności, takimi jak wysiedlenia, przesiedlenia czy przymusowe ewakuacje. Rozszerzenie pola semantycznego terminu „repatriacja” o znaczenia ruchów ludności determinowanych przymusem, nierzadko pod groźbą utraty życia, to nic innego jak próba zmiany świadomości społecznej poprzez modyfikowanie znaczenia pierwotnego terminu.

Podłoże mitologizacji polityki w Ukrainie, Białorusi, Litwie i Polsce ma podobne korzenie, zarówno ze względu na położenie, jak i wspólne doświadczenia i historię. Traumatyczne wydarzenia związane z represjami różnych narodów zamieszkujących tereny byłych radzieckich republik umocniły jedynie mity i wierzenia społeczne w siłę narodu opartą na odniesieniach i wierzeniach bazujących na legendach, podaniach i mitach. Tereny współczesnych Ukrainy, Białorusi i Litwy były silnie związane z Polską niemalże od początków istnienia państwa polskiego. Wszelkie mity i wyobrażenia zbiorowe charakterystyczne dla narodów wskazanych państw mają wspólne podłoże, co widoczne jest m.in. na przykładzie politycznej mitologii Ukrainy, obejmującej tak czas, jak i przestrzeń poprzez „uświęcenie ważnych symbolicznie miejsc (wielkich bitew, przełomowych wydarzeń)” oraz dat, co doprowadziło do stworzenia alternatywnego mitologiczno-polityczno-historycznego kalendarza⁴²³.

Jak zauważa A. Nikzentatis, „konstrukcja kultur pamięci jest skomplikowanym zjawiskiem. Zazwyczaj obejmuje ona nie jeden, lecz kilka mitów, które podlegają połączeniu za pomocą mitu hierarchicznego”⁴²⁴. Mity główne zawsze opierają się na innych mitach – „w przypadku Białorusi niewątpliwie głównym mitem pozostaje mit Republiki Partyzanckiej”, natomiast Wielkie Księstwo

⁴²² Tamże, s. 143.

⁴²³ M. Eliade, *Aspekty...*, dz. cyt., s. 285.

⁴²⁴ Tamże, s. 288.

Litewskie stanowi mit pomocniczy. Zaś ogniwem łączącym oba mity jest mit o jedności Słowian⁴²⁵. Białoruska kultura pamięci niewątpliwie związana jest także z mitem zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej oraz zbiorowym wyobrażeniem Niemca-Zbrodniarza, bazującym na narracjach historycznych odnoszących się do doświadczeń i wydarzeń istotnych z punktu widzenia narodu białoruskiego. Polityczny aspekt mitów narodowych, zarówno głównych, jak i pomocniczych, związany jest z wykorzystywaniem poszczególnych mitów i wyobrażeń w politycznych rozgrywkach, najczęściej w formie zniekształconej i dostosowanej do realizacji założonych celów. Podczas gdy na Białorusi dominuje mit Partyzanta-zwycięzcy, rzeczywista różnica między zwycięzcą i ofiarą jest niewielka, przez co „typologicznie upodabnia się więc ona do kultury pamięci w Polsce, gdzie ofiara w postaci Żołnierza Armii Krajowej przeważała nad zwycięzcą”⁴²⁶.

W polskiej kulturze politycznej w ostatnich latach szczególną rolę odgrywają mity założycielskie, czyli „symboliczne wydarzenie stające się początkiem nowego państwa, ustroju, ruchu społecznego lub politycznego”⁴²⁷, wykorzystywane w walkach politycznych jako metoda na uzyskanie legitymacji władzy. Tego rodzaju mity, odwołujące się czy to do czasów pierwszej „Solidarności”, czy początków III RP, stanowią przejaw tworzenia własnej historii, dostosowanej do realizacji założonych celów politycznych i znane są kulturze politycznej od czasów dawnych (m.in. francuski mit republikański dotyczący zdobycia Bastylji czy salwa z „Aurory” w kulturze politycznej bolszewików). Tworzenie mitów założycielskich w państwach totalitarnych było „instrumentem stabilizacji władzy”, czego przykładem jest mit jedności narodów ZSRR jako motyw odbudowywania rewolucji październikowej oparty na zabalsamowaniu zwłok Lenina i wystawieniu ich na placu Czerwonym w Moskwie⁴²⁸.

Wyznaczenie w toku walki politycznej obowiązującego „mitu założycielskiego”, który miałby zarazem charakter mitu państwowotwórczego, otwiera drogę do dalszego świadomego odbudowywania danego wydarzenia symbolicznego innymi, uzupełniającymi poglądami i stanowiskami ideologiczno-politycznymi. Służą one na ogół już szerszemu opisowi zjawisk i wydarzeń oraz nadaniu im takich interpretacji, które uzasadniają przywódczą rolę konkretnej formacji ideologicznej w kreowanych procesach politycznych, a w rezultacie – jej zwycięstwo⁴²⁹.

W konsekwencji w procesie kreowania tożsamości narodowej znaczącą rolę odgrywają zarówno mity początku i końca, jak i polityczne oraz założycielskie. Jednakże to mity narodowe determinują zbiorowe

⁴²⁵ Tamże, s. 289.

⁴²⁶ Tamże, s. 159.

⁴²⁷ A. Garlicki, *Mit założycielski II RP*, „Polska Zbrojna” 29 lipca 2010, za: D. Waniek, *Mity założycielskie – mity polityczne. Ich znaczenie w procesie kształtowania współczesnych podziałów społecznych*, „Państwo i Społeczeństwo” 2010, 4(XI), s. 10.

⁴²⁸ D. Waniek, *Mity założycielskie...*, dz. cyt., s. 11.

⁴²⁹ Tamże, s. 12.

wyobrażenia do momentu upowszechnienia mitów założycielskich przedstawiających zniekształcone zjawiska i wydarzenia. Wyobrażenia zbiorowe, bazujące na toposach, mitach i wierzeniach, odnoszą się tak do mitów, jak i świadomości i kultury politycznej danego społeczeństwa. Mity założycielskie stanowią istotny aspekt kultury politycznej Polski, a także wielu innych państw, w tym republik postradzieckich.

5.1.2 Między repatriacją a dezinformacją

Specyfika mitu jako spontanicznej formy leczenia różnorodnych traum czyni go narzędziem skutecznym we wszelkich kampaniach dezinformacyjnych. M. Rekść zauważa, że „walka o panowanie nad umysłami ludności”⁴³⁰ miała miejsce już w XIX wieku „jako ideologiczna walka o duszę”, u podłoża której leżał zamiar budowy megaojczyzny.

Podstawą silnej i efektywnej strategii dezinformacyjnej jest doskonale zaprojektowana kampania, pozwalająca na utrwalenie konkretnych treści i związanych z nimi denotacji. W wyniku zmiany sposobu użycia takich pojęć jak „repatriacja” czy „repatriant” dochodziło do utrwalenia się konkretnych obiektów sklasyfikowanych w danej kategorii jako elementów składowych zbioru „repatriacja”. Zakres desygnatów nazwy stopniowo powiększał się o kolejne obiekty przypisane do określonego sposobu użycia.

Podstawowa klasyfikacja repatriacji w obrębie ruchów ludności sytuuje ją jako ruch międzynarodowy, którego destynacją początkową jest państwo niebędące ojczyzną osoby przemieszczającej się, a destynacją końcową – kraj pochodzenia repatrianta. Natomiast treść charakterystyczna nazwy, obejmująca wszystkie jej desygnaty, zbudowana jest wokół kategorii dobrowolnego powrotu do ojczyzny. Budowana kampaniami dezinformacyjnymi denotacja pojęcia „repatriacja” stopniowo zaczynała obejmować takie obiekty jak: przesiedlenia, deportacje, zesłania, wywózki i inne przymusowe zmiany miejsca zamieszkania i pobytu; co doprowadziło do stworzenia społecznego wierzenia bazującego na micie zbudowanym nadużyciami językowymi. Podstawowa zmiana znaczeniowa odnosiła się do zmiany emocjonalnego skojarzenia z określonymi nazwami. Repatriacja jako proces powrotu do ojczyzny posiada pozytywnie emocjonalny wydźwięk, bowiem podmiot, który utracił możliwość przebywania na terenie własnego kraju (państwa, którego jest obywatelem), odzyskuje prawo do zamieszkania w granicach tego państwa po tym, jak możliwość realizacji korzyści płynących z tego prawa została czasowo zawieszona. Repatriant jest podmiotem prawa międzynarodowego, któremu przysługują określone uprawnienia z tytułu posiadania przyznanego

⁴³⁰ M. Rekść, *Mity narodowe i ich rola w kreowaniu polityki na przykładzie państw byłej Jugosławii*, Łódź 2013, s. 140.

statusu. ZSRR jest jednym z tych krajów, gdzie prawa człowieka pozostają kategorią nieszczególnie rozważaną, a ich egzekwowanie na linii państwo – obywatel jest bezskuteczne i niemożliwe. Jak podkreśla M. Będźmirowski: „prawa człowieka w Rosji i realne życie większości obywateli jak dawniej obejmuje większe lub mniejsze zamachy na ich swobodę i ludzką godność”⁴³¹. Opisywana przez autora sytuacja opiera się na potwierdzeniu wskazania braku zwracania w Rosji uwagi na prawa człowieka – występowanie tortur, kar oraz innych okrutnych i poniżających form przymusu stanowią jedno z głównych, powszechnych i powtarzalnych problemów w Rosji, które nie zostały rozwiązane, ponieważ się ich nie dostrzega.

Natura migracji międzynarodowych regulowana jest stosunkami międzynarodowymi, stanowiącymi podstawę transferu międzynarodowego praw repatrianta wraz z ich pełnym uznaniem i wsparciem w zakresie egzekwowania korzyści wynikających z ich realizacji. Poglądy polskich polityków współtworzących rząd prorosyjski determinowały zarówno kierunek narracji medialnej, jak i społecznej percepcji obrazu repatriacji i repatrianta. Relacja istniejąca między patriotyzmem i polskością opierała się na prawie tożsamości determinowanym walką i pracą – pojęciami umieszczonymi po stronie obowiązków wszystkich tych Polaków, którzy w Polsce pozostali. Kształtowanie określonych form narracji repatriacyjnych zniekształcało rzeczywistą denotację repatriacji, transformując ją w pojęcie nieostre, stanowiące element kultury strachu, kultury, która umożliwia rekonstrukcję fundamentów tworzących dane społeczeństwo i ukształtowanie nowych podstaw, odmiennych od dotychczasowych. Jeśli bowiem „kultury powstają dzięki lękowi” sprawiającemu, że „ludzie zrzekają się pewnej swobody i akceptują ograniczenia, które płyną z kultury opartej na umowie społecznej”⁴³², to kultura strachu ma na celu wprowadzenie ograniczeń umożliwiających zwiększenie poziomu społecznej sterowalności. Stworzenie obrazu, w świetle którego repatriantem nie może być osoba, która walką i pracą nie zdobyła prawa powrotu do kraju, buduje naturalny podział MY/ONI: my – ci, którzy tu zostali i walczyli o ojczyznę, oraz oni – ci, którzy przyjechali i chcą realizacji jakichkolwiek praw. Należy przy tym podkreślić, że lata 40. XX wieku to nie był ten moment w Polsce, w którym prawa człowieka, obywatela czy jakiegokolwiek inne były respektowane.

Dobrowolne i przymusowe międzynarodowe ruchy ludności to dwie odrębne kategorie ruchów, dwa zupełnie różne zbiory, których zakres desygnatów obejmuje pojedyncze egzemplarze, charakterystyczne dla każdego z tych zbiorów. Przesunięcie „repatriacji” ze zbioru ruchów dobrowolnych do zbioru ruchów przymusowych wiązało się ze zmianą cech charakteryzujących termin

⁴³¹ M. Będźmirowski, *Prawa człowieka w Rosji – aktualna sytuacja*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2013, VII, s. 267–268.

⁴³² K. Sobczak, *Kultura strachu. Dyskurs i retoryka strachu w mediach*, „Tekst i Dyskurs” 2013, 6, s. 216.

„repatriacja”. Zgodnie z treściami głoszonymi przez W. Wasilewską „repatriacja” nie była prawem przysługującym każdemu obywatelowi polskiemu pozostającemu na skutek wojny poza granicami państwa – była prawem, na które należało zasłużyć walką i pracą. Termin ten nie oznaczał dobrowolnego przemieszczenia do kraju ojczystego, a tylko przymusowe przesiedlenie realizowane w ramach polityki osiedleńczej danego państwa.

5.2 Prace badawcze dotyczące konfrontacji pomiędzy ogólnym mitem oraz charakterystyką repatriacji w Polsce a sytuacją rzeczywistą wśród repatriantów

Stworzenie mitu wokół repatriacji wymagało zabiegów polityczno-społecznych, pozwalających na ustabilizowanie zróżnicowanego przekazu oraz modyfikację poszczególnych komponentów językowego obrazu świata, tworzonego wokół repatriacji. Strona radziecka jako mistrz manipulacji i propagandy, doskonalący ustrój komunistyczny od dziesięcioleci, doskonale potrafi wykorzystywać dezinformację i propagandę. Prokremlowskie kampanie dezinformacyjne znane są od dawna, to kampanie radzieckie. Współcześnie kampanie dezinformacyjne obserwowane w Europie Środkowo-Wschodniej to rynek „alternatywnych” serwisów informacyjnych w mediach społecznościowych, drukowanych czasopismach i stacjach telewizyjnych, który szybko rozrasta się i przenika do krajowych rynków medialnych⁴³³. Po II wojnie światowej rząd polski był rządem proradzieckim, kwestia wzajemnego przenikania się projektowanych przez rząd ZSRR informacji i danych dostarczanych przez serwisy informacyjne w Polsce była wówczas oczywista, bowiem wszystkie media pracowały na tym samym szablonie. Radziecki komunizm oznaczał ujednoczenie wszystkich struktur i scentralizowanie gospodarki, czyniąc ze wszystkich rozwiązań projekty narzucane odgórnie przez władze ZSRR.

Jak zauważa J. Włodarczyk, świadome polityczne wykorzystywanie mitu jako środka do zwycięstwa wynika z głównego celu działania polityków – dążenia do pozyskania i utrzymania władzy⁴³⁴. Implikuje to sytuację, w której mity w polityce służyć mają głównie jako środek manipulacji i perswazji, pozwalający na modyfikowanie i kształtowanie zachowań i postaw społecznych. Świadomi znaczenia rytuałów i obrządków politycy tworzą obrządkowość politycznego życia społeczeństwa, która następnie staje się ideologicznym zakorzenieniem politycznych wartości w danej kulturze. Mity polityczne budowane są w oparciu o wspólne przekonania, zbiorowe wierzenia oraz tzw. elementy

⁴³³ T. Zurabashvili, *Russia's Disinformation Actives and Counter-Measures. Lessons from Georgia*, „European Values. Kremlin Watch Report”, 18.09.2018, online: <https://www.europeanvalues.cz/wp-content/uploads/2020/10/Comparing-Lessons-Learned-from-Countering-Russian-Disinformation-in-Georgia-and-the-Czech-Republic.pdf> (dostęp: 24.04.2024).

⁴³⁴ J. Włodarczyk, *Współczesne mity...*, dz. cyt., s. 141.

wróżbiarstwa – „sprzedawane przez graczy areny politycznej jako filozofia czy czysta nauka”⁴³⁵. Wokół świata przedstawionego w micie zbierają się zwolennicy, tworząc pewną subkulturę, nierzadko posługującą się specyficznymi kodami językowymi, właściwymi dla danej społeczności. Budowana w ten sposób społeczność skupiona jest na obrządkach politycznych powstających jako scenariusz odwzorowujący rzeczywistość mityczną.

Mit repatriacji na ziemiach polskich w odniesieniu do ZSRR nie stanowił częstego przedmiotu badań. W literaturze przedmiotu spotyka się analizy mitów Kresów, wielokulturowości czy Polski Wschodniej. Kwestie repatriacji związane z działaniami władz sowieckich zawsze były pełne nieścisłości i problemów, wynikających z braku rzetelnych danych, za który to brak odpowiadały działania propagandowo-cenzuralne władz ZSRR. Już w 1920 roku Moskwa opóźniała wymianę jeńców wojennych poprzez zwiększenie ustalonych limitów dostarczanych cywilnych repatriantów⁴³⁶. Wszelkie późniejsze działania wymagające poszanowania praw człowieka i prawa międzynarodowego przybierały charakter coraz bardziej propagandowy i złożony, a ich celem było uniemożliwienie lub utrudnienie przepływu ludności na ustalonych zasadach. Natomiast transfer ludności po II wojnie światowej odbył się w dwóch głównych falach: 1945–1950 oraz 1955–1959. Bywa określany mianem repatriacji – z jednej strony, by podkreślić brak możliwości terminologicznego zdefiniowania powrotu do kraju w wyniku zmiany granic państwa⁴³⁷; z drugiej – by zwrócić uwagę na różnorodność kontekstów, w których termin ten bywał używany. Transfer ów określony został repatriacją mimo swojego przymusowego charakteru, wpływając na zmianę pola semantycznego terminu „repatriacja” poprzez powiązanie go z przymusowymi migracjami ludności po II wojnie światowej. Używanie znanych pojęć w odmiennym kontekście to modyfikacja znaczenia, wspierająca tworzenie i utrwalanie mitów politycznych, stanowiących element kultury politycznej danego państwa. Niemniej jednak przesiedlenie umożliwiające powrót do kraju nosi znamię repatriacji, jednakże jej warunkiem pozostaje dobrowolny charakter procesu. Dyskusyjną kwestią tak rozumianej repatriacji byłyby warunki, w których doszło do objęcia obywatela określonym prawem.

Jak słusznie zauważa M. Ruchniewicz, repatriacja bywała synonimem takich pojęć jak ewakuacja, przesiedlenia o charakterze wysiedlenia z i do Polski w jej nowych granicach, a rozróżnienie zaproponowane w 1987 roku przez K. Kersten na repatriację i przeniesienia/przesiedlenia rozszerzyło

⁴³⁵ Tamże, s. 143.

⁴³⁶ L. Wyszczelski, *Rozwiązanie kwestii jeńców z wojny polsko-rosyjskiej 1919–1920 r. oraz repatriacja ludności cywilnej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, 1, s. 102.

⁴³⁷ M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności...*, dz. cyt., s. 171.

zakres rozumienia powojennych migracji⁴³⁸, jednakże w toku rozwoju powojennych ruchów ludności może okazać się niewystarczające.

Mit repatriacji to pewne zbiorowe wyobrażenie na temat tego, kim jest repatriant i czym jest sama repatriacja. Jego podłoże administracyjno-polityczne zawiera się w serii narracji polityczno-medialnych dotyczących repatriacji i osób, których proces ten dotyczy.

Cechy charakterystyczne mitów politycznych analizowane mogą być z uwzględnieniem następujących aspektów⁴³⁹:

- 1) funkcjonalny – pozwalający na analizę funkcji mitów w społeczeństwie;
- 2) podmiotowy – pozwalający na badanie znaczenia mitu dla jednostki indywidualnej;
- 3) przedmiotowy – skupiający się na analizie treści i formy mitu;
- 4) poznawczy – pozwalający na rekonstrukcję procesu wyjaśniania za pomocą mitu rzeczywistości otaczającej człowieka.

Tworzone przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich mity narodowe z jednej strony miały za zadanie stać się częścią „prawdziwej” społecznej historii tworzonej przez władze komunistyczne, z innej natomiast miały na celu zmienić system wartości poznawczych odbiorcy poprzez rozszerzenie pola semantycznego powiązań między konkretnym mitem a określonymi fragmentami rzeczywistości społeczno-politycznej. Świadomie dążący do tworzenia historii człowiek historyczny spotkał się w swoim doświadczeniu badacza z rekonstrukcją formy mitu, dostosowaną do zmieniających się realiów, co doprowadziło do przekłamań historycznych i tworzenia baz danych zawierających dezinformacyjne treści⁴⁴⁰.

Analiza polskich mitów politycznych nie stanowi częstego przedmiotu badań. W 2016 roku S.C. Czupryński opublikował dzieło *Przemiany mitów i mitologizacja w warunkach tworzenia się społeczeństwa pluralistycznego na przykładzie mieszkańców Białegostoku*⁴⁴¹. Autor zauważył już na wstępie, że mity „stanowią mniej lub bardziej sprecyzowaną kategorię opisu różnorodnych zjawisk z zakresu świadomości społecznej nowoczesnych społeczeństw”⁴⁴². Implikuje to sytuację, w której mitologizacja występuje jako jeden z obszarów życia codziennego społeczeństwa, pozwalający z jednej strony na wyjaśnienie rzeczywistości społecznej, z drugiej na utrwalenie śladów pamięciowych

⁴³⁸ Tamże, s. 172.

⁴³⁹ M. Reksć, *Mity...*, dz. cyt., s. 26.

⁴⁴⁰ Tamże, s. 27.

⁴⁴¹ S.C. Czupryński, *Przemiany mitów i mitologizacja w warunkach tworzenia się społeczeństwa pluralistycznego na przykładzie mieszkańców Białegostoku*, Białystok 2016, s. 43.

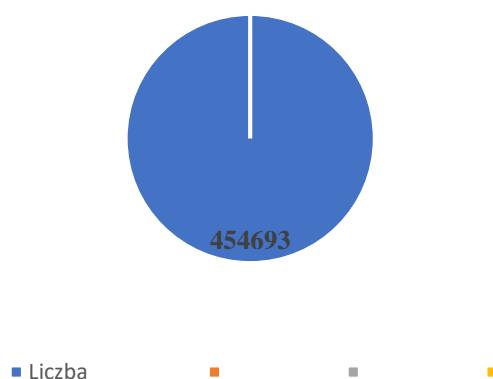
⁴⁴² Tamże, s. 5.

powstałych na skutek kontaktu z archetypowymi wzorcami. S.C. Czupryński w swojej pracy zajmował się analizą takich mitów jak: mit smoleński, mit Polski Wschodniej, mit wielokulturowości oraz mit Kresów. Jak zauważa autor, istotną kwestią badania każdego mitu jest analiza doniesień prasowych utrwalających niektóre stereotypy i pozwalających na zrozumienie tej części rzeczywistości społecznej, do której mit się odnosi.

Rosyjska literatura naukowa pojęcie repatriacji w latach 40. i 50. XX wieku odnosi do jeńców wojennych z ZSRR z lat 1947–1950 (Amerykanów, Słoweńców, Polaków, Chorwatów czy Rusinów, Serbów bądź Czechów, Włochów lub Norwegów wraz z osobami służącymi w SS, SD, SA, Gestapo), zaznaczając, że w przypadku Niemców, Amerykanów, Węgrów, Rumunów i Japończyków w pierwszej kolejności repatriowano osoby z niepełnosprawnością. Prezentowane wówczas statystyki dowodziły, że w 1946 roku zwolniono 1,4 mln osób, przetrzymując w ZSRR 1,8 mln jeńców wedle struktury zaprezentowanej na poniższym wykresie (wykres 5). Procedura repatriacji jeńców wojennych związana była z działaniami pełnomocnika Rady Ministrów ZSRR ds. repatriacji oraz obozami nr 36 i 176 w Rumunii oraz 169 we Frankfurcie, w których przebywali osadzeni. W obozach tych „ze względów operacyjnych” przetrzymywano jeńców wojennych, których zdecydowano się wypuścić dopiero w latach 1946–1950, na skutek wstępnego rozpatrzenia wniosków. W konsekwencji umów z Japonią Rosja zobowiązała się do repatriacji 20 tys. jeńców wojennych i 30 tys. cywilów z portów Nachodka, Maoka, Genzan, Kanko i Far. Uchwała w sprawie odnowienia repatriacji jeńców wojennych japońskich została wydana 8 marca 1947 roku, z zastrzeżeniem wydania 160 tys. więźniów przetrzymywanych w obozach⁴⁴³.

Wykres 5 Struktura przetrzymywanych w ZSRR jeńców wojennych w 1946 roku

Liczba przetrzymywanych jeńców wojennych w ZSRR według narodowości w 1946 roku

⁴⁴³ S. Sidorow, *Repatriacija Wojennoplennyh Iz SSSR 1947-1950 rr.*, „Wlast” 2012, 2, s. 156-160.

Źródło: S. Sidorow, *Repatriacja Wojennoplennych Iż SSSR 1947-1950 rr.*, „Wlast” 2012, 2, s. 156-160.

Literatura przedmiotu jednomyślnie potwierdza błędne użycie terminu „repatriacja” we wszystkich tych przypadkach, w których przymus i użycie siły stanowiły narzędzia polityki przesiedleńczej, podkreślając przymusowy i masowy charakter przeprowadzanych wówczas akcji. Natura i charakter migracji powojennych, będących skutkiem polityki i działań Związku Radzieckiego niewiele miały wspólnego ze współczesnym terminem „repatriacja”. Przesiedlenia dotyczyły określonych grup społecznych, zamieszkałych na terenach, które weszły w skład Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. W stosunku do tychże grup panowały odmienne zasady organizacji życia społecznego, obejmujące również odrębną politykę, której istotą było wysiedlenie.

5.3 Studia teoretyczne oraz wyjaśnienia metodologiczne w zakresie przedmiotowej dysertacji doktorskiej

Bezpośrednie relacje naocznych świadków i uczestników wydarzeń podzielone zostały na dwie kategorie. Pierwszą z nich stanowią relacje zapisane w uzasadnieniach wyroków sądów, opowiadające historie indywidualnych, choć powtarzających się problemów repatriantów przy realizowaniu praw im obiecanych i należnych. Druga kategoria to relacje uczestników tychże wydarzeń zebrane w formie wywiadów, stanowiące istotne źródło pierwotne, potwierdzające zawartość wtórnych źródeł, takich jak orzecznictwo czy literatura przedmiotu.

Narracje zawarte w orzecznictwie pozwalają na wielopoziomą analizę problematyki repatriacyjnej. Z jednej strony indywidualność każdego przypadku potwierdza różnorodność problemów i specyfikę wydarzeń, którymi repatrianci zostali dotknięci. Z drugiej natomiast pewne elementy wspólne konstytuują proces jako całość, umieszczając w jego centrum podmiot – repatrianta, dla którego repatriacja oznacza „inną okoliczność związaną z wojną”⁴⁴⁴. Zrozumienie znaczenia tego wyrażenia wymaga znajomości przypadków, w których termin ten wystąpił jako uzasadnienie przyznania niezbędnych praw ustawowych w sytuacjach, które, pozostając bez rozwiązania, doprowadziłyby do pogarszania się sytuacji repatrianta i jego rodziny.

Repatriacja po II wojnie światowej stanowiła proces prawny warunkowany zarówno układami z 1944 roku, jak i umową między Polską a ZSRR dotyczącą z jednej strony zmiany obywatelstwa radzieckiego osób narodowości polskiej i żydowskiej mieszkających w ZSRR i ich ewakuacji do Polski, z drugiej zaś obywatelstwa polskiego osób narodowości rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej, rusińskiej i litewskiej mieszkających na terenie Polski i ich ewakuacji do ZSRR. Wzajemna zmiana obywatelstw

⁴⁴⁴ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 31 maja 2019 roku. I SA/Wa 232/19, LEX nr 3044134. Aneks, s.242-251.

osób wskazanego pochodzenia stanowiła jedną z późniejszych komplikacji osób repatriowanych, podobnie jak kwestie dotyczące zawłaszczenia mienia.

Dualizm w obrazie repatriacji zauważyła M. Ruchniewicz, przeciwstawiając sobie z jednej strony nadużycia terminologiczne, z drugiej – obraz polskiego repatrianta⁴⁴⁵. W. Marciniak natomiast podkreśla, że po pierwsze repatriacja Polaków z głębi ZSRR „ściśle wiązała się z takimi problemami, jak przebieg granicy polsko-radzieckiej, sprawa obywatelstwa czy program polityczny polskich komunistów”, po wtóre zaś „o ile repatriacja znaczeniowo odnosi się do kategorii powrotu do ojczyzny, o tyle dla większości polskich zesłańców, którzy w głąb ZSRR zostali deportowani w latach 1940–1941, repatriacja nie oznaczała powrotu na swoje ojcowizny, ale na ponemieckie *ziemie przyłączone*, które mocą ustaleń aliantów z Jałty i Poczdamu znalazły się w granicach naszego państwa”⁴⁴⁶. Rozbieżność między prezentowanymi medialnie i społecznie treściami dotyczącymi zagadnienia repatriacji a sytuacją rzeczywistą była zbyt daleko idąca. Mianem repatriacji w dokumentacji polskiej i radzieckiej oznaczano przymusowe zesłania i deportacje polskiej części społeczeństwa zamieszkującej Kresy w celu zaludnienia miejsc wyludnionych na poczet zmian administracyjnych. Repatriacją nie był zatem powrót do kraju ojczystego – a przesiedlenie na tereny, które nigdy wcześniej do Polski nie należały.

28 kwietnia 1944 roku Wanda Wasilewska przed mikrofonem moskiewskiego radia wygłosiła przemówienie, mające zarazem charakter oświadczenia i apelu. Zwracając się do Polaków, poinformowała, że ZPP „od dłuższego czasu czyni starania o utworzenie na terytorium Związku Radzieckiego polskich oddziałów”. Stwierdziła, że „w najbliższym czasie będziemy mogli ramię przy ramieniu z Armią Czerwoną, pod polskim sztandarem polskich oddziałów, zadokumentować z bronią w ręku naszą miłość do Polski i nasze prawo do Polski”. Nawiązała również do zerwanych stosunków dyplomatycznych, mówiąc, że niezależnie od tego „Związek Radziecki (...) był i pozostanie sojusznikiem narodu walczącego za swoją wolność”⁴⁴⁷. Polska polityka lat 40. w świetle przemówienia W. Wasilewskiej opowiadającej się za stworzeniem prorosyjskiego rządu skupiała się na hasle, w świetle którego „prawo powrotu do kraju zdobywa się walką i pracą”⁴⁴⁸, co implikować miało sytuację, w której, aby powrócić do Polski, obywatele musieli na to „zapracować” i „wywalczyć” sobie wolność. Walka, o której wówczas mówiono, miała być walką z Niemcami, prawa przysługujące polskim zesłańcom natomiast bazowały na prawie ZSRR, które

⁴⁴⁵ M. Ruchniewicz, dz. cyt., s. 172.

⁴⁴⁶ W.F. Marciniak, *Problematyka repatriacyjna na łamach „Wolnej Polski” (1943–1946)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, Białystok 2016, s. 273–291.

⁴⁴⁷ R. Nowak, *Związek Patriotów Polskich w zachodnich obwodach ukraińskiej SRS (1944–1946)*, Łódź 2021, s. 76.

⁴⁴⁸ W.F. Marciniak, dz. cyt., s. 278.

nadawało polskim więźniom obywatelstwo rosyjskie. To samo obywatelstwo uzyskali również mieszkańcy Kresów oraz wszystkich terenów zajętych przez Stalina⁴⁴⁹. Z jednej strony zatem jawił się obraz repatrianta jako osoby powracającej do kraju ojczystego – i był to obraz malowany przez polskie media i politykę – z drugiej natomiast funkcjonowała dość brutalna rzeczywistość, w której ceną wolności było życie.

Niezwykłe interesującym obrazem Kresów Wschodnich był ten „namalowany” przez R. Langa na łamach „Wolnej Polski”, zawierający w swojej kompozycji Kresy jako miejsce wielkich latyfundiów, budowli zamkowych, dworów, twierdzy panów, obszarników i magnatów w celu zniewolenia mieszkających tam narodów⁴⁵⁰. Elementy językowego obrazu Kresów Wschodnich na łamach „Wolnej Polski” zawierały również ostrą krytykę rządu polskiego, zaniedbującego celowo ludność kresową: „Nie rozbudowano przemysłu. Nie nauczono ludności czytać i pisać. Zamiast szkoły, szpitala, książki i sztucznych nawozów dali policjanta, osadnika i komornika. Wykreowaną przez ową hipokryzją politykę nędzę i ciemnotę wśród owej ludności”⁴⁵¹.

Wygłaszane przez W. Wasilewską⁴⁵² postulaty przeciwko polskiej polityce na Kresach prezentowały ZSRR jako ratunek dla tak zaniedbanych obszarów, o które Polska nie dbała celowo. Jednocześnie studiując język wypowiedzi W. Wasilewskiej, można zauważyć, że jest to przykład języka nienawiści, którego założeniem jest wywołanie negatywnych uczuć w stosunku do polskiego rządu, wzmacniających prosovietckie postawy obywateli, postrzegających ZSRR jako ratunek od trudnej sytuacji na Kresach i w państwie polskim. Argumenty W. Wasilewskiej jednak nie zawierały w sobie niczego więcej poza wyliczaniem winy, prezentowane treści nie dawały odpowiedzi na pytania o potencjalne rozwiązanie problemów, kluczem niedopowiedzeń było przedstawienie ZSRR jako lepszego zarządcy dla ziem wchodzących jeszcze do niedawna w skład Polski⁴⁵³.

Polscy komuniści – z W. Wasilewską na czele – prowadzili politykę propagandową, w której wszystkie działania na wschodzie Polski stanowiły element kampanii zniewalania mniejszości narodowych na tym terenie i wycelowanych w tłumienie ruchów robotniczych i chłopskich⁴⁵⁴. Właściwym i jedynym słusznym rozwiązaniem stało się zatem przekazanie Kresów Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich, ponieważ polskie zaniedbania nie służyły tamtejszej ludności. Problem jednak pojawił się

⁴⁴⁹ Tamże, s. 277.

⁴⁵⁰ Tamże, s. 275.

⁴⁵¹ Tamże, s. 276.

⁴⁵² Tamże.

⁴⁵³ Tamże.

⁴⁵⁴ Tamże, s. 277.

w momencie, kiedy wszyscy ci przedstawiciele mniejszości z narodowością polską i żydowską chcieli skorzystać z opcji repatriacji, rozumianej w świetle dokumentacji i prezentacji medialno-społecznych. Okazywało się wówczas, że cały proces już na początku przypominał masowe sowieckie deportacje do obozów koncentracyjnych i obozów pracy. Z jednej strony zatem mieszkańcy Kresów musieli – za zdaniem W. Wasilewskiej⁴⁵⁵ – mierzyć się z polityką upośledzania ośrodków wiejskich i miejskich, skoncentrowaną na wyludnieniu, z drugiej zaś z niewłaściwie zorganizowanym i błędnie opisanym „powrotem” do kraju ojczystego, jednakże na ziemi, które nie zawsze były własnością państwa polskiego z perspektywy historycznej, a których ludność stanowili w większości przypadków „repatrianci” z ZSRR i ludność ewakuowana lub przesiedlana przymusowo. Repatriacyjna rzeczywistość daleka zatem była od teoretycznego powrotu na łono ojczyzny.

5.4 Mit repatriacji stworzony w prasie

W niniejszej pracy zwraca się uwagę na przestrzeń znajdującą się niejako „pomiędzy” mitem a rzeczywistością. Przestrzeń ta tworzona jest przez tzw. czwartą władzę – media (telewizja, prasa, radio, internet) – za pomocą językowych komponentów upublicznianych przez państwo w postaci różnorodnych komunikatów w czasie trwania określonych wydarzeń. W części tej dokonano analizy obrazu medialnego repatrianta i repatriacji w prasie radzieckiej oraz prasie państw należących dawniej do bloku ZSRR, z uwzględnieniem okresu zmiany granic RP na skutek wojny w 1939 roku. Z tego też względu analiza medialnych elementów kompozycji repatriacji uwzględnia tylko te gazety, których historia sięga co najmniej lat 20. XX wieku. Badane gazety analizowano pod kątem występowania terminów „repatriacja”, „repatrianci” w różnych konfiguracjach i odmianach. Celem poszukiwań było określenie zakresu pola semantycznego składającego się na kategorię „repatriacja” oraz jej elementy.

Z. Jaroszewicz-Pieresławcew i G. Potasenko analizując terminologię konstruującą mit wokół repatriacji, zauważają, że: (1) termin „repatriacja” w okresie ZSRR ma związek z procesem wysiedlenia, nie zaś z powrotem do ojczyzny, (2) termin „repatriant” – o ile był prawidłowo używany w stosunku do Niemców powracających do państwa niemieckiego, o tyle w stosunku do przymusowo przesiedlanych na Litewską SRR Litwinów, Ukraińców do USRR i Białorusinów do BSRR używany był błędnie, ponieważ w tym okresie totalitaryzmu skażeniu podlegała nawet semantyka pojęć⁴⁵⁶. Semantyka pojęć zdeterminowana ustrojem politycznym implikuje sytuację, w której relacja między językiem a rzeczywistością jest zaburzona. W praktyce oznacza to, że nazwa używana do opisu

⁴⁵⁵ Tamże, s. 278.

⁴⁵⁶ Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, G. Potasenko, *Przesiedlenie staroobrzędowców z Suwalszczyzny na Litwę w 1941 roku*, [w:] M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje...*, dz. cyt., s. 67.

wysiedlenia i deportacji („repatriacja”) nie jest zgodna z rzeczywistym procesem, który ma miejsce. Ruchy ludności spowodowane II wojną światową w większości przypadków miały charakter przymusowy – była to migracja ekonomiczno-społeczna i polityczna, nie zaś dobrowolny proces warunkowany indywidualnym wyborem; czego przykładem jest przesiedlenie ludności pochodzenia litewskiego, rosyjskiego i białoruskiego z Suwalszczyzny na Litewską SRR w 1941 roku, definiowane w ramach międzynarodowej mieszanej, przymusowej migracji (deportacji) oraz migracji dobrowolnie wymuszonej. Za synonim tych ruchów niejednokrotnie uznaje się zestawienia takie jak: „przymusowa repatriacja” czy „przymusowe przesiedlenie”⁴⁵⁷.

Historyczna analiza poziomu zróżnicowania mediów we wszystkich państwach byłego ZSRR, a także próba rekonstrukcji obrazu repatriacji prezentowanego w mediach na całym świecie dowodzi, że samo zagadnienie „repatriacji”, podobnie jak i związane z nim „prawa” i obowiązki państwa przyjmującego zmieniały się na przestrzeni czasów, a obrazy mieszczące się w polu semantycznym repatriacji uzależnione były od państwa odpowiedzialnego za powstanie określonego obrazu, wyposażonego w charakterystyczne dla różnych kultur wzorce.

Malowany przez media obraz repatriacji i repatriantów współcześnie różni się dość znacząco od tego, co miało miejsce w przypadku repatriacji ludności polskiej w okresach, o których mowa w niniejszej pracy. O ile bowiem w stosunku do ludności opuszczającej wówczas tereny ZSRR przejęte od Polski prawo własności, podobnie jak prawa człowieka, nie miały zastosowania, o tyle współcześnie kwestia repatriacji rozważana jest w kontekście możliwości przyznawania ziemi na nieswoim terenie mieszkańcom z obywatelstwem rosyjskim. W 2014 roku na łamach „Komsomolskiej Prawdy” ukazał się artykuł obiecujący repatriantom darmową ziemię na Krymie z zastrzeżeniem, że rzeczona jest „bez dodatkowych przywilejów”⁴⁵⁸. Prowadzone wówczas dyskusje nad istotą praw majątkowych na Krymie skupiały się m.in. na kwestii przyznania specjalnych warunków deportowanym na Krym, ponieważ niewielu mieszka na tym terenie pięć lat, a to właśnie „kwestia wymogu pięcioletniego pobytu dla deportowanych” stanowiła problem dyskusyjny. Najbardziej istotną kwestią jednak w niniejszej dyskusji medialnej w Rosji jest jeden fakt – jej bezzasadność. Półwysep Krymski należy do Ukrainy i bezprawnie w 2014 roku został zajęty przez Rosję; strategicznym działaniem rosyjskich tabloidów było odwrócenie uwagi od rzeczywistego problemu – terroru Rosji i łamania praw człowieka w Ukrainie – i zwrócenie jej ku „nowym możliwościom oferowanym przez rosyjskie władze”:

⁴⁵⁷ Tamże, s. 68.

⁴⁵⁸ *Repatrianci otrzymają darmową ziemię na Krymie bez dodatkowych przywilejów*, „Komsomolskaja Prawda”, 10 grudnia 2014, online: <https://www.crimea.kp.ru/online/news/1920370/> (dostęp: 24.04.2024).

zamieszkania na Krymie „na specjalnych warunkach”, zwrócenia uwagi na repatriantów, stworzenia mitu państwa opiekuńczego i utrzymywania go.

Oczywiście tytuł przytoczonego artykułu sugerował czytelnikowi zupełnie inną treść – gwarancja ziemi na Krymie bez przywilejów – treść podtytułu zaznaczała, że zawartość pojęciowa związana jest ze stanowiskiem deputowanych dotyczącym znoszenia wymogu pięcioletniego pobytu dla deportowanych obywateli w prawie ziemskim. Z pierwszego zdania czytelnik natomiast dowiaduje się, że „Rada Państwa postanowiła nie zmieniać ustawy o stosunkach gruntowych i majątkowych, która znosi jeden z warunków bezpłatnego przyjmowania działek przez repatriantów”⁴⁵⁹. Krymski rynek nieruchomości w 2014 roku stanowił jeden z istotnych problemów omawianych na łamach „KP.RU”, który starano się rozwiązać m.in. poprzez wprowadzenie moratorium na odsprzedaż działek – czyli zakazu odsprzedaży działek przydzielanych Krymczakom do indywidualnego użytku, wyposażonego dodatkowo w możliwość odebrania działki, w przypadku kiedy nie jest ona efektywnie użytkowana.

Medialny obraz repatriacji i repatrianta współcześnie jest pełen chaosu, podobnie jak miało to miejsce dotychczas. Poszczególne hasła stosowane są jedynie w celu zwrócenia uwagi i stworzenia podwalin mitów politycznych (mit dbałości o repatrianta), które nie mają pokrycia w świecie rzeczywistym. Rozdzielanie krymskiej ziemi między ludzi, którym okupant-agresor przypisuje status „lokalnych/właścicieli”, jest niczym innym jak kolektywizacją z nacjonalizacją bazującą na wywłaszczeniu. Bezprawne pozbawienie mienia jest przestępstwem, za które nikt nie został nigdy pociągnięty do odpowiedzialności, a przez które cierpieli prywatni właściciele, którzy stracili dorobek życia i zostali zmuszeni do tułania się po świecie. Kwestie krymskich nieruchomości stanowiły przedmiot dyskusji na łamach „KP.RU” przez bardzo długi czas – jeszcze w 2017 roku gazeta informowała o „przebudowie mieszkania na Krymie: jak zalegalizować, gdzie uzyskać projekt, ile to kosztuje?”⁴⁶⁰. Mit medialny to dbałość o repatriantów – rzeczywistość obrazuje brak spójności i zmian, a przestrzeń „pomiędzy” podkreśla brak jakichkolwiek praw, niezależnie od statusu. Sugestia wsparcia repatriantów stanowiła jedynie hasło reklamowe, sytuacja repatriantów nie ulegała zmianie.

Problematyka repatriacji prezentowana na łamach pisma „Izwistija” zawierała również fragmenty obrazujące podejście władz rosyjskich do obywateli – również wojskowych, pełniących służbę czy to na morzu, czy na lądzie. 14 marca 2012 roku gazeta opublikowała artykuł, który w tytule zawierał apel rosyjskich marynarzy o ratunek z Konga – treść dotyczyła załogi rosyjskiego statku Seal-6, porzuconego u wybrzeży Afryki, pozostawionej bez jedzenia, wody, leków i pomocy, z malarią.

⁴⁵⁹ Tamże.

⁴⁶⁰ *Przebudowa mieszkania na Krymie: jak zalegalizować, gdzie uzyskać projekt, ile to kosztuje*, „KP.RU”, 2017, online: <https://www.crimea.kp.ru/daily/26774.7/3810259/> (dostęp: 24.04.2024).

Repatriacja – jako możliwość powrotu do kraju – nie jest działaniem uprawianym przez władze rosyjskie, które wszystkich swoich obywateli, niezależnie od pełnionych funkcji i należnych im praw człowieka, pozostawiają w warunkach uwłaczających ludzkiej godności. Apel ten powtórzył się w lipcu, dając wyraz rosyjskiej dbałości o własnych obywateli i poszanowania tego państwa dla życia i praw człowieka.

Pojęcie „repatriacji” w mediach rosyjskich drukowanych – jako zagadnienie, które w Polsce utożsamiane jest z działaniami państwa na rzecz obywateli swojego kraju – w Rosji jest zagadnieniem „tabloidowym”, rodzajem hasła wykorzystywanego do zwrócenia uwagi społeczeństwa na kwestie, co do których finalnie brak jest odpowiednich i właściwych rozwiązań. Współczesna przestrzeń semantyczna „repatriacji” budowana jest w oparciu o terminy, które jedynie pośrednio związane są z człowiekiem jako podmiotem procesu (repatriacja dochodów) – w zdecydowanej większości mają one charakter przedmiotowej prezentacji poszczególnych zagadnień w obrębie pojęcia „repatriacja”.

5.5 Rzeczywistość prawno-administracyjna

„Powroty w drugiej połowie lat 50-tych wynikały [...] nie z ogólnych postanowień władz państwowych, które – jak w pierwszych latach powojennych – zdecydowały o wymianie części ludności, mającej jej dobrowolnie lub przymusowo podlegać”⁴⁶¹.

Różnice w procesach repatriacji określanymi mianem kolejnych „fal” związane były zarówno z konstrukcją całego procesu i jego organizacją, jak i sposobem jego przedstawiania przez władze oraz społeczno-językowym obrazem repatrianta prezentowanym w mediach.

W początkowych latach po wojnie repatrianci byli poddawani szczególnej kontroli ze strony organów bezpieczeństwa i administracji państwowej. Władze polskie, przy wsparciu sowieckim, prowadziły represje wobec osób podejrzewanych o przynależność do ruchów opozycyjnych czy wrogich ustrojowi. Repatrianci mieli ograniczone prawa obywatelskie i byli poddani nadzorowi ze strony organów państwowych. Wśród kluczowych problemów repatriantów w latach 1944–1956 wymienić można⁴⁶²:

- 1) represje ze strony organów bezpieczeństwa i administracji państwowej;
- 2) ograniczone prawa obywatelskie i nadzór ze strony organów państwowych;
- 3) trudności w integracji z nowym środowiskiem i odnalezieniu się w warunkach życia;

⁴⁶¹ M. Ruchniewicz, *Tzw. repatriacja ludności...*, dz. cyt., s. 172.

⁴⁶² A. Kisiel, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1944–1956*, „Studia i Materiały. Miscellanea” 2012, 15, s. 309.

- 4) brak zaplecza mieszkaniowego i podstawowych środków do życia;
- 5) problemy zdrowotne i brak opieki medycznej;
- 6) traumatyczne przeżycia związane z wojną i pobytem w ZSRR.

Zakończenie

Napisana rozprawa doktorska pod kierunkiem dra hab. Andrzeja Dubieckiego, profesora Uniwersytetu Łódzkiego jest bardzo konstruktywnym i interesującym rozważaniem z punktu widzenia tematu badawczego pt. *Repatriacja ludności polskiej z Europy Wschodniej po II wojnie światowej w kontekście mitów i wyobrażeń zbiorowych*.

W zakresie swojej pracy doktorskiej dokonałem wnikliwej charakterystyki rozwoju umów międzynarodowych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Rumunią oraz umów z Ukrainą Socjalistyczną Republiką Radziecką, Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką oraz Litewską Socjalistyczną Republiką Radziecką.

Przeanalizowane zostały uwarunkowania polityczno-społeczne ruchów repatriacyjnych oraz kształtowanie tych ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej. W zakresie tematu pracy dokonałem szczegółowej historycznej analizy i weryfikacji przebiegu procesów repatriacyjnych pomiędzy poszczególnymi krajami oraz wnikliwej tematycznej analizy badań dotyczących wyobrażeń zbiorowych i mitów społecznych w zakresie relacji repatriacyjnych.

Celem niniejszej pracy doktorskiej jest analiza i synteza faktów z historii politycznej polsko-rumuńsko-sowieckiej po II wojnie światowej. Fakty te dotyczą mitów i wyobrażeń zbiorowych, a przedmiotem ich zainteresowania pozostaje repatriacja oraz różne sposoby jej interpretacji i rozumienia. Dokładne zrozumienie wydarzeń, które miały miejsce w badanym okresie, a które ukształtowały zarówno mity, jak i wyobrażenia zbiorowe na temat repatriacji, wymaga przedstawienia sytuacji geopolitycznej i układu sił w Europie w badanym okresie. Zauważyć należy bowiem, że presja wywierana przez Rosję jest elementem charakterystycznym zmian na obszarze Europy Wschodniej, którą Rosja uznaje za swoją strefę wpływów i co wyraża w licznych działaniach zmierzających do podporządkowania sobie innych niezależnych państw, tak jak miało to miejsce w Polsce, Rumunii, Czechosłowacji czy w 2022 roku w Ukrainie.

Cel ten osiągnięty został dzięki dokładnemu wyjaśnieniu i omówieniu problemów dotyczących: umów repatriacyjnych między Związkiem Radzieckim a Polską i Rumunią (rozdział I, w którym przedstawione zostały główne idee i założenia projektów akcji repatriacyjnych na terenie wskazanych obszarów); rozwoju ustawodawstwa między Polską, ZSRR a Rumunią (rozdział II); oraz kształtowania się ruchów repatriacyjnych z ziem zabranych po II wojnie światowej z podziałem na dwa główne okresy (rozdział III). Dokładna analiza historyczno-politologiczna dała podstawy do rekonstrukcji rzeczywistych wydarzeń z tamtego okresu, dotyczących różnych uwarunkowań repatriacji z ziem

zabranych, co zebrane zostało w części dotyczącej analizy przebiegu repatriacji po stronie polskiej i radzieckiej (rozdział IV), która to część stała się fundamentem obrazu zbudowanego na potrzeby niniejszej pracy, a dotyczącego mitów i wyobrażeń zbiorowych na temat repatriacji, zaprezentowanych w rozdziale piątym.

Główna hipoteza badawcza przedstawiona we wstępie pracy została w pełni udowodniona: mity i wyobrażenia zbiorowe wokół procesu repatriacji z Europy Wschodniej po II wojnie światowej warunkowane były systemem i reżimem politycznym.

W całości przedmiotowej pracy zostały przedstawione i udowodnione naukowo szczegółowe hipotezy badawcze, a mianowicie:

- 1) kształt umów międzynarodowych pomiędzy Polską a republikami wchodzącymi w skład ZSRR uzależniony był od systemu i reżimu politycznego;
- 2) mity i wyobrażenia zbiorowe dotyczące procesu repatriacji kształtowane były przez komunistyczne władze ZSRR, mające wpływ na sytuację społeczno-polityczną we wszystkich republikach związkowych oraz w Polsce;
- 3) mity i wyobrażenia zbiorowe dotyczące repatriacji miały się z rzeczywistą społeczną sytuacją procesu repatriacji i jego ekonomicznym podłożem;
- 4) przebieg procesu repatriacji uzależniony był od decyzji politycznych;
- 5) proces repatriacji Polaków po II wojnie światowej z Europy Wschodniej był odmienny od prezentowanego prawnie i medialnie;
- 6) rozbieżność między mitem a rzeczywistością zdeterminowana była uwarunkowaniami politycznymi.

Systemy polityczne, których ustrój oparty jest na monokulturze, tworzą mity w celu manipulowania zachowaniami i postawami obywateli – odbiorców przekształconej lub zniekształconej rzeczywistości zawierającej elementy kształtujące więzi społeczne i fundamenty wspólnoty powstającej wokół zniekształconych mitów. Mity można podzielić w ogólności na archetypowe i zniekształcone bądź na współczesne i tradycyjne. Cechą różnicującą jest treść mitu, a jednym z uwarunkowań rozszerzenia pola semantycznego określonych kategorii wykorzystywanych w danym micie pozostaje stosowanie go w odmiennych kontekstach z zachowaniem celu głównego, jakim jest wywołanie zmian w świadomości odbiorcy. Założenia dotyczące współczesnej mitologizacji w społeczeństwach na całym świecie mają charakter propagandowo-marketingowy i zaczerpnięte są ze świata polityki prezentowanego w mediach i docierającego do masowych odbiorców na całym świecie. Dzięki

globalnemu zasięgowi mediów propaganda i manipulacja, stanowiące podstawowe narzędzia systemów totalitarnych, mogą rozprzestrzeniać się na światową skalę, stanowiąc jednocześnie bezpośredni obraz sytuacji panującej w danym państwie. Mass media ułatwiają mitologizację polityczną społeczeństwa, zwiększając ich podatność na manipulację poprzez rozbudowywanie kontentu bazującego na wywoływaniu strachu i negatywnych emocji, ułatwiających manipulowanie odbiorcami.

Mit repatriacji należy do kręgu mitów politycznych – stworzonych w celach propagandowych, manipulacyjnych, dążących do zmiany pola semantycznego danego terminu. Repatriacją w powojennej Polsce określało się jednak zupełnie inne zdarzenia i sytuacje od tych, które rzeczywiście mogłyby nosić to miano – nawet mimo nieznaczących podobieństw. Z jednej strony mitu znajdowała się rzeczywistość społeczna, stanowiąca poniekąd jego immanentną część, z drugiej funkcjonował mit jako całkowite zaprzeczenie rzeczywistości. Pod względem odbicia świata mitu i rzeczywistości można zatem powiedzieć, że ów mit spełniał swoje funkcje – prezentował całkowicie absurdalną i trudną do odszyfrowania bez znajomości kontekstu konstrukcję, której ideą było zestawienie ze sobą dwóch wersji świata – mitycznej i rzeczywistej. Tym sposobem repatrianci w Polsce przez długi czas postrzegani byli jako „obcy”, czy „bezpaństwowcy” i kategoryzowano ich jako „nie-Polaków”, nie rozumiejąc istoty procesu repatriacji, która zniekształcana była szeregiem mitów politycznych i działań władz państwa, utrzymujących mit wśród głównych faktów.

Mity i wyobrażenia zbiorowe to niezwykle interesujące zagadnienie w naukach społecznych i humanistycznych, zwłaszcza kiedy stają się częścią na tyle istotnej historii, by różne fragmenty mitycznych narracji rozbrzmiewały w postawach i zachowaniach społeczeństwa. Natura mitu zakłada, że w pewnym stopniu zostanie on utrwalony w postaci rozmaitych form przekazu w celu zachowania wzorców działań zawartych w określonym komunikacie. Wyobrażenia zbiorowe – nawet jeśli kształtowane w obrębie tego samego mitu – zawsze będą się od siebie różniły; ich wspólnym punktem może być jedynie pewna idea ogólnego pojmowania mitu – interpretacja obowiązująca w danej grupie społecznej.

Zarówno mity, jak i wyobrażenia zbiorowe, aby przetrwać, potrzebują języka, są zatem tworam językowymi, czy to w formie pisanej, czy ustnej; i jako takie podlegają analizom z zastosowaniem metod i narzędzi wykorzystywanych w badaniach nad językiem. Fakt wpływu mitów i wyobrażeń na postawy i zachowania jest oczywisty – siła przekonań staje się czynnikiem motywacyjnym do podejmowania określonych czynności, potrzeba społecznej akceptacji i uznania determinują inne komponenty zachowania, szeroko rozumiany nacisk może przyczynić się do zniekształcenia sposobu interpretacji i próby zafałszowania przekazu poprzez zmianę znaczenia mitu. Mityczna rzeczywistość

może również stać się wyobrażeniem rzeczywistości idealnej, utrwalanej za pomocą przekazów medialnych lub przy użyciu innych środków przekazu.

Mit rozpowszechniany publicznie ma na celu wpłynięcie na opinię publiczną. Głównym miernikiem wpływu są tu postawy i zachowania wobec sytuacji prezentowanych w mitach. Natura funkcjonowania ludzkiego mózgu wyposażona jest w mechanizm konfabulacji – będący niczym innym jak uzupełnianiem pustych przestrzeni pomiędzy faktami własnymi (lub uznawanymi za własne) a wyobrażeniami. W przypadku mitów politycznych, do których można zaliczyć mit repatriacji, przestrzenie pomiędzy faktami wypełniane są wyobrażeniami i wierzeniami danej grupy społecznej, ukształtowanymi ich własnymi doświadczeniami z interpretacją mitu oraz poziomem zgodności reakcji między członkami. Zarówno postawy, jak i zachowania kształtują się pod wpływem interakcji z innymi ludźmi na skutek indywidualnych interpretacji różnych sposobów użycia języka. Mity zawierające językowe wzorce określonych zachowań czy społecznego poznania stają się istotnym komponentem zbiorowego wierzenia na określony temat (np. mit Okrągłego Stołu i polska „Solidarność”).

Repatriacja, której cechą główną pozostaje dobrowolność, nie może być w żaden sposób związana z przymusowymi ruchami ludności, takimi jak wysiedlenia, przesiedlenia czy przymusowe ewakuacje. Rozszerzenie pola semantycznego terminu „repatriacja” o znaczenia ruchów ludności determinowanych przymusem, nierzadko pod groźbą utraty życia, to nic innego jak próba zmiany świadomości społecznej poprzez modyfikowanie znaczenia pierwotnego terminu.

Podłoże mitologizacji polityki w Ukrainie, Białorusi, Litwie i Polsce ma podobne korzenie, zarówno ze względu na położenie, jak i wspólne doświadczenia i historię. Traumatyczne wydarzenia związane z represjami różnych narodów zamieszkujących tereny byłych radzieckich republik umocniły jedynie mity i wierzenia społeczne w siłę narodu opartą na odniesieniach i wierzeniach bazujących na legendach, podaniach i mitach. Tereny współczesnych Ukrainy, Białorusi i Litwy były silnie związane z Polską niemalże od początków istnienia państwa polskiego. Wszelkie mity i wyobrażenia zbiorowe charakterystyczne dla narodów wskazanych państw mają wspólne podłoże, co widoczne jest m.in. na przykładzie politycznej mitologii Ukrainy, obejmującej tak czas, jak i przestrzeń poprzez „uświęcenie ważnych symbolicznie miejsc (wielkich bitew, przełomowych wydarzeń).

Zagadnienie repatriacji, nawet w czasach demokracji, stanowi w Polsce temat dość kontrowersyjny, gdyż o ile sam termin odnosi się do dobrowolnego powrotu do kraju ojczystego, o tyle w Polsce rządzonej przez Związek Radziecki do końca lat 80. XX wieku pojęcie to oznaczało przymusową deportację ludności na tereny wskazane przez oprawcę. W jeszcze innym przypadku radzieckie podejście do repatriacji oznaczało masowe ucieczki ludności z miejsc ich zamieszkania – ucieczki warunkowane strachem o utratę własnego życia, niejednokrotnie związane z porzucaniem całego

dobytku życiowego i pozostawieniem go na terytorium, które kiedyś mieszkańcy określali domem. Językowy obraz repatriacji po II wojnie światowej w połączeniu z konsekwencjami społeczno-politycznymi wynikającymi z propagowania przez władze określonego podejścia przyczyniły się do sytuacji podobnej do współczesnej. Zaatakowana przez Rosję Ukraina to państwo, w którym niszczone są osiedla mieszkalne, atakowana jest ludność cywilna, a wszelkie działania pozostają zarówno niehumanitarne, jak i niezgodne z prawem.

Problem luk w tożsamości narodowej i związanej z nią przynależności kulturowej wynika z błędnego określania Rosji w kategorii narodu słowiańskiego, którym z pewnością pozostają Polacy, Litwini, Łotysze czy Czesi. Zauważalne różnice kulturowe jawią się zarówno na polu mentalizacji i związanego z nią postrzegania świata, jak i w obrębie postaw i zachowań, unaocznionych w sieci konfliktów zbrojnych z udziałem państwa rosyjskiego. Pod ideą „scalenia” narodów słowiańskich, pojawiającą się niekiedy wśród rosyjskich haseł polityczno-historycznych, pada mit Rosji jako narodu słowiańskiego, odpowiedzialnego za jedność wszystkich narodów słowiańskich w Europie. Zbudowana na kłamstwie „przynależność kulturowa” czy etniczna nijak ma się do rzeczywistego pochodzenia mieszkańców dzisiejszej Rosji, wywodzących się z plemienia wielkoruskiego – znacząco różniącego się od innych Słowian – a powstałego w wyniku napływu ludności słowiańskiej z dawnej Rusi Kijowskiej na tereny zamieszkiwane przez plemiona fińskie.

W niniejszej pracy prezentuję rekonstrukcję fragmentu rzeczywistości jako kontekstu wystąpienia określonej figury wyodrębnionej z tła. Figurą staje się repatriacja jako zjawisko mieszczące się w szerokiej kategorii ruchów ludności, określanymi migracjami. Tłem repatriacji stają się ruchy ludności polskiej zamieszkującej dawniej tereny Europy Wschodniej, ich uwarunkowania i konsekwencje. Kontrastem akcentowanym w tle pozostaje „repatriacja” jako termin teoretyczny, hasło propagandowe i cel jego zastosowania w powojennej polskiej rzeczywistości społecznej wyposażonej w sowiecki ustrój komunistyczny. Elementy te tworzą istotną część rzeczywistości społeczno-kulturowej, budując fałszywe przekonania i podwaliny nowych mitów politycznych, skupionych wokół odradzającej się Polski jako państwa opiekuńczego. Kształtowane na kłamstwie zbiorowe wierzenia widoczne w postawach i zachowaniach społeczeństwa wpływają na repatrianta jako niezależny i autonomiczny podmiot uwikłany w przebiegający odmiennie od zapowiedzi proces repatriacji.

Ewolucji funkcji mitu dokonałem w oparciu o analizę konotacji występowania takich haseł jak „repatriacja”, „repatrianci”, „repatriant” w literaturze polskiej i w mediach na przestrzeni lat 1939–2022. Analizowane bazy danych zawierały:

- 1) akty prawne – baza danych LEX;
- 2) literaturę naukową krajową – bazy danych: KARO, Biblioteka Narodowa;
- 3) zagraniczne bazy danych (Oxford Journals, Science Direct). Na podstawie analizy częstotliwości i analizy treści dokonałem oceny kształtowania się mitu wokół repatriacji na przestrzeni analizowanego okresu.

Zarówno mity, jak i zbiorowe wierzenia są formami narracji prezentującymi wielowymiarowe dane. Metodą gromadzenia danych pozostaje zatem wywiad narracyjny, a uzupełnieniem – krytyczna analiza piśmiennictwa. Pozyskany w wyniku zastosowania właściwie dobranych narzędzi badawczych materiał empiryczny pozwala na uzyskanie obrazów rzeczywistości powstałych na podstawie interpretacji, typologii, kategoryzacji.

W niniejszej pracy zwracałem szczególną uwagę na przestrzeń znajdującą się niejako „pomiędzy” mitem a rzeczywistością. Przestrzeń ta tworzona jest przez tzw. czwartą władzę – media (telewizja, prasa, radio, internet) – za pomocą językowych komponentów upublicznianych przez państwo w postaci różnorodnych komunikatów w czasie trwania określonych wydarzeń. W części tej dokonałem analizy obrazu medialnego repatrianta i repatriacji w prasie rosyjskiej oraz prasie państw należących dawniej do bloku ZSRR, z uwzględnieniem okresu zmiany granic RP na skutek wojny w 1939 roku. Z tego też względu analiza medialnych elementów kompozycji repatriacji uwzględnia tylko te gazety, których historia sięga co najmniej lat 20. XX wieku.

Szczególnym i istotnym źródłem badawczym były bezpośrednie relacje naocznych świadków i uczestników wydarzeń – podzielone zostały one na dwie kategorie. Pierwszą z nich stanowią relacje zapisane w uzasadnieniach wyroków sądów, opowiadające historie indywidualnych, choć powtarzających się problemów repatriantów przy realizowaniu praw im obiecanych i należnych. Druga kategoria to relacje uczestników tychże wydarzeń zebrane w formie wywiadów, stanowiące istotne źródło pierwotne, potwierdzające zawartość wtórnych źródeł, takich jak orzecznictwo czy literatura przedmiotu.

Bardzo ważnym i istotnym uzupełnieniem przedmiotowej pracy badawczej jest aneks zawierający następujące dokumenty:

- 1) wspomnienia repatriantów z Europy Wschodniej, które są publikowane w sieci społecznościowej Facebook i bezpośrednio wykorzystane w pracy;
- 2) bezpośrednie wspomnienia Jana Burby – repatrianta ze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich;
- 3) dokumenty repatriacyjne – akty prawne i zdjęcia;
- 4) wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Chciałbym na koniec podkreślić, że nie ma rzeczywistości społeczno-kulturowej na świecie, której nie kształtowałyby mity i wyobrażenia zbiorowe. Spotykane są one na każdej płaszczyźnie funkcjonowania społecznego człowieka, współtworząc rzeczywistość kulturową, społeczną, religijną oraz szczególnie: polityczną.

Aneksy

Wspomnienia repatriantów z Europy Wschodniej publikowane w sieci społecznościowej Facebook – wykorzystane w rozprawie doktorskiej

Materiały, z których korzystałem, udostępnione zostały na Facebooku – pozycje jak niżej, od 1 do 24.

1) Jan Burbo:

<https://www.facebook.com/search/top/>.

2) Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń UP w Krakowie:

<https://www.facebook.com/p/Centrum-Dokumentacji-Zsyłek-Wypędzeń-i-Przesiedleń-UKEN-w-Krakowie-100075965114505/>

3) Dębicy Sybiracy:

<https://www.facebook.com/sybiracy.debica.3>

4) Głogowska Edukacja Kresowa:

<https://www.facebook.com/glogowskaedukacjakresowa/>

5) Golgota Narodów:

<https://www.facebook.com/GolgotaNarodow>

6) Golgota Wschodu we Wrocławiu Kolekcja Sybirska Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego:

<https://www.facebook.com/golgotawschoduwewroclawiu>

7) Historia – interpretacje i narracje:

<https://www.facebook.com/groups/historia.interpretacje.i.narracje>

8) Lubelskie Stowarzyszenie Pamięci Zesłańców Sybiru:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=61554039334013>

9) Kolekcja Sybirska Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego:

<https://www.facebook.com/KolekcjaSybirackaPTL>

10) Kresy:

<https://www.facebook.com/groups/370811664042541>

11) Kresy północno-wschodnie: Wileńszczyzna, Nowy Pohost, Brasław i inne miasta:

<https://www.facebook.com/groups/136759189795690>

12) Łobeska Wspólnota Sybiraków, dzieci i wnuków:

<https://www.facebook.com/SybiracyLobez>

13) Muzeum Pamięci Sybiru:

<https://www.facebook.com/muzeumpamiecisybiru>

14) Ośrodek Karta:

<https://www.facebook.com/OsrodekKARTA>

15) Polskie Forum Migracyjne:

<https://www.facebook.com/PolskieForumMigracyjne>

16) Polskie Towarzystwo Historii Mówionej:

<https://www.facebook.com/historiamowiona>

17) Repatriacje, deportacje, przesiedlenia. Wspomnienia:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100067529281405>

18) Repatrianci ze wschodu w Polsce:

<https://www.facebook.com/groups/193033247727577>

19) Stowarzyszenie Pamięci Sybiru:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100070017361523>

20) Stowarzyszenie Rodzin Osadników Wojskowych i Cywilnych Kresów Wschodnich:

<https://www.facebook.com/osadnicynakresach>

21) Studio Wschód TVP:

<https://www.facebook.com/studiowschod>

22) Sybiracy Pamiętamy:

<https://www.facebook.com/sybiracy.pamietamy>

23) Związek Sybiraków w Gorzowie Wielkopolskim:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100077976069273>

24) Wydawnictwo IPN:

<https://www.facebook.com/wydawnictwo.ipn>

Wspomnienia Jana Burby – repatrianta z ZSRR

Urodziłem się 25 czerwca 1905 roku w Wilnie, w ZSRR (obecnie Litwa). Ojciec mój, Bronisław Mieczysław Burbo, pochodził z rodziny ziemiańskiej; ziemie rodziny Burbów położone są we wsi Grygajcie w powiecie nowowileńskim na przedmieściach Wilna, gdzie rodzina mieszkała, kiedy się urodziłem. Mama, Kazimiera Burbo z domu Sienkiewicz, pochodziła z Maładecznej, skąd rodzina Sienkiewiczów przeprowadziła się do Grygajc ze względu na biedę, jaka panowała na Białorusi. Maładeczna znalazła się na terytorium Białorusi.

W roku 1956 rozpocząłem naukę w Polskiej Szkole Podstawowej w Grygajciach. Rok ten pamiętam, bo moim rodzicom urodziło się piąte dziecko, a mnie przybyła siostra Czesława. Poza tym latem tego roku w gościnę z Polski przyjechała siostra ojca, Helena, z mężem Stefanem. Ojciec pracował w Wilnie, a mama, jak wszyscy we wsi, w kolchozie. Za przynależność do kolchozu moim rodzicom pozostawiono do użytkowania dom rodzinny ojca i 15 sotek ziemi (pol. 15 arów), pozostała ziemia i zabudowania gospodarskie przejęto na własność wspólną kolchozu.

W kolchozie był pastuch. Starszy, samotny pan około sześćdziesiątki, który pasł prywatne krowy mieszkańców wioski. Utrzymywała go wioska. Co tydzień zmieniał miejsce zamieszkania. Pamiętam, że zawsze w niedzielę przechodził do kolejnego mieszkańca wsi, który utrzymywał pastucha przez tydzień od poniedziałku do niedzieli i tak w kółko. Na zimę pastuch znikał i wracał na wiosnę. Z utęsknieniem czekałem jego powrotu na wiosnę, zaprzyjaźniłem się z nim. Od piątego roku życia pasłem z nim krowy. Był dla mnie chodzącą encyklopedią. Od niego dowiedziałem się dużo o historii wsi, Wilna i Wileńszczyzny. Dla mnie był głównym źródłem wiedzy, bo we wsi panowała zmowa milczenia. Dziadunia, jak go nazywałem, miał talent do opowiadania. To on wpoił we mnie zamiłowanie do historii. Najciekawsze były jego wspomnienia: okres pierwszej wojny światowej, odrodzenie Polski po latach niewoli, wojna polsko-bolszewicka, najazd Sowieców we wrześniu 1939 roku, w 1941 – najazd Niemców. Z jego opowiadań wynikało, że ludność polska lepiej była traktowana przez Niemców aniżeli przez Sowieców. Po Niemcach przyszli znowu Sowieci, wtedy Wilno i Wileńszczyznę przydzielono Republice Litewskiej.

To on opowiadał mi o tragedii, jaka rozegrała się w rodzinie Burbów, bo w domu panowała zmowa milczenia.

Z ważniejszych tragicznych zdarzeń należałoby wspomnieć napad na rodzinę Burbów w dniu 1 września 1939 roku. Zginął mój dziadek, Michał Burbo, a jego ciężko rannego syna, brata ojca – Kazimierza Burbę, udało się uratować dzięki bliskości koszarów Piłsudskiego – wówczas pełniących rolę szpitala, dokąd sąsiedzi zanieśli go rannego, gdzie go uratowano.

Na Kazimierza Burbę, brata ojca, było jeszcze kilka zamachów. Jednym z tragiczniejszych zamachów było podpalenie w nocy jego domu. Zamachowcy nie wiedzieli, że wieczorem z córką pojechał do teściów do sąsiedniej wsi i dzięki temu się uratował. W spalonym domu zginęła żona i syn.

Babcia, Jadwiga Burbo z domu Dowgiałło, uciekła przed Sowietami i zatrzymała się w Katowicach (nazwanych wówczas na cześć Stalina: Stalinogród).

W 1946 roku do Stalinogrodu do babci Jadwigi Burbo dotarła jej córka, Helena Burbo. Wyjechała z ZSRR na mocy Karty Ewakuacyjnej wydanej przez Głównego Pełnomocnika Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego.

Ciocia Helena Burbo (siostra ojca) w Stalinogrodzie wyszła za mąż za Stefana, wówczas pracownika ówczesnych władz w Stalinogrodzie. Związek małżeński Heleny Burbo ze Stefanem w znacznym stopniu wpłynął na losy rodziny Burbów.

W czerwcu 1956 roku ciotka Helena z mężem Stefanem przyjechali do Wilna. Jak się później dowiedziałem, mąż cioci był wpływowym człowiekiem i ciocia przyjechała z wujkiem, by ten załatwił wyjazd dla jej braci, to jest dla ojca i wujka Kazimierza. Zaraz po pobycie w Wilnie przyjechała babcia Jadwiga Burbo i przywiozła dokumenty własności na dom, za które mój ojciec i jego brat Kazimierz Burbo oraz brat babci, Kazimierz Dowgiałło, dostali prawo wyjazdu do Polski. Kazimierz Burbo wyjechał w 1957 roku, natomiast mój ojciec z rodziną i babci brat Kazimierz Dowgiałło z rodziną zostali zapisani do wyjazdu w ramach repatriacji i do Polski pojechaliśmy w jednym wagonie. Jestem przekonany, że wstawienictwo męża cioci Heleny – Stefana – i oddanie dokumentów na dom przez babcię Jadwigę Burbo umożliwiło nam wyjazd do Polski.

W dniu 9 grudnia 1957 roku rodzina moja uzyskała prawo opuszczenia ZSRR w ramach repatriacji, zaświadczenie o numerze 199627 obejmowało ojca Bronisława Mieczysława Burbę wraz z bratem moim, Zenonem Burbą, i mną, Iwanem Burbą (tak moje imię Jan zapisywali Sowieci), zaświadczenie o numerze 199628 obejmowało mamę Kazimierę Burbo wraz z bratem Stanisławem Burbą i siostrami: Jadwigą Burbo i Czesławą Burbo.

Zaświadczenia upoważniające do wyjazdu z ZSRR ważne były do 4 marca 1958 roku.

Pamiętam, że wyjechaliśmy zimą ze stacji, na której był punkt zborny. Repatriantów ładowali do wagonów bydłowych przystosowanych do przewozu ludzi. Na środku wagonu stał piecyk żelazny na metalowych nogach, a w rogu była dziura służąca za toaletę. Pamiętam, że wiele dni staliśmy na stacji początkowej, czekaliśmy, aż wszystkie wagony zostaną zapełnione. Wagonów było dużo. W naszym wagonie jechał brat babci, Dowgiałło z rodziną: synem Piotrem z rodziną i córkami Jadwigą

i Zenoną. Dowgiałły osiedlili się w Bartoszycach. Z Bartoszyc Jadwiga i Zenona wyemigrowały do Kanady.

W latach późniejszych wiele osób z naszej rodziny wyjechało z Polski na zachód przy nadarzających się okazjach. Brat mamy, Zenon Sienkiewicz, zamieszkał w Malmö w Szwecji, dokąd ściągnął swoją rodzinę. Moja najmłodsza siostra, Irena Burbo, wykorzystując stan wojenny, uciekła do NRF-u i do dzisiaj mieszka z rodziną w Niemczech.

Pamiętam, że do Polski jechaliśmy bardzo długo. Dniami staliśmy niemal na każdej stacyjce. Złote żniwa mieli *proownicy* – prowadzący pociąg. Było bardzo zimno, ludzie na każdym postoju pociągu stali w kolejce pod parowozem za węglem, za który kazano sobie płacić złotem. Ci, co nie mieli pieniędzy czy złota, cierpieli z powodu silnego mrozu. Wielu ludzi chorowało i wielu zmarło. Pamiętam ceremonie pogrzebowe przy pociągu na postoju.

Mój brat Stanisław również zachorował na szkarlatynę, którą przeziębził, przez co nabawił się wady serca, a jego choroba odcisnęła piętno na dalszym życiu naszej rodziny.

Długo też staliśmy na granicy w Brześciu Białoruskim, nie znałem przyczyny. W dokumentach widnieje przedłużenie prawa opuszczenia ZSRR do 15 kwietnia 1958 roku nadane w Brześciu.

Po latach, prowadząc badania, dotarłem do ustawy z 12 marca 1958 roku o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych – Dz.U. 1958.17.71 – która nakładała na repatriantów obowiązek zapłaty za objęte gospodarstwa rolne⁴⁶³.

Pierwszy kwiecień 1958 roku – nareszcie w Polsce.

Po pobycie w punkcie repatriacyjnym w Białej Podlaskiej wysłano nas do punktu repatriacyjnego w Zgorzelcu, ponoć ze względu na to, że punkt repatriacyjny w Białej Podlaskiej był przepełniony. Do punktu repatriacyjnego w Zgorzelcu przybyliśmy 13 kwietnia 1958 roku, gdzie ja z bratem Stanisławem zaraziliśmy się żółtaczką zakaźną, którą nam zdiagnozowano dopiero w Trzciance, i trafiliśmy do szpitala zakaźnego w Pile.

Ze Zgorzelca do Trzcianki Lubuskiej wyjechaliśmy 16 kwietnia 1958 roku, gdzie we wsi Osinieć (poczta Biała Piłska, powiat Piła) wujek Stefan – wcześniej wspomniany szwagier ojca – znalazł nam gospodarstwo rolne do kupienia po atrakcyjnej cenie.

Z moich dociekań wynika, że wujkowi Stefanowi podpowiedzieli kupno tego gospodarstwa koledzy ze Służby Bezpieczeństwa z placówki w Trzciance. Zaproponowane mojej rodzinie gospodarstwo

⁴⁶³ Dz.U. 1958 nr 17, poz. 21.

rolne nie pochodziło z zasobów państwowych, lecz prywatnych. Pan Pawłowski miał, jak się później dowiedziałem, kilka gospodarstw rolnych nabytych od państwa za darmo na Ziemiach Odzyskanych i odsprzedawał je z zyskiem repatriantom. Dzisiaj nazwalibyśmy, że robił za „słupa”.

Ojciec mój, człowiek niewykształcony, w pełni polegał na rodzinie, dlatego trudno mi uwierzyć, że szwagier ojca, Stefan, pracownik Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa, czy siostra Helena, osoba wykształcona, pracownica Urzędu Wojewódzkiego PZPR, nie wiedzieli, że nabycie gospodarstwa rolnego od osoby prywatnej pozbawi kupującego wszystkich przywilejów, jakie dawało kupno gospodarstwa rolnego od państwa (między innymi zwolnienie z podatków i dostaw obowiązkowych na okres trzech lat).

Krótko mówiąc: moi rodzice wpadli w korupcyjne sidła, jakie zastawiano na repatriantów. Nieszczęścia, jak mówią, chodzą parami. Jak już wspomniałem, brat Stanisław Burbo, urodzony 13 stycznia 1952 roku, w drodze do Ojczyzny zachorował na szkarlatynę, którą przeziębził w bydłym wagonie i nabawił się wady serca. Od przyjazdu do Polski do 1967 roku niemal stale przebywał w szpitalu lub sanatorium – zmarł 13 września 1967 roku.

Tragedią mojej rodziny było to, że nikt nie podpowiedział nam, iż rolnicy w Polsce nie podlegają ubezpieczeniu zdrowotnemu i muszą płacić 100% odpłatności za każdy pobyt w szpitalu czy sanatorium. Nie podpowiedziano, że rolnik może ubezpieczyć się indywidualnie. Rezultatem tego był fakt, że tyraliśmy w polu na opłacenie pobytu brata Stanisława w szpitalu czy sanatorium. Nie nadążaliśmy z opłatami za szpitale i sanatoria, a do tego dochodziły podatki i obowiązkowe dostawy. Częstym nieproszonym gościem w naszym obejściu był komornik, który wyprowadzał z chlewu świnie, a gdy tych brakło, wyprowadził ostatnią krowę, pozbawiając moje młodsze rodzeństwo mleka.

Po śmierci brata, gdy na pogrzeb przyjechała z Wrocławia siostra mamy, Zofia Zator, i zobaczyła naszą biedę, zlitowała się nad mamą i zabrała ją z siostrami: Jadwigą, Czesławą i dwiema urodzonymi w Polsce Jolantą i Ireną do siebie do Wrocławia. Mamę spotkał zaszczyt i luksus, gdyż zamieszkała z córkami w pokoiku u siostry wielkości 10 m². Całe mieszkanie cioci miało 36 m², a jej rodzina składała się z męża i córki. Ja w tym czasie byłem uczniem Technikum Kolejowego MK w Poznaniu, a brat Zenon służył w wojsku – jako poborowy. Służył dla dobra Ojczyzny, która nie zważała, że jest niezbędny dla utrzymania rodziny.

Ja jako ośmioletni chłopiec szybko zrozumiałem, że w Ojczyźnie jesteśmy niemile widziani. Często spotykałem się z pytaniami i zarzutami: „Po co żeście tu przyjechali? Jak można było zrzec się obywatelstwa ZSRR! Na pewno jesteście wrogami socjalizmu!” Już od pierwszego dnia w szkole nazywano mnie ruskim. Nie miałem wielkiej pretensji do nieświadomych rówieśników, ale do dziś

mam pretensje do nauczycielki ze szkoły podstawowej, która pozostawiała mnie na drugi rok w tej samej klasie, by, jak mówiła, pozbyć się u mnie ruskiego akcentu.

Z czasem nie tylko milczałem, ale nie przyznawałem się do tego, że pochodzę z Wilna. Pamiętam, jak w 1969 roku WKR w Poznaniu skierował mnie na kurs pływacki do Jastarni dla potrzeb wojska. Pozostali kursanci byli ze Śląska lub z Wybrzeża – nie lubili poznaniaków. Ja cierpiałem poniżany jako poznaniak, ale wołałem to, aniżeli mieli mnie nazywać ruskim, gdybym powiedział, że nie jestem z Poznania, tylko z Wilna.

Rodzina ciotki Heleny też stroniła od kontaktu z nami. Pamiętam, gdy wybierałem się do szkoły średniej, wybrałem Technikum Kolejowe w Poznaniu, bo dawali mundur i buty, a babcia Jadwiga Burbo mieszkała w Poznaniu. Na egzamin przyjechałem w tajemnicy przed ciotką Helą, bo bałem się, że mi zaszkodzi w dostaniu się do szkoły. Dowiedziała się, gdy już byłem uczniem technikum i wtedy zrobiła wielką awanturę babci, krzyczała; a chodziło jej o to, że w czasie mojej obecności w szkole nie będzie komu pomagać jej bratu, a mojemu ojcu, w pracach w gospodarstwie domowym oraz podczas prac rolnych w polu.

W kontakcie z kuzynami: Emilem i Remigiuszem – synami ciotki Heleny – wyczuwało się, że oni są z wyższej sfery. Wyczuwałem ich pogardliwy stosunek do mnie – biednego kuzyna z wiochy. Stroniłem od kontaktów z rodziną ciotki.

Nie ukrywam, że zazdrościłem im startu życiowego, jaki gwarantowała im pozycja ich rodziców.

We wrześniu 1972 roku rodzice, Kazimiera i Bronisław Burbowie, pojechali odwiedzić swoje rodzinne strony na zaproszenie siostry mamy, Janiny Kondratowicz z domu Sienkiewicz, która nie wyjechała i wówczas mieszkała w Wilnie.

Tragedii rodziny Burbów ciąg dalszy – 23 września 1972 roku mój ojciec, Bronisław Burbo, zginął w Grygajciach rozjechany przez ciężarówkę. Mnie i mojemu bratu Zenonowi przybył kolejny obowiązek – utrzymanie schorowanej mamy i czterech niepełnoletnich siostr.

Po śmierci ojca naszą ziemię podstępnie i bezprawnie przejął sołtys wsi Osiniec. Wtedy dla swoich prawo nie istniało. A zabranie nam kupionej za wszystkie oszczędności, które udało się dowieźć do Polski, ziemi jest dowodem, jaka była w tamtych latach korupcja.

Ja naszą ziemię uprawiałem do jesieni 1975 roku, nie wiedząc, że dawno nie jesteśmy jako rodzina Burbów jej właścicielami.

Siostra Irena Burbo próbowała po śmierci mamy Kazimiery Burbo przeprowadzić postępowanie spadkowe po rodzicach i odzyskać naszą ziemię – bez rezultatu.

Nie udało się też naszej rodzinie uzyskać rekompensaty za mienie pozostawione na terenach zajętych PR przez ZSRR. Z dokumentów wynika, że siostra ojca Helena też próbowała – nie znam rezultatów.

Pisząc swoje wspomnienia, pragnę dołączyć do tych repatriantów, którzy odważyli się po latach przerwać ciszę, gdyż byli zastraszani i zmuszani do milczenia pod rygorem zsyłki na Syberię. My, młodzi, milczeliśmy, bo milczeli na ten temat nasi rodzice czy dziadkowie.

W mojej ocenie repatrianci byli niemile widziani w Polsce głównie przez wrogą działalność placówek NKWD w Polsce, zwłaszcza tych na Ziemiach Odzyskanych. Mimo że obłowili się, wywożąc z tych terenów to, co się dało wywieźć, to wykorzystywali swoją władzę przy rozdziale ziem czy gospodarstw dla repatriantów, biorąc solidne łapówki.

Propaganda zniechęcania do wyjazdu do Polski odbywała się nie tylko w ZSRR, ale i w Polsce poprzez wrogie nastawianie ludności do repatriantów przez placówki NKWD, UB czy SB w Polsce.

Wmawiano, że z kraju dobrobytu, jakim jest ZSRR, wyjeżdżają tylko wrogowie socjalizmu.

Uważam, że przyczyną wstrzymywania repatriacji z ZSRR był brak siły roboczej w kolchozach, na Syberii czy w zagłębiach przemysłowych, takich jak np. Donbas, dokąd wywożono po wojnie Polaków, między innymi ze Śląska.

Jestem przekonany, że wielu repatriantów przeszło o wiele więcej trudu, by dotrzeć do Ojczyzny i znaleźć w niej swoje miejsce. Wiem na swoim przykładzie – nie było łatwo!⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ J. Burbo, *Osobiste wspomnienia Burbo Jana – repatrianta z ZSRR*, tekst niepublikowany, załączony jako aneks, s.181-186.

Dokumenty repatriacyjne

Punkt Repatriacyjny
Białej Podlaskiej
Wzrost przekroczenie granic
30.03.51.

Wydano Kartę repatriacyjną Nr *036411*
Podstawa wydania udostawienie Nr *199627*
Milno

Karta Ewidencyjna Repatrianta Nr *14911*

a) Nazwisko *Burbo* *3713*
b) (dla mężatek nazwisko panieńskie)
z poprzedniego małżeństwa

2. Imiona *Bromilan - Mieczysław*
3. Imiona rodziców *Mieczysław - Jadwiga*
i nazwisko panieńskie matki *Dongiato*

4. Data i miejsce urodzenia *1928.*
wi Gygajcie pow. Milno

5. Stan cywilny *żona*
żona - grupa pow. Gygajcie

6. Czy w okresie od 1939 r. do chwili obecnej zmienił nazwisko lub imiona podać brzmienie *nie*

7. Osoby na utrzymaniu, ich imiona wzgl. nazwiska (dzieć, żona itd.)
a) _____
b) _____
c) _____
d) _____
e) _____
f) _____

8. Zawód wyuczony _____
9. Zawód obecnie wykonywany *rob.*

10. Narodowość *pol.*
11. Obywatelstwo *pol.*

12. Czy posiadał inne obywatelstwa kiedy jakie *1939/51.05.7.1928.*

13. Miejsce zamieszkania (miejscowość, gromada, powiat, województwo, nazwa ulicy, Nr domu)

a) do 1939 r. *wi Gygajcie p. Milno*
b) w czasie wojny _____
c) przed powrotem do kraju *pow. Milno*
d) dokąd zamierza się udać na stałe miejsce zamieszkania wzgl. projektowane miejsce osiedlenia *St. Kryn. Ignieszka*

Druk 887 - 2155-56

14. Służbę do służby wojskowej, gdzie, kiedy służył, stopień i funkcja

a) do 1939 r.

b) w czasie wojny

c) po zakończeniu wojny

15. Czy był karany wazgi, aresztowany, kiedy, gdzie, przez kogo, w jakich okolicznościach

16. Data i okoliczności opuszczenia Polski

Zurawno granicy 1938

17. Miejsca zamieszkania rodziny w kraju i zagranicą (żona, dzieci, rodzice, rodzeństwo)

17a Uwagi

18. Wiarygodność powyższego stwierdzam własnoręcznym podpisem, jednocześnie potwierdzam odbiór Karty Repatriacyjnej.

Data 1.04. 1958 r.

Durby

(podpis repatrianta)

Podpis powołującego tam

19. Data i kwota wypłaconego zasiłku

1.04. 19.300 zł

20. Data wyjazdu repatrianta na osiedlenie do rodziny (miejscowość, powiat, województwo)

1.04.

21. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta do rodziny na osiedlenie

22. Data skierowania do innego Punktu Repatriacyjnego

23. Data skierowania repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie (podać miejscowość — dokładny adres i wymienić zakład pracy)

24. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie

25. Data wypłacenia zapomogi (wymierzyć kwota)

26. Inne świadczenia

kredytowe zlecenie Nr

015987
013772.

Punkt Reepatriacyjny
Białej Podlaskiej
Data przeszerzenia granicy
30.03.58

Wydano Kartę reepatriacyjną Nr 036412
Podstawa wydania udostawie-
renie Nr 1990/8
Młyno.

Karta Ewidencyjna Repatrianta Nr 14842-3-4-5-6-7

1. a) Nazwisko Burbo 3492
b) (dla metatek nazwisko panieńskie) Stukiewicz
z pośredniego małżeństwa _____
2. Imiona Karolina
3. Imiona rodziców Jan Zofia
i nazwisko panieńskie matki Młosek
4. Data i miejsce urodzenia 1925
wi Takiemce pow. Suł. Młocisz. Trocki, w Młyno.
5. Stan cywilny wdowa
6. Czy w okresie od 1939 r. do chwili obecnej zmienił nazwisko lub imiona, podać brzmienie nie
7. Osoby na utrzymaniu, ich imiona wraz nazwiska (dzieci, żona itd.)
a) 5. Jeron 1941. wi Grogajnie
b) 5. Jan 1950. " "
c) 5. Stanisław 1952. " "
d) 5. Jadwiga 1954. " "
e) 5. Kłotowa 1956. " "
8. Zawód wyuczony bp.
9. Zawód obecnie wykonywany bp.
10. Narodowość pol.
11. Obywatelstwo pol.
12. Czy posiadał inne obywatelstwa, kiedy, jakie 1959/51. w 27.10.19.
13. Miejsce zamieszkania (miasteczko, gromada, powiat, województwo, nazwa ulicy, Nr domu)
a) do 1939 r. wi Takiemce pow. Młocisz. Trocki, w Młyno
b) w czasie wojny _____
c) przed powrotem do kraju wi Grogajnie " "
d) dokąd zamierza się udać na stałe miejsce zamieszkania (wzr.) projektowane miejsce osiedlenia Flakyn. Szumielec.

14. Stosunek do służby wojskowej, gdzie, kiedy służył, stopień i funkcja
- a) do 1939 r. _____
- b) w czasie wojny _____
- c) po zakończeniu wojny _____
15. Czy był karany włącznie aresztowany, kiedy, gdzie, przez kogo, w takich okolicznościach _____
16. Data i okoliczności opuszczenia Polski *zmiana granicy 1917.*
17. Miejsce zamieszkania rodziny w kraju i zagranicą (żona, dzieci, rodzice, rodzinstwo) _____
- 17a. Uwagi: _____
18. Wiarygodność powyższego stwierdzam własnoręcznym podpisem, jednocześnie potwierdzam odbiór Karty Repatriacyjnej.
- Data *10.6.1959.* _____
- [Podpis]* _____
Podpis przebiegającego bark
- [Podpis]* _____
(podpis repatrianta)
19. Data i kwota wypłaconego zasiłku *104 zł. 2000zł*
20. Data wyjazdu repatrianta na osiedlenie do rodziny (miejscowość, powiat, województwo) *13d*
21. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta do rodziny na osiedlenie
22. Data skierowania do innego Punktu Repatriacyjnego
23. Data skierowania repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie (podać miejscowość — dokładny adres i wymienić zakład pracy)
24. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie
25. Data wypłacenia zapomogi (wymienić kwotę)
26. Inne świadczenia *kredytowe zlecenie Nr 015917*

УДОСТОВЕРЕНИЕ № 199628

М. П.
Выдано Бурбо
Надежда Ивановна
Год рождения 1925г.

На время в Польскую Народную Республику через
ограниченный пункт Грост аль Зубский
с 1-го сентября супруги Владимир 1952г.
догг Лавина 1954г.
догг Николая 1956г.

Действительно до 4. марта 1958г.

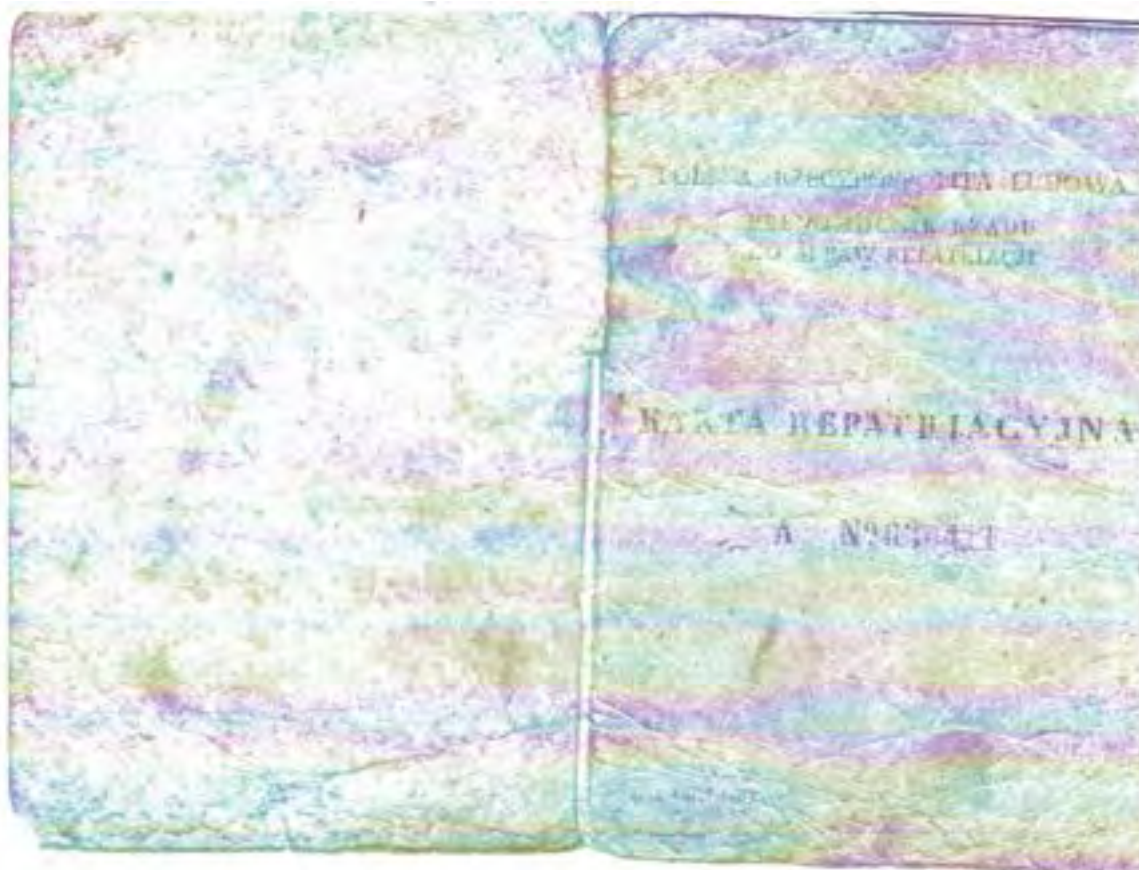
Подпись / подпись / Сторонние Дел
Владимир
Начальник отдела

М. П.
9. апреля 1957г.
Город Зубцы

ВЫЕЗД
1958
10/15

Срок выезда прогн
до 15го апреля 1958 года
И.И.И.
И.И.И.

Kartę Repatriacyjną wydano
 dnia 1 miesiąca kwietnia 1958 r.
 w Punkcie Repatriacyjnym Biata Podl.
 Wojewódzkim Zarządzie Spraw Wewnętrznych
 w _____
 na podstawie dokumentu podstaw-
 Nr 199627 wystawionego przez W.P. Madzi-
Wilius.

Kartę Zdrowia
 wydano dnia 1 kwietnia 1958 r.

Pieczęć

Dowód osobisty Nr PT 0730
 wydano dnia 10 kwietnia 1959 r.
 w Komendzie Milicji Obywatelskiej
 w Trzebież

№ 136411

Młodzież, którzy przylatli wraz z posiadaczem karty repatriacyjnej

Nazwisko	Imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Pokre- wienie	Pieczęć

Skierowany na własne żądanie do

Imię i nazwisko	Adres	Data	Pieczęć

Zarejestrowany w Prezydium
 Rady Narodowej w _____
 dnia _____ 1958 r.

Sierowang na ostidene do _____
 przez Punkt Repatriacijus Prezidium _____
 Redy Narodow) w _____
 dn _____ r. _____
 Wydano rodnica kartę ostidenez Nr _____
 w Prezidium _____
 Rady Narod _____
 w _____ dn _____ 195 _____

Sierowanj do Punkta Repatriacijusnego

Nazwa Punktu	Data	Pieczcė
<i>dyktatoru wy' Anel'aw A. B. S.</i>		

Podjet w Puncie Repatriacijusnego

Nazwa punktu	Data przyjazdu	Data wyjazdu	Pieczcė
<i>PA. Zgorzelec</i>	<i>23.11.50</i>	<i>11.12.50</i>	UNKT REPATRIACIJUSNY Zgorzelec

Wydano niżej kwiterunkow Nr _____
 w Prezidium _____
 w _____ dn _____ 195 _____ r.
 na interkancie _____

Zlicenie na przejazd i przewoz bagażu koleja _____

Formoc aneterialno

Przejezd	Data	Kolej	Stad	Stad	Przejezd	Przejezd

Wysokosc (określenie) _____
 Rodzaj sutaczernis _____

Kredyty pieniężne

Cel kredytu	Wysokość (słownie)	Kto udzielił	Data	Pieczęć
kosz. p. w. a.	obrotowy - 304	2024 2024 2024 Kasownik H. Kozłowski Narod. Bank Polski w Toruniu	11.5.52	

Realizacja waluty obcej

Suma waluty obcej	Forma realizacji (gotówka, kasa)	Instrukcja realizująca	Data	Pieczęć

Meldunki

Zameldowano	Wymeldowano
gr. Biela, pow. Pila nr meliowany 216 240 Osirec nr. 45101 21.10.52	

Różne adnotacje

1. Karty repatriacyjne stanowią dowód tożsamości i obywatelstwa polskiego repatrianta. Traci ona moc tymczasowego dowodu tożsamości z upływem sześciu miesięcy od dnia jej wydania. Przed upływem sześciu miesięcy od dnia wydania karty repatriacyjnej repatriant powinien zgłosić się w dowód osobisty.
2. Dowód osobisty wydaje się na podstawie wypisu z karty repatriacyjnej, sporządzonego i poświadczonego przez władzę upoważnioną do wydawania dowodów osobistych. Karty repatriacyjne przeliczają się repatriantowi.
3. Przechować karty repatriacyjne należy zameldować się w ciągu trzech dni po przyjeździe do miejsc stałego lub tymczasowego zamieszkania.

Kartę Repatriacyjną wydano
 dnia 1 miesiąca kwietnia 1958 r.
 w Punkcie Repatriacyjnym Biata Podl.
 Wojewódzkim Zarządzie Spraw Wewnętrznych
 w _____
 na podstawie dokumentu Udost. 1958
 Nr 199638 wystawionego przez W. Poda
Walew

Kartę Zdrowia
 wydano dnia 1 kwietnia 1958 r.

Pieczęć _____

Dowód osobisty Nr _____
 wydano dnia _____ 1958 r.
 w Komendzie Milicji Obywatelskiej
 w _____

Pieczęć _____

№ 136412

Małoletni, którzy przegibli wraz z posiadaczem karty repatriacyjnej

Nazwisko	Imię	Imiona rodziców	Data urodzenia	Wykazanie	Pieczęć
Burbo	Wacław	Brambala	1948 r.	-	Pieczęć
-	Jan	-	1950 r.	-	Pieczęć
-	Stanisław	-	1952 r.	-	Pieczęć
-	Michał	-	1954 r.	Wniosek	Pieczęć
-	Antoni	-	1956 r.	-	Pieczęć

Skierowani na vidare ządanie do

Imię i nazwisko	Adres	Data	Pieczęć

Zarejestrowany w Prezydium
 Rady Narodowej w _____
 dnia _____ 1958 r.

Skierowanie do Punktu Repatriacyjnego

Nazwa Punktu <i>Stacja w Myślibożycu</i>	Data <i>1.12.34</i>	Pieczęć <i>Prac. M. S. W.</i>
---	------------------------	----------------------------------

Podjęty w Punkcie Repatriacyjnym

Nazwa punktu <i>Prz. Łęka</i>	Data przyjęcia <i>12/1/34</i>	Data wypisania <i>12/1/34</i>	Pieczęć <i>Prac. M. S. W. w Zgorzeliu</i>
----------------------------------	----------------------------------	----------------------------------	--

Skierowany na osiedlenie do _____

przez Punkt Repatriacyjny Prezydium _____
Rady Narodowej w _____

dn. _____ 195__ r.

Ponoc: _____ podpis: _____

Wydano rolniczą kartę osiedleńczą Nr _____
w Prezydium _____ Rady Narodowej
w _____ dn. _____ 195__ r.

Ponoc: _____ podpis: _____

- 7 - A № 36412

Wydano nakaz kwaternonowy Nr _____
w Prezydium _____ Rady Narodowej
w _____ dn. _____ 195__ r.
na mieszkaniu _____ izbowe w: _____

Ponoc: _____ podpis: _____

Zlecenia na przejazd i przewóz bagażu koleją

Nr zlecenia	Skąd	Do kąd	Bagaż (kg)	Data	Pieczęć
<i>115987</i>	<i>Prz.</i>	<i>Łęka</i>	<i>54</i>	<i>1.12.34</i>	<i>Prac. M. S. W.</i>

Wyrobiec (lokalność) <i>jedna osoba</i>	Pieczęć <i>Kasa Spółdzielcza w Łęce</i>	Data <i>1.04.34</i>	Pieczęć <i>Prac. M. S. W.</i>
--	--	------------------------	----------------------------------

Ponoc: _____

Rodzaj świadczenia <i>reżim</i>	Pieczęć <i>Prac. M. S. W.</i>	Data <i>1.12.34</i>	Pieczęć <i>Prac. M. S. W.</i>
------------------------------------	----------------------------------	------------------------	----------------------------------

Kredyty pieniężne

Cel kredytu	Wysokość (składowe)	Kto udzielił	Data	Pieczeć

Realizacja waluty obcej

Waluta waluty obcej	Wzrost realizacji (zobowiązanie, licznik)	Instrukcja realizująca	Data	Pieczeć

- 10 -

Meldunki

Zameldowano	Wymeldowano
<p>gr. Bielski, pow. Pila ul. miodoway 222222 Osiedle ul. W. Piłsudskiego 21 008r.</p>	

- 11 - A № 136412

Różne adnotacje

1. Karta repatriacyjna stanowi dowód tubylczości (obywatelstwa polskiego repatrianta. Twardo ona ma znaczenie dowodu tubylczości i upoważnia do wstąpienia do służby wojskowej od dnia wydania. Przed upływem sześciu miesięcy od dnia wydania karty repatriacyjnej repatriant powinien zgłosić się w dowód wojskowy.
2. Dowód wojskowy wydaje się na podstawie raportu z karty repatriacyjnej, sporządzonego i potwierdzonego przez władzę upoważnioną do wydawania dowodów wojskowych. Karty repatriacyjne przechowywane są w repatriatacie.
3. Paszport karty repatriacyjnej uważa się za ważny do czasu jego wygaśnięcia lub po przedłożeniu go do właściwego lub upoważnionego przedstawiciela.

-WYPIS-

Repertorium numer 333/55.

Act Notarialne

Dnia dwudziestego dwunastego kwietnia bieżącego ośmięćdziesiąt pięćdziesiąt-
tego ósmego roku (29.IV.1955 r.), w państwowym Biurze Notarialnym
w Trzciance, przed notariuszem:

W i t o ł d e m S y n i e r a L e o n

stawili się:

1. P a w ł o w s k i Leon, syn Jana i Józefy, -----
2. P a w ł o w s k a Janina, córka Władysława i Władysławy, -----
3. B a r b o Bronisław, syn Michała i Jadwigi, -----
4. B a r b o Kazimiera, córka Jana i Jofii, -----

- wszyscy zamieszkali w Białej - Osinie, powiat Pila.
Tożsamość stawiających ustalił notariusz na podstawie dowodów osobistych
ad 1/ PCD 332524, ad 2/ PCD 339064, kart repatriacyjnych, wystawionych
przez Punkt Repatriacyjny w Białej Podlaskiej dnia 1 kwietnia 1955 r.
i to ad 3/ Kr.036411, ad 4/ 036412. -----

U m o w a p r z e d a t k u .

§ 1.

W księdze wieczystej Kw. 15190 pięćset osiemnaście (Kw. 1518) Sądu
Powiatowego w Trzciance, wpisana właścicielem nieruchomości, stano-
wiącej gospodarstwo rolne o obszarze siedem hektarów osiemdziesiąt
sześć arów, położone w Białej, powiat Pila, jest stawiający Pawłowski
Leon. -----

Na nieruchomości znajduje się murowany, garterowy dom mieszkalny
łącznie pod jednym dachem z chlewem. -----

Leon i Janina Pawłowski oświadczają, że są małżeństwem i że żyją
w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, oraz że powyższą nie-
ruchomość nabyli w czasie trwania małżeństwa z majątku dorobkowego. -----

Bronisław i Kazimiera Barbo oświadczają, że są małżeństwem i że
żyją w ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, oraz że powyższą
nieruchomość nabywają pisząc oboję z majątku dorobkowego. -----

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Trzciance Wydział Finansowy
piosen z dnia 28 kwietnia 1955 r. Pa.III-44/51/55 oświadczyło, że
ciężar realny w ilości dziesięć ósmnastu kwintali sześćdziesiąt
cztery kilogramy żyta co równa się dwadzieścia pięć tysięcy pięćset
szesnastu złotych osiemdziesiąt groszy na rzecz Państwowego Funduszu
Ziemi, został spłacony w całości. -----

Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Białej piosen z dnia
29 kwietnia 1955 r. oświadczyło, że Bronisław Barbo posiada kwalifi-
kacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego. -----

Powyższe zaświadczenia dołączone w oryginale do niniejszego aktu. - - - - -

§ 2.

Leon i Janina małżonkowie Pawłowscy sprzedają Bronisławowi i Kazimierzemu małżonkom Barbo nieruchomość Kw. 1518, bliżej w § 1 opisaną, przenosząc równocześnie własność tejże nieruchomości na kupujących. - - - - -

Bronisław i Kazimiera małżonkowie Barbo oświadczają, że powyższą nieruchomość kupują jako współwłaściciele na podstawie ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej według przepisów Kodeksu Rodzinnego. - - - - -

§ 3.

Inwentarz masy znajdującej się na sprzedanej nieruchomości a mianowicie: słuwnik, płóg i broń są objęte niniejszą umową sprzedaży. - - - - -

§ 4.

Cenę ustaliły strony na dwadzieścia tysięcy (20.000) złotych, którą kupujący już zapłacili; co sprzedający potwierdzają. - - - - -

§ 5.

Wydanie sprzedanej nieruchomości kupującym nastąpi w dniu dzisiejszym. - - - - -

§ 6.

Nieruchomość jest obciążona wpisaniem w dziale trzecim księgi wieczystej Kw. 1518 ciężarem realnym w ilości 212,64 q tyta na rzecz Państwowego Funduszu Ziemi. Jak wynika z powołanego w § 1 zaświadczenia Wydziału Finansowego w Trzciance Fn.III-44/61/58, ciężar ten został spłacony w całości, a Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Trzciance Powiatowy Sąd Rolnictwa pismem R.U.U.8 bez daty, zezwoliło na wykreślenie powyższego ciężaru realnego. - - - - -

§ 7.

Sprzedający zapewniają, że ani z podatkami, ani z innymi świadczeniami odnośnie sprzedanej nieruchomości nie zalegają. - - - - -

§ 8.

Po pouczeniu przez notariusza o skutkach podatkowych, wynikających z art.7 ust.4 dek-re o pod.od nab.praw majątk. i o skutkach karowych, wynikających z art.131-prawa karno-skarbowego, strony zgodnie zapodają wartość sprzedanej nieruchomości na trzydzieści pięć tysięcy (35.000) złotych. - - - - -

. / .

- 3 -
p. 3.

Strony zobowiązują się wykonać wyliczeń i odpisów następującego aktu
samolubnej ilości egzekwicyjnej. - - - - -

Podstawa zob. gran. majątko. (art. 35 i 37. 12 - 5% od 39.000 zł) 2.100,-
Opłaty notarialnej z p. 3 i 4, z opł. za dop. karto. not. 1.050,-
razem 3.150,-

Suma: trzy tysiące sto pięćdziesiąt złotych. - - - - -

Przedpłaty kaliskie na pobórach dochodowy nie pobrano, gdyż jak
wnika z załączonego świadectwa sądowego nie płacono. - - -

Akt niniejszy został przez notariusza odczytany, w obecności
właścicieli i podpisany. - - - - -

- (-) Pawłowski Leon
 - (-) Pawłowska Janina
 - (-) Wybierański Witold
 - (-) Burbo Bronisław
 - (-) Burbo Kazimiera
- Notariusz

Niniejszy wypis aktu notarialnego wydano na wniosek **Czesławy Burbo** i wciągnięto
pod pozycją **Dz. Odp. /POIT/00000012/17**. Pobrano opłatę sądową w kwocie 18,00 zł
w znaczku opłaty sądowej naklejonym na wniosku.

Trzcianka, dnia 31 sierpnia 2017r.

Przewodniczący Wydziału
Teresa Rozko-Błaszczyk

Nr 4511/442/72
PREZYDIUM
POWIATOWEJ RADY NARODOWEJ
w Trzcińsku
Wydział Rolnictwa i Leśnictwa

Decyzja niniejsza stała się ostateczną
w dniu 20 XII 1972 roku
Trzcińsko, dn. 20 V 1977

AKT WŁASNOŚCI ZIEMI

PAŃSTWO
20 MAJ 1977

Na podstawie art. 1, § 1 i 2 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 27, poz. 180)

Wydział Rolnictwa i Leśnictwa w Trzcińsku

stwierdza, że Osoba Siedlecki imiona rodziców Karczmarz

Stanisław ur. dnia 20 VII 1932 r. zam. w Białe-Granie

i jego żona Os. Siedlecka Aniela z d. Trojankiewicz

imiona rodziców Jan Karczmarz ur. dnia 24 VIII 1934

zam. w Białe-Granie, stał(i) się z mocy samego prawa właścicielem

ziemi w granicach nieruchomości (działek) oznaczonych w ewidencji gruntów

Podziałowego Biura Gminnej i Urzędów Rolnych w Trzcińsku

nr dr 1771, 1776, 177/1, 913, 915, 916, 177/2

o powierzchni 0,53 ha, położonych w miejscowości 1916

z numerem 0,53 (część 1)

Nabywca własności nieruchomości oświadcza, że nie ma żadnych roszczeń

Oli niniejszego aktu własności ziemnej przysługują odwołania do Wojewódzkiego Sądziei d. 13 listopada 1977 r. pod rygorem bezskuteczności przysięgi

Akt własności ziemnej, od którego zło wniesiono odwołania, jest ostateczny i wywołuje pełnowagę do stwierdzenia samego prawa własności

Trzcińsko, dn. 13 XII 1972

Do wiadomości:

1. Burze Kasiniern
gminna
ul. Kosińskiego 27a/12

Krzysztof
Wydział Rolnictwa i Leśnictwa
Int. Kozłowski

Obecność w aktach

WZ/UK

24 11518
11

Objaśnienia:

- *) Jeżeli w ewidencji gruntów nieruchomości nie jest oznaczona odrębny numer, należy w akcie własności ziemi powołać się na wydział podziału nieruchomości, z podaniem daty jego sporządzenia oraz miejsca i nazwiska wykonawcy.
- ***) Niepostrzeżone środki.
- ****) Wzajemnie zgodne prawa narodowe i obywatelskie do faktycznej nieruchomości.

U w a g a:

1. Wzrost niniejszy dotyczy art. 1 ustawy (nieodpłatne nabycie nieruchomości).
2. Nabycie nieruchomości za współwłasność nie odnosi się do nabycia nieruchomości przez małżeństwo. Malżonkowie należy uznać jako właścicieli nieruchomości.
3. W razie kontrowersji uzasadnienia aktu własności ziemi, uzasadnienie sporządza się na odrębnym arkuszu, który w takim przypadku stanowi integralną część tego aktu (art. 99 § 2 kpa).
4. Akt własności ziemi wydany przez Wydział Rolnictwa i Leśnictwa PFRN podpisuje kierownik tego Wydziału, zaś akt własności ziemi wydany przez Powiatową Komisję d/s Udziałowania - przewodniczącym zespołu orzekającego i członkami tego zespołu.
5. Z chwilą gdy akt własności ziemi stanie się ostateczny, należy zarejestrować go księgą uposażeń.

[Faint, mostly illegible text and signatures in the lower half of the document, including what appears to be a signature 'Mieczysław...' and a date '19...']

Urząd Miasta i Gminy
 w Izbicku
 Wydział Rolnictwa
 Gospodarki Żywnościowej i Leśnictwa
 19210-7-5/12/67

ODPIS

1987-06-11

Z a ś w i a d o Ź e n i e

Urząd Miasta i Gminy w Izbicku Wydział Rolnictwa
 Gospodarki Żywnościowej i Leśnictwa zaświadcza, że Ob. B u r b a Jan
 zam. w Izbicku ul. Kuzpolska 92/93 w latach 1958 - 1975 zamieszkiwał
 wspólnie z rodzicami na terenie wsi Gminiec gm. Izbica prowadząc
 gospodarstwo rolne o powierzchni 8,65 ha.
 Praca w tym gospodarstwie stanowiła dla Ob. B u r b a Jan główny
 źródło utrzymania.
 Wobec powyższego stwierdzam, że Ob. Burba Jan posiada praktyczne
 kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego /Dz.U.Nr 9 pos.36
 z dnia 31.03.1981r § 3 pkt.3/.

I. G. Trzaska Miasto i Gmina
 (Zob. załącznik nr 1)
 Izbica 1987-06-11

Kopertwornik „A” numer 3993 / 106r.
 Nazwa: Wydział Rolnictwa i Leśnictwa / Kancelaria
 Miejscowość: Izbica / ul. Kuzpolska 92/93
 Poczta: 13
 Telefon: 950
 Nazwa: Jan Burba
 Adres: Izbica

mgr Dariusz Gdanowicz

(Signature)

305/90

Poznań, 24 grudnia 1990 r. (2)

Zwracam się z uprzejmą prośbą o rejestrację osób, które pozostawiły miemnie nie obeznych terenach ZSRR.

Helena Forycka c. Mienala z d. Burt
zam. Poznań ul. Kochanowskiego 8A m 8

Stan pozostawionego miemnia we wsi Grygajnie koło Włocławka stanowi:

- 15 ha ziemi ornej w tym 2 ha łąki;
- jednorodzinny dom mieszkalny wraz z lokalem handlowym. (ojciec do 1939r. prowadził sklep spożywczy);
- obora i stajnia;
- stodoła;
- sauna wolnostojąca;
- piwnice wolnostojąca z magazynem przechowalniczym na ziemniaki;
- spielnia - magazyn zbożowy o pow. 80 m².

W związku z koniecznością przeprowadzenia ustaleń własnościowych oraz spadkowych w Sądzie Wojewódzkim i Rejonowym, stosowne dokumenty zostaną przedstawione w terminie późniejszym.

W załączeniu:
1. Kopia Karty Repatriacyjnej
2. - " - zaświadczenia o repatriacji

Z poważaniem
Helena Forycka
mój tel. dom. 419-562
H.F.

15853

18

Główny Pełnomocnik
Polskiego Komitetu Wyzwoleńca
Narodowego

Lechijos Tautinio Išvaidavimo
Komiteto Vyriausiasis Įgaliotinis

21. 1. 1946

Karta ewakuacyjna Evakuacijos lapas

Wydana obywatelowi
Dziotas pilieciui

Burbo Helena e Michala 1936.11

miejscowości *Targajiai* powiatu (elion) *Michany* gminy (miasta)
valstieciaus (miesto)

Ważne uwagi, że za pozwoleniem Głównego Pełnomocnika Polskiego Komitetu Wyzwoleńca Narodowego dla ewakuacji
określonych, kad jie Lechijos Tautinio Išvaidavimo Komiteto Vyriausiojo Įgaliotinio evakuacijai Lietuvos TSR ter-

itorijom Lietuvos SSR evakuoję rė do gminy valstieciaus
rejonu (rejonu) evakuojasi į *Michany* województwa
wajwadijs *Michany*

Ważne uwagi, że w czasie ewakuacji nie zabierają członkowie jego rodziny
Sa juo karta evakuojasi tie jo šeimos nariai

Nazwisko, imię, imię ojc Pavardė, vardas ir tėvo vardas	Stosumė do galvos tūzomy Santyki su šeimos galva	Miestijs / rok uodzenia Gimimo metai u mėnais	Uwaga Pastaba
/			

Obywateli
Pilietis

Burbo Helena e Michala

przewozi e sobą koni, rogacizny, swin, owiec, kóz, inwentarza, plu-
te kavin, važai arklių, galvijų, klauki, avų, ožų, inventonius, plu-
gūr., siewników, grabiek; produktów tywnościowych 1000 ctn., w tym ziarna, siewu,
ty wżysų mašinų, grėbiarų mašinų, maslo produktų ctn. 1/4 grūdų, siewu,
lokių / t. t. 200 ctn., przedmiotów użytku domowego 400 ctn.
milų ir kt. namų apyvokos daiktų

Rejonowy Pełnomocnik dla ewakuacji
Rejoninis įgaliotinis evakuacijos

Rejonowy Przedstawiciel
Rejoninis Atstovas

rejonu
rejonu
rejonu
rejonu

Запомогает 22 100 %/шт./
 Стратегия 23.07.16
 Жуков

Punkt Repatriacyjny

w Grabauowie

N 235 125

Karta Ewidencyjna Repatrianta Nr 1415

1. a) Nazwisko Burbo

b) (dla mężatek nazwisko panieńskie) me
z poprzedniego małżeństwa mi

2. Imiona Kerumen

3. Imiona rodziców Michel, Jadwiga
i nazwisko panieńskie matki Dowgietto

4. Data i miesiąc urodzenia 14 V 1922 r.

5. Stan cywilny me Gygeje par i woj Włoso
wdowiec - Burbo Antonius
(podać nazwisko i imię brzo wgl. itp.)

6. Czy w okresie od 1939 r. do chwili obecnej, zmienił nazwisko lub imiona, podać brzmienie me

7. Osoby na utrzymaniu, ich imiona wgl. nazwiska (dzieci, żona itd.)

a) Z

b)

c)

d)

e)

f)

8. Zawód wyuczony kutnik

9. Zawód obecnie wykonywany kutnik

10. Narodowość polak

11. Obywatelstwo polak

12. Czy posiadał inne obywatelstwa, kiedy, jakie me

13. Miejsce zamieszkania (miejscowość, gromada, powiat, województwo, nazwa ulicy, Nr domu)

a) do 1939 r. me Gygeje par i woj Włoso
(podać ostatnie miejsce zamieszkania)

b) w czasie wojny J. W.
(podać ostatnie miejsce zamieszkania)

c) przed powrotem do kraju J. W.
(podać ostatnie miejsce zamieszkania)

d) dokąd zamierza się udać na stałe miejsce zamieszkania wgl. projektowane miejsce osiedlenia do wioski - Porycka Helena near Stalingrad na Krywidel

14. Stosunek do służby wojskowej, gdzie, kiedy służył, stopień i funkcja
nie
- a) do 1939 r. *nie*
- b) w czasie wojny *nie*
- c) po zakończeniu wojny *nie*
15. Czy był karany wzgl. aresztowany, gdzie, gdzie, przez kogo, w jakich okolicznościach
nie
16. Data i okoliczności opuszczenia Polski *1939 r.*
17. Miejsce zamieszkania rodziny w kraju i zagranicą (boga, dzieci, rodzice, rodzicielstwo)
*siostra - Foryshe Helena z domu Stalinoogrod ul Rybnicka 6-d.
 matka Burbo Jadwiga z domu j.c.*
18. *Burbo Kazimierz*
-
- Muszy*
19. Data i kwota wypłaconego zasiłku *23.5.1956 1000.- jeden tydzień 47*
20. Data wyjazdu repatrianta na osiedlenie do rodziny (miejscowość, powiat, województwo)
*Stalinoogrod ul Rybnicka 6/1.
 23.5.56 do rodziny*
21. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta do rodziny na osiedlenie
4.11.56 P.H.R.N. Stalinoogrod
22. Data skierowania do innego Punktu Repatriacyjnego *nie*
23. Data skierowania repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie (podać miejscowość — dokładny adres i wymienić zakład pracy)
nie
24. Data wysłania pisma do odpowiedniego Prez. WRN o skierowaniu repatrianta na osiedlenie i zatrudnienie
nie
25. Data wypłacenia zasiłku (wymienić kwotę) *nie*
26. Inne świadczenia *Medytorscy jureksol kolejki Nr 12132
 Karta Repatriacyjna Nr 11110
 Burbo Kazimierz*

 Виза Казимиера
 УДОСТОВЕРЕНИЕ № 00956

Выдано Буряк
Назмишу Назимову
 Год рождения 1922 года
 На выезд в Польскую Народную Республику через
 пограничный пункт Брест или Вильнюс
 с целью

 Дата и год рождения 20.05.1922
Архивный акт № 1000
 2013-01-31

Действительно до 30 мая 1956г.
 Начальник Управления милиции Гайду
 Начальник ОВИР М. П.
 г. Вильнюс 1956г.

[Handwritten signature and stamp]
 [Faint red stamp]

Skierowany na osiedlenie do _____

przez Punkt Repatriacyjny Prezydium _____

Radę Narodową w _____

dn. _____ 195__ r.

Wydano również kartę osiedleńczą Nr _____

w Prezydium _____ Radę Narodową

w _____ dn. _____ 195__ r.

- 7 - A No 36411

Nazwa Punktu	Data	Polecenie

Podany w Punkcie Repatriacyjnym

Nazwa punktu	Data przebiegu choroby	Data zakończenia choroby	Przebieg
PR Izorniki	21.11.51	12.12.51	choroba zakaźna (tyfus) przebiegu

Skierowany na osiedlenie do _____

przez Punkt Repatriacyjny Prezydium _____

Radę Narodową w _____

dn. _____ 195__ r.

Wydano również kartę osiedleńczą Nr _____

w Prezydium _____ Radę Narodową

w _____ dn. _____ 195__ r.

- 7 - A No 36412

Nazwa Punktu	Data	Polecenie

Podany w Punkcie Repatriacyjnym

Nazwa punktu	Data przebiegu choroby	Data zakończenia choroby	Przebieg
PR Izorniki	21.11.51	12.12.51	choroba zakaźna (tyfus) przebiegu

Wydano nakaz kwaterekowy Nr _____

w Prezydium _____ Rady Narodowej

w _____ dnia _____ 195__ r.

na mieszkanie _____ izbowe w _____

_____ podpis _____

Zlecenia na przejazd i przewóz bagażu koleją

Nr zlecenia	Stad	Dojazd	Bagaż (kg)	Data	Pieczęć
015 081				1.11	[Pieczęć]
015 077				2	[Pieczęć]
033 014	gorzka (samiob)			16.58	
033 014	-11	-11		19/8	

Pomoc materialna

Wysokość (obrotów)	
Dotyczy świadczenia	1000 zł
Dotyczy	
Data	1.11.58
Pieczęć	[Pieczęć]

- 8 -

A № 036411

Wydano nakaz kwaterekowy Nr _____

w Prezydium _____ Rady Narodowej

w _____ dnia _____ 195__ r.

na mieszkanie _____ izbowe w _____

_____ podpis _____

Zlecenia na przejazd i przewóz bagażu koleją

Nr zlecenia	Stad	Dojazd	Bagaż (kg)	Data	Pieczęć
				1.11	[Pieczęć]

Pomoc materialna

Wysokość (obrotów)	
Dotyczy świadczenia	1000 zł
Dotyczy	
Data	1.11.58
Pieczęć	[Pieczęć]

- 9 -

A № 036412

Kredyty pieniężne

Cel kredytu	Wysokość (słownie)	Sto procent	Data	Pięczęć
...

Realizacja usług obcej

Termin realizacji	Wysokość (słownie)	Instytucja realizująca	Data	Pięczęć

Meldunki

Zameldowano	Wymeldowano
gr. Długo, pow. Pila	

Kredyty pieniężne

Cel kredytu	Wysokość (słownie)	Sto procent	Data	Pięczęć

Realizacja usług obcej

Termin realizacji	Wysokość (słownie)	Instytucja realizująca	Data	Pięczęć

Meldunki

Zameldowano	Wymeldowano
gr. Długo, pow. Pila	

Różne adnotacje

1. Karta repatriacyjna stanowi dowód tożsamości i obywatelstwa polskiego repatrianta.
Traci ona moc tymczasowego dowodu tożsamości z upływem sześciu miesięcy od dnia jej wydania.
Przed upływem sześciu miesięcy od dnia wydania karty repatriacyjnej repatriant powinien zarejestrować się w dowód osobisty.
2. Dowód osobisty wydaje się na podstawie wniosku z karty repatriacyjnej, sporządzonego i potwierdzonego przez władzę upoważnioną do wydawania dowodów osobistych.
Kartę repatriacyjną pozostawia się repatriantowi.
3. Posiadaacz karty repatriacyjnej powinien zameldować się w ciągu trzech dni po przyjeździe na miejsce stałego lub tymczasowego zamieszkania.

- 11 -

Różne adnotacje

1. Karta repatriacyjna stanowi dowód tożsamości i obywatelstwa polskiego repatrianta.
Traci ona moc tymczasowego dowodu tożsamości z upływem sześciu miesięcy od dnia jej wydania.
Przed upływem sześciu miesięcy od dnia wydania karty repatriacyjnej repatriant powinien zarejestrować się w dowód osobisty.
2. Dowód osobisty wydaje się na podstawie wniosku z karty repatriacyjnej, sporządzonego i potwierdzonego przez władzę upoważnioną do wydawania dowodów osobistych.
Kartę repatriacyjną pozostawia się repatriantowi.
3. Posiadaacz karty repatriacyjnej powinien zameldować się w ciągu trzech dni po przyjeździe na miejsce stałego lub tymczasowego zamieszkania.

- 12 -

Karta repatriacyjna Nr 036411

- 1. Nazwisko Bowicki
 - 2. Imiona Bolesław - Józef
 - 3. Imiona rodziców Jan - Józefa
 - 4. Data urodzenia 1925 r.
 - 5. Miejsce urodzenia Województwo
prow. śląskie
 - 6. Zawód
wyszczony _____
ostatnio wykonywany _____
- Przybył do PRL z _____
dnia _____ miesiąca _____ 1950 r.

Bowicki
ostatnio wykonywany

A No 036411

tel. 336, 337, 338

Karta repatriacyjna Nr 036412

- 1. Nazwisko Bumba
 - 2. Imiona Bolesław - Józef
 - 3. Imiona rodziców Jan - Józefa
 - 4. Data urodzenia 1925 r.
 - 5. Miejsce urodzenia Województwo
prow. śląskie
 - 6. Zawód
wyszczony _____
ostatnio wykonywany _____
- Przybył do PRL z _____
dnia _____ miesiąca _____ 1950 r.

Bumba
ostatnio wykonywany

A No 036412

Kartę Repatriacyjną wydano

dnia _____ miesiąca _____ 195__ r.

w Punkcie Repatriacyjnym _____

Wojewódzkim Zarządzie Spraw Wewnętrznych

w _____

na podstawie dokumentu _____

Nr _____ wystawionego przez _____

Kartę Zdrowia

wydano dnia _____ 195__ r.

Piecząt

Dowód osobisty Nr PT 073430

wydano dnia _____ 195__ r.

w Komendzie Milicji Obywatelskiej

w _____

Nr 136411

Kartę Repatriacyjną wydano

dnia _____ miesiąca _____ 195__ r.

w Punkcie Repatriacyjnym _____

Wojewódzkim Zarządzie Spraw Wewnętrznych

w _____

na podstawie dokumentu _____

Nr _____ wystawionego przez _____

Kartę Zdrowia

wydano dnia _____ 195__ r.

Piecząt

Dowód osobisty Nr _____

wydano dnia _____ 195__ r.

w Komendzie Milicji Obywatelskiej

w _____

Piecząt

Nr 136412

Madeleini, którzy przysięgli wstąpić z posiadaczem karty repatriacyjnej

Nazwisko	Imię i nazwisko	Data umieszczenia	Podpis	Pieczęć

Skierowany na właściwe sądownictwo do

Imię i nazwisko	Adres	Data	Pieczęć

Zarejestrowany w Prezydium

Radcy Narodowej w

data 1952 r.

podpis

podpis

A No 136412

Madeleini, którzy przysięgli wstąpić z posiadaczem karty repatriacyjnej

Nazwisko	Imię i nazwisko	Data umieszczenia	Podpis	Pieczęć

Skierowany na właściwe sądownictwo do

Imię i nazwisko	Adres	Data	Pieczęć

Zarejestrowany w Prezydium

Radcy Narodowej w

data 1952 r.

podpis

A No 136411

Wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego

I OSK 3/12, Inne okoliczności związane z wojną rozpoczętą w roku 1939 (art. 1 ust. 2 ustawy z 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej). - Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego

LEX nr 1440267

Wyrok

Naczelnego Sądu Administracyjnego

z dnia 22 maja 2013 r.

I OSK 3/12

Inne okoliczności związane z wojną rozpoczętą w roku 1939 (art. 1 ust. 2 ustawy z 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej).

TEZA aktualna

Do innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. nie można zaliczyć następstw prawnych pozostawienia nieruchomości przez osoby wysiedlone w ramach "Akcji Wisła".

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Sędzia NSA Barbara Adamiak (spr.).

Sędziowie: NSA Joanna Ruuge-Lisowska, del. WSA Olga Żurawska-Matuszak.

Sentencja

Naczelnay Sąd Administracyjny po rozpoznaniu dnia 22 maja 2013 r. na rozprawie w Izbie Ogólnoadministracyjnej skargi kasacyjnej S. K. od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 października 2011 r. sygn. akt I SA/Wo 752/11 w sprawie ze skargi S. K. na decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) lutego 2011 r. na (...) w przedmiocie odmowy potwierdzenia prawa do

rekompensaty za nieruchomości pozostawioną poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej

1. oddala skargę kasacyjną,
2. odstępuje od zasądzenia kosztów postępowania kasacyjnego

Uzasadnienie faktyczne

28 grudnia 2003 r. S. K. złożył do Wojewody Pomorskiego wniosek o wydanie decyzji potwierdzającej prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

Decyzją z dnia (...) października 2010 r., nr (...) Wojewoda Pomorski odmówił S. K. prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia przez S. T. K. nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, położonej w miejscowości Z., gmina Krystynopol, powiat Hrubieszów.

Od tej decyzji S. K. złożył odwołanie do Ministra Skarbu Państwa.

Minister Skarbu Państwa decyzją z dnia (...) lutego 2011 r., nr (...) utrzymał w mocy decyzję Wojewody Pomorskiego z dnia (...) października 2010 r., nr (...). W uzasadnieniu organ wskazał, że miejscowość Z., w której znajdowała się nieruchomość pozostawiona, w 1939 r. położona była w gminie Krystynopol, pow. Sokal, woj. lwowskie. Po II wojnie światowej w 1945 r. weszła w skład powiatu hrubieszowskiego w woj. lubelskim. Natomiast w 1951 r. miejscowość Z. wraz z całym obszarem gminy Krystynopol została przyłączona do Związku Radzieckiego zgodnie z umową z dnia 15 lutego 1951 r. o zmianie odcinków terytorium państwowych.

Zdaniem Ministra, organ I instancji zasadnie wywiódł, że S. T. K. nie repatriowała się z byłych terenów Rzeczypospolitej Polskiej w ramach układów i umów, o których mowa w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 156, poz. 1418 z późn. zm.). Poprzedniczka prawna S. K. nie utraciła też swojej nieruchomości ze względu na zmianę granic w 1951 r., ponieważ w tym czasie od kilku lat zamieszkiwała w miejscowości B.

W ocenie Ministra, nie można również uznać, że zgodnie z art. 1 ust. 2 powołanej ustawy właścicielka pozostawionej nieruchomości jest osobą, która na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. była zmuszona opuścić byłe terytorium RP. Opuszczenie miejscowości Z. w 1947 r. przez S. T. K. nastąpiło w ramach tzw. "Akcji Wisła" - czyli przesiedlenia ludności na tzw. Ziemię Odzyskane. Przesiedlenie miało miejsce w ramach terytorium państwa polskiego. Dopiero w 1951 r. miejscowość Z. w związku z umową z dnia 15 lutego 1951 r. o zmianie odcinków terytorium państwowych, znalazła się poza granicami obecnej Rzeczypospolitej Polskiej.

byłego terytorium RP. Wskazane przepisy wymagają, aby w każdym przypadku pozostawienie nieruchomości miało związek z wojną rozpoczętą w 1939 r.

Sąd stwierdził, że w sprawie przesłanki te nie zostały spełnione.

Poza sporem jest, że poprzedniczka prawna skarżącego S. T. K. została wysiedlona ze wsi Z. w ramach "Akcji Wisła" (zaświadczenie dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie z dnia 14 grudnia 2009 r.). Wysiedlenie na Ziemię Odzyskaną miało miejsce w 1947 r. (uwierzytelniona kopia karty przesiedleńczej nr 32593, poświadczenie Wójta Gminy B. z dnia 19 listopada 2009 r.).

Rację należy zatem przyznać Wojewodzie Pomorskiemu i Ministrowi Skarbu Państwa, że: 1) S. K. nie wysiedlano z byłego terytorium RP, lecz że opuszczenie przez nią wsi Z. i osiedlenie się w miejscowości B. nastąpiło w ramach przemieszczania się na ówczesnym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; 2) wysiedlenie S. K. nie miało związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. lecz miało związek z przeprowadzoną w 1947 r. z inicjatywy ówczesnych władz Rzeczypospolitej Polskiej akcją militarną pn. "Akcja Wisła", wymierzoną przede wszystkim w ludność narodowości ukraińskiej przebywającą na terytorium RP, której celem było rozproszenie tej ludności na terenach obejmujących północne Ziemię Odzyskaną.

Trafnie zwrócił uwagę Wojewoda Pomorski i Minister Skarbu Państwa, że w stosunku do mienia pozostającego po osobach wysiedlonych w ramach "Akcji Wisła" miał zastosowanie dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz. U. z 1949 r. Nr 46, poz. 339 z późn. zm.), w ramach którego wysiedleńcy mieli prawo do otrzymania na własność lub nabycia mienia położonego m.in. na obszarze Ziemi Odzyskanych (art. 5 dekretu). Sąd wskazał, że przepisy tego dekretu nie przewidywały nacjonalizacji nieruchomości ziemskich z mocy samego prawa, lecz dopuszczały możliwość przejęcia mienia nieruchomego na własność Państwa. Podstawą nabycia tego mienia przez Państwo było konstytutywne orzeczenie właściwego organu administracji (por. wyrok NSA z dnia 24 marca 2010 r., sygn. akt I OSK 775/09, Lex nr 575949). Opisane wyżej zagadnienie nacjonalizacji nieruchomości osób wysiedlonych w ramach "Akcji Wisła", które obecnie położone są poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej nie ma jednak żadnego związku z przedmiotem sprawy.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd, na podstawie art. 151 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270 z późn. zm.), oddalił skargę. S. K. wniósł od wyroku skargę kasacyjną, zaskarżając wyrok w całości. Skargę kasacyjną oparł na zarzucie naruszenia przepisów prawa materialnego, tj. art. 1 i art. 2 ustawy z 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 z późn. zm.) poprzez jego błędną interpretację oraz przyjęcie, że na ich

Oznacza to, że w sprawie nie zachodzi możliwość uznania za podstawę potwierdzenia prawa do rekompensaty opuszczenia byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie umowy pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 15 lutego 1951 r., bowiem opuszczenie miejscowości Z. przez S. T. K. nie nastąpiło w związku z tą umową.

Minister wskazał, że kwestie dotyczące nieruchomości pozostawionych przez obywateli polskich w związku z tzw. "Akcją Wisła" uregulowane dekretem z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz. U. z 1949 r. Nr 46, poz. 339 z późn. zm.). Organ odwoławczy stwierdził, że w aktach przedmiotowej sprawy nie znajduje się orzeczenie o przejęciu nieruchomości ziemskiej na własność państwa, a w postępowaniu nie ustalono, czy S. T. K. uzyskała ekwiwalent za pozostawione nieruchomości. Zdaniem Ministra, okoliczności te nie mają znaczenia w sprawie.

Od decyzji Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) lutego 2011 r., nr (...) S. K. wniósł skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie. W skardze wniósł o uchylenie zaskarżonej decyzji oraz decyzji Wojewody Pomorskiego z dnia (...) października 2010 r., nr (...). Skarżący zarzucił organom obrazę przepisów ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, a w szczególności art. 1 ust. 1a i ust. 2 oraz art. 2 tej ustawy poprzez interpretację przepisów tej ustawy niezgodną z wykładnią gramatyczną i historyczną tych przepisów. W uzasadnieniu skargi skarżący powołując się na wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 15 stycznia 2008 r., sygn. akt I SA/Wa 1477/07 stwierdził, że do następstw II wojny światowej należy zaliczyć również deportację ludności ze wschodnich powiatów RP w ramach "Akcji Wisła". Zdaniem skarżącego, gdyby nie wojna nie byłoby w państwie prawa tego rodzaju przesiedlenia.

W odpowiedzi na skargę Minister Skarbu Państwa wniósł o jej oddalenie i jednocześnie podtrzymał stanowisko prezentowane dotychczas w sprawie.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie wyrokiem z 7 października 2011 r. sygn. akt I SA/Wa 752/11, po rozpoznaniu sprawy ze skargi S. K. na decyzję Ministra Skarbu Państwa z (...) lutego 2011 r. nr (...) w przedmiocie odmowy potwierdzenia prawa do rekompensaty za nieruchomość pozostawiona poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, oddalił skargę. W uzasadnieniu Sąd wywołał, że z przepisów art. 1 oraz art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r., o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 z późn. zm.) wynika, że przepisy tej ustawy stosuje się do obywateli polskich (właścicieli nieruchomości), którzy zostali wypędzeni z byłego terytorium RP lub opuścili byłe terytorium RP na podstawie układów i umów, o których mowa w art. 1 ust. 1 i ust. 1a oraz na skutek innych okoliczności byli zmuszeni do opuszczenia

podstawie nie przysługuje prawo do rekompensaty

Na tych podstawach wnosił o:

- 1) uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Wojewódzkiemu Sądowi Administracyjnemu w Warszawie,
- 2) zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, z wyodrębnieniem kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, które to koszty nie zostały zapłacone pełnomocnikowi Skarżącego ustanowionemu w ramach prawa pomocy.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną Minister Skarbu Państwa wniósł o jej oddalenie.

Uzasadnienie prawne

Naczelny Sąd Administracyjny zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 183 § 1 ustawy z 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2012 r. poz. 270), Naczelny Sąd Administracyjny rozpoznaje sprawę w granicach skargi kasacyjnej, bierze jednak z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania. W sprawie nie występują, enumeratywnie wyliczone w art. 183 § 1 ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, przesłanki nieważności postępowania sądowoadministracyjnego. Z tego względu, przy rozpoznawaniu sprawy Naczelny Sąd Administracyjny związany był granicami skargi kasacyjnej.

Skarga kasacyjna nie została oparta na usprawiedliwionych podstawach. W zaskarżonym wyroku Sąd przeprowadził prawidłową wykładnię art. 1 ustawy z 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 z późn. zm.). Art. 1 tej ustawy wyznacza podstawową przesłankę, od której spełnienia jest uzależnione prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w wyniku wypędzenia z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. (...). Art. 1 ust. 1a i art. 1 ust. 2 rozszerza zakres tej przesłanki, od spełnienia której uzależnione jest prawo do rekompensaty. Według art. 1 ust. 1a "Prawo do rekompensaty przysługuje również osobom, które pozostawiły nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w związku z umową pomiędzy Rzeczypospolitą Polską z Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o zmianie odcinków terytoriów państwowych z dnia 15 lutego 1951 r." Zgodnie z art. 1 ust. 2 "Przepisy art. 1 stosuje się także do osób, które na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r., były zmuszone opuścić byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej".

Wykładnia art. 1 ust. 1, ust. 1a i ust. 2 ustawy o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia

I OSK 341/09 - Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego

LEX nr 582473

Wyrok

Naczelnego Sądu Administracyjnego

z dnia 21 grudnia 2009 r.

I OSK 341/09

TEZA aktualna

O rekompensatę mogą ubiegać się także inne osoby, tj. takie, które nie mieszczą się w uregulowaniach ust. 1 i 1a. Przepis ten bowiem mówi o innych okolicznościach związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r.

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Sędzia NSA Joanna Rünge-Lissowska (spr.)

Sędziowie: NSA Jolanta Rajewska, del. WSA do Monika Nowicka.

Sentencja

Naczelny Sąd Administracyjny po rozpoznaniu w dniu 21 grudnia 2009 r. na rozprawie w Izbie Ogólnoadministracyjnej skargi kasacyjnej W.P. i D.B. od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 3 października 2008 r. sygn. akt I SA/Wa 752/08 w sprawie ze skargi W.P. i D.B. na decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) marca 2008 r. nr (...) w przedmiocie odnowy potwierdzenia prawa do rekompensaty za nieruchomości pozostawioną poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej

1. uchyliła zaskarżony wyrok oraz decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) marca 2008 r. nr (...) i utrzymaną nią w mocy decyzję Wojewody Wielkopolskiego z dnia (...) września 2007 r. nr (...);
2. zasądza od Ministra Skarbu Państwa na rzecz W.P. i D.B. kwotę (...) ((...)) złotych tytułem zwrotu

nieruchomego pozostawionego na terenach nie wchodzących w skład obecnego obszaru Państwa Polskiego.

Minister Skarbu Państwa wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Uzasadnienie prawne

Naczelny Sąd Administracyjny zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie, bowiem zarówno zaskarżony wyrok, jak i decyzje organów obu instancji naruszają prawo materialne, stanowiące podstawę zapadłych w sprawie rozstrzygnięć.

Odmowa potwierdzenia skarżącym prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia przez ich ojca nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej nastąpiła z tego powodu, że organy uznały, że J.P. nie spełniał przesłanek, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 ze zm.), dalej "ustawa o rekompensacie". Przepis ten stanowi, że prawo do rekompensaty przysługuje właścicielowi nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli spełnia on łącznie następujące wymogi: 1) był w dniu 1 września 1939 r. obywatelem polskim, zamieszkiwał w tym dniu na byłym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz opuścił ją z przyczyn, o których mowa w art. 1, 2) posiada obywatelstwo polskie. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że chodzi o przesłankę, o której mowa w pkt 1 art. 2, przy czym zdaje się, iż to niespełnienie wymogów ma dwa aspekty: opuszczenie dawnego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na mocy aktu nie wymienionego w art. 1 i nieposiadanie w dacie repatriacji tytułu własności do nieruchomości. Z takim stanowiskiem nie można się zgodzić.

Art. 1 ust. 1 i 1a ww. ustawy wymienia *expressis verbis* akty i umowy, na podstawie których nastąpiło wypędzenie obywateli polskich z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Z akt sprawy wynika, iż J.P. nie opuścił swojej nieruchomości na podstawie żadnego z tych aktów, gdyż miało to miejsce na podstawie umowy z dnia 25 marca 1957 r. w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej. Jednak art. 2 ust. 2 ustawy o rekompensacie stanowi, że przepisy ust. 1 stosuje się także do osób, które na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. były zmuszone opuścić byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Nie może ulegać wątpliwości, że opuszczenie przez J.P. byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mieściło się właśnie w normie tego przepisu. Już z przepisów poprzedzających ust. 2 wynika, że wypędzenie lub opuszczenie terytorium RP mogło nastąpić z różnych przyczyn i na mocy różnych aktów prawa międzynarodowego w nich wymienionych, ale jak się okazuje nie były one jedynymi aktami. Kolejnym była właśnie umowa z 1957 r., która już w swoim tytule mówiła o dalszej repatriacji. W świetle art. 32 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i wyrażonej w nim zasady

również nie ma żadnych podstaw do tego aby różnicować obywateli w ubieganiu się przez nich o przyznanie słusznie należnych im praw. Zwłaszcza, że ust. 2 art. 1 ustawy o rekompensatach przewiduje, że o rekompensatę mogą ubiegać się także inne osoby, tj. takie, które nie mieszczą się w uregulowaniach ust. 1 i 1a. Przepis ten bowiem mówi o innych okolicznościach związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. Nie ulega żadnej wątpliwości, że przymusowa repatriacja z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli polskich związana była z wojną rozpoczętą w 1939 r. i wiadome jest, że obywatele polscy opuszczali swoje dotychczasowe miejsca zamieszkania w czasie wojny, tuż po niej i dalej w latach późniejszych. W niniejszej sprawie taka właśnie inna okoliczność miała miejsce. J.P., jak wynika z akt sprawy i wyjaśnień skarżących, był zmuszony opuścić dotychczasowe miejsce pobytu i uczynić to na podstawie umowy z 1957 r. i gdyby nie wojna rozpoczęta w 1939 r. nie znalazłby się w takiej sytuacji. Skutkiem wojny 1939 r. było nie tylko to, że musiał on z rodziną opuszczać byłe terytorium RP, ale także i to, że jego mienie zostało znacjonalizowane. W jego sytuacji prawa, które miała zapewniać umowa z 1957 r. były iluzoryczne, albowiem wcześniej pozbawiono go możliwości rozporządzania swoim mieniem wg własnego uznania, bowiem mienia już nie posiadał. Z tego powodu, tj. braku przez ich ojca nieruchomości w dacie repatriacji, nie można czynić zarzutu skarżącym i pozbawiać ich prawa do rekompensaty. Osoby, które opuszczały swoje mienie na podstawie aktów wymienionych w ust. 1 i 1a art. 1 w rezultacie zostały go pozbawione z przyczyn przez siebie niezawinionych i w takiej samej sytuacji był J.P., który repatriował się na skutek innych okoliczności. On także nie posiadał mienia, tyle, że został go pozbawiony na skutek działań obcego państwa. Sytuacja prawna repatriantów była zatem taka sama. Opuścili swoje miejsce zamieszkania i nie posiadali w związku z tym nieruchomości. Wszystko to było wynikiem wojny rozpoczętej w 1939 r. i dla takich osób ustawa o rekompensacie ją przewiduje.

Z powyższych względów należy uznać, że J.P. należy zaliczyć do osób, o których mowa w art. 1 ust. 2 ustawy o rekompensacie, a tym samym, że spełnione zostały przesłanki do uzyskania prawa do rekompensaty, o których mowa w art. 2 tej ustawy.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji, na podstawie art. 188 i art. 203 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.).

I OSK 1103/13, Zasady realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w wyniku wypędzenia z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. a pojęcie innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. – Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego

LEX nr 1643272

Wyrok

Naczelnego Sądu Administracyjnego

z dnia 9 grudnia 2014 r.

I OSK 1103/13

Zasady realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w wyniku wypędzenia z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. a pojęcie innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r.

TEZA aktualna

1. Repatriacja dokonana w oparciu o umowę z dnia 25 marca 1957 r. zawartą pomiędzy Rządem PRL a Rządem ZSRR w sprawie terminu i trybu repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej może stanowić podstawę do przyznawania rekompensaty zabużańskiej. Wprawdzie umowa z 1957 r. nie jest wymieniona w art. 1 ust. 1 ani ust. 1a ustawy z 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, ale repatriacja na podstawie tej umowy może być traktowana jako "inna okoliczność związana z wojną rozpoczętą w 1939 r."
2. W sytuacji, kiedy podstawą repatriacji była wyżej wskazana umowa z 1957 r., to dla oceny spełnienia przesłanki przymusu opuszczenia byłego terytorium RP bez znaczenia pozostaje jakiego rodzaju był to przymus. Zarówno bowiem represje i prześladowania obywateli polskich mieszkających na byłych terenach RP przybierające formę aresztowań, deportacji czy zesłania na Syberię, jak i innego rodzaju następstwa powojenne, np. działania władz rosyjskich związane z kolektywizacją mienia, czy też sam fakt zmiany

granic państwa polskiego wprost łączą się ze skutkami drugiej wojny światowej.

2. Jeśli skutkiem wojny rozpoczętej w 1939 r. było to, że mienie zostało znacjonalizowane, w następstwie czego pozbawiono własności nieruchomości i musiano opuścić wraz z rodziną byłe terytorium RP aby uniknąć pracy w kolchozie i polepszyć warunki życiowe swojej rodziny, wówczas są to niewątpliwe "inne okoliczności" związane z wojną rozpoczętą w 1939 r. (art. 1 ust. 2 ustawy z 2005 r.).

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Sędzia NSA Monika Nowicka.

Sędziowie NSA: Jolanta Rudnicka (spr.), del. Janusz Furmanek.

Sentencja

Naczelny Sąd Administracyjny po rozpoznaniu w dniu 9 grudnia 2014 r. na rozprawie w Izbie Ogólnoadministracyjnej skargi kasacyjnej W.G. od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 29 stycznia 2013 r. sygn. akt I SA/Wa 1365/12 w sprawie ze skargi W. G., M. P. i R. W. na decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) maja 2012 r. nr (...) w przedmiocie odmowy potwierdzenia prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej

1. uchyla zaskarżony wyrok, zaskarżoną decyzję, a także decyzję Wojewody (...) z dnia (...) marca 2012 r., nr (...);
2. zasądza od Ministra Skarbu Państwa na rzecz W. G., M.P. i R. W. solidarnie kwotę 400 (czteryście) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania sądowego.

Uzasadnienie faktyczne

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 29 stycznia 2013 r., sygn. akt I SA/Wa 1365/12 oddalił skargę W. G., M.P. i R. W. na decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) maja 2012 r. nr (...) w przedmiocie odmowy potwierdzenia prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

W uzasadnieniu wyroku Sąd wskazał na następujący stan faktyczny i prawny sprawy.

W. G. wnioskiem z dnia 3 listopada 1990 r. wystąpił do Urzędu Miasta G. o przyznanie "odszkodowania za pozostawione przez B. G. mienie w S. Z.S.S.R." W dniu 9 marca 2005 r. analogiczne wnioski złożyły R. W. i P.

Wojewoda (...) decyzją z dnia (...) marca 2012 r., nr (...) odmówił potwierdzenia W. G., M.P. i R. W. prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia przez B.G. nieruchomości we wsi S., pow. S., dawne woj. (...).

W uzasadnieniu decyzji organ wskazał, że w sprawie niniejszej nie zostały spełnione przesłanki wynikające z art. 1 ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 z późn. zm.) - powoływanej dalej jako "ustawa zabużańska". Zdaniem Wojewody (...) wnioskodawcy nie udowodnili, że B. G. był właścicielem nieruchomości pozostawionej na dawnych Kresach Wschodnich oraz że został zmuszony do opuszczenia Kresów w związku z wojną rozpoczętą w dniu 1 września 1939 r. Organ wskazał jednocześnie, że fakt opuszczenia nieruchomości przez B. G. w 1957 r. potwierdza zaświadczenie Urzędu Gminy w P. z dnia 12 listopada 1990 r., zaświadczenie Archiwum Państwowego Obwodu G. z dnia 2 kwietnia 2006 r. oraz zeznania stron postępowania. Fakt opuszczenia przedmiotowej nieruchomości nie ma jednak, zdaniem organu, bezpośredniego związku z wojną rozpoczętą w 1939 r., a odnosi się jedynie do zmian społeczno-politycznych zaistniałych w okresie powojennym na tych terenach.

Wojewoda (...) wskazał ponadto, że jak wynika z zeznań stron W.G. i M.P., nieruchomość stanowiąca własność B. G. została znacjonalizowana przez władze radzieckie i w 1952 r. wcielona do kolchozu. Okoliczność tę potwierdza również zaświadczenie Archiwum Państwowego Obwodu G. z dnia 2 kwietnia 2006 r. wraz z tłumaczeniem na język polski. Z protokołu przesłuchania M. P. z dnia 23 lutego 2012 r., wynika poza tym, że powodem repatriacji jej rodziny była kolektywizacja majątku i chęć rozpoczęcia lepszego życia w powojennej Polsce. Fakt całkowitej kolektywizacji nieruchomości stanowiącej własność B.G. potwierdza ponadto pismo M.P. z dnia 27 września 2006 r. i W. G. z dnia 10 marca 2008 r. Wobec tego, organ stwierdził, że w chwili opuszczenia Kresów Wschodnich w 1957 r. B. G. nie był właścicielem nieruchomości położonej w miejscowości S., ponieważ była ona własnością Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Na poparcie swojego stanowiska Wojewoda (...) przytoczył wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 grudnia 2004 r., sygn. akt K 2/04 oraz orzecznictwo sądów administracyjnych. R. W., M. P. i W.G. wnieśli odwołanie od powyższej decyzji.

Minister Skarbu Państwa, w wyniku rozpatrzenia odwołań, decyzją z dnia (...) maja 2012 r. utrzymał w mocy decyzję Wojewody (...) z dnia (...) marca 2012 r.

Uzasadniając rozstrzygnięcie organ odwoławczy wskazał, że interpretacja przepisów ustawy zabużańskiej skłania do wniosku, że w przypadku osób, które powróciły do Polski w innym trybie niż na podstawie układów republikańskich wymienionych w art. 1 ust. 1 pkt 1-4 ustawy zabużańskiej i polsko-radzieckiej umowy z dnia 15 lutego 1951 r., konieczne jest wykazanie przez stronę postępowania, że opuszczenie przez właściciela mienia zabużańskiego ziem polskich włączonych po zakończeniu wojny w skład ZSRR, nastąpiło na skutek innych okoliczności związanych z wojną i pod przymusem ze strony władz radzieckich. Podkreślił przy tym, że konkretna przyczyna skutkująca przymusowym opuszczeniem byłego terytorium

Rzeczypospolitej Polskiej przez właściciela nieruchomości, powinna powstać jako następstwo działań wojennych i różnych zdarzeń im towarzyszących. Organ odwoławczy podzielił stanowisko Wojewody, że powody repatriacji B.G., nie miały bezpośredniego związku z drugą wojną światową, lecz wiązały się z ustrojem politycznym i gospodarczym totalitarnego państwa, jakim był ZSRR, a także stanowisko co do braku tytułu własności nieruchomości w chwili opuszczenia Kresów Wschodnich ze względu na kolektywizację majątku B.G. przez władze radzieckie. Okoliczności powyższe wskazują, w ocenie Ministra, że nie zostały spełnione przesłanki zawarte w art. 1 ust. 2 i w art. 2 ustawy zabużańskiej, a zatem potwierdzenie tego prawa jest niemożliwe.

W. G., M.P. i R.W. wnieśli skargę na powyższą decyzję do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie zarzucając:

- naruszenie art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej poprzez jego błędną interpretację i stwierdzenie, że nie zachodzą inne okoliczności związane z wojną rozpoczętą w 1939 r., które zmusiły B.G. do opuszczenia byłego terytorium RP, podczas gdy B. G. wyjechał na podstawie umowy z 25 marca 1957 r. zawartej pomiędzy ZSRR a rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zgodnie zaś z orzecznictwem Sądu Najwyższego oraz NSA repatriacja w trybie tej umowy mieści się w zakresie art. 1 ust. 2 ustawy;

- art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. poprzez jego błędną interpretację i w rezultacie odmowę potwierdzenia prawa do rekompensaty z uwagi na fakt, iż w chwili opuszczania Kresów Wschodnich B.G. nie był właścicielem nieruchomości, podczas gdy powołany przepis nie formułuje wymogu bycia właścicielem nieruchomości pozostawionej poza obecnymi granicami państwa polskiego w momencie opuszczania byłego terytorium RP.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie oddalił skargę, podzielając stanowisko organów, że w sprawie nie zostały spełnione przesłanki zawarte w art. 1 ust. 2 i w art. 2 ustawy zabużańskiej, co uzasadnia odmowę potwierdzenia spadkobiercom prawa do rekompensaty.

Odnosnie przesłanki wskazanej w art. 1 ust. 2 ustawy, Sąd wskazał, że co prawda przyjmuje się, że zawarta w dniu 25 marca 1957 r. umowa pomiędzy Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz. U. Nr 47, poz. 222) mieści się w zakresie przepisu art. 1 ust. 2 ustawy i jest kontynuacją repatriacji, to słusznie orzekły organy administracji, iż w sprawie nie wykazano przesłanki przymusu opuszczenia byłego terytorium RP w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. w rozumieniu powołanego przepisu. Sąd wskazał, że opuszczenie byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez B. G. nie miało bezpośrednio związku z podjętymi działaniami wojennymi, lecz było pośrednim następstwem powojennych decyzji władz rosyjskich związanych z kolektywizacją. Jak wynika z akt sprawy, w tym

protokołów przesłuchania stron postępowania, B.G., nie chciał pracować w kolchozie i przyjechał do Polski w celu poprawienia warunkowych życiowych swojej rodziny. W ocenie Sądu przytoczone przez strony powody repatriacji B.G., tj. kolektywizacja majątku i chęć polepszenia sytuacji materialnej nie miały bezpośredniego związku z drugą wojną światową, lecz wiązały się z ustrojem politycznym i gospodarczym totalitarnego państwa, jakim był ZSRR. Sąd wskazał, że mając na uwadze sytuację Polaków, którzy pozostali na Kresach, rozumie stanowisko skarżących zaprezentowane w skardze, iż sytuacja życiowa w tym konieczność zmiany warunków bytowych rodziny zmusiła B.G. do opuszczenia Kresów Wschodnich. Nie był to jednak, w ocenie Sądu, przymus bezpośrednio związany z wybuchem wojny w myśl przepisów ustawy zabużańskiej. Oznacza to, że ustawowa przesłanka opuszczenia nieruchomości w związku z wojną nie została spełniona.

Kolejno Sąd podniósł, że nieruchomość została przejęta w ramach nacjonalizacji przez ówczesne władze, co oznacza, że opuszczając byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej B.G. nie był już właścicielem nieruchomości. Nie został zatem spełniony kolejny ustawowy warunek przyznania rekompensaty, określony w art. 2 ustawy zabużańskiej. Sąd przywołał w tym miejscu wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 grudnia 2004 r., sygn. akt K 2/04 (publ. OTK-A 2004/11/117), w którym wskazano, że warunkiem dla powstania uprawnień zabużańskich było przysługiwanie zabużanom praw własności lub innych praw majątkowych w odniesieniu do mienia pozostawianego poza powojennymi granicami Polski. Istnienie tego wymogu mieści się bowiem z natury rzeczy w pojęciu "pozostawienia mienia". Trybunał Konstytucyjny uznał, że w przypadku nacjonalizacji mienia przez władze radzieckie - przed momentem jego pozostawienia - nie można mówić o jego pozostawieniu. W stosunku do tego mienia właściciele utracili bowiem prawo własności. W tej sytuacji nie można uznać, w ocenie Sądu, że spełniona została przesłanka "pozostawienia mienia", o której mowa w art. 1 ust. 1 w związku z ust. 2 ustawy.

Sąd nie podzielił tym samym stanowiska skarżących, że przepis art. 2 ustawy zabużańskiej nie formułuje wymogu bycia właścicielem pozostawionej nieruchomości, wskazując, że przepis ten wprost stanowi, iż "prawo do rekompensaty przysługuje właścicielowi nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej".

Powyższy wyrok stał się przedmiotem skargi kasacyjnej wniesionej przez W.G. Wskazując na obie podstawy z art. 174 pkt 1 i 2 p.p.s.a., skarżący kasacyjnie podniósł następujące zarzuty:

I. naruszenie przepisów postępowania przed sądami administracyjnymi, tj.:

- a) art. 141 § 4 p.p.s.a. polegające na ograniczeniu się przez Sąd w uzasadnieniu wyroku w dużym stopniu do powielenia stanowiska zajętego w sprawie przez organy administracji, jego prostej akceptacji i braku pełnego rozważenia przez WSA w Warszawie w uzasadnieniu wyroku

podstawy prawnej rozstrzygnięcia, co nie służy realizacji celów sądowej kontroli administracji publicznej, podczas gdy w obliczu dowodzenia przez stronę w skardze swoich racji i wspieraniu ich określonym rodzajem wykładni przepisów prawa, obowiązkiem sądu było uczynić ją przedmiotem weryfikacji, dając temu stosowny wyraz w dostatecznie szczegółowym uzasadnieniu obejmującym istotne dla rozstrzygnięcia sprawy elementy jej stany faktycznego i prawnego, które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik sprawy;

b) art. 3 § 1, art. 145 § 1 pkt 1 lit. c p.p.s.a. w zw. art. 7, 77 § 1 i 4 w zw. z art. 80 k.p.a., polegające na tym, że Sąd pierwszej instancji w wyniku niewłaściwej kontroli legalności działalności administracji publicznej wydał wyrok oddalający skargę na decyzję Ministra Skarbu Państwa z uwagi na akceptację niewłaściwego postępowania organów, które nie zebrały w sposób wyczerpujący materiału dowodowego, a w szczególności nie rozważyły wszystkich dowodów, w tym znanych organom i Sądowi z urzędu (powszechnie znanych), podczas gdy prawidłowa ocena przez Sąd całokształtu okoliczności sprawy winna była skutkować wydaniem wyroku uwzględniającego skargę i uchylającego decyzję wymienionego organu w całości wobec stwierdzenia naruszenia prawa materialnego, które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik sprawy;

c) naruszenie art. 151 p.p.s.a., poprzez jego zastosowanie, podczas gdy prawidłowa wykładnia art. 1 ust. 2 i art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, jak również prawidłowe zastosowanie przepisów postępowania przez Sąd I instancji powinno prowadzić do uchylenia zaskarżanych decyzji, a nie do oddalenia skargi, które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik sprawy;

2. naruszenie prawa materialnego tj. art. 1 ust. 2 i art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej polegające na błędnej jego wykładni przez przyjęcie przez Sąd:

- iż przymus opuszczenia byłego terytorium RP w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. ma postać przymusu "bezpośredniego", a nie "pośredniego" i w konsekwencji błędnego przyjęcia przez Sąd I instancji, iż przymus opuszczenia byłego terytorium przez B. G. nie wynikał bezpośrednio z działań wojennych, lecz był pośrednim następstwem powojennych decyzji "władz rosyjskich" związanych z kolektywizacją i chęcią polepszenia sytuacji materialnej swojej rodziny, co w ocenie Sądu nie wypełnia znamion przesłanki przymusu, o którym mowa w art. 1 ust. 2 ustawy w postaci innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r., które zmusiły B.G. do opuszczenia byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podczas gdy z treści wyżej wymienionego przepisu (ani

zadnego innego tej ustawy) nie wynika, iżby przymus opuszczenia terytorium byłego terytorium RP był w jakikolwiek sposób stopniowany i określany jako bezpośredni w opozycji do przymusu pośredniego, zaś ujawnione i wskazane wyżej okoliczności natury ekonomicznej i rodzinnej w pełni uzasadniają istnienie tej przesłanki, a nadto

- jako warunku sine qua non, iż w momencie opuszczania byłego terytorium RP osoba, która w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. terytorium to opuszczała, była właścicielem nieruchomości i w konsekwencji przyjęcie przez Sąd, iż wnioskodawcom nie przysługuje prawo do rekompensaty, gdyż nieruchomość została przejęta w ramach nacjonalizacji przez ówczesne władze co oznacza, że opuszczając byłe terytorium RP B.G. nie był już właścicielem nieruchomości, podczas gdy przepis art. 2 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r., jak również inne przepisy tej ustawy nie zawierają wymogu, aby w momencie opuszczania byłego terytorium RP osoba, która w związku z wojną terytorium to opuszczała, była właścicielem tej nieruchomości.

W oparciu o powyższe zarzuty skarżący kasacyjnie wniósł o uchylenie wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji oraz zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżący przytoczył argumenty na poparcie swoich zarzutów, powołując się na stosowne orzeczenia sądów administracyjnych.

Uzasadnienie prawne

Naczelny Sąd Administracyjny zważył, co następuje:

Rozpoznając skargę kasacyjną w granicach określonych w art. 183 § 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. t.j. 2012, poz. 270 z późn. zm.), powoływanej dalej, jako "p.p.s.a." i nie stwierdzając przy tym wystąpienia przesłanek nieważności postępowania, Naczelny Sąd Administracyjny uznał, że jest ona zasadna, choć nie wszystkie podniesione w niej zarzuty zasługują na uwzględnienie.

Wskazane uchybienia, zarówno te dotyczące naruszenia norm prawa materialnego, jak i procesowego prowadzą do podważenia dokonanej przez Sąd pierwszej instancji oceny spełnienia przez B.G. przesłanek warunkujących przyznanie jego spadkobiercom prawa do rekompensaty na podstawie ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 z późn. zm.). Sąd zaakceptował stanowisko organów administracji, że w sprawie nie wykazano przesłanki, o której mowa w art. 1 ust. 2 ustawy, tj. opuszczenia przez ojca wnioskodawców byłych terenów RP na skutek przymusu wynikającego bezpośrednio z wojny rozpoczętej w 1939 r. oraz przesłanki z art. 2 ustawy, czyli

"pozostawienia mienia". Rację ma skarżący kasacyjnie, że wykładnia obu przepisów ustawy zabużańskiej dokonana przez Sąd jest błędna.

Powołana ustawa w artykułach 1, 2 i 3 wskazuje na zakres podmiotowy i przedmiotowy jej stosowania. Zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 określa ona zasady realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej w wyniku wypędzenia z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r., dokonanego na podstawie wymienionych w niej czterech tzw. układów republikańskich. Ponadto prawo do rekompensaty przysługuje również osobom, które pozostawiły nieruchomości poza obecnymi granicami RP w związku z umową pomiędzy RP a ZSRR o zmianie odcinków terytoriów państwowych z dnia 15 lutego 1951 r. (art. 1 ust. 1a). Ustęp 2 wskazuje zaś, że przepisy ustawy stosuje się także do osób, które na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r., były zmuszone opuścić byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca nie wymienił tutaj *expressis verbis*, tak jak w ust. 1 i 1a, aktów i umów na podstawie których możliwa jest realizacja prawa do rekompensaty, jednak jak w orzecznictwie przyjmuje się że do kategorii osób objętych dyspozycją art. 1 ust. 2 ustawy zabużańskiej należy zaliczyć osoby, które opuściły byłe terytorium RP na podstawie umowy z dnia 25 marca 1957 r. zawarta pomiędzy Rządem PRL a Rządem ZSRR w sprawie terminu i trybu repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz. U. Nr 47, poz. 222). Umowa ta regulowała kwestię dalszej repatriacji osób narodowości polskiej, rozpoczętej na podstawie poprzednich porozumień ewakuacyjnych wymienionych w art. 1 ust. 1 i 1a. Świadczy o tym zarówno jej tytuł, jak też treść preambuły oraz postanowienia i cel umowy. Wynika z nich bowiem wyraźnie, że chodziło tu o "dalszą repatriację" osób narodowości polskiej, a mianowicie tych, którzy z różnych przyczyn nie skorzystali z prawa do przesiedlenia się na podstawie poprzednio zawartych umów polsko-radzieckich. Nie ulega wątpliwości, że przymusowe przesiedlenie z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli polskich związane było z wojną rozpoczętą w 1939 r. i wiadome jest, że obywatele polscy opuszczali swoje dotychczasowe miejsca zamieszkania w czasie wojny, bezpośrednio po jej zakończeniu, jak również w latach późniejszych. Z tych względów osoby repatriowane na podstawie umowy z dnia 25 marca 1957 r. powinno się traktować na równi z osobami, które powróciły do kraju na mocy układów republikańskich z 1944 r. Nie ma uzasadnionych podstaw, by różnicować uprawnienia obywateli polskich do świadczeń przewidzianych w ustawie z 2005 r. w zależności od tego, czy przesiedlili się one do Polski w powojennych jej granicach na podstawie aktów wymienionych w art. 1 ust. 1 i 1a, czy też ich repatriacja odbyła się dopiero w oparciu o umowę z dnia 25 marca 1957 r. W każdym z tych przypadków obywatele polscy znaleźli się poza granicami obecnego państwa polskiego z przyczyn od siebie niezależnych, w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. Nie posiadali oni dotychczasowych nieruchomości. Ich sytuacja prawna w istocie była taka sama, bowiem bezspornie była ona wynikiem wojny rozpoczętej w 1939 r. Innymi słowy osoby, które powróciły do Polski w nowych jej granicach na

podstawie umowy z 1957 r. powinny być traktowane tak samo jak osoby, które repatriowały na podstawie układów republikańskich (zob. wyroki NSA z dnia 21 grudnia 2009 r. sygn. akt I OSK 341/09, z dnia 30 października 2012 r. sygn. akt I OSK 1388/11, z dnia 25 lipca 2007 r. sygn. akt I OSK 1252/06 i z dnia 8 marca 2013 r. sygn. akt I OSK 1813/11 oraz z dnia 12 marca 2014 r., sygn. akt I OSK 3015/13 dostępne na <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>).

O takim charakterze umowy polsko - radzieckiej z 1957 r. przesądził również Naczelny Sąd Administracyjny w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 16 grudnia 2013 r., sygn. akt I OPS 11/13, stwierdzając, że umowa z dnia 25 marca 1957 r. zawarta pomiędzy Rządem PRL a Rządem ZSRR w sprawie terminu i trybu repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej była kontynuacją akcji repatriacyjnej, zapoczątkowanej przez układy republikańskie. W konsekwencji, repatriacja dokonana w oparciu o umowę z 1957 r. może stanowić podstawę do przyznawania rekompensaty zabużańskiej. Wprawdzie umowa z 1957 r. nie jest wymieniona w art. 1 ust. 1 ani ust. 1a ustawy zabużańskiej, ale repatriacja na podstawie tej umowy może być traktowana jako "inna okoliczność związana z wojną rozpoczętą w 1939 r.", o której mowa w art. 1 ust. 2 ww. ustawy. Repatriacja ta stanowiła bowiem konsekwencję zmiany granic państwowych, a ta była następstwem II Wojny Światowej.

Mając na uwadze powyższe przyjąć należy - wbrew stanowisku Sądu pierwszej instancji - że w sytuacji, kiedy podstawą repatriacji była wyżej wskazana umowa z 1957 r., to dla oceny spełnienia przesłanki przymusu opuszczenia byłego terytorium RP bez znaczenia pozostaje jakiego rodzaju był to przymus. Zarówno bowiem represje i prześladowania obywateli polskich mieszkających na byłych terenach RP przybierające formę aresztowań, deportacji czy zesłania na Syberię, jak i innego rodzaju następstwa powojenne, np. działania władz rosyjskich związane z kolektywizacją mienia, czy też sam fakt zmiany granic państwa polskiego wprost łączą się ze skutkami drugiej wojny światowej. W świetle wynikającej z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP zasady równości brak jest zatem podstaw do różnicowania obywateli w ubieganiu się o przyznanie prawa do rekompensaty w zależności od tego, co było przyczyną repatriacji - przymus bezpośredni stosowany wobec nich, czy też inne czynniki natury np. ekonomicznej takie jak pozbawienie posiadanego mienia (co niewątpliwie wiązało się ze zmianą statusu materialnego i utratą dotychczasowych środków utrzymania), w sytuacji, kiedy w każdym z tych przypadków doszło do opuszczenia byłego terytorium RP na podstawie aktów i umów objętych ustawą zabużańską.

W rozpoznawanej sprawie bezsporne jest, że poprzednik prawny wnioskodawców B.G. opuścił tereny byłej RP na podstawie umowy z 1957 r. W aktach sprawy znajdują się zaś dokumenty potwierdzające, że nieruchomości stanowiące jego własność położone na Kresach Wschodnich zostały w całości przejęte przez władze radzieckie na rzecz kolchozu. W tym stanie rzeczy, mając na uwadze poczynione wyżej rozważania, nie można uznać, jak uczynił to Sąd pierwszej instancji, że opuszczenie przez B. G. w 1957 r. byłego terytorium RP nie mieściło się w dyspozycji art. 1 ust. 2 ustawy zabużańskiej. Skutkiem wojny

rozpoczętej w 1939 r. było to, że jego mienie zostało znacjonalizowane, w następstwie czego pozbawiony własności nieruchomości musiał opuścić wraz z rodziną byłe terytorium RP aby uniknąć pracy w kolchozie i polepszyć warunki życiowe swojej rodziny. Są to niewątpliwe inne okoliczności związane z wojną rozpoczętą w 1939 r.

Odnosząc się zaś do drugiego z podniesionych zarzutów naruszenia prawa materialnego, tj. art. 2 ustawy zabużańskiej wskazać należy, że istotne znaczenie dla oceny jego zasadności ma powołana wyżej uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 16 grudnia 2013 r., sygn. I OPS 11/13. Artykuł 2 ustawy - wg stanu prawnego na dzień wydania zaskarżonej decyzji - stanowił, że prawo do rekompensaty przysługuje właścicielowi nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli spełnia on łącznie następujące wymogi: był w dniu 1 września 1939 r. obywatelem polskim, zamieszkiwał w tym dniu na byłym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz opuścił je z przyczyn, o których mowa w art. 1. Dokonując jego wykładni Sąd I instancji uznał, że dla spełnienia przesłanek warunkujących przyznanie prawa do rekompensaty konieczne jest, aby w momencie opuszczania byłego terytorium RP osoba, która w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. terytorium to opuszczała, była właścicielem nieruchomości, co w rozpoznawanej sprawie nie miało miejsca, bowiem nieruchomości będące własnością B.G. zostały wcześniej przejęte przez władze radzieckie na rzecz kolchozu.

Tymczasem Naczelny Sąd Administracyjny w powołanej uchwale przyjął, że: "Włączenie do kolchozu lub nacjonalizacja z innych przyczyn nieruchomości, których dotyczy art. 1 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1318 z późn. zm.) samo przez się nie wyklucza prawa do rekompensaty, określonego w art. 2 tej ustawy".

W uzasadnieniu uchwały wskazano, iż obowiązujące na obszarze byłych republik radzieckich zasady funkcjonowania kolchozów były uregulowane w art. 5, 7 i 8 Konstytucji ZSRR z 1936 r. i w tzw. Wzorcowym Statucie Artelu Rolnego (Kolchozu) z dnia 18 lutego 1935 r. W odróżnieniu od sowchozu, którego cały majątek stanowił własność państwową, ziemia, którą dysponował kolchoz, oddawana była do niego nie na własność, lecz "do użytkowania bezpłatnego i bezterminowego, czyli na wieczne czasy" (art. 8 Konstytucji ZSRR). Poza tym, zgodnie z art. 7 zd. 2 Konstytucji ZSRR, każda zagroda kolchozowa miała "w osobistym użytkowaniu" tzw. przyzagrodową działkę ziemi, zaś "na własność osobistą" - gospodarstwo pomocnicze, położone na działce przyzagrodowej i dom mieszkalny. Analogiczne przepisy były zawarte w konstytucjach poszczególnych republik radzieckich. Włączenie nieruchomości do kolchozu nie pozbawiało zatem dotychczasowego właściciela wszystkich praw do takiej nieruchomości. Członek kolchozu stawał się stroną kilku stosunków prawnych - pozostawał właścicielem gruntu, choć grunt ten był obciążony swoistym, bezterminowym i przymusowym prawem "użytkowania" na rzecz kolchozu. Oznacza to, że pogląd, iż włączenie nieruchomości zabużańskiej do kolchozu skutkowało pozbawieniem własności w

stosunku do całego mienia, co w konsekwencji wykluczało możliwość przyznania rekompensaty, jest oczywiście nieuzasadniony.

W powołanej uchwale Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził również, że ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. stanowiąc o nieruchomościach "pozostawionych" nie zawiera warunku, aby były to nieruchomości "stanowiące własność repatriantów w chwili ich pozostawienia". Ponadto, biorąc pod uwagę treść umów republikańskich z 1944 r., z których wywodzi się dzisiejsze prawo do rekompensaty, należy przyjąć, iż podstawowym ich celem było udzielenie pomocy repatriantom, tak by mogli oni zagospodarować się w nowym miejscu, w którym przyjdzie im się osiedlić. Przyznawane świadczenie zawierało pewien element odszkodowania z powodu utraty mienia, ale miał on charakter wtórny w stosunku do elementu socjalnego. Zasadnicze znaczenie miała bowiem konieczność udzielenia repatriantom pomocy. Dopiero określając wielkość udzielanej pomocy, opierano się na wartości pozostawionego mienia, stosując tzw. oceny ubezpieczeniowe. Skoro celem ustawy o realizacji prawa do rekompensaty jest wywiązanie się przez państwo polskie z zobowiązania dotyczącego zrekompensowania obywatelom strat w mieniu nieruchomym, poniesionych na skutek przemieszczeń związanych ze zmianą polskiej granicy wschodniej, to wykładnia przepisów tej ustawy musi być zgodna z założeniami, jakie leżały u podstaw układów republikańskich. Zobowiązanie zawarte w tych układach sprowadzało się zaś do zapewnienia Żabuzanom pomocy - niezależnie od tego, czy w dacie repatriacji byli oni jeszcze właścicielami pozostawionego majątku. Nawet, gdy nie posiadali oni ziemi w chwili ewakuacji, na życzenie mieli otrzymać "przydział ziemi na zasadach ogólnych".

Podkreślono ponadto, że rekompensata żabużańska jest prawem majątkowym i w konsekwencji jest objęta ochroną konstytucyjną. Wykładnia art. 2 ustawy o realizacji prawa do rekompensaty musi więc uwzględniać zasady konstytucyjne, takie jak zasada proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji) oraz zasada równej ochrony praw majątkowych (art. 32 i 64 ust. 2 Konstytucji). Zatem brak jest powodu, uzasadnionego koniecznością ochrony wartości konstytucyjnych, by wykładnię art. 2 ustawy o realizacji prawa do rekompensaty zawężać w sposób niekorzystny dla jednostki - przyjmując, że pod pojęciem "nieruchomości pozostawionej poza obecnymi granicami RP" mieszczą się wyłącznie nieruchomości, w stosunku do których repatriantowi przysługiwało, w momencie ich pozostawienia, prawo własności. Za przyjęciem prokonstytucyjnej wykładni art. 2 ustawy o realizacji prawa do rekompensaty przemawia zasada równej ochrony praw majątkowych. Nacjonalizacja gruntów, którą wprowadził ZSRR, rozpoczęła się już w momencie zajęcia Kresów Wschodnich i początkowo obejmowała większych posiadaczy ziemskich i osadników polskich. Osoby te z reguły już w czasie wojny nie mogły legitymować się tytułem własności nieruchomości. Ponadto, właściciele nieruchomości nie mieli żadnego wpływu na moment włączenia ich majątków do kolchozów lub sowchozów, ani też dokonywania nacjonalizacji ich mienia na innej zasadzie. Skutkiem wykładni zawężającej stosowanie wskazanego przepisu ustawy do osób, którym

Chybiony jest także zarzut naruszenia przez Sąd art. 141 § 1 p.p.s.a., poprzez brak pełnego rozważenia podstawy prawnej rozstrzygnięcia oraz ograniczenie się do powielenia stanowiska zajętego w sprawie przez organ. Analiza uzasadnienia wyroku, wbrew twierdzeniom skarżącego kasacyjnie, prowadzi do wniosku, że Sąd w sposób dostateczny, odpowiadający wymogom powołanego przepisu wyjaśnił podstawę prawną rozstrzygnięcia, wskazując zastosowane w sprawie przepisy prawa i dokonując ich wykładni. Odniósł się również do podniesionych w skardze zarzutów, uznając ich niezasadność i próbując tym samym zaprezentowaną przez organ w zaskarżonej decyzji wykładnię przepisów ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W tej sytuacji nie można zgodzić się ze skarżącym, że zaakceptowanie przez Sąd dokonanej w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji wykładni przepisów - co w istocie sprowadzało się do powielenie stanowiska zajętego w sprawie przez organ - stanowi naruszenie art. 141 § 4 p.p.s.a.

Pozostałe uchybienia przepisom postępowania były konsekwencją naruszenia przepisów prawa materialnego i dokonania przez Sąd błędnej wykładni art. 1 ust. 2 i art. 2 ustawy zabużańskiej. Dlatego Naczelny Sąd Administracyjny skorzystał z dyspozycji art. 188 p.p.s.a. i uwzględniając skargę kasacyjną, uchylił zaskarżony wyrok oraz na podstawie art. 145 § 1 pkt 1 lit. a p.p.s.a. uchylił również decyzję Ministra Skarbu Państwa z dnia (...) maja 2012 r., nr (...) i poprzedzającą ją decyzję Wojewody (...) z dnia (...) marca 2012 r., nr (...).

O kosztach Naczelny Sąd Administracyjny orzekł na mocy art. 203 pkt 1 p.p.s.a.

**I SA/Wa 232/19, Pojęcie osób zmuszonych do opuszczenia byłego terytorium RP - Wyrok
Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie**

LEX nr 3044154

Wyrok

Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie

z dnia 31 maja 2019 r.

I SA/Wa 232/19

Pojęcie osób zmuszonych do opuszczenia byłego terytorium RP

Status:

orzeczenie prawomocne

TEZA aktualna

W sprawach dotyczących rekompensaty istotne powinno być to, czy spełnione zostały przesłanki przewidziane w art. 2 ustawy repatriacyjnej. Jeżeli repatriacja odbyła się na podstawie umowy z 25 marca 1957 r. zawartej pomiędzy Rządem PRL a Rządem ZSRR w sprawie terminu i trybu repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz. U. Nr 47, poz. 222), to pojęcia osób zmuszonych do opuszczenia byłego terytorium RP, w rozumieniu art. 1 ust. 2 ustawy nie można ograniczać tylko do właścicieli nieruchomości, w stosunku do których władze radzieckie stosowały represje i prześladowania takie jak: deportacja, aresztowania, pobór do wojska czy zesłanie na Syberię.

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Sędzia WSA Iwona Kosińska.

Sędziowie WSA: Dariusz Pirogowicz Przemysław Żmich (spr.).

Sentencja

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 31 maja 2019 r. sprawy ze skargi D. R. na decyzję Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia (...) listopada 2018 r. nr (...) w przedmiocie odmowy potwierdzenia prawa do rekompensaty

1. uchyla zaskarżoną decyzję oraz decyzję Wojewody (...) z dnia (...) września 2018 r. nr (...);
2. zasądza od Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na rzecz D.R. kwotę 200 (dwieście) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania sądowego.

Uzasadnienie faktyczne

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji decyzją z (...) listopada 2018 r. nr (...), wydaną na podstawie art. 138 § 1 pkt 1 ustawy z 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1257 z późn. zm.) - dalej "k.p.a." w związku z art. 16 ustawy z 7 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy - k.p.a. oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 935) oraz art. 9 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 2097) - dalej "ustawa" po rozpatrzeniu odwołania D. R. z (...) października 2018 r. od decyzji Wojewody (...) z (...) września 2018 r. odmawiającej potwierdzenia A. R., B. K., D. R., i K. R., L. R., M. R. i R. W. prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, tj. folwarku (...), gm. (...), powiat (...), województwo (...), w odniesieniu do udziału wynoszącego (...) części przypadającego W. K. (c. A. ur. (...) maja 1884 r. w m. (...)) utrzymał w mocy decyzję Wojewody (...) z (...) września 2018 r., nr (...).

Zaskarżona decyzja wydana została w następującym stanie faktycznym i prawnym.

T. R. i H. W. pismem z (...) kwietnia 1991 r. wystąpiły do Urzędu Miejskiego w (...) z wnioskiem o przyznanie rekompensaty za mienie pozostawione przez W. K., J. K. i A. K. na terenie (...). Do wniosku dołączone zostały dokumenty: uwierzytelniona kopia karty ewidencyjnej repatrianta Nr (...) z (...) marca 1958 r., na podstawie której ustalono, że W. K. z domu L. repatriowała się do (...). Z wskazanego dokumentu wynika, że W. K. do 1939 r., w czasie okupacji i przed powrotem do (...) zamieszkiwała w (...), powiat (...) oraz prawomocne postanowienie S. R. w J. z (...) lutego 1991 r. sygn. akt (...), z którego wynika, że spadek po W. K. z domu L., zmarłej (...) lipca 1984 r., ostatnio stale zamieszkałej w (...), na podstawie ustawy nabyły: córka T. R. z domu K. w (...) części, córka H. W. z domu K. w (...) części. nieuwierzytelniona kopia zaświadczenia Zarządu gminnego w (...), powiatu (...) z (...) czerwca 1939 r., z którego wynika, że: zarząd gminy (...) zaświadcza, iż w rejestrze bierczym podatków pod poz. (...) figuruje

grunt zapisany na imię J. K. w kol. (...) gminy tutejszej o obszarze (...) kat (...) ha i (...) kat. (...) ha, razem (...) ha., niewierzytelniiona kopia notarialnego aktu kupna-sprzedaży repertorium Nr (...) z (...) listopada 1938 r., z którego wynika, że W. K. i A. K. zamieszkałe w powiecie (...) w gminie (...), w (...) nabyły na współwłasność w częściach równych działkę gruntu wydzieloną z folwarku (...) w gminie (...), powiecie (...) o obszarze (...) ha bez zabudowań.

Pismem z (...) stycznia 1999 r. Starosta Powiatu (...) poinformował wnioskodawczynię o przekazaniu całości dokumentacji do Urzędu Miejskiego w (...).

Kolejnym zawiadomieniem z (...) maja 2014 r. (...) Urząd Wojewódzki poinformował wnioskodawczynię o zarejestrowaniu wniosku w niniejszym urzędzie pod sygnaturą (...).

W uzasadnieniu zaskarżonej decyzji Minister przedstawił obszerną analizę prowadzonego postępowania i wymienił zebrane w toku postępowania dowody, na podstawie których ustalono stan faktyczny w sprawie.

Organ wskazał, że na etapie prowadzonego postępowania zostały przedłożone następujące dokumenty:

- odpis zupełny aktu zgonu T. R. z domu K., z którego wynika, że ww. urodziła się w dniu (...) lutego 1930 r. w miejscowości (...), a zmarła (...) stycznia 2003 r. w (...);

- odpis zupełny aktu zgonu H. W. z domu K., z którego wynika, że ww. urodziła się (...) października 1927 r. w miejscowości (...), a zmarła (...) marca 2001 r. w (...);

- uwierzytelniiona kopia prawomocnego postanowienia S. R. w J. z (...) maja 2001 r. sygn. akt (...), z którego wynika, że spadek po H. W. nabyli córka B. T. K. z domu W. i syn R. W. po (...) części;

- uwierzytelniiona kopia prawomocnego postanowienia S. R. w J. z (...) grudnia 2013 r. sygn. akt (...), z którego wynika, że spadek po T. R. nabyli mąż M. R., córka D. R. i syn F. R. po (...) części każde z nich;

- zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia z (...) września 2012 r. repertorium (...) nr (...), z którego wynika, że spadek po M. R., zmarłym (...) marca 2012 r., ostatnio stale zamieszkałym w J., nabyli syn F. R. i córka D. R. po (...) części każde z nich.

Kolejnym pismem z (...) lutego 2015 r. D. R. przesyłała następujące dokumenty:

- decyzję Wojewody (...), z której wynika, że W. K. posiadała (...) września 1939 r. obywatelstwo polskie;

- zaświadczenie Prezydenta Miasta (...), z którego wynika, że W. K. była zameldowana na pobyt stały w (...) od (...) sierpnia 1958 r. do (...) sierpnia 1969 r. przy (...), od (...) sierpnia 1969 r. do (...) lipca 1984 r. (dzień śmierci) przy ul. (...) (poprzednio (...)), H. W. była zameldowana na pobyt stały w (...) od (...) września 1956 r. do (...) stycznia 2001 r. przy ul. (...) (poprzednio (...)), od (...) stycznia 2000 r. do (...) lutego 2001 r. przy ul. (...), a od (...) lutego 2001 r. do dnia śmierci tj. (...) marca 2001 r. przy ul. (...);

- poświadczenie o adresach i okresach zameldowania Urzędu Miejskiego w (...) z (...) stycznia 2015 r., z którego wynika, że D. R. była zameldowana na pobyt stały w (...) od (...) sierpnia 1958 r. do (...)

- uwierzytelnioną kopię karty ewidencyjnej repatrianta nr (...) z (...) marca 1958 r. wystawionej na nazwisko W. K. z domu L., urodzonej (...) maja 1884 r. w (...), z którego wynika, że ww. do 1939 r., w czasie wojny i przed powrotem do kraju zamieszkiwała w (...), powiat (...) i zamierzała udać się na stałe miejsce zamieszkania do córki H. W.;

- uwierzytelnioną kopię zaświadczenia Zarządu gminnego w (...), powiatu (...) z (...) czerwca 1939 r., z którego wynika, że: "zarząd gminy (...) zaświadcza, że w rejestrze bierczym podatków pod poz. poz. (...) figuruje grunt zapisany na imię J. K. w kol. (...) gminy tutejszej o obszarze (...) kat. (...) ha i (...) kat. (...) ha, razem (...) ha";

- poświadczenie o adresach i okresach zameldowania B. K. z Urzędu Miejskiego w (...);

- uwierzytelnione kopie oświadczeń, że wobec braku dowodów, J. K. zmarł (...) października 1952 r.

- uwierzytelnione kopie oświadczeń, że J. K. właściciel nieruchomości pozostawionych w (...), tj. poza obecnymi granicami kraju, miał miejsce zamieszkania na byłym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w (...) - miejscowości obecnie objętej terytorium (...);

Kolejno przy piśmie z (...) listopada 2015 r. D. R. przesłała m.in.:

- uwierzytelnioną kopię odpisu skróconego aktu zgonu J. K., z którego wynika, że zmarł (...) października 1952 r. w (...);

- pismo Prezydenta Miasta (...), z którego wynika, że F. R. był zameldowany na pobyt stały w (...) ul. (...) od (...) sierpnia 1958 r.

- zaświadczenie Prezydenta Miasta (...), z którego wynika, że R. W. był zameldowany na pobyt stały w (...) od (...) lipca 1957 r.

Następnie skarżąca przesłała pismo Urzędu Miasta i Gminy w (...), z którego wynika, że B. T. K. z domu W. była zameldowana na pobyt stały w (...) od (...) lipca 1952 r. do (...) września 1956 r., a H. W. z domu K. była zameldowana na pobyt stały w (...) od 1947 r. do dnia (...) września 1956 r.

Dalej Minister zaznaczył, że z oświadczeń składanych przez strony wynika, że W. K. przyjechała do (...) w 1958 r. do swojej córki H. W., która przybyła do kraju w 1947 r. Na potwierdzenie niniejszej tezy zostały złożone oświadczenia stron następującej treści: W. K. opuściła byłe terytorium (...) w 1958 r. w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. w ramach tzw. drugiej repatriacji. Jej mąż J. K. jako rodowity (...) zaraz po wojnie został zagrożony wywózką na (...), podobnie jak większość rodziny. Kuzyni W. K. zostali wywiezieni na (...), gdzie przebywali przez wiele lat. W ramach represji J. K. był zmuszany do pracy w kolchozie, gdzie rozsypywał nawozy (PDT), bez żadnego zabezpieczenia, co zaskutkowało chorobą nowotworową i w krótkim okresie zmarł na raka. W. K. po śmierci męża nie widząc żadnych perspektyw na dalsze życie w (...) zdecydowała się na wyjazd do (...), gdzie przebywała jej córka H. Powyższe informacje zostały powzięte z przekazów rodzinnych.

prawa do rekompensaty.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przywołał treść art. 1, art. 2 oraz art. 3 ustawy i stwierdził, że W. K. była współwłaścicielką w częściach równych majątku pozostawionego w folwarku (...), gmina (...), powiat (...), województwo (...) i dopiero w 1958 r. powróciła na obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Minister wskazał, że z akt sprawy wynika, iż możliwość opuszczenia byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej istniała w latach 1944-1947 i z możliwości tej skorzystała następczyni prawna W. K. - H. W., opuszczając byłe terytorium (...) w 1947 r. Natomiast, jak wynika z treści oświadczeń, W. K. opuściła byłe terytorium (...) w 1958 r., po śmierci męża J. K. i przyjechała do córki H. W. W ocenie organu oświadczenia, że opuszczenie przez W. K. byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej było związane z wojną rozpoczętą w 1939 r. nie znajdują potwierdzenia w materiale dowodowym, a zatem nie zostały spełnione przesłanki określone w art. 2 ustawy, tj. strony postępowania nie udowodniły, że W. K. opuściła byłe terytorium RP z przyczyn związanych z wybuchem II Wojny Światowej.

Organ odwoławczy podkreślił, że przymus, pod którego wpływem działali obywatele polscy opuszczając byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może mieć różny charakter (przymus bezpośredni, obawa o własne życie, zdrowie), niemniej jednak musi posiadać związek z wojną rozpoczętą w 1939 r., a nie wynikać z istoty rozwiązań ustrojowych na terenie ZSRR. Należy odróżnić bowiem zdarzenia będące bezpośrednimi skutkami wojny (deportacje ludności polskiej, zsyłka na (...), czy pobór do wojska), których dotyczy art. 1 ustawy od tych, na które wojna miała wpływ jedynie pośredni. Natomiast jak wynika z całości materiału dowodowego, W.K. przybyła w 1958 r. do swojej córki, zatem opuściła byłe terytorium RP w 1958 r. z przyczyn osobistych, a nie z przyczyn związanych z wybuchem II Wojny Światowej.

Dalej organ zaznaczył, że dokumenty znajdujące się w aktach sprawy świadczą o osobistych przyczynach opuszczenia przez W. K. byłego terytorium RP, po śmierci męża w 1952 r. Również w archiwum IPN brak jest udokumentowanego przymusu.

Podsumowując, Minister stwierdził, że w przedmiotowej sprawie nie spełniono wymogów, o których mowa w art. 2 ustawy, tj. strony postępowania nie udowodniły, że W. K. opuściła byłe terytorium RP z przyczyn związanych z wybuchem II Wojny Światowej. Tym samym Minister uznał, że Wojewoda (...) zgodnie ze stanem faktycznym i prawnym odmówił wnioskodawcom potwierdzenia prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej, tj. folwarku (...), gm. (...), powiat (...), województwo (...), w odniesieniu do udziału wynoszącego (...) części przypadającego W. K.

W tej sytuacji Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji uznał zaskarżoną decyzję Wojewody (...) za prawidłową i utrzymał ją w mocy.

Na decyzję Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z (...) listopada 2018 r. skargę do

Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego złożyła D. R. W uzasadnieniu zaskarżonej decyzji zarzuciła naruszenie art. 138 § 1 i art. 80 k.p.a. oraz art. 1 ust. 2 w związku z art. 2 ustawy. W skardze skarżąca wniosła o uchYLENIE zaskarżonej decyzji oraz decyzji Wojewody (...), a także zasądzenie na jej rzecz kosztów niniejszego postępowania. W uzasadnieniu skarżąca wskazała, że organy obu instancji nie wzięły pod uwagę faktu, że W. K. opuściła tereny anektowane przez (...) w 1958 r. w ramach tzw. "drugiej repatriacji", tj. repatriacji prowadzonej w oparciu o umowę z (...) marca 1957 r. i w związku z tym na podstawie art. 1 ust. 2 ustawy, repatriacja ta winna być traktowana jako "inna okoliczność związana z wojną rozpoczęta w 1939 r.", stanowiła ona bowiem konsekwencję zmian granic państwowych, a ta była następstwem II wojny światowej. Skarżąca zwróciła uwagę, że z wyjaśnień złożonych w trakcie postępowania wynika, że W. K. pozostawała na terenach anektowanych przez byłe (...) do 1958 r., a jej mąż - J.K. zaraz po wojnie został zagrożony wywózką na (...), podobnie jak większość jego rodziny, mąż W. K. zmuszany był do pracy w kolchozie, w warunkach które spowodowały jego śmierć w 1952 r. Natomiast na wieloletnią, (...) katorgę skazani zostali kuzyni W. K. Mając powyższe na uwadze, skarżąca wskazała, że uwzględniając stosunki panujące w byłym (...) w latach 40- tych i 50- tych ubiegłego wieku niewątpliwym jest, że nieruchomości, której współwłaścicielką była W. K. została skolektywizowana i zarówno ona, jak i jej mąż J. K., jako posiadacze ziemscy lub co najmniej rolnicy kulacy stanowili w byłym (...) element obcy klasowo, co musiało wiązać się ze stałą niepewnością i obawą przed represjami. Skarżąca podniosła, że W. K. nie skorzystała z możliwości opuszczenia terenów anektowanych przez byłe (...) w ramach pierwszego etapu repatriacji z powodu choroby męża, a korzystając w 1958 r. z możliwości wyjazdu drugą falą repatriacji działała niewątpliwie w warunkach przymusu wynikającego z jej sytuacji w (...). Zdaniem skarżącej trudno się zgodzić z argumentacją organów I i II instancji, że na podstawie informacji uzyskanych z IPN brak jest udokumentowanego przymusu opuszczenia nieruchomości przez W. K. W jej przypadku nie istniał bowiem przymus opuszczenia nieruchomości, natomiast zamiar opuszczenia byłego terytorium RP nie wynikał bezpośrednio z działań wojennych, lecz był pośrednim następstwem powojennych decyzji władz radzieckich a także osamotnieniem spowodowanym śmiercią męża. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wniósł o oddalenie skargi w całości jako bezzasadnej i podtrzymał prezentowane dotychczas stanowisko w sprawie. W uzasadnieniu podniósł, że z całości materiału dowodowego wynika, że W. K. przybyła w 1958 r. do swojej córki H. W., która przybyła do (...) w 1947 r., po śmierci męża J. K. w 1952 r. Z powyższego wynika, że W. K. opuściła byłe terytorium (...) w 1958 r. z przyczyn osobistych a nie z przyczyn związanych z wybuchem II Wojny Światowej. Organ zwrócił uwagę, iż dokumenty znajdujące się w aktach sprawy świadczą o osobistych przyczynach opuszczenia przez W. K. byłego terytorium (...) (śmierć męża w 1952 r., córka od 1947 r. na obecnym terytorium RP), a także brak udokumentowanego przymusu (pismo IPN).

Wobec powyższego, zdaniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, nie została spełniona przesłanka wynikająca z art. 2 ustawy, tj. strony postępowania nie udowodniły, że W. K. opuściła byłe terytorium (...) z przyczyn związanych z wybuchem II Wojny Światowej.

Uzasadnienie prawne

Wojewódzki Sąd Administracyjny zważył, co następuje.

Dokonując oceny zaskarżonej decyzji Sąd uznał, że skarga zasługuje na uwzględnienie, ponieważ zaskarżona decyzja, jak również decyzja ją poprzedzająca naruszają przepisy prawa, w stopniu uzasadniającym ich uchylenie.

Materiałoprawną podstawę zaskarżonej decyzji stanowiły przepisy ustawy. Ustawa ta kompleksowo reguluje zagadnienia uprawnień Zabuzan, określając w art. 1, 2 i 3 podmiotowe i przedmiotowe przesłanki, jakie musi spełnić wnioskodawca, by uzyskać potwierdzenia prawa do rekompensaty.

Zaskarżoną decyzją z (...) listopada 2018 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji utrzymał w mocy decyzję Wojewody (...) z (...) września 2018 r., odmawiającą potwierdzenia prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami (...), wskazując, iż brak jest dowodów potwierdzających, że W. K. z domu L. opuściła byłe terytorium (...) z przyczyn związanych z wybuchem II wojny światowej, a dokumenty znajdujące się w aktach sprawy świadczą o osobistych przyczynach opuszczenia przez W. K. byłego terytorium (...). Minister podał, że z całości materiału dowodowego wynika, że W. K. przybyła w 1958 r. do swojej córki H. W. po śmierci swojego męża J. K. Nie pozostawało to w związku przyczynowo skutkowym z wojną.

Z powyżej przedstawionym stanowiskiem nie sposób się zgodzić.

Artykuł 1 ust. 2 ustawy stwierdza, że przepis ust. 1 stosuje się także do osób, które na skutek innych okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r. zmuszone były opuścić byłe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ust. 1 tego artykułu przewiduje prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia mienia na byłym terytorium (...) w wyniku wypędzenia lub opuszczenia na podstawie umów, wymienionych w tym przepisie, natomiast ust. 2 przewiduje prawo do rekompensaty także z każdej innej przyczyny, aniżeli wymienionej w ust. 1 zmuszającej do opuszczenia byłego terytorium Rzeczypospolitej. Wśród innych przyczyn można znaleźć przyczyny najróżniejsze, ale cechą ich jest to, że uniemożliwiają one pozostanie na terenie byłego terytorium Rzeczypospolitej, zaś zmuszają do jego opuszczenia. Okoliczności te mają być związane z wojną rozpoczętą w 1939 r. Ustawodawca nie wymienił w ust. 2 *expressis verbis*, tak jak w ust. 1 i 1a, aktów i umów na podstawie których możliwa jest realizacja prawa do rekompensaty, jednakże w ugruntowanym już orzecznictwie przyjmuje się, że do kategorii osób objętych dyspozycją art. 1 ust. 2 ustawy należy zaliczyć osoby, które opuściły byłe terytorium RP na podstawie umowy z dnia 25 marca 1957 r. zawartej pomiędzy Rządem PRL a Rządem ZSRR w sprawie

terminu i trybu repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz. U. Nr 47, poz. 222). Umowa ta regulowała kwestię dalszej repatriacji osób narodowości polskiej, rozpoczętej na podstawie poprzednich porozumień ewakuacyjnych wymienionych w art. 1 ust. 1 i 1 a. Świadczy o tym zarówno jej tytuł, jak też treść preambuły, oraz postanowienie i cel umowy. Wynika z nich bowiem wyraźnie, że chodziło tu o "dalszą repatriację" osób narodowości polskiej, a mianowicie tych, którzy z różnych przyczyn nie skorzystali z prawa do przesiedlenia się na podstawie poprzednio zawartych umów polsko-radzieckich. Zagadnienie uprawnień przysługujących osobom repatriowanym na podstawie wyżej wymienionej umowy z dnia 25 marca 1957 r. było przedmiotem orzeczenia już w 1990 r. W uchwale z dnia 30 maja 1990 r., sygn. III CZP 1/90, pub. OSNC 1990/10-11/129, Sąd Najwyższy orzekł, że osobom repatriowanym na podstawie powołanej umowy, które przed dniem 1 września 1939 r. zamieszkiwały w Polsce na terenach nie wchodzących w skład obecnego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej, pozostawiły majątek nieruchomy i nie rozporządziły nim z przyczyn od nich niezależnych przysługują uprawnienia (z ówczesnie obowiązującego) art. 88 ust. 1 ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości. Powołana uchwała z 1990 r. była podstawą wielu orzeczeń sądowych, zapadłych już pod rządami późniejszych ustaw i zachowała swoją aktualność do chwili obecnej. W uchwałach z dnia 30 maja 1990 r. (sygn. akt III CZP 1/90, pub. OSNC 1990/10-11/129), 5 czerwca 1990 r. III ZCP 4/90 (niepub.) oraz 10 kwietnia 1991 r. (sygn. akt III CZP 84/90, Pub. OSNC 1881/8-9/97) Sąd Najwyższy dokonał wykładni obowiązujących ówczesnie przepisów art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości. W obszernych uzasadnieniach wyjaśniono, dlaczego zasadne jest objęcie uregulowaniami dotyczącymi realizacji zobowiązań podjętych przez państwo polskie w porozumieniach dotyczących repatriacji kręgu obywateli szerszego, niż tylko te osoby, które opuściły tereny zajęte przez Związek Radziecki w ramach zorganizowanej akcji repatriacyjnej. Dokonana w tych orzeczeniach analiza zarówno ówczesnej sytuacji prawnej i faktycznej osób, które opuściły nieruchomości w związku z wojną, jak i charakterem zobowiązań podjętych przez Państwo w ramach porozumień międzynarodowych oraz wnioski, jakie współcześnie wynikają z tej analizy, pozostają aktualne mimo zmiany przepisów regulujących realizację tych zobowiązań. Nie może budzić wątpliwości, że fakt repatriowania w trybie powołanej umowy z dnia 25 marca 1957 r. mieści się w zakresie art. 1 ust. 2 ustawy. Umowa z dnia 25 marca 1957 r. na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy była kontynuacją uprzednio zawartych umów ewakuacyjnych co wynikało z jej tytułu, preambuły i postanowień. Postanowienia te, w art. 8, traktowały też w zasadzie o mieniu ruchomym, które repatriant mógł zabrać. Możliwość natomiast rozporządzania majątkiem nieruchomym ograniczała się (i to niejednokrotnie, albo wręcz najczęściej czysto iluzorycznie) do rozporządzania tylko domem mieszkalnym, czy innym budynkiem, a nie gruntem, który stał się własnością państwa radzieckiego. Rozważania organu w opisaney kwestii nie są zatem trafne. Organ w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji dokonał zdaniem Sądu rozpoznającego przedmiotową sprawę

błędnej wykładni art. 1 ust. 2 ustawy, przyjmując, że W. K. opuściła terytorium byłego (...) z przyczyn osobistych, nie mających bezpośredniego związku z II wojną światową.

Z materiału zgromadzonego w niniejszej sprawie wynika, że W. K. na podstawie karty ewidencyjnej repatrianta nr (...) z 15 marca 1958 r. opuściła byłe terytorium (...), pozostawiając poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej nieruchomości.

Zdaniem Sądu, nie ma uzasadnionych podstaw, by różnicować uprawnienia obywateli polskich do świadczeń przewidzianych w ustawie w zależności od tego, czy przesiedlili się one do Polski w powojennych jej granicach na podstawie aktów wymienionych w art. 1 ust. 1 i ust. 1a, czy też ich repatriacja odbyła się dopiero w oparciu o umowę z dnia 25 marca 1957 r. W każdym z tych przypadków obywatele polscy znaleźli się poza granicami obecnego państwa polskiego z przyczyn od siebie niezależnych, w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. Ich sytuacja prawna w istocie była taka sama, bowiem bezspornie była ona wynikiem wojny rozpoczętej w 1939 r. Innymi słowy osoby, które powróciły do Polski w nowych jej granicach na podstawie umowy z 1957 r. powinny być traktowane tak samo jak osoby, które repatriowały na podstawie układów republikańskich.

Takie stanowisko zaprezentowane zostało również w wyrokach Naczelnego Sądu Administracyjnego (wyrok NSA z 13 maja 2016 r. sygn. akt I OSK 2950/13 i z 5 lipca 2017 r. sygn. akt I OSK 232/17 - publik. Centralna Baza Orzecznictwa Sądów Administracyjnych). Sąd orzekający w niniejszej sprawie podziela ten pogląd.

Z powyższych względów w sprawach dotyczących rekompensaty istotne powinno być to, czy spełnione zostały przesłanki przewidziane w art. 2 ustawy. Jeżeli repatriacja odbyła się na podstawie umowy z 25 marca 1957 r., to pojęcia osób zmuszonych do opuszczenia byłego terytorium RP, w rozumieniu art. 1 ust. 2 ustawy nie można ograniczać tylko do właścicieli nieruchomości, w stosunku do których władze radzieckie stosowały represje i prześladowania takie jak: deportacja, aresztowania, pobór do wojska czy zesłanie na Syberię. Przymus, pod którego wpływem działali obywatele opuszczający terytorium byłej (...), niewątpliwie mógł mieć różny charakter, także osobisty. Istotnym jest to, że okoliczności, w jakich znaleźli się obywatele narodowości polskiej, wprost łączyły się ze skutkami wywołanymi II wojną światową. Gdyby nie ta wojna, to osoby te nie znalazłyby się poza granicami państwa polskiego i nie zostałyby pozbawione mienia na skutek działań państwa obcego.

Dlatego też, obywateli narodowości polskiej, którzy przesiedlili się na terytorium Polski w jej powojennych granicach na podstawie umowy repatriacyjnej z dnia 25 marca 1957 r., należy zaliczyć do osób, o których mowa w art. 1 ust. 2 ustawy. Zatem jeżeli spełnione zostały także przesłanki wyliczone w art. 2 ustawy, osobom tym lub ich spadkobiercom przysługuje prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

Prawo do rekompensaty powinno wiązać się z faktem pozostawienia przez obywatela polskiego swojego majątku nieruchomego, stanowiącego w momencie wybuchu II wojny światowej jego własność, który to majątek, w związku z wojną, obywatel polski zmuszony był opuścić. Wymaganie, by przedwojenny właściciel nieruchomości położonej na K. w celu otrzymania rekompensaty legitymował się w stosunku do niej tytułem własności, w dacie repatriacji, stanowi nieczynną niezasadzoną i niedopuszczalną interpretację przepisów ustawy o realizacji prawa do rekompensaty.

Reasumując, stwierdzić należy, że organy obydwu instancji naruszyły art. 1 ust. 2 ustawy, co miało wpływ na wynik sprawy. Powyższą ocenę prawną organ weźmie pod uwagę przy ponownym rozpoznaniu sprawy.

W tej sytuacji sąd, na podstawie art. 145 § 1 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2018 r. poz. 1302 z późn. zm.) - dalej "p.p.s.a.", orzekł jak w sentencji wyroku. O kosztach postępowania sądowego orzeczono na podstawie art. 200 p.p.s.a.

Dokumenty Instytutu Pamięci Narodowej

IPN BU 1169/302

KARTA INFORMACYJNA

Własność archiwum Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie

Aktotworca Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954-1990

Tytuł teczki Informator dla Repatriantów z ZSRR. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji.

**Daty skrajne
jednoski
archiwalnej**

Stara sygnatura

Sygnatura archiwalna IPN BU 1169/302

strona: 0000

BIURO PEŁNOMOCNIKA RZĄDU
DO SPRAW REPATRIACJI

INFORMATOP
dla
REPATRIANTÓW z ZSRR

846

IPN BU

1169/302

Opis nr 846

BIURO PEŁNOMOCNIKA RZĄDU
DO SPRAW REPATRIACJI

I N F O R M A T O R

dla

REPATRIANTÓW z ZSRR

S P I S R Z E C Z Y

	Str.
Słowo wstępne	5
1. Przbycie do kraju	7
2. O osiedlaniu i zatrudnianiu repatriantów	11
3. Dlaczego przede wszystkim na Ziemiach Zachodnich	13
4. Osadnictwo wiejskie	18
5. Mieszkania i praca w mieście	34
6. Prowadzenie warsztatów rzemieślniczych, przedsiębiorstw spółdzielczych i drobnych zakładów przemysłowych	39
7. Ubezpieczenia socjalne i inne ulgi dla repatriantów	48
8. Opieka profilaktyczno-lecznicza nad repatriantami	53
9. Opieka nad dzieckiem	54
10. Oświata dla dzieci, młodzieży i dorosłych	55
11. Sprawy majątkowe repatriantów	62
12. O dowodach osobistych, metrykach urodzenia i obywatelstwach meldunkowych	63
13. Poszukiwania rodzin	66
14. Pełnomocnicy do spraw repatriacji przy prezydiach rad narodowych	67

W I A D O M O Ś C I R Ó Ż N E

O indywidualnym budownictwie mieszkaniowym	69
Ważne dla rzemieślników i drobnych producentów	71
O Społecznych Komitetach Pomocy Repatriantom	72

3
2
Wzrost: 0002

	Str.
Prasa i książka rolniczo-fachowa pomogą osadnikom przy uprawie i hodowli	72
Tablica taryfy pocztowej	82
Spis adresów	84
Notatki	85
Skrócony kalendarzyk na rok 1957	87
Skrócony kalendarzyk na rok 1958	88

* * *

ZDJĘCIA – CENTRALNA AGENCJA FOTOGRAFICZNA

43

SŁOWO WSTĘPNE

Dnia 25 marca 1957 roku zawarta została między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich Umowa w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej.

W wyniku Umowy rozszerzony został zakres repatriacji, a uproszczenie jej procedury wpłynęło na znaczny napływ repatriantów do kraju.

Przed Rządem PRL, jak i przed całym społeczeństwem wycisnęło się na czoło poważne i niełatwe zadanie przyjęcia wielu tysięcy rodaków powracających z ZSRR i stworzenia w jak najszybszym czasie możliwie odpowiednich warunków ich bytowania.

W zrozumieniu tych potrzeb, Rada Ministrów powzięła w dniu 12 kwietnia 1957 roku Uchwałę w sprawie pomocy dla repatriantów, która ma na celu stworzenie należytych warunków dla osiedlenia i zatrudnienia repatriantów w kraju.

Uchwała ta określa środki, jakie Państwo przeznacza na akcję repatriacyjną i ustala tryb dysponowania tymi środkami. Jednocześnie wskazuje instytucje, które pomoc tę mają realizować. Uchwała określa wreszcie uprawnienia repatriantów i obowiązki wobec nich ze strony władz centralnych i terenowych.

Zadaniem Informatora będzie udzielenie podstawowych i możliwie najpilniejszych wyjaśnień i wskazówek repatriantom, jak mają postępować od chwili przekroczenia granicy polsko-radzieckiej, aby zgodnie z założeniami Uchwały uzyskać właściwą opiekę i pomoc w urzędzeniu się. Materiał zawarty w Informatorze przeznaczony jest jednocześnie dla repatriantów powracających do Polski z wielu innych krajów.

15

1. PRZYBYCIE DO KRAJU

Bagaż i odprawa celna

Na radzieckiej stacji przygranicznej w Brześciu n/B lub w Mościskach repatriant winien zgłosić się do Urzędu Celnego, gdzie zostanie dokonana odprawa celna jego bagażu (mienia i rzeczy osobistych).

W razie gdyby bagaż nie przybył jednocześnie z repatriantem na radziecką stację przygraniczną, repatriant może, nie czekając nadejścia bagażu, wydać upoważnienie przedstawicielowi radzieckiej instytucji transportowo-ekspedycyjnej „GORKTEK” (Gorodskaja Transportno Ekspedycjonnaja Kontora) do przeprowadzenia w jego imieniu odprawy celnej.

Po przejeździe granicy państwowej repatriant zobowiązany jest przedłożyć swój bagaż do odprawy celnej osobiście lub za pośrednictwem instytucji „HARTWIG”, która z kolei nada bagaż repatrianta na wskazany przez niego adres. W tym celu repatriant winien przedstawić (osobiście lub za pośrednictwem „HARTWIGA”) Urzędowi Celnemu swoje listy (kwity) bagażowe.

Po dokonaniu odprawy celnej, Urząd Celny, zgodnie z życzeniem repatrianta, wydaje mu dowód odprawy celnej na przedmioty takie, jak np. lo-

dówka, telewizor, pralka elektryczna itp. — a obowiązkowo na przedmioty, na które według przepisów administracyjnych obowiązujących w naszym kraju, posiadanie dowodu odprawy celnej jest konieczne — jak samochód, motocykl.

Mienie repatrianta nie podlega ocenie.

Koszty przechowywania bagażu w magazynach kolejowych lub w magazynach firmy „HARTWIG” (t.zw. „składowe”) pokrywa repatriant. W celu oszczędzenia kosztów „składowego” repatrianci winni spowodować jak najszybsze przesłanie bagażu do miejsca zamieszkania lub do magazynu punktu repatriacyjnego.

W punkcie repatriacyjnym

Repatrianci przejeżdżający przez punkt graniczny w Brześciu — Terespolu, zatrzymują się w przygranicznym punkcie repatriacyjnym w Białej Podlaskiej, a przejeżdżający przez punkt graniczny w miejscowości Mościska II — Medyka — w przygranicznym punkcie repatriacyjnym w Przemyślu, gdzie po przeprowadzeniu badań lekarskich, otrzymują Kartę Zdrowia i Kartę Repatriacyjną, po czym udają się do swych rodzin zamieszkałych w kraju.

Karta Zdrowia uprawnia repatrianta do bezpłatnego korzystania przez okres 6 miesięcy z porad lekarskich w ambulatoriach, z gabinetów dentystycznych, z leczenia w szpitalach i uzdrowiskach. Za okazaniem Karty Zdrowia repatriant otrzymuje bezpłatnie we wszystkich aptekach przepisane mu przez lekarzy środki opatrunkowe i leki.

Karta Repatriacyjna zostaje wydana repatriantowi bezpośrednio po jego przybyciu na punkt repa-

triacyjny przez kierownictwo punktu, a w razie bezpośredniego wyjazdu repatrianta na miejsce czasowego lub stałego zamieszkania — przez Wojewódzkie Zarządy Spraw Wewnętrznych.

Karty repatriacyjne wydaje się na podstawie zaświadczenia repatriacyjnego wystawionego przez właściwe władze radzieckie, jeżeli nie zawiera ono wzmianki o zachowaniu przez posiadacza obywatelstwa radzieckiego.

Karta Repatriacyjna stanowi tymczasowy dowód tożsamości i obywatelstwa polskiego repatrianta i traci swą moc jako dowód tożsamości — z upływem sześciu miesięcy od dnia jej wydania.

Kartę Repatriacyjną wydaje się każdemu repatriantowi, który ukończył 16 lat.

Repatrianta, który nie ukończył 16 lat, wpisuje się do Karty Repatriacyjnej matki, a jeżeli matce Karty Repatriacyjnej nie wydano — do Karty Repatriacyjnej ojca.

Repatriantowi, który nie ukończył 16 lat, wydaje się Kartę Repatriacyjną, jeżeli Karty tej nie wydano żadnemu z jego rodziców.

Repatriant winien starannie przechowywać Kartę Repatriacyjną, gdyż na jej podstawie korzystać będzie z ulg i pomocy, które przysługują repatriantom, a ponadto służyć ona będzie jako dokument potrzebny do uzyskania dowodu osobistego.

O warunkach otrzymania zasiłków i zapomóg

W zależności od warunków materialnych repatrianta może on otrzymać w punkcie jednorazowy bezzwrotny zasiłek pieniężny w wysokości do 300 zł. na osobę, który w zasadzie przeznaczony

jest na pokrywanie w pierwszym okresie pobytu w kraju drobnych wydatków.

Repatriant po przybyciu na miejsce stałego osiedlenia się, może otrzymać w wydziale społeczno-administracyjnym prezydium wojewódzkiej rady narodowej jednorazową bezzwrotną zapomogę pieniężną na urządzenie się.

Repatriant wyjeżdżający z punktu repatriacyjnego w związku ze skierowaniem go na stałe osiedlenie się, może otrzymać w wyjątkowych wypadkach zapomogę już w punkcie repatriacyjnym bezpośrednio przed opuszczeniem punktu.

Zapomogi te przysznaje się po stwierdzeniu trudnej sytuacji materialnej repatrianta.

Zapomoga nie może przekroczyć sumy 2.000 zł. na głowę rodziny, 500 zł. na członka rodziny i 1.000 zł. na osobę samotną.

W wyjątkowych wypadkach może być przyznana repatriantowi jednorazowa bezzwrotna zapomoga na zakup odzieży.

Informacje w sprawach finansowych

W sprawach realizacji czeków, kwitów depozytowych — można zasięgnąć potrzebne informacje w Oddziałach Narodowego Banku Polskiego w Białej Podlaskiej, przy ulicy Stalingradzkiej i w Przemysłu, przy ul. Mickiewicza 14, względnie po przybyciu na miejsce stałego zamieszkania w najbliższym Oddziale Narodowego Banku Polskiego.

Pobyty w punktach repatriacyjnych

Pobyty repatrianta w przygranicznym punkcie repatriacyjnym przeznaczony jest na przeprowadzenie formalności związanych z jego powrotem do

kraju i skierowaniem do miejsca zamieszkania. W tym okresie repatrianci otrzymują bezpłatne wyżywienie i kwaterek. Repatrianci nie posiadający krewnych w kraju, u których mogliby zamieszkać, kierowani będą do punktów osiedleńczych; gdzie stosownie do możliwości, okazana im będzie pomoc w urządzeniu się (mieszkania i praca).

Przejazd repatrianta

Repatriantom i przybyłym wraz z nimi w trybie repatriacji członkom ich rodzin przysługuje prawo do bezpłatnego przejazdu drugą klasą pociągu osobowego oraz prawo do bezpłatnego przewozu bagażu od granicy Państwa do miejsca czasowego lub stałego osiedlenia oraz z miejsca czasowego do miejsca stałego osiedlenia.

2. O OSIĘDLANIU I ZATRUDNIANIU REPATRIANTÓW

Rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dąży do zapewnienia repatriantom odpowiednich warunków osiedlenia się, zamieszkania i uzyskania pracy, odpowiadającej w zasadzie kwalifikacjom zawodowym poszczególnej osoby. Rzecz jasna, że są to zadania niełatwe ze względu na brak dostatecznej ilości mieszkań.

Szczególnie ostro występują trudności mieszkaniowe na terenie dużych miast w centralnych i wschodnich województwach kraju.

Znacznie korzystniej natomiast przedstawia się sytuacja na terenach Ziemi Zachodnich, gdzie istnieją największe możliwości osiedlenia się.

Rada Ministrów powzięła w dniu 12 kwietnia 1957 r. Uchwałę, która ustala, że przede wszystkim na terenach Ziemi Zachodnich przeznaczają się dla repatriantów znaczniejsze ilości mieszkań zarówno w domach nowowyprowadzonych jak i remontowanych. Podobnie na tych terenach stwarza się dla repatriantów możliwości urządzenia się w rolnictwie.

Repatrianci, którzy udadzą się na Ziemię Zachodnią z zamiarem osiedlenia się w mieście czy na wsi, otoczeni zostaną specjalną opieką.

Na terenie województw zachodnich znacznie łatwiej jest uzyskać pracę. Rzemieślnicy, pracownicy budowlani, inżynierowie, robotnicy wykwalifikowani, nauczyciele, pracownicy służby zdrowia i inni mogą stosunkowo szybko urządzić się i przystąpić do pracy.

Poważne udogodnienia uzyskują repatrianci, którzy decydują się na uruchomienie warsztatów rzemieślniczych (własnych lub spółdzielczych), zwłaszcza na Ziemiach Zachodnich.

Na terenie miast i miasteczek przydziałem mieszkań dla repatriantów zajmują się w poszczególnych miejscowościach prezydja rad narodowych.

Ze względu na trudności mieszkaniowe istnieją poważne ograniczenia w osiedlaniu nowych mieszkańców (stałych obywateli, jak i repatriantów) w dużych miastach, jak: Warszawa, Łódź, Poznań, Kraków. Znacznie korzystniej przedstawia się sytuacja mieszkaniowa w miasteczkach na Ziemiach Zachodnich.

Repatrianci-rolnicy, względnie związani z pracą na wsi, jak i inni pragnący pracować w rolnictwie, będą kierowani na osiedlenie się na terenach wiejskich.

12 M

3. DLACZEGO PRZEDE WSZYSTKIM NA ZIEMIACH ZACHODNICH

W liście swoim do obradującego w Warszawie dnia 26 maja 1957 roku Zjazdu Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, I Sekretarz KC PZPR, tow. Władysław Gomułka, pisał:

„Zespolone już dzisiaj na zawsze w jednym organizmie państwowym i narodowym Ziemi Zachodnie wymagają wszechstronnego, wzmożonego wysiłku władz państwowych i społeczeństwa - dla pełnego wykorzystania ich bogactw oraz dla realizacji ich wielkich możliwości rozwojowych”.

W trosce o pełne zagospodarowanie Ziemi Zachodnich Rząd PRL podjął szereg praktycznych postanowień, które zmierzają do dalszego rozwoju na tych terenach przemysłu i rolnictwa, rzemiosła i handlu. Przed osadnictwem rolnym na tych urodzajnych terenach otwierają się wielkie i realne perspektywy rozwoju.

Dlatego właśnie w ostatnim okresie sprawa należytego i owocnego rozwoju Ziemi Zachodnich stała się jednym z czołowych zadań naszego Rządu i całego społeczeństwa.

Państwo nasze niezwłocznie po zakończeniu wojny przystąpiło z pomocą całego społeczeństwa do szybkiego zagospodarowania tych Ziemi, które po wielu latach znów stały się polskimi. Ich polskość zagwarantowała Konferencja Poczdamska, a granice nasze na Odrze i Nysie Łużyckiej uznane zostały przez cały świat postępowy — jako granice pokoju.

Pierwsze lata po wyzwoleniu stanowiły okres ofiarnego budowania ze zniszczeń wojennych miast

A2

i miasteczek, okres tworzenia się i ożywiania wielkich zakładów przemysłowych i fabryk, kopalń i hut, portów morskich i rzecznych, okres zagospodarowywania przez osiedleńców z całego niemal kraju olbrzymich obszarów wiejskich na Ziemiach Zachodnich.

W okresie tym uruchomiono na Ziemiach Zachodnich szereg wielkich zakładów przemysłowych, jak np. Państwowa Fabryka Wagonów we Wrocławiu, zakłady przemysłu azotowego w Kędzierzynie (opolskie), stocznie w Szczecinie i Gdańsku, zakłady budowy maszyn w Elblągu, fabryki włókien sztucznych w Gorzowie Wielkopolskim i Jeleniej Górze, elektrownię wodną w Dychowie, fabrykę kwasu siarkowego w Wizowie, kombinat chemiczny w Brzegu Dolnym i wiele innych. Szeroko rozbudowane zostało górnictwo węglowe, przemysł drzewny, ceramiczny, spożywczy. Nasze miasta nadmorskie - Gdańsk i Szczecin stały się poważnymi ośrodkami przemysłowo-portowymi i handlu międzynarodowego. Posiadamy własną bazę połowów dalekomorskich w Świnoujściu (szczecińskie) oraz porty rybne w Kołobrzegu, Ustce, Darłowie (koszalińskie), we Władysławowie (gdańskie) i wiele innych.

Województwa olsztyńskie i koszalińskie zaliczane są do poważniejszych okręgów rolniczo-hodowlanych w kraju.

Na Ziemiach Zachodnich czynnych jest wiele wyższych uczelni i zakładów naukowych, jak Akademia Medyczna i Politechniki w Szczecinie i we Wrocławiu, Uniwersytet we Wrocławiu, Wyższe Szkoły Rolnicze w Olsztynie, Szczecinie i Wrocławiu.

Ziemie te zamieszkuje już prawie 7 i pół miliona Polaków. Ponad 2 miliony dzieci polskich urodziło się po wojnie na Ziemiach Odzyskanych.

Pracownicy Urzędu Morskiego pomagają w przygotowaniu sprzętu rybackiego do zblizających się polowów repatriantowi z ZSRR, Mieczysławowi Mutorowi i jego rodzinie, osiadłym w Trzebieży (pow. szczeciński).

15

14
1944

Na Ziemiach tych osiedlić się może wiele tysięcy powracających do kraju rodaków. W miastach i miasteczkach Ziem Zachodnich obok nowych budowlę znajduje się wiele jeszcze niezamieszkałych obiektów, wymagających odbudowy czy remontów. Rząd wyasygnował na rozbudowę tych terenów poważne fundusze i inne środki materialne, a w ciągu najbliższych lat powstanie tu około 100 nowych obiektów przemysłowych. Następuje szybka aktywizacja małych miast i osiedli.

Jeszcze korzystniej niż w miasteczkach przedstawiają się możliwości osiedleńcze na wsi. Rozsiane na Ziemiach Zachodnich Państwowe Gospodarstwa Rolne są w stanie zatrudnić i osiedlić wiele tysięcy rodzin chłopskich czy rzemieślniczych. Liczne, doprowadzone do stanu użyteczności lub wymagające remontów, gospodarstwa wiejskie oczekują swych nowych właścicieli — rolników. Korzystne warunki osadnictwa rolnego pa zachodzie, pomoc Państwa — zarówno kredytowa jak i wszelka inna, wpłyną niewątpliwie na przyspieszenie osiedlania się na tych terenach repatriantów ze Związku Radzieckiego.

Istnieją i trudności związane z procesem osadnictwa na tych ziemiach, które wynikają z poważnych, pozostawionych przez wojnę zniszczeń, z nie zawsze właściwej troski gospodarskiej osiadłej tam ludności, często z braku rąk do pracy.

W zrozumieniu pilnej potrzeby jak najszybszego rozwoju tych ze wzrocz miar bogatych terenów, Rząd powołał Komisję dla rozwoju Ziem Zachodnich. Jednocześnie działa już Nadzwyczajna Sejmowa Komisja Ziem Zachodnich. Miara zainteresowania społeczeństwa problemami szybkiej aktywizacji gospodarczej województw szczecińskiego, koszalińskiego, olsztyńskiego, opolskiego, wrocław-

skiego i zielonogórskiego — jest powstanie w roku bieżącym Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich.

Wielki plan ożywienia i rozwoju Ziemi Zachodnich, który podejmuje do niezwłocznej realizacji Państwo i cały naród, stanowi pewną gwarancję, że ludzie, którzy przybędą na tereny Ziemi Zachodnich, znajdą tu nie tylko miejsce swojej pracy i osiedlenia, ale otoczeni zostaną szczególną opieką i troską.

Obchodzą domów mieszkalnych dla repatriantów w woj. koszalińskim.

12

Woj. Koszaliński

Jak zatem praktycznie przedstawiają się możliwości osiedlenia się na Ziemiach Zachodnich i jaka jest realna pomoc Państwa w tej dziedzinie?

4. OSADNICTWO WIEJSKIE

Skierowania na osadnictwo

Repatrianci, stosownie do swoich kwalifikacji zawodowych, doświadczenia nabytego w ZSRR lub jeszcze przed wojną, otrzymują już w punkcie repatriacyjnym albo w Powiatowym Zarządzie Rolnictwa w miejscu swego czasowego zamieszkania — skierowania na osadnictwo rolne.

Repatriant po wybraniu obiektu osiedleńczego otrzymuje w Powiatowym Zarządzie Rolnictwa na Ziemiach Zachodnich zaświadczenie o zarezerwowaniu dla niego gospodarstwa rolnego lub działki rzemieślniczej, a osoby przystępujące do pracy w Państwowych Gospodarstwach Rolnych lub Państwowych Gospodarstwach Leśnych otrzymują w administracjach tych instytucji zaświadczenia o zawarciu umowy o pracę, względnie 1 egzemplarz tej umowy.

Na podstawie zaświadczeń o zarezerwowaniu obiektów osiedleńczych lub zaświadczeń o zawarciu umów o pracę, względnie umów o pracę, Powiatowe Zarządy Rolnictwa właściwe dla miejsca osiedlenia — wydają kandydatom do osiedlenia Karty Osiedleńcze.

PRACA W PAŃSTWOWYCH GOSPODARSTWACH ROLNYCH

Największe możliwości otrzymania pracy i mieszkań istnieją w Państwowych Gospodarstwach Rolnych (PGR-ach).

18

Repatrianci mogą być zatrudnieni w PGR-ach w charakterze stałych robotników rolnych, bądź rzemieślników (kowale, kołodzieje, stelmachowie, cieśle, stolarze, rymarze, zduni, murarze itd.).

Zarobki w PGR-ach wynoszą od 800 do 1.200 zł i więcej miesięcznie na osobę pracującą. Ponadto pracownikom PGR przysługują kwartalne premie za terminowe i jakościowo dobre wykonanie prac w wysokości 15 procent wynagrodzenia miesięcznego. Płace traktorzystów wynoszą od 4 zł do 7.50 zł za godzinę pracy, kombajnistów — od 75 zł do 85 zł dziennie.

Mieszkania i działki

Repatrianci, którzy przystąpią do pracy w PGR-ach otrzymują mieszkania służbowe. Opłata za nie wynosi 75 groszy za jedną izbę miesięcznie. Pracownicy stali, będący głową rodziny, zajmujący oddzielne mieszkanie, otrzymują — w miarę możliwości gospodarstwa — bezpłatnie:

- ziemię pod ogródek przydomowy w ilości 5 arów,
- ziemię pod ziemniaki w ilości 40 arów (pracownicy samotni — 10 arów).

W gospodarstwach, w których istnieje możliwość utrzymywania krów, produkcji pasz i wydzielania ziemi pod okopowę pastewne, pracownicy stali zatrudnieni w gospodarstwach, będący głową rodziny, mają prawo utrzymywać jedną krowę z przychówkiem do 6 miesięcy lub cztery owce z przychówkiem do 3 miesięcy. Pracownik korzystający z tych uprawnień otrzymuje dodatkowo 10 arów ziemi pod okopowę pastewne. Ponadto pracownik PGR obar-

czony rodziną ma prawo utrzymywania 2 tuczników, względnie 1 maciory z przychowkiem do 2 miesięcy w zamian za 1 tucznika. Drobiu pracownik PGR może utrzymywać do 30 sztuk.

W Państwowym Gospodarstwie Rolnym Gwiżdzy w woj. olsztynskim przystąpiono do budowy domów mieszkalnych z żułobetonu dla repatriantów.

20

13

Pracownikom PGR zostają przydzielone bezpłatnie, w miarę możliwości danego gospodarstwa, pomieszczenia dla bydła i trzody chlewnej, na ziemiaki i opał. Każdy pracownik otrzymuje ustalony przydział opału.

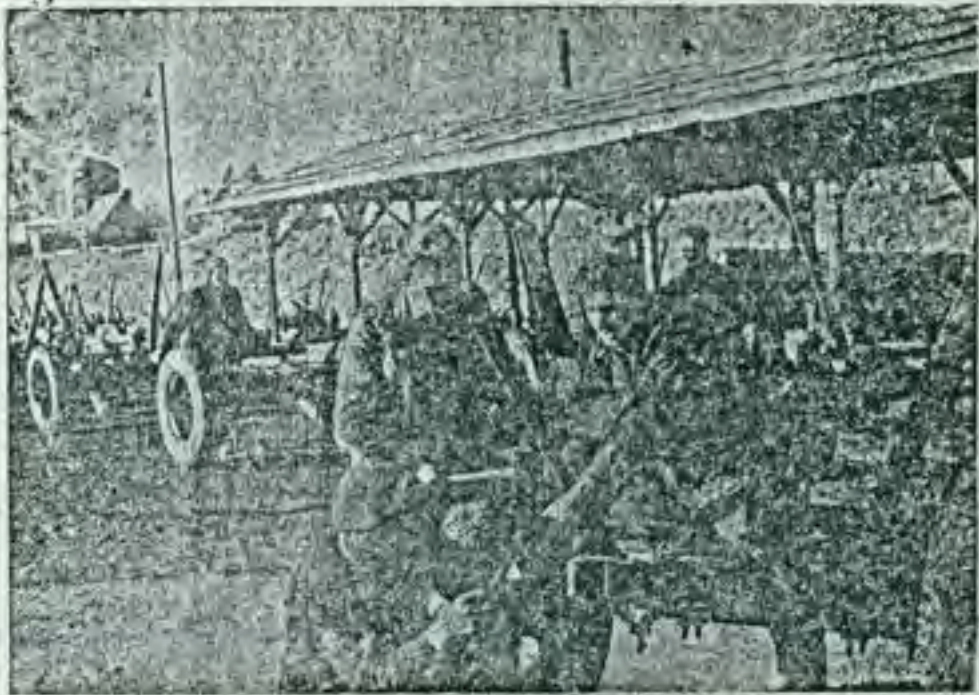
Pracownicy PGR, którzy wyrażą chęć budowania własnego domku mieszkalnego, mogą ubiegać się o kredyt, działkę, pomoc materialną i techniczną w oparciu o przepisy wydane przez Ministerstwo Rolnictwa.

Uprawnienia robotników rolnych

Repatrianci osiedlający się w Państwowych Gospodarstwach Rolnych zachowują ciągłość pracy potrzebną dla nabycia lub zachowania uprawnień do urlopów — o ile bezpośrednio przed powrotem do kraju pracowali zawodowo na terenie ZSRR i o ile w ciągu 3 miesięcy od dnia powrotu rozpoczęli pracę w PGR-ach. Jeżeli jednak, z przyczyn od siebie niezależnych, repatriant podjął pracę w okresie późniejszym — nie traci praw do urlopu.

Repatrianci zatrudnieni w PGR-ach mają prawo do zasiłków rodzinnych, które wynoszą: na jedno dziecko — 65 zł, na drugie — 100 zł, na trzecie — 130 zł, na czwarte i następne dzieci — po 150 zł; dla niepracującej żony bez dzieci — 30 zł, dla niepracującej żony z dziećmi — 37 zł 50 gr.

Poza tym repatriantom pracującym w Państwowych Gospodarstwach Rolnych przysługują jeszcze inne uprawnienia i ulgi, o których piszemy dalej przy omawianiu ogólnych spraw osadnictwa wiejskiego.

Już przy pracy. Repatrianci ze Związku Radzieckiego — w jednym z licznych PGR-ów woj. koszalińskiego.

20

GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE

Repatrianci, którzy osiedlili się na gospodarstwie indywidualnym, otrzymują gospodarstwo na własność — z tym, że spłaty za nie rozpoczną się po upływie pięciu lat.

Otrzymują oni w zasadzie zagrody przygotowane do zamieszkania i zagospodarowania się. W przypadkach, gdy przydzielone zagrody będą wymagały remontu, udzielane będą repatriantom specjalne na ten cel kredyty.

Przybyła ze Związku Radzieckiego rodzina Gabriela Blina — na swoim nowym własnym gospodarstwie w gromadzie Ujazd (woj. wrocławskie).

Na okres trwania remontu przydzielonej zagrody (budynki mieszkalne i zabudowania gospodarskie) Powiatowy Zarząd Rolnictwa, względnie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, pomogą repatriantowi-osadnikowi w uzyskaniu tymczasowego, zastępczego pomieszczenia mieszkalnego i gospodarskiego.

Akt nadania

Prawo własności na otrzymane gospodarstwo (zagroda i ziemia w granicach 5—15 ha) w postaci aktu nadania repatriant-osadnik otrzymuje w ciągu 1 roku od dnia objęcia w posiadanie gospodarstwa lub działek — jeżeli będzie osobiście i racjonalnie gospodarować.

PRAÇA W PAŃSTWOWYCH GOSPODARSTWACH LEŚNYCH

Repatrianci, którzy wyrażą chęć pracy w Państwowych Gospodarstwach Leśnych w charakterze stałych robotników leśnych, tartacznych lub inżynierjno-technicznych, otrzymają mieszkania służbowe (osady), pomieszczenia dla inwentarza oraz działki pracownicze i łąkę (łącznie do 2 ha).

RZEMIEŚLNICY

Rzemieślnicy nie zatrudnieni w PGR-ach mogą zakładać na terenach wiejskich własne lub spółdzielcze warsztaty rzemieślnicze. Przysługują im przy tym wszystkie ulgi przypadające osadnikom. Rzemieślnicy zakładający własne warsztaty pracy na wsi mają prawo do otrzymania działki rolnej lub ogrodniczej.

24-23

W SPÓŁDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

Repatrianci przystępujący do spółdzielni produkcyjnych w charakterze członków spółdzielni otrzymują gospodarstwa przyzagrodowe i korzystają ze wszystkich ulg i udogodnień przyznanych osadnikom wiejskim.

O ulgach i udogodnieniach, które otrzymują wszyscy osadnicy wiejscy

Repatrianci-osadnicy, którzy otrzymali gospodarstwa rolne lub działki pracownicze czy rzemieślnicze zostają zwolnieni:

- a) od wszelkich podatków za nie na przeciąg trzech lat;
- b) od obowiązku dostawy zbóż, ziemniaków, zwierząt rzeźnych na rzecz Państwa na przeciąg dwóch lat;
- c) od świadczeń na cele publiczne („szarwarków“) na przeciąg jednego roku.

Opieka lekarska

Repatriantom osiedlającym się na gospodarstwach indywidualnych lub działkach rzemieślniczych przysługuje bezpłatna pomoc lekarska oraz leczenie w zakładach leczniczych przez okres jednego roku od daty wystawienia Karty Osiedleńczej.

Repatrianci zatrudnieni w Państwowych Gospodarstwach Rolnych i Państwowych Gospodarstwach Leśnych oraz członkowie spółdzielni produkcyjnych korzystają z bezpłatnej opieki lekarskiej i zakładów leczniczych na ogólnych zasadach.

Ekipa lekarska wśród repatriantów osiadłych w pensjonacie
Jelenia Góra (woj. wrocławskie).

**O KREDYTACH BANKOWYCH (POŻYCZKACH)
DLA REPATRIANTÓW-OSADNIKÓW**

Kto korzysta z kredytów

Z pomocy kredytowej udzielanej na osadnictwo
repatriantów korzystać mogą osoby osiedlające się

- na indywidualnych gospodarstwach rolnych i ogrodniczych
- na działkach rzemieślniczych
- w spółdzielniach produkcyjnych
- w Państwowych Gospodarstwach Rolnych
- w Państwowych Gospodarstwach Leśnych.

Pomoc kredytowa udzielana jest wyłącznie w formie pożyczek zwrotnych.

Na co udzielane są pożyczki

Pożyczki długoterminowe udzielane są repatriantom na odbudowę i remonty budynków mieszkalnych i gospodarskich oraz lokali użytkowych na warsztaty rzemieślnicze.

Osoby, które osiedliły się na gospodarstwach indywidualnych, w spółdzielniach produkcyjnych oraz rzemieślnicy osiadli na wsi, mogą otrzymywać pożyczki długo lub krótkoterminowe na zakup niezbędnego inwentarza żywego i martwego oraz pożyczki krótkoterminowe na zakup nasion, nawozów, paszy itd.

Rzemieślnicy wiejscy mogą ubiegać się o otrzymanie krótkoterminowej pożyczki na rozbudowę warsztatu, zakup pierwszego wyposażenia oraz na inne wydatki związane z uruchomieniem i prowadzeniem warsztatu.

Repatrianci zatrudnieni w PGR-ach i PGL-ach mogą otrzymywać pożyczki długoterminowe na zakup niezbędnego inwentarza żywego i sprzętu domowego oraz krótkoterminowe na zakup nasion, nawozów itp.

Kto udziela pożyczek

Pożyczki długoterminowe na wyżej wymienione cele udzielane są przez placówki Banku Rolnego, znajdujące się we wszystkich miastach i miasteczkach.

Pożyczki krótkoterminowe udzielane są przez Kasy Spółdzielcze, które znajdują się w gromadach.

Jak uzyskać pożyczkę

Starający się o pożyczkę długoterminową winien poza podaniem, w którym opisuje na co pragnie otrzymane fundusze zużyć, przedstawić w Banku Rolnym swoją Kartę Osiedleńczą. Potrzebne są przy tym podpisy dwóch majątkowo odpowiedzialnych poręczycieli, którymi może być współmałżonek (nka) lub pełnoletni członek rodziny.

Formularze do zgłaszania pożyczek można otrzymać w placówkach Banku Rolnego i w Kasach Spółdzielczych.

Decyzję o przyznaniu pożyczki oraz jej wysokości podejmować będą placówki Banku Rolnego w zależności od tego, na jaki cel zostanie ona zużyta i w zależności od tego, jakie będą możliwości jej spłaty przez repatrianta-osadnika.

Wysokość pożyczki i jej splata

Pożyczka krótkoterminowa nie może przekroczyć sumy 5.000 zł dla jednej osoby i musi zostać spłacona w nieprzekraczalnym terminie 18 miesięcy.

Oprocentowanie pożyczki wynosi 5 procent w stosunku rocznym.

Pożyczki zaciągnięte w Banku Rolnym lub w Kasie Spółdzielczej nie podlegają umorzeniu.

Zalegający w spłatach nie mogą otrzymać nowej pożyczki do czasu całkowitej zapłaty należności.

Pożyczka długoterminowa nie może w zasadzie przekroczyć sumy 15.000 zł. W przypadkach wyjątkowych granica ta może być podwyższona za zgodą prezydium powiatowej rady narodowej.

Wysokość rat przy spłacie oraz terminy zapłaty pożyczek długoterminowych ustalane są przez placówki Banku Rolnego w porozumieniu z pożyczkobiorcą. Oprocentowanie pożyczek długoterminowych wynosi w zależności od ich celu 1,5% — 3,5% w stocunku rocznym.

Pomoc Powiatowych Zarządów Rolnictwa

Każdemu repatriantowi, który objął gospodarstwo indywidualne lub działalność rzemieślniczą, względnie przystąpił do spółdzielni produkcyjnej lub pracuje w Państwowym Gospodarstwie Rolnym czy Leśnym — Powiatowe Zarządy Rolnictwa wypłacają na podstawie posiadania Karty Osiedleńczej bezwrotne jednorazowe zapomogi pieniężne.

Wysokość tych zapomóg wynosi:

- na gospodarstwie indywidualnym, działalności rzemieślniczej, w spółdzielni produkcyjnej — po 450 zł na rodzinę;
- w PCR-ach i PCL-ach — po 400 zł na głowę rodziny i po 200 zł na każdego członka rodziny, który również zawarł umowę o stałą pracę.

Powiatowe Zarządy Rolnictwa zapewniają każdemu repatriantowi osadnikowi rolnemu:

- poradnictwo w sprawach prowadzenia gospo-

- darstw (sposób i pory upraw, zmianowanie, rodzaje roślin uprawnych na danym terenie),
- pomoc w uprawie gruntów (maszyny i sprzęt, pomoc sąsiedzka),
 - pomoc w nabyciu ziarna siewnego, sadzeniaków i nawozów sztucznych, a w razie potrzeby przy nabyciu opału oraz paszy dla inwentarza na okres do nowych zbiorów.

Nabywanie materiałów budowlanych

Repatriantom-osiedleńcom przysługuje pierwszeństwo w nabywaniu materiałów budowlanych.

Ubiegający się o przydział materiałów budowlanych może zwrócić się z odpowiednio umotywowanym podaniem do prezydium gromadzkiej rady narodowej na miejscu swego osiedlenia się.

Po zatwierdzeniu przydziału, prezydium rad narodowych wydają właściwym składom zlecenia sprzedaży repatriantowi potrzebnych mu materiałów budowlanych.

Materiały budowlane zakupuje się za gotówkę.

Inna pomoc przy budownictwie

W przypadku, gdy repatriant nie posiada środków przewozowych dla dostarczenia materiałów budowlanych na miejsce budowy czy remontu, może zwrócić się o pomoc w tej sprawie do prezydium gromadzkiej rady narodowej lub — jeśli materiał otrzymuje w mieście powiatowym — do Powiatowego Zarządu Rolnictwa.

Rady Narodowe i Zarządy Rolnictwa zobowiązane są do okazywania repatriantom-osadnikom pomocy fachowej przy przeprowadzaniu przez nich robót budowlanych czy remontowych.

29

30

W Boleszym domu Towarowym w Kartuzach.

Zakup artykułów przemysłowych

Prezydja rad narodowych mają obowiązek zapewnienia repatriantom-osadnikom pierwszeństwa w zaopatrywaniu się w niektóre trudniej dostępne artykuły przemysłowe, niezbędne dla zagospodarowania się lub wykonywania przez nich pracy zawodowej (meble, rowery dla osiedlających się w osadach leśnych itp).

Zakupu nawozów, nasion, sadzeniaków można dokonać w Gminnej Spółdzielni za pośrednictwem gromadzkiej rady narodowej.

Repatriantom przysługuje pierwszeństwo w zakupie inwentarza żywego. Zakupu dokonuje się za gotówkę za pośrednictwem delegatur powiatowych Wojewódzkich Przedsiębiorstw Obrotu Zwierzętami Hodowlanymi.

Hodowcy zwierząt futerkowych nabywają potrzebny im inwentarz żywy za pośrednictwem Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Obrotu Zwierzętami Hodowlanymi.

Zaopatrzeniem, handlem i skupem towarów na wsi zajmuje się C.R.S. (Centrala Rolniczych Spółdzielni). Posiada ona w każdej gromadzie Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska“ i z kolei sklepy wszystkich branż oraz składy artykułów masowych, w których można zaopatrywać się w artykuły potrzebne na wsi, a m. in. — w materiały budowlane, maszyny i narzędzia rolnicze, nawozy sztuczne, artykuły żelazne, gospodarstwa domowego itd.

W każdej gromadzie istnieją poza tym sklepy, tzw. „Punkty Sprzedaży Pomocniczej“, gdzie sprzedawane są artykuły spożywcze i inne.

31

W opał można zaopatrywać się za pośrednictwem prezydium gromadzkiej rady narodowej w składach Gminnej Spółdzielni.

Sklep z artykułami mieszanymi w Brudzewie, pow. Szczytno.

Skup

Gminne Spółdzielnie skupują również wszystko, co wyprodukowane zostanie w gospodarstwie rolnym (mleko, trzoda, wełna itd.).

SZKOŁY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Dzieci repatriantów-osadników przyjmowane są do szkół podstawowych bez egzaminów. Wstępują one do tej samej klasy, w której uczyły się w Związku Radzieckim.

Młodzież ma szerokie możliwości pobierania nauki w ośrodkach szkoleniowych podległych Ministerstwu Rolnictwa, jak i w innych szkołach typu ogólnego i zawodowego.

W dalszej części „Informatora” czytelnik znajdzie barziej szczegółowe informacje w sprawie oświaty na wsi.

5. MIESZKANIA I PRACA W MIEŚCIE

Przydział mieszkań

Z ogólnej- zaplanowanej przez Rząd ilości izb, które mają być wyremontowane i oddane do użytku repatriantom jeszcze w roku bieżącym — 75% przypada na tereny Ziemi Zachodnich. Otrzymanie mieszkania w miastach i miasteczkach na zachodzie aczkolwiek jest znacznie łatwiejsze niż na pozostałych terenach kraju, nie zawsze może jednak nastąpić bezpośrednio po zwróceniu się o nie repatrianta.

Mieszkania wyremontowane, jak i z nowego budownictwa osiedlowego, będą przekazywane repatriantom w miarę wykonywania prac remontowo-budowlanych. Toteż repatrianci nie posiadający na Ziemiach Zachodnich rodzin lub znajomych, u których mogliby zamieszkać, winni być przygotowani na pewien okres wyczekiwania na otrzymanie przydziału na mieszkanie. Miejscowe rady narodowe zo-

33

bowiązane są do czynienia energicznych starań o skrócenie tego okresu przez przyspieszenie budowy i remontów. Przydziałem mieszkań w miastach i miasteczkach zajmują się prezydja rad narodowych.

Skierowania do pracy

Repatrianci otrzymują skierowania do pracy przebywając jeszcze w punktach repatriacyjnych. Repatrianci, którzy zamieszkali u swych rodzin lub znajomych, kierowani są do pracy przez samodzielne oddziały lub referaty zatrudnienia przy prezydiach powiatowych i miejskich rad narodowych.

Repatrianci kierowani są do pracy w zależności od wolnych miejsc i możliwie zgodnie z ich kwalifikacjami zawodowymi. Osoby niedostatecznie przygotowane do wykonywania zawodu mają możliwość otrzymania pracy po ukończeniu odpowiednich kursów szkolenia zawodowego lub przeszkolenia prowadzonego przez różne zakłady pracy. Przy staraniu się o pracę repatriant winien przedstawić dokument stwierdzający jego kwalifikacje zawodowe.

Repatrianci, którzy zwrócili się do organów zatrudnienia (oddziały, referaty zatrudnienia przy prezydiach rad narodowych) w sprawie uzyskania pracy, będą kierowani na zatrudnienie w trybie przyspieszonym.

Zarządzenie Nr 5 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 14 maja 1957 r. (§ 2 p. 2) przewiduje, iż w razie łatwienia trudności w przydzieleniu repatriantowi pracy bezpośrednio po jego zwróceniu się o nią — oddziały i referaty zatrudnienia zobowiązane są do wyznaczenia repatriantowi następnego terminu jego zgłoszenia się w celu otrzymania pracy — z tym, że wyznaczony termin nie może być dłuższy niż 14 dni.

34 35

Zażalenia i skargi repatriantów, którzy z różnych powodów nie otrzymali skierowań do pracy, przyjmują **Samodzielne Oddziały Zatrudnienia** przy prezydiach wojewódzkich rad narodowych w następujących miastach:

- Białystok — ul. Mickiewicza 3, tel. 20-41.
- Bydgoszcz — ul. Konarskiego 3, tel. 52-68.
- Gdańsk — ul. Okopowa 21, tel. 319-41.
- Katowice — ul. Jagiellońska 25, tel. 392-77.
- Kielce — Plac Zamkowy 1, tel. 34-36.
- Koszalin — ul. Alfreda Lampe 34, tel. 681.
- Kraków (miasto) — ul. Józefińska 14, tel. 569-73.
- Kraków (wojew.) — Plac Szczepański 8, tel. 560-54.
- Lublin — ul. 22 Lipca 7, tel. 48-06.
- Łódź (miasto) — ul. Kościuszki 1, tel. 254-04.
- Łódź (wojew.) — ul. Ogrodowa 15, tel. 254-50.
- Olsztyn — ul. Kopernika 48, tel. 21-30.
- Opole — ul. Piastowska 14, tel. 20-11.
- Poznań (miasto) — ul. Zamkowa 1, tel. 87-02.
- Poznań (wojew.) — ul. Dąbrowskiego 12, tel. 259-67.
- Rzeszów — Wały Chrobrego 4, tel. 27-45.
- Warszawa (miasto) — ul. Karowa 20, tel. 604-70.
- Warszawa (wojew.) — ul. Sienkiewicza 12, tel. 699-63.
- Wrocław (miasto) — Sukiennice 10, tel. 68-34.
- Wrocław (wojew.) — Plac Wojewódzki 1, tel. 70-31.
- Zielona Góra — Plac Słowiański 7, tel. 39-72.

Sprawami zatrudniania repatriantów w skali całego kraju zajmuje się Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej (Warszawa, ul. Szopena nr 1).

1211 80 1165/102

36

W kopcu „Kie-Mas”

1954/0026

Aktualne zapotrzebowania na pracowników

- W budownictwie** — mogą otrzymać szybko pracę: murarze, tynkarze, dekarze, zbrojarze, betoniarze, monterzy sanitarni, wodno-kanalizacyjni, centralnego ogrzewania, gazowi, hydraulicy, lastrykarze, parkieciarze, cieśle, stolarze, zduni, elektromonterzy i inni.
- W rzemiośle** — o czym repatrianci zostaną w dalszym ciągu szczegółowo w tej broszurze poinformowani.
- W górnictwie węglowym** zapewnione są przez Ministerstwo Górnictwa i Energetyki mieszkania dla wykwalifikowanych i doświadczonych w zawodzie górniczym repatriantów. Niewykwalifikowani i samotni otrzymać mogą zakwaterowanie w hotelach robotniczych.
- W kolejnictwie** — potrzebni są: manewrowi, zwrotniczowi, nastawiacze, ślusarze, robotnicy torowi i inni.
- W przemyśle metalowym** — znaleźć mogą zatrudnienie tokarze, spawacze acetylenowi, ślusarze remontowi.

Praca w służbie zdrowia

W Służbie Zdrowia istnieją stosunkowo duże możliwości zatrudnienia lekarzy, felczerów, pielęgniarek, techników dentystycznych, laborantek, dietetyków, masażystów i in. Wiele jest wolnych posad na terenie województw zachodnich oraz w wiejskich ośrodkach i spółdzielniach zdrowia, gdzie uzyskanie mieszkania jest znacznie łatwiejsze niż w centralnych województwach kraju i dużych miastach.

38 37

Uprawnienia do odbywania praktyki w kraju wydaje Departament Kadr Ministerstwa Zdrowia. W celu otrzymania uprawnień repatrianci winni przedstawić w Wydziałach Zdrowia przy prezydiach rad narodowych odpowiednie dokumenty stwierdzające ich fachowe przygotowanie.

Nauczyciele

Repatrianci — nauczyciele winni w celu uzyskania pracy zgłaszać się do Wydziałów Oświaty przy prezydiach rad narodowych w miejscu zamieszkania. Po stwierdzeniu posiadania przez nich odpowiednich kwalifikacji będą bezpośrednio kierowani do pracy w szkołach podstawowych i średnich. W razie istnienia czasowych trudności w wykonywaniu przez repatriantów zawodu nauczycielskiego, wynikłych np. z nieznajomości języka, programów itd., będą oni przyjmowani do pracy w charakterze hospitantów.

6. PROWADZENIE WARSZTATÓW RZEMIEŚNICZYCH, PRZEDSIĘBIORSTW SPÓŁDZIELCZYCH I DROBNYCH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH

Zasady ogólne

Repatriantom zamierzającym uruchomić indywidualne warsztaty rzemieślnicze, spółdzielnie pracy lub drobne zakłady przemysłowe, względnie do nich przystąpić, zapewnia się szereg ulg i ułatwień, zwłaszcza o ile osiedlą się na terenach Ziemi Zachodnich.

Otrzymują oni pierwszeństwo w uzyskiwaniu lokali użytkowych, a także w nabywaniu artykułów

zaopatrzeniowych za pośrednictwem prezydentów rad narodowych i izb rzemieślniczych oraz w nabywaniu maszyn i odpadów odstępowanych przez przedsiębiorstwa państwowe.

Ulgi podatkowe

Repatrianci zakładający warsztaty rzemieślnicze, chałupnicze i drobne zakłady przemysłowe zwolnieni są od podatku obrotowego i dochodowego w miastach liczących ponad 10.000 mieszkańców, położonych przede wszystkim na Ziemiach Zachodnich na okres jednego roku, a w miastach liczących mniej niż 10.000 mieszkańców — na okres 2 lat.

O Karcie Rzemieślniczej

Repatriantom zakładającym indywidualne lub spółdzielcze warsztaty rzemieślnicze wydawane są Karty Rzemieślnicze na warunkach ulgowych.

Wnioski o wydanie Karty Rzemieślniczej należy składać w referacie przemysłu przy prezydium powiatowej, miejskiej lub dzielnicowej rady narodowej.

Wnioski te opiniowane są przez właściwą terytorialnie Izbę Rzemieślniczą.

Kwalifikacje

W celu uzyskania Karty Rzemieślniczej repatriant winien przedstawić dowód wykonywania zawodu za granicą, jak również uzyskane tam świadectwa (dyplomy), stwierdzające posiadanie uprawnień rzemieślniczych, względnie dowód wykonywania zawodu przed wojną w kraju.

38

Rośnie się na Ziemiach Zachodnich ładny przemysł artystyczny. Wazy, dzbanki, talerze i wazonny wykonane przez Michała Nupsa z Olsup (daw. wrocławskie) nie trują nie tylko do krajowych domów towarowych, ale także do Islandii, a nawet do U.S.A.

oh

W razie nie posiadania wymienionych zaświadczeń, za dostateczny dowód kwalifikacji zawodowych uznany zostanie jakikolwiek dokument stwierdzający wykonywanie przez repatrianta tego zawodu za granicą w okresie odpowiadającym podwójnemu okresowi nauki w tym rzemiośle. Na przykład jeśli nauka krawiectwa męskiego trwa 30 miesięcy, to okres 60 miesięcy praktyki repatrianta w tym zawodzie za granicą uznany zostanie jako dostateczny do wydania mu Karty Rzemieślniczej.

Podstawę do wydania Karty Rzemieślniczej stanowić może również dowód wykonywania już w kraju przez repatrianta praktyki w tym zawodzie w ciągu jednego roku, jeśli jednocześnie ukończył kurs szkolenia zawodowego w tym rzemiośle.

Gdyby repatriant ubiegający się o wydanie Karty Rzemieślniczej nie był w stanie udowodnić swych kwalifikacji zawodowych — może przedstawić świadków, którzy w referacie przemysłu rady narodowej stwierdzą znany im fakt, iż zainteresowany repatriant posiada odpowiednie kwalifikacje uzasadniające wydanie mu Karty Rzemieślniczej.

Wobec braku świadków — repatriant może być poddany egzaminowi sprawdzającemu, który przeprowadzony zostanie przez właściwą terenowo Izbę Rzemieślniczą.

Prawo do tytułu mistrza lub czeladnika

Uzyskanie Karty Rzemieślniczej nie uprawnia osoby wykonującej zawód na jej podstawie do używania tytułu mistrza lub czeladnika. Dopiero po odbyciu odpowiedniej praktyki (dla mistrza — 6 lat) wykonujący zawód może starać się o złożenie

nie odpowiednich egzaminów. Nie dotyczy to osób, które bądź to korzystały przed wojną z tych tytułów na podstawie ustalonych wówczas norm, bądź tytuły te nabyły w czasie pobytu na emigracji.

Józef Dąbrowski ze wsi Pacółkowo (pow. Nowe Miasto) uruchomił wytwórnice dachówek i gąsiorów dachowych. Prace wykonuje z materiału powierzono go przez zleceniodawcę. 2. 1

Zakładanie spółdzielni i drobnych zakładów przemysłowych

Repatrianci mogą przystępować do zakładania spółdzielni pracy, spółdzielni chałupniczych, drob-

nych zakładów przemysłowych — o ile istnieją na danym terenie aktualne po temu potrzeby i możliwości gospodarcze. Ze względu na ogólne potrzeby gospodarcze kraju, szczególne ułatwienia przysługują przedsiębiorstwom materiałów budowlanych, przedsiębiorstwom wytwarzającym artykuły przeznaczone na eksport lub zastępujące artykuły dotychczas importowane, jak również wszelkie artykuły poszukiwane na rynku.

Do prowadzenia drobnego zakładu przemysłowego niezbędne jest posiadanie koncesji, które wydawane są przez referaty przemysłu przydiów rad narodowych.

Pomoc kredytowa dla repatriantów

Z funduszu pomocy kredytowej dla repatriantów nie posiadających dostatecznych środków finansowych na prowadzenie działalności gospodarczej, mogą korzystać:

- nowoorganizowane spółdzielnie pracy lub spółdzielnie chałupnicze w przypadku, jeżeli repatrianci stanowią większość członków spółdzielni (ponad 50%).
- istniejące i rozszerzające działalność produkcyjną lub usługową spółdzielnie pracy bądź spółdzielnie chałupnicze, jeżeli nowoprzyjęci członkowie są w większości repatriantami,
- jednostki gospodarcze posiadające osobowość prawną — na rozwijanie produkcji chałupniczej, o ile nowozatrudnieni chałupnicy są w większości repatriantami,
- repatrianci uruchamiający warsztaty rzemieślnicze lub drobne zakłady przemysłowe.

Kredyty udzielane są przez Oddziały Narodowego Banku Polskiego. Mogą być one przeznaczone na finansowanie działalności inwestycyjnej.

Wysokość kredytów i warunki spłaty

Wysokość kredytów, jakie mogą być przyznawane dla poszczególnych jednostek oraz warunki ich spłaty są następujące:

- dla nowoorganizowanych spółdzielni pracy do wysokości 15.000 zł — na jedną osobę dodatkowo zatrudnioną,
- dla istniejących spółdzielni pracy do wysokości 10.000 zł — na jedną osobę dodatkowo zatrudnioną,
- dla spółdzielni chałupniczych w wysokości 6.000 zł — na jedną osobę dodatkowo zatrudnioną.

Spłata zaciągniętego kredytu przez spółdzielnię pracy i spółdzielnię chałupniczą następuje nie później jak w 20 ratach rocznych, począwszy od trzeciego roku po zaciągnięciu pożyczki.

- dla jednostek gospodarczych rozwijających działalność chałupniczą 6.000 zł — na jednego chałupnika dodatkowo zatrudnionego.

Spłata kredytu zaciągniętego przez te jednostki następuje nie później jak w 3 ratach rocznych począwszy od pierwszego roku po zaciągnięciu kredytu. W przypadkach gospodarczo uzasadnionych spłata tego kredytu może być za zgodą właściwego terytorialnie przydziału rady narodowej sprotlongowana do lat pięciu.

- dla rzemieślników — repatriantów do wysokości 20.000 zł.

Spłata kredytu następuje nie później, jak w 3 ratach rocznych począwszy od pierwszego roku po zaciągnięciu kredytu. W przypadkach gospodarczo uzasadnionych spłata tego kredytu może być również sprotlongowana do lat pięciu.

Warunki przyznania kredytu

Ubiegające się o kredyt nowoorganizowane spółdzielnie pracy lub spółdzielnie chałupnicze oraz istniejące i rozszerzające swą działalność spółdzielnie, jak i jednostki gospodarcze posiadające osobowość prawną na rozwijanie produkcji chałupniczej, obowiązane są do złożenia w prezydium rady narodowej, przyznającej kredyt, pisemnego zobowiązania, potwierdzonego przez terytorialnie właściwy oddział zatrudnienia, które powinno zawierać liczbę osób przewidzianych do zatrudnienia z uwzględnieniem ilości repatriantów i terminów przyjęcia ich do pracy.

Warunkiem przyznania kredytów repatriantom uruchamiającym warsztaty rzemieślnicze lub drobne zakłady przemysłowe jest przedłożenie w prezydium właściwej rady narodowej udzielającej kredytu:

- a) zaświadczenia terenowych władz (referatów przemysłu) stwierdzających celowość uruchomienia warsztatu lub drobnego zakładu przemysłowego i możliwości zaopatrzenia w surowce,
- b) preliminarza wydatków dotyczących nakładów inwestycyjnych, od poniesienia których uzależnione jest uruchomienie warsztatu lub zakładu,
- c) oświadczenia o gotowości zabezpieczenia otrzymanego kredytu przez podpisanie weksla gwarancyjnego z poręczeniem dwóch osób materialnie odpowiedzialnych. Jeżeli kredytobiorca pozostaje w związku małżeńskim, wówczas weksel gwarancyjny poręcza również współmałżonek (nka). W przypadku, gdy kredytobiorca z uzasadnionych przyczyn nie jest w stanie wska-

46 45

zać poręczycieli, może on być od tego obowiązku
zwolniony na podstawie decyzji prezydium wła-
ściwej rady narodowej.
Oprócz tego rzemieślnicy ubiegający się o pomoc
kredytową winni posiadać:
— kartę repatriacyjną
— kartę rzemieślniczą względnie potwierdzenie
zgłoszenia przemysłu
— dowód stałego miejsca zamieszkania.

Nowa wytwórnia wód gazowych w Ngsie.

47
46

*** Drugi rodzaj pomocy kredytowej dla repatriantów-rzemieślników**

Niezależnie od otrzymania przez repatriantów-rzemieślników kredytów z omówionego wyżej funduszu pomocy kredytowej dla repatriantów, mogą oni korzystać ponadto z przyznawanych nie tylko repatriantom kredytów bankowych, przeznaczonych na urządzenie warsztatów rzemieślniczych lub drobnych zakładów przemysłowych. Kredyty te udzielane są przez oddziały Narodowego Banku Polskiego w wysokości do 20.000 zł na jedną osobę — na okres do trzech lat. W uzasadnionych przypadkach centrala Narodowego Banku Polskiego może zezwolić na przesunięcie terminu spłaty kredytu do lat pięciu. Spłacanie kredytu w ratach kwartalnych lub miesięcznym rozpoczyna się po roku od daty jego udzielenia. Od kwoty wykorzystanego kredytu pobierane będą odsetki w wysokości 2% w stosunku rocznym. Warunki otrzymania pomocy finansowej z kredytu bankowego są identyczne z warunkami, jakie obowiązują przy staraniu się o kredyty z funduszu pomocy repatriantom, o czym szczegółowo wyżej podano.

7. UBEZPIECZENIA SOCJALNE I INNE ULGI DLA REPATRIANTÓW

Repatriantom, którzy otrzymali zatrudnienie, zapewnia się zachowanie ciągłości pracy za granicą, niezbędnej dla nabycia lub zachowania uprawnień do urlopu, uzyskania określonego stanowiska czy uposażenia, prawo do zasiłków rodzinnych (bez trzymiesięcznego okresu wyczekiwania).

45 - 47

Repatriantom zapewnia się zaopatrzenie emerytalne i inwalidzkie, uznając okres zatrudnienia za granicą i okresy służby wojskowej w polskich formacjach wojskowych i armiach sojuszniczych — za okresy zatrudnienia w Polsce.

Repatriantom zapewnia się uznanie stopni wojskowych uzyskanych w polskich formacjach wojskowych za granicą lub w armiach sojuszniczych w okresie do 9 maja 1945 roku — za równorzędne z odpowiednimi stopniami wojskowymi obowiązującymi w wojsku polskim, o ile przedłożą oryginalne dokumenty lub ich uwierzytelnione odpisy, stwierdzające fakt nadania stopnia wojskowego.

Warunki przyznawania świadczeń rentowych repatriantom

O świadczenia emerytalne mogą ubiegać się:

- repatrianci, którzy byli pracownikami, żołnierzami zawodowymi lub niezawodowymi i powrócili do kraju po dniu 22 lipca 1944 roku;
- członkowie rodzin wymienionych osób, bez względu na to, czy powrócili do kraju po dniu 22 lipca 1944 r., czy też stale zamieszkiwali w kraju;
- członkowie rodzin osób, które były pracownikami, żołnierzami zawodowymi lub niezawodowymi i zmarły za granicą, jeżeli członkowie ci powrócili do kraju po dniu 22 lipca 1944 roku.

Główne zasady przyznawania rent z tytułu pracy

Renta starcza przysługuje mężczyznom po ukończeniu 65 lat życia i przepracowaniu 25 lat, a kobietom po ukończeniu 60 lat życia i przepracowaniu 20 lat.

48 - 49

Renta inwalidzka przysługuje pracownikowi, który posiada wymagany okres zatrudnienia i stał się inwalidą w czasie zatrudnienia lub w ciągu 2 lat po jego ustaniu — o ile inwalidztwo jest wynikiem wypadku w czasie zatrudnienia lub chorobą zawodową.

Wymagany okres zatrudnienia wynosi dla pracowników w wieku

powyżej 18 lat do 20 lat	— 1 rok
" 20 " " 22 "	— 2 lata
" 22 " " 25 "	— 3 lata
" 25 " " 30 "	— 4 lata
" 30 "	— 5 lat (które powin-

ny przypadać na okres ostatnich 10 lat przed ustaniem zatrudnienia).

Renta rodzinna przysługuje rodzinie pracownika, który pobierał rentę inwalidzką bądź starczą lub miał uprawnienia do tych rent.

Prawo do renty rodzinnej przysługuje:

- a) dzieciom do lat 16, a w razie uczęszczania do szkoły — do lat 24 lub też niezależnie od wieku, jeżeli są niezdolne do zarobkowania i niezdolność ta powstała przed 16 rokiem życia, względnie przed 24 rokiem życia — jeżeli uczy się w szkole;
- b) małżonkowi i rodzicom zmarłego, jeżeli pozostawali na jego utrzymaniu i osiagnęli wiek 65 lat (kobiety 55 lat), względnie byli inwalidami w chwili śmierci żywiciela lub w ciągu 5 lat od jego śmierci, bądź wychowują dziecko lub wnuka zmarłego do ukończenia przez nie 8 roku życia.

Uwaga: Renty przyznawane repatriantom przez instytucje zagraniczne bez względu na kraj, w którym zostały przyznane, będą wypłacane w Polsce po odpowiednim przeliczeniu.

Repatrianci starający się o uzyskanie renty winni dołączyć do podań dowody stwierdzające:

- a) okresy pracy oraz służby wojskowej w kraju i za granicą (książki pracy, zaświadczenia),
- b) datę zgonu żywiciela, swój wiek oraz stopień pokrewieństwa ze zmarłym.

Pomoc społeczna dla osób niezdolnych do pracy

Osoby niezdolne do pracy i nie posiadające rodziny, która by zapewniła im utrzymanie bądź opiekę, mogą ubiegać się o umieszczenie ich w zakładzie pomocy społecznej na koszt Państwa. W zakładzie tym otrzymują całkowite utrzymanie, opiekę lekarską i pielęgnarską, a w razie potrzeby i odzież.

O umieszczenie w zakładzie zwracać się należy do prezydium rady narodowej w miejscu zamieszkania.

Opieka nad inwalidami

Repatrianci, którzy są inwalidami, otrzymują pomoc i opiekę w zakresie zaprotezowania oraz przeszkolenia zawodowego, które umożliwi im odzyskanie zdolności do pracy w swym zawodzie lub zdobycie nowego zawodu.

Inwalidom przysługuje bezpłatne jednorazowe wykonanie protezy, aparatów ortopedycznych, butów ortopedycznych, pasów brzusznych, wkładek itp.

54 50

Szkolenie zawodowe inwalidów prowadzone jest na koszt Państwa z uwzględnieniem kwalifikacji zawodowych i rodzaju kalectwa. Po zakończeniu szkolenia zostanie okazana inwalidzie pomoc w uzyskaniu pracy.

We wszystkich sprawach zaopatrzenia ortopedycznego i szkolenia zawodowego inwalidów zwracać się należy do prezydiów wojewódzkich bądź miejskich rad narodowych — wydziałów rent i pomocy społecznej lub prezydiów powiatowych rad narodowych. — do inspektorów rent i pomocy społecznej

**Adresy Wydziałów Rent i Pomocy Społecznej
Prezydiów Wojewódzkich Rad Narodowych**

Miasto	Ulica	Telefon
Białystok	Sienkiewicza 53	20-03, 26-41
Bydgoszcz	Warmińskiego 3	49-67
Gdańsk	Okopowa 25/7	317-42
Katowice	Jagiellońska 25	369-89
Kielce	Plac Żelnicki 1	49-43
Koszalin	Alfreda Lampe 34	385
Kraków (miasto)	Plac Ludów 3/4	593-58
Kraków (wojew.)	Pędzichów 27	328-98
Lublin	I Armii WP 3	74-41
Łódź (miasto)	Parkowa 8	388-62
Łódź (wojew.)	Ogrodowa 15	216-84
Olsztyn	Kopernika 48	53-60
Opole	Piastowska 14	20-11
Poznań (miasto)	Armii Czerwonej	43-68
Poznań (wojew.)	Dąbrowskiego 12	96-59

32-5A

Miasto	Ulica	Telefon
Rzeszów	1 Maja 19	24-28
Szczecin	Wały Chrobrego 4	62-41
Warszawa (miasto)	Senatorska 4	600-87
Warszawa (wojew.)	Sienkiewicza 12	696-79
Wrocław (miasto)	Zapolskiej 4	57-28
Wrocław (wojew.)	Plac Wojewódzki 1	73-61
Zielona Góra	Plac Słowiański 7	610-619

8. OPIEKA PROFILAKTYCZNO-LECZNICZA NAD REPATRIANTAMI

Repatrianci otrzymują w przygranicznych punktach repatriacyjnych lub, gdy udają się bezpośrednio do swych rodzin — w wydziałach społeczno-administracyjnych wojewódzkich rad narodowych — „Karty Zdrowia Repatrianta”.

W miejscu stałego zamieszkania należy zgłosić się do najbliższego Ośrodka Zdrowia celem przeprowadzenia dalszych bardziej szczegółowych badań lekarskich. O przeprowadzeniu przez repatrianta tego badania zostanie poczyniona na Karcie Zdrowia odpowiednia adnotacja, co jest jednym z warunków otrzymania zapomogi pieniężnej w prezydium miejscowej rady narodowej.

Repatrianci korzystają (w mieście do 6 miesięcy, na wsi do 1 roku) bezpłatnie z

- porad lekarskich we właściwym terenie Ośrodka Zdrowia lub u właściwego lekarza rejonowego,
- leczenia zębów w ambulatoriach dentystycznych,

- nabywania w aptekach leków i środków opatrunkowych na podstawie wydanej przez lekarza recepty z dopisem: „repatriant — bezpłatnie”
- leczenia we wszystkich przychodniach specjalistycznych,
- usług Pogotowia Ratunkowego w wypadkach nagłych,
- transportu sanitarnego do szpitala lub innego zakładu Służby Zdrowia.

Repatrianci podlegają jednocześnie wszystkim ogólnym zarządzeniom leczniczo-profilaktycznym, jak szczepienia ochronne, prześwietlenia rentgenologiczne, przymusowe leczenie szpitalne kwarantannowych chorób zakaźnych itp.

Repatrianci chorzy na gruźlicę kierowani są na leczenie do poradni przeciwgruźliczych, a w razie potrzeby — na leczenie szpitalne lub sanatoryjne — w pierwszej kolejności.

9. OPIEKA NAD DZIECKIEM

Repatrianci, którzy znajdują się w ciężkich warunkach mieszkaniowych, mogą umieszczać na krótszy lub dłuższy okres przejściowy swe dzieci w wieku od 3 do 16 lat w istniejących w wielu miejscowościach Domach Dziecka — za ewentualną odpłatnością proporcjonalnie do wysokości zarobków rodziców lub opiekunów. Dzieci w wieku szkolnym korzystają w Domu Dziecka z normalnej nauki. Zwracać się w tej sprawie należy do referatów Domów Dziecka prezydów powiatowych i miejskich rad narodowych.

Dzieci dotknięte kalectwem (niewidome, głuche i inne), upośledzone czy opóźnione w rozwoju ogólnym, nie nadające się do normalnej szkoły — skie-

53

rowuje się do specjalnych Domów Dziecka, gdzie tryb życia i sposób prowadzenia zajęć szkolnych jest dostosowany do ich potrzeb i możliwości.

Dzieci chore umieszczane są za pośrednictwem Wydziałów Zdrowia we właściwych sanatoriach dziecięcych.

Dzieci w wieku przedszkolnym (do 7 lat) mają zapewnione miejsca w przedszkolach, a niemowlęta — w żłobkach dziecięcych.

Dzieci pozbawione rodziców lub częściowo osieroczone mogą być umieszczane w Państwowych Domach Dziecka.

10. OŚWIATA DLA DZIECI, MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH

„Zobowiązuje się właściwych ministrów i kierowników urzędów centralnych do zapewnienia w podległych im zakładach naukowych młodzieży powracającej do kraju pełnych możliwości pobierania i kontynuowania nauki z uwzględnieniem postępów osiągniętych za granicą, przy równoczesnym przyznawaniu pierwszeństwa w zamieszkanu w internatach, burach i domach akademickich”. (§ 6 Uchwały Nr 145a/57 Rady Ministrów w sprawie pomocy dla repatriantów).

Nauka w szkołach podstawowych i w liceach ogólnokształcących

Wszystkie dzieci repatriantów w wieku obowiązku szkolnego (7—14 lat) mają zapewnione miejsca w szkołach podstawowych, a uczniowie szkół średnich ogólnokształcących — w liceach — w tych samych klasach, w których uczyły się za granicą za okazaniem świadectw szkolnych. Przyjmowania odbywają się bez egzaminów. Ponadto każdy uczeń będzie przyjęty do odpowiednio następnej klasy po tej, którą ukończył za granicą.

Jak to będzie z tą szkołą?

55

Dla młodzieży i dziatwy szkolnej stworzone zostają odpowiednie warunki dla szybkiego opanowania, ewentualnie ugruntowania nauki języka polskiego.

W razie stwierdzenia u młodzieży repatriowanej dużych stosunkowo braków w znajomości materiału nauczania, wynikających z różnicy programów szkół — zorganizowana będzie dla poszczególnych uczniów pomoc nauczycieli, zdolniejszych uczniów i aktywę komitetu rodzicielskiego szkoły.

Absolwenci radzieckich średnich szkół ogólnokształcących, którzy zamierzają wstąpić na wyższe uczelnie w kraju, przyjmowani będą — w celu przygotowania się do egzaminów uzupełniających z języka polskiego, historii i geografii Polski — do klasy XI liceów ogólnokształcących w charakterze hospitantów.

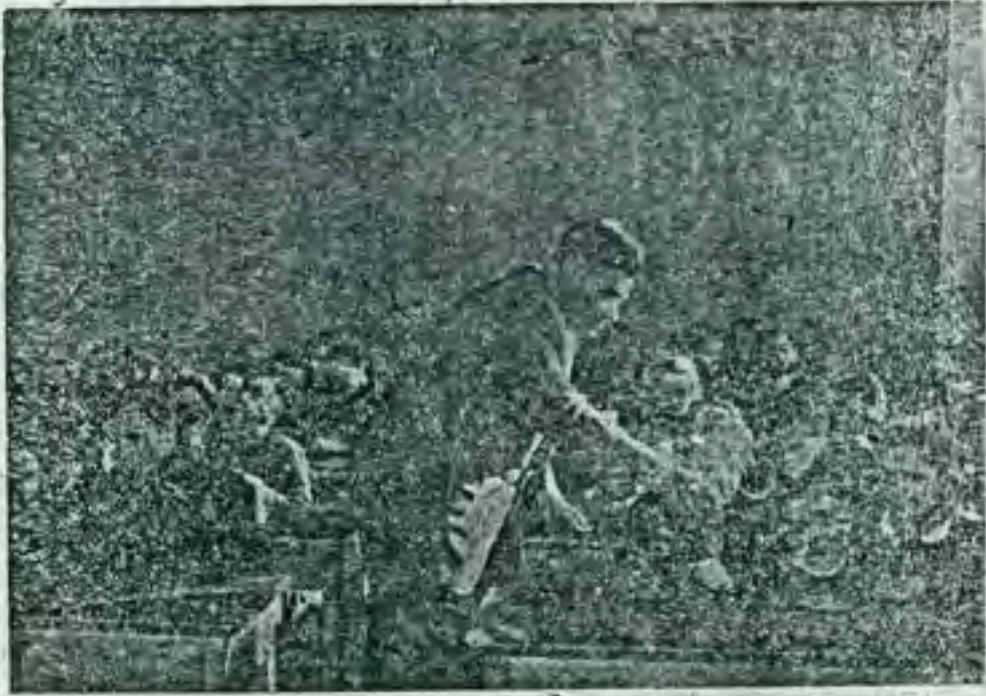
Dla młodzieży licealnej uczącej się poza miejscem zamieszkania rodziców czy opiekunów będą w razie potrzeby zapewnione internaty i stypendia.

Młodzież szkolna zostaje otoczona szczególną opieką w czasie nauki. W miarę potrzeb, w zależności od warunków rodzinnych i materialnych, udzielana będzie młodzieży odpowiednia pomoc materialna.

Szkolnictwo zawodowe

Młodzież pragnąca wstąpić do szkół zawodowych zostanie dopuszczona do egzaminu wstępnego klasy I na podstawie zaświadczenia o ukończeniu w ZSRR szkoły podstawowej.

Do klas starszych zasadniczej szkoły zawodowej przyjmowani będą kandydaci na podstawie świa-

FS

W czasie nauki w szkole podziemnej w gromadzie Lenków pow. Ostrów Wielkopolski.

zobacz 0657

diectwa ukończenia poszczególnych klas szkół ra-
dzieckich.

Uczniom-repatriantom przyznawane będą w
pierwszej kolejności stypendia i miejsca w inter-
natach.

Zasadnicze szkoły zawodowe wielokierunkowe
w miastach i miasteczkach przygotowują robotni-
ków wykwalifikowanych do przemysłu oraz cze-
ladników do rzemiosła. Przyjmowana jest bez egza-
minów młodzież od lat 14 i po ukończeniu 7 klas
szkoły podstawowej.

Technika — średnie szkoły zawodowe przyjmują
młodzież od 14 roku życia i po ukończeniu szkoły
podstawowej — jednakże z obowiązkiem zdania
egzaminu wstępnego.

Licea pedagogiczne przygotowują do wykonywa-
nia zawodu wychowawczyń przedszkoli i nauczy-
cieli. Warunki przyjęcia: 7 klas szkoły podstawo-
wej i ukończony 13 rok życia. Nauka w liceum pe-
dagogicznym trwa 5 lat.

Średnie Szkoły Medyczne przyjmują kandydatów
na wykonywanie zawodów: pielęgniarek, położnych,
laborantów, farmaceutów, techników dentystrycz-
nych, dietetyków. Wiek przyjęcia: 16—23 lata
(w niektórych przypadkach — do 30 lat).

Technika Rolnicze przyjmują kandydatów ze świa-
dectwem ukończenia 7 klas szkoły podstawowej.
Wiek: 14—16 lat. Młodzież kształcąca się w techni-
kach rolniczych korzysta ze stypendiów, internatów,
stołówek i opieki lekarskiej.

W szkołach i innych ośrodkach szkoleniowych
podległych Ministerstwu Rolnictwa młodzież może
kontynuować rozpoczętą w ZSRR naukę w szko-
łach typu rolniczego.

59

58

1958. 0150

W Technikum Mechanicznym.

85

09

strona 0259

Zostałem przyjęty na Politechnikę — kocham nikogo swoim kolegami student, repatriant z Wilna, Henryk Winiec.

09

strona 0260

U w a g a: W sprawach wymienionych i innych dotyczących pobierania nauki przez młodzież repatriowaną i opieki nad nią ze strony szkół zwracać się należy bezpośrednio do kierownika (dyrektora) szkoły, do której dziecko uczęszcza lub ma zamiar uczęszczać. Ponadto we wszelkich sprawach związanych z kształceniem młodzieży można zasięgnąć porady i uzyskać pomoc w wydziałach oświaty prezydiów rad narodowych.

Nauka w wyższych szkołach

Młodzież studiująca będzie mogła w zasadzie kontynuować naukę w uczelniach tego samego typu. Otrzymuje ona pierwszeństwo w uzyskiwaniu miejsc na wyższych uczelniach oraz w korzystaniu z domów akademickich i stypendiów.

O nauce dla dorosłych

Każdy wydział oświaty w radach narodowych udziela informacji o możliwościach pobierania nauki w szkołach podstawowych dla dorosłych (pracujących).

11. SPRAWY MAJĄTKOWE REPATRIANTÓW

Zgodnie z art. 8 umowy repatriacyjnej zawartej między Rządem PRL a Rządem ZSRR w dniu 25 marca 1957 roku, repatriant może dowolnie rozporządzać swoim mieniem ruchomym i nieruchomym znajdującym się w Związku Radzieckim — zgodnie z przepisami prawnymi obowiązującymi w ZSRR.

Repatrianci, którzy nie rozporządzili swym mieniem przed wyjazdem (dotyczy to również rozli-

czeń z kolchozami z tytułu członkostwa w kolchozie), mogą upoważnić do załatwiania ich spraw majątkowych Ambasadę Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Moskwie, Konsulat Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Kijowie lub dowolną osobę wyznaczoną według swego uznania.

• Pełnomocnictwo (upoważnienie) do rozporządzania mieniem powinno być sporządzone notarialnie oraz zalegalizowane przez nasze Ministerstwo Sprawiedliwości i Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a następnie przez Ambasadę ZSRR w Warszawie.

Przy sporządzaniu aktu pełnomocnictwa zainteresowana osoba powinna przedstawić notariuszowi zezwolenie władz dewizowych (Narodowego Banku Polskiego), upoważniające ją do rozporządzania swym mieniem pozostawionym w ZSRR. Wpłacone przez repatrianta lub osobę przez niego upoważnioną do Państwowego Banku ZSRR pieniądze z poleceniem przekazania ich na jego konto w Narodowym Banku Polskim — wypłacane są w kraju przez oddziały Narodowego Banku Polskiego w stosunku 149.62 zł za 100 rubli.

12. O DOWODACH OSOBISTYCH, METRYKACH URODZENIA I OBOWIĄZKACH MELDUNKOWYCH

Dowód osobisty

Każdy obywatel polski, który ukończył 18 lat życia, powinien posiadać dowód osobisty.

Osobę, która nie ukończyła 18 roku życia wpisuje się do dowodu osobistego matki, a jeżeli ojciec sprawuje wyłączną władzę rodzicielską — do dowodu osobistego ojca.

Osoby w wieku od 16 do 18 roku życia mogą otrzymać tymczasowe zaświadczenia tożsamości, a powinny posiadać takie zaświadczenia, jeżeli pracują lub nie zamieszkują wspólnie z rodzicami lub opiekunami.

Repatriant obowiązany jest w ciągu 6 miesięcy od daty powrotu do kraju zaopatrzyć się w dowód osobisty.

Dowód osobisty wydaje się repatriantowi na podstawie Karty Repatriacyjnej.

W sprawie załatwienia formalności związanych z uzyskaniem dowodu osobistego winien repatriant zgłosić się do najbliższego komisariatu lub do Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej.

Metryka urodzenia. Świadcstwo ślubu

Odbiór (wyciąg) metryki lub świadectwa ślubu, jeżeli dokumenty te zostały sporządzone w miejscowości wchodzącej obecnie w skład terytorium Państwa Polskiego, można otrzymać w prezydium terenowo właściwej rady narodowej.

W razie zniszczenia ksiąg stanu cywilnego świadectwo urodzenia lub ślubu może być odtworzone.

Wniosek o odtworzenie tych dokumentów złożony należy w prezydium powiatowej (miejskiej) rady narodowej w obecnym miejscu zamieszkania repatrianta. We wniosku należy podać nazwiska świadków lub inne dowody, na podstawie których można będzie bezpośrednio lub pośrednio ustalić personalię repatrianta, datę i miejsce sporządzenia dokumentów itp.

W wypadku, gdy świadectwo urodzenia lub ślubu zostało sporządzone za granicą, a uzyskanie wypisu

(odpisu) jest niemożliwe lub związane z poważnymi trudnościami, w szczególności ze znaczną zwłoką, treść dokumentów ustala prezydium powiatowej (miejskiej) rady narodowej na wniosek osoby zainteresowanej.

Meldunek

W ciągu 3 dni po przybyciu do miejsca stałego lub czasowego zamieszkania repatriant jest obowiązany zameldować się.

W sprawie załatwienia formalności związanych z zameldowaniem należy zgłosić się do osoby upoważnionej do prowadzenia meldunków (biura meldunkowe).

Na Karcie Repatriacyjnej zostaje umieszczona adnotacja o dopełnieniu przez repatrianta obowiązku zameldowania się.

O powszechnym obowiązku wojskowym

Mężczyźni w wieku od 18 do 50 lat podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu.

Po ukończeniu 18 roku życia mężczyźni obowiązani są zgłosić się do pierwszej rejestracji.

Mężczyźni, którzy ukończyli 20 lat, obowiązani są zgłosić się do poboru w wyznaczonym terminie.

Rejestrację przeprowadzają prezydium gromadzkich, miejskich i dzielnicowych rad narodowych, a pobór do wojska — Wojskowe Komendy Rejonowe.

Repatriant podlegający powszechnemu obowiązkowi wojskowemu powinien niezwłocznie po powrocie do kraju zgłosić się do rejestracji.

Mężczyźni objęci powszechnym obowiązkiem wojskowym podlegają ponadto obowiązkowi meldunkowemu. Obowiązek ten polega na zawiadamianiu o:

- zmianie miejsca stałego zamieszkania, polegającym na wyjeździe do innej miejscowości z zamiarem stałego w niej pobytu,
- wyjeździe z miejsca zamieszkania do innej miejscowości na pobyt czasowy trwający ponad 2 miesiące i o powrocie do stałego miejsca zamieszkania,
- zmianie adresu w obrębie tej samej miejscowości,
- wyjeździe za granicę i o powrocie do kraju.

Powyższe zmiany należy zgłaszać w ciągu 48 godzin w wydziałach (oddziałach, referatach) wojskowych w prezydium (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej — osobiście lub za pośrednictwem osoby prowadzącej meldunki.

Mężczyzna podlegający powszechnemu obowiązkowi wojskowemu otrzymuje w Wojskowej Komendzie Rejonowej książeczkę wojskową, która jest dokumentem osobistym stwierdzającym stosunek posiadacza książeczki do powszechnego obowiązku wojskowego.

13. POSZUKIWANIA RODZIN

Poszukiwania rodzin na terenie kraju i zagranicą prowadzi Biuro Informacji i Poszukiwań Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża.

W sprawie poszukiwań należy zwracać się osobiście lub pisemnie do Biura Informacji (Warszawa, ul. Mokotowska Nr 14).

65

We wszystkich punktach repatriacyjnych w kraju i we wszystkich oddziałach wojewódzkich i powiatowych PCK — są karty poszukiwań.

Na każdą osobę poszukiwaną należy czytelnie i dokładnie wypełnić kartę poszukiwań.

Warunkiem rozpoczęcia poszukiwań jest dokładne podanie nazwiska i imienia poszukiwanej osoby, dokładnej daty i miejsca urodzenia, imion rodziców, ostatniego znanego miejsca zamieszkania lub pobytu; kiedy i skąd pochodziła ostatnia wiadomość, względnie podanie okoliczności, w jakich poszukiwana osoba zaginęła.

Jeżeli repatriant posiada informacje adresowe o osobie poszukiwanej z terenu danego powiatu lub województwa, może bezpośrednio zwrócić się o poszukiwanie do właściwego oddziału powiatowego lub wojewódzkiego PCK.

W pozostałych wypadkach należy zwracać się bezpośrednio do Biura Informacji i Poszukiwań Zarządu Głównego PCK.

Biuro Informacji prowadzi radiową Skrzynkę Poszukiwań dla repatriantów, w której podawane są nazwiska repatriantów przybyłych w ostatnim okresie do kraju, a poszukujących swych rodzin.

Wykaz ten zamieszczany jest jednocześnie w Biuletynie Informacyjnym PCK dla spraw poszukiwań rodzin. Biuletyn jest wykładany do wglądu w oddziałach powiatowych i wojewódzkich PCK.

14. PEŁNOMOCNICY DO SPRAW REPATRIACJI PRZY PREZYDIACH RAD NARODOWYCH

Udzielaniem pomocy poszczególnym repatriantom zajmują się jednostki organizacyjne prezydów rad narodowych stosownie do zakresu swej dzia-

67-66

1944

kałości. A więc — Zarządy Rolnictwa zajmują się osadnictwem rolnym, wydziały gospodarki komunalnej — sprawami mieszkań, Zarządy Spraw Wewnętrznych — wydawaniem Kart Repatriacyjnych, wypłatą zapomóg itd.

Całokształtem osiedlania repatriantów na terenie województw, miast i powiatów kierują Pełnomocnicy prezydiów rad narodowych d/s repatriacji (wojewódzkich, miejskich, powiatowych). Do nich należy koordynacja działalności poszczególnych jednostek organizacyjnych prezydiów rad narodowych.

Wszelkie sprawy interwencyjne, skargi, zażalenia winny być kierowane przez repatriantów do Pełnomocników do spraw repatriacji.

WIADOMOŚCI RÓŻNE

O INDYWIDUALNYM BUDOWNICTWIE MIESZKANIOWYM

Każdy obywatel posiadający odpowiednie środki materialne może przystąpić do budowy własnego domku mieszkalnego.

Indywidualne budownictwo mieszkaniowe realizowane jest:

- 1) przez poszczególnych obywateli — jako indywidualne budownictwo powszechne, pozostające pod opieką prezydiów rad narodowych,
- 2) przez pracowników poszczególnych zakładów pracy — jako indywidualne budownictwo przyzakładowe, pozostające pod opieką zakładów pracy.

Przytępujący do budowy własnego domku korzystają z kredytowej i innej pomocy Państwa — o ile powierzchnia użytkowa domku nie przekracza 110 m².

Pomoc Państwa dla budownictwa mieszkalnego polega na:

- a) odstąpieniu działki budowlanej (za pośrednictwem prezydentów rad narodowych),
- b) udzieleniu długoterminowego kredytu, który wynosi w zależności od powierzchni mieszkalnej — od 75% do 90% kosztów budowy.

Splata kredytu rozłożona jest na 25—40 lat, a rozpocząć się musi po upływie 1 roku po zakończeniu budowy obiektu, jednak nie później niż w 3 lata od daty jego przyznania.

Warunkiem uzyskania kredytu bankowego jest posiadanie własnej działki budowlanej, uprawnień do zabudowy działki oraz własnego wkładu.

Do własnego wkładu zalicza się:

1. wkład finansowy
2. wartość posiadanych materiałów budowlanych
3. rzeczywistą wartość wykonanych robót w przypadku rozpoczęcia budowy domu bez pomocy Państwa.

Osobom lokującym systematycznie co najmniej przez okres 3 lat swe fundusze na celowych premiovych książeczkach oszczędnościowych — zapewnia się udzielenie odpowiedniego kredytu w ciągu najbliższego roku po zakończeniu oszczędzania.

Poza pomocą finansową (kredytową) zapewnia się przydziały materiałów budowlanych.

O przyznaniu pomocy Państwa na budownictwo orzekają:

- komisje kwalifikacyjne przy prezydiach powiatowych (miejskich) rad narodowych — dla indywidualnego budownictwa powszechnego;
- komisje kwalifikacyjne przy zakładach pracy prowadzących akcję indywidualnego budownictwa przyzakładowego — dla tego rodzaju budownictwa.

WAŻNE DLA RZEMIEŚLNIKÓW I DROBNYCH PRODUCENTÓW

Ministerstwo Przemysłu Drobego i Rzemiosła powołało do życia w roku bieżącym przedsiębiorstwo państwowe p.n. BIURO OBROTU MASZYNAMI ZBĘDNYMI jako ośrodka wymiany maszyn i urządzeń wycofanych z produkcji w przemyśle państwowym lub będących tam w nadmiarze.

BIURO TO

- ZAOPATRUJE jednostki gospodarki państwowej i spółdzielczej oraz rzemieślników i drobnych wytwórców w maszyny i urządzenia techniczne
- ORGANIZUJE remonty maszyn i urządzeń technicznych
- PRZEPROWADZA na zlecenia ekspertyzy i wyceny maszyn i urządzeń technicznych
- UDZIELA porad technicznych i dokonuje instruktażu w zakresie montażu i obsługi produkcji krajowej i zagranicznej.

BIURO OBROTU MASZYNAMI ZBĘDNYMI MA DO SPRZEDAŻY

następujące maszyny i urządzenia:

obrabiarki do metali i drewna
 maszyny i urządzenia odlewnicze
 maszyny budowlane i do wyrobu materiałów budowlanych
 silniki elektryczne i transformatory
 maszyny włókiennicze i dziewiarskie
 maszyny z branży obuwniczej i skórzanej
 maszyny i urządzenia z branży spożywczej i chłodniczej oraz inne maszyny i urzą-

dzenia, które mogą znaleźć zastosowanie
w drobnym przemyśle i rzemiośle.
**ADRES BIURA OBROTU MASZYNAMI ZBĘDNY-
MI: WARSZAWA, AL. UJAZDOWSKIE 41,
tel. 8-81-81, 8-97-81 i 8-17-80.**

O SPOŁECZNYCH KOMITETACH POMOCY REPATRIANTOM

W wielu miastach i miasteczkach oraz na terenie
większych gromad działają Społeczne Komitety Po-
mocy Repatriantom.

Zadaniem Komitetów jest okazywanie pomocy
repatriantom w możliwie jak najszybszym ich
urządzeniu się, udzielanie porad prawnych i pomo-
cy przy załatwianiu formalności w urzędach i in-
stytucjach, organizowanie pomocy sąsiedzkiej, jak
np. pomoc w sprzęcie w okresie prac rolnych oraz
okazywanie repatriantom wszelkiej innej pomocy
społecznej.

PRASA I KSIĄŻKA ROLNICZO-FACHOWA POMOGĄ OSADNIKOM PRZY UPRAWIE I HODOWLI

W Polsce ukazują się wiele czasopism fachowych,
poświęconych różnym dziedzinom rolnictwa. Każdy
repatriant — osadnik może u listonosza lub w naj-
bliższym urzędzie pocztowym zaprenumerować po-
trzebne mu czasopismo.

Oto tytuły niektórych czasopism:

PLON — PORADNIK ROLNIKA — ilustrowany ty-
godnik rolniczy
przeznaczony dla najszerszych rzesz rolników. Za-
mieszcza wskazówki związane z bieżącymi pracami

72 71

1948 rok 2. kwartał

72

„Urządzenie się w Szaporkowie” (pow. Konskie).

1948 rok 0072

198 10/11/2012

w rolnictwie. Upowszechnia najnowsze zdobycze nauki i praktyki oraz zaznajamia z nowymi uchwałami i zarządzeniami z zakresu polityki rolnej. Prenumerata kwartalna — 12 zł.

PRZEGLĄD HODOWLANY — jest miesięcznikiem poświęconym przede wszystkim organizacji hodowli zwierząt, zagadnieniom gospodarki paszowej, budownictwa inwentarskiego, higieny i weterynarii. Przewodzony dla ośrodków zootechnicznej i weterynaryjnej oraz dla agronomów, pracowników PGR, zarządów spółdzielni produkcyjnych i hodowców praktyków. Stron 48. Prenumerata kwartalna — 16 zł 50 gr.

PRZEGLĄD OGRODNICZY — miesięcznik. Omawia praktyczne stosowanie zdobyczy naukowych w dziedzinie sadownictwa, warzywnictwa i kwaciarstwa. Prowadzi dział odpowiedzi redakcji, w którym udziela fachowych porad. Stron 44. Prenumerata kwartalna — 15 zł.

HODOWCA DROBNEGO INWENTARZA — jest ilustrowanym miesięcznikiem przeznaczonym dla hodowców zwierząt futerkowych, królików, kóz oraz drobiu, gołębi i jedwabników. Stron 32. Prenumerata kwartalna — 15 zł.

DZIAŁKOWIEC — uczy, jak uprawiać działkę. Miesięcznik przeznaczony jest dla użytkowników działek i właścicieli małych ogródków w mieście i na wsi. Stron 24. Prenumerata półroczna — 15 zł.

74 73

PSZCZELARSTWO — jest popularnym miesięcznikiem informującym o najnowszych osiągnięciach nauki i praktyki pszczelarstwa w kraju i za granicą. Stron 32. Prenumerata kwartalna — 15 zł.

PORADNIK GOSPODARSKI — materiały i informacje o nowych metodach uprawy i hodowli z uwzględnieniem warunków miejscowych województwa poznańskiego i bydgoskiego. Prenumerata dwutygodnika — kwartalna 9 zł.

ROLNIK DOLNOSŁĄSKI — dwutygodnik fachowo-rolniczy. Omawia metody uprawy i hodowli z uwzględnieniem warunków miejscowych województwa wrocławskiego, opolskiego i zielonogórskiego. Stron 16. Prenumerata kwartalna — 9 zł.

ROLNIK WZOROWY — dwutygodnik. Jak wyżej — uwzględnia warunki województwa krakowskiego, rzeszowskiego i katowickiego. Stron 16. Prenumerata kwartalna — 9 zł.

GOSPODYNI WIEJSKA — popularny dwutygodnik ilustrowany dla gospodyń wiejskich. Stron 16. Prenumerata kwartalna — 9 zł.

PRZYSPOSOBIENIE ROLNICZE — ilustrowany dwutygodnik przeznaczony dla młodzieży wiejskiej. Prenumerata kwartalna — 6 zł.

ROBOTNIK ROLNY — tygodnik załóg PGR zamieszcza artykuły fachowe o organizacji pracy w PGR-ach, omawia warunki

życia oraz sprawy socjalne, bytowe i kulturalne robotników rolnych. Stron 12. Prenumerata kwartalna — 6 zł.

SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA — ilustrowany tygodnik przeznaczony dla rolników zrzeszonych w spółdzielniach produkcyjnych. Stron 16. Prenumerata kwartalna — 13 zł.

**CZASOPISMA SPOŁECZNO-POLITYCZNE,
KULTURALNE I MŁODZIEŻOWE DLA WSI**

CHŁOPSKA DROGA — pismo KC PZPR, ukazuje się dwa razy w tygodniu. Stron 14.

ZIELONY SZTANDAR — organ Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, wychodzi dwa razy w tygodniu. Stron 16.

PRZYJACIÓWKA — ilustrowany tygodnik dla kobiet. Wskazania praktyczne dla gospodyń, dział mody oraz odpowiedzi na pytania i listy. Stron 16.

NOWA WIEŚ — ilustrowany magazyn dla młodzieży wiejskiej, informuje o życiu młodzieży w kraju i za granicą, przynosi wiadomości o najciekawszych osiągnięciach nauki i techniki, zwłaszcza w dziedzinie rolnictwa. Literatura, film, teatr. Stron 16.

PRZEGLĄD SPORTOWY DLA WSI — pismo dla sportowców.

**KSIĄŻKI, KTÓRE POWINNY ZNALEŻĆ SIĘ
W RĘKACH REPATRIANTA — ROLNIKA**

- Batalin M. — Jak zwiększyć plony na piaskach.
Stron 88. Cena 2.40 zł.
- Dembński F., Święcicki W. — Nasiona i siew.
Stron 116. Cena 5.40 zł.
- Dubiska Z. — Chów kur. Stron 96. Cena 3.60 zł.
- Ehrlich S. — Chów nutrii. Stron 232. Cena 25 zł.
- Gorączkowski W. — Sad. Stron 184. Cena 8 zł.
- Gibas Cz. — Chów kaczek. Stron 60. Cena 2.30 zł.
- Kępkowa A., Mańczak M., Skierkowski J. — Upra-
wa warzyw w gospodarstwie. Stron 244. Cena
9,50 zł.
- Kalendarz Kółek Rolniczych na rok 1958. Stron
420. Cena 15 zł.
- Kielanowski J. — Poradnik chowu świń. Stron 280.
Cena 10 zł.
- Nasza Wieś — pod red. L. Bartelskiego. Stron 312.
Cena 8,50 zł.
- Poradnik Budownictwa Wiejskiego. Stron 354. Ce-
na 23 zł.
- Poradnik Ogrodniczy. Stron 456. Cena 15 zł.
- Kozakiewicz J., Turnau L. — Przewodnik Rolniczy.
Stron 936. Cena 45 zł.
- Gibas Cz. — Poradnik chowu drobin. Stron 176.
Cena 8 zł.
- Lewandowski J. — Poradnik chowu bydła. Stron
272. Cena 11 zł.
- Miernik R. — Łatwe i oszczędne przetwory z owo-
ców, warzyw i grzybów. Stron 76. Cena 4.50 zł.
- Orłowski S., Raczyński K., Sianko J. — Maszyny
i narzędzia w gospodarstwach chłopskich. Stron
304. Cena 12 zł.

76

72
ymen 0476

- Mioduszewski B. — Przechowywanie warzyw i owoców. Stron 44. Cena 2 zł.
- Pieniążek S. — Jak podwoić wydajność naszych sadów. Stron 76. Cena 3.50 zł.
- Chów zwierząt gospodarskich. Stron 724. Cena 20 zł.
- Górski M. — Nawozy i nawożenie. Stron 120. Cena 5.60 zł.
- Poradnik Gospodyni Wiejskiej. Stron 616. Cena 30 zł.
- Poradnik Uprawy Inu i Konopi. Stron 92. Cena 4.50 zł.
- Wiśniewska L. — Chów gęsi. Stron 104. Cena 6.60 zł.
- Abgarowicz F., Połowicz M., Ziółcka A. — Jak uzyskać dobre kiszonki. Stron 96. Cena 4.40 zł.
- Poradnik weterynaryjny. Stron 400. Cena 15 zł.
- Poradnik podkuwacza dla kowali. Stron 88. Cena 6.60 zł.
- Brzóska S., Guderska J. — Praktyczne pszczelarstwo. Stron 216. Cena 13.20 zł.

Książki dla specjalistów rolnictwa

- Saloni K. — Uprawa owsa w świetle doświadczeń polskich dla agronomów. Stron 100. Cena 5.20 zł.
- Szweycer A. — Mechanizacja uprawy ziemniaków. Stron 116. Cena 7.30 zł.
- Dzieżyc J. — Chemiczna walka z chwastami. Stron 92. Cena 7.60 zł.
- Mamczenkow J. — Obornik i komposty. Stron 102. Cena 6.60 zł.
- Awdonin U. — Dokarmianie roślin. Stron 284. Cena 18.60 zł.

27

- Olbrycht T. — Kukurydza. Stron 296. Cena 23.60 zł.
 Osieczyński E. — Poplony w gospodarstwie rolajm.
 Stron 168. Cena 10.50 zł.
 Marek K. — Choroby drobiu. Stron 242. Cena 25 zł.

Książki dla leśników

- Pflaum M., Rogaliński K. — Użytkowanie lasu.
 Stron 252. Cena 9.40 zł.
 Bilczyński S. — Ważniejsze szkodniki wtórne świerka i ich zwalczanie. Stron 92. Cena 5.50 zł.
 Podstawowe wiadomości łowieckie. Stron 260. Cena 12.50 zł.
 Ogijewski W., Popowa N. — Szkółki i uprawy leśne. Stron 400. Cena 31.50 zł.
 Zenkeler M. — Klucz do oznaczania drewna. Stron 78, tablice 30, rysunków 13. Cena 13 zł.

Wydawaniem książek rolniczych zajmuje się Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Dążeniem tego wydawnictwa jest, aby książki i czasopisma rolnicze zaspokajały potrzeby czytelników, w jak najszerszym zakresie odpowiadały ich zainteresowaniom dotyczącym różnych dziedzin rolnictwa i były łatwo dostępne.

Informacje o ukazujących się książkach rolniczych Wydawnictwo podaje w prasie, przez radio, wysyła również bezpłatne katalogi i prospekty informacyjne. Najwłaściwszą jednak formą wybierania książek jest przeglądanie ich w księgarni. W każdym mieście wojewódzkim działają specjalne księgarnie rolnicze „Domu Książki”, które posiadają pełny zestaw literatury rolniczej. W mniejszym zakresie natomiast — prowadzą sprzedaż i wysyłkę na zamówienia księgarnie powiatowe.

78

79

W celu zaoszczędzenia kosztów przesyłki, należy przed wysłaniem zamówienia do PWRiL lub Centralnej Księgarni Rolniczej sprawdzić możliwość nabycia potrzebnych książek w najbliższej księgarni.

Książki, które ukazują się w ograniczonych nakładach lub których brak jest w miejscowych księgarniach, zamawiać można bezpośrednio w PWRiL w Warszawie, ul. Warecka 11a — konto PKO Nr 1-6-100-219.

80

78

TARYFA POCZTOWA

Kartka pocztowa miejscowa		0,40 zł
" " zamiejscowa		0,40 zł
List zwykły miejscowy	do 20 g	0,40 zł
" " " "	od 20 do 250 g	0,60 zł
" " " "	od 250 do 500 g	1,15 zł
" " " "	od 500 do 1000 g	1,50 zł
" " " "	od 1000 do 2000 g	1,90 zł
List zwykły zamiejscowy	do 20 g	0,60 zł
" " " "	od 20 do 250 g	1,15 zł
" " " "	od 250 do 500 g	1,90 zł
" " " "	od 500 do 1000 g	2,55 zł
" " " "	od 1000 do 2000 g	3,15 zł

(w wykazie pow. uwzględniono obowiązującą w obrocie zamiejscowym dodatkową opłatę na odbudowę Warszawy, w wysokości 20 gr bez względu na wagę).

Druki	do 50 g	0,20 zł
"	od 50 do 250 g	0,60 zł
"	od 250 do 500 g	1,15 zł
"	od 500 do 1000 g	1,50 zł
"	od 1000 do 2000 g	1,90 zł
"	od 2000 do 3000 g	2,25 zł

Dodatkowe opłaty przy normalnej taryfie:

Opłata za polecenie przesyłki listowej	0,95
" " Express	1,90

OBROT ZAGRANICZNY

Kartka pocztowa	zł
List zwykły do 20 g	0,45 zł
List zwykły za każde dalsze 20 g	0,25 zł
Druk do 50 g	0,20 zł
Za każde dalsze 50 g	0,10 zł
Pakietiki za każde 50 g	0,20 zł
najmniej	0,90 zł

Dodatkowo przy normalnej opłacie:

Opłata za polecenie przesyłki listowej	0,95 zł
Express	1,90 zł

TARYFA POCZTOWA

PACZKI KRAJOWE

Paczki zupełnie	do 100 km	od 100 do 300 km	Ponad 300 km
do 3 kg	2,20 zł	3,20 zł	4,00 zł
od 3 do 5 kg	2,70 zł	4,80 zł	6,00 zł
od 5 do 10 kg	4,10 zł	7,20 zł	9,50 zł
od 10 do 15 kg	5,40 zł	9,50 zł	12,50 zł
od 15 do 20 kg	6,80 zł	11,80 zł	16,00 zł

PRZEKAZY POCZTOWE

	do sumy	10 zł	opłata	0,90 zł
ponad	10 do	30 zł	"	1,40 zł
"	30 do	50 zł	"	2,00 zł
"	50 do	100 zł	"	2,75 zł
"	100 do	200 zł	"	3,75 zł
"	200 do	500 zł	"	6,90 zł
"	500 do	1000 zł	"	10,00 zł
"	1000 do	2000 zł	"	15,00 zł
"	2000 do	5000 zł	"	25,00 zł

81 83

86 2
 BIURO
 PEŁNOMOCNIKA RZĄDU
 DO SPRAW REPATRIACJI

Inf. o Repatriacji
 5

KARTA UPRAWNIEN REPATRIANTA

Zgodnie z Uchwałą Nr 730/55 Prezydium Rządu z dnia 10 września 1955 r. w sprawie opieki nad repatriantami, wszystkim powracającym do kraju repatriantom przysługują następujące uprawnienia:

1. Zwolnienie przewozonego mienia od opłat celnych.
2. Bezpłatne korzystanie z wyżywienia i czasowo zamieszkanie na Punkcie Repatriacyjnym w kraju do czasu skierowania do pracy i na stałe miejsce zamieszkania.
3. Bezpłatny przejazd i przewóz bagażu z Punktu Repatriacyjnego do miejsca zamieszkania.
4. Przydział w razie potrzeby mieszkania z zachowaniem norm obowiązujących w kraju.
5. Zatrudnienie według kwalifikacji posiadanych lub nabytych po przeszkoleniu w kraju.
6. Zaliczenie czasu przepracowanego za granicą bezpośrednio przed powrotem do kraju do czasu pracy wymaganego dla uzyskania praw ulgowych, o ile podjął pracę w ciągu 3 miesięcy po powrocie do kraju.
7. Wypłata zasiłku rodzinnego (na dzieci i niepracującą żonę), o ile podjął pracę w ciągu 30 dni po powrocie do kraju.
8. Bezpłatna pomoc lekarska i leczenie w razie potrzeby do czasu nabycia uprawnień do tych świadczeń z tytułu zatrudnienia.
9. Zaspokojenie emerytalne z uwzględnieniem czasu pracy przepracowanego za granicą.

Forma 0064

- 87
10. Zaspokojenie inwalidzkie w wypadku stanu się inwalidą wskutek służby wojskowej za granicą bez względu na przynależność formacji wojskowej, w której służył.
 11. Zachowanie stopni wojskowych uzyskanych w polskich formacjach wojskowych za granicą względnie w armiach sojuszniczych w okresie do zakończenia działań wojennych przeciwko hitlerowskiemu Niemcom.
 12. W wypadku osiedlenia się na roli (Państwowe Gospodarstwo Rolne lub Leśne, spółdzielnia produkcyjna lub gospodarstwo indywidualne):
 - a) zwolnienie od podatku gruntowego na okres lat trzech, od obowiązujących dostaw na okres lat dwóch.
 - b) pomoc w otrzymaniu ziarna siewnego i sadzoniaków, w odbudowie lub remoncie budynków mieszkalnych i gospodarskich.
 - c) przyznanie długoterminowych pożyczek na zakup inwentarza, umarżalnych przy należytej gospodarce.
 13. Zapewnienie dziecinie w wieku szkolnym miejsca w szkołach podstawowych, średnich szkołach ogólnokształcących i zawodowych (łącznie z internatem), a młodzieży studiującej — kontynuowanie studiów w uczelniach tego samego typu bez zdawania specjalnych egzaminów, na podstawie dokumentów o dotychczasowym zakresie i kierunku studiów.
 14. Bezwrotne jednorazowe zasiłki w wysokości 1000 zł na osobę, wypłacane przez Punkty Repatriacyjne, najpóźniej drugiego dnia po przybyciu do kraju.
 15. Bezwrotne jednorazowe zapomogi na urządzenie się w miejscu osiedlenia w wysokości do 3000 zł dla głowy rodziny i do 1000 zł na każdego członka rodziny (lub do 1000 zł osobom samotnym) — wypłacane przez Punkty Repatriacyjne względnie przez Prezysła Wojewódzkich Rad Narodowych.

Warszawa 1956 r.

Druk. MSW — 1502-56

Forma 0067

Teczka/księżka zawiera	87
słownik:	zbiór due sig
	średem
każdy pomieszczenie, w których i sąsiadujących z nimi	strona
.....

Z T SIE. 2016

A. Wojtkowski

KARTA INFORMACYJNA

**Własność
archiwum** Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie

Aktotwórcza Materiały dot. działalności organizacji syjonistycznych
oraz emigracji do Izraela i repatriantów z ZSRR.

Tytuł teczki

**Daty skrajne
jednostki
archiwalnej**

Stara sygnatura 1082/IV/5

**Sygnatura
archiwalna** IPN BU 00231/205/5

Warszawa, dnia ... 20 / 1958r. / 2

Biuro ...

Reg. nr

103

Notatka służbowa.

Dof. i przeprowadzonej rozmowy z tow. Kwatarko.

W dniu 20.I.58r. przeprowadziłem powtórnie rozmowę z tow. Kwatarko, redaktorem "Wolki Sztyne" w podziemiach redakcji

W związku z tym, że w/w poprosił o konkretne pytania, gdyż jak odwiadał jest starym komunistą i możemy rozmawiać bezpośrednio, zapytałem jak praktycznie "Ioint" forsaż do istniejących komisji przy TSKE ludzi mu wygodnych i jak wygląda kontrola tak OMT jak i "Iointu" działających komisji.

Tow. Kwatarko stwierdził, że przedstawiciele przyjeżdżający z zagranicy "Iointu" i OMT-tu to przede wszystkim sjonidzi, którym nie zależy na zaklimatyzowaniu się Żydów w Polsce.

Zależy im natomiast na tym, żeby wyjeżdżali do Izraela.

Dlatego wiedząc, że np. repatrianci z ZSRR traktują Polskę w ogromnej swej masie jako etap przejściowy, "Ioint" i OMT stawia na nich.

Na poprzedniej rozmowie tow. Kwatarko wspominał również o ludziach ze środowiska ZHWE, którzy bardziej przypadają do gustu przedstawicielom wymienionych instytucji niż członkom partii.

Tym razem jednak powiedział, że *przew. ZHWE dr. Libo*... jak - z-ca inż. Frankiel są uczciwymi obywatelami reprezentującymi również poglądy TSKE, a innych ludzi nie zna.

Z innych źródeł wiem że dr. Libo za wszelką cenę chce wyjechać do Izraela.

Inni pracownicy ZHWE jak sekretarz Kronik czy skarbnik Judelwicz czy też księgowy Begal, którzy już posiadają paszport na wyjazd do Izraela reprezentują wybitnie poglądy sjonistyczne t.j. niedopuszczenie do większej produktywizacji Żydów w Polsce, wyjazd do Izraela i tp.

Kronik np. stawia, że nie powinno się za pieniądze "Iointu" budować spółdzielni pracy w Polsce, gdyż w konsekwencji przejdą one w ręce Polaków.

-13
7.12.14

Jest to niewątpliwie nie pojedynczy pogląd w tym środowisku. Konkretnie jak wygląda ~~zarządzanie~~ zarządanie ludzi przez "Ioint" czy ORT do istniejących komisji tow. Kwatorko nie podał tłumacząc że nie tkwi bezpośrednio w tych zagadnieniach. Nadmienił, że może mnie skontaktować z tow. Baranowskiem, który jest również redaktorem a jednocześnie członkiem prezydium ZYTSEK, czł. Komisji Pomocy "Iointu".

Odnosnie kontroli ze strony "Iointu" i ORT-u wspomnianych komisji również zalecił zwrócić się do tow. Baranowskiego.

Podał jednak, że drogą pośrednią dowiedział się że istnieje stały przedstawiciel Centrali ORT w Polsce na to być może inż. czy dr. Chalperin, który zam. w hotelu "Bristol".

Poza tym przyjeżdżający do Polski przedstawiciele, że uczestniczą w zebraniach poszczególnych komisji gdzie są składane sprawozdania.

Dyrektorem ORT-u na Polskę został mianowany przez centralę w Genewie inż. Szabotkim były działacz ORT-u w latach 1946-50. Szereg członków obu komisji znanych nam już z nazwisk ocenił bardzo pozytywnie.

Następnie tow. Kwatorko nadmieniał, że omawiane komisji przejawiają tylko działalność techniczną, charytatywną a nie polityczną, i że jest pełnocłonkiem KC Partii tow. Zachariasz na TSEK i że w TSEK pracują o niemieckim... członkowie partii, że wszystkie posunięcia robi się na wiedzę KC i Rządu.

Chciał tu ~~zwrócić~~ zwrócić do zrozumienia, że po co my się w ogóle interesujemy tymi zagadnieniami. Po czym m.in. wspominał, że dla bezpieczeństwa Polaki Żydzi nie stanowią niebezpieczeństwa i że ~~wrogiej działalności w przesz. odbito się tym.~~ szukanie skutkami na dzień dzisiejszy. Staralem się wyrazić nieskuszony pogląd tow. Kwatorki, tłumacząc że my nie szukamy wrogiej działalności, a chodzi przede wszystkim o to, aby nie dopuścić do ataku szowinistów polskich na ludność żydowską i czy przyjeżdżający ludzie z zagranicy nie spowodują działalności, która może wywołać złe nastroje w społeczeństwie.

Charakterystyczny jest jeszcze jeden moment poruszony przez tow. Kwatorko.

Nadmieniał, że partia zdaje sobie sprawę z istniejących nastrojów antysemickich i gdyby nie tow. Goszka to by wyrąnięto wszystkich Żydów w okresie "października" i w pierwszym okresie jego zmian.

Wspomniał, że walka z antysemityzmem jest w tej chwili nie możliwa, gdyż przybrał on odpowiednio zamaskowane formy. Tow. Kwaterko wspominał tu o niemożności wysuwania kandydatów na radnych spośród Żydów o usunięcie ze stanowisk oraz, że mieszkające w naszych blokach jest wytykany jako Żyd przez różnych wyrostków.

Wspomniał między innymi o kobiecie którą do 1939r. nazywała się Burstyn a obecnie Borkowska. Maria i przed rokiem została zwolniona z jakiegoś wydawniczego Departamentu i długo nie mogła znaleźć pracy. Jest to stara komunistka i zwolnienie miało nastąpić ze względów narodowych. Obecnie TSKŻ przyjął ją na księgowego do Komisji OMT-u jakkolwiek nie ma pojęcia o tej pracy.

Sprawdzenie w Dep. Kadr i Szkolenia nie potwierdziły czy w/w pracowała w naszym aparacie.

Zachowując rezerwę odnośnie pośrednictwa tow. Kwaterki z przeprowadzeniem rozmowy z Baraszczevskim, tow. Kwaterko nadmieniał po co wszystko usgadniał z kimś z góry.

W tym miejscu zaczął opowiadać że i u nas są wypadki iż na kierowniczych stanowiskach pracują ludzie, którzy w okresie "rozróbek" reprezentowali poglądy antysemickie.

Ostro przeciwstawił się takim twierdzeniom, tłumacząc że tow. Kwaterkę pozostaje w dużym błędzie i działają tu jakieś momenty przewrażliwienia.

Jak wynika z oceny przeprowadzonej pierwszej rozmowy z tow. Kwaterko, obecnie pogląd ten się utwierdził, że w/w z tych czy innych względów rozmawia z nami. Jednak podawane zagadnienia nasświetla ogólnikowo i pozytywnie, co tłumaczy niekiedy brakiem orientacji. Z rozmowy z tow. Kwaterki wynika również, że może on uważać iż w obecnej sytuacji aparatowi naszemu należy na skompromitowaniu ludzi z tego środowiska.

Poza tym należy dodać, że tow. Kwaterko posiada pewną dozę przewrażliwienia i wyolbrzymiania objawów antysemickich, co zresztą jest właściwie niewątpliwie w większości ludzi wywodzących się z żydowskiej mniejszości narodowej.

Biorąc pod uwagę powyższe uwagi, ^{nie} należałoby narazie prowadzić dalszych rozmów z tow. Kwaterką.

Wskazany jest natomiast zebranie bliższych danych o tow. Baraszczewskim dla zdecydowania o przeprowadzeniu rozmowy, dla stwierdzenia jego przydatności do utrzymania kontaktu służbowego.-

Oficer Operac. Wydz. III Dep. III

/S i w k a A., por. /

odbito w 2 egz.

17/1/GS

Warszawa, dnia 15/VI 1958 r.

2826
X26
Sędzię wojew
Kp. Nr. 7...

UZUPNIENIE DONIESIENIA K.P. "KIELEK" Z DN. 15.06.

K.p. "Kielek" na spotkaniu w dniu 15.06. w wyniku wypełniającej rozmowy podał do następuje.

Komitet Izraela w Warszawie utrzymuje stałe kontakty z szeregiem osób narodowości żydowskiej zam. w różnych miastach Polski, od których zbiera informacje o sytuacji żydów.

Szeregowo Komitet interesuje się działalnością ZSM i ZMK, jak również nastrojami w środowisku żydowskim. Z drugiej strony Komitet Izraela za pośrednictwem tych osób przekazuje do dalszego kolportowania wśród żydów literaturę sjonistyczną i prasę izraelską pozabawioną na terenie polski debitu. Do osób które utrzymują stałą łączność z Komitetem należą:

- 1/ ze Szkołecina Falkberg członek zarządu Kongregacji i członek Komitetu Pomocy. W Komisie przedaje jako krewny z Pizaka niejaki Zachar albo Sachar, od którego otrzymuje stale literaturę sjonistyczną. Falkberg utrzymywał do niedawna kontakt z jednym z pracowników Konsulatu Radzieckiego w Szkołecinie, za pośrednictwem którego załatwiał za pośrednictwem niektórych repatriantów z ZSM pasporty konsularne i skradlenia z ewidencji Konsulatu. Tą drogą załatwił m.in. wyjazd do Izraela repatriantowi z ZSM dr Jud dla którego załatwił pasport radziecki i zdjęcie z ewidencji. Obecnie jak wynika ze słów Falkberga nie ma on już dostępu do Konsulatu, ponieważ kontakt je przedstawił już tam poprzed. Falkberg nie ma zamiaru na razie wyjechać do Izraela;
- 2/ ze Szkołecina Shewshis zho Shupr. członek Komitetu Pomocy;
- 3/ z Bar koło Jagania Stożoz, nauczyciel religii, członek Zarządu Kongregacji pobiera z Komitetu miesięczne wynagrodzenie w wysokości 1500 zł. Otrzymuje stale literaturę sjonistyczną;

- 4/ ze Swidnicy Jefonje szw. Kowpr. Kongregacji;
- 5/ z Wałbrzycha Seterman pnes Kowpracji
- 6/ z Wałbrzycha Botner były kaiz Kowpr.
- 7/ z Bielscy Jeludonia kaiz Kowpr.
- 8/ z Bielscy Szer stęga valij. z Synagogi t.n. "siames";
- 9/ z Legnicy Jelun. członek Kongregacji i Komisji Pomocy, na w Izraelu brata na wysokim stanowisku państwowym.

Jak nadświetla k.p. "Mietek" osoby utrzymujące stały kontakt z Konsulatem Izraela, informują to Konsulat o problemach jego interesujących. W związku przy tym ewentualność przekazywania przez w/w osoby informacji charakteru państwowego. Uwaga on natomiast, że zainteresowane Konsulatu obracają się jedynie wokół problematyki związanej z życiem i emigracją społeczności żydowskiej zamieszkałej w Polsce. Podane wyżej osoby służą również, jak wspomniano na wstępie, dla kolportażu spornistycznej literatury.

W n i o s k i:

- 1/ Rozmowa z k.p. "Mietek" ze względu na warunki, w których odbywają się spotkania / kawiarnia/ nie została w należytych stopniu pogłębiona. Z k.p. "Mietek" planujemy przeprowadzić szczegółową rozmowę w mieszkaniu przy użyciu mikrofonu.
- 2/ Z uwagi na to, że k.p. "Mietek" w niedługim czasie wyjedzie do Izraela, w możliwie krótkim okresie sprawdzić i ustalić wszystkie przechodzące w doniesieniu osoby jak i inne fakty przez niego podane. W tym celu przewidzieć wyjazd do zainteresowanych miast. Szczegółowy plan czynności zostanie dodatkowo opracowany i przedstawiony do zatwierdzenia.

Gdb. w 3 egz.
opr. druk: JB

Wrocław, dnia 29.XII. 38 r.

SOBIE TAJNE

Exp. Nr K.....

38
33

W Y C I A G

z raportu o dokonanym werbunku inf. z dnia 29.XI.38 r.
dot. treści materiałów uzyskanych przy werbunku inf. "Artur "

- " Podzielił on żydowską mniejszość narodową na trzy zasadnicze grupy :
- do pierwszej zaliczył osoby skłonną do kongregacji wyznania sionizyjnego popierającą działalność i politykę tego stowarzyszenia, która w/g jego zdania jest najliczniejsza.
 - druga grupa, to osoby zatrudnione w ŻTK, członkowie i sympatycy.
 - trzecia grupa - tzw. neutralna, która nie interesuje się ani sprawami ŻTK ani kongregacją - są to ludzie " interesu " i część inteligencji np. lekarze, adwokaci itp.

Drugi podział taki widzi kandydat wśród mniejszości żydowskiej to : a/ repatrianci w ŻTK, którzy w całości około 70 % chcą wyjechać w Polskę do Izraela, b/ Żydzi zamieszkałi w Polsce od czasu tzw. " starzy ", którzy w zasadzie są przeciwni wyjazdowi do Izraela. Wspomniane grupy wzajemnie " po cichu " zwalczają się w formie agitacji.

Omawiając kongregację jako niejucę swojej pracy opisał, że wśród zarządu jest część Żydów, którzy noszą się z zamiarem wyjazdu do Izraela, czego nie ukrywają i głoszą to oficjalnie. Działalność kongregacji koncentruje się obecnie na przyciągnięciu do siebie jak największej ilości Żydów i oderwanie tych, którzy sympatyzują z ŻTK -tem. Między ŻTK a kongregacją wyznania sionizyjnego istnieje nieoficjalna " Święta wojna " na tle działalności ideologicznej, • wpływ w poszczególnych grupach żydowskich oraz o fundusze przydzielane przez instytucje zagraniczne. Tak ŻTK jak i kongregacja chcą być instytucjami roszczącymi sobie jedynie prawo reprezentacji żydowskiej mniejszości i oddziaływania na to środowisko. Działacze kongregacji są więc srogo nastawieni do pracowników ŻTK i określają ich, że

3394
X

są to ludzie dwulicowi, tak zwani "nadgorliwcy", którzy w każdej chwili mogą wyjechać z Polski do Izraela, co oczywiście trzymają to przed sobą w głębokiej tajemnicy. W związku z tym są nie lubiani przez szereg kongregacji. O tych sprawach nie są zbyt dobrze orientowani zwykli członkowie kongregacji i wynomcy.

Dałaj kandydat scharakteryzował osoby, które co pewien czas przyjeżdżają do Polski z USA w sprawach religijnych. Daje się zauważyć, że organizacje zagraniczne - religijne chcą stworzyć w Polsce zwarte skupisko żydów wokół kongregacji i pobudzić do rozwoju działalności religijnej.

I tak: Będący w Polsce w miesiącu kwietniu 1958 r. rabin z Nowego Jorku z zawodu lekarz i działacz religijny o nazwisku Bronstajn upiłował wyprzedzić prasę na żydowską kongregację wyznania mojżeszowego we Wrocławiu, aby ta wznowiła zaniesione praktyki religijne i szerzej oddziaływała na środowiska żydowskie, w celu skupienia wokół kongregacji wielkiej ilości wyznawców.

Konnową tą Bronstajn przedził z vice - przewodniczącym Zarządu Kongregacji ob. Coitsem Dawidem. W czasie swego pobytu w Polsce Bronstajn wyjechał do Łodzi, Wałbrzycha, Świdnicy, gdzie dokonywał między innymi ceremonii obrzezania z rodzicami dawców w

domach tam. wspomogi. Fundatorze na ten cel otrzymali od organizacji religijnej, która delegowała go na teren Polski. Wymienionym wyjechał się ponownie przyjechać do Polski w maju listopadzie 58 r. czarna specjalizacji się nasze władze. Kilkakrotnie w tych ramach celach był w Polsce inny działacz wyznania mojżeszowego z Nowego Jorku rabin, nazwiskiem Belender - również lekarz-zwrotek. Dotychczas przyjechał do Wrocławia we wrześniu br. Razem z

rabinem Kongregacji Wrocławskiej Sibem Uszepam wyjechał do Wałbrzycha i otrzymał się u tamtejszego przewodniczącego Zarządu Kongregacji. Bliskich danych o działalności Belendra na terenie Polski kandydat nie mógł nam podać, ponieważ nie interesował się jego osobą. Zauważyć, że może nam to ustalić. W ostatnich

dnach przebywał na terenie Wrocławia korespondent przybyły z Izraela, który zbierał materiały o życiu żydów w Polsce - przeważnie repatriantów z SZRS. Kandydat nie zna jego nazwiska. Po jednym dniu pobytu we Wrocławiu wyjechał do innych miast dolnośląskich, gdzie zamieszkuje żydzi. Prócz osób, które przyjeżdżają do Kongregacji w sprawach religijnych przyjeżdżają również przedstawiciele GKT-u i „Jointu” z USA.

40
135

Następnie kandydat do werbunku scharakteryzował
nam poszczególne sylwetki działaczy Związku Kongregacji. To co
podał pokrywa się z naszymi materiałami.-

Za zgodność i

Ofic. oparso. Wydz. III.
KRMG w Proszowie

AS

/-/ St. SULEK

Wyk. w 2 egz.

S.St.ML.

Erddžo: "Dziadek"
Przyjął Wychowaniec
na LE "Polonia"
dn.20.XII.58 r.

38
Dziertoniów, dnia 20.XII.58 r.

Stosie tajne
Ega.Nr.....

DONIESIENIE AGENTURALNE

....Do Polski przyjeżdża przedstawiciel "Jointu" na Europę
Lewin, który będąc w Bielsku w rozmowie ze mną wypowiedział się,
iż wcześniej czy później wszyscy Żydzi muszą z Polski wyemigrować
gdzie chcieliby, ale przede wszystkim do Izraela, a nawet do Niemiec
zachodnich, byle nie pozostali w Polsce. Co do osoby inż. Frenk-
la wiem od Bajzera Józefa, który mówił mi, że będąc osobiście
w Poselstwie Izraela w Warszawie, wchodząc do pewnego pokoju zastał
tam inż. F., który na widok wchodzącego już nie liczył pieniędzy,
a pośpiesznie schował do kieszeni będąc przy tym zmieszany.
Jest mi to bardzo podejrzane, gdyż jak wiadomo przychodzą tam po
wzparcie tylko repatrianci, którzy tam je otrzymują, ale stali
mieszkańcy nie otrzymują zapomogi od Poselstwa, tym bardziej
inż. F., który posiada dobre warunki materialne, nie mógł brać
wzparcia.

Co do naszego Poselstwa Izraela, to wiem od różnych ludzi,
że przy dawaniu zapomóg wypytują skąd który przyjechał, co robił
w ZSRR, a jeżeli spotkają człowieka, który mógł znać jakieś tajemni-
ce, to zapraszają do drugiego pomieszczenia, gdzie jest attache
wojskowy. Wypytuje on i notuje sobie interesujące zagadnienia,
a następnie agituje tych ludzi za jak najszybszym wyjazdem do Izra-
la. Słyszałem od kogoś o jednym takim wypadku, lecz w chwili obecnej
nie pamiętam nazwiska tego obywatela. Wiem jednak, że był to kapi-
tan lub major, Żyd rosyjski, który przyjechał w ramach repatriacji
z żoną, która jest obywatelką polską.

Informacja:

Powyższe informacje są ogólne i inf. uzupełni je na spotka-
niu w dn.2.I.1959 r. W toku rozmowy inf.oświadczył, że na temat
ob.narodowości żydowskiej udzieli wszelkich informacji, których bę-
dziemy żądać. Inf. ze względu na poziom intelektualny i zakresowane

stanowisko może udzielić nam interesujących informacji. Przy pomocy wymienionego możemy rozpracować grupę ludzi o poglądach nacjonalistycznych w środowisku żydowskim.

Odb.w.2.sgz.
druk:JR

Źródło: "Szal"
Przyjął: Siwka

Warszawa, dnia 17.IV.1959 r.

ŚCIŚCIE TAJNE
Egz.Nr .2..

D O N I E S I E N I E Nr 1

Będąc w Warszawie w dniu 16 i 17 kwietnia 1959 r. w delegacji, zgodnie z poleceniem udałem się do poselstwa Izraela. Tam przypadkowo spotkałem jednego repatrianta ze Związku Radzieckiego, który przyjechał do Łignicy w 1957 r., gdzie się z nim zapoznałem. Nazwisko jego brzmie Haber Ferdynand. Z jego opowiadania w Łignicy dowiedziałem się że do 1939 r. był w organizacji "Hachomer Hacair" i jego kibuc teraz znajduje się w Izraelu. Kibuc ten nosi nazwę "Hamopi?" i tak się nazywa miejscowość. W pomieszczeniach poselstwa Haber zorientował mnie, że obecnie pracuje w Kongregacji Wyznania Mojżeszowego w Warszawie jako drugi sekretarz. Na zapytanie jaką funkcję pełni, odpowiedział, że jego zadaniem jest organizowanie kursów języka hebrajskiego. Dalej powiedział on, że w Łodzi zorganizował już szkołę hebrajską. Podprowadzony czy Rząd Polski zezwala na organizowanie takich szkół, Haber nadmienił, że jest na to zgoda KC PPR. Dalej powiedział on, że po 6-ciu miesiącach starań, otrzymał zezwolenie na wyjazd do Izraela.

Skorzystałem z zaproszenia Habera i udałem się na obiad do stołówki przy Kongregacji. Ja tam byłem, lecz nie miał on czasu ze mną rozmawiać, ponieważ sprzedawał macę. Przyniósł on wreszcie do stołówki, lecz rozmawiał ze mną bardzo krótko.

Będąc w poselstwie Izrael, zaszedłem do tego pokoju, gdzie był również Haber. Nazwiska urzędnika poselstwa, z którym rozmawiałem nie udało mi się ustalić. Na pytanie w jakiej sprawie przyszedłem odpowiedziałem, że chodzi mi o lekarstwa dla chorego dziecka. Takowych nie otrzymałem, a zostałem skierowany do TSK w Warszawie. Dalej nadmieniłem, że zbierałem dokumenty na wyjazd do Izraela i już minęło 6-dó miesięcy i dotychczas nie dostałem odpowiedzi. Kontynuując dalej rozmowę nadmieniłem, że może to być usasadnione tym, iż pracuję w spółdzielni jako kierownik techniczny.

45 9
54
44

Urządnik odpowiedział, że wkrótce powinni dostać wszyscy, ci którzy słożyli dokumenty na wyjazd. Następnie wspomniał, że jeżeli po upływie miesiąca nie dostaną odpowiedzi i jeżeli będą przy okazji w Warszawie, ażeby wstąpił do poselstwa, celem poinformowania o biegu sprawy. Zapytalem się, czy nie należy przersać pracy, aby uzyskać szybciej zezwolenie na wyjazd. Wspomniał, że jeżeli po miesiącu nie otrzymam, to mogą to uczynić. Na zapytanie czy poselstwo Izraela mogłoby mnie gdzieś urządzić przejściowo, pracownik odpowiedział, że nie posiadają takich możliwości. Na prośbę o danie mi literatury, otrzymałem słownik rosyjsko-hebrajski, gdyż innej literatury powiedział mi, że nie ma. Na tym zakończono rozmowę.

" S z a l "

I n f o r m a c j a :

Informator "Szal" w czasie pobytu w Warszawie, postawione przed nim zadania przyjął do wykonania bez skrupułów. W czasie spotkania prosił, aby w możliwie niedługim czasie umożliwić mu wyjazd do Izraela. Oświadczono informatorowi, że na przełomie 1959 r. możemy ułatwić mu wyjazd, ale to będzie zależało wyłącznie od jego osoby.

Informator stwierdził, że dopomoże nam we wszystkim na co będzie go stać. Nadmienił dalej, że swoich poglądów politycznych nie zmieni i dlatego będzie mógł z nami być w kontakcie i po wyjeździe do Izraela.

Odnosnie Habera informator "Szal" uzupełnił, że jako b. sjonista może on być saufaną osobą poselstwa Izraela i z jego polecenia organizuje kursy języka hebrajskiego i z tym mógł łączyć się jego pobyt w tej placówce. Ze względu na brak czasu ze strony "H", informator "Szal" nie zdołał wyjaśnić powyższego.

Z a d a n i e :

Usgodniono z informatorem "Szal", że napisze list do "H", nadmienając iż w bardzo ważnej sprawie chce się z nim skontaktować i w najbliższym czasie jak "H" przyjedzie do Lignicy, ażeby do informatora spaść.

. / .

46⁸
55
~~5~~

Chodzi mianowicie o to, ażeby "H" mógł ewentualnie pomóc informatorowi w dostaniu się do pracy w Kongregacji i aby informator mógł go rozpracować na okoliczność jego syjonistycznej i nacjonalistycznej działalności.

Przedstawienie:

Sprawdzić "H" w BPZ, BPA/aR i BMO.

Odbito 2.265:

- 1 egz. teaska rob.inf. "Szal"
- 2 " teaska pag: "Ortodoks"

Druk. SI/

KOMENDA
MILICJI OBYWATELSKIEJ

WYDZIAŁ III
Departament III

Lablin, dnia 14. 04. 1959 r.

33 50

C-585-149

16 IV 59 } Scisle Tajne "
02-14 id 504/15

Handwritten notes and signatures:
Kuba
Pawlikowski
Kozłowski

Naczelnika Wydziału III Departamentu III
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

w Warszawie

Zgodnie z rozmową z pracownikiem tamt. Wydziału
tow. Siwka w załączeniu przesyłam notatkę służbową z wynikami
ustaleń w sprawie rzekomej agitacji prowadzonej wśród obywateli
narodowości żydowskiej w funkcje nepatriarchyjny w mieście
Łódzkiej.

Naczelnik Wydziału III W.A.M.O.
w Łódzkiej

odb. 2 egz.

/ - / o. D a d e k mjr /

1 egz. adresat

2 " s.a

Uprac. J. Bernatowicz per

Biała-Podlaska, dnia 9.IV.1959 r.

Ścisłe-tajne

51

60

~~50~~

2
1304.57

N o t a t k a-służbowa

Zgodnie z poleceniem tow. Kierownika przeprowadziliśmy ustalenia zmierzające do wyjaśnienia sygnału odnośnie Punktu Repart. w Białej-Podl. w wyniku czego uzyskałem następujące informacje:

W okresie szczytowego nasilenia / około dwóch tygodni watecz/przyjazdu repartiantów ze Związku Radzieckiego na punkt w Białej-Podl. miały miejsce niekiedy fakty świadczące o tym, że z terenu innych miast, a szczególnie z Ziemi Zachodnich, przybywali obywatele narodowości żydowskiej, którzy w poprzednich turnusach powrócili do kraju i umiejacowili się na Z.O. po uprzednim skierowaniu ich przez poszczególne punkty.

Wymienieni - traktowani przez kierownika punktu jako znajomi, lub też krewni, przebywający na punkcie w Białej-Podl. świeżo przybyłych z ZSRR - stykali się często z powracającymi repartiantami. Stwierdzono, że niekiedy repartiantci nie wyrazili zgody na kierowanie ich do punktu w Pęczynie lub Czerwinaku, tłumaczyli to tym, że nie odpowiada im tam poprostu klimat, ewentualnie podawali inne niezbyt poważne przyczyny.

Ponadto ustalono, / w wyniku przeprowadzonej rozmowy z tow. Samodulskim i Sliwkiewiczem/, że około 10-cie dni watecz na Punkt Repart. w Białej-Podl. przybyli dwaj obywatele narodowości żydowskiej, którzy prowadzili rozmowy z będącymi na punkcie repartiantami, a szczególnie z obyw. narodowości żydowskiej. Były to rozmowy prowadzone w sposób dyskretny, co pozwalało przypuszczać, że tematem tych rozmów były sprawy związane z pobytem w kraju.

Dodać należy, iż były wypadki przyjazdu na teren punktu osób narodowości żydowskiej własnymi samochodami, wraz z nimi opuszczali punkt nowoprzybyli repartiantci.

Mimo czynionych ustaleń nie stwierdzono aby miał konkretnie miejsce jakikolwiek wypadek wskazujący na prowadzenie agitacji wśród repartiantów w kwestii namawiania ich do opuszczenia Polski i udania się do państwa Izrael.

/s/ Banasiak J. ppor.

"A B T U R" Nr 35
Dnia 9 kwietnia 1959 r. odpis.
godz. 12.07.

ŚCIŚLE RAJNE
Tłumaczenie z żydowskiego.

62
54

gec z obiektu do mężczyzny w Łodzi - nazwisko prawd. Ziser
Gec powiadamia, że ten przyjedzie w sobotę /nie mówi kto/, gdyż żona
zachorowała i nie ma go teraz. Ona dzwoniła tutaj pytając się, gdzie
mąż jest. On pojedzie do Szczecina, gdyż ma tam "brys" /uroczystość
związana z obrzezaniem/. Mężczyzna dziękuje za gazetę, która mu nie
przysłał - gec usprawiedliwia się, że nie ma. Następnie rozmawiają
o kimś - nie podają nazwiska - że ten był na tym stanowisku i prowa-
dził to już 10 lat. Dalsza część o macach i rodziale, że nie wolno
dzisiaj segregować, gdyż nie wiadomo, komu przydzielad. gec otrzymuje
polecenie, aby nie wysyłał macy do innych miast tylko do Warszawy.
Mężczyzna z Łodzi mówi, że wczoraj czytał memoriał - "nie czytałem
lecz widziałem u Starcowa" - na 112 stron maszynodruku, w którym na-
pisano m.in. o Was, tj. o wszystkich przesecach. Jest to pięć stron,
każdy na swoją część. Z treści rozmowy wynika, że mężczyzna z Łodzi
był również opisany jakoby z dyrektorem Łojntu, Libermanem i Smolarem
prawdopodobnie byli wziętani i dzielili się. /Chodzi prawdopodobnie
o kradzieże/. Na końcu rozmowy gec pyta czy przysłał te rzeczy pocztą
- na co otrzymuje odpowiedź, że tak.

U w a g a: Z treści rozmowy wynika, że omawiają sprawy, które wynikły
na plenum w Warszawie, gdzie poruszano m.in. ich osoby.-

Wyk. w 1 egz. - dla Wydz. III
oprac. kpt. Rajman

Za zgodność:

Ofic. op. w W. III
HS

Warszawa, dnia 22/5 1959 r. 64

Ścisłe tajne
Egz.Nr. 2.

55

Tłumaczenie z jęz. rosyjskiego.

Chy
Źródło: "Oczkow"
Przyjął Siwka

DONIESIENIE AGENTURALNE NR 4

W Wilnie przy ul. Petrusa Gwirka nr 22 albo 24 zamieszkuje ob. Kantorowicz z zawodu lekarz, który stara się wyjechać do Polski. Ze względu na to, że nie posiada obywatelstwa polskiego, zawarł on fikcyjne małżeństwo z ob. Jaffe, która zamieszkuje tamże i posiada obywatelstwo polskie.

Jak agentowi wiadomo ob. Kantorowicz otrzymał odmowę i obecnie czyni starania na wyjazd przez Moskwę. Dr Kantorowicz wraz z całą rodziną już w 1945 r. starał się nielegalnie wyjechać do Polski, ale na granicy został zatrzymany, sięd w czasie ucieczki został zabity, córce udało się zbiec i obecnie przebywa w Ameryce. Sprawa Kantorowicza i jego żony była skierowana do Sądu. On został uniewinniony, a żona była skazana na dwa lata więzienia. Żona ob. Kantorowicza zmarła w 1957 r.

Doktor Kantorowicz pracował w szpitalu bezpieczeństwa państwowego w Wilnie.

"Oczkow"

Tłum. M. F.

I n f o r m a c j a :

W czasie wstępnej rozmowy inf. "Oczkow" podał, że dr Kantorowicz telefonicznie powiedział dr. Karwinski, sztr. w ZRM, że wkrótce przez Moskwę załatwi przyjazd do Polski.

W chwili gdy polecono inf. uzupełnić powyższą informację w doniesieniu zaczął kręcić, że słyszał od ludzi, nie pamięta od kogo itp.

Inf. nie wykonał postawionego zadania na poprzednim spotkaniu, co tłumaczył słym stanem zdrowia.

65 56
54

Następne spotkanie umówione w dn. 29.bm godz.12,00
Na spotkaniu dałem inf. treysta złotych.

Odb.w 2 egz.
druk:JR 55/V

Warszawa, dnia 15 maja 1959 r.

Zródło: "Oczkow"
Przyjął: Siwka

66
57
Ścisłe tajne
Egz. nr ./.

DONIESIENIE Nr 3

Z Wilna do Warszawy przyjechała obywatelka Kronik Zełda nazwisko panielskie Mełamed, mieszkanka m.Kowna. Posiada zamiar wyjechać do Izraela a stamtąd do Afryki, gdzie posiada krewnych. Ponieważ nie posiadała przedtem obywatelstwa polskiego, nie miała też prawa repatriowania się do Polski. W Wilnie związała się z niejakim Kronik Rachmudem, zamieszkującym wraz ze swoją siostrą Oguz Dorą w Wilnie przy ul. Gilto Nr 7 m.25, który za odpowiednią sumę przewieźli ją do Polski. W międzyczasie zawarli związek małżeński /Kronik Rachmuł i Mełamed Zełda/ i wszyscy troje otrzymali pozwolenie na wyjazd do Polski. Przed samym wyjazdem urząd sezwalający na wyjazd zatrzymał paszporty Kronika Rachmuła i Dory Oguz, natomiast Zełdzie Kronik - Mełamed udało się wyjechać drogą lotniczą do Warszawy, gdzie zamieszkiwała przy ul. Nowotki Nr 12, natomiast zameldowana jest w Łąkach. Obecnie czyni starania o wyjazd z Polski. Całymi dniami prześiada w Konsulacie Izraela starając się o fikcyjne dokumenty na wyjazd. Mąż jej posiada gdzieś w Polsce rodzonego brata o nazwisku Kronik. Brat zamieszkujący w Polsce na imię ma Bar Lejba. Jest mu również wiadoma, że Kronik Zełda posiada skrytkę pocztową - Warszawa 47.

Mełamed zamieszkuje przy ul. Nowotki Nr 12 wspólnie z p. Erenlik.

"Oczkow"

Informacja:

Wstępny okres pracy z inf. "Oczkow" pozwala wyciągnąć wniosek, że jest to jednostka zdyscyplinowana i jakkolwiek nie posiada większych możliwości, to wszelkie polecenia wykonuje dość skrupulatnie.

Uzyskiwane wstępne informacje w zasadzie potwierdzają się. Stwierdza się jednak pewne skrupuły ze strony inf."Oczkow" w przekazywaniu danych dot. Poselstwa Izraela.

./.

58 67

Fakt ten może być podykowany tym, że otrzymał on z tej placówki około 3 tys. zł.

Uzgodniono z inf. "Oczkow", że ustali on właściwe miejsce zamieszkania Kronik Z. oraz będzie dążył do uzyskania danych o sposobie załatwienia formalności przez w/w w kierunku zmiany nazwiska i wyjazdu do Izraela.

Poza tym inf. na następne spotkanie t.j. w dn. 22 br. godz. 12 przygotuje wykaz osób zatr. w Z.R.W.M. i ich charakterystyki oraz dane o Sitermanie z Wałbrzycha i Kiwielewicz.

Wyjaśniając niektóre momenty zwróconego listu inf. jaki otrzymał od rabina Szuklera, podał on, że Malcew, na którego kontakcie pozostawał w ZSHR powiedział mu, aby nie obawiał się Szuklera, gdyż on również współpracował z org. bezp. Związku Radzieckiego.

Przedsięwzięcia:

Przedłożył notatkę kierownictwa dot. faktów zawiązania fikcyjnych ślubów w ZSHR przez mieszane małżeństwa w celu uzyskania decyzji o naszych sądaniach w tym zakresie.

odb.w. 2_egg:
druk. MJ/55/V

Warszawa, dnia 15 października 1959 r. ¹⁰⁵

ŚCIŚLE TAJNE ⁷⁵

Bgz.Nr ⁸¹

Ameryka
1959

Tłumaczenie z języka rosyjskiego

FRAGMENT Z ARTYKUŁU

+ Polska
1959

p.t. "Na temat dnia", zamieszczony w sierpniowym numerze miesięcznika "Wiestnik Izraela", wychodzącym w Izraelu.

50. 2. 7

Polska i Żydzi. - Trudno dokładnie ustalić ilość Żydów, zamieszkałych obecnie w Polsce. Wg ostatnich danych, w Polsce nie zamieszkuje więcej jak 40.000 Żydów. W związku z tym, że większość repatriantów, którzy przybywają do Polski z ZSRR, emigruje do Izraela, to faktycznie ilość Żydów zamieszkałych w Polsce się nie zmienia.

Należy podkreślić mądry i humanitarny stosunek Rządu polskiego do problemu żydowskiego. Z jednej strony nie robi on żadnych trudności Żydom, chcącym wyjechać do Izraela. Z drugiej strony, Żydzi pozostający w Polsce mają wszelkie warunki organizować swoje życie, utrzymywać szkoły z żydowskim językiem nauczania, teatr, wydawać gazety i czasopisma oraz mają zapewnioną swobodę wyznania.

W Polsce są teraz dwie żydowskie organizacje. Jedna - skupia religijne stowarzyszenia, druga - kulturalno oświatowe. W/g ostatnich informacji, funkcjonuje w Polsce 17 szkół z żydowskim językiem nauczania. Uczy się w nich 4000 dzieci. Polski Rząd nie utrudnia swym Żydom kontaktu z Żydami zamieszkałymi w innych krajach. Rząd polski wyraził zgodę, aby delegacja Żydowskiego Tow. Społ. Kulturalnego w Polsce wzięła udział w zjeździe Światowego Kongresu w Sztokholmie.

Można by kontynuować wykaz aktów dobrej woli rządu polskiego w stosunku do Żydów, jak np. zezwolenie na otwarcie przez ORT - zawodowych kursów przeszkoleniowych dla emigrantów.

. / .

80
76/104

Jeśli wziąć pod uwagę, że Polska jest państwem komunistycznym, na czele którego stoi Rząd, mocno związany z Moskwą, musimy dojść do wniosku, że tłumienie narodowo-kulturalnych dążeń Żydów nie jest właściwe ideologii komunistycznej i nie jest koniecznością w komunistycznym reżymie.

Polityka rządu polskiego w stosunku do mniejszości żydowskiej potwierdza tę zasadę. Widocznie pan Gomułka nie widzi żadnego niebezpieczeństwa dla swego reżymu w funkcjonowaniu żydowskich szkół i teatrów.

Poza tym każdy ma prawo wyjechać z Polski, a właściwie połączyć się ze swoją rodziną, zamieszkałą w innym kraju. Swoboda panująca w zakresie wyboru miejsca zamieszkania i pracy nie jest sprzeczna z zasadami socjalizmu lub komunizmu.

Tym bardziej więc niezrozumiałym jest stosunek rządu ZSRR do mniejszości żydowskiej w Związku Radzieckim. Tak zwane "żądania Żydów" są w zasadzie bardzo umiarkowane i logiczne.

Nie ma żadnych podstaw - jak to już pokazał rząd polski - aby zabronić Żydom prowadzić pracę społeczną i kulturalną, utrzymywać kontakty z Żydami zamieszkałymi w innych krajach, względnie połączyć się z swoimi rodzinami w Izraelu.

Przykład Polski powinien zmusić wodzów ZSRR do zrewidowania swojej obecnej polityki prowadzonej w stosunku do ludności żydowskiej - my mówimy "obecnej", ponieważ kiedyś była ona inna - i usunąć jeszcze jedną przyczynę, która wnosi rozdrażnienie i przyczynia się do zaostrzenia stosunków międzynarodowych.

Tłum. N.P.

Odbito 2 egz.

Druk. 81/61/X

Warszawa, dnia 11 grudnia 1959 r.

Ścisłe tajne

Egz. Nr. 1

105
77
81

T. Biko
W sprawie Bodnera
opracowanie
11.12.

Zumaczenie z J. Jydowskiego.

Wałbrzych, dn. 27. XI. 59 r.

Drogi tow. Smolar.

Jestem zobowiązany donieść Wam o różnych historiach, które mają miejsca w naszym mieście i prawdopodobnie w innych też.

Ostatnio dużo rodzin otrzymało pozwolenie na wyjazd do Izraela. Wśród repatriantów dość głośno mówi się o tym, że za pieniądze można szybko załatwić wyjazd, a kto nie posiada pieniędzy musi czekać latami.

Podaję konkretne fakty, rodziny które zaledwie trzy miesiące temu powróciły do kraju otrzymały już pozwolenie na wyjazd i tak: Koniaschowski zam. Wałbrzych, ul. T. Włosa 4/2 Rodzina ta wyjechała z ZSRR duży majątek /dwa auta marki "Wołga"/
Trzecia sprawa: repatrianci, którzy mają jeszcze radzieckie paszporty robią różne kombinacje. Jadą do Łodzi i tam się meldują, np. rodziny z ul. Jaracza i Gdanskiej 11. Tłumaczą, iż z Wałbrzycha rodziny posiadające ob. ZSRR nie mogą wyjechać do Izraela. Dlatego muszą fikcyjnie meldować się w Łodzi.

Jestem pewien, że jest to dobrze zorganizowana robota.

Trzecia sprawa: Wróciła do nas z Izraela rodzina i opowiedziała co następuje: w każdym mieście w Polsce są ludzie, którzy współpracują z Poselstwem Izraela w Warszawie i że byli mieszkańcy Wałbrzycha są wcielili na jednego, który prowadzi agitację na rzecz wyjazdów, oraz gdyby mogli wrócić rozstarpali by go. Pytałem się, kto to taki jest, ale nie otrzymałem odpowiedzi. Gdy wymieniłem nazwisko Bodner rozmówca przytaknął.

O W/w rozmawialiśmy już z MSW i tp. Daję Wam dosyć do wiadomości i jeżeli jest to konieczne proszę wyciągnąć z tego odpowiednie wnioski, lub prosimy o wskazówki jak mamy czynić.

./.

82
106
78

Z przyjacielskim pozdrowieniem - Jakubowicz.

O d p i s

Mojżesz Tenenbaum zam. w Żarach ul. Buczka 23, kiedy zgłosił się do Poselstwa Izraela po zapomogę, to zrobiono mu wyrzuty, że jeszcze nie podał na wyjazd. W związku z urodzeniem się dziecka otrzymał 1500 zł. Równocześnie żądano od niego ażeby do końca 1959 r. złożył dokumenty na wyjazd.

O d p i s

Nazwisko: Ibraginowa
Imiona: Malika 2 dzieci
Data ur. 10.III.1917 r.
Miejsce zam. Wiśniowa Góra pow. Łódź, ul. Tuszynska
Dokąd udaje się: do Izraela.
Wystawione wizę - 24.XI.1959 r. Nr. 3922/II/59
Data ważności: - 15.I.1960 r.
Wiza: -
administracyjno pobykowa
dyplomatyczno-służbowa
turytyczna-swojsajna
Pieczęć Komenda Milicji Obyw. w Łodzi

Za zgodność:

Gdb. R. egz.

Druk. GJ/170/XII

104
Warszawa, dnia 28 stycznia 1958 r. ~~1~~

Ścisłe tajna 96

NOTATKA SŁUŻBOWA

Dot.: przeprowadzonej rozmowy z DRESNEREM A.

W dniu 25.I.58 r. przeprowadziłem rozmowę w kawiarni "Grand Hotel" w Krakowie z ob. Dresnerem sam. we Wrocławiu.

Dresner zatrzymał się w Krakowie jadąc w odwiedziny do żony i dzieci, które przebywają na wypoczynku w Rabce.

Rozmowę planowano przeprowadzić w Hotelu "Polonia" gdzie było przygotowane "PP".

Jednak Dresner wykazując niezwykłą tchóraliwość nie zgodził się na pójście do hotelu.

Na wstępie rozmowy nim dowiedział się o co nam chodzi był mocno zdenerwowany.

Przed rozpoczęciem rozmowy na właściwy temat wyciągnął do podania rękę, że będzie szczerzy i powie nam wszystko co mu będzie wiadomym.

Z chwilą wytworzenia odpowiedniej atmosfery rozpoczęto rozmowę na temat wyjazdu Żydów z Polski.

Dresner podał trzy grupy ludzi, którzy wyjeżdżają zagranicę, a szczególnie do Izraela.

1/ Grupa ludzi, która pod wpływem zmian w sytuacji politycznej i ideowej straciła wiarę w socjalizm. Do grupy tej zaliczył przede wszystkim komunistów.

Szczególnie rozwedził się odnośnie rozczarowania Żydów do ZSRR ze względu na politykę narodowościową w tym kraju.

2/ Grupa ludzi związanych z socjalizmem, obawiająca się powtó-

*/.

97
105⁵

rsenia w wypadku zaistnienia trzeciej wojny, gehenny jaką przeżyła w czasie okupacji. Na ludzi tych oddziałowuje również istniejący antysemityzm w Polsce.

W dalszej rozmowie Dresner stawiał, że on w zasadzie antysemityzmu w Polsce nie widzi. Stanowiako takie jednak zajął niewątpliwie dlatego, żeby nie spowodować komentarzy na ten temat.

Dresner osobiście jeszcze w 56 r. zgłosił się na stały wyjazd do Izraela, jednak prolongował go na 1958 r. aby jak odświadczył zebrać odpowiednią gotówkę.

Dlatego też założył sobie warsztat rzemieślniczy wyrobę siatek do herbaty z mac plastycznych, dla zgromadzenia większej sumy pieniędzy żona w/w poprzez "Osolineum" w Krakowie przekłada na język polski z żydowskiego zbiór noweli żydowskiego pisarza Pereca. Przekłada ona również różne wiersze w gazecie "Wołk Satyma".

Sam Dresner w ub. latach również wydał kilka pozycji pisarzy żydowskich.

Swój wyjazd do Izraela Dresner motywuje chęcią połączenia się z rodziną i zalicza siebie do wspomnianej drugiej grupy ludzi.

W tym miejscu zaznaczył, że nie uważa siebie za komunistę, jednak sjonistą też nigdy nie był.

Posiadane materiały w sprawie ewidencyjno-obszaryjnej prowadzonej przez Wydz. III. w Wrocławiu na w/w wskazują, że przejawiał do 1949 r. żywą działalność sjonistyczną będąc członkiem "Poal-Sjjon" Lewica.

Mówiąc o konieczności nagromadzenia pieniędzy wspominał o ciężkiej sytuacji materialnej ludzi w Izraelu i na dowód przedstawił kilka listów od znajomych i krewnych. Nałmienił, że widzi siebie w Izraelu jako pracownika "Kibucu" Polsce jednak nie przyniesie nigdy wstydu. Moment ten wskazywał na pewien wybieg.

Podpowiedział, że będzie mógł nam pomóc będąc w Izraelu tym, że chce przesyłać informacje jako korespon-

• / •

98 16
106

dent np. "Trybuny Ludu" i prosił o ewentualną naszą interwencję w tej sprawie.

Mówiąc na temat repatriantów Łydów z ZSRR podkreślił, że przyjechali stamtąd przeważnie młodzieje, czyli ci którzy kradli w handlu i dlatego nie chce nic mieć wspólnego z tymi ludźmi.

Do trzeciej grupy ludzi chcących wyjechać z Polski zaliczył m.in. wspomnianych repatriantów i tych którzy są wrogo ustosunkowani do socjalizmu. Wymienił tu większych "prywatniarzy" i kupców. Wspomniał np., że jak po "Październiku" powstała koniunktura na prywatny handel to wielu z nich zrezygnowało z wyjazdu.

Chcąc stwierdzić na ile Dresner orientuje się o składzie osobowym komisji "Jointu" i O.R.T. w Polsce i powiązaniu tych instytucji z granicą zapytał czy dostateczne są wysiłki T.S.K.S. dla produktywizacji Łydów w Polsce.

Dresner bardzo dodatnio ocenił działalność T.S.K.S. i podał, że zna przewodniczącą Z.M.T.S.K.S. w Wrocławiu Cukiermana i że jest to repatriant z ZSRR, stary komunistą i uczciwy człowiek.

Podał następnie, że zna szereg członków Z.M.T.S.K.S. jak Smolara, Swarta, Wasserstruma i innych.

Wspomniał również, że zna jeszcze z przed wojny b. dyr. Dep.III. Brystigerową i Chakmana Michała oraz innych pracowników naszego resortu, gdyż na terenie Łowa udzielał mieszkania członkom K.P.F. na zebrania i m.in. przychodzili w/wym.

Odnosnie T.S.K.S. i działających przy nim komisji robił wrażenie, że nigdy nic nie słyszał o reaktywowaniu "Jointu" i O.R.T.

Uczynił to w sposób dość naiwny.

Z tego fragmentu rozmowy można byłoby wnioskować, że nie chciał podawać faktu, do których można było by postawić odpowiednie pytania.

W czasie rozmowy wspomniał również o swoim bracie Gabrielu, który zamieszkuje w Warszawie i pracuje w R.S.W. "Prasa" na ul. Okopowej. Określił go jako starego członka KPP-Łącznik obecnie PZPR. O wyjazd zagranicę nie ubiega się. Podał również, że sam lub dworzacy w miesiącu bywa w Krakowie, Gliwicach, Katowicach, w Rzeszowie, Gdansku, Warszawie i innych miastach.

W miastach tych zawiera transakcje z "Pagotem" na odbiór swoich produktów.

Na zapytanie czy ma trudności w uzyskaniu ludzi do pracy Drešner odpowiedział, że pracuje sam przy pomocy żony i teściowej. Odpowiedź ta świadczy również niewątpliwie o nieszczerości w/wym.

Mówiąc o swoich rozjazdach po Polsce wspomniał, że spotyka się tam z ludźmi nie narodowości żydowskiej. Za tym na temat tego środowiska nic nam nie może powiedzieć. Mocno podkreślał, że jest bardzo zaangażowany własną pracą i nie ma czasu na kontakty towarzyskie. Na terenie Wrocławia utrzymuje jedynie taki kontakt z poetą żydowskim Zonszajnem Jakubem. Dawał tym do zrozumienia, że nie potrafi nic nam wniesić, co by nas mogło zainteresować.

Następnie zaproponowałem napisanie zobowiązania o zachowaniu w tajemnicy treści prowadzonej rozmowy, uczynił to bez najmniejszych zastrzeżeń.

Oceniając przebieg rozmowy należy podkreślić, że Drešner mimo "uroczytych" zapewnień o szczerości nie wykazał tego w czasie dyskusji. Robił on wrażenie człowieka bardzo inteligentnego, z "otwartą głową", Jakkolwiek w wygodnych mu wypadkach udawał "naiwniaka".

Posiada dar jasnego opisu faktów.

W czasie spotkania stawiał siebie w świetle lojalnego obywatela Polski Ludowej.

Pod koniec rozmowy wspomniał, że chciałby się skontaktować z nami w przyszłości i prosił abyśmy powiadomili

102
100 B

go o swoim pobycie w Wrocławiu.

Przy pożegnaniu powiedział, że osobście życzy sobie aby kontakt służbowy przerodził się w przyjacielskie stosunki mimo różnicy wieku.

Zachowanie się Dreßnera w podobny sposób wpływa niewątpliwie z jego przebiegłości, gdyż w rozmowie podkreślał aby nie robić mu trudności w uzyskaniu paszportu na wyjazd do Izraela. Zapytywał nawet czy fakt, że nie potrafił dać nam pełnej odpowiedzi na interesujące tematy nie wpłynie na decyzję odnośnie wyjazdu z Polski.

W wyniku przeprowadzonej rozmowy nasuwają się wnioski aby:

- 1/ W związku z planowanym wyjazdem Dreßnera do Izraela i jego postawą w czasie rozmowy uważam, że nie ma celu umawiania dalszych spotkań, a odbyć rozmowę jeżeli sam się zgłosi.
- 2/ Przesłać kopię niniejszej notatki do Wydz. III-go w Wrocławiu z propozycją, aby zaniesła dalsze prowadzenie sprawy ewidencyjno-obszerną na Dreßnera i materiały przekazać do archiwum.

.Of. Operac. Wydz. III, D. III.

Odb. w 2-ch egz.

35/I. Druk: GJ.

1-1 S I w k a A.- por.

Sprawy można zamieścić. Uważam że jedną lub dwie rozmowy można jeszcze przeprowadzić. Dopuszczalne dalsze rozmowy b. 11.11.20 nie umiemy nie inkażemy

15.11.58

Warszawa, dnia 5/11 1958 roku.

Scisle tajne

10A
109
9

NOTATKA SŁUBOWA

dot. przeprowadzonej rozmowy z tow. Kwatarko.

W dniu 4.I.1958 r. w pomieszczeniu biurowym redakcji Valh-antynce przeprowadziłem rozmowę z tow. Kwatarko, który jest obecnie sekretarzem POP przy redakcji.

Na wstępnej rozmowie mającej na celu wytworzenie właściwej atmosfery tow. Kwatarko zaczął opowiadać o nastrojach w środowisku żydowskim.

Wspomniał, że na przestrzeni 1957 r. wyjechało z Polski do Izraela 33 tys. Żydów.

Z liczby tej 10 tys. chce powrócić spowrotem. Jednak rząd Izraela robi wielkie trudności z wyjazdem z tego państwa.

Wspomniał że m.in. wyjechało dużo ludzi, którzy zajęli stanowiska w aparacie uciążki i administracji Izraela oraz o uciekające aktora Panetw. Teatra Żydów Turkowa w osiedla Turmasz po W.R. Demokratycznej.

Łudzie ci w wielu wypadkach eskalują ustrój Polski i N.S.R.R.

Plenum Z.C.F.S.K.Ż. ostatnio potępiło podobne wykoki i wypowiedziało się za neutralnością Izraela, związanej się z ruchem wyzwolenczym państw arabskich a nie imperializmem światowym.

Następnie mówiąc o repatriantach żydech z ZSRR wspominał, że tam jest duży racjonalizm w tym środowisku, gdyż ze okresu kultu Stalina zlikwidowano kulturalne życie żydowskie i obecnie ten fakt przeżywa się. Doświadczenie tow. Kwatarko zetknął się w ZSRR ostatnio z taką atmosferą.

„Ależ mówił, że repatrianci wyjeżdżają dalej z Polski, gdyż nie dociera do ich świadomości ogromna pomoc państwa dla ustabilizowania życia kulturalnego i życia wogóle.

./.

110
110 10

Poza tym jako przyczynę wyjazdu z Polski nie tylko repatriantów podał istniejący na obecnym stopie samozachowawczy antysemityzm w porównaniu do okresu zera w "Październiku" kiedy był on jawny.

Podał ogólnie, że Żydów wykorzystano ze spółdzielczości mimo, że byli jej twórcami w pierwszych latach władzy ludowej, z handlu zagranicznego, służby zagranicznej i t.p., jakkolwiek są to oddani ludzie Polsce Ludowej.

Podał, że tow. Gomułka miał w tej sprawie rozmowę z nim Trombaczyńskim - sudekiem jak go określił Kwaterko.

Podobny pogląd w sprawie antysemityzmu jest słuszny nie tylko tow. Kwaterko, ale inni obyw. narodowości żydowskiej również tak stawiają.

Tow. Kwaterko próbował wyrazić jakoby żal z tego powodu, że Żydzi dali wielki wkład dla utworzenia władzy ludowej, a stosunek do nich w wielu wypadkach jest różny. Nie uogólniał tego faktu a miał na uwadze pewne jednostki reprezentujące poglądy antysemityczne.

Dalej wspominał, że nastąpi konieczność ~~nowego~~ przekwalifikowania ludzi i utworzenia spółdzielni pracy, gdyż szereg Żydów nie może znaleźć zatrudnienia.

Na zapytanie kto organizuje spółdzielnie podał, że robi się to za fundusz "Joni'ta". Powstała Komisja Pomocy Żydom z odpowiednikami w terenie oraz reaktywowany został OMT - Organizacja Rozwoju Twórczości. W skład K.P.Z. weszli m.in. Paździunt, Cukierman z Wrocławia i Korman, który jest jednocześnie czł. prezydium EGTSKŻ.

Natomiast dyr. OMT-tu został inż. Stobotkin b. działacz tej organizacji.

W tej chwili już są organizowane spółdzielnie np. w Łodzi ..kursy... OMT-u we Wrocławiu. Tow. Kwaterko nadmieniał, że "Joni't" usilnie formuje do wspomnianych instytucji z IRRW i repatriantów nie przychylnie ustosunkowanych do EGRR.

Warszawa, dnia 19.V.1959 r.

Ścisłe tajne
Rgs.Nr...2..

288
713
112

*Z tematu ustaleń...
przyjeżdżających...
17.11.59*

Notatka służbowa

Dot. przyjazdu ludzi w ramach repatriacji z ZSRR do Polski na podstawie fikcyjnych związków małżeńskich.

Na przestrzeni ostatniego okresu ustalono szereg faktów świadczących o zmianie metody postępowania niektórych obywateli ZSRR narodowości żydowskiej chcących wyjechać ze Związku Radzieckiego do Polski, a następnie do Izraela.

Do pewnego czasu konsulaty radzieckie w Polsce bez trudności skreślały z ewidencji obywateli radzieckich chcących wyemigrować z Polski, którzy przyjechali w związku z repatriacją w ramach mieszanych małżeństw.

Z uwagi na pewne zastrzeżenia w powyższym obszarze ZSRR zawierają fikcyjne związki małżeńskie z osobami mającymi prawo do repatriacji i z chwilą przekroczenia granicy przyjmują obywatelstwo polskie, po czym ubiegają się w biurach paszportowych o wyjazd do Izraela, podając jednocześnie, że są kasalorami.

Stwierdza się również i takie fakty dot. kobiet, że po zawarciu fikcyjnego związku małżeńskiego przyjeżdżają do Polski i tu poszukują możliwości otrzymania obywatelstwa PRL, by móc łatwiej wyjechać do Izraela.

Do ustalonych w ostatnim okresie osób, które zawarły fikcyjne związki małżeńskie należą:

1/ KOTOW Abram	z	Jedł Rata
2/ ERONIK Rachmil	z	Kalamet Zolda
3/ WEBER Salomon,	z	Weber Ewą
4/ KACENBURG Dawid	z	Kacenberg LARYMA
5/ BODNERIS Abram	z	Bodnaris Reginą.

65
XIV
123

Mając na uwadze powyższe proszę o podjęcie decyzji
jakie należy podjąć przedsięwzięcia w odniesieniu do przedłożo-
nych faktów.

Ofic.oper. Wydz.IPI, Dep.III MSW

[Signature]
/A. S i e k a, p o r./

Odb.w 2 egz.
55/V druk:JR

Warszawa dnia "20" maja 1959 r. 63/10
115

Ściśle tajne
egz.nr...1...

NOTATKA INFORMACYJNA

Dot. akcji pomocowej udzielanej przez ośrodek Societe Secours
w Genewie

W dniu 16 maja b.r. opracowano 29 dokumentów /w tym 8 poleconych i 4 polecone z kwitem zwrotnym o doręczeniu/ wychodzących do Szwajcarii na powyższy adres wysyłanych przez repatriantów ze Związku Radzieckiego narodowości żydowskiej, którzy po powrocie osiedlili się w woj. szczecińskim, wrocławskim i katowickim.

Nadawcy piszący na w/w adres proszą o udzielenie im jakiegokolwiek pomocy, gdyż znajdują się w bardzo ciężkich warunkach materialnych. Przyczyn w większości listów opisują że siedzieli po kilka lub kilkanaście lat w więzieniu podczas pobytu w Związku Radzieckim.

Do listów oprócz wkładu są załączane zaświadczenia stwierdzające że nadawcy wrócili wraz z rodziną z ZSRR, wydane przez Żydowską Kongregację Wyznaniową.

Wymienione dokumenty ze względu na ich masowość i żebraczy charakter są przez nas zatrzymywane.

Ola Nara. Wydz. III Dep. III

Za Naczelnika Wydziału II

[Signature]

*Sponszyld:
14 Szczeciński 11*

AA
126
136

- 3 -

Liczni mówcy, szczególnie ci, którzy w czasie drugiej wojny stali na czele ruchu oporu, podkreślili, że "nie tylko tysiące przestępców wojennych znajduje się na wolności w różnych krajach świata, ale że ci przestępcy przygotowują nowe formacje hitlerowców". Uczestnicy Kongresu wyrazili podziękowanie rządowi polskiemu za "okazanie przyjaźni wobec ludności żydowskiej i państwa izraelskiego". W imieniu wszystkich Żydów polskich na świecie, których ogólna liczba wynosi 2 miliony, z tego 400 tys. żyje w Izraelu, Kongres wystąpił z żądaniem odszkodowań od Republiki Federalnej, domagając się zwrotu mienia zagrabionego przez Niemców Polsce w czasie ub.wojny.

Na Kongresie nie było delegacji reprezentującej Żydów z PRL".

wd

Warszawa dnia 9.XII.1960 r.

T A J N E

Notatka służbowa
=====

W dn. 9. XII. 1960. przeprowadziłem rozmowę z tow. Smolarem, w czasie której przekazał on następujące fakty:

Tow. Smolar nadmienił, że ostatnio zanotowano fakty nasyłania do niektórych oddziałów TSKŻ ludzi, którzy mają wykonywać zadania aparatu bezpieczeństwa Polski, a może nawet ZSRR.

Ludzie ci w/g zdania tow. Smolara zachowują się wybitnie prowokujące po to, aby móc następnie przekazywać odpowiednie raporty. Nadmienił on dalej, że w takim Białymstoku gdzie w ogóle zamieszkuje kilkadziesiąt rodzin żydowskich do oddziału TSKŻ przychodzi podanego wyżej pokroju dwóch osobników t.j. Uygelnicki i syn znanej włókiarki, pozostającej na rencie partyjnej, Dymowiczowej / posiada on inne nazwisko po drugim ojcu /.

W Gliwicach zam. natomiast niejaki obw. Ochberg, repatriant ze Lwowa. Zdaniem tow. Smolara, Ochberg nastawia się na rozbicie oddziałów TSKŻ i prowokacje na masową skalę. Ostatnio bez zaproszenia przyjechał do W-wy na naradę korespondentów "Folk Satyme" oraz również bez zaproszenia brał udział w odprawie aktywu TSKŻ woj. katowickiego. Na wspomnianych naradach wystąpił on z przemówieniami jakoby TSKŻ chciało ingerować w działalność żydowskiej mniejszości narodowej w ZSRR. Wystąpienia jego miały nam celu wytworzenie takiej atmosfery, aby móc po tem stwierdzić, że TSKŻ jest organizacją o charakterze antypaństwowym.

Tow. Smolar zaznaczył, że zdaje sobie sprawę o konieczności posiadania przez aparat bezpieczeństwa współpracowników w różnych grupach ludzi. Jednak zachowanie się tej kategorii ludzi nie może wywoływać atmosfery strachu, lęku i nastrojów kontrolowania całego środowiska TSKŻ, w którym znajduje się duża ilość członków PZPR.

Taka sytuacja w/g słów tow. Smolara wytworzyła się w oddziałach TSKŻ w Białymstoku, Gliwicach oraz udziela się oddziałom w innych miastach.

Dotychczas do tego, że starzy członkowie partii są bardzo przygnębieni i prosto obawiają się występować na zebraniach, niechcąc się narazić zdeprawowanemu elementom.

155
145 56.40

Jako kolejne zagadnienie tow. Smolar omówił konieczność wytypowania odpowiedniego szpiewaka, któryby w sposób nieoficjalny mógł się zorientować na terenie Izraela o sytuacji panującej na Kongresie Żydów z Polski, jaki ma się odbyć w m-cu styczniu 1961 r. Uzyskane informacje pozwoliłyby na podjęcie odpowiedniej kontrakcji przeciwko założeniom Kongresu, który w istocie swej jest skierowany przeciwko Polsce.

Następnie tow. Smolar prosił o podjęcie interwencji z naszej strony, aby przedstawiciel redakcji Polk Satymy mógł wyjechać na proces Ajchmana do Izraela, który odbędzie się w marcu 1961 roku. Uzasadniał to tym, że oficjalne czynniki Izraela będą dążyły, aby nie narazić się Niemcom Zachodnim i dlatego szereg istotnych faktów może być nie publikowanych. Jednak obecność przedstawiciela gazety żydowskiej ~~może~~ może łatwiej w zakulisowych rozmowach ujawnić istotne założenia czynników izraelskich i potem we właściwej formie wykorzystał je.

Prezydium ZG TSKŻ typuje na proces Ajchmana tow. Smolara.

*Pisownia z dn. 11.2.61
porozumienie V. D. H.
o całościowym
tego na kontakcie u/o...*

Of. Oper. Wydz. III Dep. III

Sierżant

1-1 A. S I W K A kpt.

Zródło: "Maj"
Przyjął Siwka

406 65
Ścisła tajna 286
Egz.Nr..1...

DONIESIENIE Nr 10

Tłumaczenie z jęz. tydowskiego

Na terenie Legnicy krąży pogłoska, że na 65 tys. obyw. ZSRR wywodzących się z personelu wojsk radzieckich, 60 tys. prowadzi różne transakcje handlowe. Między innymi na zlecenie ob. PRL wysyłają oni paczki do ZSRR i przywożą do Polski stamtąd. Dotychczas ustaliłem następujące osoby, które pośredniczą w wysyłaniu paczek:

1. Jagoda ^{W. J. J.} ~~Miasa~~, zam. Legnica, ul. ~~Łeńskiego~~ 28 II p. jest znana jako prowadzący na szeroką skalę pobieranie paczek, i które są wysyłane do Związku Radzieckiego przez ludzi z radzieckich jednostek. Jagoda za paczkę do 10 kg pobiera od 800 - 1000 zł i z tego do 500 zł płaci osobom wysyłającym ją do ZSRR. Proceder ten uprawia już od kilku lat. Spowodowała wysłanie takich paczek dla ob. Kaca, zam. w Legnicy, który prowadzi warsztat szewski przy ul. Żwirki i Wigury nr 2, Andermana, Lange i wielu innych osób, których nazwisk nie sdożałem ustalić.

Jagoda mówiła mojej żonie, że dużo paczek wysyła swojej córce, za ~~co~~ ZSRR z tej pomocy ma budować sobie domek.

Do ob. Jagody przychodzą osoby z personelu radzieckiego, żony oficerów i odbierają paczki osobiście. Świadkiem tego była moja żona.

Jagoda prowadzi warsztat krawiecki i z tego powodu przychodzi do niej dużo ob. ZSRR.

157 662

2/ Dn. 26.III.br. przyjechała z Kłodzka ob. ^{Achenstajna} Achenstajna, żona sekretarza TSKŻ i wraz z moją żoną zakupiły w Legnicy różne towary o wadze do 10 kg.

Achenstajna mówiła mi, że paczkę tę wysłała do ZSRR za pośrednictwem ob. Lewina, zam. w Legnicy przy ul. Saperkiej 14. Lewin prowadzi warsztat krawiecki.

Adres wymienionego Achenstajna otrzymała od Bigiera, zam. w Kłodzku / wyjechał już do Izraela/, który również przez Lewina wysyłał paczki do ZSRR.

Lewin opowiedział Achenstajnowej, że paczki te wysyła przez wojskowych radzieckich. Za wysłanie tej paczki zapłaciła 1.000 zł.

3/ Stwierdziłem, że do Kerner ~~Przedii~~, zam. ul. Ułańska 29 przychodzi często mjr Armii Czerwonej do sklepu przy ul. Złotoryskiej. Mjr ten często jeździ na Krym, gdzie zamieszkuje i zabiera ze sobą różne materiały od Kenera dla jego teścia ~~Ważmana~~, zam. również na Krymie - Synkenopol.

Istnieją trzy sposoby doręczania paczek do adresatów, i tak:

- 1/ osoby cywilne i wojskowe, które często wyjeżdżają do ZSRR zabierają ze sobą paczki i doręczają do adresatów przez pocztę radziecką lub osobiście,
- 2/ kategorie wymienionych osób po przekroczeniu granicy paczki takie nadają na poczcie radzieckiej w Brześciu na umówione adresy,
- 3/ wymienione osoby wysyłają paczki na adresy swoich rodzin, zaznaczając w nich do kogo należy je ostatecznie przekazać.

"Maj"

I N F O R M A C J A:

W dniach od 4-5.IV.60 r. inf."Maj" przebywał w Warszawie. Przyjechał do Warszawy po to, żeby poprzez Frenkla załatwić sobie pracę w jednej z kongregacji religijnych. Frenkiel obiecał, że zajmie się jego sprawą i da mu odpowiedź.

118
758 JF

W dniu 5.IV.br. został on zawerbowany pod ps."Maj".
Dotąd odbywano z nim spotkania jako z kontaktem do werbunku
i doniesienia podpisywał ps."Udar".

W czasie spotkania napisał on pokwitowanie na 1000
zł, z tego 500 zł otrzymał za współpracę i 500 zł jako zwrot
kosztów podróży. Napisał również zobowiązanie o pozostaniu
w kontakcie z naszymi organami.

Odnosnie opisanych kombinacji paczkowych inf."Maj"
otrzymał zadanie, ażeby bliżej ustalił jak te transakcje
przebiegają, kto w nich uczestniczy, na jakie adresy są wysyła-
ne paczki oraz kto jeszcze poza osobami wymienionymi w donie-
sieniu pośredniczy w nich.

P r z e d s i e w z i ę c i e :

Ustalić przez Ref.Bezp. w Legnicy bliższe dane
personalne odnośnie J.L. i K. i sprawdzić w Wydziale "C"
KW MO we Wrocławiu.

Odb.w.2.062.
druk:JR 101/IV

130 46
798 30

Na zakończenie rozmowy sproczywałem jeszcze raz słownie na zadanie
odnośnie osoby Szora i Lewickiego, a następnego spotkanie umówiłem
z wymienionym na dzień 5.06.61 r. godz. 10.00 w kawiarni.

Przedsięwzięcia

1. Opracować konkretno zadanie dla t.w. "Jakub" którego celem
będzie wyjazd do Gliwic gdzie ustalić dane dotyczące zwierania
fikcyjnych małżeństw przez obywateli ZSRR. W sprawie tej
porozumieć się specjalnym pismem z Wydz. III Dep. III
Wystąpić z raportem o wyasygnowanie potrzebnej ilości pieniędzy
na zwrot kosztów.
2. Wystąpić z wnioskiem do Wydz. "B" o podjęcie obserwacji wymienionego
z okazji jego wyjazdu do Gliwic.
Przedsięwzięcie to będzie miało na celu sprawdzenie rzeczywistych
poczynań t.w. "Jakub".
3. Wyłączyć dot. osób przechodzących w notatce załączony wg. właściwości

06b. 2 exp. + 2 wro.
BU/W.

por. B. Mirkowicz

Warszawa, dnia 12 Kwieciana 1961 r.

45
31
179
139

OE-III/0140/61

T A J N E

Zgn. Nr. 1...

Do

Naczelnika Wydziału III
Komendy Kiliacji Obywatelskiej

na miasto Łódź.

W nawiązaniu do Waszego pisma z dn. 13.IV.1961 r. l. dn.
OE - 0982/61 dot. nadesłania nam notatek z przeprowadzonych rozmów
z ob. S.J. komunikujemy co następuje.

Smereg przekazanych informacji przez ob. S.J. znajduje po-
twierdzenie w posiadanych przez nas materiałach naszego Wydziału.
Dla przykładu ob. ESER - Janowski Efraim s. Jakuba ur. 19.VI.1902 r.
w Rydze, sam. obecnie w Gliwicach przy ul. Lelka 3 m. 5 faktycznie
przyjechał do Polski w ramach repatriacji na podstawie zawartego
fikcyjnego związku małżeńskiego. W Gliwicach mieszka zresztą smereg
ob. ESER, którzy w podobny sposób przyjechali do Polski, a m.in.
Mac Arkadii sam. ul. Lelka 3 m. 5, Cysar Sara sam. ul. Kochanowickie-
go 9 m. 4, Jankielewicz Jakub sam. Ul. Piwna 11 m. 5, Hejman Rut sam.
ul. Lelka 3 m. 5 / otrzymała bezpodstawnie poświadczenia obywatel-
stwa polskiego w Radzie Narodowej w Gliwicach i ostatnio wyjechała
do Izraela / i inni. Posiadane przez nas sygnały wskazują, że nie-
którzy ob. ESER sam. Gliwicach, np. wymieniony wyżej Jankielewicz
w nieustalony dotąd sposób ma wyjechać do Izraela.

M. in dlatego wydaje się celowym, aby dokonać formalnego pozyska-
nia ob. S.J. i w zależności od posiadanych przez niego naturalnych
warunków skierować go do Gliwic dla ustalenia w jaki sposób ob. ES-
ER pomijając urzędową drogę wyjeżdżają z Polski do Izraela.

Wydaje się także, że przez ob. S.J. można będzie wyjaśnić niektóre
momenty dot. Bławata i wytypować kandydata dla pełnego rozpracowa-
nia tegoż ostatniego.

O wynikach podjętych przedsięwzięć prosimy nas poinformować.

Wzł. w 2 egz.
Zgn. Nr. 1 adresat
Zgn. Nr. 2 a/a
Opr/wyk. Siwka

Z-ca N-ka Wydz. III, Dep. III M.S.J.

/-/ T. S Z U S A N S K I ppk

Źródło "Góra"
Przyjął Siwka

Warszawa, dnia 4.VI.1961 r.

T A J N E
Egz. Nr....

105
192
206

*Przedmiotem uwagi jest
kolejny 9.1.61*

Meldunek operacyjny ze słów Nr. 22.

Przed wyjazdem do Izraela Uczennik Jakub ostrzegał mnie przed rabinem Zybasem, że może on współpracować obecnie z UB, gdyż będąc w Równym pozostawał na kontakcie NKWD. Uczennik powiedział mi, że kiedy mieszkał do chwili repatriacji w Równym jego znajomy oficer w stopniu majora zatrudniony w Równym w Biurze dowodów Osobistych powiedział mu, iż Zybes współpracuje z NKWD i powinien się go wystrzegać oraz o polityce przy nim nie rozmawiać. Wspomniany major przejął mieszkanie w Równym po Uczenniku. Pisał on kilka razy do Uczennika, ażeby ten na piśmie potwierdził, iż za mieszkanie nie otrzymał żadnej zapówki, a przekazał je wspomnianemu majorowi dobrowolnie.

Podaję ponadto, że w Komendzie MO w Wałbrzychu pracuje niejaki Marian - wydaje mi się, że w stopniu porucznika -, który jest określany jako szantażysta. Marian ten chodzi zawsze w cywilnym ubraniu. Ostatnio telefonował do ob. Bıldı Zofii zam. w Wałbrzychu przy ul. Swierozewskiego Nr. 31 m. 7, iż jest mu wiadomym o utrzymywaniu przez nią podejrzanych kontaktów z zagranicą. Bilda nosi się z zamiarem emigracji do Australii i z tego też powodu utrzymuje szereg kontaktów korespondencyjnych. Otrzymałym telefonem bardzo się zmartwiła i dodała, że wspomniany Marian zadzwoni jeszcze raz, a wówczas zapewne zamąda pieniędzy pod pretekstem zatuszowania powyższego faktu.

Marian ostrzegał też ob. Nadolską Irenę zam. w Wałbrzychu, iż Komenda uzyskała jej zdjęcia pornograficzne i zażądał od niej kilkaset złotych dla zatuszowania tego faktu. Żona Mariana jest siostrą wymienionej Nadolskiej.

Ob. Bilda o rozmowach z Marianem mogła powiedzieć i innym osobom. Natomiast ob. Nadolska zwierzyła się tylko wobec mnie. Osobiście znam Mariana i nazwisko jego ustalię.

Zadania.

Starajcie się w delikatny sposób nakłonić ob. Bilda, ażeby przed wyjazdem do Australii napisał skargę na Mariana. Skargę taką powinien skierować do Biura Skarg i Zadań MSW. Jednocześnie podajcie w jakim czasie ob. Bilda skargę taką skieruje do MSW.

Ustalajcie poza tym inne fakty czynionych prób szantażu ze strony Mariana.

Napiszcie list do Uczennika z prośbą o podanie Wam adresu i nazwiska majora. Jako pretekst podajcie, że chcielibyście pomóc znajomej w przyjeździe do Polski i ew. może by to załatwiła w Równym

Informacja.

Po uzyskaniu bliższych danych det. majora i Mariana zdecydować o dalszych krokach.

Uwagi ze spotkania w meldunku oper. Nr. 23.

Wyk. w 2 egz.

Egz. Nr. 1 i 2 t. robocze

212 *
109

Warszawa, dnia 14 kwietnia 1958 roku

SCISLE TAJNE

NOTATKA SŁUŻBOWA

Dot. rebytu w Ref. Służby Bezpieczeństwa KEMO
w Świdnicy w dniu 5.IV.1958 roku.

Ref. S.Besp. KEMO w Świdnicy nie posiada żadnego
rezerwanina w środowisku żydewskim na podległym sobie terenie.

W ubiegłym okresie pozostawało kilka jednostek sieci
na kontakcie. Jednak obecnie wspomnianym oddziałom nikt się
nie interesuje. Dlatego też dla uzyskania ogólnej orientacji
przeprowadzikiem rozmowę z kier. Wydz. Spół.-Adm. PIRN i przew.
TSKŻ tow. Wachterem.

Na terenie Świdnicy i okolic zam. około 700 osób
narodowości żydewskiej, z tym przeszło 50% repatriantów z
Z.S.R.R.

Tow. Wachter dość obiektywnie scharakteryzował pewne
wysokie i nastroje nacjonalistyczne tak w środowisku żydewskim
jak i polskim.

Na terenie Świdnicy znajduje się nieliczna grupa
repatriantów, których należy ocenić jako "przewodników" na-
cjonalistycznych w środowisku żydewskim.

Do niej należą :

1. Rezew zatrudniony jako pracownik fizyczny w spółdzielni
organizowanej przez TSKŻ. Ma on być inżynierem, jednak
nie chce się przyznać do posiadanych kwalifikacji w obawie
że może nie wyjechać do Izraela.
2. Brat w/wym. Rezew, który jest Przew. Żydów. Kongregacji
Wyznaniowej.
3. Sztyrmer Józef zam. przy Rynek 24 m. 1 zatrudniony w ANPRB.
4. Glejser zam. ul. Budowlana 2.

213-2
280

Grupa ta wykorzystuje m.in. i Kongregację silnie farsuje na-
stroje wyjazdów do Izraela. Rozsiewają różne brednie o Związku
Radzieckim. Wrogie wypowiedzi przeciwko ZSRR następuje się
w większej części wśród repatriantów.
Przeskadszają w działalności TSKK i podrywają jego autorytet
przez przewlekane wystąpienia na odczytach i prelekcjach.

Rozew zatr. w spółdzielni organizuje spotkania
w prywatnym mieszkaniu, uczy bezinteresownie j. hebrajskiego.

Tow. Wachter podejrzewa, że Rozew jest inspirowany
przez Poleskie Izraela i tam przekazuje informacje ze środe-
wiska żydowskiego.

Kongregacja, a szczególnie repatrianci skupieni
wokół niej czują się wg. opinii Wachtera rozczuchwani dlate-
go, gdyż mają pełną podporę w Związku Religijnym Wyznania
Mejleszewege w Warszawie.

M.in. podał taki fakt, że ostatnio w Swidnicy prze-
bywał instruktor ZRM Górsica, który stawił, że przy naj-
bliższych wyborach do TSKK aktyw partyjny będzie miał małe do-
powiedzenia, gdyż kongregacja posiadała na sobie większość
i repatrianci muszą się stać prawdziwymi przywódcami Żydów.
Wspomniał przy tym, że duch komunistyczny sejdzie na bok.

Tow. Wachter wspomniał, że Kongregacja w Swidnicy
stała się obecnie placówką polityczną występującą w swej
działalności poza ramy statutowe. Podał np., że na skład 7
osób, są tylko dwie osoby praktykujące. Dlatego proponował
ustawienie tego sągadzienia centralnie.

Sugerewał, ażeby przeprowadzić profilaktyczną rozmowę
z niektórymi " przywódcami " nacjonalistycznymi w celu ich
postrojenia.

Wspomniał, że do Swidnicy przyjeżdżają przedstawicie-
le ONI-u i " Isintu " z zagranicy.
Przebywał np. Alberstein i Haber.
Przebywając w Polsce w o-cu lutym br. jako turysta z USA
Barrstein odwiedzał również Swidnicę gdzie dokonał kilku
tzw. " obrzędów " depłacując po kilkadziesiąt dolarów redni-
nom, które poddały temu procedurze swoje dzieci.

214 B
201

Tow. Wachter przedał cały szereg faktów świadczących o nastrojach antysemickich i brak reakcji na te fakty ze strony czynników partyjnych i administracyjnych.

Między innymi wspomniał, że w miesiącu lutym na zaródcę na uwadze w kinie by się nie pojawił b. sekretarz POF w ZWAF - Hedraojewski obrzucił on Wachtera szeregiem wyzwisk antyżydowskich.

W m-cu grudniu ub. r. nieustalony detektyw sprawca wysłał anonimy do Żydów w Świdnicy, aby wjeżdżali do Izraela, gdyż w przeciwnym wypadku organizacja pod nazwą "Młodzież Bergami nowana w Związku P-ka Żydem" będzie dokonywać mordów.

W posiadaniu Ref. St. Bozp. są dwa anonimy o podobnej treści pisane przez jedną osobę.

Jednostka ta dokonała cały szereg przedsięwzięć, jednak autera nie udało się jeszcze ustalić.

Dlatego też zgodnie z omawianymi wnioskami należałoby dodatkowo:

1. przeprowadzić rozmowę z ob. Orygeńem Stanisławem aby uzyskać nazwiska ludzi, którzy mogą wiedzieć, że otrzymywała listy od b. męża. Na ten temat jest mowa w anonimach.
2. Ustalić osobę przez Jasłowskią St., która pisała pismo w/wym. gdyż charakter pisma na podstawie jest bardzo zbliżony do pisma w anonimie, który otrzymał ob. Satalman H.
3. Uzyskana próbki pisma od ludzi jacy wyjdą w wyniku realizacji pkt. 1 i 2 przesłać do akspartysy.
4. Wskazanym jest przeanalizowanie możliwości wyeliminowanej sieci ze środowiska żydowskiego oraz w uzasadnionym wypadku nastawić się na werbunek nowych jednostek dla zabezpieczenia siebie przepływu informacji o działalności nacjonalistów żydowskich.
5. Należy również nastawić się na uzyskanie informacji o przybywających na podległy teren różnych przedstawicieli zagranicznych i otwarcie ich oddziaływanie na żydowską młodzież narodową.

215 ⁴
102

- 4 -

6. Zaloga się energicznie reagowanie na wszelkiego rodzaju
wyseki antyżydowskie ze strony szpawistów polskich i innych

O wynikach realizacji niniejszych wytycznych
poinformować Wydz. III. we Wrocławiu do dnia 25/V/1958 roku.

edb. w 2 egz.
101/IV/druk: KA

Ofic. operac. Wydz. III. Dep. VI. MSW
/-/ A. *Siska* por.

KARTA INFORMACYJNA

**Własność
archiwum** Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie

Aktotworca 1221/IV

Tytuł teczki Sprawa obiektowa kryptonim "Delta" dot.
Poselstwa Izraela w Warszawie

**Daty skrajne
jednoski
archiwalnej**

Stara sygnatura

**Sygnatura
archiwalna** IPN BU 00231/253/7

~~191~~ 4

Совершенно секретно.

6

На № ОДЕ - 359 / 60 от 31.5.1960 года.

По данным наших органов МИХЕЛЬСОН Сиффа Самойловна, 1884 года рождения выехала в Польскую Народную Республику через КПП Брест 5 июля с.г. и по всей вероятности остановится у своего родственника - БУРШТАЙНАША.

ЗАКСУ Эльзю Мееровичу в въезде в ПНР отказано.

БУРШТАЙНАШ-Абрамчик-Мордке по учетам наших органов не проходит.

Информируя об изложенном просим Вас принять меры к недопущению въезда МИХЕЛЬСОН в капиталистические государства.

"5" июля 1960 года.

№ 261

Дурацкий

Керпиниш

Ścisła tajna Odp. na Nr. ODE-359/60 z dn. 31.5.1960r.

4

Wzrostu danych uzyskanych przez naszą
Organizację do P. K. L. wyjechała Michelson Szyja p.
Samojta w. w. 1884 r. Wyjechała ona przez
punkt graniczny w Bnei Brak 5. VII. p. v. i ratowała
się przed wyrobieniem przedpobudawienia w
swoje miejsce Burstajnsa.

Sprawy wyjazdu do P. K. L. Zaksza Eliasza p. Mijwa
zastawiono odwołaniem.

Burstajnsa - Abrahama p. Mowka p. Kwartakowa
warszawskiej organizacji nie przeszedł.

Informacje o powrocie, prośby o zastawienie
odpowiednich środków pełnią niedopuszczalną
do wyjazdu Michelson do krajów kapitalistycznych.

5. VII 1960r.

Nr. 761

F. H. H. H. H. H.
P. K.

lipca 41 60 6
8

SCISLE TAJNE

Egz. Nr

ODE-20/60

DO

ZASTĘPCY BOWÓDCY W O P
DO SPRAY SWIADU

PEK W A L U K A

Posiadamy informacje, że przebywająca czasowo w Polsce obywatelka radziecka Michelson Syta c. Samojła, ur. w 1884r uniażuje wyjechać do Izraela.

W związku z tym prosimy o uniemożliwienie przekroczenia granicy przez wyżej wymienioną do jakiegokolwiek państwa ^{z wyjątkiem} bez względu na ewentualne posiadanie przez nią dokumentu upoważniającego do przekroczenia granicy, gdyż podejrzewa się, że może to być dokument fałszywy.

W wypadku uciążenia przekroczenia granicy przez wyżej wymienioną, prosimy powiadomić Wydział V-ty Departamentu II MSW.

DYREKTOR DEPARTAMENTU II MSW
/ MAŁEJCZYŃSKI - PEK /

odbito w 2-eh egz.

- 1. egz. - adresat.
- 2. egz. - a/a.
- opr.KS. - wyk.SW.

Warszawa, dnia 31 maja 1960r. ^{182 170}

SCIEŚĆ TAJNE 3

Rgs. Nr 3...

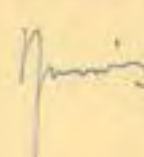
N O T A T K A

Z posiadanych przez nas agenturalnych danych wynika, że zatrudniony w Zrzeszeniu Religijnym w Warszawie Durstojnass Abramczyk Herdke jest repatriantem ze Związku Radzieckiego. Wymieniony przybył do Polski w 1958 lub 1959 roku z miejscowości Taszkient. Durstojnass jest dobrym znajomym nadal przebywającego w ZSRR Zaksz Hlissaa, o którym informowaliśmy Was notatką z dnia 30.VI.1958 r.

Obecnie Durstojnass czyni usilne starania w celu osiągnięcia do Polski matki swej sony nazwiskiem Michelson zamieszkałej w Taszkencie. Samierają to uczynić w ten sposób, że Michelson przybędzie do Polski na okres czasowy i więcej nie powróci do ZSRR. W ten sam sposób czynią ^{też} starania w stosunku do osoby Zaksza.

Tęychże podajemy do wiadomości i jednocześnie prosimy o poinformowanie nas czy dysponujecie materiałami kompromitującymi na A.M. Durstojnass.

edb. J. egs. SW.

183-6/2/276/60 183 8

I - ГГ

Совершенно секретно

10

Прибывший в Москву СЗР Самуэль Львович, разрезываемый органами МВД ПНР по подозрению в принадлежности к израильской разведке в середине апреля с.г. направил письмо дружеского содержания на имя ОЛЬБРИШ Якова по адресу - гор.Щецин, ул.Берберы, 2, кв.5.

↓. Karsale
25-5-60. Jmf

Просим Вас выяснить личность ОЛЬБРИША и сообщить возможно имеющиеся на него компрометирующие материалы.

" 24 " мая 1960 года

Виктор

№ 589

Dep. II. Hyd. V

Stempel nagłówek

Nr 002-20/60

SCISLE TAJNE Dnia 2. V 19. 60 r. 11 8

Do Biura "C" w/m

184

Proszę o udzielenie informacji o następującej osobie:

Olbrysz Jakub

nazwisko i imię

imię ojca imię i nazwisko panieńskie matki

data i miejsce urodzenia

zawód narodowość, poch. społ., obywatelstwo

Miejsce pracy

Ostatni adres Szczecin, ul. Barbary 2 m 5

Powód zapytania przed roznimą

Wzór Nr E-15. 2247 podpis

181

Stempel nagłówek

Nr

Dnia 12 19... r.

Do

w

Zawiadamiam, że drugostronnie wymieniony(a) figuruje w Kartotece

W KARTOTECE CENTRALNEJ BIURA "C" H. S. W.

NIE FIGURUJE

9. Czer. 1960 podpis 181

podpis

Obb-6/2/276/60

Ścisła tajna 175-AD

002332/60

Do Mostów przybył Ser Samuel s. 13
 Lwa, który jest współpracownikiem pana M. S. W. P. L. L.
 jako podległym o współpracy z niemieckimi wywiadem.
 W sprawie kwietnia p. v. Ser wyprasz list o koleżeńskich
 - przyjacielskich treści na nazwisko Ołbryza
 Jankuba, na adres - Szczecin, ul. Barbary 2 i 5.

Proszymy o wyjaśnienie, co sobą
 przedstawia Ołbryza i porządkiem o porządkiem
 ewentualnie skutkach kompromitacji dot.
 jego osoby.

Dr. W. 1960.

Nr 580

Przetłumaczony:
 B.K.

~~V. Kasper~~
 30
 11/60
 I. Kowalski

I - ГГ

*Братове
и Братковски го
Знат до Копру*

15/5/60
Совершенно секретно

74

*↓. Kazals
iiffelii i kantrolawei*

СПРАВКА

26-4-60

fy

Вашими органами проверяется ЦУКЕР Яков К., 38-40 лет, еврей, который до 1946 года проживал в Советском Союзе, а затем при неизвестных обстоятельствах оказался в Польше.

Его жена ЦУКЕР /урожденная УЖЕНИЦКАЯ/ Шифра Абрамовна, гр-ка СССР, проживала в Ярославле вместе с родителями, а затем переехала в гор. Вельши, МССР, где работает врачом, вторично вышла замуж и имеет сына.

В 1947-1950 гг. ЦУКЕР Я.К. в письмах к жене сообщал, что он занимает ответственный пост в органах безопасности Польши в гор. Вроцлав, поддерживает переписку со своими родителями, проживающими в США, и располагает якобы американскими паспортами на себя и на жену ЦУКЕР-УЖЕНИЦКУЮ Ш.А.

ЦУКЕР настойчиво добивался приезда своей жены в Польшу, с тем, чтобы вместе с ней уехать в Америку. Однако ЦУКЕР-УЖЕНИЦКОЙ Ш.А. в выезде в Польшу советскими органами было отказано.

В 1953 году переписка между ЦУКЕР Я.К. и его женой прекратилась, а в марте 1958 года вновь восстановилась.

В одном из писем он сообщил УЖЕНИЦКОЙ, что в настоящее время он проживает в Брюсселе, п/я 915, учится и работает, живет хорошо, просит направлять ему письма на подотзывной адрес: Польша, Вроцлав, 8, Аллея Каспровича, 21, на имя Рефеля ФЛОКС.

Просим сообщить, действительно ли ЦУКЕР Я.К. работал в органах безопасности и при каких обстоятельствах выезжал в Бельгию. Не располагаете ли Вы компрометирующими материалами на ЦУКЕР Я.К.

"*26*" апреля 1960 года

№ *139*

ODE-315/60

SOISIS tajne 117-12

Kgn. Nr 15

W O T A T K A

Według posiadanych przez nas danych, aresztowany przez Organ Milicji MNW PRL za działalność przemytniczą Korn Heras, we wrześniu 1958r razem ze swą żoną przyjechał do ZSRR.

Podczas pobytu odwiedził on miasta Tulczyn i Tarnopol.

W Tarnopolu Korn spotykał się z rozpracowywanym przez nasze organa nacjonalistą żydowskim Glasorem. W związku z tym spotkaniem wpłynęły dane agenturalne mówiące o tym, że Korn zamieszkując w Polsce pracował jako buchalter oddziału "Join". Ponadto jak wynika z tych danych Korn często odwiedzał żydowskie poselstwo celem otrzymania pomocy materialnej i miał zamiar wyjechać do Argentyny.

Korn z terenu Polski utrzymywał łączność z radzieckimi obywatelami a to z: Smelzen Czarą c. Owsy, sam. w miasteczku Sgórca pow. Drokijew, Mołdawska SRR i Major Michałem sam. w Czerkińskim nowosiole, województwo Amurskie. Charakter tych kontaktów nie znany.

W związku z tym prosimy o przesłuchanie Kornu H. nie tylko na temat jego przestępczej przemytniczej działalności, lecz również na temat ewentualnych urogich powiązań z rozpracowywanymi przez nas żydowskimi nacjonalistami, zamieszkałymi w ZSRR.

9.05.1960r.

Nr 502.

/-/

Kłun.BK.

2/57.

2 - гг

188 АЗ
Совершенно секретно
*46*СПРАВКА

По имеющимся у нас данным, арестованный органами милиции МВД ПНР за контрабандную деятельность КОРН Гери, в сентябре 1958 г. вместе с женой приехал в Советский Союз, где посетил гг. Тульчин и Тернополь.

В Тернополе КОРН встречался с разрабатываемым нашими органами еврейским националистом ГЛАЗЕРОМ. В связи с этой встречей поступили агентурные данные, что КОРН, проживая в Польне, работал бухгалтером отделения "Джойнт", нередко посещал еврейское посольство с целью получения материальной помощи и намеревался выехать в Аргентину.

КОРН из Польни поддерживал связь с советскими гражданами ЗМЕЛЬМАН Черной Овсевичей, проживающей в местечке Згуриня, Дрокиевского р-на, Молдавской ССР, и МАЙОР Михаилом, проживающим в Чернинском совхозе, Амурской области. Характер связи с этими лицами неизвестен.

В связи с этим, просим допросить КОРНА Г. не только по его преступной контрабандной деятельности, но и возможной враждебной связи с разрабатываемыми нашими органами еврейскими националистами, проживающими в Советском Союзе.

" 5 " мая 1960 года

№ 502

ODD-6/2/275/60

ODE-351/60

SCISLE TAJNE

Egn. Nr

187/14

17

Odpowiedź na Nr ODE-204/60 z dn. 10.III.1960r

Interesujący organa MWS PRL Lejderman Leon s. Elisara, ur. 1916r, w Kartotekach Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR nie przechodzi.

24.V.1960r

Nr 579.

/-/

tłum.BK.

wyk.2/SW.

X

000-6/2/275/60

19615

I - ГГ

Совершенно секретно

18

ка и 002-204/60

от 10/II 60г.

J. Karvale

255 - Жу

Интересующий органы МВД ПНР ЛЕЙДЕРМАН Леон Елизарович, 1916 года рождения, по учету КГБ СССР не проходит.

"24" мая 1960 года

Валентин

№ 579

I - гг

ИИ 46
Совершенно секретно 14

Сообщаем Вам, что, по имеющимся у нас материалам, ВИТКОВСКИЙ Ежи Александрович /он же БРОНЯРЕК Люциан Изефович/, 1904 года рождения, уроженец Варшавы, до 1927 года проживал в Польше, работал в военном отделе Варшавского комитета компартии Польши, в 1924 году являлся членом компартии Польши, в конце 1927 года направлен на учебу в СССР на военные курсы от компартии Польши, после окончания которых в 1928 году направлен руководителем военного отдела секретариате ЦК компартии Западной Белоруссии, в 1930 году нелегально прибыл в СССР и по рекомендации Коминтерна до 1933 года работал в редакции польской газеты "Мархлевциане Радзецке" в Мархлевском, ныне Довбышском районе, Угнетимирской области.

28 июля 1938 года ВИТКОВСКИЙ был арестован по подозрению в шпионаже и осужден на 5 лет. Срок наказания отбыл, освобожден 11 февраля 1939 года и направлен в г.Краснодар, где работал в артели "Прогресс хестянщика", затем на заводе "Автотрактордеталь". В 1942 году из Краснодара как лицо без гражданства выслан в Кустанайскую область, где работал в райконторе Госбанка и в других организациях. В 1953 году принял советское гражданство. В Краснодарском крайгосархиве не имеется никаких данных о нахождении в г.Краснодаре в 1938-1942 гг. Главного управления химической промышленности. Довынные архивы Киевского педагогического института не сохранились. По учетам бывших сотрудников органов государственной безопасности и оперативно-справочной картотеке ВИТКОВСКИЙ Е. А. /он же БРОНЯРЕК Л.Ю./ не значится.

194 AF

2. 20

При получении новых данных сообщим дополнительно.
Просьбе сообщить нам, в связи с чем Вы проверяете
ВИТКОВСКОГО.

" 2 " августа 1960 года

Волынский

№ 877

Ścisła tajna

19518

21

Levicki

Według posiadanych przez nas danych w miesiącu marcu 1949r. została zlikwidowana w Polsce organizacja syjonistyczno-rewizjonistyczna.

Wśród aresztowanych członków tej organizacji był Perla Saloma - członek kierownictwa organizacji.

Z uprągą na to, że Perla Saloma przedstawia dla nas operacyjną wartość, prosimy przekazać nam co jest wiadome M.S.W. o wymienionym. Prosimy również przekazać kopię jego fotografii wymienionego.

19.VII.1960r.

Hr.818

titm.Wasilewski H.

/-/ podpis nieczytelny

1948

11 SOISLE TAJNE

-22

Wzrosty geriatyczny przez nas dawny
w m. pu. marcu 1948. wstaje alikwido-
wane w Polsce organizacja syjonistyczna
- ~~nowy~~ renjoniżane.

● Wzrosty architektury obiektów tej organizacji
~~jest~~ jest Perta Sionu - antyczna kierownictwa
organizacji

Q uwagi na to, że Perta Sionu
przedstawię przedstawię dla nas operacji
wartości, ^{niechcąc, nasz} ~~prosimy~~ ~~adwokat~~ ~~nie~~
co jest ~~widoczne~~ MSW o ~~uznieważeniu~~ ~~tytułu~~.

● ~~Ważniejsze~~ ~~telegraf~~ ~~kopie~~
~~telegrafii~~ ~~prosimy~~ ~~przekazać~~ ~~nam~~.
Prosimy również przekazać kopie jego
telegrafii tym.

145-20
Совершенно секретно.

23

По имеющимся у нас сведениям, в марте 1949 года органами безопасности в Польше была ликвидирована организация сионистов-ревизионистов.

В числе арестованных участников этой организации был ПЕРЛА ШЛОМА, член центрального руководства организации.

В связи с тем, что ПЕРЛА ШЛОМА представляет оперативный интерес для наших органов, просим Вас сообщить, какими сведениями располагают органы безопасности МВД ПНР о ПЕРЛА ШЛОМА, при наличии фотокарточки, фотокопии последней просим также передать нам.

- 19 - июля 1960 года.
» 818

Дуракин

Хатус
Дружбе и Купоне

Совершенно секретно

19/10/21

24

002. 748/60

Данными на проверяемого Вами АЛЬБЕРТЕИНА
Пинкуса-Давида не располагаем.

Вашим

"31" октября 1960 года

№ 1229

Tłumaczenie z języka rosyjskiego

DT-16019/60

19/22
Ściśle Tajne

Egs. Nr

25

W m. Makojewka obwodu stalinckiego mieszka rzeczywście
Kunakowicz Dmitryj syn Dmitra ur.w.1910 r. w Odessie, który 10
sierpnia b.r. otrzymał pozwolenie na wyjazd na stałe do Polski.

Prosimy o sprawdzenie posiadanego przez Was sygnału
o zamiarze Kunakowicza, który chce sbiec do NRP i wyrażenie
Waszego zdania na temat celowości wydania Kunakowiczowi radniec-
kiego paszportu zagranicznego na wyjazd do Polski.

/-/ podpis nieczytelny

12 września 1960 r.

Nr 1013.

Tt.BW.

26 1948-23
Совершенно секретно.d.t.
Мавин

002-753/11

По данным наших органов 20 июля с.г. из литовской ССР в ЦНР выехал сроком на 15-20 дней СЛАВИН Елия Яковлевич, 1924 года рождения, еврей и его жена СЛАВИНА урожденная ЛЮКОВА Изабелла Петровна, 1929 года рождения, которые должны остановиться у сестры последней - КЕНДЫШ Долорес Петровне, проживающей в Варшаве по ул. Грохольской, дом 174/176, квартира 71, телефон 9-6536.

В прошлом Савин являлся сотрудником наших органов. уволен в 1947 году. Отец его был коммерсантом и имел в заграничных банках вклады, которые якобы остались там не использованными.

С 1956 года Славин изучался нашими органами на предмет использования в закордонных мероприятиях.

В процессе работы с ним он усиленно интересовался возможностями получения и использования в условиях жизни за границей вкладов отца, но размер их и место хранения не назвал.

Перед въездом в ЦНР Славин связался с оперработником и сообщил, что от мужа КЕНДЫШ Д.П. - КЕНДЫШ Николая Николаевича, ему стало известно о наличии в Вене крупного международного пункта по контрабанде валюты и предложил свои услуги попытаться выяснить через КЕНДЫШ более подробные сведения об этом пункте и при возможности установить контакты с контрабандистами.

От его услуг наши органы отказались и никакого задания ему не дали.

О КЕНДЫШ Н.Н. известно, что он работал старшим инспектором министерства торговли ЦНР, имеет связи в генеральном штабе войска польского, поддерживает переписку со своим братом, проживающим в США.

27 199 24

В 1958 году КЕНДЫН Н.Н. приезжал в Вильнюс, посетил г.г Минск и Москву.

Во время пребывания в СССР КЕНДЫН был замечен в крупной валютной операции, вскрытой органами милиции в январе месяце 1959 года.

Его жена - КЕНДЫН Д.П. в 1959 году выезжала в Италию.

Учитывая, что при содействии КЕНДЫН СЛАВИН, будучи в ПНР, может попытаться провести валютные махинации и предпринять с этой целью попытки выехать из ПНР на Запад, просим Вас провести в отношении СЛАВИНА возможные оперативные мероприятия с целью изучения его поведения в ПНР и предотвращения возможного выезда на Запад.

О полученных на него материалах просим сообщить нам.

"25" июля 1960 года.

№ 826

Иванов

20.09.1960
25

2 - гг

Совершенно секретно

18

Тов. Кавала
Дронг гвардені і їеї
моїе перемовачіє іеї і комбінату.
12. 12. 60 г.

В городе Макеевке, Сталинской области действительно проживает КУНАКОВИЧ Дмитрий Дмитриевич, 1910 года рождения, уроженец гор. Одессы, которому 10 августа с.г. был разрешен выезд в ПНР на постоянное жительство.

Просим перепроверить имеющийся у Вас сигнал о намерении КУНАКОВИЧ уйти в ФРГ и высказать Ваше мнение о целесообразности выдачи КУНАКОВИЧУ соответствующего разрешения на выезд в Польшу.

Володимир

" 12 " сентября 1960 года

№ 1013

I - ГГ

Совершенно секретно

26

*Залман Фрида
и др. члены
СНГ*
↓. Червал

СПРАВКА

Фрида

Сообщаем сведения на интересующего Вас ФРИДА З.В. и его родственников.

ФРИД Залман Яделевич, 1923 года рождения, уроженец гор. Вильнюса, еврей, до начала 1959 года проживал в гор. Риге и работал начальником котельного цеха ремонтно-механического завода "Латвэнерго". Выехал из СССР в Польшу по репатриации. Вместе с ним репатрировались: жена - ФРИД /до брака БЛУМБЕРГ/ Леа Озеровна, 1927 года рождения, уроженка гор. Кулдиги Латвийской ССР; отец жены - БЛУМБЕРГ Озер Иарилевич, 1898 года рождения, уроженец гор. Кулдиги Латвийской ССР и мать жены - БЛУМБЕРГ /урожденная ЛЕВЕНБЕРГ/ Гита Львовна, 1900 года рождения, уроженка гор. Кулдиги Латвийской ССР.

В настоящее время в гор. Риге по бульвару Рейниса, д.31, кв.4 проживает брат ФРИДА З.В. - ФРИД Бенцион Яделевич, 1917 года рождения, уроженец гор. Вильнюса, который работает заместителем начальника конструкторско-технологического бюро главного технологического бюро главного технолога Ремонтно-механического завода "Латвэнерго". В октябре 1958 года был допущен к совершенно секретным особой важности документам и работе по званию Главного управления по использованию атомной энергии.

В феврале 1959 года ФРИД Б. от секретной работы был отведен.

ФРИД Залман и его родственники по оперативным учетам СНГ не проходят.

30 ~~109~~ 25

Отец жены ФРИДА З. - БЛУМБЕРГ Осер 25 декабря 1950 года народным судом I участка Молотовского района г.Риги по ст. 109 УК РСФСР был осужден на 5 лет заключения в ИТЛ.

Агент "Риксми" ФРИДА З.В. не знает. Из числа бывших близких связей ФРИДА по г.Риге в агентурной сети никто не состоит.

"22" апреля 1960 года

№ 432.

[Handwritten signature]

*Исполнитель
22.11.60 Зельман
(Министерство с фотом)*

Tłumaczenie z rosyjskiego.
IT-1638/60

Ścisłe tajne.

405 28
27

028. 637kw

Powtórnie prosimy o przyspieszenie załatwienia naszych pism: Nr. 2528 z 9.XII.59r. i Nr. 367 z 4.IV.60r., w sprawie sprawdzenia danych ~~dotyczących~~ "Gorskiego" na temat istnienia w PRL kanału ~~szk~~ dla nielegalnego przetrwania ludzi za granicę.

28 września 1960r.

Nr. 1070

tłum. EW
odb. 2 egz.
Warszawa, dn. 14.X.60r.

Tłumaczenie z rosyjskiego.
IT-1638/60

Ścisłe tajne.

204-28

32

Powtórnie prosimy o przyspieszenie załatwienia naszych pism: Nr. 2528 z 9.XII.59r. i Nr.367 z 4.IV.60r., w sprawie sprawdzenia danych antyxarążyk "Gorskiego" na temat istnienia w PRL kanału szx dla nielegalnego przersucania ludzi za granicą.

28 września 1960r.

Nr. 1070

tłum. EW
odb.2 ogn.
Warszawa, dn.14.X.60r.

18530
33

I - гг

Совершенно секретно

Вторично просим ускорить исполнение наших № 2528 от 9.XII. 1959 года и 367 от 4.IV.1960 года о перепроверке данных "Горского" относительно наличия в ПНР нелегального канала переправы людей за кордон.

" 25 " сентября 1960 года

В. С. Сидоров

№ 1030

Warszawa, dnia ²⁶ października 1960r. - ^{24/31}

002-731/60

T A J N E
Egn. Nr 2...

34

N O T A T K A

dotyczący Arie Bekin.

W dniu 12.09.1960 roku przybył do PRL nowy dyplomata izraelski - Arie Bekin, urodzony 12.01.1931 roku w miejscowości Radwiliškis /Litewska SSR/. W Poselstwie Izraela w Warszawie pełni on funkcję radiotelegrafisty - szyfranta.

Wraz z nim przybyła jego żona - Bekin z domu Bekier Iochowid, urodzona 15.05.1932 roku w Sochaczewie /Polska/.

Z uwagi na prowadzone przez nas aktywne rozpracowanie szyfranta Bekin Arie prosimy o przeprowadzenie ustaleń w miejscu jego urodzenia w kierunku odszukania jego rodziny, krewnych i znajomych. Nadmieniamy, że obecnie jego nazwisko Bekin zostało prawdopodobnie przybrane przez niego przed przyjazdem do Polski. O wynikach ustaleń prosimy nas poinformować. W załączeniu fotografie Bekin Arie i jego żony.

Warszawa, dnia 26 października 1968r. - 2432

GDE-731/CW

ZAJE
Reg. Nr ...

35

NOTATKA

dotyczy Arie Bekin.

W dniu 12.09.1968 roku przybył do PRL. nowy dyplomata izraelski - Arie Bekin, urodzony 12.01.1951 roku w miejscowości Radwiliszkie /Litewska SSR/. W Poczcie Izraela w Warszawie pełni on funkcję radiotelegrafisty - szyfranta.

Wraz z nim przybyła jego żona - Bekin z domu Dekier Iechowid, urodzona 15.05.1952 roku w Sodhasowie /Polska/.

Z uwagi na prowadzone przez nas aktywne rozpoznawanie szyfranta Bekin Arie prosimy o przeprowadzenie ustaleń w miejscu jego urodzenia w kierunku odszukania jego rodziny, krewnych i znajomych. Nadmieniamy, że obecne jego nazwisko Bekin zostało prawdopodobnie przybrane przez niego przed przyjazdem do Polski. O wynikach ustaleń prosimy nas poinformować. W załączeniu fotografie Bekin Arie i jego żony.

Warszawa, dnia października 1960r.-

T A J N E

Wys. Nr

33

36

N O T A T K A

W dnie na poprzednimi informacjami z dnia 16 marca i 6 kwietnia 1960 roku numer ODB-5/2/154/60 i ODB-5/2/180/60awiadomiany, że agent pseudonim "Jane" otrzymał w Poczcie Israela w Warszawie polecenie przekazania smagą Wm drogą na ręce Subkolnik Lipy lub Siniawer Leonida przesyłki składającoj się z:

1. butelki wina "Carmel"
2. gróch paczek cukierniczych,
3. antery czekoladki, antery gmy do Anis,
4. kalendarze.

Przesyłka zostanie dostarczona przez smagiego Wm K. Szadzińskiego.

Proszę rozważyć przy tym możliwość wykorzystania K. Szadzińskiego w rozpracowaniu Siniawera i Subkolnik Lipy w szerzonymi nie dotychczas stopniu.-

Warszawa, dnia października 1960r.- 209/34T A J N E 37

Esp. Nr

N O T A T K A

W nawiązaniu do Waszej notatki z dnia 16 lipca bieżącego roku numer 800 zawiadamiam, że istnieje możliwość przekazania na Wasz kontakt K. Edańskiego.

K. Edański został zamierbowany do współpracy z organami Służby Bezpieczeństwa w 1956 roku na zasadzie lojalności. W okresie współpracy okazał się jednostką dyscyplinowaną, prawdziwą i chętnie spełniającą zadania. Faktu dekonspiracji lub dwulicowości nie stwierdzono. Rekomendujemy go jako wartościową jednostkę. K. Edański zna języki: polski, rosyjski, chiński i angielski.

Przekazanie na Wasz kontakt nastąpi na terenie Moskwy po uprzednim przeprowadzeniu z nim rozmowy.

Warszawa, dnia 24 listopada 1960r. 35

002-798/cw

TAJNE

38

NOTATKA

Posiadamy informację agenturalną /źródło nie sprawdzane/, z której wynika że:

Tiutiumik Chaja córka Władki i Tatiany, urodzona 14.09.1920 roku w ZSRR zamieszkała w Szczecinie przy ulicy Krasiniego 7 n.8.

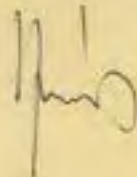
po przybyciu do Polski w ramach repatriacji z ZSRR w 1958 roku wraz z mężem Kopyt Hojdossan, brała udział w organizowaniu wysyłki paczek dla Żydów zamieszkałych w Związku Radzieckim.

W tym zakresie korzystała rzekomo z pomocy osób wojskowych armii radzieckiej z terenu Swinoujścia województwo szczecińskie.

Wspomiana Tiutiumik Chaja przebywa aktualnie u swojej rodziny w ZSRR /Dobaka Rifa i Swirska Gitla zamieszkałe Jaraszcza ulica Szewczenki 50 i Teclow - imienia brak - zamieszkała w Zwiedigrodzie okręg eserkaski/, na podstawie wisy wydanej w dniu 18.10.1960 roku.

Podając powyższe do Waszej wiadomości, prosimy o poinformowanie nas czy posiadacie materiały kompromitujące Tiutiumik i jej rodziny.

Nadmieniamy, że osoba informująca o tej sprawie otrzymała udzielenie ustalenia bliższych danych o rzekomej wysyłce paczek z terenu Polski za pośrednictwem osób wojskowych

Warszawa, dnia 26 października 1966r. - 2432

002-731/Cw

W A S H E
Reg. Nr ...

35

Н О Т А Т А

dotyczy Arie Bekin.

W dniu 12.09.1966 roku przybył do PRL nowy dyplomata izraelski - Arie Bekin, urodzony 12.01.1931 roku w miejscowości Radwiliszkie /Litewska SSR/. W Poczcie Izraela w Warszawie pełni on funkcję radiotelegrafisty - szyfranta.

Wraz z nim przybyła jego żona - Bekin z domu Dekier Iechowod, urodzona 15.05.1932 roku w Sedhasowie /Polska/.

Z uwagi na prowadzone przez nas aktywne rozpoznawanie szyfranta Bekin Arie prosimy o przeprowadzenie ustaleń w miejscu jego urodzenia w kierunku odszukania jego rodziny, krewnych i znajomych. Nadmieniamy, że obecne jego nazwisko Bekin zostało prawdopodobnie przybrane przez niego przed przyjazdem do Polski. O wynikach ustaleń prosimy nas poinformować. W załączeniu fotografie Bekin Arie i jego żony.

Warszawa, dnia października 1960r.- 33

TAJNE 36

Wsp. Nr

N O T A T K A

W dlad na poprzednimi informacjami z dnia 16 marca i 6 kwietnia 1960 roku numer ODB-5/2/154/60 i ODB-5/2/180/60 wiadomianoy, ze agent pseudonima "Jane" otrzymał w Poczcie Israela w Warszawie polecenie przekazania smagą Wm drogą na ręce Subkolnik Lipy lub Siniawer Leonida przesyłki składającoj się z:

1. butelki wina "Carnel"
2. gróch paczek cukierniczych,
3. antery czekoladki, antery gmy do Ania,
4. kalendarze.

Przesyłka zostanie dostarczona przez smagiego Wm K. Szadzińskiego.

Proszę rozważyć przy tym możliwość wykorzystania K. Szadzińskiego w rozpracowaniu Siniawera i Subkolnik Lipy w szerzonym do tychczas stopniu.-

Warszawa, dnia października 1960r.- 20934

T A J N E 37

Wsp. Nr

N O T A T K A

W nawiązaniu do Waszej notatki z dnia 16 lipca bieżącego roku numer 800 zawiadomiam, że istnieje możliwość przekazania na Wasz kontakt K. Edańskiego.

K. Edański został zamierzony do współpracy z organami Służby Bezpieczeństwa w 1956 roku na zasadzie lojalności. W okresie współpracy okazał się jednostką dyscyplinowaną, prawdziwą i chętnie spełniającą zadania. Faktu dekonspiracji lub dwulicowości nie stwierdzono. Rekomendujemy go jako wartościową jednostkę. K. Edański zna języki: polski, rosyjski, chiński i angielski.

Przekazanie na Wasz kontakt nastąpi na terenie Moskwy po uprzednim przeprowadzeniu z nim rozmowy.

Warszawa, dnia 24 listopada 1960r. 35

002-798/cw

TAJNE

38

NOTATKA

Posiadamy informację agenturalną /źródło nie sprawdzane/, z której wynika że:

Tiutiumik Chaja córka Władki i Tatiany, urodzona 14.09.1920 roku w ZSRR zamieszkała w Szczecinie przy ulicy Krasiniego 7 n.8.

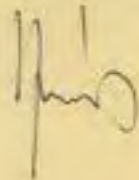
po przybyciu do Polski w ramach repatriacji z ZSRR w 1958 roku wraz z mężem Kopyt Hojdossem, brała udział w organizowaniu wysyłki paczek dla Żydów zamieszkałych w Związku Radzieckim.

W tym zakresie korzystała rzekomo z pomocy osób wojskowych armii radzieckiej z terenu Swinoujścia województwo szczecińskie.

Wspomiana Tiutiumik Chaja przebywa aktualnie u swojej rodziny w ZSRR /Dobaka Rifa i Swirska Gitla zamieszkałe Jaraszcza ulica Szewczenki 50 i Teclow - imienia brak - zamieszkała w Zwiedigrodzie okręg eserkaski/, na podstawie wisy wydanej w dniu 18.10.1960 roku.

Podając powyższe do Waszej wiadomości, prosimy o poinformowanie nas czy posiadacie materiały kompromitujące Tiutiumik i jej rodziny.

Nadmieniamy, że osoba informująca o tej sprawie otrzymała udzielenie ustalenia bliższych danych o rzekomej wysyłce paczek z terenu Polski za pośrednictwem osób wojskowych

Warszawa, dnia 29 listopada 1950r. 1A36

002-798/cw

TAJNE

39

И С Т О Р И Я

Posiadamy informacje agenturalną /źródło nie sprawdzono/, z której wynika to:

Tiutimik Chaja córka Władki i Tetiany, urodzona 14.07.1920 roku w ZSRR zamieszkała w Szczecinie przy ulicy Krasnodarskiego 7 n.8.

po przybyciu do Polski w ramach repatriacji z ZSRR w 1950 roku wraz z mężem Kopyt Wojciechem, brała udział w organizowaniu wysyłki paczek dla Żydów zamieszkałych w Związku Radzieckim.

W tym zakresie korzystała z pomocy osób wojskowych zmił radzieckiej z terenu Świnoujście województwo szczecińskie.

Wspomniana Tiutimik Chaja przebywa aktualnie u swojej rodziny w ZSRR /Dobrye Nife i Swirskia Gitle zamieszkała Tarassowa ulica Szewczenki 30 i Tszolow - imienia bruk - zamieszkała w Zwienigrodzie okręg oberkaski/, na podstawie winy wydanej w dniu 18.10.1950 roku.

Podając powyższe do Waszej wiadomości, prosimy o poinformowanie nas czy posiadacie materiały kompromitujące Tiutimik i jej rodziny.

Nadmieniamy, że osoba informująca o tej sprawie otrzymała zadanie ustalenia bliższych danych o ruchowej wysyłce paczek z terenu Polski na pośrednictwem osób wojskowych.

I - ГГ

dot. » Ericha Bronislawa
 z Ericha Nuchimova.

Совершенно секретно

2437
 40

В 1958 году органы МВД ПНР информировали нас о возвращении в Польшу из Израиля ЭРИХ Брониславе Фейнлевича, 1923 года рождения, который подозревается в сотрудничестве с израильской разведкой.

Нашими органами по этой ориентировке установлен в Казахской ССР и нанят в разработку брат указанного ЭРИХ - ЭРИХ Нухим Фейнлевич, 1919 года рождения. Последний проживает в г. Алма-Ате и работает начальником плано-экономического отдела Алма-Атинского совнархоза.

В процессе разработки установлено, что в мае 1959 г. ЭРИХ Б.Ф. приезжал в качестве туриста в Москву, где имел подозрительную встречу со своим братом ЭРИХ Н.Ф., специально приезжавшим для этого в Москву под предлогом служебной командировки.

По ряду обстоятельств проконтролировать эту встречу между братьями ЭРИХ наши органы не смогли.

Других данных в отношении ЭРИХ Н.Ф. пока не добыто.

Учитывая занимаемое положение по роду работы ЭРИХ Н.Ф., нашими органами придается серьезное значение его разработке. В связи с этим просим сообщить, какие дополнительно получены материалы на его брата ЭРИХ Б.Ф.

«27» мая 1960 года

№ 618

Васильев

38
Совершенно секретно.

41

dot. Sukier Chaima

Из поступивших к нам данных органов госбезопасности СВВ Советской Армии видно, что гражданин ПНР ЦУКЕР Хайн Михалович, 1918 года рождения, уроженец гор. Люблин, проживая в гор. Легнице, установил широкие связи с артистами театра СВВ, офицерами и служащими Советской Армии.

Отдельные лица из этих связей ЦУКЕРА располагают сведениями, составляющими военную тайну.

Большое число офицеров и служащих Советской Армии посещают квартиру ЦУКЕРА.

Обращает на себя внимание тот факт, что квартиру ЦУКЕРА посещают и лица прибывшие из капиталистических государств.

Так например у него на квартире часто бывает некто ШЛЕЗИНГЕР Карл, по национальности еврей, проживает по адресу: гор. Легнице, ул. Уланского 30.

Известно, что ШЛЕЗИНГЕР в 1958 году из ПНР выехал в Израиль, проживал во Франции, где ходатайствовал о въезде в ПНР, но ему было отказано. В марте 1959 года ШЛЕЗИНГЕР приехал в ПНР как австрийский турист, /без ограничения срока пребывания/. В настоящее время он стремится устанавливать связи с военнослужащими СВВ для чего использует квартиру ЦУКЕРА.

К числу лиц посещающих квартиру ЦУКЕРА относится и неустановленный нами гражданин, прибывший в ПНР из Франции:

По непроверенным данным, ЦУКЕР якобы получает от кого то доллары для передачи лицам еврейской национальности прибывшим из СССР и намеревающимся выехать в капиталистические государства.

21/435

42

Ориентируя об изложенном, с целью изучения характера связи ЦУКЕРА с советскими военнослужащими и проверки, не занимается ли он враждебной деятельностью, просим Вас о проведении необходимых агентурно оперативных мероприятий / в том числе литерных/ в отношении ЦУКЕРА.

Одновременно с этим просим проверить возможное посещение ЦУКЕРОМ Израильского и других посольств капиталистических государств в ПНР, а также наличие у него связей с еврейскими националистами в ПНР и СССР.

Дуракин

" 19 " июля 1960 года.

№ 819.

I - ГГ

det. Strykowskiego *Israella*
Совершенно секретно 43

По данным наших органов, числа 26-28 июля с.г. выедут в Польскую Народную Республику на два месяца граждане СССР - СТРИКОВСКИЙ Израиль Семенович, 1912 года рождения, уроженец г.Середз /Польша/, еврей по национальности, и его жена СТРИКОВСКАЯ Вера Григорьевна, 1919 года рождения, уроженка г.Середз. Вместе с ними едет их сын СТРИКОВСКИЙ Михаил Израилевич, 1954 года рождения. В Польше по адресу: г.Вроцлав, ул.Россфельда, 5, кв.7 проживает тетка СТРИКОВСКИХ - ФРЕЙДЛИХ Регина Семеновна, к которой они и направляются.

У СТРИКОВСКИХ имеются также родственники в Израиле, с которыми они ведут переписку. Судя по одному из писем, полученному СТРИКОВСКИМИ из Израиля от своей родственницы ГРАНЕК З., поездки в Польшу связывались ими с какими-то другими планами. В частности, ГРАНЕК писала в этом письме, что она "не одобряет их планы выехать снова в Польшу". Не исключено, что СТРИКОВСКИЕ высказывали намерение из Польши выехать в Израиль.

Учитывая, что вышеназванные данные являются предположительными, наши органы не сочли возможным отказывать СТРИКОВСКИМ в выезде в Польшу для свидания со своей родственницей.

Однако, учитывая, что свое пребывание в ПНР СТРИКОВСКИЕ, возможно, попытаются использовать для выезда на Запад, просим принять соответствующие меры по предотвращению такого выезда.

О материалах, полученных в отношении СТРИКОВСКИХ, просьба нас информировать.

"27" июля 1960 года
 № 849

Израиль

I - ГГ

dot. Szymjak Ammy
Mark Bernard
Szapiro
Gajmberg

1/16/44
44
Совсем секретно

По данным наших органов, в г.Новокуйбышевске, Куйбышевской области, проживает советская гражданка ШИНЯК Анна Исаковна, 1920 года рождения, урож. г.Ломжа, Белостокской области, которая, по имеющимся у нас материалам, намерена использовать репатриацию в Польшу с целью эмиграции в США к своему брату ШАПИРО.

Не имея документов, подтверждающих ее польское гражданство, она обратилась за помощью к ШАПИРО, который обещал ей все уладить через польского гражданина еврейской национальности ГРИНБЕРГА, проживающего в г.Ломжа /ПНР/.

19 декабря 1958 года ГРИНБЕРГ выслал ей фиктивный паспорт на имя ШИНЯК Анны, дочери Исака, 1920 года рождения, урож. г.Ломжа.

На основании этого документа ШИНЯК в 1958 году возбудила ходатайство о репатриации в Польшу, в чем ей было отказано.

В связи с этим ШАПИРО, стремясь добиться разрешения на репатриацию ШИНЯК, впоследствии прибег к помощи влиятельных лиц из среды дипломатов и журналистов.

Так, в декабре 1959 года по просьбе последнего с ШИНЯК установил письменную связь польский профессор Марк БЕРНАРД, проживающий в Варшаве, Аллая генерала Шмеревского, 79, и в переписке с ней стал называться ее кузином.

По имеющимся у нас материалам проходит БЕРНАРД Марк Герарович, 1908 года рождения, урож.Белостокской области, по национальности еврей, журналист, до войны работал редактором еврейской газеты "Фрейт" в Варшаве. Во время войны находился в СССР. В 1943-1944 гг. работал в редакции еврейского антифашистского комитета, откуда был впоследствии

4742

2.

45

уволен за грубые искажения при редактировании материалов, поступивших в редакцию еврейской газеты "Эйникайт". В 1944-1945 годах БЕРНАРД являлся председателем еврейского комитета при Союзе польских патриотов, проявлял националистические настроения. После войны выехал из СССР в Польшу.

Информируя Вас о вышеизложенных фактах посредничества отдельных польских граждан между советскими гражданами и гражданами из капиталистических стран в их незаконных действиях, о результатах проверки этого факта просьба сообщить нам.

27 июля 1960 года

№ 850

Дуракин

I - gg

dot. 1 Olsztejn Michale
 4 Buchshajew Smita
 3) Melamed Eli

17843

Совершенно секретно 46

Нашими органами разрабатывается сионист ОЛЬШТЕЙН Михаил Швавич, 1915 года рождения, уроженец гор. Варшавы, бухгалтер, житель гор. Львова.

ОЛЬШТЕЙН, по данным агентуры, проживал до 1939 года в Варшаве, проводил активную сионистскую деятельность, являлся участником сионистских конференций, проходивших в Варшаве. Прибыв на жительство в СССР, ОЛЬШТЕЙН продолжал проводить националистическую деятельность, в 1956 году он склонил к выезду из СССР в Иерусалим через Польшу БУХСАВВА - БУХСАУМА Хуну-Харитона Максимовича, 1918 года рождения, уроженца Станиславской области, и МЕЛАМЕДА Илью Евлевича 1921 года рождения, уроженца Ровенской области, которые в настоящее время проживают в гор. Вроцлаве. Первый содержит частное кафе, второй - фотолабораторию.

С помощью этих лиц ОЛЬШТЕЙН в 1957 году выезжал сроком на 1 месяц в Польшу, где неоднократно посещал израильскую миссию в Варшаве, имел встречи и беседы с секретарем миссии ИКЦЕРОМ, от которого получил и привез в г. Львов сионистскую литературу. Кроме того, ОЛЬШТЕЙН встречался в Польше также с директором еврейского исторического института Б.МАРКОМ. (видимо Барнард Марк, см. деп. № 856 от 27/10/60г.)

В настоящее время ОЛЬШТЕЙН поддерживает письменную связь с БУХСАВВЫМ и МЕЛАМЕДОМ.

Учитывая, что израильские разведчики в Варшаве могут использовать ОЛЬШТЕЙНА, БУХСАВВА и МЕЛАМЕДА в проведении враждебной работы против ПНР и Советского Союза, просим через ^{данные} возможности ~~_____~~ проверить указанных лиц по Польше, используя для этого известного ~~_____~~ агента "Брук". Агент "Брук" хорошо знает ОЛЬШТЕЙНА, БУХСАВВА и МЕЛАМЕДА и может внести ясность в характер их отношений между собой и их связи с сотрудниками израильской миссии.

~~244~~
2. 47

Информируя об изложенном, просим сообщить мнение о возможности временной поездки агента "Брук" в г. Львов для использования его в разработке ОЛЫТЯЙНА.

"27" июля 1960 года

№ 848

Дуракин

Tłumaczenie z rosyjskiego
 Tłumaczył: Popłuszki Al. mjr

Warszawa, dnia 18.VIII, 1960r. ^{140/45}

Ścisłe tajne 48

N O T A T K A

2 i 5 sierpnia 1960 roku na Wesną zgodą organa naszego zorganizowały spotkanie z Fiszbajnem J.L., który w przeszłości był agentem KGB pod pseudonimem "Rybakow", w sprawie zorientowania się w możliwości wykorzystania go do przedsięwzięć skierowanych przeciwko wywiadowi izraelskiemu.

"Rybakow" wyraził zgodę w udzieleniu jak najdalej idącą pomoc, organom bezpieczeństwa PRL i ESRR odwiedzając przy tym, że najlepiej byłoby wykorzystać go w Polsce, gdzie posiada pewne kontakty wśród elementów sjonistycznych. "Rybakow" wyraził życzenie, żeby wykorzystywano go do konkretnych i poważnych spraw. Poza tym prosił on, żeby jego współpracę z organami bezpieczeństwa była przez MSW PRL uzgodniona z czynnikami partyjnymi, gdyż jest on członkiem PZPR. W związku z powyższym odwołaliśmy się dla "Rybakowa", że konkretne zadanie otrzymane od pracowników MSW PRL, którzy nawiążą z nim kontakt po przybyciu do Warszawy.

Biorąc pod uwagę liczne kontakty rodzinne "Rybakowa" z ESRR, naszym zdaniem, byłoby wskazane wykorzystać go w kierunku przechwycenia kasetów łączności agentury izraelskiej z terenu Polski na ESRR. Należy to jednak czynić po dokładnym sprawdzeniu "Rybakowa", ponieważ w rozmowie z naszymi pracownikami zachowywał się on niesbyt szczere, a na wiele pytań dawał wymijające odpowiedzi i niekonkretne, nie powiedział o powiązaniach w USA i ESRR. Nawiązań łączności "Rybakowem" w Warszawie można wykorzystać jego telefon domowy Nr. 6-95-19, a hasłem jest jego poprzedni pseudonim "Boris" powołując się na Aleksandra Iwanowicza.

16 sierpnia 1960 roku
 Nr. 929

W o l o k i t i n

*Exa. № 1 obywatel L. Pomykowski
 18.VIII.60*

2 - гг

Совершенно секретно 49СПРАВКА

2 и 5 августа 1960 года с Вашего согласия нашими органами были проведены встречи с ФИШБАЙНОМ Я.Л., являвшимся в прошлом агентом органов КГБ под псевдонимом "Рыбаков", на предмет определения возможности его использования в мероприятиях против израильской разведки.

"Рыбаков" дал согласие оказать посильную помощь органам безопасности ПНР и СССР, заявив при этом, что лучше всего его использовать в Польше, где у него имеются некоторые связи среди сионистских элементов. "Рыбаков" выказал желание, чтобы его использовали в конкретных серьезных мероприятиях. Кроме того, он просил, чтобы его сотрудничество с органами безопасности было МВД ПНР согласовано с партийными органами, так как он является членом ПОРП. Исходя из наложенного, нами было заявлено "Рыбакову", что конкретное задание ему будет дано сотрудниками МВД ПНР, которые свяжутся с ним по прибытии в Варшаву.

Учитывая наличие у "Рыбакова" родственных связей в СССР, по нашему мнению, было бы целесообразным использовать его в направлении перехвата каналов связи израильских разведчиков с территории Польши на СССР, однако делать это следует после тщательной проверки "Рыбакова", так как в беседе с нашими сотрудниками он вел себя не совсем искренне, на ряд вопросов давал уклончивые неконкретные ответы, не рассказывал о связях в США и СССР. Связаться с "Рыбаковым" в Варшаве можно по его домашнему телефону 6-93-19, паролем для связи является его прошлый псевдоним "Борис" от имени Александра Ивановича.

"16" августа 1960 года

№ 929

Валентин

лк-3

Секретно
Экз. № 1СПРАВКА

5	Отдел № 5 при СМ СССР
Вход. № 1909	
24	Сек.

КГБ при СМ Литовской ССР располагает агентурными данными, что некоторые польские и советские граждане используют возможности взаимного пребывания в ПНР и СССР по частным делам для осуществления крупных валютных операций.

С этой целью из Польши в СССР ввозятся золотые монеты, золотые часы и другие товары, все это сбывается на черном рынке, а на вырученные деньги скупается иностранная валюта / в основном доллары /, платина и переправляется контрабандным путем в Польшу.

Из числа польских граждан, занимавшихся крупными валютными операциями известны следующие:

- Lejtenantski Karol* 1. ДЗЕРЖИНСКИЙ Король Андреевич, 1911 года рождения, проживает в гор. Варшава, ул. Филтрова, 46
- Michalski Marek* 2. МИХАЛЬСКИЙ Марек Владиславович, 1928 года рождения, проживает в гор. Варшава, ул. Северная дом 4 кв. 34
- Olenska Wanda* 3. ОЛЕНСКА Ванда Францевна, 1911 года рождения, проживает в гор. Варшава, по ул. Гурского д. 3 кв. 20
- Nowik Bogus* 4. НОВИК Борис Самуилович, 1912 года рождения, уроженец Гродненской области, еврей, проживал в гор. Вильнюс ул. Англа д. III/15 кв. 13
- Nowik Chawa* 5. Его жена-НОВИК Хава Лейбовна, 1913 года рождения уроженка г. Гродно, еврейка, проживала вместе с мужем. В декабре 1958 года они оба арестовались МВД СССР за участие в валютных операциях совместно с КОТЛЯР Рахиль и другими, однако в марте 1959 года были освобождены в связи с прекращением дела и сразу же по репатриации выехали в Польшу.
- Kluczek Izrael* 6. КЛЮЧКО Исаак Касриелевич, 1896 года рождения, еврей, проживал в гор. Вильнюсе по ул. Комьлунимо дом 31 кв. 22.

Король Карлос 7. Его приемный сын - КЛЯЧКО Касриель Мордухович 1918 года рождения, еврей до въезда в ПНР работал в торговой сети, проживал в гор. Вильнюсе по ул. Коммунисто д. 31 кв. 23. Оба выехали в сентябре 1957 года в ПНР со своими семьями.

О крупных валютных операциях упомянутых выше лиц нам стало известно только в 1959 году, то есть уже после того как валютчики-польские граждане возвратились домой, а советские граждане в порядке репатриации выехали на постоянное местожительство в Польшу.

В частности, нам стало известно, что ДЗЕРЖИНСКИЙ, приезжая в гор Вильнюс, имел спекулятивные валютные сделки с КОТЛЯР Рахиль, НОВИК Хава, КЛЯЧКО Исааком и другими, а так же выезжал в Москву и другие города Советского Союза.

По данным Паспортного Регистрационного отдела Управления Милиции МВД Литовской ССР значится, что ДЗЕРЖИНСКИЙ Кароль в Литовской ССР был один раз с 8-го декабря 1956 года до 28 марта 1957 года. Однако по данным агентуры известно, что он приезжал в Литовскую ССР еще в 1958 году. По всей вероятности вызов ему был оформлен из другой республики.

По данным агентуры, ДЗЕРЖИНСКИЙ выезжал в Москву, Ташкент и другие города Советского Союза, где проводил крупные валютные операции.

После ареста в конце 1958 года некоторых его связей, проживавших в Советском Союзе, ДЗЕРЖИНСКИЙ лично сам уже сюда приезжать не стал, но спекулятивные сделки валютой и другими ценностями продолжал вести через других лиц. При этом иногда использовались лица, которые совершенно не посвящались в эти сделки.

Так, например НОВИК Хава рассказывала своим связям, что, в конце 1958 года ДЗЕРЖИНСКИЙ Кароль передал чемодан с вещами, в стенках которого были заделаны золотые монеты, через одного профессора /установочных данных на него нет/. Чемодан этот профессором был доставлен в Москву и там передан кому-то из связей ДЗЕРЖИНСКОГО.

О том, что валютчики используют некоторых граждан, приезжавших из Польши в СССР и обратно, втемную, то есть не посвящая их полностью в свои преступные замыслы, говорит и такой факт. В конце 1959 года органами милиции МВД Литовской ССР совместно с нами была арестована советская гражданка, постоянно проживавшая в Польше, ПЕНДЗЕК,

которая везла с собой более 500 пар капроновых чулок. Сумочку, в которой находились чулки и другие предметы, ей вручила гражданка ПРОХОРОВА, проживавшая в городе Вильнюсе, для передачи своей дочери, ФЛАУМ, проживавшей в гор. Варшава. При тщательном обыске было обнаружено в днище этой сумочки большое количество иностранной валюты, платины и других ценностей. Все это было специально заделано в днище сумочки, о чем ШЕНДЗИК ничего не знала.

По данным одного агента, НОВИК Хава и её муж НОВИК Борис и в Польше продолжают активную деятельность по скупке и перепродаже золотых монет и иностранной валюты. Летом 1959 года НОВИК Хава звонила по телефону одному из знакомых агента и просила принести чемодан с вещами, который она подготовила для пересылки ему в Вильнюс через одного человека. Это означало, что в двойных стенках чемодана были заделаны золотые десятки, которые необходимо было реализовать. Но этот человек от сделанного ему предложения отказался, так как боялся ответственности. Предполагается, что НОВИК Хава направила этот чемодан к кому то из своих знакомых в Ленинград.

По данным одного агента, семья НОВИК и семья КЛЯЧКО выехали в Польшу с намерением выехать в Израиль, однако пока остаются в ПНР для того, чтобы с помощью валютных сделок увеличить свое и без того большое состояние, найденное таким же способом в Литовской ССР.

Ойгенштейн Мария По данным одного агента, приезжавшая в марте 1959 года в гор. Вильнюс польская гражданка АЙЗЕНШТЕЙН Мария Иосифовна, 1925 года рождения, проживавшая в гор. Лодзь по ул. Западная 78 кв. 17, рассказывала агенту, что в гор. Лодзь, по соседству с ней проживает один старик /фамилию не назвала/, еврей, входящий в состав руководства еврейской общины в Лодзи, который совершает крупнейшие валютные сделки. К нему из-за границы поступает золотые монеты царской чеканки десятирублевого достоинства, которые штампуются в Швеции. Эти монеты он частично реализует в Польше, а частично направляет для реализации в Советский Союз. Причем, по словам АЙЗЕНШТЕЙН, сам старик никуда не ходит, так как болен туберкулезом, а все делает через своих доверенных лиц, некоторым из них дает распоряжения по телефону, который имеет в своей квартире.

Проживающий в Варшаве по ул.Навотки дом № 20 кв.48 гражданин САВАНЕВИЧ Бронислав Петрович принимает меры к тому, чтобы приехать в гор.Вильнюс для посещения своих родственников. Уже засвидетельствовано приглашение им для выезда САВАНЕВИЧ из ПНР. Ранее САВАНЕВИЧ Б.П. проживал в гор.Вильнюсе, откуда выехал в Польшу в конце 1959 года в порядке репатриации.

Перед своим въездом в Польшу он сделал заявление органам КГБ о ДЗЕРЖИНСКОМ и других валютчиках. *Бронислав Петрович*

Учитывая предстоящий приезд САВАНЕВИЧА Б.П. в гор.Вильнюс и его заявление целесообразно использовать его в оперативных целях для разработки ДЗЕРЖИНСКОГО и его связей.

Верно: *[Подпись]*

7 września br. z Moskwy do Sarajewa samolotem rejsu Br.232 udał się Kates /Kacz - Katsch/ Abraham ur. w 1906r. w Polsce, obywatel USA, narodowości żydowskiej, profesor Kiewskiego uniwersytetu, członek Rządowego Kongresu Syjonistów.

W Moskwie brał on udział w obrzędach 25-go kongresu orientalistów.

W czasie pobytu w ZSRR Kates zajmował się zbieraniem szpiegowskich informacji, odbywał spotkania z osobami współpracującymi przez nasze organy jako podejrzani o kontakty z wywiadem izraelskim. Oprócz tego zbierał on oszczędności i tendencyjne informacje o sytuacji Żydów w Związku Radzieckim, które następnie wykorzystał w swym wystąpieniu na 25 syjonistycznej konferencji 16 września br. w Paryżu.

Zebrane materiały Kates trzyma przy sobie i starannie strzeże. Najbardziej poważne notatki znajdują się w portemonetce znajdującej się w tocznej kieszonce marynarki.

Informując o powyższym prosimy w miarę możliwości o objęcie specjalną obserwacją Katesa. Pożądanym także byłoby wyrażenie u niego portemonetki w celu jej sewarcacji.

O rezultatach prosimy informować.

8 września 1960r.

Br.367

tlum.HB

Ódb.2-egz.

/-/ Wołokityn

лп 2

Совершенно секретно227/52
55CATCH

7 сентября с.г. из Москвы в Варшаву самолетом рейс № 232 вылетел КЗТН /КАЧ/ Абрахам 1908 года рождения, уроженец Польши, гр-н США, еврей, профессор Нью-Йоркского университета, член Всемирного конгресса сионистов.

В Москве принимал участие в работе 25-го конгресса востоковедов.

В период пребывания в СССР КЗТН занимался сбором шпионской информации, имел встречи с лицами, разрабатываемыми нашими органами по подозрению в связях с израильской разведкой. Кроме того, собирал клеветническую и тенденциозную информацию о положении евреев в Советском Союзе, которую намерен использовать в своем выступлении на 25 сионистской конференции 16 сентября с.г. в Париже.

Собранные материалы КЗТН хранит при себе и тщательно оберегает. Наиболее серьезные записи находятся в портмоне, хранищемся в боковом кармане пиджака.

Ориентируя о вышесказанном, просим по возможности организовать агентурную разработку КЗТН. Желательно также вскрыть у него портмоне со всем его содержанием.

О результатах просим сообщить.

"8" сентября 1960 года

Валентин

№ 984

Katseh Abraham.

I - гг

dot. Vival
2 da mysl "Kisiny"

Совершенно секретно

298/53
56

СПРАВКА

Просим сообщить, какими компрометирующими матери-
алами Вы располагаете на ВИЗЕЛЬ Регину, с которой, как
Вы сообщили, установил контакт выезжавший в 1959 году
в ПНР житель г.Киева ВИЗЕЛЬ Л.И.

Результаты проверки ВИЗЕЛЬ Л.И. сообщим дополни-
тельно.

↓ Kivale
26-61 Jny

" 22 " апреля 1960 года

№ 435

I - гр

54
57

Совершенно секретно

СПРАВКА

По учетам наших органов, ПЛОТНИК Ш.И. не проходит.

К каким-либо нашим мероприятиям ПЛОТНИК отношения не имеет.

28 апреля 1960 года

№ 489

Генеральный

отдел

В соответствии с указом Президиума Верховного Совета СССР от 15.06.58
о мерах по укреплению государственной безопасности и борьбе с вредительскими
действиями

ср. №. 1960г.

отн. 489

24 апреля 1960г.
[Signature]

2 - гг

*To Budet
so vstanet
to to...
pbeni do oshchivite y...
1*

*dat. Armo na
vel. Vozmish na
vostanovo ne...
19.11.60
19.11.60
19.11.60*

*2055
58*

Совершенно секретно

19.11.60/10

*1. Kuznetsov
Povne imenno
mishkin*

По данным наших органов, на должность второго секретера израильского посольства в Москве прибыл АГМОН ИУХАН /он же ВАГМАН/, 1926 года рождения, окончил высшее техническое училище в Израиле.

По агентурным данным, АГМОН до войны проживал в Западной Белоруссии, затем из Польши выехал в Израиль.

Брат АГМОНА - АГМОН /ВАГМАН/ Абрахам, 1926 года рождения, уроженец Белостока, до 1958 года работал в израильском посольстве в Москве.

Ориентируя об изложенном, просим Вас проверить АГМОНА Иухана по месту рождения и жительства в гор.Белостоке, а также сообщить, нет ли у Вас агентуры из числа связей АГМОНА в Польше, которую можно было бы использовать в его разработке.

17 " июля 1960 года

И.И.И.И.

Tłumaczenie z rosyjskiego
DT-1613/60

23A56
Sekcje Tajne 59
Egz.Nr _____

Jak wynika z posiadanych przez nas danych agenturalnych pracująca w armii radzieckiej Dremowa Lidia c. Michała przebywając na kolejnym urlopie w Związku Radzieckim wzięła od obywatela Bernstajna Jułija s. Herca zam. w Leningradzie D-25, przy Newskim Prospekcie 96/1 m. 112 niewielką paczkę w celu przekazania jej pod adres: Warszawa, Marszałkowska 27 m. 76, Marii Hurwic, telefon 8-34-73.

W paczce obok innych przedmiotów były trzy zupełnie czyste niewielkie bloki papieru.

Proszę o ustalenie Hurwic i sprawdzenia jej w kartotekach operacyjnych.

/-/ podpis nieczytelny

13.9.60 r.
Nr 1014

Tł. EN
Odb. 2 egz.
Data, 13.I.60.

47/57

I - ГГ

Совершенно секретно

60

10
12. 9. 60
Кавала
суббота
[Signature]

1982-599/10

По имеющимся у нас агентурным данным, служащая Советской Армии ДРЕМОВА Лидия Михайловна, находясь в очередном отпуске в Советском Союзе, приняла от гражданина БЕРНШТЕЙНА Ирии Герцевиче, проживающего в городе Ленинграде, Д-35, Невский проспект, 96/1, квартире 112, небольшую посылку для передачи ее по адресу: Вержева, ул. Маршальковского, 27, квартира 76, Марии ГУРВИЦ, телефон № 8-34-78.

В посылке наряду с другими вещами находились три совершенно чистых небольших блокнота.

Прошу установить ГУРВИЦ и проверить ее по оперативным учетам.

[Signature]

"12" сентября 1960 года

№ 1014

Tłumaczenie z rosyjskiego
DT-1613/60

Ścisłe Tajne
Egn. Nr _____

135
58
61

11 września w Użhorodu do Polski i Czechosłowacji wyjechała grupa turystów wmas-s-której wśród których przebywa agent KGB obwodu kijowskiego "Czernieckaja", Żydówka, wykastalce-nie wyższe - której wysłanie do Polski było uzgodnione z tow. Matejowskim.

13 września b.r. grupa minie Brześć i przez trzy następne dni będzie przebywała w Warszawie, dwa dni w Krakowie, jeden - dwa dni w Zakopanem, a następnie wyjedzie do Czechosłowacji

W celu ewentualnego podstawienia "Czernieckiej" otrzymała ona zadanie, aby spotkała się w Warszawie z Czarkasską Raisą, która wyjechała z Kijowa w roku 1957 i mieszka u krewnego nazwis-kiem Dudkowskim. Czarkasska wraz z Dudkowskim utrzymuje kontakt z wywiadownicą izraelską, necerem. Czarkasska ciągle zaprasza agenta na przyjazd do Polski i obiecuje zapoznać ją z interesującymi ludźmi.

Gdybyście byli zainteresowani, moglibyśmy zorganizować spotkanie w Polsce Waszego pracownika operacyjnego z "Czerniecką"

/-/ podpis nieczytelny

12.9.60 r.

Nr 1011

Pr. EW.

Odb. 2 egz.

Data, 13.X.60 r.

2 - ГГ

62 2/4
58

Совершенно секретно

Тов. Кавала
до саба фінанса
Ковалевице з тов. Чодол.
12. 9. 1960

1002-620/60

11 септембра из Ужгорода в Польшу и Чехословакию выезжа-
ет туристическая группа, в составе которой находится агент
КГБ Киевской области "Чернецкая", еврейка, с высшим образо-
ванием, направление которой в Польшу было согласовано с тов.
МАТНЕВСКИМ.

13 септембра с.г. группа проследует Брест, последующие
3 дня будет находиться в Варшаве, 3 дни - в Кркове, 1/2 дня -
в Закопане, а затем выедет в Чехословакию.

В целях возможной подготовки израильтянам "Чернецкой" де-
ло задание встретиться в Варшаве с выехавшей из Киева в 1957
году ЧЕРКАССКОЙ Рейсой, проживающей у родственника ДУТКОВСКО-
ГО, совместно с которым она поддерживает связь с израильским
разведчиком НЕЦЕРОМ. ЧЕРКАССКАЯ настоятельно приглашает агента
приехать в Польшу и обещает познакомить ее с интересными людь-
ми.

В случае Вашей заинтересованности мы могли бы организо-
вать встречу в Польше Вашего оперативного работника с "Чер-
нецкой".

12 септембра 1960 года

В. М. М. М.

№ 1011

Warszawa, dnia 26 lipca 1958 roku

Sciśle tajne

235/60
63

W Y C I A G

=====

z notatki z rozmów między przedstawicielami Departamentu II K.G.B. i Departamentu II M.S.W. przeprowadzonych w dn-iach od 3.VII.do 8.VII.1958 roku w Warszawie.

Udział w rozmowach brali:

Strona radziecka:

tow.GORBOTENKO -Naczelnik Wydziału
" PIETROW -Naczelnik Wydziału
" GOLIGUZOW -przedstawiciel
grupy łącznikowej

Strona polska:

Tow.ŻMIJEWSKI Vicedyr.De.II.
" SKIBINSKI Nacz.Wydziału
" SMOLNIK Nacz.Wydziału
" MIERZWINSKI- przedst.
grupy łącznikowej.

Rozmowy miały na celu :

1. Wymianę informacji na temat aktualnej znanej działalności wywiadu izraelskiego przeciwko ZSRR i PRL.
2. Uzgodnienie form pomocy ze strony radzieckiego dla polskiego KW w zagadnieniu zwalczania wrogiej działalności izraelskiego wywiadu.
3. Uzgodnienie wspólnych przedsięwzięć zmierzających do głębszego wejścia agentury polskiego i radzieckiego KW w znane już ogniwa działalności wywiadu izraelskiego.

./.

Ad. 1. Wymieniono niżej podane notatki informacyjne / przy czym informacje w nich zawarte omówiono i rozszerzono dodatkowo w ustrnych rozmowach/ :

~~206/45~~
6A
64

Strona radziecka przekazała:

1. Notatkę o działalności wywiadu izraelskiego na terenie ZSRR
2. Notatkę o wywiadowczych organach Izraela.
3. spis znanych pracowników wywiadu izraelskiego
4. spis znanych pracowników kontrwywiadu izraelskiego
5. dziesięć charakterystyk agentów.

Strona polska przekazała:

1. Notatkę o ośrodku wywiadu izraelskiego w Berlinie
2. notatkę o ośrodku wywiadu izraelskiego w Wiedniu
3. notatkę o nowopowstałych szkołach wywiadowczych wywiadu izraelskiego,
4. dwie notatki o formach nielegalnego wyjazdu Żydów do Izraela,
5. dwie charakterystyki spraw,
6. notatkę o figurancie z terenu ZSRR - ZACHU.

Ad.2. Opisane w szczegółach w części II i III niniejszej notatki.

Ad.3. Opisane w szczegółach w części III niniejszej notatki.

- . -

Należy podkreślić, że w czasie rozmów osiągnięto pełne porozumienie we wszystkich omawianych sprawach, przyczym rozmowom towarzyszyło obopólne zrozumienie wzajemnych potrzeb i możliwości.

Przewiduje się, że po upływie pół roku, powinno nastąpić omówienie zrealizowanych przedsięwzięć i osiągniętych tą drogą wyników - dla opracowania wspólnego planu.

W miarę realizacji planu - wymieniać między sobą uzyskiwane informacje w trybie roboczym.....

~~257~~¹⁰62

.....

Ag. "WOJCZAŁ":

65

Żona agenta posiada w Polsce rodzinę, od której agent może otrzymać zaproszenie do Polski i tu nawiązać łączność z Poselstwem Izraela.

Ag. "POBIEDA":

Pochodzi z Białegostoku, na terenie którego w latach międzywojennych był członkiem syjonistycznej organizacji "Mizrachi". "Pobieda" do Polski przybędzie na zaproszenie białostockiego TSKZ. Zaproszenie takie nastąpi w wypadku braku możliwości załatwienia przyjazdu na podstawie zaproszenia znajomych. Będzie to przyjazd w sprawach prywatnych dla wyjaśnienia możliwości wyjazdu przez Polskę do Izraela.

Ag. "MICHAJŁÓW":

Ag. "Michajłow" przyjedzie do Polski w charakterze turysty. Nawiąże kontakt z Poselstwem Izraela w Warszawie, gdzie w imieniu kilku swoich znajomych będzie zasięgał informacji na temat możliwości ich wyjazdu przez Polskę do Izraela. Znajomi ci / wytypowani przez KGB / obawiają się jakoby on zwrócił się bezpośrednio z tą sprawą do Poselstwa Izraela w Moskwie. Celem tego będzie zorganizowanie nielegalnego kanału przerzutu Żydów z ZSRR do Izraela.

Ci trzej ostatni agenci wykorzystani zostaną na terenie Polski do :-

1. Do wykrywania i rozszyfrowania kanałów nielegalnego przerzutu Żydów, którzy w różnych względów nie mogą opuścić Polski drogą legalną.

238
66 63

2. Rozpoznanie organizacji i metod pracy Poselstwa Izraela w Warszawie z odwiedzającymi placówką osobami /miejscowe i przyjezdne z ZSRR/ oraz rozszyfrowania wśród pracowników Poselstwa w Warszawie - pracowników wywiadu izraelskiego.
3. Zbadania możliwości i dróg podstawienia pod placówkę Izraela w Warszawie dalszej agentury.
4. Bliższego zorientowania się co do problemów, którymi interesuje się Poselstwo Izraela w Warszawie, w odniesieniu do ZSRR.
5. Podstawienia placówce Izraela w Warszawie przez tą agenturę dalszych agentów ze Związku Radzieckiego / pod różnymi legendami/ z perspektywą otrzymania kontaktów na Poselstwo Izraela w Moskwie.....?.....?.....
.....

Za zgodność:

IPN
BIURO
Warszawa

IPN
BIURO
Warszawa

4. Śliwicki

67

Wzrost możliwości zaprowadzenia agentów z ZSRR przez TSK2 Biełostok, mogą się rozwinąć, bo każdy kontakt z lew. agentem. Trzeba być na wszelki wypadek konspiracyjnie os. i ang.

26.7.58. *[Signature]* MWK

IPN
BIURO
Warszawa

IPN
BIURO
Warszawa

4. Serbuk

67

Mane molivosi zpronekia
apuntou z SSR mes TSKi Bre-
dystal, uspa sy zavelit, ko us-
ky hudekosi z lemt. apoutem.
Inelaty ipe ka melki us-
padet kimbroswai us ranga.

26.7.58.

Serbuk
MWT

IPN
BUAD

IPN
BUAD

2/ид

Совершенно секретно

Экз. № _____

68

СПРАВКА

на агента "Победа"

"Победа" Синятыцкий Лейб Хаймо-вич, 1909 г. рождения, уроженец Пинской области, из семьи крупного торговца, еврей, б/п, с высшим юридическим образованием, владеет польским, еврейским и немецким языками, работает нач. плательского отдела комбината стройматериалов. Женат, имеет детей. Проживает в Гродно.

"Победа" сотрудничает с органами госбезопасности с 1951 года и используется по разработке еврейских националистов.

До 1933 года "Победа" проживал в Белостоке, затем переехал в Варшаву, где окончил юридический факультет Варшавского университета.

В начале Отечественной войны из Белостока эвакуировался в Саратовскую область (гор. Дергачев), где работал счетовым работником в зерносовхозе.

В июне 1944г. был отозван на работу в г. Климовичи, Могилевской области, откуда в 1945г. переведен в Гродно.

Проживая в 1920- 1925 г.г. в Белостоке, "Победа" являлся членом сионистской организации "Мизрахи".

В Израиле имеет родного брата Синятыцкого Менохена Хаймовича, во Франции сестру жены ПРИМЕР Агнесу Абрамовну.

На территории Советского Союза "Победа" располагает большим кругом связей из числа бывших участников сионистского подполья, которые поддерживают связь со своими единомышленниками в Польской Народной Республике.

Handwritten: 2. 69
Handwritten: 65

Агент "Победа" проверен на практической работе, характеризуется положительно, сомнений в искренности в работе с нами не вызывает. Может быть использован для направления в маршрутную поездку в ПНР.

Handwritten: 58-58.

Handwritten: н 782

70

отп 2 экз

1 экз - руководству
2 экз - лит д 543 раздел X
исп Петров
маш Лосанова
Вед № 141
24 VI 58г

Scisła tajna

Egz. Nr. _____

66

71

NOTATKA

o sprawie agenta "Dzięciętne"/"Lebiada"/

"Lebiada" _____

_____, nr. 1909r. w pińskim województwie, w rodzinie bogatego kupca, zarobkowca żydowskiej, b/p, wykształcenie prawnicze, władze językami polskim, żydowskim i niemieckim, pracuje jako rzeczownik oddziału planowania kombinatu materiałów budowlanych. Żenaty, ma dzieci. Mieszka w Grodnie.

"Lebiada" współpracuje z organami bezpieczeństwa państwowego od 1951r. i wykorzystywany jest do rozpracowania żydowskich nacjonalistów.

Do 1933 roku "Lebiada" mieszkał w Białymstoku a następnie wyjechał do Warszawy gdzie ukończył wydział prawa na U.W.

W początkach wojny sżydowskiej z Białegostoku uchował się w województwie warszawskim, w Łęczyńsku/ gdzie pracował jako pracownik księgowości w sekcjach sztabowych.

W styczniu 1944r. był skierowany do pracy w m. Klinowice woj. łęczyńskiego. W 1945r. przeniósł się do Grodna.

Przebywając w 1940-45r. w Białymstoku "Lebiada" był członkiem szarych organizacji "Mistrzów".

W Izraelu ma młodszego brata Levi Szlomo Mendelera Chaimowicza, w Warszawie siostrę Sony Szlomo Agnieszki Szlomo.

Na terenie Zw. Radu. "Lebiada" posiada duży krąg kontaktów wśród byłych uczestników szarych organizacji, które podtrzymuje kontakty ze swymi "jednoznacznicami" z Białymstoku.

Agent "Lebiada" sprzedawczy został w czasie pracy, włączył się w szereg w szeregach nie na. Może być wykorzystany do skierowania na wyjazd do I.R.L.

СПРАВКА

на агента "Войчаль"

"Войчаль" Заюрак Исаак Лазаревич, 1915 года рождения, уроженец гор. Корец, Ровенской обл., еврей, беспартийный, со средним образованием, работает в Общественном отделе гор. Ровно, имеет семью - жену и дочь. Владеет польским, еврейским, немецким и французским языками.

"Войчаль" до 1931 года проживал по месту рождения, а затем выехал на учебу во Францию, откуда в 1933 году возвратился в г. Корец, где вступил в коммунистическую партию Западной Украины. В 1937 году начальник тайной полиции Ровенского уезда НАЗУРКЕВИЧ пытался привлечь "Войчаль" к секретному сотрудничеству, от чего последний отказался и заявил об этом в парторганизацию, в связи с этим делом он из партии был исключен, но продолжал выполнять отдельные партпоручения.

7 февраля 1939 года "Войчаль" за деятельность против панской Польши был арестован и заключен на 3 месяца в концлагерь "Берега" Каргузская, о чем было опубликовано в местной печати.

После освобождения из заключения работал в гор. Корец, а после нападения Германии на Польшу эвакуировался в Среднюю Азию.

С 1947 г. "Войчаль" проживает в Ровно.

С органами госбезопасности "Войчаль" сотрудничает с 1940 года. Характеризуется положительно. По его материалам органами госбезопасности было выявлено и разоблачено два агента иностранной разведки. Данных о расшифровке "Войчаль" не имеется.

По своим личным и деловым качествам и подготовке агент "Войчаль" может выполнять серьезное задание.

2/3
68

2. 73

Отец и мать агента погибли в период оккупации немецкими войсками Ровенской области. Два брата Заррак Наум Лазаревич, 1911 года рождения, и Заррак Иков Лазаревич, 1917 года рождения, проживают в Израиле, с которыми он поддерживает письменную связь через сестру своей жены, также проживающую в Израиле. Имеет также родственников в США и Канаде.

Жена "Войчаль" имеет в Польше двоюродного брата - ГРИНФЕЛД Израиль, он же ПОЛЬ Людвиг, 1911 года рождения, работающего генеральным директором Министерства сельского хозяйства Польши, жена его, по национальности еврейка, является преподавателем Варшавского университета, через которых "Войчаль" может официально получить вызов для временного въезда в ПНР.

5. VII - 58.

~ 780

CYFROWE ARCHIWUM

ARCHIWUM NOWYCH MOŻLIWOŚCI

Nazwa archiwum: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990

Tytuł j.a.: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja.

1958 – 1958 1297/90,130/234, 28/58

IPN BU 134/90

88

106

Приложение к статье 2 Договора
между Польской Республикой и
Союзом Советских Социалистических
Республик от 15 февраля 1951 г.

О П И С А Н И Е

линии государственной границы на участке территории,
уступаемой Польской Республикой Союзу Советских Со-
циалистических Республик.

Начальным пунктом линии государственной границы на участке территории, уступаемой Польской Республикой Союзу Советских Социалистических Республик в порядке обмена, является точка, расположенная на польско-советской государственной границе приблизительно в 2,2 км. юго-восточнее церкви населенного пункта Векбица и приблизительно в 5,9 км. северо-восточнее церкви населенного пункта Корне.

Отсюда линия границы проходит в северо-северо-восточном направлении, оставая на стороне СССР железную дорогу Рава-Русская - Кротинополе, а на стороне Польши - населенный пункт Векбица, и подходит к точке, расположенной приблизительно в 2,2 км. западнее железнодорожной станции Угнув и приблизительно в 4,0 км. северо-восточнее церкви населенного пункта Векбица.

Далее линия границы проходит в восточном направлении, оставая на стороне СССР железную дорогу Рава-Русская - Кротинополе и населенные пункты Угнув, Корчув, Тушув, а на стороне Польши - Тарношин, Корчини, Осердув и подходит к точке, расположенной на грунтовой дороге из Велза в Осердув, приблизительно в 3,3 км. северо-западнее станции Велз.

8F

103

Затем линия границы поворачивает на северо-северо-восток и проходит в этом же направлении, оставляя на стороне СССР населенные пункты Ишемьстув, Вахбенк, Руски, Баранк, Угрянув, Писечно, а на стороне Польши - Осердув, Дужина, Гульче, Оцув и приближает к польско-советской государственной границе на реке Зап.Буг, в точке, расположенной приблизительно в 6,2 км. юго-восточнее церкви населенного пункта Кригув и приблизительно в 4,9 км. западнее церкви населенного пункта Литовск.

/-/ А.Завадский

/-/ А.Велицкий

Перепечатано в 10 экз.
Е.Яговецкая

Верно: *Укт*

89

108

Приложение к статье I Договора
между Польской Республикой и
Союзом Советских Социалистических
Республик от 16 февраля 1941 г.

О П И С А Н И Е

линии государственной границы на участке территории,
уступавшей Союзом Советских Социалистических Республик
Польской Республике.

Начальным пунктом линии государственной границы на участке территории, уступавшей Союзом Советских Социалистических Республик Польской Республике в порядке обмена, является точка, расположенная на польско-советской государственной границе на реке Сан приблизительно в 3,9 км./по прямой/ северо-восточнее впадения реки Волосати в реку Сан и приблизительно в 0,5 км. южнее церкви населенного пункта Журавин.

Отсюда линия границы проходит сначала в северном, а затем в северо-впадном направлении, оставая на стороне СССР населенные пункты Журавин, Желув, Громзева, Ианова и Лопушница, а на стороне Польши - Лотошска, Мажювец, Быстре, Вацдров Колония, Кресцино и Ласковате и приккаает к польско-советской государственной границе в точке, расположенной приблизительно в 3,8 км. восточнее церкви населенного пункта Пречкою и в 6,7 км. северо-впаднее церкви населенного пункта Лопушница.

/-/ А.Звездская

/-/ А.Винницкая

Перепечатано в 10 экз.
Б.Яловницкая

В е р н о: *Ял*

ПРОТОКОЛ 109

к Договору между Польской Республикой и Союзом Советских Социалистических Республик от 15 февраля 1951 г. об обмене участками государственных территорий.

Статья 1.

Каждая из Договаривающихся Сторон передает безвозмездно в полной сохранности недвижимую государственную, кооперативно-колхозную, кооперативную, а равно иную общественную собственность, включая оборудование предприятий, железных дорог, средств связи, Правительству государства, к которому отходит данная территория.

Договаривающиеся Стороны имеют право вывоза с обмениваемых территорий движимой государственной, кооперативно-колхозной и кооперативной, а равно иной общественной собственности, включая резервное и невмонтированное оборудование предприятий, железных дорог, средств связи, а также средств транспорта /подвижной железнодорожной состав, автомашины, поковки, упряжные животные/, тракторов, комбайнов, других сельскохозяйственных машин, скота.

Статья 2.

За каждой Стороной оставляется право переноса своих пограничных сооружений и оборудования.

Статья 3.

Стоимость оставляемого переселяющимся недвижимого имущества на обмениваемых участках не подлежит компенсации со сто-

110 30

роны государства, на территории которого это имущество
остается.

Статья 4.

Стороны условились, что передача обменываемых
участков и отселение населения должны быть закончены каждой
Стороной не позже 6 месяцев со дня вступления в силу Догово-
ра.

Статья 5.

Для проведения в жизнь постановлений настоящего
Протокола учреждается Польско-Советская Комиссия, в состав
которой каждая из Договаривающихся Сторон назначит трех
уполномоченных с соответствующим аппаратом не позже, чем
через две недели со дня вступления в силу Договора.

В компетенцию Комиссии входит составление предво-
дочных актов на передаваемое имущество и составление
Заключительного протокола.

Статья 6.

Охрана оставшегося на обменываемых участках имуще-
ства, вплоть до фактической передачи соответствующего участка,
осуществляется властями передающей участок Стороны.

По уполномочию
Правительства Польской Рес-
публики

По уполномочию
Президиума Верховного Совета
Союза Советских Социалисти-
ческих Республик

/-/ А.Завальский

/-/ А.Виницкий

Перепечатано в 10 экз.
Е.Яловицкая

В е р н о: *Ял*

ДОГОВОР

между Польской Республикой и Союзом Советских Социалистических Республик об обмене участками государственной территории.

Президент Польской Республики и Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик в частичное изменение и дополнение Договора между Польской Республикой и Союзом Советских Социалистических Республик о польско-советской государственной границе от 16 августа 1945 года решили заключить настоящий Договор и назначили в качестве своих Уполномоченных:

Президент Польской Республики - Заместитель Председателя Совета Министров Польской Республики ЗАВАДЗКО Александр;

Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик - Министра Иностранних Дел Союза ССР ВЕЛИНСКОГО Андрея Януарьевича,

которые после обмена своими полномочиями, найденными в должной форме и в полном порядке, согласились о нижеследующем:

Статья I.

Союз Советских Социалистических Республик уступает в порядке взаимного обмена Польской Республике участок государственной территории в Дрогобычской области общей площадью 480 квадратных километров, со включением этого участка в состав государственной территории Польской Республики

и о соответственном изменении существующей границы между Польшей и Союзом ССР, согласно прилагаемому описанию границы и карте масштаба 1:500.000.

Статья 2.

В свою очередь Польская Республика уступает в порядке взаимного обмена Союзу Советских Социалистических Республик участок государственной территории в Лоблинском поезде общим размером 480 квадратных километров, со включением этого участка в состав государственной территории Союза Советских Социалистических Республик и о соответственном изменении существующей границы между Польшей и Союзом ССР, согласно прилагаемому описанию границы и карте масштаба 1:500.000.

Статья 3.

Для проведения на местности линии границы между Польской Республикой и Союзом Советских Социалистических Республик, согласно статьям 1 и 2 настоящего Договора, и для составления соответствующих актов Стороны образуют на паритетных началах Смешанную Польско-Советскую Комиссию по демаркации границы.

Комиссия должна начать свою работу не позже двух недель и закончить ее не позже 2-3 месяцев со дня обмена ратификационными грамотами.

Расходы по содержанию Смешанной Польско-Советской Комиссии по демаркации границы будут нести Договаривающиеся Стороны поровну.

92

113

Статья 4.

Связанные с обменом участков и другие вопросы регулируются Протоколом, приложенным к настоящему Договору и вступающим в силу одновременно с Договором, неотъемлемой частью которого Протокол является.

Статья 5.

Настоящий Договор подлежит ратификации в возможно короткий срок и вступает в силу со дня обмена ратификационными грамотами.

Обмен ратификационными грамотами будет произведен в Варшаве.

Составлен в Москве 15 февраля 1951 года в двух экземплярах, каждый на польском и русском языках, причем оба текста имеют одинаковую силу.

По уполномочию
Президента Польской Рес-
публики

По уполномочию
Президиума Верховного Совет
та Союза Советских социа-
листических Республик

/-/ А.Завадский

/-/ А.Визинский

Перепечатано в 10 экз.
Б.Словецкая

Верно: *WOT*

Egz. Nr 8

Załącznik do art. 2 Umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 15 lutego 1957 r.

O P I S

linii granicy państwowej na odcinku terytorium odstępowanego przez Rzeczpospolitą Polską Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Początkowym punktem linii granicy państwowej na odcinku terytorium odstępowanego przez Rzeczpospolitą Polską Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich w drodze zmiany jest punkt, położony na polsko-radzieckiej granicy państwowej w przybliżeniu 2,2 km na południowy-wschód od kościoła miejscowości Wierzbica i w przybliżeniu 5,9 km na północny-wschód od kościoła miejscowości Kornie.

Od tego miejsca linia granicy przebiega w kierunku północno-północno-wschodnim, zostawiając po stronie ZSRR linię kolejową Rawa Ruska - Krystynopol, a po stronie Polski miejscowość Wierzbica i dochodzi do punktu, położonego w przybliżeniu 2,2 km na zachód od stacji kolejowej Uhnów i w przybliżeniu 4,0 km na północny-wschód od kościoła miejscowości Wierzbica.

Dalej linia granicy przebiega w kierunku wschodnim, pozostawiając po stronie ZSRR linię kolejową Rawa Ruska - Krystynopol i miejscowości Uhnów, Korosów, Tuszków, a po stronie Polski - Tarnoszyn, Koraszyn, Osierdów i dochodzi do punktu położonego na drodze gruntowej Beż - Osierdów, w przybliżeniu 3,3 km na północny-wschód od stacji Beż.

Następnie linia granicy skręca na północny-północny-wschód i przebiega dalej w tymże kierunku, pozostawiając po stronie ZSRR

115 55

miejsowości Przemysłów, Wierzbierz, Rusin, Warzą, Uhrynów, Piaseczno, a po stronie Polski - Osceń, Dłużniów, Halosze, Oszczów i łączą się z polsko-radziecką granicą państwową na rzece Bug w punkcie położonym w przybliżeniu 6,2 km na południowy-wschód od kościoła miejscowości Kryłów i w przybliżeniu 4,9 km na wschód od kościoła miejscowości Litowisz.-

/-/ A.Z.

/-/ A.W.

Sporsządsiła: K. Majorowicz
w 10-ciu egz.

Za zgodność: *JW*

Egz. Nr 8

Załącznik do art. 1 Umowy pomiędzy
Rzeczypospolitą Polską a Związkiem
Socjalistycznych Republik Radzieckich
z dnia 15 lutego 1951 r.

O P I S

linii granicy państwowej na odcinku terytorium
odstępowanego przez Związek Socjalistycznych
Republik Radzieckich Rzeczypospolitej Polskiej.

Początkowym punktem linii granicy państwowej na odcinku
terytorium odstępowanego przez Związek Socjalistycznych Republik
Radzieckich Rzeczypospolitej Polskiej w drodze ziemiany jest
punkt, położony na polsko-radzieckiej granicy państwowej na
rzece San w przybliżeniu 3,9 km (w linii prostej) na północny-
wchód od ujścia rzeki Wołosaty do rzeki San i w przybliżeniu
0,5 km na południe od kościoła miejscowości Turawin.

Od tego miejsca linia granicy przechodzi z początku na
północ, a potem w kierunku północno-zachodnim, wstawiając po
stronie ZSRR miejscowości Turawin, Chaszczów, Grąsłowa,
Hanowa i Łopusznica, a po stronie Polski - Lutowiska, Michnio-
wice, Bystre, Bandrow-Kolonia, Krościenko i Linkowate i łączy
się z polsko-radziecką granicą państwową w punkcie, położonym
w przybliżeniu 3,8 km na wschód od kościoła miejscowości
Jureczkowa i 6,7 km na północny-zachód od kościoła miejscowości
Łopusznica.-

/-/ A.Z.

/-/ A.W.

Sporządziła: K. Majorowicz
w 10-ciu egz.

Za zgodność:

89
117

P R O T O K O Ł

DO UMOWY POMIĘDZY RZECZĄPOSPOLITĄ POLSKĄ A ZWIĄZKIEM
SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH Z DNIA 15 LUTEGO
1951 ROKU O ZAMIANIE ODCINKÓW TERYTORIÓW PAŃSTWOWYCH.

Artykuł 1.

Każda z Umawiających się Stron przekazuje bez odškodowania w stanie nienaruszonym nieruchomy majątek państwowy, spółdzielczo-kołchozowy, spółdzielczy, jak również inny majątek społeczny, włącznie z urządzeniami przedsiębiorstw, kolei żelaznych, środków łączności, Rządowi państwa, na rzecz którego przechodzi dane terytorium.

Umawiające się Strony mają prawo wywozu, z podlegających zamianie terytoriów, ruchomego majątku państwowego, spółdzielczo-kołchozowego i spółdzielczego, jak również innego majątku społecznego, włącznie z zapasowymi i niewymontowanymi urządzeniami przedsiębiorstw, kolei żelaznych, środków łączności, a także środków transportu (taboru kolejowego, samochodów, wozów, zwierząt pociągowych), traktorów, kombajnów, innych maszyn rolniczych, zwierząt użytkowych.

Artykuł 2.

Każda ze Stron ma prawo przeniesienia swoich budowli i urządzeń ochrony pogranicza.

Artykuł 3.

Wartość mienia nieruchomego, pozostawionego na podlegających zamianie odcinkach przez osoby przemieszczające się, nie podlega kompensacji ze strony państwa, na którego terytorium to mienie pozostaje.

98
118

Artykuł 4.

Strony uzwały się, że przekazanie odcinków, podlegających zamianie i przesiedlenia ludności winno być zakończone przez każdą ze Stron nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia wejścia w życie Umowy.

Artykuł 5.

Dla realizacji postanowień niniejszego Protokołu powołuje się Polako-Radziecką Komisję, do której każda z Umawiających się Stron wyznaczy trzech pełnomocników wraz z odpowiednim personelem nie później niż w ciągu dwóch tygodni od dnia wejścia w życie Umowy.

Do kompetencji Komisji należy sporządzenie aktów szacuno-odbiorczych dotyczących przekazywanego mienia i sporządzenie Protokołu Końcowego.

Artykuł 6.

Ochronę mienia pozostawionego na odcinkach, podlegających zamianie, aż do chwili faktycznego przekazania danego odcinka, sprawują władze Strony, przekazującej odcinek.-

Z upoważnienia
Prezydenta Rzeczypospolitej
Polskiej

/-/ A. Zawadzki

Z upoważnienia
Prezydium Rady Najwyższej
Związku Socjalistycznych
Republik Radzieckich

/-/ A. Wyszyński

Sporządziła: K. Majorowicz
w 10-ciu egz.

Za zgodność: *[Signature]*

U M O W A

POMIĘDZY RZECZĄPOSPOLITĄ POLSKĄ A ZWIĄZKIEM
SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH O ZMIANIE
ODCINKÓW TERYTORIÓW PAŃSTWOWYCH

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Prezydium Rady Najwyższej Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w celu częściowej zmiany i uzupełnienia Umowy Granicznej pomiędzy Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 16 sierpnia 1945 roku, postanowili zawrzeć niniejszą Umowę i mianowali jako swych pełnomocników:

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Wice-Prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej ZAWADZKIEGO Aleksandra

Prezydium Rady Najwyższej Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich Ministra Spraw Zagranicznych Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich WYSZYNSKIEGO Andrzeja Janurowicza,

którzy po wymianie swych pełnomocnictw, uszczegółowionych na sporządzonych w następującej formie i w całkowitym porządku, zgodzili się na następujące postanowienia:

Artykuł 1.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich odstępuje w drodze wzajemnej zmiany Rzeczypospolitej Polskiej odcinek terytorium państwowego w obwodzie drohobyckim o ogólnej powierzchni 480 kilometrów kwadratowych, przy czym odcinek ten włącza się w skład terytorium państwowego Rzeczypospolitej Polskiej i odpowiednio zmienia się istniejącą granicę między Polską a Związkiem SRR zgodnie z załączonym opisem granicy i mapą w podziale 1 : 500.000.

- 2 -

Artykuł 2.

101
110

Za swojej strony Rzeczpospolita Polska odstępuje w drodze wzajemnej zmiany Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich odcinek terytorium państwowego w województwie lubelskim o ogólnej powierzchni 480 kilometrów kwadratowych, przy czym odcinek ten włącza się w skład terytorium państwowego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i odpowiednio zmienia się istniejącą granicę między Polską a Związkiem SRR zgodnie z załączonym opisem granicy i mapą w podziale 1 : 500.000.

Artykuł 3.

Celem przeprowadzenia w terenie linii granicznej między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich zgodnie z artykułami 1 i 2 niniejszej Umowy oraz celem sporządzenia odpowiednich aktów Strony powołują na zasadach parytetu Mieszana Polako-Radziecką Komisję dla delimitacji granicy.

Komisja winna rozpocząć swoją pracę nie później niż w ciągu 2 tygodni i zakończyć ją nie później niż w ciągu 2-3 miesięcy od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

Wydatki na utrzymanie Mieszanej Polako-Radzieckiej Komisji dla delimitacji granicy poniosą Umawiające się Strony w równych częściach.

Artykuł 4.

Zagadnienia majątkowe związane z zmianą odcinków reguluje Protokół załączony do niniejszej Umowy i wchodzący w życie równocześnie z Umową, której jest nieodłączną częścią.

100

127

Artykuł 5.

Umowa niniejsza podlega ratyfikacji w możliwie najkrótszym czasie i wchodzi w życie od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych odbędzie się w Warszawie.

Sporządzono w Moskwie dnia 15 lutego 1951 roku w dwu egzemplarzach, każdy w języku polskim i rosyjskim, przy czym oba teksty posiadają jednakową moc.-

Z upoważnienia
Prezydenta Rzeczypospolitej
Polskiej

/-/ A. Zawadzki

Z upoważnienia
Prezydium Rady Najwyższej
Związku Socjalistycznych
Republik Radzieckich

/-/ A. Wyszowski

Sporządziła: K. Majorowicz
w 10-ciu egz.

Za zgodność: *[Signature]*

1687/sst/12

109

UCHWAŁA PREZYDIUM RZĄDU

o zasadach wynikających z Umowy między Polską a Czechami
o zamianie odcinków terytorium państwowego.

122

Prezydium Rządu stwierdza, że sprawnie wykonanie zadań, wynikających z umowy pomiędzy Polską a Czechami o zamianie odcinków terytorium państwowego, jest ważną sprawą państwową i wymaga mobilizacji właściwych organów aparatu państwowego i społecznego.

W związku z tym postanawia się co następuje:

- I.
1. Powołuje się Komisję Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów, która zobowiązuje się do przedstawiania Rządowi wniosków i projektów uchwał, związanych z wykonaniem umowy. Komisja odpowiedzialna jest za organizacyjne i techniczne przygotowanie i przeprowadzenie akcji, związanej z przekazaniem stronie czechoskiej odstępowanego przez Polskę odcinka terytorium i majątku nieruchomości, z ewakuacją z tego odcinka ludności, instytucji i przedsiębiorstw oraz ich mienia ruchomego, z osiedleniem ludności na nowych terenach, z przejęciem od władz czechoskich odcinka terytorium odstępowanego przez Czechosłowację Polsce i z wstępnym zagospodarowaniem tego odcinka.

Komisja będzie koordynowała działalność zainteresowanych ministerstw w tym zakresie, pracę resortowych i innych grup powołanych dla specjalnych zadań, będzie współpracowała z polską delegacją w Komisji Mieszanej Polsko-Czechosłowackiej i okazwała jej wszelką niezbędną pomoc techniczną, będzie udzielała instrukcji i wytycznych władzom terenowym, będzie nadzorowała działalność aparatu ewakuacyjnego.

Do najpilniejszych zadań Komisji Koordynacyjnej należy:

1. skompletowanie w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami podstawowych kadr pomocniczego aparatu terenowego polskiej delegacji w Komisji Mieszanej.
2. przedstawienie Prezesowi Rady Ministrów wniosku w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw ewakuacji ludności z odcinka odstępowanego terytorium i dla osiedlenia jej na nowych terenach i okazanie temu pełnomocnikowi wszelkiej pomocy w skompletowaniu aparatu ewakuacyjnego zarówno centralnego, jak i w terenie w oparciu o terenowe rady narodowe.

3. opracowania w porozumieniu z PKP i przedstawienie Prezydium Rządu projektu uchwały o trybie i zasadach ewakuacji ludności z odległego terytorium; projekt powinien przewidywać rozmiary i warunki pomocy państwa ewakuowanym, warunki osiedlenia na nowych terenach itp.
4. dopilnowanie powołania przez zainteresowane ministerstwa pełnomocników i specjalnych grup dla przeprowadzenia w terenie zadań, wynikających z umowy.
5. opracowanie preliminarza wydatków, związanych z wykonaniem umowy z wyjątkiem wydatków polskiej delegacji w Komisji Mieszanej i Komisji Delimitacyjnej.

11. Grupa towarzyszy pod kierownictwem tow.

uda się na odcinek terytorium, odstępowany przez Związek Radziecki Polsce w celu zebrania orientacyjnych danych o stanie gospodarczym tego odcinka, przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych i komunalnych, komunikacji, rolnictwie, zasobach mieszkaniowych itp. Grupa na podstawie uzyskanych od władz radzieckich danych i konsultacji z władzami radzieckimi oraz własnych spostrzeżeń przeprowadzi ewidencję przedsiębiorstw i urządzeń usługowych oraz społeczno-kulturalnych, znajdujących się na danym odcinku, ustali orientacyjne zapotrzebowanie na kadry techniczno-inżynierskie i robotników, niezbędne dla przejęcia i utrzymania w ruchu przedsiębiorstw przemysłowych i komunalnych, kolei i łączności oraz urządzeń usługowych, ustali możliwości rozmieszczenia urzędów, przedsiębiorstw oraz kadr kierowniczych, personelu inżyniersko-technicznego i robotników.

Grupa zwróci szczególną uwagę na konieczność zapewnienia ciągłości ruchu przesyłał naftowego i gazowego, przeprowadzi ewidencję szybów naftowych, wierzeńicznych, otworów gazowych itp., ustali orientacyjne rozmieszczenie kierownictwa kopalnictwa naftowego oraz kierownictw pomoczągólnych zespołów i kopalni, określi orientacyjne zapotrzebowanie na kadry oraz na sprzęt i materiały, konieczne dla zapewnienia ciągłości wydobycia ropy i gazu. Grupa zorientuje się w koniecznych środkach dla szybkiego przekucia szerokiego toru kolei na normalny oraz w możliwościach magazynowania i transportu ropy naftowej do chwili przekucia toru kolejowego.

W zakresie rolnictwa grupa powinna wytypować ośrodki koź-

AOK

chocowa i stacji maszyno-tractorowych na rozmieszczenia PGR, POM i spółdzielni produkcyjnych, a szczególnie zwrócić uwagę na możliwości osiedleńcze dla indywidualnych gospodarstw chłopskich, ewakuowanych z odcinka, odstępowanego przez Polską Związkowi Radzieckiemu, lub przesiadających się z województwa rzeszowskiego. Grupa zbierze orientacyjne dane o stanie zasiewów, glebie i zabudowaniach wiejskich.

Grupa zbada możliwości osiedleńcze dla ludności nierolniczej w miasteczkach z uwzględnieniem działek rolniczych dla robotników.

III. Grupa towarzyszy pod kierownictwem tow.
 uda się na odcinek terytorium, odstępowany przez Polską Związkowi Radzieckiemu. Zadaniem grupy jest zebranie orientacyjnych danych co do majątku nieruchomego, podlegającego przekazaniu władzom radzieckim, w szczególności przedsiębiorstw przemysłowych, linii kolejowych i dróg, elewatorów, zabudowań gospodarstw państwowych, ośrodków maszynowych i spółdzielni produkcyjnych oraz indywidualnych gospodarstw chłopskich. Grupa przeprowadzi ewidencję podlegających ewakuacji zespołów pracowników i majątku ruchomego przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych oraz urzędów i instytucji, jak również zbierze orientacyjne dane co do rozmiarów i rodzaju ruchomegoienia państwowego i spółdzielczego, podlegającego ewakuacji. W szczególności należy ustalić podlegający ewakuacji tabor kolejowy, tabor samochodowy, kombajny i traktory, inwentarz żywy i martwy w PGR i spółdzielniach produkcyjnych, zapasy zboża w PGR i gospodarstwach państwowych i spółdzielczych, inne zapasy żywności, zapasy paliwa płynnego w UPS i węgla na kolei, zapasy drewna w lasach i w tartakach, nierozmontowane maszyny w ośrodkach maszynowych i przedsiębiorstwach przemysłowych.

Grupa zbierze orientacyjne dane co do podlegającej ewakuacji ludności w podziale na rolnicze i nierolnicze, a w szczególności dane o indywidualnych gospodarstwach chłopskich ich strukturze klasowej, inwentarzu żywym i martwym, stanie zasiewów, klasie gruntów itd. Zadaniem grupy jest przedstawienie wstępnych wniosków co do trybu i warunków urzędowania ludności na terytorium odstępowane przez Związek Radziecki Polsce. W swojej pracy grupa wykorzysta dane liczbowe powszechnego spisu ludności oraz dane pełnomocnika do spraw podatku gruntowego, PZUW itp. Należy się na Główny Urząd Statystyczny zobowiązać dostarczenia danych spisu w rozkroju na gromady. Praca grupy ma stanowić punkt wyjścia dla pracy aparatu przesiedleńczego i specjalnych grup powołanych przez ministerstwa dla ewakuacji ludności

ruchomego i przekazania stronie radzieckiej majątku nieruchomego.

IV. Poszczególni zainteresowani ministrowie, a w szczególności ⁴²⁵ Minister Górnictwa, Rolnictwa, Leśnictwa, Kolei, Transportu Drogowego i Lotniczego, Poczty i Telegrafów, Handlu Wewnętrznego, Drobnego Przemysłu i Rzemiosła, Gospodarki Komunalnej, Oświaty, Zdrowia - powołają specjalne grupy robocze, oddzielnie dla odcinka odstępowanego i dla odcinka przejmowanego /z wyjątkiem Ministerstwa Górnictwa, które powołuje grupę tylko dla odcinka przejmowanego/. Zadaniem tych grup jest:

1. zabezpieczenie przekazania majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym, zgodnie z umową w stanie nienaruszonym władzom radzieckim.
2. ewakuacja państwowego i spółdzielczego mienia ruchomego.
3. przejęcie majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce i zabezpieczenie utrzymania w ruchu przedsiębiorstw oraz uruchomienia placówek usługowych, kulturalnych i socjalnych.

Ustala się zasadę, że obiekty majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki zostaną przekazane odpowiednim władzom i przedsiębiorstwom polskim zgodnie z ich dotychczasowym przeznaczeniem. Zmiana przeznaczenia wymaga uchwały Prezydium Rządu.

Ministrowie są odpowiedzialni osobiście za wykonanie zadań, przypadających ich resortom.

Dla nadzoru nad wykonaniem przez grupę specjalnych zadań, przypadających ministerstwu oraz dla łączności z Komisją Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów, ministrowie powołują w terminie do 25 maja specjalnych pełnomocników.

V. Zobowiązuje się Ministerstwo Spraw Zagranicznych do kierownictwa i nadzoru nad pracami delegacji polskiej w Polsko-Radzieckiej Komisji Delimitacyjnej. Zobowiązuje się Szef Sztabu Generalnego do udzielenia Komisji Delimitacyjnej wazzechstronnej pomocy dla terminowego i sprawnego wytyczenia granicy w terenie.

VI. Zadaniem Polskiej Delegacji do Polsko-Radzieckiej Komisji Mieszanej z tow. Konopką na czele jest wykonanie wspólnie ze stroną radziecką wszelkich zadań ciągących w myśl protokołu do umowy na Komisji Mieszanej. W szczególności polska delegacja powinna ustalić

wspólnie z delegacją radziecką terminarz i tryb przekazania terytorium i obiektów mienia nieruchomego biorąc pod uwagę okres żniw i siewu jesiennego. Należy także zapewnić taki sposób przekazania majątku nieruchomego, któryby w pełni gwarantował utrzymanie ciągłości eksploatacji przedsiębiorstw, w szczególności w przemyśle naftowym i gazowym.

Należy zapewnić przekazanie łącznie z przekazywanymi obiektami majątku nieruchomego wszelkich dotyczących ich dokumentów, jak mapy, dokumentów inwentaryzacyjnych, dokumentacji technologicznej, geologicznej i innej. Polska Delegacja w Polsko-Radzieckiej Komisji Mieszanej będzie działała w ścisłej operatywnej łączności z Komisją Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów i będzie systematycznie informowała Prezydium Rządu o postępach w pracy Komisji.

Delegacja Polska opracuje preliminarz wydatków związanych z pracami Komisji.

VII. Zobowiązuje się Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego do zapewnienia warunków bezpieczeństwa na terenach objętych zmianą oraz zapobieżenia możliwym aktom sabotażu i dywersji i innym wrogim wystąpieniom.

W szczególności Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego zapewni:

1. przygotowanie do 25 maja obsady nowej linii granicy na odcinku odstępowanego terytorium. Termin zamknięcia granicy ustali Prezydium Rządu.
2. przygotowanie przesunięcia granicy i przeniesienia wszelkich urządzeń¹ budowli ochrony pogranicza.
3. ochronę obiektów mienia państwowego, spółdzielczego i prywatnego na odstępowanym odcinku terytorium przed sabotażem, dywersją i grabieżą do czasu przekazania ich władzom radzieckim lub ewakuacji.
4. ochronę obiektów majątku nieruchomego na odcinku terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce od chwili przejścia, aż do czasu organizacji tej ochrony przez właściwe władze.
5. ogólne warunki bezpieczeństwa i ochronę prac komisji i grup powołanych do wykonania umowy.

VIII.

Minister Górnictwa zapewni należyte przygotowanie kadr,

materiałów i sprzętu dla sprawnego przejęcia i utrzymania w normalnej eksploatacji obiektów przemysłu wiertowego i gazowego na odcinku terytorium, odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce.

- II. Minister Kolei zapewni szybkie i sprawne przekucie toru szerokiego na normalny na odcinku odstąpionym Polsce przez Związek Radziecki, jak również sprawne podstawianie wagonów w ilościach i terminach uzgodnionych z pełnomocnikami dla spraw ewakuacji i Komisją Koordynacyjną - dla ewakuacji ludności i mienia ruchomego z terytorium odstępowanego przez Polskę Związkowi Radzieckiemu.
- XI. Minister Transportu Drogowego i Lotniczego zapewni należyłą obsługę transportową przez PKS przejmowanego odcinka zwłaszcza do czasu przekucia toru kolejowego.
- XII. Minister Poczty i Telegrafów zapewni jak najszybciej uruchomienie łączności telefonicznej i telegraficznej przejmowanego odcinka w resztą kraju.
- XIII. Minister Handlu Wewnętrznego zorganizuje uruchomienie sieci handlowej oraz zaopatrzenie przejmowanego odcinka w żywność i najkonieczniejsze towary przemysłowe natychmiast po jego przejęciu.
- XIV. Minister Rolnictwa i Minister PGR zapewnią sprawne przeprowadzenie przesiedleń PGR, PGM i spółdzielni produkcyjnych na nowe tereny oraz przygotują się do pełnego sprzętu zboża i okopowych na przejmowanym odcinku. Minister Rolnictwa zapewni sprawne przeprowadzenie osiedlenia na nowych terenach ludności rolniczej przesiedlanej z odstępowanego odcinka.
- XV. Minister Zdrowia zapewni pełną ochronę zdrowia ludzi przesiedlanych oraz sprawną organizację służby zdrowia na terenach przejętych od Związku Radzieckiego.
- XVI. Zobowiązuje się Prezydium Wojewódzkich Rad Narodowych w Lublinie i Rzeszowie pod osobistą odpowiedzialnością Przewodniczących do zabezpieczenia należytego zasilania terenowych organów władzy państwowej w zakresie ich zadań w związku z wykonaniem umowy. Prezydium Rad Narodowych ułatwią pracę Komisji i grup wysyłanych przez poszczególne ministerstwa oraz aparatu ewakuacyjnego przez dostarczenie odpowiednich lokali i udzielenie wszelkiej innej pomocy. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie odpowiedzialne jest za organizację władz i zapewnienie należytego ich funkcjonowania na odcinku odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce od

chwili przejęcia tego odcinka. Ustala się, że przejmowany ośrodek 778
wejdzie w skład powiatu leskiego województwa rzeszowskiego do czasu
nowego uregulowania podziału administracyjnego. Dla bezpośredniego
nadzoru nad czynnościami, związanymi z wykonaniem umowy i koordy-
nacji prac w terenie, Prezydja Wojewódzkich Rad Narodowych wydele-
gują jednego z zastępców Przewodniczącego Prezydium WRN, jako pełno-
mocnika Prezydium.

UCHWAŁA SEKRETARIATU K.C. P.Z.P.R.

T. Hilbert
179
AAG

Sekretariat stwierdza, że sprawne przeprowadzenie zadań, wynikających z umowy pomiędzy Polską a Związkiem Radzieckim o samianie odcinków terytorium państwowego, jest ważną sprawą państwową i wymaga mobilizacji władciowych ogniw aparatu państwowego i organizacji partyjnych.

W związku z tem postanawia się:

- I. Komisję Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów obowiązkuje się do przedstawiania Rządowi wniosków i projektów uchwał, związanych z wykonaniem umowy. Komisja odpowiedzialna jest za organizacyjne i techniczne przygotowanie i przeprowadzenie akcji, związanej z przekazaniem stronie radzieckiej odstępowanego przez Polakę odcinka terytorium i majątku nieruchomego, z ewakuacją z tego odcinka ludności, instytucji i przedsiębiorstw oraz ich mienia ruchomego, z osiedleniem ludności na nowych terenach, z przejęciem od władz radzieckich odcinka terytorium odstępowanego przez Związek Radziecki Polsce i z wstępnym zagospodarowaniem tego odcinka.

Komisja będzie koordynowała działalność zainteresowanych ministerstw w tym zakresie, pracę resortowych i innych grup powołanych dla specjalnych zadań, będzie współpracowała z polską delegacją w Komisji Mieszanej Polsko-Radzieckiej i okazywała jej wszelką niezbędną pomoc techniczną, będzie udzielała instrukcji i wytycznych władzom terenowym, będzie nadzorowała działalność aparatu ewakuacyjnego.

Do najpilniejszych zadań Komisji Koordynacyjnej należą:

1. skompletowanie w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami podstawowych kadr pomocniczego aparatu terenowego polskiej delegacji w Komisji Mieszanej.
Sekretariat poleca Wydziałowi Kadr KC /tow.Kowars/ okazania pomocy w skompletowaniu tych kadr.
2. przedstawienie Prezesowi Rady Ministrów wniosku w sprawie powołania Pełnomocnika do spraw ewakuacji ludności z odcinka odstępowanego terytorium i dla osiedlenia jej na nowych terenach i okazanie temu pełnomocnikowi wszelkiej pomocy w skompletowaniu aparatu ewakuacyjnego zarówno centralnego, jak i w terenie w oparciu o terenowe rady narodowe.

3. opracowanie w porozumieniu z PKPG i przedstawienie Prezydium Rządu projektu uchwały o trybie i zasadach ewakuacji ludności z odstępowanego terytorium; projekt powinien przewidywać rozmiary i warunki pomocy państwa ewakuowanych, warunki osiedlenia na nowych terenach itp.
4. dopilnowanie powołania przez zainteresowane ministerstwa pełnomocników i specjalnych grup dla przeprowadzenia w terenie zadań, wynikających z umowy.
5. opracowanie preliminarza wydatków, związanych z wykonaniem umowy z wyjątkiem wydatków polskiej delegacji w Komisji Mieszanej i Komisji Delimitacyjnej.

II.

Grupa towarzyszy pod kierownictwem tow.
uda się na odcinek terytorium, odstępowany przez Związek Radziecki Polsce w celu zebrania orientacyjnych danych o stanie gospodarczym tego odcinka, przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych i komunalnych, komunikacji, rolnictwie, zasobach mieszkaniowych itp. Grupa na podstawie uzyskanych od władz radzieckich danych i konsultacji z władzami radzieckimi oraz własnych spostrzeżeń przeprowadzi ewidencję przedsiębiorstw i urzędzeń usługowych oraz socjalno-kulturalnych, znajdujących się na danym odcinku, ustali orientacyjne zapotrzebowanie na kadry techniczno-inżynierskie i robotników, niezbędne dla przejęcia i utrzymania w ruchu przedsiębiorstw przemysłowych i komunalnych, kolei i łączności oraz urzędzeń usługowych, ustali możliwości rozmieszczenia urzędów, przedsiębiorstw oraz kadr kierowniczych, personelu inżyniersko-technicznego i robotników.

Grupa zwróci szczególną uwagę na konieczność zapewnienia ciągłości ruchu przemysłu naftowego i gazowego, przeprowadzi ewidencję szybów naftowych, wież wiertniczych, otworów gazowych itp., ustali orientacyjne rozmieszczenie kierownictwa kopalnictwa naftowego oraz kierownictw poszczególnych zespołów i kopalni, określi orientacyjne zapotrzebowanie na kadry oraz na sprzęt i materiały, konieczne dla zapewnienia ciągłości wydobywania ropy i gazu. Grupa orientuje się w koniecznych środkach dla szybkiego przekucia szerokiego toru kolei na normalny oraz w możliwościach magazynowania i transportu ropy naftowej do chwili przekucia toru kolejowego.

W zakresie rolnictwa grupa powinna wytypować ośrodki koł-

AAH
19.1

ciotowe i stacji maszyno-traktorowych na rozbieżnościach PGR, PKW i spółdzielni produkcyjnych, a szczególnie zwrócić uwagę na możliwości osiedlenia dla indywidualnych gospodarstw chłopskich, ewakuowanych z odcinka, odstępowanego przez Polskę Związkowi Radzieckiemu, lub przesiedlających się z województwa rzeszowskiego. Grupa zbierze orientacyjne dane o stanie zasiewów, glebie i zabudowaniach wiejskich.

Grupa zbada możliwości osiedlenia dla ludności wiejskiej w miasteczkach z uwzględnieniem działek rolniczych dla robotników.

III. Grupa towarzyszy pod kierownictwem tow.
uda się na odcinek terytorium, odstępowany przez Polskę Związkowi Radzieckiemu. Zadaniem grupy jest zebranie orientacyjnych danych co do majątku nieruchomego, podlegającego przekazaniu władzom radzieckim, w szczególności przedsiębiorstw przemysłowych, linii kolejowych i dróg, elevatorów, zabudowań gospodarstw państwowych, ośrodków maszynowych i spółdzielni produkcyjnych oraz indywidualnych gospodarstw chłopskich. Grupa przeprowadzi ewidencję podlegających ewakuacji zespołów pracowników i majątku ruchomego przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych oraz urzędów i instytucji, jak również zbierze orientacyjne dane co do rozmiarów i rodzaju ruchomego mienia państwowego i spółdzielczego, podlegającego ewakuacji. W szczególności należy ustalić podlegający ewakuacji tabor kolejowy, tabor samochodowy, kombajny i traktory, inwentarz żywy i martwy w PGR i spółdzielniach produkcyjnych, zapasy zboża w PGR i gospodarstwach państwowych i spółdzielczych, inne zapasy żywności, zapasy paliwa płynnego w GPE i węgla na kolei, zapasy drewna w lasach i w tartakach, niezmontowane maszyny w ośrodkach maszynowych i przedsiębiorstwach przemysłowych.

Grupa zbierze orientacyjne dane co do podlegającej ewakuacji ludności z podziałem na rolniczą i wiejską, a w szczególności dane o indywidualnych gospodarstwach chłopskich ich strukturze klasowej, inwentarzu żywym i martwym, stanie zasiewów, klasie gruntów itd. Zadaniem grupy jest przedstawienie wstępnych wniosków co do trybu i warunków osiedlenia ludności na terytorium odstępowane przez Związek Radziecki Polsce. W swojej pracy grupa wykorzysta dane liczbowe powszechnego spisu ludności oraz dane pomocnicze do spisu podziału gruntowego, PZU i t. p. Składa się na Główny Urząd Statystyczny obowiązek dostarczenia danych spisu w rozbiórce na gromady. Płaca grupy ma stanowić punkt wyjścia dla pracy aparatu przesiedlającego i specjalnych grup powołanych przez ministerstwa dla ewakuacji mienia

A13
192

ruchomego i przekazania stronie radzieckiej majątku nieruchomego.

IV. Poszczególni zainteresowani ministrowie, a w szczególności Minister Górnictwa, Rolnictwa, Leśnictwa, Kolei, Transportu Drogowego i Lotniczego, Poczty i Telegrafów, Handlu Wewnętrznego, Drobnej Przemysłu i Rzemiosła, Gospodarki Komunalnej, Oświaty, Zdrowia - powołają specjalne grupy robocze, oddzielnie dla odcinka odstępowanego i dla odcinka przejmowanego /z wyjątkiem Ministerstwa Górnictwa, które powołuje grupę tylko dla odcinka przejmowanego/. Zadaniem tych grup jest:

1. zabezpieczenie przekazania majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym, zgodnie z umową w stanie niemieszanych władzom radzieckim.
2. ewakuacja państwowego i spółdzielczego mienia ruchomego.
3. przejęcie majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce i zabezpieczenie utrzymania w ruchu przedsiębiorstw oraz uruchomienia placówek usługowych, kulturalnych i społecznych.

Ustala się zasadę, że obiekty majątku nieruchomego na terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki zostaną przekazane odpowiednim władzom i przedsiębiorstwom polskim zgodnie z ich dotychczasowym przeznaczeniem. Zmiana przeznaczenia wymaga uchwały Prezydium Rządu.

Ministrowie są odpowiedzialni osobiście za wykonanie zadań, przypadających ich resortom.

Dla nadzoru nad wykonaniem przez grupę specjalnych zadań, przypadających ministerstwu oraz dla łączności z Komisją Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów, ministrowie powołują w terminie do 25 maja specjalnych pełnomocników.

V. Zobowiązuje się Ministerstwo Spraw Zagranicznych do kierownictwa i nadzoru nad pracami delegacji polskiej w Polsko-Radzieckiej Komisji Delimitacyjnej. Zobowiązuje się Szefa Sztabu Generalnego do udzielenia Komisji Delimitacyjnej wszechstronnej pomocy dla terminowego i sprawnego wytyczenia granicy w terenie.

VI. Zadaniem Polskiej Delegacji do Polsko-Radzieckiej Komisji Mieszanej z tow. Konopką na czele jest wykonanie wspólnie ze stroną radziecką wszelkich zadań ciążących w myśl protokołu do umowy na Komisji Mieszanej. W szczególności polska delegacja powinna ustalić

133 *AA*

wspólnie z delegacją radziecką terminarz i tryb przekazania terytorium i obiektów mienia nieruchomego biorąc pod uwagę okres zimy i siewu jesiennego. Należy także zapewnić taki sposób przekazania majątku nieruchomego, któryby w pełni gwarantował utrzymanie ciągłości eksploatacji przedsiębiorstw, w szczególności w przemyśle naftowym i gazowym.

Należy zapewnić przekazanie łącznie z przekazywanymi obiektami majątku nieruchomego wszelkich dotyczących ich dokumentów, jak metryk, dokumentów inwentaryzacyjnych, dokumentacji technologicznej, geologicznej i innej. Polska Delegacja w Polsko-Radzieckiej Komisji Mieszanej będzie działała w ścisłej operatywnej łączności z Komisją Koordynacyjną przy Prezydium Rady Ministrów i będzie systematycznie informowała Prezydium Rządu o postępach w pracy Komisji.

Delegacja Polska opracuje preliminarz wydatków związanych z pracami Komisji.

VII. Zobowiązuje się Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego do zapewnienia warunków bezpieczeństwa na terenach objętych zmianą oraz zapobieżenia wszelkim aktom sabotażu i dywersji i innym wrogim wystąpieniom.

W szczególności Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego zapewni:

1. przygotowanie do 25 maja obsady nowej linii granicy na odcinku odstępowanego terytorium. Termin sanknięcia granicy ustali Prezydium Rządu.
2. przygotowanie przesunięcia granicy i przeniesienia wszelkich urzędnic¹ budowli ochrony pogranicza.
3. ochronę obiektów mienia państwowego, spółdzielczego i prywatnego na odstępowanym odcinku terytorium przed sabotażem, dywersją i grabieżą do czasu przekazania ich władzom radzieckim lub ewakuacji.
4. ochronę obiektów majątku nieruchomego na odcinku terytorium odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce od chwili przejścia, aż do czasu organizacji tej ochrony przez właściwe władze.
5. ogólne warunki bezpieczeństwa i ochronę prac komisji i grup powołanych do wykonania umowy.

VIII. Minister Górnictwa zapewni należyte przygotowanie kadr,

materiałów i sprzętu dla sprawnego przejęcia i utrzymania w normalnej eksploatacji obiektów przemyśle naftowego i gazowego na odcinku terytorium, odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce.

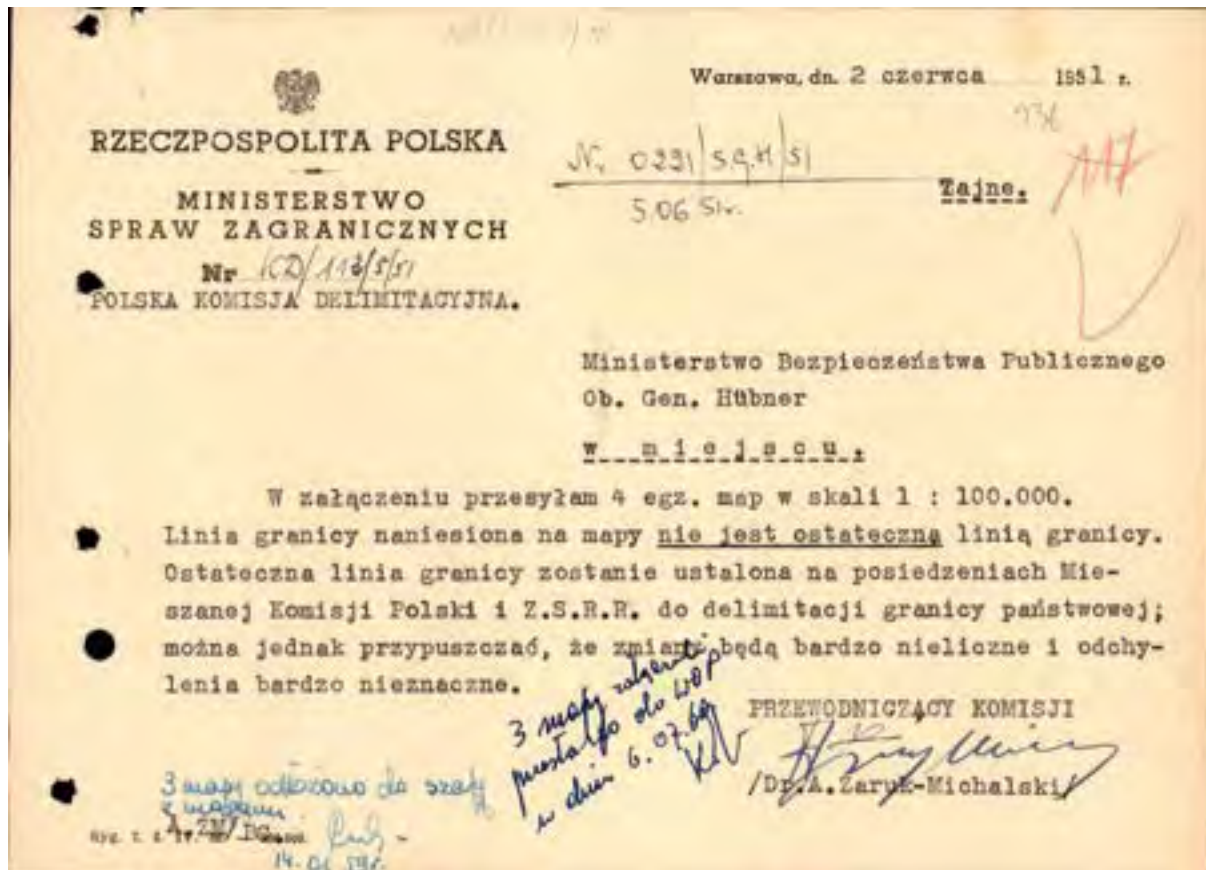
- IX. Minister Kolei zapewni szybkie i sprawne przekucie toru szerokiego na normalny na odcinku odstąpionym Polsce przez Związek Radziecki, jak również sprawne podstawianie wagonów w ilościach i terminach uzgodnionych z pełnomocnikiem dla spraw ewakuacji i Komisją Koordynacyjną - dla ewakuacji ludności i mienia ruchomego z terytorium odstępowanego przez Polskę Związkowi Radzieckiemu.
- X. Minister Transportu Drogowego i Lotniczego zapewni należyłą obsługę transportową przez PKS przejmowanego odcinka zwłaszcza do czasu przekucia toru kolejowego.
- XI. Minister Poczt i Telegrafów zapewni jak najszybsze uruchomienie łączności telefonicznej i telegraficznej przejmowanego odcinka z resztą kraju.
- XII. Minister Handlu Wewnętrznego zorganizuje uruchomienie sieci handlowej oraz zaopatrzenie przejmowanego odcinka w żywność i najkonieczniejsze towary przemysłowe natychmiast po jego przejęciu.
- XIII. Minister Rolnictwa i Minister PGR zapewnią sprawne przeprowadzenie przesiedleń PGR, POM i spółdzielni produkcyjnych na nowe tereny oraz przygotują się do pełnego sprzętu słoza i okopowych na przejmowanym odcinku. Minister Rolnictwa zapewni sprawne przeprowadzenie osiedlenia na nowych terenach ludności rolniczej przesiedlanej z odstępowanego odcinka.
- XIV. Minister Zdrowia zapewni pełną ochronę zdrowia ludzi przesiedlanych oraz sprawną organizację służby zdrowia na terenach przejętych od Związku Radzieckiego.
- XV. Zobowiązuje się Prezydium Wojewódzkich Rad Narodowych w Lublinie i Rzeszowie pod osobistą odpowiedzialnością Przewodniczących do zabezpieczenia należytego działania terenowych organów władzy państwowej w zakresie ich zadań w związku z wykonaniem umowy. Prezydium Rad Narodowych ułatwią pracę Komisji i grup wysłanych przez poszczególne ministerstwa oraz aparatu ewakuacyjnego przez dostarczenie odpowiednich lokali i udzielenie wszelkiej innej pomocy. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie odpowiedzialne jest za organizację władz i zapewnienie należytego ich funkcjonowania na odcinku odstępowanym przez Związek Radziecki Polsce od

chwili przejęcia tego odcinka. Ustala się, że przejmowany odcinek wejdzie w skład powiatu laskiego województwa rzeszowskiego do czasu nowego uregulowania podziału administracyjnego. Dla bezpośredniego nadzoru nad czynnościami, związanymi z wykonaniem umowy i koordynacji prac w terenie, Prezydium Wojewódzkich Rad Narodowych wydelegują jednego z zastępców Przewodniczącego Prezydium WRN, jako pełnomocnika Prezydium.

- XVI. Zobowiązuje się Komitety Wojewódzkie Partii w Lublinie i Rzeszowie do zmobilizowania organizacji partyjnych w terenie dla współdziałania z organami państwowymi w wykonaniu zadań, wynikających z niniejszej uchwały. I Sekretarze Komitetów Wojewódzkich odpowiedzialni są osobiście za polityczne kierownictwo akcją w terenie, za polityczne i propagandowe przygotowanie przesiedlenia na organizację przeciwdziałania wrogiej reakcyjnej propagandzie. Dla pomocy Komitetowi Wojewódzkiemu w Lublinie i Rzeszowie w przeprowadzeniu akcji Wydział Organizacyjny KW w porozumieniu z zainteresowanymi Wydziałami zmobilizuje grupy dobranych towarzyszy z Aparatu KW, z aparatu państwowego i z kursu dla sekretarzy powiatowych i skieruje w teren do dyspozycji KW.

Komitet Wojewódzki w Lublinie zwoła 22 maja w godzinach rannych odprawę sekretarzy gminnych i miejskich, sepołów PGR i Komitetów Partii oraz aktyw partyjnego na odległym terytorium dla poinformowania ich o umowie i udzielenia wytycznych.

Tegoż dnia należy przeprowadzić zebrania podstawowych organizacji partyjnych w gromadach PGR i miasteczkach, a nastajutro wspólnie z Prez. Rad Narodowych szeroko zebrania aktyw państwowego i społecznego z udziałem całej Partii.

KARTA INFORMACYJNA

Własność archiwum	Instytut Pamięci Narodowej w Lublinie
Aktotworca	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie
Tytułteczki	Sprawozdania kwartalne i plany pracy zastępcy komendanta KPMO SB w Białej Podlaskiej, meldunki sytuacyjne i informacje z pracy oraz sprawozdania z punktu repatriacyjnego w Białej Podlaskiej za rok 1957.
Daty skrajne jednoski archiwalnej	1957 - 1957
Stara sygnatura	19/26
Sygnatura archiwalna	IPN Lu 048/26

012
Woj. Lubl.
Woj. Lubl.

Biała Podlaska, dnia 10.VIII.1957 r. ⁷⁹

50

Do
Naczelnika Wydziału III KWMO -
Lublin

I N F O R M A C J A

z Punktu Repatriacyjnego w Białej Podlaskiej.

W sprawie przebiegu repatriacji z ZSRR do Polski należy stwierdzić, że z chwilą rozpoczęcia się Festiwalu Światowej Młodzieży w Moskwie jak i obecnie ruch repatriacji przez t.n. Punkt rosiał znacznie, a to średnio dziennie przyjeżdża do 80 osób.

Wśród napływających repatriantów - osób nas interesujących nie widać różnorodności z braku takich.

Sprawy organizacyjne i personalne Punktu.

Ogólnie charakteryzując pracę Punktu pod względem organizacyjnym i dyscypliny pracy wśród personelu - to należy stwierdzić, że istnieje bałagan i anarchia, jakiej mało spotyka się /a to kto pierwszy ten rządzi/ czyli stało się bez porządku.

Mimo podawanych przez nas sygnałów o dalszym ciągu nie widać na Punkcie ze strony kierownictwa żadnej poprawy - nadal istnieje nieograniczone pijactwo i naruszanie prawa społecznego o czym mogą świadczyć niżej podane fakty.

w/ Dnia 3.VIII.1957 r. o godz. 20.00 ob. ob. Rusinek Edward zastępca kier. Punktu w towarzystwie intendanta Punktu ob. Kuzniarski oraz magazynier t.n. Punktu Popławski Józef i kierownik ceglarstwa wozu Hindyś i kier. samochodu osobowego gar 57 kier. Józef przydzielony z Dowództwa WOP udali się do Punktu Nr. 2 przy ul. Dworzyskiego zakupując ze sobą 3 litry wódki, skrynkę lemoniady sprawiając na Punkcie pijactwo w w/w towarzystwie do godz. 24.00, a po wypiciu takiej wódki w stanie nieprzytomnym ob. Kuzniarski /który dysponuje wozami i ob. Popławski oraz kier. WOP Józef samochodem służbowym udali się do miasta Biała po zakup alkoholu

75.
49

po powrocie przedkwalifikacja do godz. 3 rano. W trakcie tegoż pijanstwa wystąpiła awantura między Szeferem, Józefem Popławskim a kier. WOP Józefem.

- b/ Ob. Rusinek Edward z Białej Podlaskiej posiada awanturę, który mieszka w południowym domu. W dniu 2 m-cia temu przyjechał jako repatriant na Punkt ob. Bekierman, który odnalazł swój dom t.j. gdzie mieszka awanturzysta Rusinek i w związku z tym ob. Rusinek wspólnie ze awanturzystą chce kupić dom wykorzystując do tego swoje stanowisko jako r-cz kier. Punktu i przekazuje ob. Bekiermana na Punktzie przez 2 m-cia.

W dniu 8 br. przyjechał ob. Burlikowski insp. od nadzoru Punktu i spraw bagażowych repatriantów w tymże dniu przyjechała przedstawicielka z Min. Zdrowia narwińska niepełnosprawna która wyjaśniła sprawy między ob. Kusnierzyką a pielęgniarką tuż. Punktu u której ob. K. miał przeprowadzić rewizję w ambulatorium.

Ze zwróconą uwagą ob. K. przez w/w delegatkę ob. Kusnierzyk nie przysłał się z kontrą stasiał pielęgniarkę inne fakty.

W tym czasie ob. Burlikowski zwrócił Kusnierzykowi uwagę na nieaktowne zachowanie się oraz za wygórowaną pychę i wtrącanie się w nie swoją sprawę grożąc mu, że w wypadku powtórzenia się tych faktów będzie zwolniony z pracy z Punktu.

O godz. 18.30 tegoż dnia ob. Kusnierzyk z biurze Punktu w obecności ob. Szymanki wracając się do Burlikowskiego po imieniu /Stefan może rjadłbyś coś - Stefan może wyliłbyś coś itp. na co ob. B. wyraził zgodę i o godz. 17.00 udali się samochodem osobowym gat 57 na Punkt Nr. 2 i tam posiadają sobą urządzenie libranje do godz. 23.00 tak wygląda w rzeczywistości nadzorowanie ob. B. nad Punktem Repatriacyjnym t.j. tylko maskowanie się w oczach innych pracowników.

Przy tym należy dodać, że w m-cu maja 57 r. miało również miejsce urzędowanie pijańki na Punkcie Nr. 2 przy ul. Dzielżyńskiego przez kier. Chmielewski, r-cz Rusinka i Kusnierzyka o powyższym wiadomo było ob. Burlikowskiemu, którego w tym czasie nie reprodukt, który ze włości latał po Punkcie i wypowiedział się do portiera Punktu ob. Szmitki i Popławskiego, że napłate walisek do pełnomocnika Trajda d/s Repatriacji o zwolnienie ob. Chmielewskiego, co upływie pewnego

76
48

oraz w tej libacji ob. Chmielewski wyszedł i zaprosił ob. Barlikowskiego na tą nocną pijacką.

W końcu lipca br. daty nie ustalono w rozmowie z ob. Martyniak Berginarem prac. Punktu ustalono, że kier. Chmielewski, Rusinek, Kusnierzyk i Martyniak udali się do gospody w Wiatry podlaskiej na wypicie, a po spożyciu wódki ob. Chmielewski i Rusinek nawalali dyskusję w gospodzie między sobą na temat Brymanke i Gajdemskiego, że oni przybyli na Punkt jako szpiegi po to by nas robili na szaro.

O dwulicowej postawie ob. Rusinka i Chmielewskiego może świadczyć fakt, że w dniu 9.VIII.57 r. w pokładzie odbyło się na Punkcie zebranie POP dot. organizacji i dyscypliny prac, na Punkcie na którym to zebraniu był ob. Rusinek podważał dyskusję członków partii nam osobiście mówili, że ob. Kusnierzyk rzędzi Punktem a nie kierownik, że nie wykonuje jego poleceń o braku dyscypliny wśród pracowników i kier. samochodowych co potwierdził cała POP usłuchując się do realnie istniejących faktów na Punkcie podejmując uchwałę POP do poprawy tych niedomagań.

Niedługo nastąpiło waleczenie pół dnia ob. Rusinek o wstyżkim co było mówione na zebraniu i w sprawie ob. Kusnierzyka opowiedział temat ob. K. wybielając przed ob. K. swoją osobę a wskazując na innych członków partii i nas, że wstyżko ktoś mówił a nie on, co świadczy o dwulicowej fałszywej robocie ze strony ob. Rusinka.

Wśród innymi na uwagę zasługują fakt okradania budżetu państwowego co może świadczyć za przykład, że dnia 7.VIII.57 r. ob. Dasidowska Helena prac. Punktu spełniając jako dodatkową pracę za pranie fartuchów w domu za 2 tygodniowy okres pobrała 1700 zł. za które to pieniądze mogła 3 razy zakupić nowych fartuchów niż te co ona uprała. Dodad należały, że w/w jest podejrzana o różne kombinacje z kartami repatriacyjnymi, pobieranie parówek z Punktu przeznaczonych dla repatriantów na podróż i wiele innych np. w pracy - dnia 9.VIII.57 r. opuszczając pracę wieczorem porzuciła na biurku i pod papierem biurka 9 kart repatrianta i kartę ewid. które należały razem z do następnej zmiany co umożliwiła bardzo łatwe skombinowanie karty repatrianta - o czym dobrze ob. Rusinek wie i rzekomo udziela nageny dla zamaskowania, lecz konkretnych wniosków nie wyolęgnął, gdyż niejednokrotnie tam u niej popijał

74
47

Z nastaj obserwacji i z przeprowadzonych rozmów i dyskusji z personelem Punktu stwierdzono, że kier. Chmielewski i ras'opca Rusinek wśród pracowników stwarzają celowy antagonizm i nagonkę na tow. Kudła Antoniego - który dotychczas jest. Jedyny człowiek, który pilnuje dyscypliny pracy i marnotrawstwa mienia społecznego - lecz nie pije z nimi wody, nie igrze na wspólnej łep. Jest dla więźniówel klitki niewygodny.

Na tym zdaniem jest koniec czasu zmiena kier. Punktu Chmielewskiego a tymbardziej Rusinka zastąpienie ludźmi uczciwymi o wysokich moralnych co z powodzeniem może być ob. Kudła A. względnie podebranie innych nastych ludzi oddanych, by zapobiec dotychczasowej rosgardiasrowi i marnotrawstwu jakie panuje na Punkcie a tymbardziej usunąć intendenta Punktu Kadzierzyka, który został usunięty z v-na przewodniczącego PPRN i członka partii, by ras skonczył z dwulicową robotą kierownictwa Punktu.-

/-/ SEYMANEK

/-/ GAJDEMSKI

Biała Podl. 23. 8. 1957r. 18

305
L -
dok. historyczny
z archiwum
Kancelarii
M. O. w Lublinie
28. 8. 1957r.

Kancelaria Wydziału W-go
(do spron. Berp.)
Kom. Woj. M. O. w Lublinie

Informacja

28
C. 795/17

z punktu Repatriacyjnego w Białej Podl.
Trzebież Repatriacji obywateli polskich
z Z.S.R.R. zaczął się nasilać szczególnie
w 3-ciej dekadzie bm. po zakończeniu Wro-
czyścin Festiwalowych w Moskwie, z każ-
dym dniem wzrasta liczba repatriantów
z ZSRR do polski.

W tym okresie sanatorium
jestemu osobie nas interesujące tj. Repatri.
ob. Baliński Józef z Stanisława i Józefi
z Chmielowskich ur. 28. 8. 1888r. w Kałuzynie
pow. Puławy woj. Lublin. Mh. od 1918/1923r.
służył w 4-tym pułku Strzelców Kaniowskich
(Legionów) w stopniu por. Od 1939r. do 1945r.
praca w podziemnej org. A. K. z poleceniem
Rządu Londyńskiego pełnił funkcję Szefa
Sztabu Syn. A. K. po s-ctwie "Wilk" w Warszawie
Jedź' na Wileńszczyźnie w 1945r. na
polecenie Londynu ujawnił się i został
aresztowany przez Władze Berp. ZSRR.
Skazany mekornie tylko na 7-let więzienie
oraz dożywotnie zesłanie z prawem zamie-
schowania w Warkucie K. A. S. RR.

kore odbywał od roku 1945/57. Warkuda,
co zapewne zapodanemu wymiarowi kary.

Wyr. przybył na punkt. Rep. 14. 8. 57.
wraz z przybraną drugą żoną, udał się
na zamieszkanie do siostry Maria Ostrowska
kol. Krynów pow. Puławy woj. Lubelskie.

Z przeprowadzonych z nim rozmów
ustalono: np. do ob. Dobrynski prac. służby
Zemni lub. ptku. wypowiedział się, że przed 1939r.
pracował jako Rotmistrz a uśrednio od 1918r.
walczył w Legionach Polskich jako ofic. p. ko
Bolszewikom. W sprawie przedsiownej u poluce
to oświadczył, że mimo nikogo innego prócz
siostry Marii zapodany był, a dalej jego
wypowiedzi tymkato, że w sądu nie posiada
drużek synów z którymi korespondencją. nie
utrzymywał na terenie i przeszłości, a teraz
gdą jest w Polsce bzdnie nawigował tżemod
ze innymi synami.

Z przeprowadzonych rozmów
z ob. B. i własnych obserwacji stwierdził się,
że wyr. posiada wysiwe wykształcenie, bardzo
inteligentny, perfek. Włada polskim językiem
mimo, że tyle czasu nie miał styczności z
mową polską, a ponosić piastował wszystkie
stanowiska w Przodni Sądowej Polski, Zapo-
dowane done w Antynie Rep. mi są wszystkie
przewidnie najwiscij więcej podjęzanie nie
zapodany wick - gdyż o wiele młodszymi wy-

gloda najwyżej lat do 60-t będzie, że
jest dobrze zakonserwowany.

33/1

Tenadto bardzo charakterystyczne
jest to, że po przybyciu na p.k. 14. 5. 57.
akurat u szwajca udało się ze swoją mechem
zostać do koczowiska u Białej Podl. Sprowadzając
się mekub. więcej kolegów i od razu spotkał
się u koczowiska z tymże kolegą właścicielem
mieszkania u którego nocował i przyniósł
dokumenty u piórek iu puka. ubrony u setki
alegacjami na orłotni fura. Przeprowadzi
• natory, że wpr. ma wiele kontaktów na
terenie Lubelszczyzny z okresu wojny chrześ-
cijańskiej; będzie uważał chrześcijaństwo
Polski. Tym bardziej, że jego wypracowani
wyphycie bardzo wpr. Stawiniek do 2800
i więcej do 1000; ustroju społecznego.
co przez wyphycie natory wzięte po czasie
obserwacji przez moją agencję o imieniu
jego zamierzonej poddaci agenturalnemu
• przeprowadzaniu tak z prezentacją ich
obozu. u dr. Korta Ewid. Repetitorium wpr.

I do pozostałej części Repetitorium
a szczególnie porównujących z miastem Kibno
i okolic z przeprowadzonych dyskusji indywidual-
alnych ustalono następująco; wyphycie ich
następująco: Ochotnicze Śmigło u kierownictwa
K.C. K.P.Z.R. u sprownie uznawania uio lotare, Malenbora
i pozostałych. U tym czasie w 1957, ponowat
niektórzy z nich myśleli u kibnie myśleli że takie chrześ-
cijaństwo nie było w 1957 z wyphyciem jednego
całkowicie Repetitorium który niekiedy mał obier-

— 4 —
 Dzień się z ust. ⁴prze. Operatu. Rep. 21923,
 iż wachano Malenków miał się stać wy-
 ści papieżowi samobójstwo. Wskazując dyktan-
 dyżycy na ten temat dysponowało się, że
 że imony nie były przyznanym i nie
 są koncem, tym bardziej, że usuwano
 starych rewolucyjnistów jak Malenków
 i innych. W tych, że rozmowach były
 i takie glory Rep. z Kibno, że gdyby obe-
 cnie doistniata Wojna to wzrost Radni-
 cki jest tak uosobiony, że 4 90 %
 śnie broni do śnie i nie będzie więcej
 a obroni ajencyjny.

Towar to w rozmowach ustalono,
 że ob. polscy którzy znajdują się 4 trzy dni
 mimo, że nie znowu kwestii rozmowy-
 scano kore wzięcie leż nie są potrzeb-
 owni obecnie i nie będą do czasu odbycia
 kory dysmierzony, co mędy potrzebują
 żeby wzdnie powracających np. tym, czy-
 mgę kilka tygodni temu lub jone m-cy
 zowim kore mieszkanie jest oszczędny i obbywa
 kore a o potrzebniejsi nie ma mowy przed
 odbyciem kory w potrzebnie powro-
 zycy. Ten lub. ma być tym, które odby-
 wają wstawione kore. To byłym nie prze-
 gotwego nie tym odieraniu niejstowano.
 Dymmf.

KOMENDA POWIATOWA
MILICJI OBYWATELSKIEJ
w Białej Podlaskiej

Białe-Podlaska, dnia 14.IX.1957 r.

80

S. tajne

L. dz. 341/57

do k... 196/16

DO

K-oy Komendanta Wojewódzkiego M.O.
do Spraw Bezpieczeństwa

w LUBLIŃIE

/ dla płk. Andrzejewskiego/

W załączeniu przesyłam żądany wykaz osób.-

Odbito 2 egz.

Egz. Br. 1 zdr.

" " 2 a/a.

Wyk. Kal./Ba.

Z-ca Kom. Pow. M.O. d/S. Bezp.

w Białej-Podl.

/-/ Muszyński Al.por.

Biała-Podlaska, dnia 14.IX.1957 r. 91

S. tajne

W Y K A Z

repartiantów przybyłych na Punkt Repartycyjny w Białej-Podl.
z miejscowości Wilejka i Wilejki - Starej /ZSHR/.

1. Borkowska Romualda ur. 1930 r. Wilejka - udała się do Gdańsk-
Oliwa ul. Sobiesława 16 dnia 21.X.1956 r.
2. Bujniene Janina ur. 1923 r. Wilejka - udała się na Punkt - Repa-
rtycyjny Prabuty.
3. Borodniuk Jan ur. 1947 r. Wilejka - udał się do Szczecina
dnia 2.IX.57 r.
4. Czerniak Bolesław ur. 1890 r. Wilejka
-"- Wiktoria ur. 1895 r.
-"- Helena ur. 1943 r. - udali się do Szczecina dnia
2.IX.1957 r.
5. Czerniak Irena ur. 1932 r. Wilejka - jest na Punkcie,
6. Działlik Leonard ur. 1925 r. Wilejka - udał się do m-ści
Uniechyl ul. Łesna Br. 5.
7. Feldman Srol ur. 1922 r. Wilejka - udał się do Punktu - Repart
w Zgornzelcu.
8. Gierasimowicz Jadwiga ur. 1927 r. Wilejka - udała się Bolesła-
wie ul. Łąkowa Br. 27 dnia 2.X.58 r.
9. Gierdlak Byszard ur. 1927 r. Wilejka - udał się do Wrocławia
dnia 2.X.1956 r.
10. Hamosica Wiktor ur. 1940 r. Wilejka
-"- Romuald ur. 1929 r.
-"- Helena ur. 1924 r.
-"- Michał ur. 1879 r. - udali się do m-ści Uniechyl
ul. Łesna 2 pow. Szczecin.
11. Janik Helena ur. 1910 r. - Wilejka.
-"- Franciszek ur. 1942 r. - udali się do Strzywina woj.
Zielona Góra.
12. Kozłowski Piotr ur. 1912 r. Wilejka
-"- Janina ur. 1912 r.
-"- Emilia ur. 1909 r. - udali się do Bartoszyca ul.
Kosciuszki woj. Olsztyn.

82

13. Klementowicz Władysław ur. 1920 r. - Wilejka - udał się do
Wiedziicy woj. Olsztyn.
14. Konapielko Jan ur. 1910 r. Wilejka - udał się do Zielonej - Góry
Zjednoczenie Robót 56/2 dnia 12.X.36 r.
15. Kosciuk Walentyna ur. 1935 r. Wilejka - udała się do Kamiennej
Góry / Sanatorium/woj. Wrocław, dnia 11.IV.1957 r.
16. Kuckiewicz Julia ur. 1883 r. Wilejka - udała się do Wałcz ul.
Żeromskiego 12, dnia 10.I.1957 r.
17. Lasota Józef ur. 1943 r. Wilejka
-"- Genowefa ur. 1912 r.
-"- Józef ur. 1945 r.
-"- Stanisława ur. 1930 r. - udali się do Szczecina ul.
Kanałowa Nr. 1.
18. Mojaki Maciej ur. 1887 r. Wilejka
-"- Józefa ur. 1886 r.
-"- Wacław ur. 1891 r.
-"- Jadwiga ur. 1927 r. - udali się do Wiedziicy woj. Olsztyn
ul. 1-go Maja woj. Szczecin.
19. Mosiewicz Bronisław ur. 1926 r. Wilejka - udał się do Punktu
Kapatistycznego a Girzycku.
20. Harbutowicz Helena ur. 1928 r. Wilejka
-"- Władysław ur. 1930 r.
-"- Marian ur. 1951 r.
-"- Eugenia ur. 1952 r.
-"- Erystyga ur. 1954 r.
-"- Teresa ur. 1955 r.
-"- Jerzy ur. 1957 r. - udali się do m. Barczekowa
pow. Lidzberg.
21. Romanowski Antoni ur. 1893 r. Wilejka - udał się do m. Gryfów-
Sląski ul. Partyzantów.
22. Siwicka Zofia ur. 1924 r. - Wilejka - udała się do m. Drawska
ul. Dworcowa 12.
23. Sękowski Julian ur. 1920 r. Wilejka
-"- Weronika ur. 1926 r. - udali się do Szczecina ul.
Pastorska 7.

24. Tomasz Irena ur. 1940 r. Wilejka - udała się do m. Swackowa pow. Tytyce.
25. Wołk Maciej ur. 1885 r. Wilejka - udał się na Punkt - Depart. w Giszycu dnia 1.08.57 r.
26. Waluch Męjar ur. 1919 r. Wilejka
-"- Bronisława ur. 1917 r.
-"- Luba ur. 1951 r.
-"- Halina ur. 1954 r. - udali się do Punktu - Depart. w Zgorzelcu.
27. Zienkiewicz Józef ur. 1910 r. Wilejka
-"- Józefa - udali się do Odanska ul. Huta 11.
28. Zaworonech Bronisław ur. 1917 r. Wilejka
~~Abert~~ Abert ur. 1941 r.
-"- Wacław ur. 1947 r.
-"- Mieczysław ur. 1949 r.
-"- Ludwik ur. 1951 r. - udali się do m. Siwkowce pow. Łobez, dnia 22.XI.56 r.
29. Żyłewicz Teresa ur. 1952 r. Wilejka - udała się do Punktu - Depart. w Giszycu dnia 13.IV.57 r.
30. Żyłewicz Męjar ur. 1922 r. Wilejka - udał się do Punktu Depart. w Giszycu dnia 13.IV.1957 r.
31. Branicka Maria ur. 1908 r. Wilejka
-"- Walenty ur. 1937 r.
-"- Jadwiga ur. 1941 r.
-"- Irena ur. 1944 r.
-"- Jan ur. 1951 r. - udali się do m. Barczewo woj. Olsztyn 15.IV.1957 r.
32. Trankiewicz Mieczysław ur. 1930 r. Wilejka - udał się do m. Olsztyn ul. Artyleryjska 1/6.

Gziały Podl. 29.09.1957 r.

W 2-tych częściach
opisanych w
Naczelnik Wydziału III-go
Komendy Wojewódzkiej M. O.
w Lublinie

60

Sprawozdanie
z pktu Repatriacyjnego w Gziały-Podlaskiej
za m-c września 1957 r.

Pkt 1. Stan ilościowy repatriantów znajdujących się na punkcie na dzień sprawozdawczy - 29.09.1957 r. - 392. - osób w tym kobiet - 130 czyli 10%.

Pkt 2: nastroje wśród repatriantów:

W m-cu sprawozdawczym przeprowadzono wiele rozmów profilaktycznych wśród powracających repatriantów, na podstawie których ustalono co następuje: w toku ankietyzacji repatriantów i skierowywania ich na punkty stwierdzono niechęć osiedlenia się na ziemiach zachodnich, większość wyrażała się osiedlenia ich w woj. białostockim, lubelskim, przemyskim, warszawskim, kieleckim i poznańskim.

Tępyssa niechęć wyraża się w obawie co do pewności, przynależności na stałe ziem zachodnich do polski, z powodu rozszerzenia pretensji do tych ziem przez rząd brytyjski i niechęć do długotrwałej pokoju światowego a w szczególności ze strony Niemiec zachodnich w Europie.

Ponadto pewna część repatriantów, wyraża się wręcz pod adresem rządu Z.S.R.R. i władz terenowych w sprawie stawiania dużych

5 e t e

Łatwności polakom przy ofarmianiu dokumentów repatriacyjnych na powrót do polski i pobieraniu w wysokości łapówek przez władze terenowe przy ofarmianiu dokumentów i przyspieszeniu terminów repatriacji do polski.

Z drugiej strony z przeprowadzonych rozmów z repatriantami powracającymi z obozów ZSRR przestępstwa kryminalnej, czego wypowiedają się p.k. tamtejszym władzom terenowym, w sprawie niezwalnienia polaków z obozów na powrót do kraju, magając różnych zaświadczeń i metryk urodzenia z miejsc zamieszkania z przed 1939. w polsce itp. których oryginały nie są w stanie przedłożyć przebywający na zesłaniu polscy - przez co zamyka się im możliwość repatriacji do polski.

W wypowiedzi twierdzą, że w Komi A.S.R.R. m. Karkuta w obozie przebywa około 5000 - polaków za przestępstwa kryminalne i duża ilość przestępstw politycznych. Podobna ilość polaków w tej okolicy przebywa w obozach. Toćma, Jinta, oraz w Krasnojarskim - Kraju i w obozie m. Karganda Kaz. A.S.R.R. Sp. repatriant ob. Kowalski Stanisław który w dniu 12. 9. 57r. przybył na ten punkt Rep. z ZSRR z obozu dalekiej Gylwii, w rozmowie z nim twierdzi, że władze Rads. w obozie gdzie on przebywał obecnie w ramach repatriacji zwalnia się wyłącznie przestępstw kryminalnych i małej wagi przestępstw politycznych.

59

Natomiast w obozie gdzie on przebywał
w dalszej Syberii do dziś dnia przebywa duża
ilość przestępców politycznych tj, przerażenie b.
ofic. organizacji A.K. i ofic. oraz przedstawiciele
byłego rządu sanacyjnej Polski, których nie zwalnia
się.

X Nadmienić należy, że w połowie m-cy
sprawozdawczego w ramach repatriacji powróciło
z obozów około 30-osiób przestępców kryminalnych
- neydywistów kradzieży i bójek ulicznych a w tym
dokonywania wszystkich napadów indywidualnych
i rabunków magazynów państwowych, ludzie ci
są całkowicie zdegenerowani pod każdym względem
i będą stanowili stałą groźbę przestępstwa w naszym
społeczeństwie - tym bardziej gdy nie zostaną rozstrze-
nkarzeni ze swych środowisk w miejscu stałego za-
mieszkania.

● O powyższym świadczą, że w dniu 15.9.51r.
po przyjeździe na pkt. dep. pewna grupa z tego środowiska
uprowadziła się w stan nietrzeźwy (przy czym o picie z
litr. wódki uczestniczył pracownik pktu. ob. Kusmirowski,
zanimiennego zostało wszczęta bójka wśród krym-
inalistów - wyprawo na interwenyje k.P.M.O. pmer. ob.
Kusmirowska a który w stanie nietrzeźwym próbował
stawać w obronie ofi. przed. M.O. oraz wszczął głośnie
mowę pmer miejscowy Radio - wzwał pktu. przez swą
nietrzeźwość stawać w obronie grupy obywateli
i sprzeczyć z kom. Pol. M.O. który był uosobnym
przebiegiem tego nieformalnego i osmiarskiego pre-
mierzania pmer. ob. Kusmirowski.

Pkt. 3 - Wykaz osób zakwalifikowanych do zainteresowania się przez organa bezpieczeństwa.

W miesiącu sprawozdawczym przesłaniu za-
evidencjonowano 9-i. osób do zainteresowania się przez
nasze organa którymi są między innymi:

1. Ob. Januszewski Czesław s. Józefa i Marii ur.
1901 r. przybył na pkt. dnia 30.8.54 z ZSRR z obozu
Krasnojarski-Kraj. W dniu 1.9.57. skierowany na pkt.
Baj. stał się pobyt swojej córki Wyzjietki Heleny zamiesz-
kałej m. Wrocław przy ul. Kurii Skłodowskiej 9/12.

W/ł. od. 1920/22 r. bierze czynny udział
w 19. p. Legionie w stopniu plut. za co otrzymał od Rządu
Głównego polski 150 ha ziemi na której gospodarczo
przy użyciu siły najemnej do 1939 r. na terenach wschod-
nich. Przed 1939 r. ukończył wyższą szkołę, piastu-
jąc wysokie stanowiska w Rosji Sowieckiej, bierze
udział jako przedstawiciel w Układzie Polsko-Litewskim
do 1939 r. uczestnicząc na spotkaniach z Generałami
Armii Polskiej z przed 1939 r.

W okresie okupacji bierze czynny
udział w org. A.R. jako b-nie oddz. Łozemnikowego pod.
ps. "Juranda" w pow. Świdziński woj. Wilno, przy czym
utrzymuje ścisły kontakt z Niemcami z uwagi swoję-
mości języka niemieckiego. W 1945 r. z polecenia
Rządu Londyńskiego jako b-nie A.R. ujawnia się ze
swej działalności przed. Władzami Berp. ZSRR, ze
co zostało skazany rzekomo na 10-let więzienie, które
odbywał Łozemnie do 1955 r.

o rozmowy ob. J. stwierdza się wrogie stosunek do ZSRR. komentując, że ziemię wschodnią z przed 1939 r. ze Buguem wkrótce zostaną oddane Polsce. Na terenie kraju posiada duże znajomości osobami o takiej samej przeszłości jak i on z którymi będzie się starał nawiązać stały kontakt.

2. Ob. Tarasiewicz Kormik s. Marija i Eryk ur. 1888 r. przybył na ten pkt. w dniu 1.09.57 r. i skierowany na pkt ośrodkowy Giszynka woj. Olsztyn.

W m. przed 1939 r. ukończył wyższą szkołę Admirała, w 1919 r. w stopniu jako Ochotnik w Legiony Piłsudskiego, sprawując funkcję 2-cy bryg. piku. w stopniu majora, w latach 1919/21 r. brał czynny udział w ofensywie piłsudskiego na Rep. Rad. do 1929 r. przebywał w Armii polskiej jako ofic. po czym otrzymał 150 ha ziemi w okolicach Wilna przy której zatrudnia 50-robotników.

W okresie okupacji pracował jako V-ee krajowa w Brześciu n/B po wyzwoleniu ukrywał się w przed kwaterami ZSRR bojąc się oswobodzenia. Obecnie wrogo ustosunkowany jest do ZSRR rości pretensje do ziem zaburzających twierdząc, że wkrótce będą przywrócone do polski.

3. Ob. Burzyński Czesław s. Adama i Józefa ur. 1918 r. przybył na ten pkt. dn. 7.9.57 r. i skierowany na ośrodek w pkt. Pap. Czerwinski woj. Zielonogórskie. Wymieniony przed 1939 r. służył w Armii Polskiej w Komp. Łow. 29. L. 9. Grodno jako kpr. w czasie okupacji aktywny działacz -

F. mój syn. A.K. obwodu Grodno jako komendant
Kamarki Symonijnej pod k-chem Komara. Po wyz-
woleniu wstąpił do Szkoły Fedeki Łęgowieci H.P. Łamoid
z skąd został kydalouy, przechodzi do pracy cywilnej
jako sekretarz gminnej R. H. Paprotki p. Lucianu,
obecnie pow. Gidyjsko. W. 1947. Zostaje aresztowany
przez org. Bez ZSRR. za przestępstwa z czasów
Okupacji na terenie woj. Grodno, skazany przez sąd
Wojskowy ZSRR. na 20-let więzienia, które odbywał
od 1947/57 w Obozie Morkuta Komi. A.S.R.R.

Wp. do obecnej chwili posiada legity-
mację P.L.S. pniejonia wrogiej stosunek do ZSRR oraz
ma dwie znajomości na terenie ziem zachodnich.

4. ob. Lachowicz Jan s. Jona i Katarzyny
ur. 1890r. przybył na tutej. pkt. dnia 11.9.57r. z obozu
Morkuta Komi. A.S.R.R. co mi się podał przy ankiety-
zacji. Wp. został skierowany do Żony Maria zam.
m. Kalisz ul. Stawiecka 6 na stały pobyt.

Wp. przy ankietyzacji jak i z pre-
prowadzonych z nim rozmów nie mi ujawnił o swo-
jej działalności z przeszłości z tym, że w 1945r. w m.
Kalisz został aresztowany przez org. Bezp. ZSRR. i
wywieziony do obozów ZSRR. jest on byłym Legioni-
stą 6-pułku Artylerii. Stwierdzono, że jest to obo-
wiarz b. Zajęmiowy, inteligentny lew o mi wystaj
przeszłości którym należą się zainteresować w miarę
jego zamierkami.

5. ob. Rudziński Władysław s. Elżbiety

ur. w 1905 r. przybył na tut. pkt dnia 14.9.1957 r.
i udał się do brata siostry Alkumienowa Heleny sam.
Przebiator W. Martowa 3/4 wuj. Stosiec in.

Hpu. w 1947 r. zostaje aresztowany przez
Org. Bezp. ZSRR i skazany na 25-let. więzienie za
przynależność do AK. w 1950 r. mułke z więzienia
po pierwszym okresie ponownie aresztowany i skazany
do dożywotnio na 10-let. ostateczna kara odbywał w obozie
Aracki-Ges na Syberii. W 1918 r. jako ochotnik wstę-
puje do Legionów do S.W. bierze czynny udział w
Związku Piłsudskiego na Rep. Rad. obecnie wypowiedział
się, że nigdy nie zapomni wuj krawczyki Poliszewikom.

6. ob. Chęć Władysław s. Jakuba i Marii

ur. 1901 r. przybył na tut. pkt dnia 15.9.57 r. i został
skierowany na Pukt. Rep. Prace na ośrodku.

Hpu. w rozmowach oświadczył, że
w 1918 r. ochotniczo wstąpił do Legionów w celu
likwidacji Komunistów - pełniąc funkcję Ł-ego dmuch.

W 1945 r. zostaje aresztowany przez Org.
Bezp. ZSRR. Za szpiegowstwo w ZSRR. skazany
na 25-let. więzienia, które odbywał do 1957 r. w
obozie Poćma Komi. A.S.R.R. Przejawia bodek
kraj stosunek do ZSRR i krajów Demokracji
Ludowej, oświadcza, że w żadnym kraju
komunistycznym pracować nie będzie i tym
ustrojem nigdy się nie zgodzi, a zapuszczone
brodę którą posiada zawsze mu się przyda-
do innych celów. Przy tym dodał iż w tym
roku nie uniknie Hojna Świątowa gdyż dalej
być tak nie może.

7. Ob. Bakałarczyk Jerzy S. Michała i Stefania
ur. 1924r. przekazany na tutej. punk. pod konwojem w dniu
20. 9. 57. ze Śm. Rach. z pkt. Pap. Hieronimie K/Bizeseie
który udał się na stały pobyt siostry Hieronimie
Elena m. Warszawa-Fraga Ul. Grochowska 320/5.

W/W. od 1938/39r. jako ochotnik-
kadet służy w Armii Pol. w Szkole Lotniczej w Krasno
Młocpolskie woj. Keszów. od 1940/41r. bierze czynny
udział w org. A.K. równocześnie przy tym kończy
szkołę podchor. jako ppł. po czym S-ia plutonu grupy
szturmowej, bierze czynny udział w powstaniu War-
szawskim po czym w 1944r. czekomo ochotniczo prze-
chodzi do N.P. pod S-edem gen. Berlinga, z kolei do-
staje się na szkołę Lotniczą 5. Bryg. Lot. w Zamościu
jako pilot por.

W 1945r. zostaje orestorony przez
organa Bezp. w Warszawie w N.P. czekomo ze A.K. a
w czasie konwoju udaje się ^{mu}zbiec poza granice
P.R.L. do Czechosłowacji, następnie Niemiec ze-
Chodnich i innych krajów przez zel. notatke. 4 1945r.
w N.R.F. zostaje orestorony czekomo ze fałszowanymi
dolarami i handel samochodami, skazany na 7 lat
więzienia które odbywa w Frankfurcie n/Menem,
a po uwolnieniu zgłasza się do Ambasady ZSR.
w N.R.F. zapodaje się jako ob. Ractwiecki stworza-
jąc odporządny legendę i nazwisko i imię Ruckie,
skutek czego otrzymuje wizę do ZSR i wraz z
dwoma kolegami zopod. misją na punkt. Pap. K/Bizeseie
n/B. i po 6. tygodniach filtracji, uzawmie-

-ję, że ma niezawisłe myślenie i wrodzoną polską zostaje przekazany w Biuro Represyjnej na Pkt. Biela Pobl.

Z przeprowadzonej z nim rozmowy ustalono, że jest to człowiek o wyższym wykształceniu, inteligentny, bardzo przebiegły, chwały potrafi swym zachowaniem zastosować się w każdej sytuacji, gdyż posiada szybki orientację i natychmiastowe decyzje w odporach - co świadczy iż miałby bliżej przeszedł odpowiednio przygotowanie obcego tymczasem.

J. Ob. Jörke Tadeusz s. Józefa i Marii ur. 1918 r. przybył na lot. pakt. razem z ob. B. jed. wyżej i skierowany na pkt. Rep. na osiedleńcu Czernińskich wój Zielonogórskie - (chrochłysty orne to, że prowadzi rodzinę w Krakowskim i w innych częściach kraju a nie chce jechać do rodziny mimo, że od 1946 r. nie widział).

Wkr. posiada wyższe wykształcenie, z zawodu struktura prace tę wykonywał do 1939 r. w m. Kraków. W 1941 r. zostaje nakazem aresztowany przez Niemców i wykazany przymusowo na roboty do Niemiec, za okres swojej przeszłości odwiedził wszystkie kraje Europy Zachodniej, włada kilkoma językami, jest bardzo tajemniczy co do swojej przeszłości której nie chce ujawnić, w wypowiedziach swych powtarza tą samą legendę co i jego kol. ob. B. pod nr. 7. oraz to, że również w 1949 r. przez polską w N.R.F. zostaje aresztowany i skazany na 7 lat. więzienia, które odbył w obozie Frankfurt/Hessen. a po zwolnieniu dostaje się do polski

drogą legatny w ramach repatriacji jeh i jego kolega
ob. B. pod. nr 7.

Z naszej obserwacji należy przypuszczać, że
jest to człowiek o dużej działalności na terenie
Polski Ludowej, cechy jego charakteru są bardzo cię-
kawe i podejrzliwe tym bardziej, że legenda o jego
przeszłości powtarza jeh przepała indentyzacji to
ce i ob. B. dlatego bez względu na to należy otworzyć go
zintensywnieniem przez nowe organy.

9. ob. Lech Marian s. Jana i Elżbi-
stary w 1934r. przybył na tutej. pkt. jeh wyżej nazwan
z ob. B. i j. skierowany na stały pobyt do brat
Lech Eugeniusz sm. Radecz 66 pow. Kolo'u u Wrocław.

Wpł. w 1944r. zostaje przymusowo zabra-
ny na przymusowe roboty do Niemiec, a w 1945r. wstępuje
do N. P. pod. L. etnom jom. Moczka w korpusie paucernym
jeho szeregów, a na terenie Francji do 1947r. jest u koopi-
wartowniczej przy magazynach, później przedostaje się
do N. R. F. nie ustalony drogą trafiając wprost do m.
Frankfurt (Bordeo podejrzane) i tam wchodząc trudni
się podrobieniem dolarów i ce zostaje orestrowany
przez policję i osadzony na 5-let więzienie we Fran-
kfurtu. u/M. Po zwolnieniu dostaje się do Polski
drogą indentyzacji jeh ob. B. pod. nr 7. potrze. zolgu-
mik notolli.

Nasze przypuszczenie to nie wątpliwie
wzrosty tej ob. ob. od. nr 7-9. odpowiednio są przygo-
towani przez obcy wywiad na drogę działalności u
naszym kraju. Dlatego też należy wszereg nad

Wp. soisctę obserwuje alla sprawdzenia naszych
podjęzan. u miejsc ich Stolego Zamieszkania.

Przy powyższym należy nadmienić, że na
podstawi przeprowadzonej rozmowy z Pap. Kereszko Józef
w dniu 10.9.57r. ustalono, że w 25RR. w woj. Kaliningrad
pocz. Polesk gdzie miesi się Selekcjonnaja stacja II-gie
oddzielenie (szkolu Robinsona) zam. ob. polski ppłk. Bog-
danowicz Haderian rocz. 1914. Wymieniony powiade
na utrzymaniu żony i troje dzieci, sam pracuje tam
jako kierownik Obozu Niemieckiego, żona zni pracuje
jako gł. krag. w p. szkoly.

Wp. płk. B. u brujij krajnie szistowej
brat czynny udział w Walkach w szeregach H.P. jako
S-10 1-go pułku Ułanów u Jozvolinie. Po zdemobili-
zowaniu się z H.P. w 1949r. wyjechał do ZSRR. pro-
wadzine i dotych nos nie może powrócić do kraju, że
względu, że władze ZSRR nie chcą go zwrotnie moty-
wując tym, że takie ludzi i tam się przyladają.

Wp. ob. B. za pośrednictwem Repa-
triantzin usilnie prosi Rząd polski o umożliwie-
nie mu powrotu do kraju. W tej sprawie natychmiast
dostała kystona pisma przez nos w imieniu kiet.
płku. de Szt. Przeszoroskiego.

X Pkt. 4 Przejany wojny Szistalnosci wśród perso-
nelu paktu.

W dniu 29.8.57r. około godz. 15.00 ob. Tytkowa
Kuzjar paktu Pap. będąc w kancelarii paktu w rozmowie
z pracownikami paktu z ob. Botwidowska i Jębrylowice
Lucyna wypowiedziata się pod adresem powracie-

jęcych repatriantów narodowości Żydowskiej, że to jest
-plaga gdyż obecnie w polsce we wszystkich minister-
-stwach i urządach kierowniżce stanowiska porajmo-
-wali Żydzi, a naszymi polakami pozwałmiano chodzić
bez roboty i kazano im iść na inne szukać roboty.

Wypowieði te była bardzo szkodziwa,
gdziż przez otwarte drzwi na korytarz borku myśli-
-chivosti się repatrianci co daje powód do nastrojów
antyżydowskich do brnijności narodowych. Opatry-
-sijm poinformowano kier. ptku by zwrócił uwagę proco-
-bnikom o tego rodzaju propagandzie szkodliwej.

3) — W dniu 24. 9. 57r. o godz. ok. 4.00
pracownik ptk. Kusimierczyk w stanie nietrze-
-wym udał się na ptk. Nr. 2, przy ul. Ścieżnyń-
-skiej wstępując do prywatnego mieszkanie
pielęgniarki ptku. której przez nietrzeźwość
obciążając. W powyższej sprawie wymienione
pielęgniarki miały stłżyć poraz drugi
zazalenie na tpu. do Ministerstwa Zdrowia
byłszore Szulerzy. W załączeniu materiały
dot 4-osob. Repl. est- 9. na 18. ork. 22.

Str. Ofic. Oper. Wydz. III-go
Opisane

Białe-Podl. dn 30. I. 1957 r.

Najwyższa Komenda Milicji Obywatelskiej
Wzrostnik Wydziału III-go d/s. Bezpieczeństwa

W. Dublinie

Sprawozdanie - Operacyjne

o sytuacji na pktcie Rep. w Białej-Podlaskiej za m. c. października 1957 r.

Pkt. 1. Stan ilościowy repatriantów znajdujących się na pktcie na
dzielnicy sprawozdawczej 30. I. 1957 r. ogółem 340 - osób, w tym
kobiet i dzieci 290 - osób.

Pkt. 2. Nastroje wśród repatriantów:

W miesiącu sprawozdawczym - wrogich wystąpień lub wypowiedzi ze strony repatriantów które by interesowały Organu Bezpieczeństwa nie notowano. Na podstawie przeprowadzonych rozmów bezpośrednio przy antykapitacji repatriantów oraz skierowywaniu ich na pktty osiedlenia (za wyjątkiem tych którzy jadą do swych rodzin czy krewnych) w dalszym ciągu stwierdza się dużą uporność i niechęć wyjazdu na osiedlenie się na ziemach zachodnich polski (odzyskanych) 90 % ogółu skierowanych samim tyrani z podzi na spisanie mu tego lub innego pkttu Rep na zachodzie - z resztą innych pkttów osiedlających się porządami. Każdy z tych uprzednio targuje się o skierowanie go do Najwyższego Wschodnich i centralnej polski. a że tam nie posiadają miejsce w tym samym pktcie Repatriacyjnych - ułatwia nam w rychlejszym przekonywaniu tych repatriantów o słuszności polityki naszego rządu odnośnie zagospodarowania tych ziem.

Analizując pracę pkttu na przykładzie tych parę m. c. to, nastroje wśród repatriantów zmierzające

Obawy osiedlenia się na ziemiach odzyskanych a w szczególności swój są podsyćkane krystalizowaniem się sytuacji międzynarodowej i w kraju; w miarę odprężania się stosunków międzynarodowych. zmniejszenia i upór ze strony repatriantów, osiedlenia się na terenach zachodnich kraju maleje; odwrotnie gdy sytuacja międzynarodowa i w kraju nasila się a w szczególności działalność wrogiej propagandy oddziałują na psychizm i moralnie na repatriantów, ~~wtedy~~ budzą niechęć i obawy osiedlenia się na ziemiach zachodnich Polski (miejscze to ziemię niepełności stałego zatrudnienia i obawy agresji ze strony N.R.F.).

Analizując przebieg repatriacji w m. u. sprawozdaniem to należy stwierdzić, że 90% ogółu repatriantów przybyło z terytorium zachodniej Ukrainy i Bułgarii Z.S.R.B. pozostała część to z terenów północnej i wschodniej Rosji; w tym znaczna część z obywateli przetrzyni państw i kilku politycznych o nieregularnym znaczeniu. Na podstawie ramów przeprowadzonych wśród repatriantów - stwierdza się wrogie stosunek do władzy Radzieckiej, w środowiskach chłopskich, którzy powracają bezpośrednio z kolechozów, a wypowiedziach ich są narzekania, że w większości kolechozów awersantki materialne i bytowe są bardzo niskie, niskie płace, głód i t. p. co staje w sprzeczności z wypowiedziami części klasy robotniczej i inteligencji powracającej z produkcji fabrycznej i domiśkacalnych o miastach, którzy doświadczyli pozytywnie określonej stopie życia i materialna w z. m. Bez względu, że wypowiedzi z środowisk chłopskich (kolechozowych) będą wada na innych elementach wrogim w naszym kraju dla propagandy anty-radzieckiej tak a dobro gospodnich stosunkach Z.S.R.B.

i polubi jak i realizacji planów gospodarki zespolonej naszego kraju.

Pkt. 3 Wykaz osób zakwalifikowanych do zainteresowania się przez Organe Bezpieczeństwa.

W mieście sprawozdawczym ustalono 10 osób z wśród respondentów interesujące organa Bezpieczeństwa których opis przedkłada się jak niżej:

1. Ob. Somczak Jerry s. Walentego ur. 1934r. w Inowrocławiu i skierowany na stały pobyt do siostry Gordy Stefanie w Białogard ul. 22-Lipca Nr 62 wraz koleżanką Kilaroska Stanisława o podobnym pobroju w swej działalności z przeszłości.

Wpł. należał do org. A.K. Okręgu Świn, w 1944r. brał czynny udział w powstaniu świniejskim przeciw władzy Radzieckiej zorganizowanym przez A.K. (K.N.) o tymczasowo zostaje osadzony przez Org. Bezp. ZSRR. i skazany sądem na 25-let więzienia. W 1945r. ucieka z więzienia w podziemiu trudni się bandytyzmem politycznym z bronią w ręku, dokonuje kilku mordów na pracowników Org. Bezp. i oficerów Armii Radz. w tym 1-go rzy. Był kilka krotnie karany, łącznie suma wyroków na 63-let więzienia. Wyminął ry. ob. 5. przed. 1938r. zam. w Bydgoszczy, tam posiada rodzinę, w okresie swojej działalności na terenie ZSRR utracił lewą rękę w jaskini okolicznościach nie ustalono. W toku rozmowy z upł. ustalono, że jest bardzo przebiegłym i utrudnionym sywersantem i bandytą. W był wniosek o komercyjność i tożsamość sprawy bawidensyjnego rozpracowania upł. w miejscu jego stałego zamieszkania przez Org. Bezp. Patn szeregiły zapodane w dalszym ciągu Nr 1.

2. Ob. Kłarska Stanisława c. Sergiusza ur. 1931r. m. Szwit (rok urodz. podejrzany wzgl. na stronę). przybyła do tutaj około w towarzystwie do J. z którym nie rozstała się i wraz z nim udała się na stały pobyt do m. Białogóra do ob. Berola Stefania ul. 22. lipca 62. Wp. ob. K. w okresie okupacji była oktywnym członkiem A.K. na terenie Szwita, poczym przesłała się na terytorium N.R.F. gdzie przez organy Berp została zostala ujęta i przesłana, skazana sądowo na wygnanie w obcych. Z wyprzedzi wp. oraz wyglądu zewnętrznego i zachowania się należy przypuszczać, że w okresie okupacji i po wyzwoleniu pracowała na rzecz obcego wywiadu. Z tego względu o konieczności załączenia sprawy ewidencyjnego rozpracowania wp. Łagosa jako jedną sprawę z ob. J. Szerębskiej opis w zał. Nr 2.

3. ob. Prędz Mładysław s. Józefa ur. 1922r. m. m. Pułiatyniec p. Rokietyn woj. Stanisławski zm. w dniu 9. X 57. został skierowany na stały pobyt do rodziców zam. Przechajce p. Leżajsk woj. Rzeszów.

Jak ustalono to wp. w okresie okupacji i po wyzwoleniu w woj. Rzeszów należał do org. A.K. W.W. działające p. ko Armii Radz. w 1945r. w pow. Leżajsk zostaje przesłany przez N.K.W.D. i wywieziony na Syberię gdzie odbywał kore do 1955r. W rozmowach wymienił m. in. nazwę swojej przetrwania, mianowicie, że jest to allaga historia jego życia za którą w przyszłości może go ktoś ocenić. Z tego względu o konieczności załączenia przez nare organy sprawy ewidencyjnego rozpracowania w miejscu jego zamieszkania. Patrz. zał. Nr 3.

4. ob. Szerutocki Szymon s. Macieja ur. 1926 r. (192)
w m. Druskieniki pow. Grodno, przybył na teryt. pułk. dn. 9. 8.
57r. i skierowany na tymczasowy pobyt do Pkt. Rep. Czerwinski
woj. Zielonogórskiej. Wymieniony w 1943r. wstępuje do
org. A.K. jako członek, później zostaje mianowany D-uz
Oddziału 31-go grom. I-ny Brygady pod ps. "Kilki" w
stopniu plut. W 1944r. zostaje aresztowany przez org.
anc. Berzp. zwan. i skazany na 10. lat. uwięzienia a po
odbyciu kary pozostaje na zesłaniu w Bylsku jako
Klement nibezpieczny do 1957r. 69

Wp. w swoich wypowiedziach tego histo-
riku i swoich wypowiedziach tego histo-
riku on b. d. osobiście rozprawił się z bolszewikami
i z tamtymi w komisjach zatorzeńskich sprawy ewide-
ncyjno-kontrolnej o miejscu jego stałego zamieszkania
przez org. Berzp. Pkt. 20. 4.

5. ob. Pawłowski Alojzy s. Piotra ur. 1919 r.
w m. Szlachta pow. Starogard woj. Pomorskie, który w dniu
13. 8. 57r. został skierowany na stały pobyt do swego brata
Władysława zam. w Gdyni ul. Olsztyńska 21/3.

W rozmowie z ob. P. ustalono, że posiada
średnio wykształcenie, przed 1939r. zam. Gdynia jak były
w okresie okupacji wstępuje do A.K. działając w okolicy
woj. Nowogródzkiego zwan. jako szef kemp. u b. y. w. 1945r.
w 1945r. podczas walki p. ko. oddziałem Armii Radzie-
ckiej zostaje ujęty w ogólnej liczbie wraz z nim 11000 os.
A.K.-WN, za co trybunał Sąd. Woj. Moskwa
skazany niechcąc na 10. lat. uwięzienia, aresztowany w obozie
Markuta Komi A.S. Pkt. zwolniony w 1954r. z obozu strona: 0113

po odbyciu kary. Wymieniony posiada żonę Peronitawę i córkę Jariina które do tychczas przeortają w m. Markuta ul. Dapo przy kopalni № 56 m. 57 w krótkiej przyjeździe do polski w ramach repatriacji, pryncer tego posiada dwóch rodzeństwa w Jędyri 2-3-ech braci i siostry oprócz rodziny we wsi Człachta zapodanej w Żelazniku.

Z rozmów wywnioskowano b. krótki stosunek do żony, jego przesłane wskazują na to, że jest podatny do wykorzystania przez elementy wyrotowe w kraju o którego należy zająć się sprawą ewidencyjno-kontrolną przez Org. Bez. w Jędyri, by mieć mu w radzie jego działalność w miejscu zamieszkania.

6. Ob. Czerepowicki Franciszek s. Aleksandra ur. 1907 r. w m. Hancowicze p. Lunińcu w Białymstoku w dniu 15. I 57. skierowany do swej żony Stefanii z m. Warszawa - Grochów ul. Dobiniska 37.

Wymieniony b. Cz. przed 1939 r. prowadził własny sklep ze skórami oraz posiadał własną filiżkę w Hancowicach, z chwili utworzenia Armii Radz. na le terenach wyzyskał zlikwidował, jak stwierdza to w 1941 r. został skierowany do współpracy z Org. Bezp. zorem lecz żadnych materiałów nie zapodawał a jeżeli podawał to fałszywie, że co w 1944 r. zostaje przesłany i przy komunistycznej rozprawie skazany na 10 lat więzienia, które odbył w obozie Roczycy na Syberii do 1954 r. Łęcznie.

W rozmowie wyraża się iż b. przy m. ce wstąpił do m. Leningrad przybył miał 1-ny sob. K.E. KPZR. Artykuł, to społeczeństwo miało tak go przyjąć, że obrzuciło go miotłami i zmuszono byt nabyć miotł opuszczyć miasto.

Z wypowiedzi Wp. przejawia się wszeregłności wro-
gi stosunek do zbroi, bzdur plotkarski o werbowaniu go
do współpracy przez Org. Bezp. Zbroi, z Tetworem podróżni
na usługi elementów wyrotow. reakcyjnych u korejujalla-
tego też należy zwrócić uwagę sprawie ewidencyjno-kontrolnej
przez Org. Bezp. o miejscu jego zamieszkania. Pct. zd. 112 G.

G. B. Szancilo Franciszek s. Franciszka ur.
1916r. w m. Luga woj. Leningrad, przybył do tut. Pkt. dnia
21. X 57. udaje się na stały pobyt do swojej żony dekadnia
zam. m. Słupsk Ul. Naalmorska 24/1.

Wp. przed 1939r. ukończył Technikum
Kolejowe w Hłdnie, od 1937/38 r. pełni czynną służbę w Armii
Polskiej, w okresie okupacji awansuje do H.K. jako Łącznik
Kurier, działa na terenie woj. Białostockiego, prowadzi pracę
zarobkową w b. Przodku Londyńskim, utrzymuje bezpośrednie
kontakty z Borom-Komarovskim jako kurier-Łącznik, utry-
muje wszelkie dostawy i materiały propagandowe od pt.
b. etara i przekazuje na terenie Wileńszczyzny i Białostockiego
dla oddzi. H.K. by prowadzić walkę p. ko. Str. Radziwiłłom.

W 1944r. w m. Wólkowyż zostaje oresto-
wany przez Org. Bez. zbroi, w czasie orestowania posia-
dał przy sobie materiały propagandowe b. etara H.K. w
m 1946r. zostaje skazany na 7-let więzienia plus 5-let
zrytki, które odbywał Łącznik do 1957r. Podczas słynnego
procesu w Moskwie b. b. wy. H.K. Okulickiego do Sz. J.
był wymieniony jako Łącznik Kurier który dostarczał
materiały propagandowe od. b. Przodku Londyńskiego
na terenie Wileńszczyzny zbroi.

Z tego wniosku, że tym. wyi. jest bardzo podstawnym elementem dla wykorzystania go przez elementy wyrotowe w kraju lub komurki obcego wywiadu. Dlatego Komisarym jest założeniem sprawy - ewidencyjno-kontrolnej pr. org. Bezp. w miejscu zamieszkania Słupsk. Ptn. zat. N. 1.

8. ob. Klimowicz Antoni s. Pawła ur. w 1912 r. we wsi Kłitki p. Stara Miłętka w Witno, który w dniu 23. 5. 57. przybył na kut. Pkt. udaje się na stały pobyt do swojej sony Anna zam. w. Skotarszów pott. Kępno woj. Poznań. W lip. w 1943 r. wstępuje do organizacji niemieckiej B.K.O. G. Białoruskiej krajowej obrony, jako członek otrzymuje od niemieców broń, zadaniem głównym wymienionego w tej organizacji było zbieranie wiadomości o ruchach Oddziałów partyzantów Radzieckich i polskich na terenie Wileńszczyzny i przekazywanie niemiecom. W 1944 r. do K. bojąc się odpowiedzialności za swoje czyny przed władzami Radk i tamt. ludźmi, wycofał się z tej org. z niemiecami, udając się do Polski do miejscowości Stępcz K/W. wy przechodząc się ujednego z bywałymi zapadając raziska ukopu. W 1945 r. w m. Stępcz zostaje orestrowany przez NKWD. i sądowny w m. Wilejka ze współprace z niemiecami; skazany na 25-let więzienia które odbywa Igornie do 1957 r. W rozmowie ob. K. wyповідаł się szczególnie p-ko komunistom i to, że on walował o samodzielną Republikę Białorusi. L tych wygłódor należy niezwłocznie założyć pr. org. Bezp. sprawie operacyjnego rozpracowania wfu. ptn. zat. N. 8.

- 9 -
9. ob. Pietrykowski Stefan s. Władysława
ur. 1900 r. w. Krowca - Zawodnia p. Kalisz woj. Poznań,
przybył na pakt. Rep. dn. 23.3.57r. udał się na stały pobyt
do żony Eugonii zam. m. Gdansk - Wierzece ul.
Dekorta 5/9. Wyrażony ukończył średnie wy-
kształcenie, w 1920r. wstępuje jako ochotnik do
Legionów Piłsudskiego i pełni służbę zawodową aż
do 1939r. jako ofic. chori. Podczas okupacji wstę-
puje do A.K. pełniąc funkcję kierownika grupy tech-
nicznej Parkun^o Wileńskiego i Nowogródzkiego Okręgu,
II-go Oddz. Sztabu.

W 1945r. podczas stoczni z oddziałami
Armii Radz. zostaje ujęty przez NKWD. w ogólnej liczbie
800.000, oskarżony wyrokiem sądu Wojskowego na 15-let
katorgi i 5-let więzienia. Karę odbywał w obozie Morkuta
Kam. R.S.R. włączony do 1957r. Biogram pod nazwą
jego w sprawie wypowiedzi p. ko sowie oraz wrogą działal-
ność z przeszłości, należy zastąpić sprawą ewidencyj-
ną przez org. Berp. by zapobiec wrogiej działalności
w miejscu zamieszkania opr. Patrz. zał. nr 9.

10. ob. Gawlik Jan s. Michała ur. 1922 r.
m. Nowogródek, przybył na pakt. Rep. dn. 28.10.57r. i skie-
rowany na stały pobyt do żony Natalii zam. Wyszów-
nek p. Głogów woj. Zielona Góra. Wyrażony w okresie
okupacji wstępuje do A.K. ze zwolnienia przez Armiję
Radziecką woj. Nowogródzkiego, 2-ctwo org. A.K. otrzymu-
je od. Przew. Londyńskiego prowadzenia Walki p-ko
Armii Radzieckiej, w tym okresie opr. bierze czynny
udział z bronią w rękę występuje p-ko Armii Radz.

W okolicach Nowogródka w składzie 600. czołw. Art. 41. goni podwójną stronę zostaje niemy i po krótkim czasie w 1945r. zostaje skazany na 25-letnie więzienie, które odbywa w Łęczynie do 1957r.

Wymieniony w tego wypracowania się pod. odnośnym zstr. a biorąc pod uwagę jego przeszłość jest podstawy do działalności wrogiej na terenie kraju jak i p.-ko zstr, zachodzi konieczności dotychczas sprawy ewidencyjnego rozpracowania pnr. organu Bezp. Pkt. dot. 10

Pkt.4 - przebieg działalności wrogiej wśród pracowników punktu. W m-cu sprawozdawczym na temat punktu wśród pracowników o tej treści wypadku nie notowano. Sprawy organizacyjno-administracyjne mimo, że ^{nie} wiele do dyskusji, nie prawni omich zdaje nam to nie interesuje zgodnie z trybuną mi naszą pracę.

W zakresie ankiety wpr. opytanych osób dotychczas 10- na 20-orkunach. Oraz wykaz miejscowości pospolicich, które należą przekazać do odpowiednich Komand M.O. celem rozpracowania spich: nad ich działalnością w terenie.

Stary Ofic. Operacyjny
Mych. III-go K.H. M.O.
S. Gajdemski
(-) S. Gajdemski

CYFROWE ARCHIWUM

ARCHIWUM NOWYCH MOŻLIWOŚCI

Nazwa archiwum: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990

Tytuł j.a.: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja.

1958 – 1958 1297/90,130/234, 28/58

IPN BU 134/90

BIURO
PEŁNOMOCCNIKA REZERWU D/S
REPATRIACJI

KANCELARIA TAJNA
ODWÓDCTW W. W.
Wpływu 13-08-1948
Nr 851

SPRAWOZDANIE

z ruchu repatriantów w miesiącu lipcu 1948 r.

- I. Z poprzedniego miesiąca pozostało w Punktach Repatr. 191 osoby
II. W ciągu miesiąca przybyło do Kraju z zagranicy 6938 osób
1. w tym: emigranci z przed 1939 r. - 22 osoby
2. spośród ogółu przybyłych z zagranicy powróciło
a/ z ZSRR 61816 osób
b/ z innych państw 142 "

Afryka	1 osoba	NRD	5 osób
Anglia	37 "	NRP	20 "
Argentyna	3 "	Rumunia	6 "
Austria	1 "	Szwajcaria	1 "
CNR	13 "	USA	16 "
Dania	1 "	Urugwaj	2 "
Francja	13 "	Włochy	1 "
Holandia	3 "		
Jugosławia	8 "		
Kanada	11 "		

III. W ciągu miesiąca opuściło Punkty Repatriacyjne - 7.331 osób
z tego:

	miasto	wieś	Razem
1. do rodzin	2.046	1.404	3.450
2. bezpośrednio na osiedlenie	1.618	2.258	3.876
3. do innych miejsc /szpitale dosy opieki itp./		4	5
4. B a z e m:	3.664	3.666	7.331

IV. Ruch wewnętrzny pomiędzy Punktami Repatriacyjnymi

1. z jednych punktów do innych wyjechało 3.051 osób
2. z jednych punktów do innych przyjechało 3.124 "

Różnica o 73 wynika stąd, że osoby te wyjechały z jednego punktu w miesiącu poprzedzającym sprawozdawczy, przybyły zaś do drugiego w sprawozdawczym

V. Na dzień 1.VIII.1948 r. w Punktach Repatriacyjnych pozostało 1632 osób
w tym: ponad 30 dni 123 osoby

675
52

VI. Repatrianci wymienieni w pkt. III-a udali się do następujących województw:

Województwo	miasto	wieś	Razem:
1. białostockie osób	89	299	388
2. bydgoskie "	73	98	171
3. Gdańskie "	266	332	598
4. katowickie "	598	42	640
5. kieleckie "	36	33	69
6. krakowskie "	53	57	110
7. m. Kraków "	23	-	23
8. konwalińskie "	360	641	999
9. lubelskie "	18	71	89
10. łódzkie "	48	36	84
11. m. Łódź "	91	"	91
12. olsztyńskie "	307	706	1013
13. opolskie "	276	96	372
14. poznańskie "	58	59	117
15. m. Poznań "	8	-	8
16. radziewskie "	49	32	101
17. suwalskie "	104	312	616
18. warszawskie "	46	32	78
19. m. st. Warszawa "	85	-	85
20. wrocławskie "	562	367	929
21. m. Wrocław "	97	-	97
22. zielonogórskie "	313	473	786
23. i n n e "			1
k a n c e m:	3664	1666	7.331

VII. Repatrianci wg wieku i zawodu

1. wśród przybyłych bezpośrednio z zagranicy 6.958 osób
 byli: w/ dzieci do lat 16-tu 2272 osób
 w/ dorosłych 4686 "

2. Zawód osób doczołowych przybyłych bezpośrednio z zagranicy

k l a s a	A. Robotnicy	B. Inteligencja pracująca		Razem:
		wykształc. średnio	wykształc. wyższe	
a/ Budownictwo	135	7	6	13
b/ Elektrotechnik i energetyka	41	3	1	4
c/ Mechanika	25	7	4	11
d/ Górnictwo	17	-	-	-
e/ Hutnictwo	10	1	-	1
f/ Metalurgia	12	2	1	3
g/ Technologia chemiczna	-	1	-	1
h/ Włókiennictwo	13	1	-	1
i/ Transport i Łączność	212	3	2	5
j/ Skonsumacja	-	3	2	5
k/ Lecznictwo	11	17	16	33
l/ Oświata i Kultura	2	43	11	54
m/ Inne	393	82	7	89
Razem:	871	174	50	124

C. Rolnicy

- a/ ze średnim wykształceniem rolniczym 1 osoba
- b/ z wyższym wykształceniem rolniczym 2 "
- c/ inni 1200 "

Razem: 1203 osób

D. Rzemieślnicy

a/ Blacharze	16	osób	l/ Radiomechanicy	10	osób
b/ Bednarze	6	"	j/ Myślarze	8	"
c/ Cholewkarze	10	"	k/ Stolarze	72	"
d/ Dalewiarze	7	"	l/ Drewno	40	"
e/ Kuchnierze	8	"	m/ Siusarze	83	"
f/ Krawcy	174	"	n/ Rzemni	11	"
g/ Kołodziej	10	"	o/ Zegarzysty	8	"
h/ Kowale	54	"	p/ Inni	40	"

Razem rzemieślników 357 osób

- F. Inne zawody 193 osób
- G. Bez zawodu 1538 osób

711
54

Województwo polskie - 6316 osób
w tym z republik:

Województwo	3-46	osób
litewska	10	"
litewska	1.117	"
litewska	16	"
litewska	312	"
litewska	2	"
litewska	1.713	"

ponadto urodziło
się w województwie 4 osoby.

Województwo polskie
/ dr. Antoni Gajda /

KANCELARIA PAJNA
DOKŁADY W ...

Wzrost 14 - 10 8
Nr 998

Biuro
Ekonomicznych Usług
d/s Repatriacji
MR-5424/58

S U P R A W O Z P O S A D Z E N I E

o ruchu repatriacyjnym w miesiącu wrześniu 1958 r.

51
V58

I. Z poprzedniego miesiąca pozostało w Punktach Repatriacyjnych 1692 osoby

II. W ciągu miesiąca przybyło do kraju z zagranicy - 7779 osób

1. w tym emigranci z przed 1939 r. - 10 osób
2. spośród ogółu przybyłych z zagranicy powróciło :
 - a/ z NGR - 7689 osób
 - b/ z innych państw - 85 osób

Anglia	23	osoby	Francja	18	osób
Austria	1	"	Kanada	3	"
Australia	1	"	Maroko	1	"
Argentyna	1	"	NRF	3	"
Belgia	1	"	Rumunia	4	"
Brasylia	1	"	USA	7	"
OSR	21	"			

III. W ciągu miesiąca opuściło Punkty Repatriacyjne - 7.409 osoby

	miasto	wieś	Razem :
1. do rodzin	2212	1287	3479
2. bezpośrednio na cel dzieła	1929	1973	3902
3. do innych miejsc /szpitale domy opieki itp./	5	12	17
4. wyjechało nie podając adresu	6	-	6
5. Razem :	4152	3252	7404

IV. Ruch wewnętrzny pomiędzy Punktami Repatriacyjnymi :

1. z jednych punktów do innych wyjechało - 3.986
2. z jednych punktów do innych przyjechało - 4.095

Różnica o 99 wynika stąd, że osoby te wyjechały z jednego punktu w miesiącu poprzedzającym sprawozdawczy, przybyły zaś do drugiego w sprawozdawczym.

V. Na dzień 1.9-1958 r. w Punktach Repatriacyjnych :

pozostało 2121 osób
w tym: ponad 30 dni 29 osób

- 2 -

50

59

VI. Repatrianci wymienieni w pkt. III - 5 udali się do następujących województw :

Województwo	Miasto	Wied	Razem	
1. białostockie	osób	238	239	467
2. bydgoskie	"	58	61	119
3. gdańskie	"	253	132	485
4. katońskie	"	740	26	766
5. kieleckie	"	56	22	78
6. krakowskie	"	62	24	86
7. m. Kraków	"	6		6
8. konzalińskie	"	398	437	835
9. lubelskie	"	82	75	157
10. łódzkie	"	94	49	143
11. m. Łódź	"	67		67
12. olętyńskie	"	306	812	1118
13. opolskie	"	358	155	493
14. pomorskie	"	90	82	172
15. m. Posen	"	3		3
16. rzeszowskie	"	32	28	58
17. szwedzińskie	"	220	226	446
18. warszawskie	"	70	15	85
19. m. st. Warszawa	"	78		78
20. wrocławskie	"	632	498	1120
21. m. Wrocław	"	71		71
22. zielonogórskie	"	262	283	545
23. I n n e	"	6	"	6
Razem :	"	4152	3252	7404

VII. Repatrianci wg wieku i zarobku

1. Wśród przybyłych bezpośrednio z zagranicy 7774 osób
 było : a/ dzieci do lat 16 2467 osób
 b/ dorosłych 5307 osób

44
60

2. Zawód osób dorosłych przewyższych bezpośrednio z zagranicy

N a z w a	A. Robotnicy	B. Intelig. pracuj.		Razem
		wykształ. średnio	wykształ. wyższe	
a/ Budownictwo	154	8	2	164
b/ Elektrotechnika i energetyka	34	3	-	37
c/ Mechanika	18	3	1	22
d/ Górnictwo	19	1	-	20
e/ Hutnictwo	2	1	-	3
f/ Metalurgia	-	-	-	-
g/ Technologia chemiczna	-	3	3	6
h/ Włókiennictwo	2	-	-	2
i/ Transport i łączność	175	5	-	180
j/ Ekonomika	-	-	2	2
k/ Leśnictwo	19	19	8	46
l/ Oświata i kultura	2	27	7	36
m/ I p. s. e.	482	108	6	596
Razem :	916	188	29	1133

o. Rolnicy

- a/ ze średnim wykształceniem rolniczym 5 osób
- b/ z wyższym wykształceniem rolniczym 2 "
- c/ i n n i 1474 "

Razem rolnicy 1481 "

d/ Rzemieślnicy

a/ Blacharze 8 osób	i/ Radioschemicy 9 osób
b/ Bednarze 3 "	j/ Rymarze 4 "
c/ Cholewkarze 1 "	k/ Stolarze 98 "
d/ Dźwiewiarze 5 "	l/ Szewcy 42 "
e/ Kłodnicarze 10 "	m/ Slusarze 77 "
f/ Krawcy 202 "	n/ Zduni 2 "
g/ Kołodzieje 6 "	o/ Zegarmistrz 5 "
h/ Kowale 83 "	p/ I n n i 70 "
- Razem rzemieślników 625 "

- z/ I n n e zawody 224 osób
- z/ Bez zawodu 1850 osób

KANCELARIA GŁÓWNA
 Dział 48-12-8.
 Nr 1152 z dnia 12.12.38

✓ 558
148
5
172

BIURO KANCELARNIA REZERW D/S REPATRIACJI

W7

SPRAWOZDANIE

o ruchu repatriantów w miesiącu listopadzie 1938 r.

I. Z poprzedniego miesiąca pozostało w Punktach Rep. - 1828 osób

II. W ciągu miesiąca przybyło do kraju z zagranicy - 5862 osoby

1. w tym: emigranci z przed 1939 r. - 20 osób
2. spośród ogółu przybyłych z zagranicy powróciło:
 - a/ z ZSRR - 5770 osób
 - b/ z innych państw 92 osoby

Anglia	10	osób	Jugosławia	1	osoba
Austria	1	"	Kanada	13	"
Australia	1	"	NRF	17	"
Belgia	1	"	Szwajcaria	1	"
Chiny	5	"	USA	9	"
CAR	9	"	Wenezuela	1	"
Francja	19	"	Węgry	1	"
Holandia	1	"	Włochy	2	"

III. W ciągu miesiąca opuściło Punkty Repatriacyjne - 6.550 osób

	<u>miasto</u>	<u>wieś</u>	<u>razem</u>
1. do rodzin	2.252	1369	3621
2. bezpośrednio na osiedlenie	1.692	1226	2918
3. do innych miejsc /szpitale domy opieki/	5	3	8
4. wyjechało nie podając bliższego adresu			3
3. 8 a s e m:	3949	2598	6550

IV. Ruch wewnętrzny pomiędzy punktami repatriacyjnymi:

1. z punktów granicznych do innych wyjechało - 2.642 osób
2. z punktów granicznych do innych przyjechało - 3.347 osób

Uwaga o 101 osobach wynika stąd, że osoby te wyjechały z punktów granicznych w miesiącu poprzedzającym sprawozdawczy przybyłych zaś do drugich punktów w sprawozdawczym.

V. Na dzień 1.XII.38 r. w Punktach Repatriacyjnych pozostało 1509 osób
 z tym przed 30 dni 36 "

147557

VI. Repatrianci wymienieni w pkt. III - 5 udali się do następujących województw:

województwo		miasto	wieś	razem
1. białostockie	os.	101	161	262
2. bydgoskie	"	76	91	167
3. gdańskie	"	245	136	381
4. katowickie	"	611	41	652
5. kieleckie	"	7	32	39
6. krakowskie	"	46	17	63
7. m. Kraków	"	8		8
8. łódzkie	"	219	479	698
9. lubelskie	"	46	18	64
10. łódzkie	"	23	10	33
11. m. Łódź	"	130		130
12. olsztyńskie	"	316	426	742
13. opolskie	"	439	279	638
14. pomorskie	"	92	62	124
15. m. Poznań	"	12		12
16. rzeszowskie	"	16	51	67
17. ślesiańskie	"	188	191	379
18. warszawskie	"	50	5	55
19. m. st. Warszawa	"	113	-	113
20. wrocławskie	"	770	414	1184
21. m. Szczecin	"	33		33
22. zielonogórskie	"	373	323	696
23. I n n e	"	5	2	7
24. wszystkie nie odaję bliższego adresu				3
razem		3949	2598	6520

VII. Repatrianci wg wieku i stanu

1. wśród przyszytych bezpośrednio z zagranicy 5062 osób było:
 - a/ dzieci do lat 16 1750 osób
 - b/ dorosłych 4102 osoby

146 556

- 3 -

2. Zawód osób dorosłych przeżyłych bezpośrednio z wojny 774

Lp.	Nazwa	A. robotnicy	B. Inteligencja pracująca		Razem:
			wykształc. średnie	wykształc. wyższe	
a/	Budownictwo	107	7	3	10
b/	Elektrotechnika i energetyka	48	2	-	2
c/	Mechanika	34	3	2	5
d/	Górnictwo	33	2	1	3
e/	Hutnictwo	-	-	-	-
f/	Metallurgia	1	1	-	1
g/	Technologia chemiczna	-	4	3	7
h/	Wzrokiennictwo	3	-	-	-
i/	Transport i łączność	160	5	-	5
j/	Ekonomika	-	-	4	4
k/	Leśnictwo	13	37	20	57
l/	Uczelnia i kultura	7	61	3	64
m/	Inne	362	86	4	84
Razem:		708	202	40	242

C. rolnicy

a/	na średnim wykształceniu rolniczym	6	osób
b/	a wyższym	-	"
c/	inni	889	"
Razem rolnicy		895	"

D. rzemieślnicy

a/	Blacharze	6	osób	3/	Radioszczepnicy	8	osób
b/	Bednarze	-	"	4/	Rycarze	-	"
c/	Cholewkarze	16	"	k/	Stolarze	90	"
d/	Dzielnarze	-	"	l/	Szwacy	50	"
e/	Kufniarze	3	"	m/	Glusarze	138	"
f/	Krawcy	146	"	n/	Złusi	-	"
g/	Kołodzieje	-	"	o/	Zegaristrzowie	8	"
h/	Kocale	82	"	p/	Inni	79	"
Razem rzemieślników						629	"

E. Inni w sąsiedztwie 62 osób
 F. Bez zawodu 1486 osób

-/-

- 4 -

~~145 533~~

Repatrianci przybyli z ZSRR - 5770 osób

075

w tym z republik:

Azerbejdżańska	- 1 osoba
Białoruska	- 2779 osób
Estońska	- 2 osoby
Litewska	- 1212 osób
Łotewska	- 64 osoby
Mołdawska	- 336 osób
Ukraińska	- 1374 osoby
ponadto urodzeni w punkcie repatr.	- 2 osoby

DIKCYJONARIUM BIURA

[Signature]
K. ZESTAWIENSKI

48
67

Repatrianci przybyli z ZSRR -- 7689 osób

w tym z republik :

Białoruska	-	5052	osób
Kazachska	-	5	"
Kirgiska	-	6	"
Litewska	-	1028	"
Łotewska	-	74	"
Rosyjska	-	305	"
Ukraińska	-	1217	"

ponadto urodziło się 2 "

w punkcie repatr.

Dyrektor Biura
Pełnomocnika Rządu
d/s Repatriacji

/-/A. PRZESTASZEWSKI

KARTA INFORMACYJNA

Własność archiwum	Instytut Pamięci Narodowej w Lublinie
Aktotworca	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie
Tytuł teczki	Sprawozdania kwartalne Wydziału III i grupy VI Wydziału III KWMO w Lublinie oraz sprawozdania miesięczne operacyjne o sytuacji na Punkcie Repatriacyjnym w Białej Podlaskiej za 1959 r.
Daty skrajne jednoski archiwalnej	1959 - 1960
Stara sygnatura	14/66
Sygnatura archiwalna	IPN Lu 043/66

DO
NACZELNIKA WYDZIAŁU III-go
SŁUŻBY BEZP. KOM.WOJ.M.O.

161 15 58r
Szczeg. tajne.
Eg="Er. 161

w L.u.b.l.i.a.i.s.

2.P.H.A.W.O.S.D.A.N.I.E.

operacyjne o sytuacji na Pkcie Repatriacyjnym w Białej Podlaskiej
za miesiąc styczeń 1959 r.

I.Stan ilościowy Repatriantów znajdujących się na Pkcie
Repatriacyjnym na dn. 30/ I. 1959 r. ogółem 61 w tym 36
kobiet i dzieci.

II. wrogich nastrojów i wypowiedzi wśród repatriantów
w m-cu styczniu nie notowano.

III. Osoby zakwalifikowane do zainteresowania się przez
Organa służby Bezpieczeństwa, ustalono 3-osoby niżej scharakteryzo-
wanych:

1/ob.PIETKIEWICZ - CHOROŚCZOZANSKI Wincenty s.Wincentego
i Konstancji zd.Kozłowskiej ur.9.06.1913 r. we wsi Centele pow.-
Oszmiana woj.Wilno, narod.i ob.polskie, wykonywany zawód Jelezner Medycy
szcpty z Paraskowia.Przybył na pkt.Rep.dnia.9.I.59 r.udając się na
osiedlenie do pkt.Rep.Pszczyna woj.Katowice.

W/w pochodzi z rodziny bogacza wiejskiego, przed 1939 r.
ukończył studia prawnicze, zostaje powołany na szkołę Oficerską, którą
ukończył w stopniu por. poczym zostaje powołany na pracownika służby
Bezpieczeństwa m.Wilno, po pewnym okresie zostaje Szefem Bezpieczeństwa
w Wilnie. W okresie okupacji należy do Organizacji A.K. jako Ofic.
w 1943 r. zostaje powołany na członka tkzw."Rządu Londyńskiego na
Kraj", jednocześnie pełni stanowisko Dyrektora Sztabu Okręgu Org.AK.
Wilno, w stopniu kpt. Po wyzwoleniu tych terenów nie ujawnia się a
należy do Org.WiN, za co w 1945 r zostaje aresztowany przez Org.Bezp.
ZSRR.i Sądem wojskowym w Wilnie zostaje skazany na 15 lat więzienia
za przynależność tkz."Delegatury Rządu Londyńskiego".Karę odbywa w
obozie Warkuta Komi.ASRR.-jednocześnie pracuje tam jako felczer Medc.

Na terenie kraju posiada b. duże znajomości wśród
elementu podejrzanego z przeszłości politycznej oświadczając w

rozmowie, że będzie starał się nawiązać łączność z kolegami z okresu okupacji i więzienia. Biorąc pod uwagę reakcyjną działalność z okresu okupacji i z przed 1939 r. jak i po wyzwoleniu, należy w miejscu jego zam. założyć sprawę Ewidencji Operacyjnej, dokonać rejestracji w Centralnej Kartotece Operacyjnej - przesyłając niniejsze materiały wstępne do Wydz. III S.B. Katowice.

2/ MATWIJEWICZ Grzegorz s. Michała i Anastazji zd. Bederów ur. 17.04.1920 r. w wsi Karniesz, pow. Kałarasz, woj. Kiszyniów ESRR. Narodowości Mołdawskiej, obyw. polskie, z zawodu górnik, wykształcenie średnie. Żonaty - z Marią, przybył na pkt. Rep. dn. 17.01.59 t. udając się na osiedlenie do pkt. Rep. Pałczyna woj. Katowice.

Pochodzi z rodziny bogatego chłopa wsi Karniesz z kąd w 1939 r. ucieka do Rumunii i tam wstępuje do Armii niemieckiej, z kąd zostaje skierowany do Ofic. szkoły niemieckiej. po ukończeniu otrzymuje promocję na ppor. i skierowany na front wschodni. W 1944 r. zostaje wzięty do niewoli Radzieckiej, poczym osądzony na 10 lat więzienia jako ochotnik i Ofic. Armii niemieckiej. Karę odbywa w obozie INTA na Syberii łącznie do 1955 r. Ojciec w/w zostaje również aresztowany na terenie Mołdawskiej ASRR. i skazany na karę śmierci przez władze Radzieckie za współpracę z Niemcami.

Biorąc pod uwagę charakterystykę działalności w/w należy założyć sprawę Ewid. Operac. w miejscu zam. przez Org. S.B. oraz dokonać rejestracji w Centralnej Kartotece Operacyjnej. Materiały wstępne przesłać do Wydziału III S.B. Katowice.

3/ ob. MATWIJEWICZ Maria c. Józefa i Apolonii zd. Ilnioka, po pierwszym mężu Bielinska ur. 15.02.1921 r. m. Równe zachd. Ukr. SR. Narod. i obyw. polskie, małżatka z Grzegorzem Matwiejowicz jak wyż. pkt. 2 przybyła na pkt. Rep. dnia 18.01.59 r. udając się na osiedlenie do pkt. Rep. Pałczyna woj. Katowice.

Przed 1939 r. zamieszkiwała na terenie m. Lublin Ul. Majdank 100 z mężem Bielinskim, jak twierdzi to rzekomo w okresie okupacji męża Niemcy mieli aresztować i skazać na karę śmierci.

183 183

W rozmowie z jej obecnym mężem M.G. to pierwszy mąż w/w był
Volksdojczem, który w okresie okupacji miał wyjechać na front wschodni
i rzekomo zginąć. Wymienioną M.M. bojąc się aresztu władz Polskich w
1944 r. ucieka do Niemiec, gdzie w 1945 r. przez Władze Radzieckie zo-
staje aresztowana i Sądem wojskowym skazana na 10-let więzienia za wspó-
łpracę z Niemcami na terenie miasta Lublina. Karę odbywa w Obozie IIM
Komi. ZSSR. tam zawarła związek małżeński z więźniem w/w w pkt. 2. zostaje
zwolniona z obozu w 1956 r. jak wynika z powyższego to zapodane wyroki
karne w obu wypadkach są fałszowane co świadczy samo odbywanie kary nie
biorąc już pod uwagę podstaw łagodzących jakim były stosowane Amnestie
w ZSRR. Wobec powyższego należy zarejestrować w/w w Centralnej Kartotece
Operacyjnej i załpzenia sprawy Ewid. Operc. w miejscu zamieszkania zaś
materiały wstępne przesłać do Wydz. III-go S.B. Katowice.

IV. dot. wrogiej działalności wśród personelu prac. Pktu-
w miesiącu sprawozdawczym nie ustalono.

Odbito w 1 egz.
Ref. i druk. A.G.kpt.

Str. Ofic. Operacyjnej Wydziału III-go S.B.

[Signature]
/ - / G A J D E M S K I A. kpt.

tab. 3. no 6. orb (tylko edycja)

237

Wzrost 170 cm
Nr 2 - 03
C - 321/58
1959 r.

Lublin dn. 20 lutego 1959 r.

Spis treści

248 - 164

d. buch

Do

Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

W. S. P. S. W. I. S.

/ zj. Szumowski

WYWIADY

z pracy funkcyjmeriuzy Służby Bezpieczeństwa na punkcie repatriacyjnym
w Białej-Podlaskiej - za miesiąc styczeń luty 1959 r.

Na dzień 20 lutego br. - stan iludolow repa-
triantów na punkcie wynosił ogółem 117 osób w tym 60 kobiet i 57 mężczyzn.

W okresie sprawozdawczym obserwacyjnym następujące osoby, które ze względu na swą przeszłość winny pozostać
w operacyjnym szlaku obserwacji służby bezpieczeństwa:

1. Szachniak Michał w. Kaciaga i żony zd. 400 - ur. 29.
II. 10 pr w miejscowości Dubówka wojew. Białystok. Udał się do
rodziny matki w kol. Tomaszówka pow. Gostynin.
Wycisniony jest z sądu k. rymu - katolickim. Za agitowanie /1941/
prezesa Służby Bezpieczeństwa zostaje osadzony na 10 lat więzienia.
W 1958 r. za podżeganie szlachty - zwolniony go.

2. Swierczyński-Romanowski Bolesław-Teodorowicz w. Elżbieta
i Paulina zd. 1000 - ur. 1.VII. 1918 r. w Łowiczu. Udał się do
rodziny matki w Białym. Wspomógł w latach 1944-45 był
członkiem bandy terrorystyczno-razunkowej i dokonywał napadów z bronią.
W 1945 r. aresztowany go i skazano na 20 lat więzienia. W 1958 r. zostaje
zwolniony.

3. Krzyżak Stanisław w. Jada i Aniela zd. 1000 - ur.
6.V. 1918 r. w miejscowości Sankar wojew. Lublin. Na osiedlenie udał się
do wsi Kocorniki pow. Lublin - Legnicki wojew. Prochów. Przed 1939 r.
przebywał na terenie NKWD i tam zostaje wcielony do armii radzieckiej.
/ 1941: / Za poprowadzenie szlachty przez nielegalne przekroczenie granicy
NKWD zostaje osadzony na 10 lat więzienia. Po odbyciu kary skierowany go
na przemycający polity w Syberii. W 1958 r. powołano go na wyjazd do Polski

247 165
165

2. Ludwik Paweł m. Józefa i Stefanii - ur. 1895 r. w Białymostku woj. Wołogoski. Ukończył szkołę do swej rodziny w m. Białymostku. Wykształcenie, jak i oficerem armii polskiej. Podczas wojny należał do organizacji AK, pełnił funkcję kwatermistrzowską. Po wyzwoleniu nie objął żadnej stałej funkcji. W 1946 r. został awansowany i starany na 10 lat wstąpienia. Po odbyciu kar, rodzinny m.

3. Benkiewicz Ferdynand m. Antoniego i Józefy - ur. 19.V. 1888 r. w miejscowości Kozłowo woj. Białostockie z wykształceniem technika budowlanego. Ukończył szkołę do swej rodziny w Białymostku woj. Wołogoski. Podczas wojny należał do organizacji AK, pełnił funkcję kwatermistrzowską. Po wyzwoleniu nie objął żadnej stałej funkcji. W 1946 r. został awansowany i starany na 10 lat wstąpienia.

4. Papko Władysław m. Ludwika i Anny - ur. 27.VI.1913 r. w miejscowości Wyszki woj. Białostockie. Ukończył szkołę do swej rodziny w Białymostku. W 1940 r. został awansowany do armii polskiej i brał udział w walkach przeciwko okupantom. W 1945 r. został awansowany i starany na 10 lat wstąpienia.

5. Lipka Antoni m. Aleksandra i Józefy - ur. 19.VII.1913 r. w miejscowości Białystok. Wykształcenie, jak i oficerem armii polskiej. Podczas wojny należał do organizacji AK, pełnił funkcję kwatermistrzowską. Po wyzwoleniu nie objął żadnej stałej funkcji. W 1946 r. został awansowany i starany na 10 lat wstąpienia.

Wojciechowski
1. 1946 r. 10 lat
2. 1946 r. 10 lat
3. 1946 r. 10 lat

Wydział Historii III ZMO
Kierownik
[Signature]
1946 r. 10 lat

Biała-Podlaska, dnia 27.II.1959 r.

Scisle-tajne

DO

Naczelnika Wydziału III-go Służby
Bezpieczeństwa K.W.M.O.

w L U B L I N I E

S P R A W O Z D A N I E

z pracy operacyjnej na Punkcie Repart. ^{w Białej-Podl.} za m-cie luty 1959r.

- I. Stan ilościowy znajdujących się repartiantów na Punkcie Repart. na dzień 28.II.1959 r. ogółem: *111*.. w tym kobiet i dzieci. *68*.
- II. Nastroje wśród repartiantów, pozostają bez zmian jak w poprzednich m-cach sprawozdawczych. Natomiast obecnie notuje się większy napływ repartiantów natury kryminalnej oraz osoby, które odbyły karę za działalność polityczną na terenie Z.S.R.R.
- III. W miesiącu sprawozdawczym zarejestrowano 7 osób, w tym dwie osoby do założenia spraw ewidencji - operacyjnej:
 1. Repartiant Szalkiewicz Michał s. Macieja i Ewy zd. Usa ur. 29.IX.1891 r. we wsi Dubówka pow. Sokółka woj. Białystok. Ezz z zawodu ksiądz rzym-kat. narodowość i obyw. polskie. Na Punkt Repart. Biała-Podl. przybył dnia 21.II.59 r. i udał się na stałe miejsce osiedlenia do swej rodziny Szalkiewicz Ignacy zam. kol. Tomaszówka pow. Oleśtyn. Podczas przeprowadzonej rozmowy z w/w-nym ustalono, że pochodzi on z rodziny bogacze wiejskiego. Przed 1939 r. ukończył Sem. Duchowne, gdzie zostaje wyswięcony na księdza, a następnie skierowany do swej pracy, w m-ści Rokiele pow. Grodno. W latach 1948-49 na terenie ZSRR, rozpowszechnia wrogą agitację - propagandę, za co zostaje aresztowany i skazany Sądem Wojskowym na 40 lat więzienia. Na podstawie amnestii 1956 r. zostaje zwolniony.

245/1071/66

Biorąc pod uwagę wrogą działalność w/w-go na terenie ZSRR, pod osłoną kultu religijnego, nie ulega wątpliwości, że może wznowić działalność na terenie Polski. W związku z tym, należy dokonać rejestracji w Kartotece Operacyjnej, jednocześnie założyć sprawę ewidencji - operacyjnej w miejscu jego zamieszkania.

2. Repartiant Swierczynski - Romanowski Bolesław - Mieczysław syn Mieczysława - Józefa i Pauliny zd. Różycka ur. 1.VII.1926 r. w miejscowości Lwów, narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu malarz. Przybył na Punkt Repart. Biała-Podl. dnia 20.II.1959 r. i udał się do rodziców Swierczynska Paulina zam. Bytom ul. Szafaranka 6 m. 5. woj. katowickie.

Podczas rozmowy ustalono, że przed 1939 r. i w okresie okupacji zamieszkiwał na terenie m. Miłka Lwowa, trudnił się pracą jako malarz.

W latach 1944 -45, należał do bandy terrorystyczno-rabunkowej, dokonując kilkakrotnie napadów rabunkowych z bronią w rękę. W 1945 r. przez władze ZSRR zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 20 lat więzienia. W 1956 r. zostaje zwolniony z więzienia, jednocześnie otrzymując dokumenty na wyjazd do Polski.

Z uwagi na bandycką działalność w/w-go na terenie ZSRR, nie ulega wątpliwości, że może wznowić działalność bandycką na terenie Polski.

W związku z tym należy na w/w-go dokonać rejestracji w Centralnej Kartotece Operacyjnej. Jednocześnie założyć sprawę ewidencji operacyjnej.

3. Repartiant Krzysiak Stanisław s. Jana i Anieli zd. Kiełta ur. 8.05.1918 r. w m-ści Sambor woj. Lwów. Narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu mechanik - maszyn rolniczych. Przybył na Punkt Repart. w Białej-Podl. dn. 17.2.1959 r. i udał się do swej rodziny Pikulicka Marcela zam. we wsi Komorniki pow. Lubin - Legnicki wój. Wrocław. Ustalono, że przed 1939 r. w/w-ny przebywał w m-ści Sambor, pracując w charakterze maszynisty parowozu. W 1941 r. zostaje powołany do wojska radzieckiego. Po krótkim okresie dokonał dezercji z armii oraz przekroczył granicę ZSRR. Podczas ucieczki zostaje aresztowany przez władze radzieckie i Sądem Wojskowym skazany na karę śmierci. Następnie zamieniono mu na 10 lat więzienia. Po odbyciu kary zostaje przymusowo zesłany na Syberię jako element politycznie nie pewny.

244-468

W 1958 r. otrzymał dokumenty na wyjazd do Polski.

Biorąc pod uwagę przestępczą działalność w/w-go na terenie ZSRR, należy dokonać rejestracji w kartach Centralnej Kartotece Operacyjnej, jako na byłego dezertera armii radzieckiej

4. Repartiant Lyczkowski Paweł s. Józefa i Stefani z d. Mikuć ur. 1895 r. w m-ści Nieswierz woj. Nowogródek. Narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. wdowiec, bez zawodu, przybył na Punkt Repart. w Białej-Podl. dn. 20.5.1959 r. i udał się na stały pobyt do swej rodziny Józysz-Olga zam. Łódź ul. Sienkiewicza
- W/w-ny w latach 1918-22 przebywał w wojsku polskim jako ochotnik Legionów Piłsudskiego, gdzie brał udział na młodo Republikę radziecką. Następnie zostaje skierowany do szkoły oficerskiej. Po ukończeniu jej został oficerem służby zawodowej do roku 1939. Podczas okupacji należał do org. A.K. pełniąc funkcję d-cy kompanii w stopniu kpt. Po wyzwoleniu działalności swej z okresu okupacji nie ujawnia, za co w 1946 r. przez władze ZSRR zostaje aresztowany i skazany Sądem Wojskowym na 10 lat więzienia. Po odbyciu kary zostaje zwolniony.

Biorąc pod uwagę, że jest to b. oficer armii sanacyjnej oraz w okresie okupacji zajmował kierownicze stanowiska w org. A.K.

W związku z tym należy dokonać na w/w rejestracji w Centr. Kart. Operac.

5. Repartiant Schmidt Ferdynand-Józef s. Antoniego i Józefy z d. Bazon ur. 19.5.1922 r. w m-ści Kołomyja woj. Stanisławów. Narodowość i obyw. polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu technik budowlany. Przybył na punkt repart. w Białej-Podl. dnia 18.II.59 r. i udał się do swych rodziców Schmidt Antoni na stałe miejsce zamieszkania tj. Olesnica ul. Wąctwo 19, woj. Wrocław.

W/w w okresie okupacji należał do org. A.K. pełniąc stanowisko d-cy plutonu w stopniu ppor. Po wyzwoleniu tych terenów przez armię radziecką wymieniony nie ujawnił się ze swej działalności, a w dalszym ciągu należy do org. WiN, pełniąc stanowisko ^{Wier.} ewakuacji powiatu. W 1946 r. przez władze ZSRR. zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 10 lat więzienia. W 1955 r. zostaje zwolniony.

Nadmienia się, że żona w/w Maria również należała do org. A.K. jako członek. Jednocześnie była też aresztowana przez władze radzieckie.

243 169
100

Z uwagi na powyższe, że w/w-ny podczas okupacji i po wyzwoleniu należał do org. AK WiN, pełniąc stanowisko kierownicze, należy na w/w-go dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

6. Repartiant Pupko Władysław s. Ludwika i Anny zd. Kocioł ur. 27.VI.1913 r. w m-ści Odessa - Ukr. USRR. Narodowości i obyw. polskiego, stan cyw. żonaty, za zawodu górnik. Przybył na Punkt Repart. w Białej-Podl. dn. 3.2.1959 r. i udał się wraz z żoną do brata Pupko Antoni zam. Odansk - Wrzeszcz ul. Partyzantów 58 m.4.

W/w-ny przed 1939 r. służył w W.P. jako podoficer, następnie pracuje jako robotnik. W 1943 r. wstąpił ochotniczo do armii, ^{niezależnej} zajmując stanowisko jako podoficer i jednocześnie brał udział na froncie wschodnim p-ko ZSRR. Po zakończeniu wojny ob. "P" ukrywał się przed władzami radzieckimi, a w 1945 r. zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia, w tym na 5 lat pozbycie praw obywatelskich. W 1958 r. zostaje zwolniony z obozu w Ortutach i otrzymał dokumenty na wyjazd do Polski.

Biorąc pod uwagę faszystowską działalność w/w-go na terenie ZSRR, należy dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

7. Repartiant Lipski Edmund s. Aleksandra i Józefy zd. Niewiadomske, ur. 14.VII.1913 r. w m-ści Augustów woj. Białystok. Narodowość i obyw. polskie, z zawodu maszynista okrętowy, stan cyw. kawaler. Ustalono, że w/w-ny w okresie okupacji pracował na statku jako maszynista okrętowy i jednocześnie współpracował z Niemcami za co w 1945 r. zostaje aresztowany i skazany na 10 lat więzienia. Na podstawie amnestii w 1952 r. zostaje zwolniony i przymusowo osiedlony na Syberii tj. Komi.ASRR.

Biorąc pod uwagę współpracę w/w-go z Niemcami należy dokonać rejestracji w Centr. Kart. Spółrzecznej.

- IV. Odnosić przejawów wrogiej działalności wśród personelu Punktu nie stwierdzono w m-cu sprawozdawczym.

Natomiast w dniu 26.II.59 r. na Punkt Repart. zgłosił się osobnik o nazwisku rzekomym Wyszynski - w celu wyrobienia sobie dokumentów. Po przeprowadzeniu z nim wstępnej rozmowy ustalono, że w dniu 2.X.58 r. miał rzekomo przekroczyć granicę z ZSRR do PRL. W miejscowości Osowa koło Białegostoku. O powyższym natychmiast został powiadomiony Z-ca Kom. Pow. MO. tow. Muszynski, który to za

242 170 170

na kilka minut przybył na Punkt Repart. i zabrał danego osobnika.

Jak wynika z wstępnego przeprowadzenia dochodzenia przez Pow. Kom. M.O. w Białej-Podl. to w/w-ny na terenie woj. katowickiego i zielonogórskiego miał dokonać kilkakrotnie włamań do sklepów spółdzielczych oraz występował pod kilkoma przebranymi nazwiskami gdzie do obecnej chwili na terenie kraju był poszukiwany przez org. M.O.

Ofic. Operac. Wydz. III-go KWMO.

Służby Bezp. w Lublinie

Szymarek J.
/-/ Szymarek J. ppor.

Biała-Podlaska, dnia 31.III.1959 r.
Ścisłe-tajne

*in. Kuch
oprac. p
1959 r.*

257 111

DO
NACZELNIKA WYDZIAŁU III-go K.W.M.O.
SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA

W L U B L I N I E

S P R A W O Z D A N I E

z pracy operacyjnej na Punkcie Repartycyjnym w Biała-Podl.
za m-c Marzec 1959 r.-

- I. Stan ilościowy znajdujący się repartiantów na Punkcie Repart.
na dzień 31.III.1959 r. ogółem: *268* w tym kobiet *422* i dzieci.
- II. Nastroje wśród repartiantów pozostają bez zmian, jak w poprzednim
m-cu sprawozdawczym. Natomiast pod koniec m-ca notuje się duży
napływ repartiantów z ZSRR, gdzie personal tu. Punktu nie jest
w stanie wszystkich osób przybyłych załatwić tj. wyrobienia dokr-
mentów. Tak, że ci repartienoci pozostają na Punkcie dwa dni do
trzech dni.
- III. W m-cu sprawozdawczym zarejestrowano 4 osoby, w tym 1 osoba do
załozenie sprawy ewidencji operacyjnej.
 - 1/ Repartiant Samsomowicz Mikołaj s. *econa i Aleksandry zd.
Bieszen ur. 2.V.1915 r. w m-ści Łódź. Narodowości i obyw.
polskiej, stan cyw. żonaty, z zawodu felczer medycyny, na
Punkt Repart. w Białej-Podl. przybył dn. 23.III.59 r. i udał się
na projektowane miejsce osiedlenia Punkt Repart. Doboszyce
woj. Wrocław. Podczas rozmowy z w/w-nym ustalono, że przed
1939 r. zam. na terenie m. Brześć n/Bugiem. W 1936 r. wstąpił
do młodzieżowej org. sanacyjno - endeckiej jako członek, a po
roku czasu został przewodniczącym tej organizacji. W 1939 r.
przez władze radzieckie zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym
skazany na 25 lat więzienia, za przynależność do org. oraz
srogą działalność p-ko ZSRR.

251 1712

Podczas pobytu w więzieniu kilkakrotnie sądzony, za uprawianie wrogiej agitacji i propagandy p-ko ZSRR. W 1956 r. zostaje zwolniony z obozu Inte Komi AŻSRR. Biorąc pod uwagę reakcyjną działalność w/w-go z przed 1939 r. oraz wrogą agitację i propagandę p-ko Zw. Radz. należy w miejscu zam. w/w-go założyć sprawę ewidencji operacyjnej, jednocześnie dokonać rejestracji w Centr. Kart. Rejestr. z załączeniem ankieta ewidencyjna.

- 2/ Repartiant Buraczewski Edward s. Daniela i Heleny zd. Ułan ur. 30.VII.1921 r. we wsi Geniuzze pow. Nowogródek. Narodowość i obyw. polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu cieśla. Na Punkt Repart. Biała-Podlaska przybył dn. 2.III.59 r. i udał się wraz z żoną Magdaleną do swej rodziny Kolenda *adwiga, zam. Szudnik pow. Lubań - Śląski woj. wrocławskie. W czasie rozmowy z w/w-nym ustalono, że w latach 1942-44 przebywa w niemieckiej armii oraz bierze czynny udział na froncie wschodnim p-ko ZSRR. Po wyzwoleniu tych terenów przez armię radziecką ob. B. swej działalności nie ujawnił. W 1948 r. przez państwowe organa bezpieczeństwa ZSRR został aresztowany i Sądem Wojskowym w Nowogródku skazany na 10 lat więzienia. Karę odbywa w obozie Workuta, łącznie do roku 1956.

Biorąc pod uwagę, że w/w-ny osobiście wstąpił do niemieckiej armii oraz brał aktywny udział p-ko władzy ZSRR należy, na wymienionego dokonać rejestracji w Centralnej Kartotece Operacyjnej, z załączeniem karta ewidencyjna.

- 3/ Repartiant Biecko Bolesław s. Feliksa i Heleny zd. Darcaryska ur. 14.X.1911 r. w m-doi Parysów woj. Warszawa. Narodowość i obyw. polskie, bez zawodu, stan cyw. żonaty, Na Punkt Repart. w Białej-Podl przybył z ZSRR dn. 12.III.1959 r. i udał się na projektowane miejsce osiedlenia Punkt Repart. Dobroszyce woj. Wrocław.

Podczas rozmowy z w/w ustalono, że przed 1939 r. służył w wojsku polskim w stopniu plut. W 1942 r. wstąpił do org. A.K. jako członek, a następnie pełnił stanowisko d-cy plut. Po wyzwoleniu swej działalności nie ujawnił, a w dalszym ciągu należy do org. WiN. występując p-ko władzy radzieckiej, za co w 1944 r. zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 8 lat więzienia / z braku dowodów winy. Po udowodnieniu mu ponownie zostaje sądzony, skazany na dożywotnie więzienie. W 1958 r. został zwolniony z więzienia i otrzymał dokumenty na wyjazd do Polski.

Biorąc pod uwagę wrogą działalność w/w-ego terenie ZSRR. należy dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operacyjnej.

250 / 13113

4/ Repertiant Niemój Wasyl s. Piotra i Elżbiety zd. Kżej ur. 24.V. 1917 r. w m-ści Zbaraż woj. Tarnopol. Narodowość polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu technik - górniczy. Na Punkt Repert. w Białej-Podl. dn. 13.III.59 r. i udał się na stałe miejsce zam. do brata Korycki Wiktor zam. Grusiądz ul. 24.6-go Marca 4 m. 10. Podczas rozmowy z w/w ustalono, że pochodzi on z rodziny mieszczan-skiej. Przed 1939 r. ukończył Oficerską Szkołę Piechnoty, a następnie służył w W.P. jako oficer zawodowy, w stopniu por. Podczas działań wojennych w 1939 r. wraz z kampanią występuje p-ko armii radzieckiej, za co zostaje aresztowany i skazany na 8 lat więzienia jako oficer sanacyjnej armii. Po odbyciu kary zostaje zwolniony.

Z uwagi na to, że jest to b. oficer sanacyjny oraz wrogo ustosunkowany do ZSRR, natomiast na w/w-go należy dokonać rejestracji w Centralnej Kartotece Operacyjnej.

W załączeniu karta ewidencyjna.

IV. Odnosnie wrogiej działalności wśród personelu Punktu nie stwierdzono. Natomiast stwierdza się kradzież produktów żywnościowych oraz okradanie repertiantów, przez personel Konsumu. W tym wypadku zameldowałem Tow. Muszynskiemu, by porozumiał się z Kom. Pow. M.O. by dokonać kontroli prac. Konsumu powracających z pracy.-

Oficer Operac. Wydz. III-go Śl. Hosp.
K.W.M.O. w Lublinie.

Szymon
/ - / Szymon J. ppor.

Lublin dnia 2.IV.1959r. 194

Sztuka tajna. 1111

Do

Departamentu III Ministerstwa Spraw Niezależnych

W Warszawie.

/ mjr Szumanski /

SPRAWOZDANIE 254

z pracy ^{pracownika} służby Bezpieczeństwa na punkcie repatriacyjnym w Białej Podlaskiej za miesiąc marzec 1959r.

Na dzień 31 marca b.r. stan ilościowy repatriantów na punkcie wynosił ogółem 762 osób w tym 472 kobiet i dzieci.

W drugiej połowie marca zanotowano duży napływ repatriantów z ZRR wskutek czego personel punktu nie jest w stanie na bieżąco załatwić wszystkich osób /wyrobienie dokumentów/ tak że repatrianci muszą być pozostawieni na punkcie przez okres dwóch-trzech dni z wyżej podanych przyczyn.

W okresie sprawozdawczym obserwujano następujące osoby, które ze względu na swą przeszłość winny pozostać w operacyjnym zainteresowaniu służby bezpieczeństwa:

1. Samsonowicz Mikołaj s. Leona Ur. 5.V.1915 r. w Łodzi. Udał się na projektowane miejsce osiedlenia się do punktu repatr. w Dobroszycach woj. Wrocław. Wymieniony do 1939r. pełnił funkcję przewodniczącego organizacji endekkiej /nazwy nie podał/. W 1940 r. został aresztowany przez Organa Bezpieczeństwa ZRR ze przynależność do nielegalnej organizacji i wyrokiem Sądu Wojskowego skazany został na 25 lat więzienia. Karę odbywał do 1950r.

2. Biedko Szczygiel s. Feliksa i Heleny ur. 14.I.1917r. w miejscowości Parysów woj. Warszawa. Udał się na projektowane miejsce osiedlenia się do punktu repatriacyjnego w Dobroszycach woj. Wrocław. W/w w 1942r. wstąpił do org. A.K. w której sprawował funkcję d-cy plutonu. Po wywołaniu nie ujawnił się pozostając nadal nielegalnej organizacji (IN ze co został aresztowany i skazany na dożywotnie więzienie. Karę odbywał do 1950r.

175 175

3. Niemiś Wasył s. Piotra i Elżbiety ur. 24.V. 1919r. w miejscowości Ibaras woj. Tarnopol. Udał się na stałe miejsce zamieszkania do Grudziądza. Wymieniony do 1939r służył w N.P. jako oficer zawodowy w stopniu porucznika. Podczas działań wojennych w 1939r. występuje przeciwko armii radzieckiej, za co został aresztowany i skazany na 8 lat więzienia.

4. Burszewski Edward s. Daniela i Helony ur. 30.VII.1921r. we wsi Geniusze pów. Nowogródek. Udał się na stałe miejsce osiedlenia się do miejscowości Szudnik pow. Luban-Siąski. Wymieniony w latach 1942-44 przebywał w armii niemieckiej biorąc czynny udział w walkach na froncie wschodnim. Za powyższe został aresztowany w 1944r. przez Organa Bezpieczeństwa ZSH i wyrokiem Sądu Wojskowego skazany na 10 lat więzienia.

253

odbito 2-ega.
1-sdr.
2-s/c wyk. N.A.

3-ce Naczelnika Wydziału III.K.S.M.O.
w Lublinie

S W I T A kpt.

[Signature]

Białe-Podlaskie, dnia 29.IV.1959

Scisła-10/100
476

DO
Naczelnika Wydziału III-go Służby
Bezpieczeństwa K.S.M.K.G.

476
w LUBLINIE

SPRAWOZDANIE
262

z pracy operacyjnej z Punktu Repart. w Białej-Podl.
za m-c kwiecień 1959 r.-

- I. Stan ilościowy repartiantów znajdujący się na Punkcie Repart. na dzień 29.IV.59 r. ogółem: w. 50..... w tym kobiet i dzieci 30: ..
- II. W miesiącu sprawozdawczym napływ repartiantów do Polski został zaniejazony, przeciętnie przyjeżdża dziennie do 100-tu osób. Jak wynika z przeprowadzonych rozmów to obecnie notuje się niechęć ze strony repartiantów osiedlenia na Ziemiach - zech. a w większej części repartianci udają się do swych rodzin, co dodatkowo wpływa na rozładowanie punktów osiedleńczych. Natomiast przyjazd repartiantów natury politycznej i kryminalnej powoznie się zaniejazzył. Wśród przyjeżdżających repartiantów narodowości żydowskiej ustalono, że każdy z nich na Punkcie Repart. w Białej-Podl. żąda by Urząd Celny dokonał szczegółowej odprawy ich niemia. Po przeprowadzonej rozmowie ustalono, że każdy z nich ma zamiar tymczasowo się osiedlenia w kraju dopóki nie wyrobią sobie dokumentów na wyjazd do państwa zachodnich, tłumacząc to tym, że zagranicą posiadają rodzinę.
- III. Ponieważ pod koniec m-ca sprawozdawczego było duże nasilenie repartiantów, gdzie nie było możliwości ustalenia wszystkich osób które podlegają rejestracji organów służby bezpieczeństwa. W miesiącu sprawozdawczym dokonano analizy ankiet poszczególnych osób i dodatkowo ustalono ogółem 5 osób, zaś za m-c kwiecień ustalono 2 osoby do założenia spraw ewidenc. - operac. = 1 osobę

281 47 47

do rejestracji ewidencji operacyjnej, są to niżej zapodane osoby:

- 1/ Repartiant Skubiś ~~Łukasz~~ Maksymilian s. Adama i Zwy wd. Szymanowa ur. 11.11.1930 r. w m-ści Hajnów pow. Baranowice woj. Nowogródek, narodowość i obyw. polskie, z zawodu tynkacz - malarz. Przeszedł na Punkt Repart. w Białej-Podl. dn. 30.04.59 r. i udał się na projektowane miejsce osiedlenia, Punkt Repart. Stargard woj. Szczecin.

Podczas rozmowy z w/w ustalono, że po wyzwoleniu tych terenów przez armię radziecką ob. S. wstąpił do bandy terrorystycznej - rabunkowej, dokonując szeregu napadów rabunkowych, z bronią w ręku, za co w 1947 r. został aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywał łącznie do roku 1957 w obozie Workuta. Po zwolnieniu z obozu pracuje w charakterze malarza, a w 1958 r. otrzymał dokumenty na wyjazd do Polski.

Z uwagi na bandycką działalność w/w na terenie ZSRN, nie ulega wątpliwości, że może wznowić działalność na terenie Polski. W związku z tym należy w miejscu zamieszkania w/w-go złożyć sprawę ewidencji operacyjnej, jednocześnie dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

- 2/ Repartiant Bogdanowicz - Grzegorz s. Józefa i Marii wd. Pilicka ur. 2.IV.1926 r. w miejscowości Koniuchoy pow. Bachowice , woj. Przesie, narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. żonaty, zawód aluzarz górniczy, przeszedł na Punkt Repart. Biały-Podl. dn. 28.IV.59 r. i udał się na projektowane miejsce zamieszkania Punkt Repart. Puzoszyca woj. Katowice.

Podczas rozmowy z w/w ustalono, że w latach 1949 - 50 przejawiał wrogą agitację i propagandę przeciwko ZSRN, za co przez państwowe organa bezpieczeństwa ZSRN, został aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. W 1956 r. został zwolniony z jednoczesnym zamieszkaniem w Syberii. W 1959 r. udaje się o wyjazd do Polski w ramach repartiacji, gdzie otrzymał dokument.

Ponadto w rozmowie z w/w ustalono, że wrogo się wyraża na związek radziecki, twierdząc, że w ZSRN mordują tylko Polaków, że jest dyskryminacja narodowościowa w stosunku do obywateli polskich. Biorąc pod uwagę wrogie stosunek ze strony w/w do ZSRN należy, dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac. jednocześnie złożyć sprawę ewidencji operacyjnej w miejscu jego zamieszkania.

260 198 118
Zelazniaska
Zakrzyszowska

- 3/ Repartiant Lenk Władysław s. Józefa i Teresy zd. Zakrzyszowska
ur. 25.I.1901 r. we wsi Kołomyje pow. Lomża woj. lubelskie,
narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. zenaty, bez zawodu,
Przybył na Punkt Repart. w Białej-Podl. dn. 14.04.59 r.
i udał się na stare miejsce osiedlenia do swego znajomego
Publiczewicz Władysław, zam. Zambrów ul. Białostocka 20 woj.
Białystok.

W rozmowie z w/w ustalono, że w latach 1924-34
służył w Ochronie Pogranicza, jako podoficer zawodowy w stopniu
st. sierż. Podczas okupacji pracował jako robotnik polny na
swym gospodarstwie. W 1945 r. na terenie ZSRR uprawia wrogą
propagandę i agitację, p-ko ZSRR, za co został aresztowany
i Sądem Wojskowym skazany na 15 lat więzienia. W 1956 r. zostaje
zwolniony.

Z uwagi na to, że jest to b. podoficer KOP-u,
oraz uprawia wrogą propagandę p-ko ZSRR, należy na w/w-go
dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.
W załączeniu arkusza ewidencji.

- 4/ Repartiant Dąbek Włodzimierz s. Władysława i Wandy zd.
Bykowska ur. 25.05.1902 r. w m-ści Zytemierz, narodowość
i obywatelstwo polskie, stan cyw. rozwiedziony, z zawodu
leśniczy. Na Punkt Repart. w Białej-Podl. przybył dnia
27.03.59r. i udał się na projektowane miejsce osiedlenia
Punkt Repart. Czernisk woj. Zielona Góra.

Podczas rozmowy ustalono, że przed 1939 r.
służył w W.P. w stopniu plut. następnie pracuje w charakterze
leśniczego oraz należał do org. MBWR, i uprawiał antyrządową
propagandę, za co w 1939 r. zostaje aresztowany przez władze
ZSRR i Sądem skazany na 15 lat więzienia, w tym 5 lat pozbycia
praw obywatelskich. Na podstawie amnestii w 1954 r. zostaje
zwolniony.

Biorąc pod uwagę wrogą działalność w/w na
terenie ZSRR, co nie ulega żadnej wątpliwości, że może on
wznowić na terenie kraju. W związku z tym należy dokonać
rejestracji w/w-go w Centr. Kart. Operac.

- 5/ Ob. Gawgiel Antoni s. Maksymiliana i Józefy zd. Janculewicz
ur. 2.3.1920 r. we wsi Heraczki, pow. Augustów woj. Białystok
narodowość i obyw. polskie, stan cyw. kawaler, z zawodu
ekspedytor budżetowy. Na Punkt Repart. w Białej-Podl.
przybył dn. 19.03.59 r. i udał się na stare miejsce osiedlenia

259 173 III

do swego brata Gorgiel Mileśzew zam. Szczecin ul. Polna 7 m2 woj. Koszalin. W rozmowie z w/w ustalono, że przed 1939 r. przebywał przy rodzicach, trudniąc się pracą na roli. W okresie okupacji wstępuje ochotniczo do nielegalnej org. AK jako członek, a po upływie jednego roku zostaje mianowany na d-cę plutonu tejże org. Po wyzwoleniu działalności swojej nie jawił, a w dalszym ciągu należy do org. WiN. W 1945 r. przez państwowe organy bezpieczeństwa ZSRR, zostaje aresztowany, i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywał łącznie do 1954 r. w obozie Karaganda.

Biorąc pod uwagę reakcyjną działalność w/w na terenie ZSRR, oraz wrogi stosunek do ZSRR, po wyzwoleniu, należy, dokonać na w/w rejestracji w Centr. Kart. Operac.

- 6/ Repartiant Misiewicz Jan s. Jana i Halany zd. Tomaszewicz ur. 24.06.1907 r. w m-ści Wilno. Na Punkt Repart. w Białej-Podl. przybył dnia 30.03.58 r. i udał się do swojej znajomej Czerwikowej Jadwigi zam. Lober ul. Kamienna 11 woj. Szczecin; narodowość i obyw. polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu murarz. Podczas rozmowy z w/w ustalono, że przed 1939 r. zam. na terenie m. Wilna, trudniąc się pracą murarską. Jednocześnie przebywał w W.P. w stopniu plut. W okresie okupacji należał do org. A.K. - jako czł. a w późniejszym okresie pełnił stanowisko d-cy plutonu. W 1944 r. ze swej działalności nie ujawnił się, a w dalszym ciągu należy do org. WiN. W r. 1945 przez państwowe organy bosp. ZSRR zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywa w obozie Magadan - łącznie do roku 1956.

Z uwagi na to, że w/w przetrwał w okresie okupacji i po wyzwoleniu należał do nielegalnej org. oraz wrogo występował przeciwko ZSRR, należy na w/w dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

- 7/ Repartiant Berkowski Józef s. Leona i Franciszki zd. Górka ur. 23.03.1910 r. we wsi Bednarów pow. Stanisławów, narodowość i obyw. polska, stan cyw. żonaty, z zawodu pracownik kolei. Na Punkt Repart. w Białej-Podl. przybył dn. 20.04.1959 r. i udał się do swojego znajomego Palaneki Waleriana zam. Kłodzko ul. Moniuszki 3 m. 6. woj. Wrocław. W rozmowie z w/w ustalono, że w latach 1931-33 służył w W.P. w stopniu plut. Po odbyciu służby wojskowej pracuje na kolei w m-ści Stry woj. Stanisławów.

252 180/157

W latach 1948-49 uprawia wrogą agitację i propagandę p-ko ZSRR. Za co zostaje aresztowany i Sędem Wojskowym skazany na 10 lat więzienia. Karę odbywa w więzieniu Workuta - łącznie do roku 1957 r. Po odbyciu kary ubiega się o przyjazd do Polski w ramach repatriacji, gdzie otrzymuje dokumenty na wyjazd.

Biorąc pod uwagę w/w-gę antyradziecką propagandę p-ko ZSRR, należy dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

8/ Repatriant Asimowicz *son s. Michoła i Rozalii zd. Jaworska, ur. 6.1.1928 r. w m-ści Lachowicze pow. Baranowicze, woj. Nowogródek, narodowość i obyw. polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu ślusarz, Na Punkt Repart. w Białej-Podl. przybył dnia 31.03.59 r. i udał się na projektowane miejsce osiedlenia tj. Punkt Repart. Jastrzębia Góra woj. Łódzkie.

Z w/w-nym ustalono, że przed 1939 r. zamieszkiwał w m-ści Lachowicze, trudnił się pracą jako ślusarz. W okresie okupacji wstąpił do org. A.K. jako członek, a następnie pełnił stanowisko łącznika. Po wyzwoleniu tych terenów przez armię radziecką, swej działalności nie ujawnił, a w dalszym ciągu należał do org. WiN. W 1944 r. przez państwowe org. bezpieczeństwa ZSRR, zostaje aresztowany i Sędem Wojskowym skazany na 15 lat więzienia. Karę odbywał łącznie do roku 1955 r. w obozie Workuta. Na podstawie amnestii zostaje zwolniony. Z uwagi na to, że w/w na terenie ZSRR, po wyzwoleniu przejawiał wrogą działalność należy na w/w-gę dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac.

9/ Repatriant Ogenowski Konstanty s. Konstantego i Wiktorii, zd. Kępiele ur. 21.2.1923 r. w m-ści Mariampol, woj. Wilno, Do Punktu Repart. w Białej-Podl. przybył dn. 26.05.1959 r. i udał się do swej żony Ogenowska Zofia zam. wieś Jankowa, pow. Lidzbark - Warmiński woj. Olsztyn. Podczas rozmowy ustalono, że przed 1939 r. przebywał w m-ści Mariampol trudnił się pracą na roli. W 1942 r. wstąpił do org. A.K. jako członek. Po wyzwoleniu swej działalności nie ujawnił a w dalszym ciągu należał do bandy rabunkowej, dokonując napadów z bronią w rękę. W 1945 r. przez organa bezpieczeństwa ZSRR, zostaje aresztowany i Sędem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Na podstawie amnestii z roku 1955 r. zostaje mu kara zmniejszona, a w 1957 r. zostaje zwolniony z obozu Workuta.

181 181

Biorąc pod uwagę bandycką działalność w/w na terenie
ZSRR. w związku z tym należy dokonać rejestracji w Centr. Kart.
Operac.-

Odnośnie punktu IV-go przejawów wrogiej działalności wśród personelu
Punktu i innych osób na terenie Punktu nie stwierdzono.

Oficer Operacyjny Służby Bezpieczeństwa
K.W.M.O. w Lublinie

Szymski
1-1 Szymski J. ppor.

257

Wysłano dnia 5.05.1959 r.
Nr R: 668/59

Lublin, dnia 5.05.1959 r.

182

"Ścisłe Tajne"

do

Departamentu III Sztabu Głównego Spraw Bezpieczeństwa

w Warszawie

/ mjr Szumanski /

266

SPRAWOZDANIE

o Punkcie repatriacyjnym w Bielskiej Podlaskiej
za miesiąc kwiecień 1959 r.

- I. Ogółem do punktu repatriacyjnego w Bielskiej Podl. do dnia 29.04. 59r. przybyło 50 osób - w tym kobiet i dzieci 30.
- II. Obecnie napływ repatriantów do Polski znacząco się zmniejszył. W dalszym ciągu widocznie się u repatriantów niechęć osiedlenia się na ziemiach zachodnich - większość z nich udaje się do swych rodzin. Natomiast repatrianci narodowości żydowskiej chwilowo zatrzymują się w Polsce - celem wyrobienia dokumentów na wyjazd do państw zachodnich - do swych rodzin.
- III. W miesiącu sprawozdawczym z analizy ankiet repatriacyjnych kwalifikują się do wstąpienia pod obserwację niżej podane osoby:
 1. Szubialo Kawiłera s. Adama i Ewy ur. 11.XI. 1908r. w Hajnów pow. Baranowski woj. Nowogrodzki, narodowość i obywatelstwo polskie, z zawodu tynkacz - murarz. Z punktu repatriacyjnego w Bielskiej Podlaskiej udał się do p-ktu repatr. Stargard woj. Szczeciński. Po wyzwoleniu Szubialo wstąpił do bandy rabunkowej - dokonując szeregu napadów z bronią w reku, za co w 1947 r. został aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywał w obozie workuta do roku 1957.
 2. Bogdanowicz Grzegorz s. Józefa i Marii ur. 2.IV.1906r. Koniuchy pow. zachowice woj. Brzeski, narodowość i obywatelstwo polskie.

265 183

- stan cywilny samotny, zawód kucharz - górniczy.
Z punktu repat. w Białej Podl. udeł sie do p-ktu rep.
w Puszczynie woj. Katowice.
Wymieniony w latach 1942-50 propagandą wroga agitacje
p-ko ZSRR. Za powyższe przez organa Bezpieczeństwa
ZSRR został aresztowany i Sędem Wojskowym skazany na
25 lat więzienia. w roku 1956 zostaje z więzienia zwol-
niony.
3. Łonek Władysław s. Józefa i Teofilii ur. 23.I.1901 r.
w Kołomyży pow. Łemba woj. Łuckie, narodowość i obyw.
polskie, stan cywilny samotny, bez zawodu z punktu
udeł sie na stałe zamieszkanie do ob. Publicznicza
Kygunt, który zam. - Łambrow ul. Białostocka 20.
Wymieniony w roku 1943 na terenie Łemba uprawia wroga
propagandę i agitację p-ko ZSRR, za co został aresztowany
i Sędem Wojskowym skazany na 15 lat więzienia. Karę
odbywa do roku 1956r.
4. Dąbek Włodzisław s. Władysław i Wandy ur. 24.05.1902r.
w Zytomierzu, narodowość i obywatelstwo polskie, stan
cywilny rozwiedziony, z zawodu leśniczy. Z Białej
Podlaskiej udeł sie do p-ktu rep. Ustrzyank woj. Zie-
lona Góra.
Dąbek Włodzisław przez 1939 r. służył w WP w stopniu
plut. następnie przeszedł w charakterze leśniczego -
przez Łemba do org. ZSRR i uprawiał antyrodzime pro-
pagandę, za co 1939 r. zostaje aresztowany przez władze
ZSRR i Sędem skazany na 15 lat więzienia. Na podstawie
amnestii z 1954 r. - zostaje zwolniony.
5. Gęgiel Antoni s. Konstantyna i Józefy ur. 2.3. 1900r.
w uli Horaczki pow. Augustów woj. Białystok, narodość,
i obywatelstwo polskie, stan cywilny kawaler - zawód
okupator budowlany. Z punktu repatriacyjnego udeł sie
na stałe między inn. do swego brata zam. Szczecińsk
ul. Polna 5 w 2 woj. Koszulin.
W okresie okupacji Gęgiel wstępuje do nielegalnej
organizacji AK, po roku zostaje skierowany na d-cc
plutonu. Po wyzwoleniu nie ujawnia się, w zaliczonym

264 284

cięgu należał do org. WiN. w roku 1945 przez organa bezpieczeństwa NSZZ zostaje aresztowany i Sędzią Wojskowym skazany na 25-let więzienie - karę odbywał do roku 1952.

6. Włodzisław Jan s. Jana i Heleny ur. 24.06. 1907 r. w Wilnie, narodowca i obywat. polskie, stan cywilny żonaty, z zawodu murarz.
Z punktu repatriacyjnego udał się do swej rodzinnej Ob. Szarniańskiej Jadwigi zam. Łobez ul. Karłowicza 11 woj. Szczeciński.

Włodzisław Jan w okresie okupacji należał do AK, w pełnionej czasie pełnił stanowisko dowódcy plutonu. Ze swej działalności nie ujawnił się, lecz w dalszym ciągu należał do org. WiN. w 1945 r. przez organa bezpieczeństwa NSZZ zostaje aresztowany i Sędzią Wojskowym skazany na 25 lat więzienia - karę odbywał do roku 1956.

7. Berkowski Józef s. Leona i Franciszki ur. 23.03. 1910 r. w osi Boduszyn gm. Stanisławów, narodowca i obywat. polskie, stan cywilny żonaty, z zawodu pracownik kolej.
Z punktu udał się do swego rodzinnego ob. Polanki Marianna zam. Kłodzko ul. Kamińska 9/6 woj. Wrocław.
Wymieniony w latach 1931-33 służył w WP z stopniem plut. Ze wrogo agitacji i propagandy prasianki NSZZ zostaje aresztowany i Sędzią Wojskowym skazany na 10 lat więzienia - w więzieniu przebywał do roku 1957.

8. Jachimowicz Leon s. Michała i Rozalii ur. 6.I. 1908r. w Lechoszycach gm. Boronowice woj. Nowogródka, narodow. i obywatel stanu polski s, stan cywilny żonaty, z zawodu sluzarz - z punktu repat. udał się do punktu repat. Jastrzebie Góra woj. Śląsk.
Akcjonista w czasie okupacji należał do organ. AK - pełnił stanowisko łącznika. Po wyzwoleniu nie ujawnił się, a w dalszym ciągu należał do org. WiN. w 1944r. przez organa bezpieczeństwa NSZZ zostaje aresztowany i Sędzią Wojskowym skazany na 15 lat więzienia karę odbywał do roku 1959.

185

9. Ogonowski Konstanty p. Konstantego i Wiktorii ur.
21.2.1923r. w Baranowie woj. Wilno, z punktu re-
patriacyjnego udał się do swej rodziny w Jankows-
ku, Lidzbark - Baranowski woj. Olsztyn.
W roku 1942 r. Ogonowski wstąpił do org. AK.
Po wyzwoleniu należał do bandy rekrutacyjnej. W roku 1945
przez organa bezpieczeństwa ZSRR został aresztowany
i Sędzią Województwa okazywał się 25 lat więzienia. W roku
1957 został zwolniony.

Odnośnie punktu IV - przebieg choroby
działalności na punkcie repatriacyjnym wśród personelu
i innych osób nie stwierdzono.

263

Z-ca Szerefa Gydziaka III WMO
w Lublinie

Odb. 2 egz.

1 egz. adresat.
2 " s.c.

/ Br. S w i t a k p t /
[Signature]

2. n. 59.
C-834/59.

Lublin dnia 2.VI.1959r.

Ścisła tajność

186

Do
Dyrektora Departamentu III-go
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

z Teresowie
mjr Brynanski

281

SPRAWOZDANIE

z pracy ofic. Stacji Bezpieczeństwa w punkcie repre-
zentacyjnym w Giełtej Podlaskiej za m-c maj 1959r.

Na dzień 31 maja b.r. stan ilościowy repatrian-
tów na punkcie wyznał ogółem 126 osób, w tym 68 kobiet i dzie-
ci. Ogółem w m-cu maju przybyło na punkt 1000 osób.

W okresie sprawozdawczym zaznaczać należy następujące osoby, które ze względu na swoją przeszłość należy po-
zostawić w operacyjnym zainteresowaniu Stacji Bezpieczeństwa:

1. Bojarczyk Konstanty w. Wianostego i Marti wd. Bieckie ur.
19.VIII.1896r. w miejscowości Czierski Dąb, pow. Wołkowyjsk
soj. Białystok. Udał się do rodziny szan. Bertozycy wd.
Olentym. Wyemigrował w 1921r. wstąpił ochotniczo do Legionów
Piłsudskiego. W roku 1943 wstąpił do organizacji AK pełniąc
funkcję 6-cy plutonu. Po wyzwoleniu nadal kontynuował swoją
działalność w ramach organizacji AK, w następstwie wstę-
puje do służby w wojsku radzieckim. W 1946r. zostaje are-
stowany przez Państwowe Organy Bezpieczeństwa ZSRR i Sąd Wojskowy
skazuje go na 25 lat więzienia. Karę odbywał do 1956r.
2. Gnarnecki Jan w. Stefana i Kacłowy ur. 30 maja 1911r. w miej-
sowości Stara Siedlca pow. Białystok. Udał się do wd. sio-
stry Kuzmowicz Hsłiny szan. do Wroclawiu. Jest on z zawodu księ-
żką rzymsko-katolickim. W latach 1950-51 prowadził pracę
agitacyjną przeciwko władzy radzieckiej, za co zostaje are-
stowany, w następstwie skazany na 25 lat więzienia. Za podstępnie
zawzięcia w 1955r. zostaje zwolniony.

280 187

3. Wierunkias - Biser Wiera c. Aleksandra i Elżbiety ur. 18.I.1927r. we wsi Kosy Dadr pow. Zabrze woj. Łódzkie. Udała się do matki swej mam. w Kosy Duarsze. Wyleniona podczas ankietynacji nie ujawniła swej przestępczej działalności. W trakcie rozmów z raportantami ustalono, że w roku 1945 Wierunkias przekroczyła granicę Polako-Radziecką udając się na teren ZSRR. Natomiast od roku 1947 do 1948 była członkiem bandy rabunkowej, za co została aresztowana i decyzją sądu skazana na 15 lat więzienia. Karę odbywała do roku 1958. Podczas pobytu na punkcie wykazywała zdecydowanie wrogi stosunek do ZSRR.

4. Martyns Mikolaj s. Wacławska i Anny ur. 1.III.1908r. w miejscowości Michałowice pow. Białda woj. Kielce. Udał się do swej żony Martyns Marii zam. w Olastynie. Był jest z zawodu inżynierem budowlanym. Ustalono, że w latach 1945-46 rozbił wrogi pogłoski i występował p-ko władzy radzieckiej. Na tej podstawie został aresztowany i skazany na 15 lat więzienia. Karę odbywał do 1956r.

Osłite P. egz.
1 egz. adresat
1 egz. o/s
Wyk. 13/33

Kaczelnik Wydziału III EWRO
w Lublinie
B. U. J. B. s.jr.

Lublin dnia 1.VII.1959r.

Nr _____

1959r.
K-991-103
(osoba)

Scisła teza

188

J. Bach

Do
Dyrektora Departamentu III-go
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

o porzeczcie
.....
mjr Szumowski

287

SPRAWDZENIE

o pracy oficera służby bezpieczeństwa na punkcie repatriacyjnym w Miłej, Podlaskiej ze z-c o numerze 1959r.

Na dzień 30 czerwca b.r. stan kadrowy repatriantów na punkcie wynosił ogółem 248 osób, w tym 151 kobiet i dzieci.

W okresie sprawozdawczym rezydencjonalnie następujące osoby, które ze względu na swą przeszłość winno porównać w oparciu o dane zainteresowania służby bezpieczeństwa:

1. Ryszard Stanisław w. Adolfa i Elżbiety zd. Bogdanowicz ur. 20.X.1921r. ze wsi Ostapinaki pow. Białostok woj. Wołkowysk. Udał się na projektowane miejsce osiedlenia w woj. Lubelskie, powiat Biłgoraj do organizacji 4K w latach od 1940 do 1944r., gdzie pełnił funkcję wysłanicy. W 1944r. został aresztowany przez gestapo i wysłany do Niemiec. Po wysiedleniu tych terenów przez Armię Radziecką został aresztowany do wojska, w którym przebywał do 1945r. Podczas pobytu na terenie Zw. Radzieckiego / po zakończeniu wojny / wstąpił do bandy robotniczej, dokonując szeregu napadów na instytucje państwowe i społeczne. W 1949r. orzeczono bezpieczeństwo ZSRR, aresztując go i syrenian sądowi zostaje skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywał do 1952r.
2. Dzielalik Julian w. Józefa i Józefy zd. Kocowicz ur. 1.I.1930 ze wsi Podbłocie pow. Wołkowysk woj. Białystok, z zawodu kowal. Udał się na stare miejsce zamieszkania do swojej rodziny zam. w PSB Żużewy woj. Głazyn. Wpominany w latach 1947 do 1950r. był członkiem bandy robotniczej. Ze popełnionych przestępstw skazano go na 25 lat więzienia. Karę odbywał również do 1952r.

Dziadolik jest wrogo nastawiony do ZSRR, podczas pobytu na punkcie wrogo się wyposiadał pod adresem Zs. Redzieckiego. Posiada on wielu znajomych wśród repatriantów, którzy na terenie ZSRR należeli do band rebuskowych i brali udział w nielegalnej działalności.

286

3. Karło Jan z. Józefa i Koralii z. Strupinska ur. 12.VIII.1907r. w wsi Stankowice pow. Szczuczyn woj. Nowogródek z zawodu fryzjer. Udał się na punkt repatriacyjny w Dobroszycach woj. Wołyń. Wym. przed wojną należał do nielegalnej organizacji ZSRR. Po wyjeździe do Zs. Redzieckiego utrzymuje kontakty z bandą rebuskową a następnie następuje do niej. W 1949r. został aresztowany i wyrokem sądu skazany na 10 lat więzienia.

Odite 2 egz.
1 egz. adresat
1 egz. s/o
dat. 03/53

Naczelnik Wydziału III WWSO
w Lublinie

1 D U W Y B. mjr

Janek

Biała-Podlaska, dnia 30.VI.1959 r.

Ścisłe-tajne

190

DO

Kierownika Wydziału III-go Służby
Bezpieczeństwa K.W.M.O.

w T U B I L I N I E

SPRAWOZDANIE

285

- I. Stan ilościowy repartiantów znajdujących się na punkcie repart. na dzień 30.VI.59 r. ogółem: w tym kobiet i dzieci. ²⁶³ 151.
- II. Nastroje wśród repartiantów.

W miesiącu sprawozdawczym nie stwierdzono wrogich wypowiedzi ze strony repartiantów, natomiast przyjeźd repartiantów z ZSRR do Polski poważnie się zmniejszył tj. do 40 osób dziennie. Wystaje się również zmniejszy napływ osób, którzy odbywali karę za przestępstwa polityczne i kryminalne. Pod koniec m-ca sprawozdawczego zwiększyło się nasilenie repartiantów do 200 osób dziennie, i jednocześnie stwierdza się w większości chęć osiedlenia repartiantów na terenach zachodnich, a zwłaszcza rolnicy, w większości osiedlają się na gospodarstwach indywidualnych i w PGR-ach. Ześ repartiantów o różnych zawodach zostają skierowane na punkty osiedlenia.

- III. W miesiącu sprawozdawczym zakwalifikowano do zainteresowania się przez organy służby bezpieczeństwa ogółem 3 osoby, w tym 2 osoby do założeń spraw ewidencji operacyjnej. Są to następujące osoby

1. Repartiant Myszkiewicz Stanisław s. Adolfa i Sławisty zd. Bogdziewicz ur. 20.II.1921 r. we wsi Ostapiszki pow. Szumarszyn woj. Nowogródek, narodowość i obywatelstwo polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu tokarz - frezer. Przybył na punkt repart. Biała-Podl. dnia 26.VI.59 r. i następnego dnia udał się na projektowane miejsce osiedlenia punkt repart. Czerwinak woj. Zielona - Góra podczas rozmowy z w/w ustalono, że w okresie okupacji w latach 1942-44 należał do org. AK, pełniąc stanowisko wywiadczy tejże organizacji.

strona: 0190

191

W 1944 r. zostaje aresztowany przez gestapo i wysłany do Niemiec. Po wyzwoleniu tych terenów przez armię radziecką zostaje wcielony do armii, gdzie przebywa do 1945 r. Na terenie ZSRR, wstępuje do bandy rabunkowej, dokonując szeregu napadów rabunkowych na instytucje państwowe i społeczne, a w 1949 r. przez państwowe organy bezpieczeństwa ZSRR, zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywa łącznie do roku 1956.

W/w jest wrogo ustosunkowany do Zw. Radz. stwierdzając że Rosjanie wymordowali w więzieniach^{ch} dużo Polaków i dlatego też czuje on nienawiść do ZSRR. Emużony był wyjechać do Polski.

Biorąc pod uwagę, że w/w na terenie ZSRR, należał do bandy terrorystyczno - rabunkowej oraz obecnie wrogo jest ustosunkowany należy na wyżej wym. założyć sprawę ewidencji - operac. jednocześnie dokonać rejestracji w Centralnej - Kartotece Operac. W załączeniu ankieta ewidencyjna.-

2. Repartiant Dzielolik Julian s. Józefa i Józefa wd. Kowalewicz ur. 1.I.1932 r. we wsi ~~Wszchodni~~ Podbłocie pow. Wołkowysk woj. Białystok, Narodowość i obyc. polskie, stan cyw. żonaty, z zawodu kowal. Na Punkt Repart. Białe-Podl. przybył dnia 13.VI.54 r. i udał się na stałe miejsce zam. do swej rodziny zam. PUR. Żuławy pow. Górowo Iławieckie woj. Włostyn.

W rozmowie z w/w ustalono, że w latach 1947-50 na terenie ZSRR, należał do bandy rabunkowej dokonując szeregu napadów z bronią w ręku, przez państwowe organy ZSRR w 1950 r. zostaje aresztowany i Sądem Wojskowym w Moskwie skazany na 25 lat więzienia. Karę odbywał łącznie do roku 1958. Na terenie Polski posiada duże znajomości wśród repartiantów, którzy na terenie ZSRR należeli do band rabunkowych i uprawiali tam wrogą działalność.

Wymieniony w kraju starał się będzie z tymi osobami nawiązać kontakt. Podczas rozmowy ustalił on również wrogi stosunek w/w do Zw. Radz., który oświadczył, że należał po to do bandy by być "kacapów". Z uwagi na wrogą działalność wymienionego do ZSRR oraz wrogi stosunek do władzy radzieckiej, co świadczą jego wypowiedzi z chwilą przybycia do Polski. Na ob. D..... w miejscu jego zam. należy założyć sprawę ewidencji - operac. i jednocześnie dokonać rejestracji w/w w Centr. Kart. Operac. W załączeniu ankieta ewidencyjna.

883 192

3. Repatriant Knite Jan s. Józefa i Kornelii zd. Strupinska, ur. 12.08.1907 r. we wsi Stankiewiczze, pow. Głociszyn woj. Nowogródek, narodowość i oby. polskie, stan cyv. żonaty, z zawodu fryzjer. Na punkt repart. w Białej-Podl. przybył dnia 12.06.1959 r. i udał się na projektowane miejsce zam. Punkt Repart. Dobroszyce woj. Wrocław.

Podczas rozmowy ustalono, że w/w przed 1939 r. zamieszkiwał na terenie m. Łódź, pracując w charakterze fryzjera. Jednocześnie należał do sanacyjnej org. NSWR, występując wrogo na różnych zebraniach do ZSRR. Po przyjeździe armii radzieckiej w 1939 r. zostaje wymieniony aresztowany i wywieziony na Syberię. W 1944 r. zwolniony. W latach 1947-49 współpracuje z bandą rabunkową na terenie ZSRR. Następnie zostaje jej członkiem, a w 1949 r. przez organa bezpieczeństwa ZSRR zostaje aresztowany i Sądem skazany na 10 lat więzienia. Na rozprawie sądowej nie przyznaje się, że należał do bandy rabunkowej. Z braku dowodów winy otrzymuje wyrok 10 lat więzienia. W 1954 r. zostaje zwolniony.

Z uwagi na przeszłość polityczną z okresu z przed 1939 r. w/w-go oraz wrogi stosunek do ZSRR po wywołaniu, należy na w/w-go dokonać rejestracji w Centr. Kart. Operac. W "załączeniu ankieta ewidencyjna."

IV. Odnosnie punktu 4-go przejawów wrogiej działalności wśród pracowników punktu nie stwierdzono, natomiast na terenie m. Białe-Podl. w dniu 19.VI.59 r. będąc u ob. Dragan Stanisławy ustaliżem, że u niej przebywa na noclegu ob. Demianuk Wacława ur. 21.04.1913 r. we wsi Czerniejów pow. Chełm woj. Lublin wraz z kochanką ob. "Zachar Helena, która przybyła z m. Białsko-Białe woj. Katowice. Osobnik D. wzrostu wysokiego, na twarzy szorstki, ciemno szary, włosy lisy, z zawodu zapodając się za jest dziennikarzem "Gazety Warszawskiej".

Wymieniony na terenie woj. lubelskiego przebywa już od dłuższego czasu zmieniając często stałe miejsce zakwaterowania. Przed 1939 r. ukończył on seminarium duchowne, gdzie zostaje ks. rzym-kat. W czasie okupacji niemieckiej miał być aresztowany przez gestapo i wywieziony do obozu Dąbka. W 1945 r. przybył do Polski, gdzie początkowo zamieszkiwał na terenie m. Łodzi, pracując tam nie w charakterze księdza, a w instytucji państwowej na stanowisku kierowniczym.

193

W latach 1949, należał do władz ZSOWID-u na terenie m. Bielsko - Biala, Jednocześnie jest sekretarzem Komitetu Miejskiego PZPR. Następnie pracuje w szeregu instytucjach państwowych na stanowiskach kierowniczych. Na terenie kraju posiada duże znajomości u osób podejrzanych. Natomiast ob. D. w hotelach nie nocuje, a stara się przebywać na miejscach prywatnych. Z powyższego wynika że na terenie kraju może on uprawiać wrogą działalność, gdyż jest to osoba podejrzana z przeszłości politycznej.

W powyższej sprawie sporządziłem notatkę służbową i zameldowałem 2-cy Kom. Pow. MO. S₂. Szp. tow. Muszynskiemu.

Oficer Operacyjny Wydz. III-go.
Służby Szp. KWMO. w Lublinie

Szymon
/-/ Szymon J. ppor.

282

Lublin, dnia 5. VIII. 1959r.

Ścisłe tajne

295 194

MILICJA

ELONKIEW

R-1181-159

Do

Dyrektora Departamentu III-go
Ministerstwa Spraw Konspiracyjnych

w Warszawie

J. Bach

SPRAWOZDANIE

o pracy oficera Służby Bezp. na punkcie repatriacyjnym
w Wielkiej Połaciej z 1-30 lipca 1959r.

Na dzień 31 lipca b.r. stan ilościowy
repatriantów na punkcie wynosił ogółem 20 osób, w tym 13 kobiet
i 7 dzieci.

W okresie sprawozdawczym zawiadczono
następujące osoby, które ze względu na swą przeszłość winno
pozostawać w szczególnym zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa:

1. Posałki Józef s. Antoniego i Katarzyny ur. 11.V.1909r. w m.
Rydzyszów woj. Stanisławów. Udał się na projektowane miejsce
osiedlenia w punkcie repatriacyjnym Czerwionka woj. Zielona
Góra. Wykazywany w okresie okupacji należał do organizacji
AK, gdzie pełnił funkcję dowódcy plutonu. Po wyzwoleniu
nieznanymi sposobami nie ujawnia się, lecz w dalszym ciągu kontynuuje
swój działalność organizacji WIM. W 1945 r. zostaje aresztowany
przez Państwowe Org. Bezpieczeństwa LSR i wyrokem sądu
skazany na 15 lat więzienia. Karę odbywa do 1955 r. Sama jego
również była karana sądownie za uprawianie wrogiej propagandy
wobec władzy radzieckiej.
2. Gólewski Jan s. Juliana i Aleksandry z d. Janowska ur. 29.II.
1919 r. w m. Szczepanów woj. Nowogródek, z zawodu muzyk.
Udał się do swego brata Ryszarda zam. Kapurawa, ul. Al. Jedności
nr 29/34. Po okresie okupacji zamieszkiwał on na terenie miasta
Szczepanów, - współpracując z okupantem. W 1945 r. zostaje
aresztowany i skazany na 25 lat więzienia, w którym przebywał do
1953 r., a następnie skierowany na przymusowy pobyt w okolicach
Syberii.

195

Niedziemia się, że w miesiącu opracowywanym
nie stwierdzono wzrostu nastrojów wśród repatriantów.

Notowany jest również mniejszy napływ
elementu przestępczego zarówno politycznego jak i kryminalnego.

Odbite w P. egz.
1 egz. adresat
2 egz. a/a.
Wyk. WJ/AH.

204

Recepcja Wydziału III-go KWMO
w Lublinie

D U D E K B. mjr

299 196

Do

Skarżelnika Hydż. III-go Szluzby
Bezpieczeństwa K. H. M. O
w Dublinie.

Sprawozdanie

1. Stan ilościowy repatriantów znajdujących się na punkcie repatriacyjnym na dzień 31.10. ogółem 60 w tym kobiet i dzieci 13.

2. Skarżelnie wśród repatriantów porostają bez zmian jak w poprzednim m-cu sprawozdawczym. Przejazd repatriantów z Z.S.R.R. do Polski pokazanie się zmniejszył t.j. do 20 osób dziennie. Skarżelnia natomiast ma również mniejszy napływ osób, którzy odbywali karę za przestępstwa polityczne i kryminalne.

3. W mieście sprawozdawczym zakwalifikowano do zarejestrowania w Centralnej Kartotece Oprawionej ogółem dwie osoby, więcej w tym.

4. Repatriant Tosacki Józef s Antoniego i Kataryny ur. 11. V. 1909. w miejscowości Żydaków woj. stanisławski, narodowości i obywatelstwo polskie, stan cywilny żonaty z Łofią. Przybył na Punkt Rep. Biała Podlaska dnia 30.10.1959. i następnego dnia udał się na projektowane miejsce śledztwa, punkt. Rep. Czerwisk, woj. - Verte -

Elona Gira. Podczas rozmowy z W/P ustalono
 że przed 1939. zamieszkiwał na terenie miasta
 Zydaców, woj. Stanisławów, a w latach 1929/33.
 Służał czynną służbą wojskową w stopniu
 plutonowego. W okresie okupacji t.j. należał
 do Org. AK pełniąc stanowisko D-cy plutonu.
 Po wyzwoleniu tych terenów przez Armii
 Radziecką w wyniku swojej działalności nie ujawnił
 a w dalszym ciągu należał do Org. W.P.
 1945. przez Państwowe Organa Bezp. Z.S.R.
 zostaje aresztowany i Sędzią Wojskowym
 skazany na 15 lat więzienia, w tym 5 lat
 pozbawienie praw obywatelskich. W roku 1955
 zostaje zwolniony z więzienia z jednoczesnym
 zamienkaniem na Syberii, zona ob. P
 również była sydzona w Z.S.R. za wrogu
 propagandy i agitacji p-ko Związków
 Radzieckim, za granicą t.j. w Nowym
 Jorku posiadała smatki do kliszy. Była
 jej wybięta pojechać. Podczas prowadzenia
 rozmowy z W/P. nie stwierdziło by jej
 wrogo wypowiadać na Związek Radziecki
 a starać jej tylko narzekać że ona jej
 nigdzie chodziła. Miałby stwierdzić, że jest
 to człowiek b. sprytny i dyskretny na
 tematy polityczne nie chce rozmawiać
 a ogranicza jej do rozmów ogólnych.
 Pierwsze pod uwagę W/P. prezentacji
 politycznej z okresu okupacji i po

wyzwoleniu, gdzie należał do rakcyjnej
Org. Mill. pełniąc stanowisko D-ny plutonu.
Należał na w/w dokonani Ref. tracji w
Centralnej Kartotece Operacyjnej w związku
ankieta ewidencyjna. 1938

oj. Repatriant. Sulewski Jan i Juliane i
Aleksandry z d. Danowska ul. 29. XI. 1919r. w
miejscowości Brzeczyn woj Nowogródek,
Starodowoi i obyd. polskie, stan cywilny
żonaty, z zawodu muzykant. Na Funkc
Repatr. Biura Podlaska przybył 25. VII 59. i
udał się do brata Sulewski Ryszard zam.
Warszawa ul. Al. Jędrzejowskiego 29/34

W rozmowie z w/w ustalono że przed
1939. odbywał służbę wojskową w Jednostce
Wojskowej Grodno jako muzykant.
Przez okres okupacji zamieszkał na terenie
miasta Brzeczyn, woj Nowogródek. Jednocześnie
został zaangażowany do współpracy z
niemcami. 1945r. na terenie Z. PRR
przez Organa Bezp. Z. PRR został arestowany
i Sydem Wojskowym skazany na 25 lat
więzienia jako współpracownik niemiecki
karę odbył do roku 1953. Następnie
został przymusowo osiedlony na
Syberii t.j. w okolicach oboru Tuła
woj Syberyjskiej. Po dacie rozmowy z w/w
nie stwierdzono by nie wrogo występował
na Związek Radziecki.

Z uwagi na to iż jest to były

IPN 211 043156
24/66

700

Pracownik niemiecki uciekł z
wzrostem. dokonane rejestracji w Centralnej
Kartotece Operacyjnej; w zapytaniu ankiet
evidencyjnych.

Odnosnie punktu 4-go t.j. przejawów wrogiej
działalności wśród pracowników punktu
nie stwierdzono.

Ofic Oper Hydr III-go
Służby Bezpieczeństwa
K.W.M.P. w Lublinie.
Seymuf.

Bibliografia

AKTY PRAWNE

Decyzja Rady z dnia 27 maja 1997 roku w sprawie wymiany informacji dotyczących pomocy w dobrowolnej repatriacji obywateli państw trzecich (Dz.U. UE L 1997.147.3).

Dz.U. 1927 nr 16, poz. 117 i 118.

Dz.U. 1932 nr 115, poz. 951.

Dz.U. 1944 nr 7, poz. 32.

Dz.U. 1946 nr 57, poz. 319.

Dz.U. 1947 nr 35, poz. 167.

Dz.U. 1947 nr 59, poz. 318.

Dz.U. 1949 nr 11, poz. 66.

Dz.U. 1949 nr 46, poz. 339.

Dz.U. 1951 nr 4, poz. 25.

Dz.U. 1957 nr 16, poz. 83.

Dz.U. 1958 nr 17, poz. 21.

Dz.U. 1962 nr 10, poz. 49.

Dz.U. 1965 nr 20, poz. 130.

Dz.U. 1965 nr 41, poz. 25.

Dz.U. 1972 nr 9, poz. 46.

Dz.U. 2014, poz. 1392.

Dz.U. 2022, poz. 1105.

Konwencja dotycząca traktowania jeńców wojennych, podpisana w Genewie dnia 27 lipca 1929 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lutego 1932 roku) (Dz.U. 1932 nr 103, poz. 866).

Konwencja między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie uregulowania obywatelstwa osób o podwójnym obywatelstwie, podpisana w Warszawie dnia 21 stycznia 1958 roku (Dz.U. nr 32, poz. 143).

Konwencja nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1930 roku (Dz.U. 1959 nr 20, poz. 122).

Konwencja o ochronie ofiar wojny, podpisana w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 roku (Dz.U. 1956 nr 38, poz. 171 z późn. zm.).

Konwencja o określeniu napaści, podpisana w Londynie dnia 3 lipca 1933 roku (Dz.U. nr 93, poz. 712).

Konwencja o przymierzu odpornem między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii z dnia 25 lipca 1921 roku (Dz.U. 1921 nr 81, poz. 557).

Konwencja zawarta między Austrią, Włochami, Polską, Rumunją, Królestwem Serbów, Chorwatów i Słoweńców i Czechosłowacją, dotycząca uregulowania różnych kategorii emerytur, które nie zostały uregulowane przez konwencję rzymską z dnia 6 kwietnia 1922 roku, podpisana w Wiedniu 30 listopada 1923 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 19 grudnia 1928 roku) (Dz.U. 1931 nr 8, poz. 41).

M.P. 1953 nr 117, poz. 1519.

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 marca 2004 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o repatriacji (Dz.U. 2004 nr 53, poz. 532).

Obwieszczenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 17 lipca 1945 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 roku o utworzeniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (Dz.U. 1945 nr 24, poz. 145).

Oświadczenie rządowe z dnia 18 grudnia 1929 roku w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Konwencji o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych, podpisane w Hadze dnia 18 października 1907 roku (Dz.U. 1930 nr 9, poz. 64).

Oświadczenie Rządowe z dnia 20 sierpnia 1957 roku w sprawie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji

z ZSRR osób narodowości polskiej, podpisanej w Moskwie dnia 25 marca 1957 roku (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 223).

Postanowienie SN z dnia 12 lipca 1961 roku, II CZ 70/61, LEX nr 1634123.

Protokół podpisany w Moskwie dnia 9 lutego 1929 roku pomiędzy Estonją, Łotwą, Polską, Rumunją i Związkiem Socjalistycznych Republik Rad, dotyczący wejścia w życie Traktatu przeciwojennego, podpisanego w Paryżu dnia 27 sierpnia 1928 roku (Dz.U. 1929 nr 29, poz. 283).

Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 15 maja 2017 roku w sprawie wzoru formularza wniosku o wydanie wizej krajowej w celu repatriacji oraz fotografii dołączanych do wniosku (Dz.U. 2017, poz. 994).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1932 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1932 nr 109, poz. 894).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1927 nr 117, poz. 996).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 roku o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej (Dz.U. 1934 nr 110, poz. 976 z późn. zm.).

Traktat między III Rzeszą a ZSRR z dnia 28 września 1939 roku.

Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku (Dz.U. 1920 nr 35, poz. 200 z późn. zm.).

Uchwała nr 78 Rady Ministrów z dnia 22 marca 1951 roku w sprawie wykonania ustawy o zniesieniu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (M.P. 1951.A-27.335).

Uchwała NSA (7w) z dnia 16 grudnia 2013 roku, I OPS 11/13, ONSAiWSA 2014, nr 6, poz. 90.

Uchwała Prezydium Rządu z dnia 26 lipca 1950 roku w sprawie ograniczenia działalności Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (M.P. 1950.A-86.1063).

Uchwała Rady Ministrów nr 975 z dnia 23 grudnia 1953 roku. Instrukcja nr 8 w sprawie organizacji wewnętrznej i etatów wydziałów prezydiów rad narodowych (M.P. 1952.A-8.76).

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lutego 2007 roku w sprawie uczczenia uczestników walk w obronie Zamojszczyzny w latach 1942–1944 (M.P. 2007 nr 14, poz. 137).

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 sierpnia 2009 roku w 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej (M.P. 2009 nr 55, poz. 766).

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 czerwca 2021 roku w sprawie upamiętnienia ofiar wywózek na Syberię w 80. rocznicę czwartej deportacji (M.P. 2021, poz. 583).

Uchwała SN z dnia 17 października 1991 roku, III CZP 99/91, OSNC 1992, nr 4, poz. 61.

Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, sporządzony w Bukareszcie dnia 12 listopada 1970 roku (Dz.U. 1971 nr 8, poz. 86).

Układ o Przyjaźni i Pomocy Wzajemnej i Współpracy między Polską a ZSRR z dnia 18 marca między Polską a Rosją i Ukrainą w Rydze 1921 roku (Dz.U. 1921 nr 49, poz. 300).

Układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej, współpracy powojennej między ZSRR i Rzeczpospolitą Polską z dnia 21 kwietnia 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 47, poz. 268).

Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 8 kwietnia 1965 roku (Dz.U. 1965 nr 20, poz. 130).

Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy w ramach RWPG (Dz.U. 1955 nr 30, poz. 182).

Układ o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy między Rzeczpospolitą Polską a Rumuńską Republiką Ludową, podpisany w Bukareszcie dnia 26 stycznia 1949 roku (Dz.U. 1950 nr 11, poz. 114).

Układ o repatriacji zawarty między Polską z jednej strony a Rosją i Ukrainą z drugiej strony, w wykonaniu art. VII umowy o przedwstępnych warunkach pokoju z dnia 12 października 1920 roku (M.P. 1921.59.100).

Układ pomiędzy PKWN a Rządem LSRR z dnia 22 września 1944 roku podpisany w Lublinie, dotyczący ewakuacji obywateli polskich z terytorium Litewskiej SRR i ludności litewskiej z terytorium Polski.

Umowa kulturalna między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Rumuńską Republiką Ludową, podpisana w Warszawie dnia 12 maja 1958 roku (Dz.U. 1949 nr 51, poz. 308).

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Socjalistyczną Republiką Rumunii o przyjaźni, współpracy i wzajemnej pomocy, podpisana w Bukareszcie dnia 12 kwietnia 1971 roku (Dz.U. 1971 nr 33, poz. 208).

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o współpracy kulturalnej i naukowej, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 1970 roku (Dz.U. 1971 nr 22 poz. 203)

Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Rumuńskiej Republiki Ludowej o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisana w Bukareszcie dnia 25 stycznia 1962 roku (Dz.U. 1962 nr 63, poz. 301).

Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie terminu i trybu dalszej repatriacji z ZSRR osób narodowości polskiej (Dz.U. 1957 nr 47, poz. 222).

Umowa między Rządem Polskim a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy zawarta w Moskwie dnia 21 kwietnia 1945 roku (Dz.U. 1945 nr 28, poz. 174).

Umowa polityczna francusko-polska, podpisana w Paryżu dnia 19 lutego 1921 roku (Dz.U. 1922 nr 63, poz. 563).

Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o zamianie odcinków terytoriów państwowych, podpisana dnia 15 lutego 1951 roku (Dz.U. 1952 nr 11, poz. 63).

Ustawa z dnia 7 grudnia 2006 roku o zmianie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2006 nr 249, poz. 1828).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 2017 roku o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2017, poz. 858).

Ustawa z dnia 8 lipca 2005 roku o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2017, poz. 2097).

Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 roku o obywatelstwie polskim (Dz.U. 1951 nr 4, poz. 25).

Ustawa z dnia 9 lipca 1936 roku w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa (Dz.U. 1936 nr 55, poz. 397).

Ustawa z dnia 9 listopada 2000 roku o repatriacji (Dz.U. 2000 nr 106, poz. 1118).

Ustawa z dnia 9 marca 1948 roku o narodowym planie gospodarczym na rok 1948 (Dz.U. nr 19, poz. 134).

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 2001 nr 42, poz. 475 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 14 lipca 1936 roku o paszportach (Dz.U. 1936 nr 56, poz. 404).

Ustawa z dnia 18 marca 2008 roku o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2008 nr 70, poz. 416).

Ustawa z dnia 22 kwietnia 2005 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach i ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005 nr 94, poz. 788).

Ustawa z dnia 24 listopada 2017 roku o zmianie ustawy o repatriacji, ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (Dz.U. 2017, poz. 2282).

Ustawa z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007 nr 120, poz. 818).

Ustawa z dnia 24 października 2008 roku o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2008 nr 216, poz. 1367).

Ustawa z dnia 28 sierpnia 2003 roku o zmianie ustawy o repatriacji (Dz.U. 2003 nr 175, poz. 1691).

Wyrok NSA w Katowicach z dnia 16 listopada 1999 roku, II SA/Ka 466/98, LEX nr 655299.

Wyrok NSA z dnia 1 lutego 2013 roku, II OSK 1874/12, LEX nr 1277948.

Wyrok NSA z dnia 3 stycznia 2017 roku, II OSK 783/15, LEX nr 2287300.

Wyrok NSA z dnia 8 grudnia 2020 roku, I OSK 1918/19, LEX nr 3121889.

Wyrok NSA z dnia 13 maja 2016 roku, I OSK 2950/13, LEX nr 2108352.

Wyrok NSA z dnia 21 października 2021 roku, I OSK 535/21, LEX nr 3318753.

Wyrok NSA z dnia 25 lipca 2007 roku, I OSK 1230/06, LEX nr 371307.

Wyrok NSA z dnia 25 lipca 2007 roku, I OSK 1252/06, LEX nr 364709.

Wyrok NSA z dnia 30 listopada 2016 roku, II OSK 546/15, LEX nr 2199037.

Wyrok SA w Rzeszowie z dnia 12 września 2013 roku, III AUa 510/13, LEX nr 1388922.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 21 czerwca 2018 roku, I ACa 1209/16, LEX nr 2545180.

Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 15 maja 2019 roku, II AKa 128/19, LEX nr 2726877.

Wyrok SN z dnia 2 maja 1989 roku, II CR 84/89, LEX nr 78210.

Wyrok SN z dnia 16 maja 1964 roku, III CR 76/64, OSNC 1965/7–8/112.

Wyrok SN z dnia 21 listopada 2003 roku, I CK 323/02, OSNC 2004, nr 6, poz. 103.

Wyrok SN z dnia 21 września 1989 roku, II CR 369/89, LEX nr 78209.

Wyrok SN z dnia 30 listopada 1970 roku, I CR 509/70, OSNC 1971, nr 6, poz. 114.

Wyrok WSA w Krakowie z dnia 19 kwietnia 2007 roku, II SA/Kr 32/07, LEX nr 956793.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 września 2017 roku, I SA/Wa 987/17, LEX nr 2431333.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 31 maja 2019 roku, I SA/Wa 232/19, LEX nr 3044134.

Wyrok WSA z dnia 10 lutego 2021 roku, I SA/Wa 2144/20, LEX nr 3219315.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Ewakuacja ludności ukraińskiej i białoruskiej*, Ambasada RO w Moskwie w latach 1944–1947, Z-27-W-1 T-14, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Konferencja w prawach ustalenia dokumentów i kosztów przejazdu dla repatriantów i przesiedleńców*, Biuro do spraw Repatriacji z lat 1945–1947, Z-22-W-1-T-1, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%2520MSZ.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Korespondencja z terenów wyzwolonych dotycząca incydentów z wojskami radzieckimi*, Ambasada RP w Moskwie, Z-27 W-2 T-16, online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *Sprawozdanie z prac Biura do spraw Repatriacji za okres od dnia 1 stycznia do 30 czerwca 1946*, online:

https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%2520MSZ.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, *ZSRR. Uzupełniający protest do układu polsko-ukraińskiego o ewakuacji polskich obywateli podpisanego 9 września 1944 roku*,

online: https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Archiwum%20MSZ.

Grad A., *Odpowiedź ministra skarbu na interpelację nr 7114 w sprawie realizacji prawa do rekompensaty dla obywateli polskich zmuszonych w wyniku porozumień jałtańskich do pozostawienia mienia i opuszczenia kraju*, Warszawa 22.01.2009, online:

<https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/12354204>.

Informacja o repatriacji, Biuro Sekretariatu KC PZPR, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, S.I. 1957.

Karta informacyjna, nazwa archiwum: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990, tytuł j.a.: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja, daty skrajne: 1958–1958, dawna sygnatura archiwalna: 1297/90,130/234, 28/58, wybrane materiały, Aneks.

Karta informacyjna, IPN w Lublinie, aktotwórca: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie, tytułteczki: Sprawozdanie kwartalne i plany pracy zastępcy komendanta KPMO SB w Białej Podlaskiej, meldunki sytuacyjne i informacyjne z pracy oraz sprawozdania z punktu repatriacyjnego w Białej Podlaskiej za rok 1957, IPN Lu 048/26, wybrane materiały, Aneks.

Karta informacyjna, IPN w Lublinie, aktotwórca: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie, tytułteczki: Sprawozdanie kwartalne Wydziału III i grupy VI wydziału III KWMO w Lublinie oraz sprawozdania miesięczne operacyjne o sytuacji na Punkcie Repatriacyjnym.

Karta informacyjna, IPN w Warszawie, aktotwórca: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1954–1990, tytuł teczek: Informator dla Repatriatów z ZSRR. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji, sygnatura archiwalna IPN BU 1169/302, wybrane materiały, Aneks.

Karta informacyjna, IPN w Warszawie, nazwa zespołu archiwalnego: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1954–1990, tytuł: Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a ZSRR o zamianie odcinków terytoriów państwowych z dn. 15-02-1958 r. wraz z załącznikami oraz uchwała Prezydium Rządu o zadaniach wynikających z umowy m. Polską i ZSRR; sprawozdanie z ruchu repatriantów – 1958 r.; Biuletyn informacyjny nr 105/51 z dn. 28-09-1951 r.; wykaz zniszczonych akt ściśle tajnych i tajnych – notatka z 1952 r. meldunki, notatki służbowe, podanie, korespondencja, IPN BU 134/90, wybrane materiały, Aneks.

List do KW w sprawie repatriacji, Biuro Sekretariatu KC PZPR, S.I. 1957.

List z Ambasady PRL w Moskwie dot. warunków repatriacji, kolekcja Zofii Malinowskiej, Ambasada PRL, Moskwa 1955.

Notatka ws. trybu repatriacji Polaków z ZSRR, Biuro KC PZPR, Warszawa 1955.

Notka ws. repatriacji z ZSRR, Biuro Sekretariatu KC PZPR, Warszawa 14.12.1955.

Wybrane materiały operacyjne, Karta informacyjna, własność: IPN w Warszawie, aktotwórca: materiały dot. działalności organizacji syjonistycznych oraz emigracji do Izraela i repatriantów z ZSRR, IPN BU 00231/205/5, wybrane materiały, Aneks.

Wybrane materiały operacyjne, Karta informacyjna, własność: IPN w Warszawie, aktotwórca: 1221/IV, tytuł teczek: Sprawa kryptonim „Delta” dot. poselstwa Izraela w Warszawie, IPN BU 00231/253/7, wybrane materiały, Aneks.

PAMIĘTNIKI I WSPOMNIENIA

Adamczyk W., *Kiedy Bóg odwrócił wzrok*, Poznań 2021.

Burbo J., *Osobiste wspomnienia Burbo Jana – repatrianta z ZSRR*.

Halicka B., *Polski Dziki Zachód. Przymusowe migracje i kulturowe oswojanie Nadodrza 1945–1948*, Kraków 2015.

Wspomnienia repatriantów z Europy Wschodniej publikowane w sieci społecznościowej Facebook – wykorzystane w rozprawie doktorskiej:

- Jan Burbo: <https://www.facebook.com/search/top/>.
- Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń UP w Krakowie: <https://www.facebook.com/p/Centrum-Dokumentacji-Zsyłek-Wypędzeń-i-Przesiedleń-UKEN-w-Krakowie-100075965114505/>.
- Dębiczcy Sybiracy: <https://www.facebook.com/sybiracy.debica.3>.
- Głogowska Edukacja Kresowa: <https://www.facebook.com/glogowskaedukacjakresowa/>.
- Golgota Narodów: <https://www.facebook.com/GolgotaNarodow>.
- Golgota Wschodu we Wrocławiu Kolekcja Sybiraska Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego: <https://www.facebook.com/golgotawschoduwewroclawiu>.
- Historia – interpretacje i narracje: <https://www.facebook.com/groups/historia.interpretacje.i.narracje>.
- Lubelskie Stowarzyszenie Pamięci Zesłańców Sybiru: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61554039334013>.
- Kolekcja Sybiraska Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego: <https://www.facebook.com/KolekcjaSybirackaPTL>.
- Kresy: <https://www.facebook.com/groups/370811664042541>.
- Kresy północno-wschodnie: Wileńszczyzna, Nowy Pohost, Brasław i inne miasta: <https://www.facebook.com/groups/136759189795690>.
- Łobeska Wspólnota Sybiraków, dzieci i wnuków: <https://www.facebook.com/SybiracyLobez>.
- Muzeum Pamięci Sybiru: <https://www.facebook.com/muzeumpamiecisybiru>.
- Ośrodek Karta: <https://www.facebook.com/OsrodekKARTA>.
- Polskie Forum Migracyjne: <https://www.facebook.com/PolskieForumMigracyjne>.
- Polskie Towarzystwo Historii Mówionej: <https://www.facebook.com/historiamowiona>.

- Repatriacje, deportacje, przesiedlenia. Wspomnienia:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100067529281405>.
- Repatrianci ze wschodu w Polsce:
<https://www.facebook.com/groups/193033247727577>.
- Stowarzyszenie Pamięci Sybiru:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100070017361523>.
- Stowarzyszenie Rodzin Osadników Wojskowych i Cywilnych Kresów Wschodnich:
<https://www.facebook.com/osadnicynakresach>.
- Studio Wschód TVP: <https://www.facebook.com/studiowschod>.
- Sybiracy Pamiętamy: <https://www.facebook.com/sybiracy.pamietamy>.
- Wydawnictwo IPN: <https://www.facebook.com/wydawnictwo.ipn>.
- Związek Sybiraków w Gorzowie Wielkopolskim:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100077976069273>.

LITERATURA ZWARTA – MONOGRAFIE I PRACE ZBIOROWE

- Applebaum A., *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944–1956*, Nowy Jork 2012.
- Baecker R., Czechowska L., Gadomska G., Gajda J., Gawron-Tabor K. i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2005.
- Becker S., *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924*, Leiden 1968.
- Bonusiak W., *Historia Polski (1944–1989)*, Rzeszów 2007.
- Brodecki M., *Polska w stosunkach międzynarodowych 1939–1989*, Warszawa 2000.
- Budge I., Newton K., *Polityka nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*, Warszawa 1999.
- Charmaz K., *Constructing Grounded Theory. A practical Guide Through Qualitative Analysis*, Londyn 2006.
- Cienciala A., *The Rebirth of Poland*, Stanford 1991.
- Cienciala A., *The Rebirth of Poland: 1914–1945*, Nowy Jork – Londyn 1991.
- Ciesielski S., *Polska na Kresach Wschodnich 1939–1945*, Warszawa 1996.

- Ciesielski S. (oprac.), *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów Wschodnich do Polski 1944–1947*, Warszawa 1999.
- Czekalski T., *Produkty rumuńskie na stołach polskich*, [w:] A. Kastory, H. Walczak, *Polska i Rumunia w Europie Środkowej w XX i XXI wieku*, Warszawa 2017.
- Czerniakiewicz J., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944-1948*, Warszawa 1987.
- Czupryński S.C., *Przemiany mitów i mitologizacja w warunkach tworzenia się społeczeństwa pluralistycznego na przykładzie mieszkańców Białegostoku*, Białystok 2016.
- Danilewicz A., *Z rumuńskiej Bukowiny na Dolny Śląsk*, Kraków 2004.
- Davies N., *God's Playground: A History of Poland, Volume II*, Nowy Jork 2005.
- Davies N., *Europe: A History*, Londyn 1996.
- Davies N., *Heart of Europe: The Past in Poland's Present*, Oxford 2001.
- Davies N., Moorhouse R., *Microcosm: Portrait of a Central European City*, Londyn 2004.
- Drozd R., Hałagida I., *Ukraińcy w Polsce 1944–1989. Walka o tożsamość (dokumenty i materiały)*, Gdańsk 1999.
- Dubicki A., *Polska wobec jej południowych sąsiadów w latach 1945–1949*, [w:] P. Waingerter, *Polska wobec południowych sąsiadów w Europie Środkowo-Wschodniej*, Łódź 2020.
- Dubicki A., *System partyjny Królestwa Rumunii. Uwarunkowania i funkcjonowanie*, Łódź 2013.
- Dubicki A., *Wznowienie stosunków dyplomatycznych Polski z Rumunią po II wojnie światowej*, Łódź 2015.
- Dubicki T., *Ewakuacja władz polskich do Rumunii we wrześniu 1939 r.*, [w:] tegoż, *Wojsko polskie w Rumunii w latach 1939–1941*, Warszawa 1994.
- Dubicki T., *Polscy uchodźcy w Rumunii, 1939–1945*, Warszawa 1995.
- Eberhardt P., *Formowanie się polskiej granicy wschodniej po II wojnie światowej*, Warszawa 2018.
- Eberhardt P., *Przemieszczenia ludności na terytorium Polski spowodowane II wojną światową*, Warszawa 2000.
- Eliade M., *Aspekty mitu*, Warszawa 1998.

- Ezergaills A., *The History of Latvia*, Nowy Jork 2002.
- Feleszko K., *Bukowina moja miłość: język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku*, Warszawa 2003.
- Gancarz A., *Współcześni repatrianci w polskim społeczeństwie*, [w:] A. Paszko (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce wobec nowych wyzwań*, Kraków 2011.
- Głowacki A., *Procedura aneksji przez ZSRR wschodnich ziem II Rzeczypospolitej w 1939 r.*, Łódź 1997.
- Głowacki A., Szczesio S.L., *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Łódź 2015.
- Jach A., *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i Świata*, cz. 1: *Federacja Rosyjska*, Kraków 2011.
- Jaroszewicz-Pieresławcew Z., Potasenko G., *Przesiedlenie staroobrzędowców z Suwalszczyzny na Litwę w 1941 r.*, [w:] M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje*, Białystok 2004.
- Jastrzębski S., *Ludobójstwo nacjonalistów ukraińskich na Polakach na Lubelszczyźnie w latach 1939–1947*, Wrocław 2007.
- Kasperek N. (red.), *„Druga repatriacja” ludności polskiej z ZSRS na Warmii i Mazurach. Wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie z lat 1955–1962*, Olsztyn 2016.
- Kastory A., *Rozbiór Rumunii w 1940 roku*, Warszawa 2002.
- Każmierska K., *Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne*, [w:] M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek, *Biografia a tożsamość narodowa*, Łódź 1997.
- Kącka-Rutkowska B., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1955–1959: wybór dokumentów*, Warszawa 1994.
- Khalid A., *The Uzbek National Movement in the Twentieth Century: From Its Origins to Independence*, University of Texas Press 1998.
- Kochanski H., *The Eagle Unbowed. Poland and Poles in the Second World War*, Cambridge 2012.
- Korejwo M.T., *Druga repatriacja ludności polskiej z ZSRS na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 2016.

- Korejwo M.T., „*Druga repatriacja*” w województwie olsztyńskim, [w:] N. Kasperek (red.), „*Druga repatriacja*” ludności polskiej z ZSRS na Warmii i Mazurach. Wybór dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie z lat 1955–1962, Olsztyn 2016.
- Koziura K., *Bukowina – region pomiędzy historią a mitem*, [w:] A.W. Brzezińska, J. Schmidt (red.), *Regiony i regionalizmy w Europie*, Lublin 2014.
- Krasowska H., Pokrzyńska M., Suchomłynow L., *Świadectwo znikającego dziedzictwa. Mowa Polska na Bukowinie. Rumunia – Ukraina*, Warszawa 2018.
- Kremer E., *Wybrane zagadnienia dotyczące nacjonalizacji nieruchomości ziemskich na terenach południowo-wschodnich Polski w orzecznictwie sądów administracyjnych*, [w:] C. Kosikowski (red.), *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego*, Białystok 2012.
- Kulińska L., *Działalność terrorystyczna ukraińskich organizacji nacjonalistycznych w Polsce w okresie międzywojennym*, Kraków 2009.
- Kurenda M., *Polityka repatriacyjna Polski. Zarys ewolucji rozwiązań instytucjonalnych w latach 1918–1998*, Warszawa 1999.
- Latuch M., *Repatriacja ludności polskiej w latach 1955–1960 na tle zewnętrznych ruchów wędrowniczych*, Warszawa 1994.
- Levi-Strauss C., *Antropologia strukturalna*, Warszawa 1970.
- Long F., *Kazakhstan: Coming of Age*, Nowy Jork 2003.
- Łapaj-Kucharska J., *Wokół teoretycznych i praktycznych aspektów stosunków międzynarodowych*, Katowice 2020.
- Majerek R., *Pamięć – mit – tożsamość: Słowackie procesy autoidentyfikacyjne w okresie odrodzenia narodowego*, Kraków 2011.
- Marciniak W.F., *Odzyskać nadzieję, wrócić do Ojczyzny*, Łódź 2021.
- Marciniak W.F., *Polskie interpretacje umowy z ZSRR z 6 lipca 1945 roku w kwestii obywatelstwa osób przybywających na terytoriach państw trzecich*, Łódź 2016.
- Marciniak W.F., *Powroty z Sybiru. Repatriacja obywateli polskich z głębi ZSRR w latach 1945–1947*, Łódź 2014.

- Marciniak W.F., *Problematyka repatriacyjna na łamach „Wolnej Polski” (1943–1946)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, Białystok 2016.
- Marciniak W.F., *Uwagi o genezie polsko-radzieckiej umowy repatriacyjnej z 6 lipca 1945 roku*, Łódź 2003.
- Michniewicz-Wanik K., *Mienie zabużańskie: prawne podstawy realizacji roszczeń*, Wrocław 2008.
- Miller D.E., Touryan L., *Armenia: Portraits of Survival and Hope*, Berkeley 2003.
- Misiło E. (red.), *Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–46*, t. 1: *Dokumenty 1944–1945*, Warszawa 1996.
- Motyka G., *Ukraińska partyzantka 1942–1960*, Warszawa 2007.
- Nasmyth P., *Georgia: In the Mountains of Poetry*, Londyn 2011.
- Nicieja S., *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. I–XX, Opole 2012–2024.
- Nowak A., *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2006.
- Nowak R., *Związek Patriotów Polskich w zachodnich obwodach ukraińskiej SRS (1944–946)*, Łódź 2021.
- O’Connor K., *The History of the Baltic States*, Santa Barbara 2015.
- Pacula P., *Polsko-rumuńska współpraca obronna – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2015.
- Paczkowski A., *Pakt Ribbentrop–Beck. Dyplomacja i polityka*, Warszawa 2005.
- Pajewski J., *Polska i Rumunia w XX wieku*, Warszawa 2008.
- Patelski M., Białokur M., *Stosunki polsko-rumuńskie w XX wieku*, Warszawa 2010.
- Persak K., Machcewicz P., *Polski Wiek XX, Tom IV*, Warszawa 2010
- Pietrzak M., *Konsekwencje przegranej kampanii wojennej i tajnych układów niemiecko-radzieckich*, [w:] J. Bardach, B. Leśniodorski, M. Pietrzak (red.), *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009.
- Pomfret R., *Kyrgyzstan: The Translation to a Market Economy*, Oxford 1999.

- Potasznik W., *Utracone majątki: zwrot i odszkodowania, cz. 1: Grunty i mienie zabużańskie, dekretowe – warszawskie oraz inne znacjonalizowane*, Warszawa 2005.
- Rega A., *Człowiek w świecie symboli. Antropologia filozoficzna Mircei Eliadego*, Kraków 2001.
- Roszkowski R., *Historia Polski 1914–1990*, Warszawa 1994.
- Roszkowski W., Kofman J., *Historia Polski 1914–2010*, Warszawa 2011.
- Ruchniewicz M., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955-59*, Warszawa 2020
- Sakson A., *Cztery fale repatriacji*, [w:] A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trościak (red.), *Polityczne i społeczne aspekty wielokulturowości: migracje i mniejszości*, Poznań 2016.
- Shirinm S., *Tajikistan: The Trials of Independence*, Oxford 1998.
- Sławomirski W., *Polska polityka zagraniczna w latach 1945–1989*, Kraków 2001.
- Sławomirski W., *Polska polityka zagraniczna 1935–1939*, Kraków 2007.
- Sowińska-Krupka A., *Stosunki polsko-rumuńskie 1945–1949*, Warszawa 1985.
- Stemplowski R., *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015.
- Stoica V., *The Roumanian annexation of Bessarabia and Northern Bukovina*, Miami 1984.
- Stolarczyk M., Kuzicki J., Graty P., *Z dziejów regionów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX w.*, Rzeszów 2008.
- Szczygieł-Rogowska J., *Repatriacja ludności polskiej z obwodu pawłodarskiego do Polski w świetle tzw. księgi pawłodarskiej znajdującej się w zbiorach Muzeum Historycznego w Białymstoku*, [w:] M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje ludności pogranicza w XX wieku. Stan badań oraz źródła do dziejów pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, Białystok 2004.
- Szyszlak E., *Dylematy tożsamościowe Bułgarii i Rumunii*, Wrocław 2017.
- Śleszyński W., *Projekty zmian struktury ludnościowej na obszarze województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w drugiej połowie lat 30.*, [w:] M. Kietliński, W. Śleszyński (red.), *Repatriacje i migracje ludności pogranicza w XX wieku. Stan badań oraz źródła do dziejów pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, Białystok 2004.
- Świętochowski T., *Russia and Azerbaijan: A Borderland in Translation*, Nowy Jork 2004.

- Trzeciakowska S., *Ocalić od zapomnienia – o projekcie Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku* [w:] J. Ławski, S. Trzeciakowska, Ł. Zabielski, Sybir, *Wysiedlenia – losy – świadectwa*, Białystok 2013,
- Waingertner P., *Polska w Europie i na świecie w XX wieku. Aspekty gospodarcze*, t. III, Łódź – Warszawa 2020.
- Walczak H., *Sojusze polityczno-wojskowe Polski w latach 1919–1926*, [w:] M. Patelski, M. Białokur, *Stosunki polsko-rumuńskie w XX w.*, Polska 2010.
- Wandycz P.S., *The Prices of Freedom: A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*, Londyn 2001.
- Westerlund L., *The Soviet-Finnish Winter War 1939–1940*, Londyn 2013.
- Wheeler G., *The Modern History of Soviet Central Asia*, Londyn 1964.
- Wilson A., *The Last European Dictatorship*, New Haven 2011.
- Wilson A., *The Ukrainian Crisis*, Cambridge 2014.
- Wojciechowski M., *Polska polityka zagraniczna w XX wieku*, Warszawa 2003.
- Wróbel J., *Na rozdrożu historii. Repatriacja obywateli polskich z Zachodu w latach 1945–1949*, Łódź 2009.
- Zaborowski M., *Polska polityka zagraniczna 1989–2008*, Warszawa 2009.
- Żurawski P., *Męczeństwo Kresów 1918–1956*, Warszawa 2017.

CZASOPISMA

- Arkuszek A., *Współpraca USA – ZSRR w zakresie repatriacji amerykańskich jeńców wojennych w latach 1944–1947*, „Kwartalnik Historyczny” 2014, 2(121), s. 253.
- Bartoszewicz H., *Polsko-sowiecka umowa repatriacyjna z 6 lipca 1945 roku*, „Przegląd Historyczny” 1996, 87(3), s. 563–578.
- Będźmirowski M., *Prawa człowieka w Rosji – aktualna sytuacja*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2013, VII, s. 267–268.
- Boćkowski D., *Repatriacja dzieci polskich z głębi ZSRR w latach 1945–52*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 1994, XXIX, s. 99–108.

- Buchowski K., *Przesiedlenie ludności polskiej z Litwy etnicznej w latach 1945–1947*, „Dzieje Najnowsze. Rocznik XXXVII” 2005, s. 69–78.
- Choriew W., *Ingerencja ZSRR w życie kulturalne Polski (1944–1953)*, „Napis” 2000, VI, s. 257–265.
- Czapla J., *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego w latach 1944–1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1965, 3, s. 81
- Dubicki A., *Współpraca polsko-rumuńska w ramach RWPG do roku 1962*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2017, t. XXV, s. 87–111.
- Friszke A., *Stalin a Polska: polityka ZSRR wobec spraw polskich w latach 1921–1945*, „Więzi” LXV/2021, 684, s. 69–85
- Gaviuk A., *Koncepcja „Wielkiej Rumunii” w kontekście relacji Rumunii z jej sąsiadami*, „Acta Scientifica Ostroviensis. Seria A” 2014, 3(1), s. 111–119.
- Głowskiak K., *Zjawisko migracji – rys historyczny*, „Historia i Polityka” 2012, 8(15), s. 91–112.
- Hryciuk G., *Represje niemieckie na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej 1941–1944*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, 1(12), s. 79–112.
- Hut P., *Repatriacja Polaków ze Wschodu w latach dziewięćdziesiątych*, „Polityka Wschodnia” 2002, s. 101–118.
- Janik T., *Zagadnienia prawno-administracyjne uzyskania statusu repatrianta w warunkach polskiego systemu prawnego obowiązującego od 1944 do 1997 roku*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2012, 4, s. 117–134.
- Jarząbek W., *Wpływ wydarzeń na politykę zagraniczną PRL w 1968*, „Dzieje Najnowsze. Rocznik XL” 2008, s. 71–85.
- Johnson D.P., Tierney D., *Bad World: The Negativity Bias in International Politics*, „International Security” 2018, 3(43), s. 96–140.
- Kaczmarek J., *Geobiografia – historie życia a studia nad migracjami*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2004, 5, s. 47–49.
- Kisiel A., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1944–1956*, „Studia i Materiały. Miscellanea” 2012, 15, s. 309–326.

- Kłos A., *Przymusowa ewakuacja (1944–1946) – periodyzacja w świetle dokumentów archiwalnych Archiwum Akt Narodowych w Warszawie*, „Spotkania Humanistyczne. Międzynarodowy Interdyscyplinarny Periodyk Naukowy. Humanistic Encounters” 2016, s. 163–183.
- Kochanowski J., *Deportacja zwana repatriacją*, „Polityka. Pomocnik Historyczny. Z Kresów na Kresy” 2016, s. 35–42.
- Kosiński A., *Przesiedleńcy ze wschodnich obszarów II Rzeczypospolitej po II wojnie światowej w relacji podróżnika rowerowego*, „Zeszyty Wiejskie” 2019, XXV, s. 153–170.
- Kość-Ryżko K., „*Nic mnie serce za Kazachstanem nie boli...*”. *Wyzwania akulturacyjne polskich repatriantów z Kazachstanu*, „Etnografia Polska” 2011, LV(1–2), s. 149–178.
- Krasowska H., *Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej*, „Niepodległość i Pamięć” 2017, 24/3(59), s. 313–330.
- Kropiwnicki Z., *50 lat ZSRR*, „Palestra” 1972, 16/11(179), s. 3.
- Lubicz Miszewski M., *Projekt edukacyjny „Kresy – polskie ziemie wschodnie w XX wieku” jako przykład działań na rzecz umacniania bezpieczeństwa kulturowego*, „Historia i Polityka” 2018, 25(32), s. 81–92.
- Ładykowski P., *Litwo, ojczyzno moja... dyskurs kresowy, tożsamość narodowa i głosy podporządkowanych*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2014, XXIII, s. 83–96.
- Marciniak W., *Uwagi o kontekstach znaczeniowych pojęcia „repatriacja” z ZSRR oraz o nabywaniu z jej tytułu obywatelstwa polskiego*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2017, 18, s. 79–93.
- Mazur G., *Traktaty brzeskie państw centralnych z Rosją i Ukrainą jako preludium do traktatu wersalskiego*, „Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian” PAU XVI, Kraków 2020, s. 179–222.
- Michta A., *Poland’s Place in Europe: General Wladyslaw Anders’ Address to the Council of Europe*, „The Polish Review” 1990, 35(1), s. 19–24.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Odpowiedzialność państwa polskiego za mienie zabużańskie*, „Państwo i Prawo” 1946, 2(65), s. 57–69.
- Nowak K., *Dyplomacja Nicolae Ceaușescu wobec przemian politycznych w Polsce w 1989 roku*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2021, t. XXX, s. 239–258.

- Nowak K., *Reemigracja polskich górników z Rumunii na Górny Śląsk po II wojnie światowej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka. Rocznik LXXIII” 2018, 4, s. 77–102.
- Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej” 1995, s. 157–161.
- Ruchniewicz M., *Tzw. repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, „Dzieje Najnowsze” 1999, 2(XXXI), s. 171–179.
- Sasanka P., *Historia walki na dwa fronty. Władza – prasa – dziennikarze 1953–1955/56*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2018, XVI, s. 88.
- Siewierska-Chmaj A., Biulousova I., *Mitologia polityczna współczesnej Ukrainy*, „Studia Politologiczne” 2015, 38, s. 185–203.
- Skrzypek A., *O drugiej repatriacji Polaków z ZSRR (1954–1959)*, „Kwartalnik Historyczny” 1991, 4(98), s. 63–74.
- Sobczak K., *Kultura strachu. Dyskurs i retoryka strachu w mediach*, „Tekst i Dyskurs” 2013, s. 216.
- Sobecki R., *Europa Środkowa/Europa Środkowo-Wschodnia z perspektywy historii wyobraźniowej: między historią, geografią a literaturą*, „Dzieje Najnowsze” 2020, LII(1), s. 277.
- Szczurowski M., *Symbole w przestrzeni politycznej Litwy*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011, 1(1), s. 272.
- Szmidtke Z., *Reemigracja polskich górników po II wojnie światowej z Francji, Belgii i Westfalii na teren Górnośląskiego Zagłębia Węglowego – zarys problematyki*, „Górniki Polski” 2015, 8/9, s. 231–253.
- Towpik W., *Repatriacja Polaków z ZSRR na Ziemię Lubuską w latach 1955–1959 – kategorie repatriantów*, „Rocznik Lubuski” 2005, 31(2), s. 137–153.
- Waniek D., *Mity założycielskie – mity polityczne. Ich znaczenie w procesie kształtowania współczesnych podziałów społecznych*, „Państwo i Społeczeństwo” 2010, 4(XI), s. 10.
- Włodarczyk J., *Współczesne mity polityczne. Mity okrągłego stołu oraz IV Rzeczypospolitej jako mity powstania nowego państwa*, „Polityka Wewnętrzna i Obronność” 2013, 1, s. 141–153.

Wojteczek J., *Ostatnia instancja w Strasburgu: Polska obok Turcji, Rosji, Włoch i Ukrainy jest w Europie jednym z krajów najczęściej naruszających prawa człowieka*, „Gazeta Prawna” 2007, 143, s. 2–3.

Wyszczelski L., *Rozwiązanie kwestii jeńców z wojny polsko-rosyjskiej 1919–1920 r. oraz repatriacja ludności cywilnej*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, 1, s. 102–224.

Żołędowski C., „*Pierwsza repatriacja*”. *Powroty i przyjazdy osiedleńcze do Polski ze Wschodu po I wojnie światowej*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2017, 1(163), s. 63–93.

Żygulski K., *Repatriacja w latach 1955–1958 na Ziemiach Zachodnich jako problem socjologiczny*, „Przegląd Socjologiczny” 1959, 13(2), s. 72–93.

Sidorow S. *Repatriacija Wojennoplennyh Iz SSSR 1947-1950 rr.*, „Wlast” 2012, 2, s. 156-160.

Bilobrowiec O. *Shidni Kresi w polskiej suspilno-politichnoji dumci (1914-1925)*, „Studia Politologica Ucraino-Polona” 2017, 7, s. 261–270.

NETOGRAFIA/ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Burbo J., <https://www.facebook.com/search/top/>.

Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 roku,
online: <https://edukacja.ipn.gov.pl>.

Kochanowski J., *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów*, „Polityka” 17.03.2015, online:
<https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/1612063,1,przesiedlenie-ludnosci-polskiej-z-kresow.read>.

Przebudowa mieszkania na Krymie: jak zalegalizować, gdzie uzyskać projekt, ile to kosztuje, „KP.RU” 2017, online: <https://www.crimea.kp.ru/daily/26774.7/3810259/>.

Repatrianci otrzymają darmową ziemię na Krymie bez dodatkowych przywilejów, „Kosmomolskaja Prawda” 10.12.2014, online:
<https://www.crimea.kp.ru/online/news/1920370/>.

Tyflomapy, Polskie Podziemie Niepodległościowe 1944–1956, online:
http://tyflomapy.eu/11__Polskie_Podziemie_Niepodleglosciowe_1944-1956_.html.

Wikimedia Commons, File: Republic of Poland in mid November 1918, online:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Republic_of_Poland_in_mid_November_1918.PNG

Wolhynian Massacre, Conflicts.rem33, online:
<http://www.conflicts.rem33.com/images/Ukraine/Wolhynian%20Massacre.htm>.

Zurabashvili T., *Russia's Disinformation Actives and Counter-Measures. Lessons from Georgia*, „European Values. Kremlin Watch Report” 18.09.2018, online:
<https://www.europeanvalues.cz/wp-content/uploads/2020/10/Comparing-Lessons-Learned-from-Countering-Russian-Disinformation-in-Georgia-and-the-Czech-Republic.pdf>
(kremlinwatch.eu).

70. rocznica reemigracji Polaków z Bukowiny do Polski, Polskie Radio 24 1.10.2017,
online: <https://polskieradio24.pl/130/5572/Artykul/1872396,70-rocznica-reemigracji-Polakow-z-Bukowiny-do-Polski>.

INNE DOKUMENTY ŹRÓDŁOWE WYKORZYSTANE W PRACY DOKTORSKIEJ

Belzyt L., *Polacy w II wojnie światowej*, Warszawa 2009.

Czerniakiewicz J., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944–1948*, Warszawa 1987.

Jasiewicz K., *Kresy Wschodnie. Szkice z dziejów polsko-ukraińsko-białoruskiego pogranicza*, Warszawa 2017.

Rekś M., *Mity narodowe i ich rola w kreowaniu polityki na przykładzie państw byłej Jugosławii*, Łódź 2013.

Ruchniewicz M., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1955–1959*, Warszawa 2000.

Szonert-Kulwiec M., *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR w latach 1944–1946*, Warszawa 2012.

Spis wykresów

Wykres 1 Wzrost wymiany handlowej między Polską a Rumunią na skutek umowy handlowej	31
Wykres 2 Liczba osób deportowanych z Polski w głąb ZSRR po 17 września 1939 roku.....	92
Wykres 3 Organizacja repatriacji w 1955 roku po stronie polskiej. Przygotowanie obiektów noclegowych.....	133
Wykres 4 Struktura zawodowa powracających w 1956 roku repatriantów	141
Wykres 5 Struktura przetrzymywanych w ZSRR jeńców wojennych w 1946 roku	160

Spis tabel

Tabela 1 Charakterystyka relacji międzynarodowych Polska – ZSRR i Polska – Rumunia po II wojnie światowej	15
Tabela 2 Charakterystyka umów o przyjaźni i współpracy zawieranych między Polską, ZSRR i Rumunią	17
Tabela 3 Charakterystyka umów zawieranych między Polską a ZSRR dotyczących współpracy i pomocy wzajemnej w latach 1945–1972.....	19
Tabela 4 Porównanie wybranych umów między Polską i ZSRR oraz między Polską i Rumunią	21
Tabela 5 Cele i założenia polskiej polityki zagranicznej w latach 1918–1989	23
Tabela 6 Czynniki kształtujące polską politykę zagraniczną po II wojnie światowej.....	25
Tabela 7 Charakterystyka polsko-rumuńskich stosunków dyplomatycznych	38
Tabela 8 Charakter i zakres zmian w ustawie o granicach państwa w latach 1928–1956	54
Tabela 9 Charakterystyka ogólna umów określanych mianem układów republikańskich	66
Tabela 10 Porównanie ogólne układu z ZSRR i układów republikańskich.....	68
Tabela 11 Modyfikacje ustawy o repatriacji od momentu ogłoszenia i wejścia w życie	100
Tabela 12 Repatriacja ludności polskiej ze Związku Sowieckiego do Polski w latach 1944–1949 (w tysiącach)	116
Tabela 13 Charakterystyka drugiej fali w świetle badań różnych autorów	119
Tabela 14 Wykaz ewakuowanej ludności ukraińskiej na dzień 10 grudnia 1944 roku	127
Tabela 15 Publikacje dotyczące repatriacji w polskich katalogach.....	149

Spis map

Mapa 1 Republika Polska w połowie listopada 1918 roku według danych „Wikimedia Commons”	46
Mapa 2 Granice Polski w 1937 roku	48
Mapa 3 Mapa dotyczy okresu lat 1944–1956. Wojna po wojnie polskiego podziemia niepodległościowego.....	50
Mapa 4 Przesiedlenia ludności w latach 1955–1959 z ZSRR do Polski	108